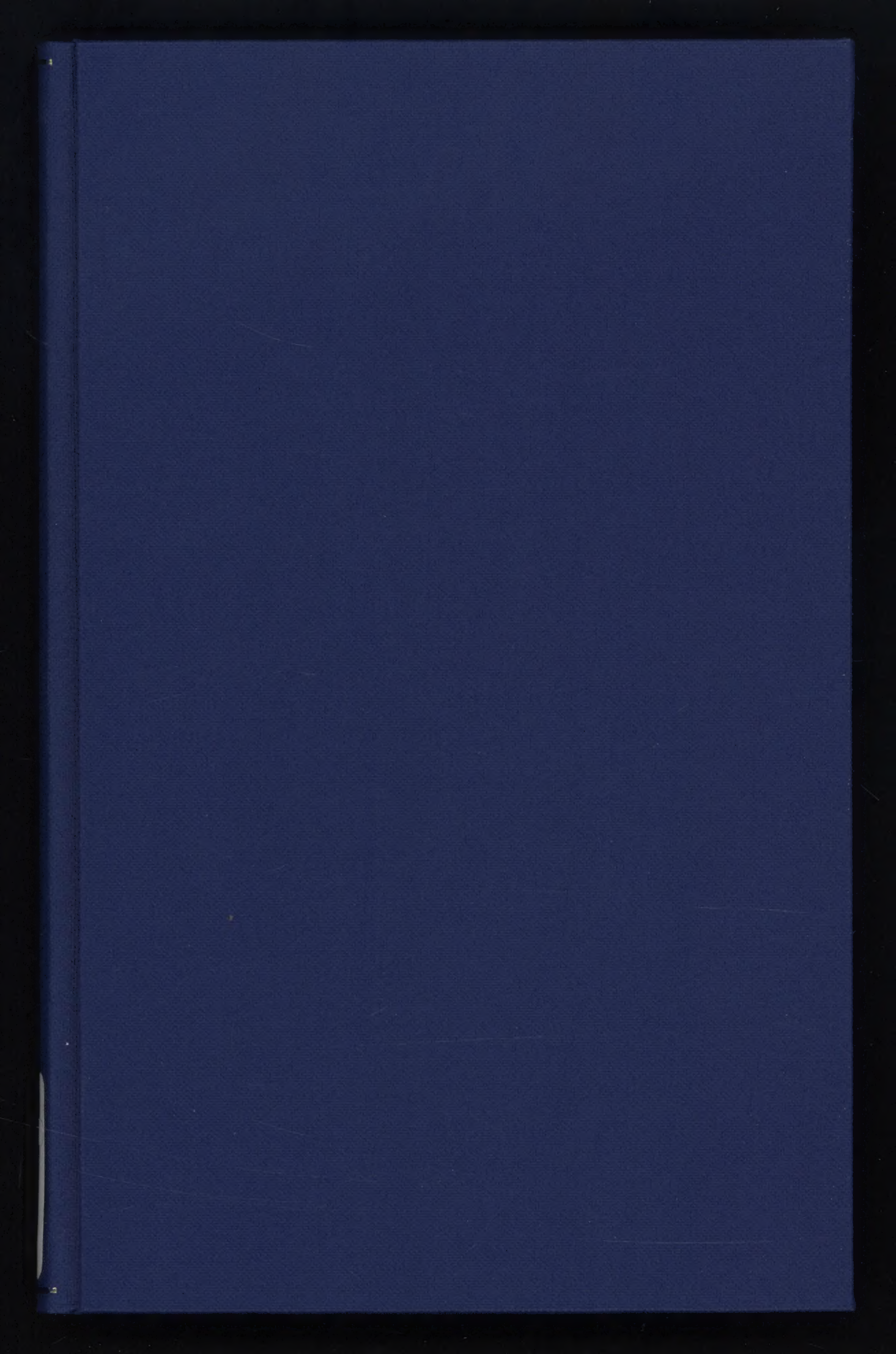
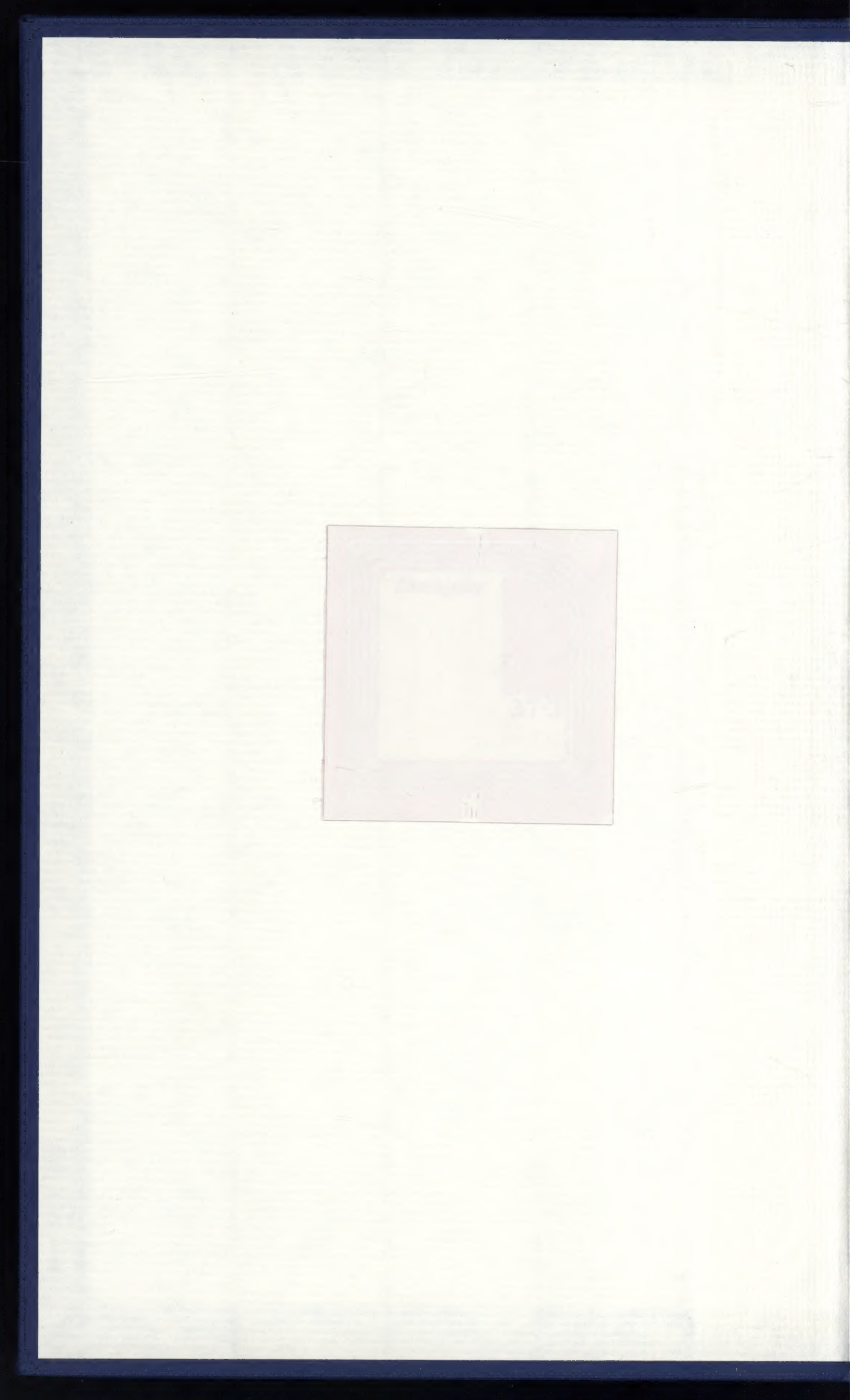
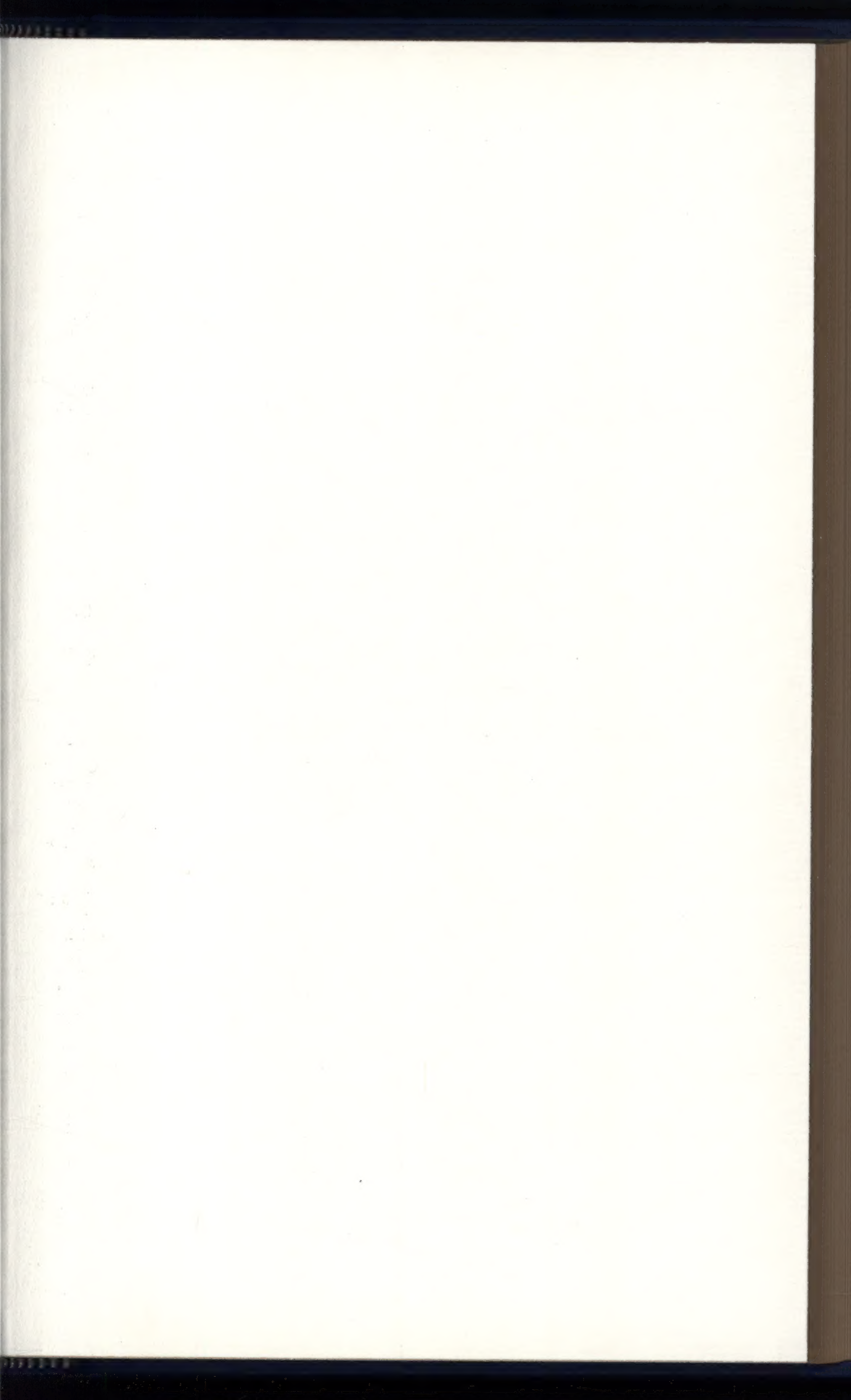

ČASOPIS

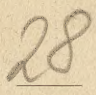
MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — FR. JAR. RYPÁČEK.

ROČNÍK OSMADVACÁTÝ.

V BRNĚ 1904.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY V BRNĚ. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Obsah ročníku XXVIII.

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

Janda J.: Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1903. IV. str. 491—494.

Kadlec Karel JUDr.: P. N. Miljukov, Obrazy z dějin ruské vzdělanosti. Přel. V. J. Dušek. I., str. 136—141.

Kalina Tomáš: Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Tomus V. Acta Urbani VI. et Bonifacii IX. Pars I. (1378—1396). Vydal Kamil Kroffta. — II., str. 234—239 - Paměti král. města Uh. Brodu. Sepsal Jan Kučera. III., str. 371—376. — Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě. Sepsal MUDr. B. Drož. IV., str. 484—486. — František Sušil. Napsal Dr P. Vychodil. IV., 494—496.

Kapras Jan Dr.: Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století. Dr. Hermenegild Jireček. IV. str. 490—491.

—n—: Jednání sněmů moravských v letech 1792—1835. Sestavil Rudolf Dvořák. III., str. 376—378.

—o—: Františka Slavatová a doba její. Napsal Alois Hrudička. I., str. 133—134.

Prasek Vincenc: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Vydává Dr. B. Bretholz. Sv. XIV. a XV. I., str. 73—133. — Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů. — II., str. 260—270.

Rypáček Fr. Jaroslav: Selský archiv. Rediguje Vincenc Prasek. Roč. I. a II. I., str. 134—136.

Tenora Richard: Dějiny Čech a Moravy na počátku národního znovuzrození. Díl I., část I. a II., díl II., část I. Napsal Dr. Justin V. Prášek. II., str. 239—243.

x: Jednota bratrská v prvním vyhnanství, část II. (1561—1572). Sepsal Jar. Bidlo. III., str. 378—379.

—z—: Kunštátský okres. Napsal Jan Tenora. Mor. Vlastivědy, II. dílu seš. 108—113. — I., str. 141—142.

Želízko J. V.: Morava za pravěku. Napsal I. L. Červinka. IV., str. 486—490.

D. Na dorozuměnou.

Bretholz B.: Odpověď p. prof. V. Praskovi na jeho posudek o XIV. a XV. sv. Cod. Dipl. Mor. II., str. 275—280.

Černý František: Hus a Wiklif. Odpověď p. Dru. V. Flajšhansovi. — II., str. 270—272.

Hrudička Alois: K posudku Františka Slavatová a její doba. — II., str. 273—275.

Prasek Vincenc: Replika k odpovědi p. Bretholzově na můj posudek jeho diplomatářů. — II., str. 280—285.

E. Nová díla a časopisy.

I., str. 143—144. — II., str. 285—286. — III., str. 400—404. — IV., str. 496—500. Podporujte Moravskou Vlastivědu! IV., str. 500.

F. Zpráva o činnosti Matice Mor. za rok 1903,

přednesena o valné hromadě dne 8. března 1904. — II., str. 286—291. — Účty Matice Mor. za rok 1904. — II., str. 292.

Církevní politika krále Václava IV.

(1400—1409.)[1]

Napsal Dr. Antonín Polák.

Opposice rýnských kurfiřtů, jejíž počátek sahá do prvních let vlády Václavovy (1380), dosáhla vrcholu a končí sesazením královým r. 1400.[2]) Kurfiřti využitkovali sobě situace v církvi (velikého schismatu církve západní za let 1378—1417) proti králi. V politice církevní pokoušeli se zaujati vždy jiné hledisko nežli král, aby získali všechny odpůrce jeho. Za posledních let posledního desetiletí XIV. století pracují usilovně, aby podkopali králi půdu pod nohama a rozšířili svůj spolek přibráním nových členův. Duší odporu byl arcibiskup mohučský, Jan Nasovský, který se chtěl pomstiti Václavovi za to, že podporoval proti němu jiného kandidáta, když se ucházel o arcibiskupský stolec mohučský. Již v říjnu (23.) 1396 ještě jako kanovník mohučský sjednává spolek se třemi falckými Ruprechty, zavazuje se, že jim bude pomáhati ke všem hodnostem, kterých chtějí dosáhnouti.[3]) V květnu a v prosinci 1397 kurfiřti podávají Václavovi artikule stížné, k nimž poskytl jim jádro, třebas proti vůli, papež Bonifacius IX.[4]) R. 1399 bylo konáno několik sjezdů kurfiřtských. Sjednávají na nich spolky zprvu pod různými záminkami, konečně dávají zřejmě na jevo, že mají v úmyslu sesaditi Václava (v únoru, v dubnu v Boppardě, v květnu ve Forch-

---

[1]) První část práce této (Církevní politika Václava IV., 1378—1400) uveřejněna byla v programmě gymnasia v Uh. Hradišti (1902/03).

[2]) Lindner: Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel, II. str. 404—443, i přílohy XXVI. a XXVII. Deutsche Geschichte unter den Habsburgern u. Luxemburgern. II. str. 180—192.

[3]) R. T. A. II. čís. 248.

[4]) Ibid. III. čís. 5. a 9. Otázka církerní jest na prvém místě: „Zum ersten von der zweidracht als von der widerbebsten wegen von Avenian etc. das solt unser herre der könig richten, wann er das moegelich dete und das ouch entrichtet, wann er sich darum der arbeiten woelt und auch von rechtes wegen thun solt.“

heimě, kde s nimi se spojují i jiná knížata, v červnu v Marburku, kde za člena spolku přistoupil kurfiřt Rudolf Saský, v Mohuči, kde i Verner Trevírský.)[1]) Václav věděl o jejich úmyslech.[2]) Vytýkali mu, že se nestará o říši. Sliboval tedy, že přijde co nejdříve do říše s bratrem Zikmundem,[3]) kterého jmenoval říšským vikářem již r. 1396. Koncem ledna a v únoru 1400 pokračovali v poradách ve Frankfurtě.[4]) Kurfiřti nechtěli však pro velikou důležitost skutku svého jednati sami, nýbrž přáli si, aby se mohli opírati o autoritu papežovu. Spoléhali na podporu Bonifaciovu, poněvadž nebyl příliš dobrý poměr mezi králem a papežem pro schůzi remešskou.[5]) Již r. 1399 ucházeli se o souhlas a podporu Bonifaciovu. Kardinálové oznámili králi, čeho si přejí od kurie. Vybídli ho, aby se dal korunovati co nejdříve, že tím nejlépe přemůže úklady strojené. Václav však žádal za poshovění, ježto pro veliké překážky nemohl se na cestu vydati; kardinálové měli se přimluviti za prodloužení lhůty.[6]) Papež sám přál si, aby Václav přišel (1398). Kdyby nemohl sám, měl ho zastupovati Zikmund. Přání papežovo bylo nepřímou odpovědí zamítavou na žádost Václavovu, by se vzdal hodnosti papežské (snesení schůze remešské). Ale král nevyplnil přání jeho hned. Bylo mu to na škodu? Velice. Z Frankfurta posláno od kurfiřtů oficielní poselstvo k Bonifaciovi, aby ho úředně zpravilo o nastávajícím převratě v říši a požádalo o radu a pomoc. Hlavním motivem skutku jejich — ovšem jen na oko — jest jim péče o církev. Chtěli Václava zdržeti od schůze remešské, která byla namířena proti papeži. Karel VI., král francouzský, byl původcem jejím. Václav však šel přece, ano slíbil, že je přinutí, aby vypověděli poslušnost. Tak podrobil se vlivu francouzskému. Ochránce církve spojil se s jejími nepřáteli a poslouchal rad jejich. Za to zasluhuje, aby byl zbaven hodnosti a místo jeho aby zaujal věrný syn církve, Ruprecht Falcký. Očekávají jistě podpory stolice papežské; vždyť

---

[1]) Ibid. čís. 41, 51, 56 - 60.

[2]) Janssen, F. R. K. I. str. 52, čís. 147.

[3]) R. T. A. III. čís. 79 - 88

[4]) Ibid., čís. 106—111.

[5]) Viz: Církevní politika Václava IV. 1378—1400. Programm českého gymnasia v Uherském Hradišti 1902/3.

[6]) Pelzel, Wenzel II. Urkb. čís. 161 a 162, list kardinálů Václavovi a odpověď jeho.

co se děje, děje se pro ni. Bonifacius IX. však byl diplomat, nedal se snadno oklamati. Odpověď jeho byla velice opatrná.[1]) Záležitost jest velice důležita, není možno ji tak snadno odbyti, třeba delšího uvážení — toť krátký obsah delšího listu jeho. Papež věděl, že odpověď příznivá (které by jistě užili kurfiřti) způsobí mu ztrátu obedience Čech i všech zemí k nim náležejících, snad i Uher. Měl zamítnouti žádost jejich? Nepřátelství jejich si také nepřál; vždyť byli nejhorlivější jeho — aspoň dle jména — stoupenci v Německu,[2]) kteří příchylnost svou dávali vždy na jevo.[3]) Nade všechny vynikal kurfiřt falcký Ruprecht (jako otec jeho i děd), nový kandidát koruny svaté říše římské jazyka německého. Král však, který měl býti sesazen, vyzval Bonifacia, aby se vzdal stolce papežského, jenž poskytoval tolik cti, slávy, důchodův a jiných výhod každému, kdo na něm seděl. Jak se rozhodnouti? Nejlépe posunouti rozhodnutí na pozdější dobu. Papež nemohl ihned zaujati určité hledisko pro některého z obou. Chtěl čekati, jak se věci vyvinou dále. Kurfiřti nedošli přímého schválení svých záměrů, museli se jen spokojiti tímto. Vyložili si však odpověď papežovu na svůj prospěch. Nový sjezd knížat položen do Frankfurta (květen a červen 1400). Opětně sjednávají se spolky, které si ustanovují za úkol rozřešiti otázku hlavy říše.[4]) Markrabí Jošt jako kurfiřt braniborský a kurfiřt Rudolf Saský jsou pozváni, aby se účastnili porad.[5]) Také Václav pozván, aby přišel do říše 11. srpna do Oberlahnšteina, jinak prý kurfiřti se budou pokládati za sproštěné přísahy své k němu.[6]) Na sněm přišlo i poselstvo francouzské i anglické v domnění, že král svolal sněm a že se ho účastní sám, aby se na něm jednalo o jednotě církevní.[7]) Král totiž projevil dříve úmysl přijíti na sněm říšský, který měl míti tento programm. Kurfiřti přijali posly francouzské

---

[1]) Ibid. čís. 115.

[2]) Spolek kurfiřtů v Oberweslu si vytkl za úkol, že násilím donutí všechny přívržence protipapežovy k poslušnosti papeži římskému.

[3]) Zrazovali velice krále římského před schůzí remešskou.

[4]) R. T. A. III. 143—145.

[5]) Ibid. čís. 148—151.

[6]) Ibid. čís. 152—153.

[7]) Janssen, F. R. K. I., str. 56, čís. 161 a 164, listy rektora a university pařížské a Šimona, patriarchy alexandrinského (z Frankfurta). Valois: La France et le grand schisme d'Occident, III. str. 295.

velice vlídně, ježto poslali také do Francie, zda-li by nebylo možno získati ji záměrům jejich.[1]) Slibují, že s Francií budou souhlasiti v otázce církevní — ve výpovědi poslušnosti oběma papežům, — bude-li je Francie podporovati ve snahách politických.

Obojetnost jest odedávna hlavním znakem vyšší politiky, diplomacie. Kurfiřti podávají pěkný příklad a důkaz své zdatnosti diplomatické. Jedno poselstvo jejich nese v téže době papeži římskému ujištění věrnosti — vše, co podnikají, konají jen na prospěch papežův —, druhé slibuje souhlas s politikou francouzskou, témuž papeži nepřátelskou za každého případu. Kurfiřti zaťukali u obou protivníků, který by jim poskytl pomoci. Od obou obdrželi neurčitou odpověď, která je přece však přesvědčila, že nikdo nezakročí proti nim pro Václava upřímně a opravdově. Na sněm frankfurtský přinesl posel Václavův, Hubard z Eltern, zákaz jeho, aby se nejednalo za královy nepřítomnosti o záležitostech církevních.[2]) Král hodlá co nejdříve osobně účastniti se nového sněmu. Bratr jeho Zikmund — nebo plnomocníci jeho — a markrabí Jošt budou krále provázeti. Pozval i krále polského Vladislava, i královnu Marketu, která vládla od r. 1397 (unie kalmarská) třem severním říším, Dánsku, Norsku a Švédsku, aby na sjezd poslali své plnomocníky. Oba slíbili, že vyhoví žádosti královĕ, jakmile jim bude oznámeno místo a čas sjezdový. Pozvána budou i všechna knížata italská. Král byl pevně odhodlán odebrati se do říše, aby přítomností svou zastrašil kurfiřty. V dubnu píše o tom Janu Galeazzovi Milánskému[3]) a zároveň žádá Jošta o 200 zbrojnošů na jízdu na Rýn,[4]) které mu Jošt ochotně slibuje a oznamuje, že přijde sám.[5]) Kurfiřti vytýkali Václavovi, že se nestará ani o církev ani o říši. Chtěl tedy dokázati skutkem nepravdu jejich tvrzení. Ohlížel se jako kurfiřti po zahraničné pomoci, hledal ji tam, kde oni. Papež si přál, aby bratr Václavův Zikmund přišel do Italie, nemůže-li král sám.

---

[1]) R. T. A. III. čís. 152—153.

[2]) Ibid. čís. 139 a 140. Sr. Janssen, F. R. K. I. str. 503, čís. 887. Pelzel, o. c. II. str. 401, pokládá za řečníka na sněmě knížete Přemysla Těšínského což jest nesprávno. Hubard byl ustanoven i k ústnímu vyjednávání. R. T. A. III. čís. 137, pověřovací listina jeho.

[3]) Palacký: Ueber Formelbücher, II. čís. 18.

[4]) Pelzel, o. c. II. Urkb. čís. 163.

[5]) Ibid., čís. 164.

Plní tedy přání jeho a uděluje bratrovi „plenam et liberam et omnimodam potestatem“ na vyřízení všech záležitostí církevních i politických, týkajících se jeho říše.[1]) Záležitosti tyto ovšem měly býti vyřízeny na prospěch Václavův. Bonifacius IX. odpověděl na oznámení královo o příchodě bratrově velice vlídně, ujišťoval krále svou věrností „usque ad proprii sanguinis effusionem“.[2]) Mohl-li si král přáti lepší odpovědi? Papež však neprohlásil, čeho se týká věrnost jeho. Václav mohl si ji ovšem vyložiti, jak chtěl a v čemkoliv. Odpověď Bonifaciova neslibovala nic určitého, ale král rozuměl, že má v papeži pevnou oporu proti svým nepřátelům. Listu papežova užil na svůj prospěch jistě proti vůli Bonifaciově. Opisy listu, ověřené notářsky, poslal některým městům říšským, Rotenburku, Basileji, Řeznu, Bernu a j. městům v jižním Německu, aby dokázal, jak věrné přátelství spojuje ho s papežem.[3]) Záleželo mu mnoho na přízni papežově. Zakročil u Římanů na prospěch Bonifaciův, aby si zachoval přátelství papežova. Napomenul jich, aby papeže byli poslušni ve všem. Přišel by sám do Říma, ale nemůže. Veliké překážky brání uskutečnění úmyslu jeho. Ale pošle k nim slavné poselstvo s plnou mocí.[4]) Tím doufal, že budou zmařeny intriky kurfiřtů v Římě u kurie. Ale kurfiřti rozestřeli sítě také ve Francii. Musel jim je strhati i tam. Václav měl zajisté zprávy o jednání kurfiřtů s Francií. Krále francouzského, mínil dříve, že získá schůzí remešskou. Nedosáhl však veliké přízně, jelikož nesvolil ke všemu tak, jak si přáli ve Francii. Za největšího nebezpečí nabízí teprve, co na něm bylo žádáno r. 1398 i 1399, a čemuž se hleděl vyhnouti. Žádá Karla VI. za pomoc v záležitostech říšských v červnu 1400.[5]) Dle smluv, ujednaných mezi otci jejich i mezi nimi, jest Karel k ní povinen. Kromě toho Václav jest odhodlán spojiti se s Francií v otázce církevní za pomoc poskytnutou. Václav jedná také obojetně jako kurfiřti. V témže okamžiku zavrhuje tutéž politiku — slibuje poslušnost Bonifaciovi — i přijímá — chce smluviti se s králem francouzským o výpovědi poslušnosti oběma

[1]) R. T. A. III čís. 181. Sr. Pelzel, o. c. II. Urkb. čís. 166.

[2]) R. T. A. III. čís. 185. Sr. i Pelzel, o. c. II. Urkb. čís. 167.

[3]) R. T. A. III. str. 225, pozn. 1.

[4]) Palacký, o. c. II. čís. 32.

[5]) R. T. A. III. čís 184 i str. 224, pozn. 1., Sr. Palacký, o. c. II. č. 88: list Václavův králi francouzskému.

papežům. Církevní politika byla úplně pod vlivem poměrů říšských. Král se chce přidržeti strany, která mu přispěje. Ale nikdo nezasáhl účinněji do událostí, ani králi ani kurfiřtům nedostalo se podpory. Obdrželi jen neurčité sliby. Kurfiřtům však stačily, jelikož chtěli jen, aby se nikdo nezastal krále. Sešli se znovu 10. srpna v Oberlahnšteině, aby uskutečnili své záměry. K rozhodnému kroku pohnula je zpráva posla králova na sněmě frankfurtském, že král co nejdříve přijde do Němec se Zikmundem. Čím chtěl zachrániti trůn — větší péčí o záležitosti církevní i říšské — uspíšilo sesazení jeho. Kurfiřti obávajíce se, aby král Zikmundovi skutečně neodevzdal vlády v říši (vikářem jmenoval ho již r. 1396), o které si přáli, aby ji obdržel Ruprecht, přikročili k sesazení královu. Dne 20. srpna 1400 byl král Václav prohlášen za zbaveného trůnu,[1]) a již druhého dne (21.) byl zvolen Ruprecht Falcký, zv. Klem, králem římským v Renži.[2]) Hlavní příčinou, pro niž kurfiřti zbavili krále trůnu, jest netečnost jeho k potřebám církve, nesprávná politika církevní, která říši uvádí pod vrchní panství Francie. Kurfiřti se však nezmiňují, že by byli obdrželi na potrestání královo (za špatnou politiku církevní) podpory nebo svolení papežova. Praví jen: „diss alles auch den heiligen stul zu Rome von yme han lassen wissen," na jiném místě: „daz furbasser von yme an den heiligen stul von Rom bracht als vorgeschriben stehet." Netvrdili, že papež svolil, poněvadž neměli svolení jeho. Úplně však nemohli pominouti stolice římské, když nesprávnou církevní politiku Václavovu si brali za hlavní důvod skutku svého. Vyjednávali však s kurií o sesazení královo, proto mohli tvrditi, že papeži oznámili, co chtějí učiniti. Papež byl, třebas že nesvolil, přece vinen, jelikož měl odvrátiti kurfiřty od jejich úmyslu, jakož kázala povinnost. Víme však, proč tak neučinil, že totiž nechtěl si pohněvati rozhodnutím žádnou stranu. Zůstal neutrálním. O přízeň Benedikta XIII. neucházela se žádná strana. Přízeň ta by ji také nebyla nic platna. Moc a vážnost papeže avignonského spočívala v podpoře Francie. Tato však vypověděla mu poslušnost r. 1398, a proto důležitost tohoto papeže poklesla úplně. V politice církevní zbývaly jen dvě možnosti, buď přidržeti se papeže

---

[1]) R. T. A. III. čís. 204 (listina německá), čís. 205 (listina latinská). Čís. 206 jest kratší listina latinská, která byla určena cizině a vlašským zemím.

[2]) Ibid. čís 208—218: listiny o zvolení Ruprechtově králem římským.

římského nebo souhlasiti s Francií a potom vypověděti mu poslušnost. Václav i kurfiřti chtěli obojímu.

Václav dověděl se o svém sesazení od posla frankfurtského dříve, než mu to oznámil posel jeho Hubard z Eltern. Zuřil velice a hrozil, že se pomstí strašlivě, jeden z obou musí zahynouti. Zikmund měl mu poraditi a pomoci, poněvadž sesazení bylo potupou nejen králi, nýbrž i všemu rodu lucemburskému. Do Francie vypravil král slavné poselstvo, aby odtud přineslo pomoc.[1]) Cestou však zpozdilo se značně. Král omlouval pozdní příchod a prosil také o pomoc. Plnomocníci jeho, kteří do Francie přijdou, budou jednati „signanter super unione sancte matris ecclesie,“ nikoliv jen prositi o podporu. Za pomoc v říši chce se podrobiti vedení Francie v politice církevní. Když poslové jeho přišli do Paříže, setkali se tu s jinými, v jichž čele byl vévoda bavorský, Štěpán, otec královny francouzské Isabelly. Bylo to poselstvo Ruprechtovo, které přišlo se stejnými úmysly jako české.[2]) Audienci obdrželo dříve poselstvo české. Člen jeho, znamenitý bohoslovec, Jan z Moravy[3]) měl řeč k vladařům.[4]) Poukázal na staré příbuzenské svazky obou rodů, lucemburského i královského francouzského, a na staré přátelské styky. Již z těchto ohledů zasluhuje král, pán jeho, pomoci. Dále pokusil se spojiti obě otázky, říšskou i církevní. Ukázal na dobré úmysly Václavovy v otázce církevní, které věnoval od vzniku schismatu všechnu svou péči, všechen svůj vliv. Má-li i dále tak činiti, potřebuje, aby mu byl zachován trůn. Vliv jeho však závisí na moci v říši v první řadě. Proto bratranec jeho musí králi pomoci v politice

---

[1]) R. T. A. III. čís. 240, list Václavův králi francouzskému. Viz i str. 297 pozn. 1. Sr. Pelzel. o. c. II. Urkb. čís. 171, i Palacký, o. c. II čís. 90.

[2]) Réligieux de St. Denis, l. XX., c. 2.

[3]) Kdo byl Janem z Moravy, není známo určitě. V téže době byl však biskupem olomouckým Jan Mráz. Palacký: Dějiny české, II. 2. str 362, pozn. 467.

[4]) Karel VI. byl choromyslný. Za něho vládlo vladařstvo, o něž zápasily dvě strany, burgundská v čele s vévodou Filippem a orleanská, jejímž náčelníkem byl Ludvík z Anjou. Za té doby zvítězila strana burgundská, Filipp řídil osudy Francie. Strana burgundská v politice církevní přála výpovědi obedience. Druhá strana ovšem musela chtíti opaku; Ludvík Anjouský byl horlivým přívržencem Benedikta XIII. Tak tomu bylo i v jiných politických záležitostech, strany vždy měly hledisko vzájemně protivné.

říšské, aby pak mohli společně pracovati o církevní unii.[1]) Stejně mluvil i Štěpán Bavorský a zvítězil. Získal vévodu Filippa Burgundského, náčelníka vladařstva. Královna Isabella, která patřila též k straně burgundské, měla ovšem při tom svůj díl. S Václavem spojil se jen vévoda orleanský jednak z nepřátelství k Filippovi jednak i proto, že se pokoušel, aby svému synovi získal ruku neteře Václavovy, Elišky Zhořelecké. Ano podnikl i výpravu do Němec proti Ruprechtovi, ale vrátil se od hranic říšských. V polovici září vypravil Václav nové poselstvo. Ale i tento druhý pokus byl marný. Francie klonila se více k Ruprechtovi. Karel VI. nabízel se toliko k prostřednictví mezi oběma[2]) stranami, které by jistě vypadlo proti Václavovi. Francie byla ochotna obětovati krále českého. Styky její s Ruprechtem byly velice důvěrné.[3]) Ruprecht však nechtěl býti úplně ve vleku politiky francouzské, pamětliv jsa své důstojnosti královské. Dostačilo mu, že Francie nezakročila na prospěch Václavův, více snad si nepřál. Proto neslyšíme, že by s Francií zachovával také později důvěrné styky. Začal se usilovněji ucházeti o přízeň Bonifaciovu, poněvadž tu nezaujímal pokořujícího postavení.

Jednání ve Francii se Václavovi nezdařilo, také Zikmund mu nepomohl. Žádal na Václavovi za svou podporu příliš mnoho, oba bratří rozešli se na konec ve hněvu. Zikmund byl potom v květnu (28.) 1401 zajat pány uherskými a vězněn do počátku září, kdy se mu podařilo vyprostiti se. Po čas svého zajetí nemohl i za dobré vůle Václavovi pomáhati. Král sám nečinil pro sebe také nic, zatím co protivník Ruprecht nabýval stále nové půdy. Byl 6. ledna 1401 korunován za krále římského.[4]) S papežem počalo se jednání o schválení zvoleného a korunovaného krále hned brzy po volbě. Již 24. srpna 1400 žádali tři duchovní kurfiřti za schválení volby,[5]) v září oznamoval Ruprecht volbu

---

[1]) Mnich l. c. se domnívá, že slavné toto poselstvo vypravili do Francie čeští pánové, kteří nechtěli ztrpěti potupu svému králi způsobenou. Dle řeči Janovy, který mluví jménem královým, a dle listu Václavova není správno tvrzení jeho.

[2]) R. T. A. IV. čís. 180: list Karla VI. Ruprechtovi.

[3]) Valois, o. c. III. str. 610.

[4]) R. T. A. III. čís. 219 a 220.

[5]) Ibid. čís. 222.

sám a v prosinci vyslal poselstvo do Říma.[1]) K papeži se dostalo teprve 8. února 1401. Ku konci března (25.) pak bralo se poselstvo z kurie k Ruprechtovi do Němec, aby mu předložilo podmínky, za jejichž zplnění hodlal Bonifacius schváliti převrat v říši.[2]) Papež vida úplnou nečinnost Václavovu, počal jednati s Ruprechtem, od něhož spíše mohl očekávati nějaký čin prospěšný. Z podmínek důležité jsou tyto: Ruprecht se zaváže, že nevyjedná spolku s králem francouzským, dokud setrvá v schismatě (art. 9. instrukce poslů), ani s kterýmkoliv jiným schismatikem bez dovolení papežova (art. 10.), sám se nepokusí, aby odstranil schisma, leda se svolením nebo nařízením stolice papežské, nebo, kdyby pokus ten byl na zřejmý prospěch kurie římské, ani nepřijme poselstva nepřátel papežových (art. 11.), vynasnaží se naopak, aby krále francouzského a Benedikta XIII. uvedl opět do svazku církve římské. Proti všem těmto podmínkám jednal poslední dobou Václav. Se schismatickou Francií sjednával smlouvy, přijal od ní „viam cessionis“ a chtěl k ní pohnouti i papeže, nepokusil se také, aby církvi římské získal vzdoropapeže a krále francouzského. Papež byl ochoten proto opustiti Václava, zplní-li podmínky nový král Ruprecht. Nepřijal jich hned, nikoliv snad z příčin církevních v užším smyslu, nýbrž hlavně z příčin církevně politických. Jednání však nebylo přerušeno, a jediné nečinnosti Václavově děkoval Ruprecht za většinu svých úspěchův. Ruprecht také poukázal na ni papeži, aby neměl velikých obav z českého krále. Ztráta obedience zemí koruny české, i snad uherské, zdržovala Bonifacia neustále před rozhodným vystoupením pro Ruprechta vedle žádosti za zplnění podmínek svých.

Václav ovšem věděl o smlouvání papežově s Ruprechtem, ano dostal i zprávu, že Bonifacius IX. jest ochoten approbovati protivníka jeho. Kdosi neznámý poslal královskému zpovědníku Janovi návrh approbace Ruprechtovy.[3]) Jest přirozeno, že veliké nebezpečí bylo ostnem pobízejícím Václava k činnosti. Zikmund měl býti hlavním rádcem a pomocníkem. Král spoléhal na něho. Měl proto velikou radost, že se vyprostil z vězení koncem září.[4])

[1]) Ibid. IV. čís. 1—2. Listiny čís. 1—123 týkají se vesměs vyjednávání Ruprechtova o schválení s kurií římskou.

[2]) Ibid. čís. 5: instrukce poslů papežských.

[3]) R. T. A. IV. čís. 7. (1401 březen 25.)

[4]) Ibid. V. čís 142 i str. 177, pozn. 1. Sr. Palacký, o. c. čís. 74. list Václavův Zikmundovi.

Oba králové zamýšleli sejíti se ve Vratislavi, aby se zde poradili, jak nejsnáze a nejlépe by pracovali proti potupě Václavovi způsobené. Schůze se měla účastniti obě markrabata moravská, Jošt a Prokop,[1]) jelikož sesazení krále Václava týkalo se všeho rodu, měl se tedy všechen rod snažiti, aby potupa byla setřena co nejdříve. Ruprecht podnikl tažení do Italie (1401). Výprava taková měla býti podniknuta i Václavem, aby sjednána byla protiváha. Přípravy k ní měly býti předmětem poradním. Nemohla však býti pominuta i časová otázka, odstranění schismatu.[2]) Poslové k papeži a k vévodovi milánskému, nejdůležitějšímu spojenci královu v Italii, měli připraviti cestu. Schůze se konala v Kutné Hoře, nikoli ve Vratislavi. Jízda do Říma ustanovena definitivně za první úkol, který měl býti vykonán co nejdříve. Václav i Zikmund udělili plnou moc hraběti celjskému Heřmanovi, aby jednal s hrabaty Fridrichem Ortenburským a Jindřichem a Janem Goricкými o volný průchod do Italie.[3]) Tažení do Říma bylo ustanoveno na léto 1402. Bylo by snad významu dalekosáhlého, kdyby se bylo uskutečnilo s prospěchem, především v otázce církevní a říšské. Papež donucený uznati Václava byl by ho korunoval za císaře. Vyjednávání s Ruprechtem bylo by přerušeno, a byl by zbaven naděje, že kdy dojde cíle proti Václavovi. Otázka říšská byla by rozřešena pro Václava, který však byl by připoután trvale k papeži římskému. Jakmile by pochyboval o pravosti volby jeho, pochyboval by též o své koruně, kterou mu udělil papež. Ostatní záležitosti s tažením souvislé dojednány v Hradci Králové. Václav jmenoval Zikmunda správcem v Čechách (4. února 1402), rovněž potvrdil znovu jmenování jeho říšským vikářem z r. 1396.[4]) Všechno bylo připraveno, a čekalo se jen na příhodný čas roční.[5])

---

[1]) Ibid. čís. 143 i str. 178, pozn. 3. a 4.: list krále Václava vévodovi Janu Galeazzovi Milánskému.

[2]) Ibid. čís. 144 i str. 180, pozn. 2.: list Václavův Karlovi VI., respective vévodovi bavorsko-holandskému, kterým prosí za přímluvu u Jana Galeazza, aby mu Galeazzo uvolnil cestu do Říma,: „cum prefato rege Hungarie ac aliis principibus consanguineis nostris pro unione sancte Romane ecclesie fienda . . . terminos recepimus placitorum.“

[3]) R. T. A. V., čís. 148.

[4]) Nové listiny není, ale Zikmund jmenuje se ve všech listinách říšským vikářem.

[5]) R. T. A. V., čís. 149: list Zikmundův Janovi Galeazzovi.

Vyhlídky byly velice příznivé; Ruprechtovo tažení počaté roku předešlého s velikými nadějemi potkalo se s úplným nezdarem. Jan Galeazzo, přívrženec Václava, jemuž děkoval za svůj titul vévodský, zahradil Ruprechtovi cestu a nepustil ho dále. Král musel rozpustiti vojsko, nemaje dosti peněz, když tažení se prodlužovalo. Sám sice zůstal ještě v Benátkách[1]) a jednal dále s papežem, ale zatím marně. Papež chtěl, aby Ruprecht přijal nejdříve všechny podmínky, které formuloval ještě ostřeji, dále, aby se Benátčané zaručili, že ho budou chrániti proti Janovi Galeazzovi. Bonifacius IX. se obával, že Jan Galeazzo užije nepřátelství papežova proti Václavovi a přepadne severní části církevního státu a že si osvojí některá města. Ruprecht přijal podmínky papežovy a chtěl se dáti ve Florencii korunovati, Benátky však papeži nezaručily ochrany, proto ani korunovace nebyla vykonána, a Ruprecht se vrátil s nepořízenou. Zadlužil se velice všude. Tak neslavně neskončilo se dosud žádné tažení císařské do Italie. Za to všechno děkoval Václav Janovi Galeazzovi, bez něhož byl by Ruprecht již korunovaným císařem římským. Pomocí jeho mohl král cíle dojíti. Jan Galeazzo i jiná knížata italská byla ochotna pomoci, nebezpečí větší mohlo hroziti jen od Benátek. Oba bratři Václav i Zikmund pracovali horlivě o uskutečnění úmyslu svého. Oba-li upřímně? Znovu 28. února 1402 ohlašuje Zikmund Janovi Galeazzovi chystanou výpravu.[2]) Také papeži oznámili svůj úmysl; poslové jejich meškali za tím účelem u kurie.[3]) Víme jistě, že to byli poslové krále uherského. Zastupovali však jistě oba bratry. Zikmund shodoval se v politice touto dobou úplně s bratrem, tak že jest lhostejno, byli-li pověřeni jen jím, či oběma králi. Audience jejich měla býti dne 2. března (1402), ale byla odložena, kdo ví došlo-li pak k ní. Papež si mnoho nevážil obou, ba prý si tropil z nich posměšky. Nespoléhal příliš na uskutečnění záměru jejich, poněvadž věděl, jaký konec mívaly výpravy Václavovy. Kolik už jich chtěl král podniknouti od r. 1378 jak za předchůdce Bonifaciova, Urbana VI., tak i za Bonifacia samého! Ale vždy jen chtěl, nikdy však nevykonal úmyslu. To

---

[1]) Benátky z nepřátelství k Janovi Galeazzovi podporovali Ruprechta.

[2]) Annales Mediolanenses, Muratori v. S. R. I. XVI, str. 837. R. T. A. V. čís. 150.

[3]) R. T. A. IV. čís. 65 a 69: listy Luccy de Lione a Arriga Galeotta, poslů Františka Carrary, pánovi jejich.

se stalo nyní také. Mezi bratry vypukly zase spory o způsob vykonání rozličných kusů smlouvy sjednané mezi nimi, hlavně o způsob poslušenství, které Zikmundovi měla učiniti města královská.[1]) Václav byl bratrem zajat 6. března 1402. Zajetím vlastně pohřbeny záměry jejich. Zikmund odváděje bratra z Čech prohlašoval, že se ubírají do Říma na korunovaci. Ještě v prosinc t. r. píše pánům českým, že měl takový úmysl, že však jej zmařily nepokoje v Čechách, pro něž se musel navrátiti.[2]) Slovům jeho se věřilo. Arcibiskup Olbram nařizuje všem opatům a prelátům i ostatnímu kněžstvu, aby polovici desátku papežského odevzdali jako příspěvek na jízdu do Říma do dne sv. Víta (15. června) t. r. pod trestem klatby.[3]) Václav sám psal Janovi Galeazzovi, aby nevěřil nepravé zprávě o zajetí jeho.[4]) Přijde co nejdříve do Italie a odmění se velice za vše, co dobrého mu prokázal Galeazzo. K listu tomu pohnul krále bezpochyby Zikmund, poněvadž obsah jeho byl nepravdiv. V srpnu jestě, tak dlouho už od zajetí králova, věřilo se, že oba králové přijdou do Italie. Frantisek Carrara oznamuje svému poslovi v Benátkách o přípravách k tažení,[5]) kterýž posel měl to asi oznámiti radě benátské, ježto tažení, jehož hlavní oporou byl Jan Galeazzo, bylo nepřímo namířeno i proti republice. Rada města Videma usnáší se tehdy, aby město bylo opevněno lépe, jelikož s Václavem a Zikmundem potáhne také nepřítel města, hrabě Fridrich Ortenburský.[6]) Rada benátská odpovídá 24. listopadu na dotaz o výpravě jejich.[7]) Také se vyprávělo o prapodivném záměru.[8]) Zikmund chtěl Václava i s Prokopem, kterého zajal též, dopraviti k hraběti celjskému, tento měl se odebrati tajně s malou družinou k Fridrichovi Ortenburskému, který by krále doprovodil do Milána, a odtud Jan Galeazzo do Říma. Výprava taková byla by výpravou za

---

[1]) Tomek: Dějepis města Prahy, III. str. 409.

[2]) Palacký, o. c. II. čís. 75.

[3]) Pelzel, o. c. II. str. 401, podává dle originálu v universitní bibliothéce pražské vyňatek z listiny této.

[4]) R. T. A. V. čís. 152 i str. 192, pozn. 2.

[5]) Ibid.. čís. 254: list jeho poslovi.

[6]) Ibid., čís. 306: snesení rady ve Videmě (Udine).

[7]) R. T. A. V. čís. 314.

[8]) Oefele, M. B. I. Chr. str. 611, Martene & Durand: Ampl. collectio IV.: Negatio ad episcopum Salig. str. 100.

každou cenu, se ztrátou veškeré vážnosti koruny císařské. Divný císař, dopravovaný takto na korunovaci. Zikmund nemohl bratra přece tolik ponížiti. Taková výprava nebyla by jim platna nic, ježto Václav nemohl se odvážiti, aby zasáhl nějak na výpravě do záležitostí vlašských. Spory obou bratrů skutečně zmařily úmysly jejich, ačkoli to popírali oba. Měl-li Zikmund úmysl v pravdě, že dovede bratra do Italie, nebylo mu to možno pro nepokoje, které proti němu vznikly v Čechách — proti kruté vládě jeho. Tak v nejkritičtější chvíli, kdy rázným zakročením dalo se všechno napraviti — ukazovala se naděje veliká — sporem obou bratrů bylo zmařeno všecko. Václav dlel v zajetí u vévod rakouských, Viléma a Albrechta IV., když Bonifacius IX. dne 1. října 1403 approboval Ruprechta králem římským ve slavné konsistoři.[1]) V bulle approbační vytkl papež králi Václavovi, že nepřišel do Říma na korunovaci, ačkoli byl vyzván k tomu několikráte předchůdcem papežovým, Urbanem VI., i jím — Bonifaciem — samým. Kurfiřti za tuto nedbalost a za jiné věci sesadili krále „auctoritate nostra (papežovou) suffulti,“ z čehož by plynulo, že Bonifacius IX. byl původcem sesazení Václavova. Z předešlého vysvítá však, že nemohou slova tato znamenati tolik, jak by se zdálo prvním pohledem. Bonifacius chtěl toliko zachovati nárok stolice papežské, že ona jediná má právo sesazovati a dosazovati všechny krále, především však budoucí císaře římské. Papež odhodlal se teprve Ruprechta approbovati a opustiti Václava z těchto důvodův. Jan Galeazzo zemřel 2. září 1402, tedy před rokem, největší nepřítel papežův a spojenec Václavův v Italii. Nepotřeboval již ochrany Benátčanů proti němu. Ruprecht přijal všechny podmínky. Václav byl zajat Zikmundem. Zikmundovi postavil Bonifacius IX. protikandidáta v Uhrách, aby nemohl zakročiti pro svůj rod. Zikmund byl uražen sesazením Václavovým a vystupoval nyní jako zástupce rodu.[2]) O trůn uherský ucházel se již před tím Ladislav, král neapolský. R. 1401 podalo se mu

---

[1]) R. T. A. IV. čís. 104, Raynaldus, k r. 1403 § 2., str. 260. Dětřich z Nieheima: De schismate l. II. c. 13, str. 143.

[2]) Bourgeois de Chastenet: Nouvelle histoire de Constance (Paříž 1718) Preuves str. 488.: list Zikmundův kardinálům z 12. července 1404. Vypočítává tu král uherský nejdříve všechny zásluhy rodu lucemburského o stolici římskou. Jaká za to odměna? Tacemus illatas Germano nostro Romanorum regi et nostras dumtaxat iniurias recitamus.

město Zader, po něm i jiná města, tak že r. 1403 celá Dalmacie a celé Charvátsko se vymanily z panství Zikmundova. Bonifacius IX. užil této situace. Poslal svého legáta Angela do Uher, aby působil také zde na prospěch Ladislavův. Angelus korunoval 5. srpna 1403 Ladislava za krále uherského. V Uhrách v září vypukla revoluce. Všechny tyto okolnosti způsobily, že Bonifacius IX. přestal se strachovati obou bratrův a potvrdil Ruprechta (1. října). Energický Zikmund však smířil se 6. října se vzbouřenci na sněmě budínském. Ještě před vypuknutím vzpoury pomstil se Bonifaciovi za korunovaci vzdorokrále. Vydal 9. srpna nařízení, kterým přerušil všechny styky svých i Václavových zemí s Bonifaciem. Přikázal, aby žádné platy nešly z Čech ani Uher papeži — zákaz papeži velice citelný. V Čechách ani v Uhrách neměli přijímati nařízení papežova ani legáty jeho.[1]) Druhé přísnější nařízení vydal jen pro Uhry,[2]) poněvadž tou dobou již nebyl v Čechách pánem; Václavovi podařilo se 11. listopadu uprchnouti s vězení pomocí Jana z Lichtenštejna. (Příště ostatek.)

Paměti Františka Martina Pelcla.

(1780—1790).

Podává JUDr. Karel V. Adámek.

Věk XVIII. náleží mezi nejzajímavější, ale nejméně známé doby dějin českých. V něm byly kladeny základy rozsáhlým politickým i kulturním proměnám, v nichž kotví nynější hospodářské, kulturní i politické poměry naše. Vzrušená a mnohým směrem národu našemu velmi památná doba tato zasluhuje proto náležité pozornosti a bedlivého studia.

Cenným příspěvkem, osvětlujícím společenské, kulturní i hospodářské poměry tehdejší, jsou rozmanité paměti. Čelné místo mezi nimi náleží pamětem prvého professora řeči a literatury české na pražské universitě, rychnovského rodáka Františka Martina Pelcla.

---

[1]) Pray: Specimen Hierarchiae Ungaricae I. str. 92. Pelzel, o. c. II. Urkb. čís. 188; Aschbach: Geschichte Kaiser Sigismunds I. 218: list Zikmundův biskupu litomyšlskému Janovi a některým správcům zemským. Viz i Fraknói: A magyar kiralyi kegyuri jog, str. 90.

[2]) Goeller: König Sigismunds Kirchenpolitik vom Tode Bonifaz IX. bis zur Berufung des Konstanzer Konzils. (1404—1413), str. 5 i pozn 3 i str. 6.

Pelcl označil zápisník svůj: Chronik „Böhmische unter der Regierung des Kaisers und Königs in Böhmen Josephus II.“ Tento název nevystihuje všeho obsahu pamětí, neboť část jejich obsahuje zprávy o událostech z doby Marie Teresie; nicméně přihlíží se tu ke starší době této více jen proto, aby bylo ukázáno pozadí potřebné k poznání významu některých činův a opatření Josefa II.

Zápisky tyto, zajímavé i svým původcem, vynikajícím členem malé tehdejší české obce literární, i svým důležitým obsahem, zachovaly se též v několika přepisech, a vynikají vhodným vystižením dobovým.

Pelcl psal[1]) je v době od 29. listopadu 1780 do 21. prosince 1790 za živého dojmu příběhův a událostí stále nových, jimiž zrovna oplývala druhá polovina XVIII. věku. Pelcl hledí v nich stručnou, ale příléhavou stylisací vystihnouti charakter doby tehdejší a význam i ráz jednotlivých popisovaných zjevův a opatření. V úvodě připomíná hlediska svého a účelu pamětí, které píše podle pravdy, neohlížeje se na svíravá pouta censurní, „neboť nepřijdou žádnému censorovi do rukou a tudíž mohou pravdu a každou věc, tak jak jest, obsahovati a potomstvu zachovati“.[2])

Pelcl velmi řízně a důvtipně tu charakterisuje vladařství Marie Teresie a Josefa II. a jejich vlád a různé události a opatření mnohdy slovy takovými, že ani dosavadní poměry tiskové nedovolují doslovného uveřejnění těchto pamětí jeho. Počíná charakteristikou doby Marie Teresie, vzpomíná působení Blanca, líčí osobní vlastnosti panovnice, tehdejší stav Čechů, přechází k němčení, zjevnému zvláště ve školství, od věcí šlechtických (Strakovy nadace a ústavu šlechtičen) stane u poměrů poddanských a u stavu výroby a obchodu, líčí úpadek university pražské, zmiňuje se o censuře a přechází k vládě Josefa II. Pozorujeme, že s počátku mnohem příznivěji posuzuje jednotlivá opatření a podniky vlády nové než za pozdějších let. Schvalování snah

---

[1]) Rukopis jeho jest v knížecí Lobkovické knihovně v Roudnici, přepisy v královském zemském archivě českém, v museu království Českého a v Jindřichově Hradci.

[2]) „Es soll keinem Censor, wie die gedruckten Bücher in die Hände kommen und folglich kann es die Wahrheit und jede Sache so, wie sie ist, in sich enthalten und der Nachwelt überantworten“, píše Pelcl.

vládních v záležitostech církevních ukazuje pokrokumilovnost Pelclovu, jako zase stížnosti jeho na útisk češství, jež pronikají na mnohých místech zápisků, vysvětlují, proč z obdivovatele panovníka nového stal se chladný a přísný pozorovatel některých snah jeho vládních.

Kaleidoskopicky se střídají zápisy další. Po všeobecném úsudku, prodchnutém nadějí na lepší časy českého národa, rozhovořuje se Pelcl o některých vojenských podnicích Josefa II., o novotách, jež zaváděl v různých oborech, zaznamenává některé zprávy o literárních a divadelních poměrech, velice podrobně sleduje vývoj náboženských poměrů, registruje rozmanitá nařízení Josefa II. (toleranční patent, zrušení klášterův a j.), všímá si některých projevů lidového hnutí náboženského (o tajných husitech, o přívozu českých tisků žitavských, o deistech, abrahamitech a j.) Obraz tento doplňuje v kapitole „Varia historica“ rozmanitými zápisky o událostech literárních, školských, církevních, hospodářských a j.[1])

Nemohouce z důvodu již připomenutého otisknouti doslovně Pelclovy paměti, podáváme podstatné zprávy jejich soustavně, nejprve o celkovém rázu doby, pak o veřejných věcech, sněmech, úřadech a opatřeních správních, též o společenských, zvláště poddanských poměrech, o záležitostech literárních a duchovenských i rozmanitých příbězích jiných.

Dne 29. listopadu 1780 zemřela Marie Teresie, majíc věku 63 léta 6 měsíců 16 dnů; českou královnou byla 40 let 1 měsíc a 9 dní. Pelcl připomíná výroku, jejž učinila jsouc na smrt nemocna: „Stalo-li se za mého panování něco zlého, stalo se tak bez mé vůle; neboť jsem to mínila vždy dobře,“ i usuzuje, že Marie Teresie patří mezi nejlepší panovnice. Marie Teresie byla štědrá. Půl Vídně žilo z projevův její milosti, a Rakušané (obyvatelé arcivévodství rakouských) těžili co nejvíce z její milosti a velikomyslnosti. Byla pravou jejich matkou. Vychovatelé její způsobili již za mládí jejího, aby si neoblibovala Čechův.

V království Českém stala se mnohá opatření Čechům neprospěšná, jež Pelcl však spíše přičítá na vrub nepřízně ministrův a rad jejich proti Čechům V nařízení[2]) z roku 1779, aby nikdo němčiny

---

[1]) Píše též o churavosti Josefa II., o tehdejší drahotě obilí (český korec žita za 4 zl.), o tísni peněžní, o velikých daních, obavách, že po zrušení roboty bude nedostatek obilí, protože by mnozí páni museli nechati svá pole nevzdělaná pro nedostatek dělných sil.

[2]) „Sie gab (1779) vier Verordnungen heraus, dass künftig Niemand in die lateinischen Schulen gelassen werden sollte, der nicht deutsch könnte,

neznalý nebyl přijímán do latinských škol, vystihuje Pelcl snahu, aby Čechové byli vyloučeni ze studií, anebo mají tím „ztratiti jediný klenot, svou řeč.“ Germanisační snahy, též jinak ve školství se jevící, na zakročení „několika statečných Čechů, mezi nimi i barona Kressla“, povolily opět, ano vláda dokonce dala některé učebnice vytisknouti česky. Z jiných ztrát, jichž utrpěly Čechy, Pelcl připomíná některá opatření ve věcech šlechtických a hospodářských, zvláště však odtržení Slezska od zemí českých k Prusku. Různý ohlas vyvolalo úmrtí panovnice v království Českém a ve Vídni.

O Josefovi II. soudí Pelcl, že byl mimořádný muž, příjemný ve stycích, vtipný a zajímavý, přející vojsku, nikoliv civilnímu a duchovnímu stavu, a že si učinil vzorem pruského Fridricha II., jenž však byl odvážnější. Josef II. přál novotám, chtěl zrušiti vše staré, zaříditi jiné, vytvořiti nový svět, předsudky veškery, „ač mnohé nutně pomáhají k zachování moci,“ vykořeniti u lidu, vykonávati změny mocně a kvapně bez souvislosti se starými právy a výsadami. Ve snahách svých narážel panovník na mnohou překážku, spoléhal na veliké vojsko, nebyl však válečníkem ani mysli bojovné, jiných knížat nedbal valně. „Co učinil dobrého, jest, že srazil mnišství a umenšil počet mnichů; také zřízení generálních seminářů bylo výtečným zařízením.“

Nastoupení vlády jeho nebylo prý lidem obecným uvítáno příznivě. Josef II. stýskal si na nevděčnost Vídeňanů k matce své a řekl prý: „Snad Čechové budou mne více milovati.“ Pelcl cituje z vídeňského dopisu vlivné osoby slova: „Čechové mohou vše nejlepší očekávati od panovníka; neboť zná a miluje Čechy, a často řekl, že jim chce pomoci.“ Pelcl dodává: „Bože sil v něm tuto myšlenku“.[1] Z jiného citátu (z 20. ledna 1780) dovídáme se, že Josef II. říkával: „Musím svým ubohým Čechům pomoci, byli dlouho docela potlačováni.“ Josef II. nařídil také šlechticům českým a moravským, kteří pobývali ve Vídni bezúčelně, aby se odstěhovali do svých domovův a utráceli tam své příjmy, kde jich nabývají. Panstva uvykla žíti při dvoře vídeňském, dávala si do Vídně posílati z Čech jen peníze a vrátila se domů jen tehdy, když byla na mizině. Tu budiž také připomenuta poznámka Pelclova, že Josef II. zrušil šlechtickou přísahu poslušnosti a roku 1787 klekání před panovníkem, také i mnoho zby-

---

um hindurch die Böhmen von den Studien auszuschliessen oder ihnen hindurch noch das einzige Kleinod, ihre Sprache, zu benehmen, wozu sie durch die Errichtung der I. Normalschulen und durch andere Mittel noch mehr beigetragen, wovon sie aber endlich auf Vorstellung einiger wackeren Böhmen, worunter der Baron Kressel zu zählen, wieder abgelassen und sogar einige Bücher in böhmischer Sprache zum Drucken förderte.

[1]) Pelzl píše: „Joseph II., Marien Theresien ältester Sohn, römischer Kaiser, folgte seiner Mutter in der Regierung. Heil ihm und grosse Siege! Seine grossen Thaten und, was sonst hie und da in Böhmen unter seiner Regierung vorfallen wird, werden wir in dies Buch eintragen.“

tečných pensí. Tímto zrušením pensí bylo uhospodařeno ročně na 6,000 000 zl. tehdejších peněz. Mnozí bohatí lidé měli za Marie Teresie veliké pense, na př. jakýsi princ Hildburghauský 80.000 zl. ročně.

Hned na prvních listech pamětí svých Pelcl charakterisuje činnost Blanca, bývalého dělostřeleckého důstojníka, jenž z Rakous k šlechtě české odešed, dovedl svou výmluvností jí se zalichotiti. Prozkoumav české poměry, vstoupil do služeb Marie Teresie a „dovedl očerniti šlechtu jako tyranny a utiskovatele lidu", posléze se stal dvorním radou, přičiňoval se úspěšně o úlevy lidu poddaného u panovnice, ale za Josefa II. octl se v nemilosti, takže prý „mu chtěl dáti 30 ran na hlavní stráži vyplatiti," ale přímluvou císařovninou propustil ho z Vídně bez trestu.

Marie Teresie slíbila (1774) českým sedlákům svobodu, takže více nebudou vrchnostem robotovati, než druhdy. Čeští páni ohražovali se proti úlevám a poukazovali, že svá panství s robotou buď koupili nebo právně zdědili a že mají býti chráněni ve své držbě. Mezitím sedláci, nemohouce se dočkati toužené svobody, vzbouřili se proti vrchnostem a nadělali škody za několik millionův.

Pelcl zmiňuje se ještě o některých hospodářských poměrech tehdejších, jmenovitě připomíná, že ještě za Karla VI. byl obchod z království Českého do Saska volný. Často 20 i 30 lodí přijíždělo ze Sas k Lovosicům pro české obilí, a tak přišly velké obnosy peněžní do země a v království Českém vzkvétalo rolnictví. Za Marie Teresie byl zakázán vývoz českých plodin do ciziny, a „tak zůstalo nám na krku obilí, a nedostali jsme žádných peněz do země," a Sasové, nemohouce přivážeti obilí, zvelebili své zemědělství a nepotřebovali více obilí českého. Zákazem vývozu českých vín bylo zničeno české vinařství. Když pak ve Vídni byla zřízena továrna na porculán, byl též zakázán přívoz porculánu saského. Daně vzrostly velice, nejprve český sedlák platil 20 až 30 zl., pak 60 až 70 zl. Též některá jiná opatření, zejména zřízení pražské výrobny (Oeconomie-Haus) na hotovení šatstva, zbraně a všech potřeb pro 40.000 mužů české posádky r. 1768, přivodila úpadek mnohých řemeslníkův.

Roku 1784 byla od vánoc zima, že nikdo nepamatoval takové, dne 13. ledna nastala obleva, ale přece stále ještě byla citelná zima, led na Vltavě byl silný na 2 lokte. Stále se chumelilo, a napadlo mnoho sněhu. Dne 24. února změnilo se najednou povětří, zavál teplý vítr jižní, pršelo, a tál sníh. Dne 27. února hnuly se ledy, o 11. hodině v noci počala voda stoupati a stoupala do 11 hodin dopoledne příštího dne, pak stanula do 3 hodin a opět stoupala až do 4 hodin a tu začala opadávati. Dne 29. února ráno stála opět, jako dne 27. února odpoledne. Nostický palác na Malé Straně byl zaplaven, jen loďkami mohlo se kolem něho. Nárazem ledových ker byl 29. února 1784 otřesen kamenný most, všechny pilíře jeho poškozeny, strážnice, jež stála na jednom pilíři, spadla s 5 muži do vody. Veliká tato povodeň nadělala mnoho škod, v Litoměřicích odnesla 57 domů, odplavila celé

osady, do Prahy připlavila mnoho dříví a strhala část horního jezu a celý jez dolní. V létě pak bylo tak málo vody, že bylo lze přebroditi se na Malé Benátky.

S jara začali spravovati poškozený most. Klenutí nebylo sice poškozeno, ale vnější pilíře chýlily se k vodě a byly tak podemlety, že dva musely býti vybudovány znovu. Při těchto opravách zjištěno, že most kamenný stál jen na písku, veliké kulaté kameny ležely na písku, kámen vedle kamene, a na nich stála zeď. Oprava vyžadovala 80.000 zl., jichž poskytl panovník, a také na opravu, jež měla býti konána r. 1785, povolil dalších 80.000 zl. V prosinci byly dohotoveny před mostem kozy na rozrážení ledu dle nového způsobu.

Poněvadž byla malá voda, byly zřetelny základy některých pilířů starého mostu z roku 1342 směrem od oblouku u křižovníků, kdež jest bradáč, k malostranské věži mostecké. Pelcl upozorňuje, že tato věž jest ještě zbytkem staré mostecké stavby, stojí šikmo ke kamennému mostu, a že starý most byl stavěn na dubových břevnech vodorovných, jak zcela dobře tehdy byly ve vodě ještě zřejmy. R. 1787 byl po obnově zřízen pomník na mostě s pamětním nápisem, že most kamenný Karlem IV. roku 1357 vystavěný, stářím sešlý a nárazem ledu pobořený, obnovil roku 1784 Josef II.

K r. 1788, 12. března, zaznamenává Pelcl, že padalo mnoho sněhu a že sníh ležel 12 dní, ale neuškodil setí. Byla pak toho roku úroda neobyčejně bohatá.

Sněmu, jenž 31. května 1781 byl konán v Praze, byly ohlášeny proposice, aby bylo zrušeno nevolnictví. Většina sněmovníků souhlasila s požadavkem panovníkovým.

Brzo potom staly se některé změny v nejvyšších úřadech. Dne 17. června 1782 byl z úřadu nejvyššího purkrabího propuštěn kníže Fürstenberk. Byl nejvyšším purkrabím od r. 1771; byl to slabý a lehkověrný člověk, dal se voditi špatnými lidmi, ale jinak podporoval vědy a přál učencům. Syn jeho Filip, velmi dobrý a rozumný muž, žil na českých statcích rodových; otec však vystěhoval se do Němec k bratrovi. Předsedal pak guberniu hr. Fr. Ant. Nostic.

Roku 1784, dne 2. září, zasedalo gubernium po prvé v novém zemském dvoře. Také byly tam přeneseny zemské desky a ostatní úřady zemské.[1])

---

[1]) Dne 30. dubna 1784 zrušeny magistráty čtyř pražských měst, a zvolena nová rada měšťanstvem; byl pak jeden magistrát na Starém Městě Pražském (40 radů, purkmistr a 2 vicepurkmistři). Z oboru správy veřejné poznamenává Pelcl 13. dubna 1788 tuto notici: „An einem Sonntage haben die Polizeiwächter den Weibspersonen die Pochen o. Säcke an Hüften abgeschnitten. Die ganze Stadt skandalisirte sich darüber, da man den Menschen auf der Gasse die Röcke aufhob. Anlass dazu gab eine Diebin, welche Pochen trug und in selben die gestohlenen Sachen aufbewahrte. Man glaubte sie zu ertappen. Dies Skandal war auch in der Erlanger Zeitung gerügt, ohne die Stadt, wo es geschah, zu nennen."

Za několik dní zavítal (13. září 1784) Josef II. do Prahy z ležení u Hloupětína s anglickým princem, biskupem Osnabrückým. Na počest jeho byl 19. září konán nádherný bál na hradě ve španělském sále, jenž vyžadoval 16.000 zl. tehdejších. A bylo při něm 1500 osob v maskách ze šlechty i z měšťanstva, nadbytek jídel a nápojův.

Ku 22. listopadu 1784 poznamenává Pelcl, že inkolát dostal kn. Kristián August z Waldeka, protestant, nabyv velikých falcko-zweibrückých statků, a že to byl opět první protestantský pán v království Českém.

Josef II. pečoval o zvelebení hospodářských poměrův. Podporoval přistěhování. V červenci 1781 přišlo 22 vystěhovaleckých rodin z Kladska do Čech, vesměs katolíci, a byli usazeni na Pardubsku; každý zatím dostával po 17 kr.

V březnu 1782 bylo nařízeno vysazování stromořadí u silnic a cest. V dubnu 1783 Josef II. dal přivézti za 30.000 zl. lněného semena z Rigy a rozdělil je lidem kraje litoměřického, boleslavského a královéhradeckého, poněvadž se len loni nezvedl a skoro žádného semena nebylo po ruce.

Dne 18. června 1783 byl zrušen řeznický cech v Praze, a každý mohl poráželi dobytek, voziti do Prahy a veřejně tam prodávati.

Dne 15. června 1783 počalo se vyměřování pozemků v království Českém, aby docílena byla stejnost daní. Tehdy bylo v království Českém 15.000 rybníků, z nichž mnoho bylo vypuštěno a změněno na louky.

Dne 9. července 1788 bylo opětně nařízeno, aby se užívalo míry rakouské místo české míry. Po prvé bylo to nařízeno roku 1764, pod pokutou 10 tolarův. Pelcl dokládá, že nařízení toto nemůže býti a nebude zachováváno nikdy. Sasové a čeští horalé, kteří přicházejí s obilím do kraje, nechtějí se shodnouti o rakouské míře a věří, že v tom jest podvod, a jedou raději jinam, kdež se prodává dle české míry. I táže se Pelcl, jaký prospěch vzejde z toho zemi, měří-li se tak nebo jinak, dle dlouhého lokte nebo dle krátkého. „Malichernost! Chce se prý v dědičných zemích zavésti stejnost. Ale k čemu pak? Učinila příroda také všechno stejným?“ Poznámka tato[1]) jest velmi zajímavá pro poznání názoru a úsudku Pelclova o centralisaci tehdejší.

V témže roce (v lednu 1788) byla zavřena stavovská úvěrní pokladna, takže nikdo nemohl vypověděti kapitálu, ale úroky měly býti placeny[2]).

---

[1]) „Und was soll den auch dem Lande für Nutzen daraus entstehen, ob man so oder anders, nach langer oder kurzer Elle misst? Micrologie zeigt Kleingeisterei. Es heisst, man will in den Erbländern Gleichheit einführen. Aber wozu denn? Hat denn die Natur auch Alles gleichgemacht?“

[2]) Pelcl připomíná, že stavové čeští roku 1758 pečovali o zlepšení dopravy, ale dalších záměrů v tomto oboru nedokončili, poněvadž silničního fondu bylo

Téhož roku, dne 22. prosince, skončen sněm. Na sněmě tomto byl čten dvorní dekret, že stavové nemají příště o ničem více rokovati bez vědomí a vůle dvorské, poněvadž to navrhl nejvyšší purkrabí Cavriani dvoru. „A tak přestávají stavové býti stavy.“ Stavové podali panovníkovi rozklad obšírným spisem, jejž sepsali hr. Věžník a hr. Buquoy. Poukazovali, že zrušením stavů poklesne veřejný úvěr, a ve Francii že opět stavové jsou svoláni. Ale Josef II. odbyl je, řka, že se nemusí báti, císař že neučiní úpadku.

Dne 6. února 1789 vzdal se hr. Rudolf Chotek českého kancléřství, poněvadž novou daňovou úpravu a zrušení robot, jako velikou nespravedlivost šlechtě učiněnou, nechtěl podepsati a akce se účastniti.

Nástupcem jeho stal se baron Kressl. Dne 10. února 1789 byl jako český kancléř vzat do přísahy a hned podepsal daňový i robotní patent. Pelcl připomíná, že touto novou úpravou daňovou byla vykonána rovnost, takže každý majitel statku, hrabě, rytíř i sedlák platí stejnoměrně, totiž $12^1/_2$ zl. daně z každých 100 zl. výtěžku. Méně příznivě vítá druhou reformu, pravě: „Vzejde-li ze zrušení robot celé zemi užitek nebo škoda, poučí čas.“ Sedlák měl ze 100 zl. výtěžku platiti robotních peněz vrchnosti $17^1/_2$ zl., počínaje dnem 1. listopadu 1789.

Na sněmě dne 22. září 1790 v Praze sešlo se 80 pánův. Stížnosti jejich odevzdány nejvyššímu purkrabí, by je poslal do Vídně králi.

Dne 9. května 1790 král Leopold II. odvolal zrušení robot i novou úpravu daní a zavedl stav, jaký byl před 30. říjnem 1789.

Již dne 11. února 1790 sešli se čeští majitelé panství a sepsali žádost na krále za obnovu stavů, jež byl zrušil úplně, a připojili též jiné stížnosti své. Podepsalo ji šedesát pánů, jen arcibiskup pražský, generální velmistr a nikdo z Kinských nepodepsali, onino ze strachu před králem, tito pro znění spisu příliš zdvořilé. Arcibiskup dokonce vyzradil celou akci, opatřil nejvyššímu purkrabí opis listiny, a tento ji štafetou poslal do Vídně.

Vojenským věcem věnuje Pelcl menší pozornost. Za vpádů válečných r. 1778 a 1779 poznalo se teprve, že hranice království Českého nemají potřebných pevností, a že nepřítel může volně sem vniknouti se všech stran, i usneseno, aby bylo vystavěno několik pevností, jedna u Jaroměře a druhá u Kopist nedaleko Litoměřic. Přípravami ku stavbě této pevnosti bylo počato v r. 1780. Množství cihlářů povoláno z Charvátska. V září císař položil u Kopist základ pevnosti, a po smrti Marie Teresie nařídil, by se jmenovala na věčnou její památku Terezínem. Pelcl dokládá, že jest to jediný pomník

---

použito na válečné účely. — Z poznámek o věcech tohoto oboru ještě sluší zmíniti se, že dne 7. ledna 1781 byla vojsku nařízena nedělní a sváteční chůze do kostela a že 18. dubna 1789 byl zrušen poplatek v branách pražských měst vybíraný. (Sperrkreuzer.)

Marie Teresie, jímž jméno její Čechům zůstane drahým, zvláště zadrží-li pevnost tato jednou nepřátelský vpád do země.

Několikrát se zmiňuje o dodávkách. Tak r. 1790 byla na Čechy vypsána dodávka 750 000 centů sena pro armádu, jež ležela mezi Terezínem a Josefovem, roku 1789 muselo se za vojskem dodati do Uher 500.000 měřic žita, 900.000 měřic ovsa a 300.000 měřic ječmene.

Pojednávaje o válce s Turky, jež byla vypověděna roku 1788, zmiňuje se o paskvilech, které kolovaly o allianci s ruskou carevnou Kateřinou. Čas pak prý poví, jaké následky bude míti tato vojna; zatím byla všeobecná nespokojenost.

Za této příležitosti posuzuje Pelcl polního maršálka Lascyho. Byl prý ve vojště tím, čím pedant mezi učenci, mikrolog zabývající se samými maličkostmi, na př., aby důstojník měl kabát zapatý jen dvěma knoflíky, aby prostý vojín měl dobře uvázaný cop. Pelcl dokládá: Eugen, Laudon a j. nezabývali se takovými maličkostmi, poněvadž hleděli jen k celku. Lascy nikdy neporazil nepřítele, ani tvrze nedobyl, ležel jen v pevném táboře a zdržoval nepřátelské útoky. V sedmileté válce velel 20.000 mužům, nikdy neútočil, ale ustupoval před srážkou.

Laudon, Koburg a Hohenlohe byli pokládáni ve vojště již za invalidy, ale v nouzi museli býti přibráni, když byla vojna s Prusem. Probíhaly rozličné průpovídky satyrické o poměrech ve vojště. V únoru 1790 zaznamenává Pelcl jednu takovou průpovídku s refrainem: „Laudon soll commandiren und Lascy soll crepiren“. Generálové stýskali si na neshody s Lascym. Císař účastnil se výpravy, do Vídně se vrátil z Uher 5. prosince. Neúplný zdar záležel v nerozhodnosti a váhavosti operací válečných a ve veliké úmrtnosti vojska. Nebylo lékařův. Po radě císařského chirurga Brambilly léčili jen chirurgové. Nezdravá krajina přispívala proti nepříteli. Kdosi prohodil, že tři generálové nebyli po válce vyznamenáni, kteří vypudili velikého vezíra z Banátu, totiž October, November a December.

Mnohem obšírnější zprávy jsou v Pelclových Pamětech o kulturních poměrech.

Trpce stýská si Pelcl na germanisaci školství i na úpadek vysokého učení pražského. Pražská universita, jež druhdy vynikala slavnými učiteli a množstvím domácího i cizozemského studentstva, byla za Marie Teresie podřízena vídeňské universitě. Práva této university byla rozsáhlejší. Doktor ve Vídni graduovaný mohl praktikovati ve všech zemích dědičných, doktor v Praze graduovaný mohl praktikovati jen v království Českém.

Dne 1. listopadu 1783 bylo toto Teresiánské obmezení zrušeno. 27 listopadu 1784 zrušeno nošení doktorských plášťů (krátkých) červených, v nichž dotud doktoři k veřejným jednáním chodívali do Karolina.

Uprázdněné stolice university pražské byly obsazovány většinou professory, kteří byli promováni ve Vídni. Při tom nerozhodovala odborná schopnost uchazečů, nýbrž — jako též u jiných hodností —

protekce, takže mnohý manžel dvorní dámy nebo komorné dosáhl dříve místa. Chatrná kvalifikace některých universitních professorů nepřispívala, aby povzneseno bylo vysoké učení pražské. Ač počet stolic byl (na 30) rozmnožen, klesala a hynula universita[1]).

University týkají se Pelclovy zprávy o sporu Dobrovského s professorem Woldřichem. Dobrovský byl 7. února 1781 vyzván studijní a censurní komisí, by tu veřejně odprosil ho za výrok svůj, že není potřebí učiti se orientálským jazykům, poněvadž jest vše přeloženo dobře. Dobrovský neodprosil, byl přesvědčen, že ode dvora není to přikázáno a že komise není oprávněna diktovati tresty, a chtěl výrok svůj svědky potvrditi a dokázati. President hr. Věžník četl mu dekret, ale v něm nebylo ani slova o odvolání a odprošení, jen sám ho s Woldřichem chtěl pokořiti. Teprve 30. července 1781 bylo nařízeno dvorním dekretem, by Dobrovský odvolal zmínku o professorovi literatury orientální, kterou učinil ve svém pojednání, poněvadž to nemůže dokázati. Dal tedy Věžník nepravdivou zprávu dvoru. Pelcl pochybuje, že Dobrovský odvolá, neboť by musel své svědky prohlásiti za falešné, a toho neučiní, i dokládá: „Nešťastná země, v níž jsou praesidia svěřena takovým lidem; mstivým, nespravedlivým a pyšným pedantům.“

V zápiscích Pelclových opraveny některé omyly Schönfeldových „Poštovských Novin“ (pražského jejich zpravodaje kněze Zitta), tak že sál knihovny Klementinské byl zřízen již před panováním Marie Teresie jesuity, a doplněn knihovnou Kinského a Karolinskou i spisy z venkovských kolejí po zrušení jesuitského řádu, a že přírodnický kabinet byl zřízen některými šlechtici českými (knížetem Fürstenberkem, hr. Fr. Kinským, rytířem Bornem).[2])

V květnu 1782 byla královská klenotnice na pražském hradě prodána dražbou. Mezi jinými věcmi byly prodány také střevíce knížete Přemysla Oráče; koupil je Bienenberk.

Dne 23. ledna 1789 jest zaznamenáno ukončení dražby knih z královské knihovny. Největší, nejpěknější a nejužitečnější díla, jež Čechové po dvě století nashromáždili, byla zase většinou prodána cizincům na malé povznesení vědy v Čechách.

Když v září roku 1784 panovník přijel do Prahy, vyslala k němu česká soukromá společnost (böhm. Privatgesellschaft) tři vyslance

---

[1]) „Überdies wurden die zu Prag leergewordenen Lehrstühle meistens mit zu Wien promovirten Professoren wieder ersetzt. Man sah nicht auf die Geschicklichkeit des Subjects, man wollte ihn nur mit Brod versehen, weil er ein Stubmensch oder Kammerjungfer einer Hofdame geheirathet hatte. So gieng es auch mit anderen Stellen bei der Dicasterie in Prag. Wir erhielten also öfters Leute zu Professoren, die entweder keinen reden konnten oder von ärgerlicher Conduite waren.“

[2]) Roku 1782 poznamenává Pelcl, že byl ustanoven professorem mořeplavby (!) Fr. Zimmer, veliký logik, metafysik a matematik (narozen as 1747); učíval mladého knížete Fürstenberka filosofii.

své, Dr. Mayera, Ungara a Strnada, aby ho požádali za povýšení za veřejnou učenou společnost.[1]) Císař projevil veliké zalíbení nad prosbou a nařídil v prosinci téhož roku, aby slula českou společností učenou a aby konala schůze v sále Karolinském. Tehdy měla tyto členy: hr. Schaffgotsche, Tesánka, Grubra, Strnada, Dobnera, Pelcla, Dobrovského, oba Mayery, Ungara a zvoleného praesidenta knížete Fürstenberka.

Dne 19. prosince 1785 vydán dvorní dekret o svobodných zednářích, jim nepříznivý. Mohli míti v hlavních městech kromě Prahy jen 1 až 3 lóže, na venkově byly lóže zednářské zakázány zcela. V Praze, kdež měli dříve 5 lóží, museli čtvrtletně oznamovati jména svá nejvyššímu purkrabí, a tento zase dále císaři, a měli vždy ohlásiti den a dobu svých schůzek policejnímu řediteli. (Příště ostatek.)

Spory města Jemnice s vrchností za stol. 16. a roboty na panství Jemnickém s počátku 17. stol. [2])

Podává Dr. Jan Reichert.

Jemnice náleží k nejstarším městům moravským. Založena byla původně na nynějším předměstí Podolí pod zámkem při říčce Želetavce. Za doby Přemyslovské byla sídlem „provinciae Jampnicensis", knížectví Jemnického, kterého udělil kníže Soběslav r. 1132 bratrovci svému Jaromírovi, synu kníž. Bořivoje II. Kolem r. 1197 držel Jemnici Svatopluk, syn brněnského knížete Vratislava, a tehdy, ne-li dříve, byla Jemnice sídlem zvláštní cúdy zemské, o níž se zde ještě zmínka činí r. 1350. S počátku 13. stol. byla asi rozbořena nepřátelským vpádem, neboť král Přemysl I. Otakar rozkázal purkraběti bítovskému Petrovi, aby ji

---

[1]) Mezi zprávami o roce 1784 Pelcl píše: „Während der Anwesenheit des Kaisers in Prag schickte die böhm. Privatgesellschaft drei Deputierte an den Kaiser: Dr. Mayer, Ungar und Strnad, damit sie denselben bitten, er möchte sie zu einer öffentlichen Gelehrtengesellschaft erheben. Der Kaiser bezeigte viel Wohlgefallen darüber und gab im M. December seine Entscheidung, der gemäss sie böhm. Gesellschaft der Wissenschaften heissen solle und im Carolinensaal ihre Versammlungen halten könne. Sie bestand aus 10 Mitgliedern: Grf. Schaffgotsch, Tessanek, Gruber, Strnad, Dobner, Pelzl Dobrowský, zwei Mayer und Ungar und dem erwählten Präsidenten Fürsten v. Fürstenberg."

[2]) Hlavní prameny: Wolny, Die Markgrafschaft Mähren. III. Band; rukopis archivu zemského v Brně.

vystavěl znova a ohradil pevnou zdí, začež mu dal svolení, aby na zjednání potřebných prostředků prodal Lovětín klášteru Luckému. Náhradou za veškeren náklad na úpravu města a hradeb obdržel Petr od krále dědičně některé vsi r. 1227. Zároveň propustil král Petrovi a dědicům jeho užívání zlatých, stříbrných, olověných, železných dolů, jež jsou neb ještě budou v obvodě městském. Opevněné město zůstalo v moci zeměpanské, a bývali tu purkrabí. Po smrti posledního Přemyslovce klesala Jemnice, byla však za krále Jana Lucemburského důležitou tvrzí pohraničnou proti Rakušanům. Město, vpády rakouskými těžce zkoušené, za věrnost svou obdarováno králem Janem r. 1327 právy a svobodami, které mělo královské město Znojmo. Za roční poplatek 69 hřiven, dávaných královské komoře, město a náležející k němu vsi Baňovice a Ostejkovice se dvorem v blízkých Radoticích osvobozeny všelikých dávek a platů komoře placených. Král Jan propouští dále městu, aby na stavbu shořelých domů kácelo dříví z královských lesů, aby z pokut hlavních co vychází za hrdelní právo: za krádež, smilstvo, paličství a vraždu, sobě ponechalo třetího peníze, ostatní dva peníze z toho připadnou vždy královské komoře plným právem. Kdyby kdo z vyšších stavů neb klášterních z mark. Moravského aneb z král. Českého chtěl se usídliti v Jemnici, nesmí mu nikým býti bráněno, a měšťané jemničtí mají právo přijmouti jej za spoluobčana. Mimo to povoleno měšťanům, aby dlužníka svého, buď zemana buď prostého, za dluhy v městě Jemnici vzešlé, mohli obstaviti a na něm jich dobývati a jej takto přiměti, aby učinil zadost pořádkům právním téhož města. Též se jim udílí právo, že mají ze všech vozů v jedné míli, nahoru i dolů jedoucích, bráti mýto, a zapovídá se také, aby nikdo na míli od města nevařil piva ani nestavěl pivovaru. Z obzvláštní vděčnosti osvobozuje král měšťany jemnické od placení každoroční berně královské. Ze statků, které mají koupené od pánů neb lidí prostých mimo město bydlících, nemají voláni býti k žádnému právu aniž odpovídati v čem komukoliv. Dále se připomíná, že král Jan odňal Jemnici z rukou zrádného Rajmunda Lichtenburka, jemuž město dáno bylo zástavou, ale předpovídá měšťanům, že opět asi budou v zástavě; neboť kdyby z nevyhnutelné potřeby na potomní časy byli dáni do zástavy, nařizuje, aby komuž by zástavou byli poznamenáni, jiným platem než svrchu udaným, nebyli zavázáni; král nedovoluje přístavku

tvrze aneb věží městských a nechce, aby měšťané odpovídali jinde — kromě před svým soudem městským — na žalobu komukoliv jinému, leč kdyby kdo appelloval na vyšší soud. Jemničtí jsou osvobozeni všelikých též nových a neobyčejných mýtných platů na všech místech království Českého a markrabství Moravského. Tolikéž jim král postupuje lesa „Javora“ blíže města se vším příslušenstvím, a to právem, kterým městu někdy přináležel. Nemá jim býti překážkou, co jim Raimund z Lichtenburka učinil na škodu a újmu, nýbrž mohou a mají toho za obecní pastviště budoucně užívati pokojně a bezpečně.

Město Jemnice, jsouc obdarováno hojnými výsadami štědře, vzkvétalo opět, ale mělo málo ochrany u krále Jana, který téměř stále meškal v cizině a tudyž málo se staral o blaho svých poddaných. A tak se stalo, že se města Jemnice zmocnili zástavou pánové z Lichtenburka a z Bítova; ale syn Janův Karel jako markrabí moravský vymanil Jemnici záhy z rukou Lichtenburkův a opět získal bezprostředně. Karel potvrdil Jemnickým, listem v Brně dne 6. července 1345 daným, obdarování Janovo, uděliv jim právo na zlaté doly okolo dědiny Schicken (Jižičky) a na jiné, ať již nové ať staré doly, ve kterých již dobýván jakýkoliv kov, při čemž mají užívati těchže práv a výsad, jako obyvatelé Jihlavští. Pak v Jemnici zařízena i mincovna, která zde potrvala po více desetiletí. [1]) Karel jako císař potvrdil roku 1348 všechny výsady města Jemnice, jehož blahobyt a bohatství vzkvétaly utěšeně. Počátkem 15. stol. trpělo však město mnoho loupežemi, jež zde provozovali stoupenci mark. Prokopa. Za válek husitských bylo město husity obléháno marně. Za války Jiřího z Poděbrad s králem Matyášem zůstalo město věrno Jiřímu, začež bylo Matyášem spáleno (jako téhož r. město Třebíč) r. 1468, z větší části pozbylo obyvatelstva, a městu uloženy veliké daně. Město kleslo úplně a vícekráte se již nepovzneslo k dřívějšímu blahobytu, ač pozdější králové je obdařili některými výsadami novými. Město pozbylo také ponenáhlu bezprostřední svobody jako královské město a dostalo se zástavou v drzení rozličných pánův. Nejprve markrabě Albrecht Rakouský dal hrad i město Jemnici panu Janovi z Lichtenburka na Bítově do ochrany a do zástavy r. 1433, načež zůstalo město

---

[1]) Dolování na vzácné kovy v krajině Jemnické patrně přestalo po válkách husitských.

i hrad v držení pánů z Lichtenburka, až pan Jindřich z Lichtenburka město i zámek jako královské léno prodal Václavovi z Ludanic r. 1496. R. 1522 prodali páni z Ludanic panství Jemnické Arklebovi z Boskovic a Janovi z Pernštejna, který pak zámek a město Jemnici v některých sumách a zápisech měl a držel. — Mezi panem Arklebem z Boskovic a na Vranově s jedné strany a měšťany jemnickými[1]) se strany druhé došlo ke sporu o robotu a jiné poměry poddanské, ve kteréžto při na rozkaz královský zemským soudem v Olomouci (na sv. Tiburcia r. 1523) učiněno rozhodnutí, které ohlašují pan Jan Kuna z Kunštátu a na Rožnově, hejtman mark. Moravského, a pan Vilém z Víckova; podáváme je výpisem.

Co se potoka (Želetavky) dotýče, vypovídá se, že Jemničtí mohou v tom potoce loviti s vaky a s udicemi v pátek dopoledne, a sice sami hospodáři; než co se přelívání dotýče, aby ani hospodáři usedlí ani jich čeleď nepřelívali a ani sráze k vodě nečinili, hofeři pak aby s potokem nic činiti neměli a prázdni potoku aby byli pod pokutou 1 kopy gr., a týden aby vězením trestáni byli, kdožby toho nezachovával.

Co se dřev vožení do zámku dotýče, poddaní z předměstí Podolí a ze vsí[2]) neměli v tom žádné míry uložené, i proto se nyní vypovídá, že z předměstí a z poddaných vsí z každého lánu 6 vozů, z polculánu 3 vozy a z jedné čtvrti, kteří koně mají, též po třech vozích dřev k zámku Jemnici přivésti mají.

Co se oračky ke dvoru při zámku dotýče, mají z předměstí a ze vsí jmenovaných po půl dni na jař a na ouhor a na setí pomáhati orati. A co se žní dotýče, tu aby dělali, jako dříve, a pán bude jim povinen stravu dáti.

Co se sekání rybníků dotýče, aby každý, když se rozkáže a potřeba byla, rybníky sekal. Kdožkoliv koně má z předměstí a ze vsí, ať každý pomůže den voziti jednou v roce, když by se jim rozkázalo. Od sečby luk okolo rybníka „Hříběte“ platí páni lidem na den, a lidé to shrabati a svésti mají k zámku. Jakož na poddané bylo přičiněno, aby půl dne hnůj vozili, toho nyní i na budoucí časy prázdni býti mají, jakož i vožení vína k šenkování.

Co se žen a selek z předměstí a vsí dotýče, které jsou na robotu chodívaly máky okopávat, cibule plet, ovce prat a holit, takto mezi nimi se vypovídá, když by toho potřeba byla, aby totéž činili jako prvé.

Hlásky k zámku z předměstí ať dávají jako dříve.

---

[1]) Městu Jemnici byly od dob krále Jana poddány vsi: Ostejkovice, Baňovice a předměstí Podolí, ale jak město tak i jmenované vsi a předměstí zástavou dávány pánům, z čehož vzniklo mnoho sporův o práva mezi městem a pány zástavními.

[2]) Předměstí Podolí, Palovice, Ostejkovice a Baňovice tehdy byly částmi statku Jemnického a tudíž k zámku a dvoru robotami povinny.

Co se sladův dělání dotýče, kteréž jsou po pořádku dělali, ať nejsou více povinni sladů těch dělati, než za peníz ustanovený smlouvou, kterou s nimi pán učinil.

Mlynářské roboty k zámku zůstávají jako dříve. Rozkáže-li pán mlynářské příkopy spustit, má sobě pán z nich ryby vzíti.

Řezníci drživali vždy jednoho řezníka k zámku Jemnickému, při tom zůstává. Pakli by se jim toho činiti nezdálo, tehdy ať sami pořadem dobytek k zámku kupují a bijí. Co se opravy[1]) na lidech farářských dotýče, kteří faráři přislušejí, nechť při tom měšťané jemničtí zachováni býti mají, jak za jiných pánů bývalo.

Co se panství na lidech ve vsech k městu příslušících a kaplanství Božího Těla dotýče, vypovídáme, že ti při tom zachováni býti mají, tak jakž za jiných pánů zachováni byli. Co se práva a soudu jich městského dotýče, zůstává jak za jiných pánů bylo.

Měšťané jemničtí a lidé z předměstí a vsí poddaných povinni jsou ku potřebě pánům na lov a hon jíti, a kdožby nešel, propadá pokutě pánům dvě prostice malé soli.[2])

Brzy potom kolem r. 1530 udělil král Ferdinand město[3]) Jemnici dědičně panu Jindřichovi Meziřickému z Lomnice, tak že po smrti jeho dědili synové jeho Jindřich mladší, Jáchym, Tas a Ludvík mimo jiné statky také město Jemnici a vsi k němu náležející, které pak měli nedílně a společně dle starobylého práva. Páni lomničtí považovali Jemnické za své poddané a utiskovali je přes všecky výsady jejich, takže se roku 1556 Jemničtí vzbouřili proti své vrchnosti. Nočním časem totiž přepadli mladšího pana Jindřicha a bratry jeho na zámku Jemnici a oblehli, zvonili na poplach, dobývali zámku a pana Jindřicha chtěli zabiti. Pominouce zemského úřadu hejtmanského, obrátili se Jemničtí se svými stížnostmi bezprostředně na pana arciknížete J. M., kdežto pan Jindřich z Lomnice stížnost svou na měšťany Jemnické přednesl u soudu zemského udávaje, že jako poddaní jeho nedbajíce řádu, práva ani landfridu, vzbouřili se proti pánům svým dědičným. Pro takové jejich (Jemnických) nepořádné proti pánům svým dědičným předsevzetí, udává pan Jindřich z Lomnice, že budou vinníci trestáni a že nemají dále užívati privilegií svých

[1]) Oprava = ochrana světských pánů nad duchovními statky a jisté platy a roboty od lidí na statcích církevních.

[2]) Prostice soli = bečička soli.

[3]) Páni z Lomnice drželi nyní dědičně město Jemnici a vsi k němu náležející, přestali býti pány pouze zákupnými, ale stali se dědičnými pány města a statku jemnického.

ani svobod strany robot,[1]) než že podle výpovědi na poručení krále Ludvíka mezi panem Arklebem z Boskovic, na onen čas jejich pánem, a jimi Jemnickými učiněné, na obě strany k sobě se zachovati mají.

O původcích spiknutí jemnického nalezl soud zemský v Olomouci r. 1557: „A jakož jsou se měšťané jemničtí a z předměstí proti zřízení zemskému pozdvihli a od statků svých odešli a pominuvše úřadu hejtmanského k arciknížeti J. M. se utekli, pro takové jich všetečné předsevzetí Jeho Milost (zemský hejtman), tyto osoby, poněvadž se tomu rozumí, že toho pozdvižení původ jsou, Václ. Kroupu, Jana Dvořáka, Vávru pekaře, Jana Polednu, Jiříka Břečku — a z předměstí: Šebestu mlynáře, Vavřince Laurinu v trestání bráti ráčí, a aby se ode dneška ve dvou nedělích do města Znojma na rathouz, kdež jim od purkmistra ukázáno bude, postavili, a v tom vězení mají 3 neděle seděti."

Když po smrti Jindřicha mladšího a bratří jeho Jáchyma a Ludvíka kolem r. 1579 jediným dědičným pánem města Jemnice a poddaných vsí zůstal pan Tas z Lomnice, páni a rytířstvo v Olomouci na soudě zemském shromáždění ve při mezi Jemnickými a panem Tasem trvající, učinili nález tento: „Poněvadž se to v majestatu krále Jana českého a polského a markraběte moravského nachází, že jest Jeho Milost král městu Jemnici dvě vsi Baňovice a Ostejkovice dědičně dáti a darovati ráčil, a oni měšťané v držení a užívání těch vesnic od žádného pořádkem práva ani jinak až posavad vyvedeni nejsou a těch vesnic vždycky od starodávna beze vší překážky pánův a držitelův města Jemnice v držení a užívání byli, že oni měšťané Jemničtí při těch vesnicích zůstaveni býti mají.[2]) Jemničtí též obvinili pana Tasa, že by je k tomu nutil, aby jemu desátky obilní, jaré i ozimní, náležité do stodol jeho, beze všech ouplatkův sváželi. A poněvadž

---

[1]) V Praze r. 1523 o Třech Králích: „Item aby oni (Jemničtí) společně i jejich sedláci z vesnic k témuž městu přiléhajících, žádnými robotami, službami ani šacunky neobyčejnými a neslušnými obtížnostmi proti jejich svobodám a privilegiím skrze nás aneb skrze ně, jimž by se v zástavě držeti dostalo, svíráni nebyli.

[2]) Město Jemnice mělo právně držení vsí Ostejkovic a Baňovic, ale vsi tyto byly poddané vrchnosti zámku jemnického a byly povinny vrchnosti své robotovati na panském majetku.

se nachází, že lidé jemničtí takové desátky dobrovolně nebožtíku panu Jindřichovi, bratru Tasovu, vozili, a za to jim pan Jindřich drobné desátky odpouštěl, uvolovali se nyní též panu Tasovi, že desátky obilní voziti budou, chce-li jim za to pan Tas drobné desátky odpouštěti. Jsou tudíž lidé jemničtí povinni tak se zachovati a dotčené desátky, jaré a ozimní, panu Tasovi náležité, na budoucí časy s potomky svými odváděti, a pan Tas za to vožení drobné desátky, konopě, lny, hrachy, zelí, viky, čočovice, prosa bude jim a potomkům jich odpouštěti.

Jemničtí sobě stěžovali také, že pan Tas přes výpověď z roku 1523 je potahuje v mnohé roboty. Rozhoduje se však, poněvadž Jemničtí vedle téže výpovědi a předešlého nálezu o to mezi oběma stranami učiněného k sobě na obě strany se zachovati zavázali, a poněvadž lidé Jemničtí v letech nedávno minulých nemalý počet rolí od lidí z předměstí Jemnického, ze kterých předešlým pánům a držitelům Jemnickým roboty vycházely, koupili a těch robot z nich tak jako předešle vykonávají, povinni jsou tudíž tíž lidé Jemničtí, kteří taková role skoupené drží, ty všecky roboty panu Tasovi z Lomnice a budoucím pánům a držitelům Jemnickým z těchto rolí s potomky svými vykonávati. Co do odúmrti má pan Tas na ně jen tehdy právo, když by nebylo krevního příbuzného obojího pohlaví. Se strany sirotků z města Jemnice a z předměstí, ty pan Tas s potomky svými k službě panské, kteříž by se jemu viděli, bráti bude moci takž, jakž předešle páni činívali, však jim služby slušné dávati a je odívati mají. Pan Tas jim v práva městská a věci purkrechtní na budoucí časy vkročovati nemá.

Že se Jemničtí bezprostředně obrátili na krále proti právu zemskému, proto je pán též béře do kázně.

Nálezem tímto urovnána nebyla pře mezi panem Tasem a Jemnickými, tak že Jemničtí se zdráhali platiti berni jak zemskou tak panovnickou, na válku proti Turkům povolenou, odvolávajíce se na své staré výsady z doby krále Jana. Jemničtí žádali, aby jim uložené berně byly odpuštěny. Žádosti jejich nebylo vyhověno, a když Jemničtí do určité doby nezapravovali dluhující berně, přikročili menší úředníci kraje Brněnského dle práva k exekuci, které však Jemničtí odporovali, ovšem marně. Úředníci menší ujali se správy jejich vesnic a rozsáhlého lesa

Javoří.[1]) Na Jemnické pak vznesena[2]) žaloba k zemskému soudu r. 1588 (v Brně dne 4. dubna 1588). Téhož r. 1588 došlo také k vyrovnání dlouholeté a tuhé pře, kterou Jemničtí měli s panem Tasem o svá práva. Jemničtí pozbyvše své samostatnosti jako královské město a stavše se dědičně poddanými nové vrchnosti pánů Meziřických z Lomnice, o starobylá práva a výsady se opírajíce, bránili se proti všelikým novotám a poddanským povinnostem, jež na ně páni Lomničtí uvalovali a jim ukládali. Spor ten rozhodnut konečně dle nařízení krále Rudolfa a nejvyšších úředníků zemských zvláštní smlouvou, oběma stranám závaznou, kterou podáváme a která vyličuje otázky, o něž byl spor, jak byly nyní vyřízeny. Poznáváme z nich, v jakém poměru město Jemnice a poddané vsi byly k vrchnosti své a jaké povinnosti měly. Jednotliví artykulové smlouvy této nejsou většinou nic nového, jsou obsaženy již dílem v listě dědičném krále Ferdinanda I., panu Jindřichovi Meziřickému daném, dílem v dřívějších nálezech soudu zemského a dílem i v některých jiných smlouvách. Obě strany, jak pán z Lomnice tak i Jemničtí poddaní, byli v nedorozumění o artykule, neboť každá strana vykládala některé podle smyslu svého a na prospěch svůj, proto vidělo se zemské kommissi za potřebné, aby všecky artykule, i kteréž dříve byly srovnány, i kteréž nyní srovnali sami kommissaři, zapsali do nové smlouvy, a jako by obnovili znovu, tak aby jedné i druhé straně jako táž smlouva byla za pravidlo, a aby všechny cesty a příčiny k budoucímu nedorozumění byly potřeny a odňaty.

Smlouva zní:

Léta Páně 1588 na sv. Mikuláše na zámku Jemnici na poručení nejprvé Nejjasnějšího knížete a pána, Rudolfa, z boží Milosti Druhého, voleného řím. cís., uh. a česk. krále atd., též potom také i Jeho Milosti nejvyšších pánů úředníků a soudců zemských — námi Hynkem Brtnickým z Valdštejna a na Brtnici, hejtmanem a nejvyšším komorníkem mark. Mor., Bernartem Drnovským z Drnovic a na Rejci, nejvyšš. hofrichtéřem téhož mark., Janem Hodějovským z Hodějova a na Markvarticích, Václavem Zahrádeckým z Zahrádek na Červeném Hrádku — stala se smlouva celá a dokonalá mezi urozeným p. Tasem

---

[1]) Dle usnesení sněmu zemského měli menší úředníci jako exekutoři, právo, ujmouti se statku dlužníka, který by do ustanovené doby nezaplatil berní, a hospodařiti na něm tak dlouho, dokud by dlužné berně nebyly zapraveny dvojnásob i s útratami na cestách a polích. Z výtěžku takových statků dva díly připadly na úhradu dlužních berní, třetí díl menším úřadům za práci a meškání.

[2]) O těchto událostech má také zprávy Kameníček v Zemských sněmích a sjezdech moravských, díl I. str. 272, pozn. 2.

Mezřickým z Lomnice a na Jemnici se strany jedné a moudrými a opatrnými purkmistrem a radou i vší obcí města Jemnice a dědičnými poddanými nadepsaného pána z Lomnice, a to taková:

Od několika let nedorozumění a rozepře mezi panem Tasem a Jemnickými o mnohé a rozdílné artikule jest vznikla, z čehož i nemalé zaneprázdnění J. M. císaři pánu i soudu zemskému nastalo, neb p. Tas poddaným svým Jemnickým tu vinu dával, že pánu v žádném náležitém poslušenství státi ani povinností, platu a robot, kterýmiž jsou pánu jako vrchnosti své dědičné spravedlivě povinni, vykonávati nechtěli, nýbrž proti pánu se rotí, zavazují, puntují a pozdvihují, v regule panské v mnohých příčinách se vkládají; peníze sirotčí vyzdvihše, je marně zutráceli, sbírky nenáležité na obec ukládali a tolikéž je marně na své proti pánu rocení vynaloživše rozmrhali. — Tudíž poddaní páně schudli, a kteří z obyvatelů s nimi v pozdvižení proti pánu státi nechtěli, těm všeliké příkoří činili a ze sebe vyobcovali, v supplikacích svých, kteréž J. M. Císařské dodávali, dotýkajíce se v mnohých artikulích nedůvodně pána svého, tohoto při Jeho Milosti zošklivití chtěli a na zlehčení pána svého dědičného v supplikacích těch jej toliko „zástavním“ pánem jmenovali.

Pan Tas žádá dále, aby Jemničtí všechnu škodu mu nahradili, kterou po více let pro jejich zprotivení a neposlušnost při zapravování berně na svém statku vzal, dále aby ze všech peněz obecních a sirotčích, které jsou po ta všecka léta vyzdvihovali a k sobě přijímali, pánu pořádný počet učinili. Pro takové přečinění, čehož se do několika tisíc sběhlo, aby zvláště původové mezi nimi i na hrdle jiným na příklad ztrestáni byli.[1]) Nač sobě pan Tas do těchže Jemnických ztěžuje, chce dostatečně svědomím, dědičným listem aneb dáním císaře Ferdinanda, nálezy panskými, smlouvami, cedulemi dílčími a starobylým užíváním ukázati a prokázati.

Proti tomu purkmistr, rada i všechna obec města Jemnice omluvu svou široce činili a se očišťovali s doložením, že cožkoli předsevzali, utekše se k Jeho Milosti Císařské a k soudu zemskému, že to učiniti musili. Nemalé stížnosti do pana Tasa činili a nejvíce sobě stěžovali, že by od pána proti starobylým a jim od J. M. císařův římských a králův českých z milosti uděleným nadáním, svobodám a privilegiím sužováni, utiskováni a v nemalé povinnosti, platy a roboty nad možnost jich potahováni i mnohým těžkým vězením, skrze kteréž někteří z nich o zdraví a hrdlo přišli, sužováni byli. K tomu že netoliko od pána svého, ale také od úředníkův a čeládky panské takového soužení a mnohdykráte

[1]) Jak se stalo již dle usnesení soudu zemského r. 1557.

i bití pociťovati musili. Mimo to že jest se pán jich v některé vesnice, rybníky, lesy, role, louky, potoky a některé jiné důchody jich, což vše jim vlastně a dědičně k městu náleželo, vložil právům a požadavkům jich městským překážku činil, skrze což že jsou k velikým škodám, těžkostem a obstavkám přicházeli; furami vinnými, též vinnými šenky, nucením k drahým kupováním vín panských a jinými mnohými útisky sužoval. Též mnohé z nich, kteří se pánu zdáli, že by se spravedlnosti domáhali, nevinně z gruntů svých jako zločince vypovídal, pro kteroužto příčinu jakož i jiné příčiny původem panským pošlé, mnozí na největší chudobu a znuzení s manželkami a dítkami svými přišli a jsou přivedeni.

Jemničtí uznávají však pana Tasa za svého pána a vrchnost a žádají pánů kommissarů za přímluvu u něho, by se k nim naklonil, že co spravedlivé a povinnost jejich, jako věrní poddaní vykonávati budou. Dále prosí pána, v čemkoliv v tom čase, když nedorozumění mezi nimi a pánem jich trvalo, od nich by uražen byl, aneb nějaká protimyslnost se mu stala, aby toho jim milostivě prominul, že se toho více proti němu dopouštěti nechtějí.

Toto byly stížnosti z obou stran přednesené. Svrchu jmenovaní páni smluvčí, vyslechnuvše takto obě strany a nahlédnuvše v privilegia a nadání Jemnických, též v list, kterým Jeho Milost císař Ferdinand město Jemnice s jeho příslušenstvím v dědictví pánům z Lomnice dáti a do desk zemských vložiti ráčil, taktéž ve smlouvy předešlé mezi Jemnickými a pány jejich učiněné, a v nálezy od soudu zemského v některé rozepři mezi nimi vyšlé, v tom všem našli, že některá privilegia a nadání jim, Jemnickým, postačiti nemohou, jako zvláště ta, která se vztahují proti sněmovním snesením všech čtyř stavů tohoto mark. o činění pomoci Jich Milosti pánům našim proti nepříteli Turku, aneb z jiných příčin; takové nadání a výsady žádnému ze stavů povýšenějších nepostačují. Povstáním svým přišli Jemničtí o některá privilegia svá pozdvižením proti pánům bratřím nynějšího pána r. 1557, a jen ta obdarování a privilegia v celosti zůstávají, která se na výsadu města Jemnice, městská práva, jarmarky, trhy a jiné obecné důchody jich vztahují.

Dále umluveno a srovnáno, aby Jemnickým pán jejich buď obecní neb osobní provinění odpustil a aby vypovězené z gruntů

na milost přijal. Dále má pán z Lomnice za Jemnické u nejvyšších úředníků zemských i soudu zemského, a bude-li třeba, stavů se přimluviti, aby to, čímž se proti úředníkům menším provinili, když se jim v les jich k městu náležitý „Javoří“ podle sněmovního snesení a exekuci vyměřené uvázati chtěli, jim prominouti ráčili. Jemničtí budou však povinni od tohoto roku, totiž 1588, od sněmu obecného, držaného v pondělí po neděli Judica v Brně, 4. dubna, kterýmž se určitá částka J. M. Císařské na placení lidu válečného v království Uherském za tou příčinou jisté berně k zemi ode všech čtyř stavů svolily, k tomu všemu jako jiní poddaní všech čtyř stavů se chovati. A poněvadž menší úředníci za tou příčinou na zapravení berní k zemi v dotčený les „Javoří“ se uvázali a v jeho držení jsou, má p. Tas o berni zadrželou se s menšími úředníky srovnati a les ten tak dlouho držeti, až by summu, kterou úředníkům menším byl dal, opět od Jemnických obdržel. Pan Tas nemá však les ten dáti mýtiti a za větší summu ročně prodávati než toliko, co by úrok z té summy úředníkům menším položený, do roka vynesl.[1]) List dokonalý na odúmrt má p. Tas jim dáti, kterýmž pán od všech nápadů (kromě lidí a sirotků zběhlých a zle zachovalých, po kterých každá vrchnost na nápady právo má,) pustil, a nedostávalo-li by se přátel obojího pohlaví, aby to na obec připadlo, a úřad nynější i budoucí aby to, co na obec přišlo, na dobré obecní s vědomím vrchnosti obracel a z toho počet pořádný činil. Pán pustí od pokut krevních a právních při soudu městském ustanovených, též upouští od dvou peněz bílých, kteráž dávka z každého vědra vína, do města přivezeného, prve pánu náležela, nyní však připadne obci.

Sirotci a kmetiční[2]), v okršku města osiřelí a bydlící, obojího pohlaví, nesmějí do dvoru aneb jiné služby panské od pánů bráni býti, leč by chtěl kdo dobrovolně. Jiné sirotky a kmetičné, kromě okršku města bydlící, může pán ku potřebě ve službě své bráti, má slušně je odívati a jim platiti. Každý úřad

---

[1]) Roku 1590 stavové moravští odpustili na přímluvu nejvyššího pana sudího mor. pana Tasa, který byl pánem Jemnickým, městu všecky nedoplatky berní zemských a nařídili, aby jim vráceny byly zabavené tři vesnice a les Javoří s podmínkou, kdyby proti pánu svému něco učinili a v poddanosti nestáli, aby té milosti byli zbaveni a přinuceni všechno zaplatiti

[2]) Kmetiční = rolničtí.

má sirotky k novému létu, kolem Nového roku stavěti.[1]) Sirotčí peníze zůstávají v opatrování úřadu, který však každého roku z nich pořádný účet na schválení panské činiti má. Co se propuštění poddaných neb sirotků dotýče, v to se Jemničtí pánu svému vkládati nemají, ani nemají spravedlností jakých sirotkům zvláště sběhlým a zle zachovalým bez vůle a poručení páně vydávati, ani toho za obyvatele neb souseda do města neb předměstí bez vůle a dovolení páně přijímati. Sirotkům vůbec spravedlnost zdržovati nemají, a jestliže by jaké peníze neb spravedlnost sirotčí k obecnému dobrému skupovali, to aby s vůlí a vědomím vrchnosti činili. Statky sirotčí mají se na radnici, však s vůlí a ratifikací panskou prodávati. — Jestliže by pán koho za slušnými příčinami na gruntech svých trpěti nechtěl, toho podle zřízení a pořádku země svobodu a moc míti bude,[2]) a Jemničtí se tomu na odpor stavěti nemají. Jemničtí některé peníze sirotčí utratili, musí je tudíž každému zpět dáti, kdo se o ně spravedlivě hlásiti bude. — Též při právě a pořádku svém městském, kteréhož domácí i přespolní užívají, mají Jemničtí bez všeliké překážky pánů svých zůstaveni býti a jeho užívati, a vrchnost jejich nemá se jim v to vkládati tak, jakž nález předešle o to od soudu zemského vyšlý, to v sobě obsahuje a zavírá. Měšťané, kteří v okršku města sedí, též i podruzi v témže okršku sedící a řemesly se živící, mají ode všech a všelijakých robot koňských i pěších na budoucí časy osvobozeni býti, leč ti z měšťanů mají vykonávati roboty z rolí těch, kteréž od starodávna k domům jich městským nenáležely, avšak jež oni, měšťané, od nedávných let koupili a z nichž předešle pánu roboty, od dřívějších jich držitelů za městem vycházely. Některé louky a palouky, které jim pan Tas odňal, mají Jemnickým zůstati, mají však povinné platy a desátky z nich platiti. Tak zvané tři „dvorské" louky mají pánu opět připadnouti. Rybníček a některé role má Jemnickým zůstati, lámání vápenného kamene pro opravu aneb zlepšení města nechává pán Jemnickým. Klíče od města mají při Jemnických zůstati, mají dobré hlásky vésti a při nočním odmykání a zavírání má purkmistr býti.

[1]) Sirotci se každoročně stavěti měli před vrchnostenský neb městský úřad, aby se vědělo, jsou-li živi, kde jsou, a zároveň se ustanovovalo, jak naložiti s nimi a jejich jměním.

[2]) Pán však měl povinnost, aby grunt osadil jiným rolníkem.

Úředníci a jiná čeleď panská nemá Jemnickým příkoří činiti. Úřad města Jemnice, který od několika let za příčinou toho nedorozumění neosazen jest, má býti od pána bez prodlení obnovem, aby lidé zkráceni nebyli ve spravedlnostech.[1])

Purkmistr, rada i všecka obec města Jemnice mají všeho práva svého a spravedlnosti, kteréž jsou na vsi v Ostejkovicích, vsi Pavlovicích a vsi Baňovicích, na lidech z Podolí měli, i co ve vsi Lhoticích jim náleželo, panu Tasovi z Lomnice, pánu svému, k dědičnému páně se všemi platy a povinnostmi k užívání postoupiti a tytéž lidi v člověčenství[2]) uvésti tak, aby jich pán jako svého vlastního a dědičného zboží s potomky svými jak ve platech, robotách i jiných povinnostech (také chtěl-li by pán pivem braní od pána) užívati mohl, neb i předešle pán na týchž lidech všecky platy i jiné povinnosti jest měl a jich užíval, toliko že oni Jemničtí samou vrchnost nad nimi měli. — Jestliže by Jemničtí jaké stavění obecní pro opravu města s radou a vůlí pána svého předsevzali, má pán ty lidi s vrchu psané od Jemnických sobě propuštěné k tomu přidržeti, aby jim k takovému obecnímu stavění fůrami dříví, kamene, cihel, vápna a písku slušně nápomocni byli. Vesnice jmenované mají panu Tasovi do desk vepsány býti. — Háje: Lukavec, Smrčík, Holá Hora, Jemnička, Sumrleitna, Hladovec, poněvadž v nich lesa k stavění není, než toliko chrasť a skály, mají pánu bez překážky pro zvůli zůstati, však jestli by který Jemnický lesa[3]) k stavění potřeboval (zvláště kteří by z daleka kupovati a voziti nemohli) a takové dříví v těch hájích k stavění příhodné se nacházelo, jakož i kdyby Jemničtí vápno k obecnému dobrému pálili, mohou z týchž hájů zadarmo dříví bráti. V těch hájích také jim pán pastev popřáti má, jen kde by mladá mýtina byla, do těch míst dobytků doháněti nemají.

Jemničtí podržují tyto obecní rybníky: Nový, Fridovský, Dolní Lukavec, Mydlářku, Horní Lukavec, Rakovec, Mertovský,

---

[1]) Pán osazoval úřad svého města nyní dědičně poddaného.

[2]) Člověčenství = poddanství, služebnost; dřívější zástavní páni panství jemnického užívali platův a povinností z jmenovaných obcí, ale neměli jich v deskách vepsané; vrchností v obcích těch po tu dobu bylo město Jemnice, ale nemělo v nich vrchnostenských práv.

[3]) Les = vysoké dříví.

Javorský, pod Javořím, střený pustý u kláštera[1]), ze kterého se do města voda vede.

K opravám při těchto rybnících, jako splavů, plotů na splavích a poltrubách má se jim dávati od pána dříví z lesa aneb z hájů panských blízko stávajících. Lovení ryb v potoce od stavu, slove „u Peisrle", až do stavu, který slove „Šebestů", má svobodně beze vší výjimky a překážky panské Jemnickým zůstati.

Vína mají Jemničtí od pána bráti a kupovati, jestliže by jim je prodávati chtěl, neb on jich mívá z vinohradů svých spotřebu. Pán však jest povinnen, jim vína, jakž kterého času jich cena jest, v náležité slušnosti dopříti, aby právi na nich býti a při tom vyživení své a nějaký výdělek z toho míti mohli a z takového kupu neškodovali.

Pakli by pán svých vín neměl aneb jim jich prodávat nechtěl, budou moci ku potřebě své, kde by se jim vidělo a zdálo, vína sobě kupovati. V šenkování vína od pána neb jinde koupeného tento řád a pořádek zachovati mají. Nejprvé pořadou, jakž kdo v okrsku města sedí, chudý neb bohatý, mají na dví, a pokudž býti může, bílé a červené víno šenkovati, a pokudž takové víno nevejde, nemají na ty jiné, na kteréž pořádka přišla, vína načínati; pakli by kterýž z těch, na něhož by pořádka k šenkování přišla, šenkovati nechtěl, anebo s to býti nemohl, bude moci právo své jinému, komu by se vidělo, odevzdati, anebo o ně se s ním smluviti. Jestli by purkmistr, úřad a starší města, pro vytěžení nějakého užitku pro potřebu města něco vína na rathouse vyšenkovati a vydati chtěli, o to dříve s obcí se snesou. Na rathouse mohou též pro pohodlí lidí přespolních a pocestných sladké pití[2]) šenkovati; však taková všecka vína mají se na rathouze od úřadu neb osob k tomu nařízených podle starobylého pořádku saditi.[3])

Ryby z rybníků panských na panství Jemnickém a Jaroměřickém kdyby pán měl na prodeji, mají je od něho bráti, zvláště ti, kteříž s to býti mohou a šenky a jiné handle vedou, jakož za dřívějších pánů bývalo. Pán má jim slušný a snesitelný

---

[1]) Byl zde klášter bosáků — františkánů s chrámem sv. Víta.

[2]) Sladké pití = lihoviny všeho druhu.

[3]) Víno saditi = ustanoviti cenu vína.

trh na takových rybách dávati,[1]) aby na nich právi býti mohli. Kdyby pán ryb svých na prodej neměl, tehdy svobodu míti budou, ryby kupovati tam, kdekoliv se jim líbí. Při tomto artikuli se vyřizuje, poněvadž Jemničtí takové rybníky obecní mají, kdyby je lovili, aby nejprvé mezi sebe ryby z nich rozebrati a prodati mohli, a potom teprv z panských rybníků mají ryby bráti. — Aby nedorozumění mezi pánem a Jemnickými nepovstalo, má se pán s nimi a oni s pánem o nasazování a lovení rybníků usnésti, aby jedni druhým na překážku nebyli.

Do mlýnů panských, které při městě Jemnici jsou, mají Jemničtí obilí na mletí voziti; pán však to má tak opatrovati, aby se jim od mlynářů panských neubližovalo a spravedlivě dělalo. Pak-li by se komu v čem ublížilo, bude pán povinen, jemu škodu nahraditi a mlynáře dostatečně potrestati. Nemohl-li by pán mlýny svými postačiti, aneb kdyby na mlýnech vody neměl, budou moci do jiných mlýnů ku potřebě své voziti.

Co nedávno pán rybníkem Horním mlýnským obci zatopil, Jemničtí pánu příti a zároveň při tom výhonu, kterýž mimo týž rybník nyní jde, zanechati mají.

Co komu na gruntech zatopeno bylo, tomu pán zase vše vrátí aneb se s ním smluví.

Jak pán tak i Jemničtí mají v kostele něco klenotů a jiných věcí společně uschováno, mají společně také vše, v to nanahlédnouce, jedno od druhého, což čího jest, odděliti, sinventovati, a každý zvláště své v tom sklepě schovati.[2]) Od sklepu toho má pán jeden klíč a Jemničtí druhý zvlášť míti, a kdykoliv by Jemnickým nastala potřeba do toho sklepa jíti, má jim pán bez odporu toho dopustiti, a chtěl-li by někoho se služebníků neb čeládky své při tom míti, to také činiti může. Chtěli-li by Jemničtí z těch klenotů co prodávati, toho bez vůle a vědomí pána učiniti nesmějí.

Platy, které v listě na dědictví od císaře Ferdinanda pánům z Lomnice daném obsaženy jsou, těmi Jemničtí pánu svému povinni jsou a na potomní časy budou; než z těch 11 kop gr. č., které posavad pánů z rathouzu spravovali, též co z vesnic vy-

---

[1]) Trh dávati = určovati cenu tržní.

[2]) Býval obyčej, že ve sklepích kostelních bývaly schovávány nejdrahocennější a nejvzácnější věci.

bírali[1]) a pánu odvozovali, na potomní časy s toho sjíti má, poněvadž pán sám jsa v držení těch vesnic, sám také platy sobě vybírati bude moci dáti.

Poněvadž Jemničtí mejta okolo města v obci vybírají, mají toho dbáti, aby podle snesení sněmovního cesty náležitě opatrovány byly. — Hromad bezpotřebných a zvláště pokoutních a podomovních schůzek nemají Jemničtí mívati; než kdyby toho potřeba byla aneb ukazovala, mají podle starobylého pořádku, jako prvé bývalo, velkým zvonem do hromady zvoniti a o tom pánu neb úřadníku se odpovídati. — Jakož sobě pan Tas z Lomnice do poddaných svých stěžuje, že by z rolí blíž města ležících, z kterých od starodávna pánu desátek náležel, zahrad a humen udělali[2]) a tudy že by pánu desátku mnoho ucházelo, protož má pan Tas, snesouc se o jistý čas s Jemnickými a dožádaje se obojí strany dobrých přátel, na ta místa vyjeti, a jestliže by se co toho našlo, má jim pán takové zdělané zahrady a humna pod snesitelný plat uvésti. — Někteří měšťané drží role zkoupené, z kterých pánu roboty vycházely, a jichž oni nevykonávají, ba ani koní nechovají; při kterýchž by se toto našlo, mají to opatrovati, aby pánu z týchž rolí robot neucházelo. Pak-li by těmi robotami býti nechtěli, budou moci zase jiným těch rolí pod týmiž robotami odbýti. Našlo-li by se, že by někteří takové rolí (jakž se zpráva dává) lidem cizopanským rozprodali, ty zase připojiti mají tak, aby pán o grunt svůj dědičný nepřišel, anebo mají při těch lidech cizopanských, kteří jsou ty role odstoupili, to tak opatřiti, aby pánu povinnosti z těch rolí náležitě vykonávali,

Co se robot dotýče, od těch ode všech, jakž v artikuli napřed doloženo, mají měšťané Jemničtí v okršku města bydlející, svobodni býti,[3]) než na předměstí, bydlející a z vesnic mají roboty pěší i koňské od starodávna obyčejné a zvyklé vykonávati a v tom se ku pánu svému spravedlivě chovati, totižto den od východu slunce až do západu s odpočinutím dvou hodin odpoledních počítajíce. — Když se dříví a hnůj vozí neb jiné fůry dělají, mají náležitě nakládati. Totéž

---

[1]) Z rolí se dával desátek obilní, ze zahrad a humen nebylo desátkův.

[2]) Úroky a jiné platy.

[3]) Měšťané jako měšťané vůbec dle práv městských nerobotovali.

platí při robotách k stavění panskému, jimiž podle obyčeje země též poddaní pánům svým povinni jsou. A chalupníci pak a jiní poddaní z předměstí mají též obyčejné roboty vykonávati. Od sečení trav u rybníka „Hříběcího“ má pán sekáči jednomu za za den dva groše bílé beze stravy platiti; též od vožení aneb fur vína z města Znojma od jedné bečky tolar a míru ovsa dáti.

Roboty koňské, kteréž při dvoře panském u Jemnice ležícím vykonávali, ty ještě při témž dvoře i na roli i u mlýna Tejnského vykonávati mají. — Nadepsaní lidé, totiž předměšťané a vesničtí, mají obilí jaré i ozimé z niv a rolí panských při dvoře jemnickém a mlýně týnském ležící do stodol panských a také desátek všelijaký jarý i ozimý k tomu panství a kollatuře přislušející nyní i na časy budoucí s potomky svými svážeti; pán za to jest povinen, všechen a všelijaký desátek drobný[1]) nálezem panským vyměřený odpouštěti; než z pšenice, žita, ječmene, hrachu, ovsa a pohanky, pánu desátek dávati povinni budou oni i budoucí jejich potomci.

Co ti lidé z napřed jmenovaných vesnic od jemnických pánů rybníky, hájky aneb kousky lesů postoupeny měli a mají, při těch mají býti zůstaveni, a pán jim jich odnímati a o ně zkracovati nemá.

Přednešeno dále, že někteří obyvatelé Jemničtí i z předměstí dobytků svých do stáda obecního nehonili, avšak zvlášť je pasouce veliké škody že činí, v tom se ustanovuje: jestliže by kdo své dobytky zvlášť pásti chtěl, ten to tak opatruj, aby jiným se škoda nedělala, a pak-li by toho neopatřil a někomu škodu učinil, má tuto nahraditi a k tomu ještě trestán býti.

Na konci této smlouvy se praví, že smlouva tato netýká se jen pana Tasa a tehdejších občanů Jemnických, nýbrž že platí pro všecky časy.

Císař Leopold I. listinou, danou ve Vídni dne 3. července r. 1670, potvrzuje všechny výsady města Jemnice, ztvrzuje též výslovně smlouvu mezi panem Tasem z r. 1588 a Jemnickými zjednanou.

(Příště ostatek.)

---

[1]) Drobný desátek: konopě, lny, hrách, zelí, víka, čočovice, proso.

Hus a Wiklif.

Napsal V. Flajšhans.

V 3. sešitě Časopisu Matice Moravské (1903, 189—205) otisknut jest článek s názvem „Hus a Wiklif“, „Některé výklady o vzájemném poměru jejich učení.“

Tyto výklady podávají tendenčně obsah vývodů Loserthových, srovnávají hlavně Husův t. zv. veliký Výklad s některými spisy Viklefovými (tu uvádějí řadu parallel doslovně shodných) a Janovými (jsou shody nemnohé a jen při dobré vůli postižitelné) a pokoušejí se na konec vyvrátiti to, co jsem o pramenech Husových napsal v Osvětě 1900.

Pokládám pokus ten za docela pochybený, a to v materialu, postupu i cíli, jejž si autor klade.

Podle mého mínění nemůže býti dnes — po tolika rozpravách a zvláště po tom, co jsem o pramenech Postilly ukázal v Osvětě — úlohou vědeckého rozboru spisů Husových, aby dokazoval předpojatá mínění, aby dokazoval thesi, libovolně položenou. Nýbrž rozbor ten musí si klásti cílem ukázati prostě, co ze spisů samých vyplývá — ať už tyto výtěžky s předpojatou theorií souhlasí čili nic. Nesouhlasí-li — pak ovšem musí se předělati theorie.

A tu je první chyba, *πρῶτον ψεῦδος*. Pan pisatel klade jako středověký scholastik thesi: Hus je závislý na Štítném, Miliči, Waldhauserovi — a hledá k ní doklady, kterých nenalézá. Nalézá sice proti své vůli doklady o vlivu Viklefově, zavírá však před ním oči, aby opakoval starou thesi, které nedokázal. Tak se vědecky nepracuje.

Když chci nalézti, na jakém základě jsou vybudovány české spisy — a o ty autorovi šlo hlavně — Husovy, musím zajisté vyjíti nikoli od nějaké předpojaté theorie, nýbrž od nich samých. Tak jako když rozebírám díla Štítného, musím vyjíti zase od spisů Štítného.

Co praví Štítný o svých dílech? Odkud je čerpal? Jmenuje především — v naší otázce — dvě jmena: Vojtěcha Raňkova a Miliče z Kroměříže; jmenuje arci také „Kunrata“ Waldhausera a scholastiky středověké — ale nám tu stačí, že jmenuje několikrát a výslovně Miliče na místě nejpřednějším. Jest tedy při rozboru pramenů Štítného na prvním místě zjistiti vliv Milíčův —

o to se ovšem dosud nikdo nepokusil; to nepochybně bude lze snadno zjistiti — pak teprve vliv ostatních, středověkých scholastiků, domácích učenců atd. Bylo by zajisté převrácené počínání stopovati napřed u Štítného vliv Viklefův — ačkoli a priori, při hluboké úctě jeho k Vojtěchovi Raňkovu, není nepodobný — když Štítný sám vydává svědectví o vlivu Milíčově; k tomuto vlivu Viklefovu bychom teprve tehdy se uchýlili, až bychom nemohli určitých fakt vyložiti vlivem Milíčovým a bližších Štítnému autorův.

Co však praví Hus o svých dílech českých (i latinských)? Jmenuje především — v naší otázce — jmeno jediné: Viklefa. A to mnohem častěji a mnohem důrazněji, nežli Štítný Miliče. A v druhé řadě jmenuje své spisy latinské. Vědecký kritik tedy — podobně jako u Štítného — musí napřed prozkoumati vliv Viklefův a starších traktatů Husových dopodrobna, nežli může pokročiti k důkazům o vlivech jiných.

To jsem ve svém článku v Osvětě učinil s Husovou Postillou. Rozebral jsem ji podrobně a ukázal jsem, že zhruba lze ji redukovati beze zbytku na Viklefa a starší práce Husovy. K mínění mému se přidala celá řada kritiků — vždyť ty parallely jsou makavé.

Toho však autor článku „Hus a Wiklif“ s Výkladem neučinil. Nevzal do ruky příslušných prací Viklefových — jeho Trialogu atd. a nevzal příslušných prací Husových — ukázal jsem přece již několikrát na to, že kritika Výkladu není možna bez srovnání s Lombardem. Jeho výklad jest tedy již a priori docela pochybený.

Kdyby byl autor tomuto požadavku, jejž činí imperativně Hus sám, vyhověl, mohl ovšem zbytek vykládati vlivy jinými. Ale tu zase Hus nedovoluje, aby v druhé řadě byli uváděni Štítný, Milíč, Janov . . ., nýbrž několikrát — nejznámější místo jest ono pamětní kázání na Karla IV. — uvádí jakožto své učitele muže, jejichž díla máme zachována. Jsou to Mikuláš z Rakovníka, Štěpán z Kolína, „vlastenec nejhorlivější“, Mikuláš Biceps atd. Štěpána z Kolína byl Hus přímým nástupcem a pilným posluchačem, jak jest možno, aby v dílech jeho nejevil se aspoň vliv Štěpánův? Mikuláš z Rakovníka (stal se zároveň s Husem českým kazatelem u sv. Víta na hradě) byl tak obecně znám jako Husův učitel, že později složeno i domnělé psaní Rakovníkovo Husovi, v němž ho kárá z bludů a neposlušnosti — autor

je najde také v jednom rukopise brněnského archivu zemského atd.

A o kom Hus nemluví, koho se nedovolává? Právě Štítného, Milíče, Janova! Právě těch osob, které předpojaté mínění — post hoc ergo propter hoc — mu vnucuje. Jsou-li u Husa stopy Štítného, Milíče, Janova . . — nepopírám toho, ale neodvažuji se toho tvrditi — bude je možno zjistiti teprve potom, až se probéře vliv Viklefův a starších spisů, vliv Štěpána z Kolína, Mikuláše z Rakovníka atd.: ale tolik možno říci již napřed, že budou jen minimální. Vždyť o Štítném lze to dokázati již dnes: spisů Štítného vydáno přec již tolik a českých spisů Husových rovněž tolik, že by bylo nemožno, aby vliv Štítného se byl utajil, kdyby byl vůbec býval. Zatím již pouhá terminologie základních pojmů svědčí, že Husova se vyvinula docela neodvisle od terminologie štítenské: a ten důkaz sám by stačil, tak jako zase stačí důkaz z totožnosti terminologie Viklefovy a Husovy.

Položil-li si tak podle mého mínění autor již cíl nesprávně, formuloval-li již samu základní otázku chybně, nemohl ovšem přijíti k výsledkům správným. Zrovna tak ne, jako mathematik, jenž by si položil thesi $2 \times 2 = 5$.

Ale nejen otázka a cíl jsou chybny, rovněž pochybena jest methoda, postup práce. Postup jest takový a týž, jaký je ještě dnes obvyklý v určité škole našich filologů, takový jako na př. u Hrubého, abych slavnějších jmen nejmenoval. Je to methoda docela primitivní: vybéře se z Husa, Štítného, Jakoubka, Janova, Milíče . . . řada citatů, obsahujících určitá jmena, táhnoucích se k určitým věcem atd., srovná se do škatulek a pod to se napíše Summa: autor byl velmi učený, znal ty a ty autory, podává ty a ty příspěvky atd.

Je to methoda primitivní, opakuji, možná jen na počátku vědeckého zkoumání. Nežli mohu fakt takto nasbíraných vědecky užiti, musím je ověřiti a hodnotiti. Na př. Hrubý, kde nalezne slovo „mistr Pařížský“ klade „= Janov“ a nalézá ovšem citat Matěje z Janova. Zatím „mistr Pařížský“ u našich theologů XV. věku bývá obyčejně Vilém z Auvergne — tedy nikterak Matěj z Janova a nikterak stopa vlivu předchůdců Husových. Uvádějí se citaty sv. Augustina, Hilaria atd. za důkaz veliké učenosti Husovy, ale tyto citaty se neověřují. Při podrobném ohledání jich shledává se, že je Hus má z Lombarda, Dekretu nebo Vi-

klefa; mnohdy až z třetí nebo čtvrté ruky — zejmena v českých spisích. Úsudky takové jsou pak docela nesprávné. Srovnávají se citaty z Viklefa a z Janova (domnělé) a nehodnotí se: v tuto chybu zde zvláště upadá autor, chci proto o ní pověděti více.

Není možno srovnávati prostě shody různého původu a různé kvality. Je potřebí pečlivě vyšetřiti, zdali myšlenková shoda mezi dvěma autory není buď nahodilá anebo jen zdánlivá. Při tom bezpečným ukazatelem jsou shody formalní, jež obyčejně myšlenkovou závislost provázejí, omyly a nedůslednosti, jež vznikají jaksi na lomu vazby, tam kde se cizí část připojuje k vlastní práci autorově. Podrobnější příklady nalezne i autor článku „Hus a Wiklif“ v mém rozboru Postily nebo v mém vydání ‚De Corpore Cristi‘, kde je zřetelně z takových indicií dovozena závislost Husova na Viklefovi. Hned první slova traktatu ‚Inpugnantibus verba ewangelii‘ ukazují se pak ohlasem Viklefa ‚sententiam evangelicam inpugnare‘. Že Hus Trialog znal, je věc bezpečně zjištěná; že ho užil v našem traktatu, dokázal jsem rovněž; formalní shoda pak tohoto místa nepřipouští jiného výkladu než reminiscenci z Viklefa: důkaz je pevný a nezvratný.

Ale autorovy důkazy obojí — shody z Viklefa i z Janova vzhledem k Husovu Výkladu — nejsou takto vedeny. Nikde nerozbírá Výklad do podrobností a neukazuje, zdali Hus skutečně užil zde Viklefa přímo. K tomu bylo potřebí srovnati Výklad s Lombardem — toho autor neučinil. Ještě pochybenější je však srovnání Husa s Janovem. Autor dokonce uvádí ty shody výkladem, že Milíč, Janov, Štítný atd. také psali jako Hus o Antikristu, eucharistii atd., že tu je tedy již dána shoda myšlénková. To jest ovšem důvod tak silný, jako že se o Antikristu a eucharistii mluví již v evangeliu, že tedy Hus nepotřeboval k tomu Viklefa. Mikuláš Dinkelspühel, profesor vídeňské university a vrstevník Husův, psal skoro o týchž thematech jako Hus, někdy i s týmiž názvy — následuje z toho, že čerpal z Husa anebo Hus z něho? Přec myšlenky, které u nás hlásali Janov, Milíč, Štítný . . . byly majetkem evropského obecenstva již od konce XIII. věku; ve XIV. věku byl právě jeden z mnohých jejich hlasatelů Viklef — ale také Gerson, d'Ailly, Clémanges, pak Vrie, Nieheim a j.; tím nám není nijak pomoženo.

Abychom mohli takové shody myšlenkové (a dvě místa, jež autor uvedl, jsou hodně obecná — sotva kdo mimo něho

uznamená v nich souvislost příčinnou) užiti za důkaz, bylo by potřebí ukázati také shody formalní, aspoň takové, jaké až dosud v takovém množství byly ukázány mezi Viklefem a Husem. Pak ale ještě, — aby se vyvrátila výtka nahodilosti — bylo by potřebí důkaz doplniti tím způsobem, jak jsem právě vyložil: ukázati z citatu, že Hus vskutku těch děl užil, že zůstaly nevyrovnané neshody, reminiscence, nedorozumění atd. O takový důkaz se autor ani nepokusil; spokojil se uvedením dvou míst, ve kterých by se mohla viděti shoda myšlenková. Ale — a posse ad esse non valet conclusio.

Konečně — narazil jsem na to již několikrát — material pisatelův k řešení této otázky naprosto nedostačuje. Nechci tu jíti do podrobností — odpověď beztoho již vzrostla — ale autor nezná právě těch děl, bez nichž zde nemůže pracovati. Bez znalosti Husova Lombarda a Viklefova Trialogu nemůže vůbec ani diskussi o Výkladu začíti; je to asi tak, jako by někdo řešil otázku pramenů Vrchlického bez znalosti Čecha a Huga. Vlastně to má autor znáti: ukazuje-li snad na můj rozbor Postilly, ten je psán se zřetelem k starším latinským kázáním Husovým i se zřetelem ke kázáním Viklefovým; provedl srovnání dopodrobna, materialu užil dostatečného.

Autor na konec resumuje, že jsem ve svém rozboru Postilly napsal, že v ní není „ani nejmenší stopy po Milíčovi, Štítném, Janovu“ a praví, že „bylo to proneseno, aniž byl podán pro to jediný důkaz“.

Mohl jsem napsati, že u Husa není nejmenší stopy po pracích na př. Hrubého a autorových, který týmž právem by mohl dodati „bylo to proneseno, aniž byl podán pro to jediný důkaz“.

Pisatel jest tu na cestě docela mylné; nikoliv mou povinností bylo dokazovati, že v Postille jsou stopy Milíčovy, Štítného . . ., když jsem zřetelně ukázal, že je vystavena na Viklefovi a starších pracích Husových. Ale autorovou povinností bylo, — když tak lehce vytýká druhému tvrzení bezdůkazná — že takové stopy po Štítném, Milíči, Janovu v Postille jsou: ten důkaz nepochybně bude velmi lehký: Štítného máme vydáno přes 1000 stran, Postilla má jich přes 400, tedy se jistě a snadno takové stopy najdou. Dokud však autor nějaké takové bezpečné stopy ze Štítného . . . neukáže, dotud musí se spokojiti — nikoli tvrzením

starším, které bylo bezdůvodné — tvrzením mým, které prokázalo pro velikou část Postilly zřetelně její prameny — ovšem v jiném směru, než se dosud hledaly. Jinak pouhé opakování starých tvrzení jest asi tolik platno, jako že dosud nikdo nedokázal ‚bezpečnými důkazy", že Hus neznal automobilů a velocipedů — a dokud toho někdo „bezpečně" nedokáže, že musíme věřiti, že Hus i automobily i velocipedy znal.

Potud o článku „Hus a Wiklif"; k věci samé bych pověděl ještě něco málo.

O literarní a společenské působnosti mužů, kteří v obecenstvu českém rovnali dráhy Husovi, bylo do Palackého známo velmi málo — a vědomosti ty byly ještě značně popleteny; tu stačí důkazem odkaz na Balbína.

Velikou a nesmrtelnou zásluhu získal si Palacký tím, že — na základě také prací Erbenových, Tomkových a Jungmannových — takřka z rumu vyhrabal veliké postavy Milíče, Janova a Štítného, že ukázal veliký jejich význam a rozsáhlou jejich činnost pro druhou polovici XIV. století. Ukázal, jimi že byla připravena půda pro Husa — Tomek ukázal dokonce na dceři Štítného přímou souvislost řekl bych osobní mezi Štítným a Husem.

Nebylo nic přirozenějšího, nežli že vedla tato zjištěná posloupnost časová také k tvrzením o souvislosti příčinné. Vliv Viklefův, o němž mluvily všechny prameny staré, nebyl dotud prokázán do podrobna — sám Neander a Böhringer měli o něm představy mylné, ani Lechler neznal ho v té síle, jak je nyní prokázán — a tu zdálo se pravděpodobno, že vliv těchto domácích předchůdců, jejž ovšem nikdo nezjistil, byl silnější a původnější, nežli vliv Viklefův.

Avšak tato tvrzení 1883 vyvrátil Loserth; jeho knihou „Hus und Wiclif" byl ponejprv podán přímý důkaz, že ideově je Hus závislý — aspoň ve spisech latinských — na Viklefovi z největší části; že celá díla Husova jsou vlastně výtah z Viklefa; že působení domácích předchůdců — ani Loserth ho nepopírá na prosto — bylo-li nějaké, bylo jen minimalní.

Proti tomuto bezpečně a jasně dokázanému mínění po dvacet let naše domácí kritika nedovedla podati důkaz opačný; nýbrž ponechavši bojiště ztracené ve příčině spisů latinských, uchýlila

se k tvrzení — opět bezdůvodnému — že o českých spisech Husových tvrzení Loserthovo neplatí.

Bylo to tvrzení a priori nepravděpodobné; bylo možné jen na základě neznalosti vzájemného poměru českých a latinských spisů Husových. A r. 1900 při mém rozboru Postilly se sesulo docela; autor čl. „Hus a Wiklif“ se sice dovolává Kalouska, ale prof. Kalousek sám po mém rozboru Postilly (a stejně se vyslovili Krofta, Pekař, Máchal a j.) pověděl docela správně: „nastává potřeba znova probádati a přezkoumati tu otázku“ („O potřebě prohloubiti...“ 9—10). A dalším zkoumáním (viz co pověděno o poměru Exposice Dekalogu k Výkladu, De corpore Cristi k jednomu českému kázání atd.) mé mínění nabývalo a nabývá další opory.

Zdá se snad dosti malicherné, že kladu důraz takový na latinské spisy Husovy jako pramen jeho českých. Důraz ten však jest nutný. Při věcech, o kterých píše Hus v českých spisech, záleží často ne na myšlence — ta jest obecná — ale na formě její. Tu by se mnohdy zdálo, že snad Hus souhlasí a kořeni v Janovu, Miličí, Štítném... Když se však ukáže — a důkaz takový bývá velmi snadný — že Hus pouze česky tlumočí to, co sám dříve pověděl latinsky, že jenom jaksi starší díla latinská popularisuje, ukazuje se zároveň, že nesmíme srovnávati Husovo místo české, nýbrž jeho text latinský. A tu pak pravidelně se shledá, že domnělá shoda s Miličem, Štítným, Janovem je jen zdánlivá, nahodilá: text latinský Husův že v nich nekoření, spíše ve Viklefovi.

To až do mého rozboru Postilly známo nebylo; proto zdvihl se také proti němu se stran neinformovaných odpor. Ale odpor ten se zakládal na falešném názoru na středověkou činnost literarní.

Kdo jen trochu se poohlédl ve spisech středověkých, ví, že touha po originalnosti byla u autorů středověkých až na místě posledním. Mínění, že by byl některý autor středověký vládl skutečně znalostí všech těch spisů, jež cituje, náleží dnes již k antikvitám ctihodného stáří, třebas že se u nás ještě stále opakuje. Nač by byl Hus četl Jeronyma, Anselma, Huga, Hajma atd., když měl jejich výroky sebrané již v Lombardovi nebo Dekretu? Nač by byl četl Augustina, Řehoře, Chrysostoma, Ambrože atd., když měl je již hotové — ve Viklefovi? Nač by byl hledal nebo bral své myšlenky z Miliče, Janova, Štítného... když měl své

učitele, kteří stáli výš a dále nežli oni? Vnucovati mu stále tento postup je přímo proti zdravému rozumu, je zrovna tak, aby někdo vyhledával na př. u Šaldy vlivy Zákrejsovy, Šmídkovy, Tieftrunkovy, Kosinovy! Je zrovna tak jejich nástupcem, jako Hus Milíče a Štítného — připravili mu zrovna tak půdu, ale je zrovna tak málo jejich stoupencem, jako Hus Milíče, Štítného, Janova atd.

Palacký — a Tomek neměl ještě mnohem více materialu — nemohl ještě náležitě oceniti kruh oněch mužů, kteří na Husa měli vliv krátce před Viklefem a zároveň se spisy Viklefovými. Hus jmenuje mezi svými učiteli na prvním místě Mikuláše Bicipita — naše rukověti o něm nic nevědí, Mikuláše z Rakovníka — opět vědomosti jsou velmi kusé, Petra ze Stupna, Štěpána z Kolína — o těch sice víme více, ale nejsou nikde zmíněna jejich díla atd. Nuže skoro ode všech těch mužů máme zachovány práce literarní, dokonce české; jest velmi pravděpodobno dále, že mnohé anonymní traktaty a překlady staročeské pocházejí od některého z těchto mužů; nalezl jsem dokonce některé shody ve slavném výkladu Štěpána z Kolína první kapitoly Izaiáše s Husovým výkladem Žalmů — jak jest možno přes tyto slavné muže přecházeti mlčením? Což nebyli Čechové, nepracovali svědomitě na svém místě a nevedli věc národa k vítězství?

Autor článku „Hus a Wiklif“ se ovšem o nich nezmiňuje, poněvadž jejich literarní činosti nezná. Ale to je zase jeho chyba. Je-li kde nějaká stopa Milíče, Janova, Štítného, pak ji musí hledati u těchto mužů — a jen jejich prostřednictvím může pak nalézti stopy také u Husa. Tito mužové vzbudili v srdci Husově onen svatý oheň, jehož nebylo již lze uhasiti; mezi nimi Mikuláš Biceps vyniká skutečně, jak Hus o něm píše, hlubokým důmyslem: r. 1381 již, ve svém výkladu Sentencí, tento učenec u nás cituje Viklefa! Štěpán z Kolína, nejhorlivější dle Husa vlastenec, vyniká skutečně veřejnou činností i díly svými tak, že jen hrubý nevděk národa mohl tohoto předbojníka zapomenouti — naše národní encyklopedie na něho zapomněla též. Ale nač šířiti se o věcech, o nichž autor nepíše proto, že jich nezná?

Palackému a Tomkovi podařilo se znamenitě vykopati z hrobu zapomenutí první řadu předchůdců Husových; nastává nyní doba, aby také tato druhá řada, s níž Hus skutečně přímo a bezprostředně souvisí, byla vyrvána zapomenutí, do něhož neprávem

upadla. Je to květ české intelligence na hraně XIV. a XV. věku, jejich působení jeví se i v literatuře česky psané. Tu je práce dosti — a vděčné: ale nová škola českých filologův o ní neví. Spokojuje se tím, že opakuje mínění Palackého a Tomka, což je zrovna tak moudré, jako kdyby se byl spokojil Palacký a Tomek opakovati mínění Bílejovského o vlivech cyrillometodějských. I to mínění lahodilo ješitnosti národní — a také dosud nikdo, podle autora článku „Hus a Wiklif“, nedokázal, že stará víra cyrillometodějská na Husa nepůsobila . . .

Obřany — Obersaz.

(Rozprava filologická a mythologická.) Napsal Vincenc Prasek.

Ve své velepoučné rozpravě uměleckohistorické o starých kachlích („Alte Ofenkacheln“), uveřejněné ve III. svazku časopisu Zeitschrift des maehr. Landesmuseums na str. 126—7, autor, pan A. Franz, příležitostně rozhovořil se též o etymologii místního jména „Obřan“, při čemž užil překvapného množství nordické mythologie. To obé jest příčinou, proč píši tuto rozpravu filologickou a mythologickou.

Předně nesprávno jest tvrzení, že místní jméno Obersess a Obersass listinně dříve jest dokázáno než „Obřany“, neboť „Obersez“ zjevuje se l. 1278, „Obersaz“ teprve 1281, kdežto tvary „Obřany“ i „Obřan“ již l. 1214, pak 1234 a l. 1240 dvakráte se vyskytují.[1]

Ovšem pravda jest, že l. 1214 a 1240 čteme P**r**ibizlaus de Ob**r**any (Ob**r**an) a 1234 P**r**ebor de Ob**r**an, avšak každý člověk bude čísti P**ř**ibyslaus a P**ř**ebor de Ob**ř**any i Ob**ř**an; a bude tak tím jistěji čísti, že pozdější listinné tvary 1286 Ob**rz**an, 1316 castrum Obe**rs**an a Obe**rz**an nic jiného nehlásají než „Obřany“, kteráž forma neproměnně téměř po 700 let až do dneška platná jest.

Když tedy pan autor úmyslně, nikoli Oberse**s** a Obersa**s**, nýbrž Oberse**ß** a Obersa**ß** transskribuje, aby totiž dostal „die Obersassen von Brünn“, t. j. obyvatele, kteří ponad Brnem seděli („saßen“), neváháme připustiti jemu, že jedna německá

[1]) O správnosti citátů račiž se l. čtenář přesvědčiti z diplomatáře moravského, k němuž se táhneme.

listina z r. 1317, kteráž „Obersaesz“ poskytuje, zpomenutou nejen transskripci, nýbrž i etymologii podporuje, avšak toliko zdánlivě, neboť taková etymologie z německa rozplývá se v niveč, pomýšlíme-li jen na tak přepodivné jméno místa „Obersaß,“ kteréž doložiti analogickými jmény „Niedersaß,“ „Vordersaß,“ „Purzensaß“ = „Hintersaß“ panu autorovi, po mé znalosti německých jmen místních, sotva se poštěstí.

Nehledíc pak nic k okolnosti, že každého listinného **z**[1]) nelze přepsati na **ß** (kteréž německé **ß** povstalo ze staroněmeckého **t**), však nevidíme nijaké nezbytné příčiny, proč bychom tvary Obersas, Oberses = Obersecz etc. tak dělili, abychom mermomocí dostali „Ober,“ kdežto přirozenější věcí jest spřežky **rs** = **rz** čísti za české **ř**, čemuž předce nesčetná jiná jména listinná svědčí, ba i tvar „Obrzan“ z r. 1284.

Pročež čteme my a dělíme: 1278 O-bran, O-břan, O-bers-as, O-bers-ez, 1281 O-bers-az, O-bers-ecz, 1283 O-brzes a O-bers, 1284 O-brzan, 1303 O-bers-es, 1310 O-bers-az, 1316 O-bers-an a O-berz-an etc.

Takovým čtením a dělením oněch tvarů doděláme se přirozeného výkladu oněm formám zdánlivě zkaženým, neboť jako nesčetná místní jména v -any (Nemilany, Virovany, Lúčany, Oplocany, Topolany, Bukovany, Hlubočany) mají staré lokálové tvary Nemila**z**, Virova**z**, Luca**z**, Oploca**z**, Topola**z**, Bucova**z**, Globoca**z**: tak přirozeně smíme předpokládati, že i Tuřany a Obřany měly své lokále Tuřás a Obřás.

A skutečně nalézáme l. 1292 čistý tvar „Thurzas“ = Tuřás (Mor. IV 388), z něhož nynější jméno „Duras“[2]) od Němců užívané přirozeně vyvedeme.

Komu že tedy dokazovati, že ze starého lokálu „Obřás“ (psáno „Obrzas“ anebo Obrsaz) vysvětlovati třeba tvary Obersas 1278, Obersaz 1281 a Oberzaz 1310?

Zrovna tak budeme vysvětlovati též přehlasované tvary Obrz**e**z 1283, „Obers“ místo Obrz**e**s. Jestliže však skupenina „**bř**“ pro snadnější výslovnost vloženým **e** jest rozložena (Ob**e**rsez, Ob**e**rsecz, Ob**e**rsezze, Ob**e**rses, Ob**e**rsas, Ob**e**rzaz): to předce

---

[1]) Tak l. 1214 a 1240 čteme Pribi**z**laus a místo samo 1278 Obersa**s**, 1283 Ober**s**, 1303 a 1322 Oberse**s** atd.

[2]) Ztvrdlo **ř** v **r** a dle zákona zvaného lautverschiebung české **t** přechýlilo se v **d**.

není nic nápadného pro ústa německá, když my sami již nemluvíme Črná, Črnovír, nýbrž Č**e**rná, Č**e**rnovír. Za to pamětihodnější věcí jest, kterak vysvětlíme přehlásku: Obrz**e**s, Obers**e**z atd. místo Obř**a**s = Obrz**a**s.

I připomínáme mimochodem, že za 13. století účinkem kolonisace od Rakous chodící na jižní Moravě místní jména česká se austriasují, na př. koncovka **-ín** mění se v **-ing** (Hodonín = Godoning = Göding), rovněž dostávají česká jména německou koncovku pro genitiv v **s**: tak Tuřany slovou: Thur**ans**, Dur**ans** i Dur**ens** vedle ideálného Thurzas; Dobřany — Dobr**anz** a Dobr**enz**. Podobněž 1318: Czecz**ans**, Stopp**ans**, Oczm**ans** atd.

Poněvadž o tomto austriasování místních jmen na jižní Moravě zvláště jednati budu, připomínám tuto, že pro Obřany (v 8 svazcích diplomatáře) nenalezl jsem tvarův ani Obrz**ans** ani Oberz**ans**; za to však přehlasované Obrz**e**s a Oberz**e**s, kteréžto proměny vedle Dur**a**ns a Dur**e**ns, Dobr**a**nz i Dobr**e**nz vysvětluji ze vlivu austriasujícího.

Ostatek budiž jednou pro vždy pověděno těm, kdož místní jména etymologisovati chtějí, že veliké poněmčování českých a počešťování německých místních jmen děje se podle odvěkých zákonův u toho kterého národa dle času a okolností platných; pročež tvary místních jmen nejen staré, nýbrž i nejnovější mají často velikou důležitost. Jako listinné názvy Obrzas i Oberzas od r. 1280—1330 užívané ukazují, že zachytily starý český lokál, tak podobně z německé formy „Aschmeritz“ lehko vysvětlíme jméno Nasovrk u Litovle a Nasoburek u Chrudimě.

* *
*

Z toho ze všeho netřeba blíže dovoditi, že konjektura našeho pana autora, jakoby z německého „Obersaz“ bylo lze vysvětlovati české Obřany, ač to jen letmo (nicméně podporou pro další vývody) tvrdí, jest neudržitelná. Ale pan autor má v zásobě etymologii ještě druhou. Jestliže však sám etymologii jména Obřany od „obrana“ a „obrat“ („Wendung des Zwittawaflusses“), ač bez důvodů, ale právem zavrhuje (neboť neslove to místo ani Obraňany ani Obracany); naproti tomu pak název Obřany vyvodí od „Obr“ („mit Avare, Germane, Hühne gleichbedeutend“): tož třeba nám i tuto jeho etymologii úplně zavrhnouti.

Předně české slovo „obr“ ani zvukoslovně ani formálně nemá nic společného s „Germanem“, tím méně s „Hühnem,“ neboť dávno prokázáno jest, že slovanské slovo „obr“ zakládá se na jméně tureckých „Avarů,“ o nichž lze s bezpečností tvrditi, že nebyli „Germany.“

Ovšem pravda jest, že kdysi naše slovanské slovo „obr“ odvodili ode jména německých Ambronů, ale takovou dětinskou konjekturu dávno zavrhl Miklosič; vždyť dle zákonů zvukoslovných z Ambrona mohlo vzniknouti jen omъbrъ (ombr), nikoli obrъ = obr!

Ostatek pan autor drží se nesprávného mínění, že jméno „Obřany“ jest patronymikon a že tedy bezprostředně vyvedeno jest od slova „obr,“ což není možná, poněvadž neslove ani „Obry“ (do Ober), „Obřice“ (do Obřic), „Obrovice“ (do Obrovic), aniž „Obrov“ (do Obrova), „Obřín“ (do Obřína) aniž posléze „Obeř“ (do Obře).

Naproti tomu místní jména v **-any**, jakkoli pomnožná, mají spíše vlastnost topik, ježto ukazují buď provenienci obyvatelů (Olomučany), buď ohlašují jistou místnost, kde osadníci bydlejí. Všimněme si jmen výše uvedených: Lúčany, Topolany, Olšany, Bukovany, Hlubočany, i vycítíme lehko též Obřanům topický moment, takže bychom spíše jméno to odvodili od „obory“ než od „obra.“ A vypadení samohlásky **o** účinkem starého přízvuku (Oboř**à**ny) dalo by se dosti hojnými analogiemi odůvodniti, však toho netřeba na tomto místě, poněvadž jsme s dostatek dokázali, že Obřany nemají ku Germanům zhola žádného [1]) vztahu.

* * *

Podle výkladu místního jména Obřan z „Obersaß“ jen namítnutého a na nepodařeném a nevědeckém vývodě, že „obři“ (t. j. Germani a Hühnové) dali Obřanům jméno, dospěl p. autor

[1]) Jestitě vykládání místních jmen věcí nad míru spletitou; přečasto lze filologicky jméno dokonale rozložiti, ale konečné etymon zůstane nejednou záhadno, poněvadž na př. z našeho českého slovníka sta a sta slov nevysvětlíme s oním významem, jaký před 11, 10, 9, 8 sty lety mívala. A beze důkladné znalosti jazykozpytu, beze vyškolenosti gramatické i zvukoslovné, beze historie každého jména, jak se v listinách kdy psalo, beze srovnávání místních jmen s jinoslovanskými — nic se nepořídí. V našem případě etymon „obr“ jest záhadno, poněvadž nevíme, patří-li to **o** ku kmeni. Na př. jméno řeky O-skavy slove u Poláků Skava atd.

ku konečnému výsledku, že vlastně Obřany jsou „eine Quaden-Ansiedlung der Hochebene des heutigen Obřan.“ [1])

K tomu konci p. autor vysypal nad Obřany jakoby z čarodějného rohu Amaltheina velikou a vrchovatou hromadu nordické mythologie; člověku až oči přecházejí, co všecko pán na 27 řádcích, pod čarou, v poznámce pro přešťastné Obřany nalezl: „Wodans Gejaid,“ „den Hadiberg,“ „den die Weltesche benagenden Wurm Nidjäggr,“ „die goldene Burg Asgard,“ „die nach Walhall führende Regenbogenbrücke Bifröst“ = „špendlíkový most“ etc. etc. Referent se ovšem divil, kterou logikou se vlastně dospělo do říše tak rozkošných bajek, neboť ten odstavec i slohem, aspoň pro něho, jest těžko přístupen.

Při tom vyskytly se též některé mythologické podivnůstky, kterých svým rozumem chápati jsem nedovedl. Na př. kterak spřízněn jest Obřanský „špendlíkový most“ s duhovým mostem, pokud vím Bifrost aneb Bifraust jmenovaným, neboť špendlíky nejsou ze vzduchu, vody a ohně, jakou vlastnost má duhový most do Walhally vedoucí.

A co se tkne červa („Wurm“), který ten mythologický strom („die Weltesche“) ohlodával, vím jen tolik, že to byl had, který slul „Nidhögr“ nikoli „Nidjäggr“; avšak páni sousedé Obřanští myslili sotva na červa, který do stromů dělá červotočinu, nýbrž asi na nějakého Brněnského draka, který lidi požíral. Jest tedy ta Obřanská mythologie v odporu s nordickou.

Ostatek netajím se nijak, že čta onen 27řádkový odstavec o Obřanech, nabyl jsem ponětí, jakoby pan autor za tepla, že právě byl přečetl nějaký spis o mythologii nordické, blískal se tolikem divnými jmény mythologickými, pročež jsem se divil, proč vlastního jména onoho světového jasana „Ygdrasil“ neužil též u Obřan.

Však brzo k veliké své radosti nalezl jsem na str. 156. pochopitelné vysvětlení, neboť onen „asker Yggdrasil“ byl zůstaven v zásobě — pro kachel v Brně, to ve Ferdinandově ulici l. 1898 nalezený!

---

[1]) Kvasice byly starým etymologům „Quadensitz,“ poněvadž náhodou užívá se zkráceného jména: Kvasice místo Strachkvasice jako Nošovice místo Potměnošovice.

A ten kachlík jest též vyobrazen: v horní polovici trojvěžový erb městský; ve spodní polovici viděti ornament listový, za 16. století obyčejný, na němž zříti ovoce třešním podobné.

Však dejme mluviti našemu panu autorovi samému:

„Diese — wie eine Wappenkachel aussehende aus ziegelrotem Ton gebrannte — Kachel, deren untere Partie leider fehlt, stellt jedoch den über den Wassern des Urds-Brunnens aufsteigenden, himmlischen Lebensbaum, die Weltesche — asker Yggdrasil — dar, welche der nordischen Mythologie nach in der Wünsch- und Weihnacht gleichzeitig Blüten trägt und goldene Äpfel — drotin oder truhtin — reift etc.“ (str. 156).

Ačkoli tedy „die untere Partie leider fehlt“, takže neviděti ani studně Urds-Brunnen rectius „Urdaborn“ zvané; ačkoli není zříti oněch tří sudiček zvaných Nornami („Nornen“), totiž Urdy, Narandy a Skuldy, kteréž pod tím stromem bydlíce jej zalívají, a tím méně viděti buď pně toho světového jasanu buď hada zvaného Nidhögr, hlodajícího světový strom Ygdrasil, t. j. ačkoli neviděti ani jediného *podstatného znaku*, dle něhož bychom onen ornament právem za germanský životní strom mohli prohlásiti: předce náš pan autor s rozhodnou určitostí spodní ornament kachlový prohlašuje za Ygdrasil, třešně na tom ornamentě za zlatá na jasaně uzrálá jablka; tvrdí to s rozhodnou určitostí, ačkoli jediný pohled na ten kachlík i člověka obecného překonati může, že na spodní polovici toho kachlíka, z něhož ostatek nechybí zhola nic než nejspodnější hrana, nebylo kam, byť jen jeden jediný charakteristický znak svrchu jmenovaný, umístniti.

Za takové bujné fantasie našeho pana autora úplně pochopujeme a zhola nic se nedivíme, když vrchní polovici ozdoby kachlové, totiž ten trojvěžový znak městský prohlašuje za „Himmelsburg, in deren Saal Walafkialf(!) der Walvater Odin von seinem Sitze Hildfkialf(!) die ganze Welt übersieht etc.“ (str. 156).

Rozumí se samo sebou, že bychom se těžko na Brňanech prohřešili, kdybychom s naším panem autorem nechtěli uznati „welch historische Bedeutung speziell für Brünn dieses Kachelfragment habe“ (str. 156); pročež na obranu

Walhally na kachlíku vyobrazené se své strany, seč síly naše budou, chceme přispěti, neboť pan autor, což jest jeho chybou, jest málo pilen toho, aby bleskorychlá tvrzení svá aspoň zdánlivě podpírati hleděl, z čehož by pojíti mohlo, že by mu lidé, kteří se spravují logikou, snad neuvěřili.

A předce se to tak logicky hodí a s nordickou mythologií na vlas srovnává, když ty tři věže na tom kachli za nebeský hrad prohlašuje; vždyť zlatý „Asgard" měl rovněž tři paláce, jimž se dělo Gladsheim, Walaskialf a Walhalla. A vedlejší naprosto jest věcí, zdali ta věž na pravo jest Gladsheimem anebo ona na pravo Walhallou, či naopak, neboť prostřední věž má okno nejvýše; proto svatosvatě jest Walaskialfem. A z okna tohoto Walaskialfu přehlížel Odin všecek svět. Litovati toliko třeba, že onen hrnčíř Brněnský, který tu Walhallu do toho kachle tlačil, pravý to mistr pipla, zapomněl vyobraziti, kterak z nejvyššího okna — vyzírá — Wodan.

* * *

Konče tuto rozprávku, na prospěch vědy podotýkám, že my na Moravě sotva jsme odbyli jednu dělanou mythologii (vide Ullmann, Středovský, Tkány a j.), jakož Brněnský **Pu**rzenbühel, na němž strašily „die Parzen", svědčí; pročež budeme se křižovati před novým pokusem, zkonstruovati zase nějakou nemožnou mythologii nordickou pro Moravu. Jestitě ten svět dosti kritický, aby věřil v bajky.

Před 60 asi lety ve Francii nalezli krásnou z pískovce vytesanou hlavu, kterou přehorlivý jistý mytholog germanský — okolo těch dob se totiž bylo zrodilo studium nordické mythologie — určil za hlavu Wodanovu.

Ale marno, ač hlava pěkná, takořka Zevova, ve vážných spisech německých nikdež se nereprodukuje. Kritičnost to učinila.

A Brněnský kachlík s germanským stromem životním i s tou Walhallou — totě bublina z mydlin.

Však původce té bubliny do budoucna bude aspoň potud opatrnější, aby mythologických jmen nepsal chybně: Walafkialf, Hildfkialf, Nidjäggr etc., ač-li na dále na Moravě propagandu chce dělati pro mythologii nordickou.

Umělecké a vědecké zprávy.

Zpráva o nálezech Velehradských. Od té doby, co obnoven byl spor o městiště Velehradu Velkomoravského, zejména na základě naprostého nedostatku jakýchkoli památek hmotných, bylo s napětím sledováno každé zakopnutí, každá hlubší brázda na tamější půdě, a to nejen odborníky, nýbrž celou téměř veřejností. Nenašlo se ovšem do dnes štědré ruky, která by se byla podjala nákladu na systematický výzkum, aby spor rázem odklidila a zjednala náležité jasno, proto tím vděčnější musíme býti náhodě, která obě sporné strany rozsuzuje nestranně.

V měsíci dubnu r. 1903 počalo se totiž prostranství kolem kostela i kláštera na Velehradě odvodňovati, poněvadž, jak známo, veškery stavby trpí velmi vlhkem. Tuto stále se zvyšující úroveň svrchních vod zavinily hned za středověku tři veliké rybníky pod samým klášterem směrem ku Starému Městu založené a způsobily stálé zvyšování dlažby v kostele i terrainu okolního.

Svědčí o tom s dostatek odvodňovací průkopy kolem chrámu, v něm i pod ním kříž na kříž vedené a až 3 m hluboké. Tyto průkopy jsou mimo to zvláště velmi poučné též pro seznání vrstev nánosu i násypu na „posvátné půdě královského Velehradu Velkomoravského z doby pohanské i křesťanské."

Veškeren povrch až do hloubky skoro $1^1/_2$ m tvoří stavební rum (násyp hlíny silně promíšené úlomky cihel, kamene, křidlice, malty a ohořelých kusů dřeva), a to nejen ve chrámě samém, nýbrž vyplňuje ve stejné výšce i veškery klášterní chodby a místnosti a celé nejbližší okolí, pokud bylo prokopáváno.

Pod nasypávkou a rumem táhne se slabá vrstva humusová a pod ní pak celistvá usazenina žluté cihlářské hlíny, celina rukou lidskou nikdy netknutá. A do povrchu této neporušené vrstvy zařezány byly před apsidou chrámovou ve hloubce asi 170 cm tři kamenné hrobky podle sebe. Hrobky složeny ze čtyř kvádrův, a v nich vytesáno lůžko 170 cm dlouhé, 56 cm široké a 40 cm hluboké. V každé odpočívala kostra dospělého člověka na znaku nohama k východu a hlavou k západu (ku kostelu). Prostřední hrobka byla přikryta pískovcovou deskou 2 m dlouhou, 70 cm širokou a 18 cm tlustou, dosti pravidelně přitesanou, hořejší její plocha je poněkud uhlazena, a byly na ní vyryty dvě značky,

a to v pravo u hlavy + (jednoduchý kříž), v levo u nohou pak ┴, (v čemž někteří chtějí viděti kříž byzantský).

Obě hrobky po bocích už neměly náhrobníků, jenom na pravé zbyl z něho ještě u hlavy veliký úlomek, šikmo do hrobky zapadlý. Patrně byly tyto náhrobníky rozbity a odstraněny už před nasypáváním rumu, neboť obě kostry v nich zasuty byly kusy kamenů, cihel, maltou a úlomky ohořelého dřeva. Pouze kostra ve hrobě prostředním byla pokryta až asi do polovice hrobu jemnou hlinou splavenou do vnitř puklinami mezi kameny a krycí deskou. To by bylo důkazem, že hrob nebyl porušen.

Pravidelné založení těchto hrobek nasvědčovalo by, že tu objevena část hřbitova, na němž pochovávány vzácnější osoby, soudě ovšem jenom dle hrobek nákladněji upravených, a to teprve po založení cisterciackého kostela; milodarů při kostrách nebylo žádných, také znaky na náhrobníku prostředním nestačí ovšem samy o sobě bližšímu dátování hrobů, tři pálené cihly však, které byly zasazeny do dlažby prostřední hrobky před uložením mrtvoly, cihly téže práce, téže velikosti i jakosti, jako cihly vylomené ze základních zdí chrámových, svědčí jasně o jejich stáří nepříliš ctihodném.

Původně ležely náhrobníky těchto tří hrobů na povrchu zemském, a to v úrovni prvé dlažby chrámové i románského portálu v chodbě klášterní, a nejspíše byly už za prvního zpustošení a spálení chrámu a kláštera (r. 1421?) prolomeny a snad i s obou krajních hrobů odstraněny.

Čtvrtý hrob objeven byl na kraji chodby (t. zv. ambitu) po pravé straně kostelní. Nad kostrou bez kamenného obložení spočíval mocný náhrobník 140 cm dlouhý, 46 cm široký a 25 cm tlustý. Hořejší plocha, poněkud uhlazená, má v jednoduché hlubší kontuře rytinu: ve hlavách dva kříže, pod nimi uprostřed polokruh nad základnou trojúhelníka, na němž leží uprostřed krátký meč s hruškovitým jilcem.

Tato kresba má tedy značiti přílbu, štít a rytířský meč na znamení, že tu pochován bojovník.

S tímto náhrobníkem souhlasí nápadně kámen, vykopaný už r. 1884 po levé straně kostela za kladení hromosvodu. Byla-li pod ním hrobka nebo kostra, není známo. Na kameni vytesán

podobný meč mezi dvěma křížky úplně téže podoby jako na náhrobníku v ambitě a nad mečem hrábě.

Třetí podobný kámen, vykopaný za nepaměti, zazděn je v zahradní zdi, poblíž Cyrillky, znamení nad mečem je však méně znatelné.

Prof. Havelka považoval náhrobník s mečem a hráběmi za převzácnou památku ze samé doby Svatomethodějské. Střízlivý pozorovatel soudí ovšem z tvaru meče teprve na století XIII., a patrně byl tu pohřben rytíř, jenž v erbu rodovém nosil hrábě. Do téže doby spadají ovšem i oba ostatní náhrobníky s meči a křížky. Byly-li to hroby fundatorů klášterních nebo kastelánů klášterní posádky na Hrádku, nelze nám rozhodnouti.

Mimo hroby nalezeno v sutinách a násypech uvnitř chrámu i vně a též v chodbách klášterních několik patek a hlavic sloupů vzácné románské práce, svorníky, kusy tesaného kamene a též kusy krásné mosaikové dlažby. Pak naraženo v průkopě poblíž starého románského portálu před refektářem na základy mohutné budovy; jednotlivé zdi byly prý až 3 m silné.

Toto jsou tedy veškery nálezy učiněné za letošních prací odvodňovacích. Nutno k nim však připojiti správný, objektivní výklad, neboť aćkoliv jejich důležitost je celkem podřízena, lokální, přece zajímají širší naši veřejnost.

Známo z listin, že benediktini Litomyšlští měli na Moravě klášter sv. Jana s příslušnými polnostmi. Poněvadž jim však statek tento byl bez užitku pro velikou vzdálenost, dovolil jim král Přemysl I. prodati jej. I zakoupil tento „prázdný a opuštěný kostel sv. Jana s 200 jiter příslušných pozemků“ markrabě Vladislav a daroval ho řádu cisterciákův, které sem povolal z kláštera v Plasích (Codex dip. Moraviae II. 13, Regesta I. 211.) Listina z r. 1228 připomíná mezi statky klášterními též „kostel sv. Jana poblíž Velehradu s polnostmi“ (ecclesia scti. Johannis iuxta Weligrade cum agris suis — C. d. M. II. 195 a 199, Reg. I. 211). K r. 1250 listina potvrzující statky klášterní o kostele sv. Jana neví už, praví však: místo samé, na němž klášter stojí, se všemi příslušenstvími a dědiny Velehrad, Mařatice a t. d. (C. d. M. III. 128).

Z jiných listin víme bezpečně, že Velehrad nazývala se tehdy (t. j. za let 1031—1258) osada na pravém břehu Moravy, nynější Staré Město u Uh. Hradiště. Nazývá-li tedy listina klášter

sv. Jana poblíž Velehradu, bylo to tehdy jistě místo a statek docela zvláštní, mimo obvod Velehradu ležící, byl tedy — jak z listin právě citovaných zřejmo — klášter cisterciácký vystavěn mimo osadu Velehrad (= Staré Město) i mimo obvod jeho území, a to na pozemcích samostatného statku a kláštera sv. Jana. Tyto listiny samy o sobě svědčí, že místo kostela sv. Jana nepatřilo k Velehradu vůbec, tím méně snad k Velehradu Velkomoravskému.

Jméno Velehrad přisvojoval si klášter teprve znenáhla, hlavně pak ovšem když po založení nového města Hradiště (roku 1257) trhová ves Velehrad přezvána Starým Městem. „Záhada" tato je celkem tak jasná, že nebude snad nutno šířiti se o ní.

Všecky tyto listinné záznamy dotvrzeny jsou i archaeologicky. Především v žádném z několik set metrů dlouhých příkopů nenalezeno ani stopy toho, co by svědčilo o nějakém starším osídlení místa, kde stojí nyní chrám Velehradský. Není tu tedy nikde ani stopy po pohanském ani po křesťanském sídelním městě Velkomoravském. Byl tedy chrám cisterciacký vystavěn na místě, kde nikdy nebylo vůbec lidské stavby, ať profanní ať bohoslužebné.

Základy velikých rozměrů na chodbě, jsou-li opravdu zbytky chrámu, jenž by byl měl míti i více oltářů nebo kaplí, a souvisí-li se starým románským portálem, mohou býti stopami prázdného a opuštěného kostela sv. Jana po mniších benediktinech.

Cisterciáci zprvu asi poopravili tento chrám na svou zatímní potřebu, než vystavěli svůj veliký chrám, ovšem též ve slohu románském. Důkazem pro tuto úpravu byl by sám portál, jenž má význačný ráz pozdní práce románské (XIII. stol.). O novostavbě kostela pak zmiňuje se též „Granum Catalogi Praesulum Olomucensium", že markrabě Vladislav a pečlivý biskup Robert, odstranivše docela klášter Velehradský s původního místa, vystavěli na místě jiném, dílem podivuhodným okrášlivše. Z tohoto chrámu zbyly na nás ony tři apsidy jako nejstarší část kostela nynějšího vůbec, pak právě uvnitř ve chrámě vykopané zbytky sloupů, svorníkův a okras ve slohu byzantském vyvedené. Na základech tohoto chrámu přestavován a rozšiřován (posledně r. 1735) chrám Velehradský, až nabyl podoby a velikosti dnešní.

Spojovati tedy tyto nové nálezy Velehradské s dobou říše Velkomoravské je právě tak proti pravdě historické, která tu

krok za krokem potvrzována v listinách archaelogií a vykopané nálezy naopak zase listinami, zrovna jak bludno bylo by stotožňovati nynější chrám Velehradský s metropolitním chrámem sv. Methoděje!

Zvláštní zmínky zaslouží pieta, s jakou vd. správa klášterní starala se na naše doporučení o šetření a uložení všech nalezených památek. Prozatím uloženy byly v chodbě u starého portálu, pokud nebude jim upravena příhodnější místnost jako klášterní museum. *Inn. L. Červinka, konservator.*

O velehradských památkách. Dle novinářských zpráv pod tímto názvem („Hlas", „Moravská Orlice" ze dne 13. září 1903) byla 9. září 1903 na Velehradě porada o prozkoumání velehradských památek, a to hlavně proto, aby se našel hrob sv. Methoděje. Sešla se tu řada starších i mladších přátel velehradské myšlenky a obhájců slavné minulosti Velehradu; některá z těchto jmen ozývají se v literatuře velehradské kontroversami. Výsledek porady je dvojí: Předně byl sestaven plán soustavného kopání na Velehradě a okolí, a byl tu základem (není jasno, proč) dopis centrální kommisse pro zachování historických památek. Bude se kopati hlavně na Velehradě a v nejbližším okolí, pak na Buchlově, Modle, na Starém Městě, u města Uh. Hradiště a u Spytinova. Práci bude říditi archaeologická kommisse při výboru pro hledání hrobu sv. Methoděje. Jsou v ní p. min. rada Houdek, ředitel Maška, assessor Vychodil, prof. msgr. Chodníček, nadučitel Miklík, prof. Sauer a dr. Nevěřil, faráři Přikryl a Vaculík, nadučitel Joklík a radní Klein. Kommisse má právo sama se doplniti. Zkoumání na hradišti u sv. Klimenta u Osvětiman a v okolí bylo svěřeno p. pošt. officiálu Čechmánkovi a faráři Brázdilovi za pomoci nadučitele Tichého a obce Osvětimanské. Za druhé uznáno také za potřebno „mimo motyky také péra se uchopiti a prozkoumati archivy dosud neuspořádané a jiné historické a písemné památky." Byl k tomu ustanoven zvláštní odbor (členové se nejmenují), rovněž s právem doplniti se dle potřeby.

Tato zpráva, která mohla a měla býti obšírnější, zasluhuje více pozornosti, nežli se jí dostalo a snad dostane. Před půldruhým rokem vyšlo Červinkovo pojednání „Děvín a Velehrad", které vzbudilo nový zájem o velehradský spor. Práce setkala se s větším odporem nežli souhlasem, a bylo to vinou autorovou.

Pro své archaeologické vývody, v nichž upíral Moravě Velehrad, přinesl materiálu málo a jen náhodného, historický pak důkaz se mu nezdařil již proto, že se neseznámil s některými novějšími výsledky dějepisného badání. Ale je patrno z jeho spisku (a v tom jest jeho zásluha), že velehradskou otázku rozhodne i zkoumání archaeologické, ovšem soustavné a důkladné a tudíž nákladné, i další ještě historická práce. Jedno bez druhého těžko dojde k nesporným výsledkům. Na tomto správném stanovisku je také plán na zmíněné poradě vypracovaný, a jest to jeho chvála. Výbor pro hrob sv. Methoděje povolil na tyto práce prozatím 1250 K a bude se domáhati slíbené státní subvence. Náklad na vykonání celého plánu uvedenou částku ovšem velmi a velmi převýší, ale aspoň začátek je zajištěn, a to je druhá chvála podniku jistě sympathického. Jeho zdárný výsledek rozptýlil by kus temnoty v nejstkvělejší době našich dějin a zasvítil by ranní rosou na nivách národního a náboženského cítění na Moravě, na nichž usadilo se tolik a tolik prachu ze všedních bojův. Ale právě pro svůj vědecký, vlastenecký a náboženský význam překročuje podnik výboru pro hrob sv. Methoděje hranice působnosti spolku, z něhož vyšel, stává se jaksi veřejným podnikem, a — podléhá kritice. Ale nejen kritikou, nýbrž i upozorněním veřejnosti na vážný podnik a upozorněním podniku na jeho vážnost jsou následující poznámky.

Při archaeologické části podniku lze uvažovati o tom, k jakému výsledku je vůbec možno dojíti, kde se bude pracovati, a kdo bude práci říditi. Účelem podniku je v první řadě najíti hrob sv. Methoděje. První arcibiskup moravský byl pohřben „ve sborné církvi“ neboli v kathedrálním chrámě (Leg. pann. Fontes rer. boh. I., str. 52.), dle jiné zprávy „ve velikém chrámě Moravském, po levé straně ve zdi, za oltářem svaté boží rodičky“ (Život sv. Konstantina a Methoda, Fontes I., str. 70.). Není to zcela bezpečný úsudek, že tento chrám byl na hlavním hradě říše Velkomoravské, ale není také příčiny míti to za vyloučeno nebo pravdě nepodobno. Dle dosavadního historického badání jest nejsprávnější mínění, že hradištěm velkomoravského Velehradu jest nynější Staré Město. Zachovalo-li se něco z hlavního chrámu moravského, jsou to jen základy, a těch dlužno hledati na půdě Starého Města. I když nepochybujeme o tom, zůstaly-li ostatky sv. Methoděje na svém místě do zkázy Velehradu (vzpomeňme vypuzení žáků Methodějových z Moravy !), je možno pochy-

bovati o tom, že nebyly zničeny při pohromě chrámu a že se snad v jeho zbytcích, dnes ještě neznámých, zachovaly dosud. Někteří obhájci Velehradu byli náchylni věřiti, že nynější chrám velehradský a „veliký chrám moravský“ jsou ne-li stavbou, aspoň místem totožny. Na tuto domněnku jakoby ukazoval i plán zamýšlených prací: začne se kopati u kostelního oblouku, za apsidou a v klášterních zahradách. Tuto domněnku je však třeba vyloučiti, i kdyby bylo správné mínění Štočkovo (Klášter sv. Jana na Moravě (v Čas. Olom. Musea 1891), že cisterciáci upravili si pouze bývalý klášter sv. Jana s kostelem. Starý moravský Velehrad a metropolitní chrám Methodějův nemá s nynějším Velehradem společného nic leč jméno. Těžko věřiti, že by tělo sv. Methoděje bylo se dostalo z hlavního chrámu starého Velehradu snad po jeho zkáze do kostela sv. Jana, dle Štočka nynějšího to klášterního chrámu. Hledati jest ovšem možno vždy.

Ale i kdyby se nenašlo tělo sv. Methoděje, mohou se přece najíti stopy a zbytky velkomoravského Velehradu, a nález nebyl by méně významný. Ani tu nelze ovšem čekati příliš mnoho. Pravdě nejpodobněji dlužno si velkomoravský Velehrad představovati jako veliký, rovinný hrad při řece a snad i v řece Moravě, chráněný řekou, po případě jejími rameny, a opevněný valy a příkopy. Budovy a vrchní části opevnění byly asi ze dřeva. Domnění, že hlavní chrám byl zděný, není vyloučeno, ba zprávy o pohřbení sv. Methoděje předpokládají je. Na velikém hradě mohly býti snadno kostely dva i tři; ovšem není dobře hledati v těchto dobách nádherných a rozsáhlých staveb chrámových. Stačí jen ukázati na první křesťanské chrámy v Čechách, zvláště na prvotní chrám sv. Víta. Z Velehradu mohly by se tudíž najíti stopy opevnění („vallum antiquae civitatis“) a snad základy zděných staveb. Kolem hlavního hradu rozsáhlé říše nebylo ovšem pusto; byla tu v tehdejších bouřlivých dobách valná shromáždění, a máme zprávy, že hrad byl obléhán; ale bývalo tu jistě i v míru hlučno; byli u hradu nebo nedaleko usazeni lidé, byly tu jistě trhy (obchodní cesta vedla v této krajině po obou stranách řeky Moravy již v římské době), zkrátka, je zcela správno tvrzení Červinkovo, že měly by se tu najíti stopy po tomto obyvatelstvě, hroby, zbraně, nářadí a jiné podobné archaeologické nálezy. To právě mělo by býti výsledkem soustavného kopání, k němuž má nyní dojíti. Ale Velehrad nebyl jediným opevněným místem této

krajiny. Byl středem větších i menších pevností a pevnůstek, na příhodných místech v okolí založených. To je, myslím, nejpřirozenější výklad franckých zpráv o hlavním hradě říše Velkomoravské. (Podrobněji o tom jindy.) Jedno z těchto opevněných míst bylo asi hned na druhém břehu řeky. Důkazem toho je jméno Hradiště (s kaplí sv. Jiří), vyložíme-li je správně jako místo bývalého hradu. Takovou pevnůstkou bylo snad i hradiště u Osvětiman s kaplí sv. Klimenta. A jest úkolem archaeologického zkoumání rozhodnouti, je-li „na Hrádku" u nynějšího Velehradu jméno z této doby nebo, jak míní Červinka, ze století mnohem pozdějšího. Na všech těchto místech mohly by se nalézti památky takové jako na Starém Městě

Tím, co bylo dosud řečeno, je vlastně již také pojednáno o druhé otázce, kde se bude kopati. Bude to na všech místech, kam dosavadní badání, ať již právem či neprávem hledalo stopy po hlavním městě Mojmírovců, a také na jiných místech krajiny, kde lze čekati nálezy. Na některých z těchto míst lze tušiti nálezy z doby Velkomoravské říše, jako na Starém Městě, v Uh. Hradišti, u sv. Klimenta, o jiných nelze říci předem nic jistého, (pod Hájem, na Hrádku, na Rákosí, Buchlově, Modle), na jiných se asi nenajde památek z řečené doby. Jsou to hradiště Spytinovské, dle všeho z jedenáctého století, a Velehradský kostel a klášter. Starší i nejnovější objevy na nynějším Velehradě svědčí o tom, že na Velehradě byl mohutný, románský chrám a velká klášterní budova v témž slohu, která byla tušim zničena až r. 1421 Tábority (také o tom více jindy), ale není příčiny klásti vznik těchto budov dále do minulosti nežli k založení cisterciáckého kláštera. V nedávno objevených hrobech bylo tak málo určovavacího materiálu, že se ani věřící neodvážili pevných závěrů (Dr. Jan Nevčřil: Velevýznamné nálezy na posvátném Velehradě. „Hlas" ze dne 5. a 6. července 1903). I kdyby hroby byly starší než cisterciácký klášter, stačí na vysvětlení shora uvedená domněnka (dosud nic více) Štočkova. Ale právě proto je s radostí vítati zkoumání u Spytinova a na dnešním Velehradě, a tato všestrannost podniku je třetí jeho chvála.

Práce nebude ovšem snadna. Nehledě k tomu, že bude třeba mnoho peněz a mnoho času k jejímu dokončení, bude stížena předně již tím, že některá místa, kde by se mělo kopati, jsou zastavěna a tím zkoumání nepřístupna. Ale kromě této vnější

potíže budou nesnáze při práci samé. Některá z oněch míst náležejí také praehistorii, ale všechna neměla historii tak jednoduchou, jako hradiště Spytinovské nebo snad ještě sv.-klimentské. Krajinou přešlo mnoho válečných bouří, po nichž zůstaly trosky, čekané nyní nálezy. Mohou se nalézti na témž místě věci z doby praehistorické a z různých století doby historické. Proto je nutno, aby se zkoumalo přísně vědecky. I pro toho, kdo má zájem jen pro náboženský výsledek podniku, stává se celá otázka nutně vědeckou, nemá-li býti výsledek vrátký a pochybný. Při zkoumání tak nesnadném nestačí vůle sebe lepší, nadšení sebe ušlechtilejší, nestačí začátečník, nýbrž bude třeba archaeologův opravdových, zkušených a střízlivých. Odborných znalostí, zkušenosti a opatrnosti je potřebí při archaeologickém zkoumání více, než při práci historické již proto, že v historii opraví odborník chybný výklad pramenů, kdežto v archaeologii je to po odnesení památek z naleziště často již nemožno. Také se podnik toho rozsahu jako zamýšlený neopakuje snadno a někdy ani nemůže opakovati.

A tím se dostáváme k třetí otázce, kdo bude práci říditi, a tu přestává chvála, Je nepříjemno a někdy i nevýhodno mluviti o osobách, ale – amicus Plato, magis amica veritas. V kommissi pro zkoumání u sv. Klimenta není odborníka, a co se praví o pomoci obce Osvětiman při této práci, není dosti jasné. V archaeologické kommissi, na Velehradě utvořené, je odborníkem v archaeologii p. ředitel Maška. Ostatní členové pracovali, pokud byli vědecky činni, v jiných oborech. To se cítilo, odtud právo doplniti se. A možno-li vyslovovati přání, rádi bychom slyšeli i jméno Červinkovo přes to a právě proto, že vystoupil proti mínění dosud většinou přijatému o staromoravském Velehradě z důvodů archaeologických. Při archaeologickém zkoumání na Moravě nemá také chyběti jméno Křížovo. Ať se s výsledky jeho práce souhlasí čili nic, jistě nabyl při svém dlouholetém badání velkých zkušeností. Oba badatelé jsou i svým bydlištěm podniku blízci. Také měli by vedle pana minist. rady Houdka býti povoláni ještě jiní odborníci v dějinách umění. Bude jejich vědomostí snad potřebí při možných nálezech u nynějšího velehradského chrámu. Kommisse má právo doplniti se, a učiní dobře, užije-li svého práva.

Tolik o archaeologické stránce podniku. O historickém programmě mluví se velmi stručně, nic více, než co bylo shora

uvedeno. Členové odboru se nejmenují (archivář Snopek ?) a zdá se, jakoby se na historické badání kladla menší váha i přes to, že se jeho potřeba uznala. Proto nebude nemístno několik slov o něm. Historická práce má v této otázce dvojí úkol. Předně je třeba prohlédnouti práci dosud vykonanou a za druhé hledati nového materiálu. Při revisi velehradské literatury ukáže se tuším, že je nutno opraviti některé dosavadní výklady listin a zpráv, a že to nemusí býti v neprospěch našeho Velehradu, ukázal na př. Pekař v referátě o spisku Červinkově (Č. Č. H. 1902). Také lze tuším i z dosavadního materiálu najíti nové důvody, které sice sporu nerozhodnou, ale sesílí důkazy obhájců. Není na př. bez významu poměr, zanikání, splývání a rozlišování jmen Velehrad, Nový Velehrad, Hradiště (Uherské) a Staré Město. Vyložiti tento poměr je úkolem podrobného studia v archivech již známých a spořádaných. Z Pekařova sporu o Kristiánovu legendu je viděti, že také o legendách jsou možny nové názory, a zvláště bude si všimnouti pozdějších legend cyrillo-methodějských, kde se již mluví o Velehradu. Bude také nutno odbyti leckteré domněnky lidí dobré vůle, kteří seslabovali víru ve staromoravský Velehrad jejím nevhodným sesilováním. Byl dále již vysloven, požadavek aby se prozkoumala velehradská tradice, což není nesnadno, pokud ji máme v legendách a kronikách, ale velmi těžko, pokud byla a je v lidu. Tu je třeba veliké opatrnosti. Nemáme také ještě větších dějin velehradského kláštera, a to je důležito na př. pro určování stáří zmíněných již i možných ještě tamních nálezů. Podkladem k dějinám kláštera byl by diplomatář, jehož pokus leží v pozůstalosti Dobnerově, a k němuž vyzývá zachovaný archiv klášterní (v zemském archivě v Brně). Také ostatní jmenovaná místa zasluhovala by podrobnějších dějin nežli dosud máme. Tuto všechnu práci mohl by vykonati jednotlivec za příznivých podmínek v době ne zrovna příliš dlouhé.

Nesnadnější bude druhý úkol historické práce v této otázce, totiž hledání nového materiálu. Nepochybuji, že by se mohl naleznouti, třeba ne tolik, kolik se čeká. Roku 1885 uveřejnil Tadra ve Sborníku Historickém dva listy, týkající se Velehradu, z nichž jeden je důležitějším dokladem živé tradice velehradské z druhé polovice čtrnáctého století. Listy nalezly se v biskupské knihovně v Celovci. A tak skrývá se snad i jinde v cizině (a možno i na Moravě) v archivním prachu cenná a snad i rozhodná historická

zpráva. Hledati v nespořádaném archivu je někdy nedovoleno, jindy jednotlivci nemožno, vždy však namahavo a nevděčno. Spořádání archivů má předcházeti vědeckou práci. Škoda, že programm na Velehradě umluvený je v této věci tak málomluvný. Nevíme, kdo jsou členy onoho odboru, a které nespořádané archivy se mají prohlédnouti. Jest tudíž vyčkati obšírnějších zpráv o dobrém a významném podniku a přáti mu štěstí v osobách i věcech. *Tomáš Kalina.*

Z Českého odboru vědeckého v Mor. Mus. Společnosti. Odbor, rozdělený do dvou tříd, zvolil si na druhé období předsednictvo z minulého, prvního období, a to ve třídě první prof. dr. Fr. Kameníčka předsedou a prof. Fr. J. Rypáčka tajemníkem, ve třídě druhé ř. prof. Václ. Řehořovského předsedou a prof. Em. Bayera tajemníkem.

Třída první konala 6 řádných schůzí, třída druhá 4.

I. V první schůzi třídy prvé (17. list. 1902) odmítl předseda dr. Kameníček nesprávné útoky prof. Bachmanna na mladou českou generaci historickou a ukázal na spis prof. Golla, kterým proslulý historik vyvrací nevěcné vývody Bachmannovy a ujímá se oprávněného požadavku české university na Moravě. — Potom přednášel předseda „o inkolátě na Moravě za největšího vzrůstu moci stavovské až po vydání Obnoveného Zřízení Zemského r. 1628“. Z dávna přicházeli na Moravu cizinci a žádali o přijetí za obyvatele domácí, a to osobně buď u většího soudu zemského nebo na sněmích obecných, ovšem za určitými podmínkami. Cizinec nesměl koupiti statku, pokud nebyl přijat za domácího, a nesprávné vluzování do země bylo trestáno po každé. Koncem 16. a počátkem 17. stol. přicházeli na Moravu zvláště katolíci italští a španělští přičiněním kard. Dietrichštejna, což bylo velmi nemilo nekatolickým stavům moravským. Proto usnesením sněmovním r. 1609 „z mnohých znamenitých a podstatných příčin pro zachování dobrého řádu a všelijaké mírnosti“ přehledli řád, dle něhož bylo cizincům propůjčováno právo obyvatelské. Upravený řád měl 6 článků, z nichž 5. a 6. byly hlavní; neboť nařizovaly, aby každý cizinec, chce-li býti Moravanem, dal vychovati dítky po česku, aby z nich byli dobří Čechové, kteří by uměli česky a prospívali vlasti; po smrti přijatých cizinců za Moravany měli děditi statky otcovské jen

synové, kteří se naučili česky. Kdo se neřídil řádem, měl býti zbaven inkolátu. O nedospělých osobách — což bývalo velmi zřídka — za obyvatele přijímaných byla ustanovení zvláštní. Přijetí za obyvatele platilo jen osobě a potomkům jejím, nikoli všemu rodu jejímu. Příčiny nepřijetí nebyly ohlašovány žadatelům. Prodal-li cizinec, za obyvatele přijatý, statek svůj, říkalo se, že se vyprodal ze země. Přijatých nebrali stavové za členy zemského soudu — také nebyli dosazováni na praelatury — a bránili se proto zvláště r. 1608. Přes to hrnuli se cizinci na Moravu jako do ráje náboženské snášelivosti. Za válečných dob ukládány cizincům zvláštní platy; mnoho cizinců za obyvatele nepřijatých bylo na statcích vrchnostenských a purkrechtních. Roku 1610 nařízeno, aby nikdo nepřechovával cizinců vůbec. R. 1628 odňato udílení inkolátu stavům a vyhrazeno jediné panovníkovi. — Přednáška byla sytou a pěknou ukázkou z připravovaného 3. dílu „Zemských sněmův a sjezdů moravských".

Ve schůzi druhé (15. prosince 1902) přednášel prof. dr. Fr. Šujan „o chrámech brněnských od nejstarších časův až po dobu Josefa II." (úryvek z „Dějepisu Brna" do „Vlastivědy Moravské" podaného), opraviv mnoho údajů Ř. Volného. Historická doba počíná se Brnu za pol. 11. stol. Tehdy byly v Brně dva chrámy, farní chrám sv. Petra v podhradí a kaple sv. Jana Křtitele na hradě. Důkazy o tom jsou denáry knížete Kunrata I. (1061—1092) a Oldřicha (1092—1115); listinné zprávy o těchto chrámech jsou teprve z r. 1223 a 1277. U chrámu sv. Petra připomíná se škola po prvé r. 1237. Patronát chrámu tohoto daroval král Václav I. klášteru cisterciáckému v Tišnově r. 1240, r. 1296 zřízeno při chrámě proboštství, a chrám farní stal se kollegiátním. Od r. 1306 měl chrám immunitu. Za stol. 14. byl stavěn slohem gotickým, dobudován r. 1601, kdy byla dokončena i věž, která shořela r. 1643, a r. 1645 porouchán i chrám. Oprava jeho trvala po r. 1780, kdy nabyl tvaru nynějšího. R. 1602 bylo zřízeno v kapitule stálé děkanství, a r. 1752 obdržel děkan infuli. Dekretem dvorské kanceláře (za Marie Teresie) ze dne 24. května 1777 proboštství povýšeno za biskupství Brněnské, a kollegiátní chrám stal se kathedrálním. — Kaple Svatojanská na hradě byla znova vystavěna za Přemysla II. r. 1277, r. 1331 dal ji král Jan špitálu sv. Prokopa, r. 1645 rozbita Švédy. Za ni vystavěl velitel hradní hr. Zinsendorf nynější kapli sv. Trojice;

vysvěcena r. 1753. — Podobně, ovšem stručně, promluveno o chrámích a kaplích sv. Martina na Luze (v Komárově,), P. Marie a sv. Kunhuty v Zábrdovicích, sv. Jakuba, sv. Mikuláše, sv. Michala, sv. Jana (u minoritů) s kaplí P. Marie, sv. Jana na Pekařské ul. s ryt. řádem Svatojanským, P. Marie (v Široké, nyní Jesuitské ulici; r. 1578 dán jesuitům s kaplí sv. Xaveria), sv. Prokopa (na Starém Brně), (o židovské modlitebně, kde jest nyní chrám sv. Magdaleny,), Všech Svatých (na St. Brně), sv. Víta v Králově Poli, sv. Štěpána (na Křenové, kaple malomocných), P. Marie (jenž se stal r. 1323 klášterním, klášter králové panen cisterciátek, nyní ř. sv. Augustina Poustevníka,), P. Marie (na Rybném trhu, nyní Dominikánské náměstí,), sv. Cyrilla a Methoděje (na tomže trhu), sv. Anny (panen dominikánek na St. Brně pod Špilberkem), sv. Václava (na Vídeňce), sv. Mořice (u chrámu sv. Jakuba), sv. Tomáše (s klášterem sv. Augustina Eremity) s kaplí P. Marie, sv. Trojice (kartusiánský v Král. Poli), sv. Voršily (vedle chrámu sv. Jakuba), P. Marie (později sv. Martina v radnici Brněnské), sv. Bernarda Sienského (františkánský pod Petrovem), sv. Marie Magdaleny (na náměstí Židovském, kde byla druhdy modlitebna židovská,), (o novokřtěnecké dočasné modlitebně), P. Marie (na hřbitově před branou Veselou, nyní zemský dům,), sv. Kříže (před branou Měnínskou), sv. Josefa (před branou Židovskou, nynější nádraží), sv. Kříže (nynější kapucínský na Uhelném trhu), sv. Josefa (klášterní panen františkánek v České ulici, nyní Josefské,), sv. Františka Xavera (za Švábkou), P. Marie (na rohu Běhounské a Kobližné ul., nyní ústav šlechtičen,), sv. Barbory (u chrámu sv. Petra), sv. Anny (na Cejlu), sv. Alžběty (nemocnice alžbětinek), sv. Leopolda (milosrdných bratří), sv. Ignáce (v Lužánkách), P. Marie (v trestnici na Cejlu). Značná část chrámů, klášterův a kaplí jest zrušena a zbořena.

V třetí schůzi (12. ledna 1903) přednášel prof. Tom. Šílený „o Homerově Troji dle nejnovějších výzkumův archaeologických“; ukázav, že místa mylně za Troji pokládaná nemají ani stop po hradě, přešel na nejnovější výzkumy, hlavně Schliemannovy a Doerpfeldovy. Doerpfeld skončil výkopy své r. 1894 a r. 1902 uveřejnil badání svá v knize „Troja und Ilium“. Badáními těmi zjištěno, že v bývalé Troadě u Hellesponta asi hodinu východně moře na kopcovitém výběžku Hisarliku (Hrádku) bylo dle vrstev ssutinných více osad, asi 9, nejstarší

z doby neolithické, nejmladší z doby římské; vrstva šestá má určité příznaky doby mykenské, do níž se bezpečně vkládají události, líčené v Iliadě. Proto šestá vrstva jest považována za Homerovu Troji. Prof. Šílený, opíraje se o výzkumy Doerpfeldovy i také o názory své (byltʼ za vedení Doerpfeldova na místě samém), nakreslil věrný obraz, jak vypadala Troja dle vykopaných částí hradebních a dle věží, bran a zdí domových, a připojil více důkazů z básní Homerových, že památný hrad Priamův (bez podhradí), jak jej skutečnost ukazuje nyní, úplně se srovnává s líčením básníkovým. Upozornil také, že okolí hradní, blízké i daleké, se shoduje s popisy v Iliadě. Shoda básně Homerovy se skutečností jest věrným důkazem, že Troja Homerova byla opravdu na místě, kam ji kladou nejnovější zprávy archaeologické.

Ve čtvrté schůzi (23. ún. 1903) přednášel prof. dr. Jan Korec „o slovanských slovech v nové řečtině". Slované, do Řecka přišlí pořečtili se záhy, ale zachovaly se po nich památky, zvláště slovanská slova v nynější řečtině a veliké množství slovanských jmen místních. Fallmerayer soudil proto, že nynější Řekové nejsou Helleny a že nová řečtina jest pokaženou slovanštinou. Pravda jest uprostřed. Řekové jsou potomky starých Hellenův, ale jsou smíšeni s jinými plemeny, nová řečtina jest řečtina, ale jest v ní mnoho živlů cizích, hlavně také slovanských. Prof. Korec vyjmenoval badatele, kteří psali o poměru slovanštiny k řečtině, a promluvil hlavně o prof. Gustavovi Meyerovi a o práci jeho „Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen", podal četné ukázky a příklady slovanských slov v řečtině Meyerem připomenutých a přidal některá nová, dílem dle svých studií, dílem dle programmové práce Vařekovy. Také vyjmenoval mnoho slovanských jmen osadních, horských a říčných, připomněl řeckých jmen s koncovkami slovanskými a složená jména řeckoslovanská. Zvláště mnoho slovanských jmen místních jest v Epiru, v Thessalii a na Peloponnesu; na ostrovech jen po různu nacházíme jména slovanská, na př. na Kretě, na Korfu a j. — Řekové nynější z příčin vlasteneckých šmahem pořečťují jména místní a nahrazují jména cizí (ovšem i slovanská) zvláště názvy starořeckými. Nepotrvá dlouho, a místní jména slovanská zmizí i z map i z knih řeckých, a to pěkná a ryzí jména slovanská, jako na př. Baba, Kopanica,

Luka, Podegora, Zagora, Bystrica, Dobrá Voda, Vraná, Bukovina, Charváty, Vrbica, Vysoká a j.

Ve schůzi páté (9. března 1903) vzpomněl předseda neočekávaného skonu velikého našeho Františka Ladislava Riegra a epochálního, hlavně kulturního významu slavného zetě Palackého. — Potom přivítal professora dra. Josefa Pekaře z české university Pražské, promluvil o významě a důležitosti vědeckého odboru našeho a o potřebě sdružování vědeckých pracovníků moravských a navazování styků s Prahou vůbec a s jedinou naší universitou zvláště. — Pan prof. Pekař, poděkovav za uvítání, pojednal „o nejstarší kronice české", jak nazývá legendu zvanou Kristianova, dosud kladenou do stol. 14., kterou však prof. Pekař klade do 10. stol. a praví o ní, že jest skutečně dílem Kristianovým. Proti zajímavému mínění Pekařovu ozvali se hlavně prof. Jos. Kalousek a prof. Fr. Vacek. Přednáška Pekařova (otištěná v dubnovém sešitě „Čes. Čas. Hist.") hledí, aby vyvrátila a seslabila námitky Kalouskovy a setrvává pevně při mínění, že legenda Kristianova jest pravý a důležitý dokument ze stol. 10., že podle filiace legend srovnaných jinak se ukazují nejstarší dějiny české, nežli dle pozdější Kosmovy Kroniky Pražské, a že legenda Kristianova proto má význam nejstarší kroniky české. Prof. Pekař dokazoval zvláště, že Kosmas znal a učil Kristiana a že anachronismy a chyby Kristianovy jsou jen domnělé.

V šesté schůzi (20. dubna 1903) přednášel prof. dr. Frant. Dvorský „o panu Vokovi z Benešova a o synech jeho Benešovi z Falkenštejna a Milotovi z Dědic a biskupovi Tobiáši, zvaném z Bechyně". Úvodem podal nejstarší zprávy o Benešovicích vůbec, pak přešel na Voka a hlavně na syny jeho. Vok se připomíná za l. 1218—1241, potvrzuje listiny krále Přemysla I. a bratra jeho markr. Vladislava, a nazývá se vždy pánem českým. Jak se zdá, pobýval na Holasicku moravském; neboť synové jeho se připomínají mezi Moravany, totiž Beneš, Milota, Ondřej, Rupert a Dobeš (Tobiáš). Nejstarší z nich, Beneš z Falkenštejna, jmenuje se za l. 1245—1265, byl podkomořím, potom komorníkem, válečníkem, od r. 1258 purkrabím znojemským; r. 1265 byl jat s bratrem Milotou, odsouzen hrdla a upálen na hradě Veveřím z příčiny neznámé, bez pochyby bez viny. Milota z Dědic často se jmenuje za let 1252—1307;

s bratrem Benešem provázel krále ve výpravách po rok 1265. Tehdy byl však zajat a obviněn s bratrem, ale propuštěn z vězení a smířen s králem; na listiny podpisoval se na znamení bratrovy neviny: Milota, bratr druhdy Benešův. R. 1274 poslán do Štyrska za hejtmana zemského a bránil se tam hrdinsky po dvě léta. Za osudné bitvy u Suchých Krut na Moravském Poli dle většiny zpráv velel záloze. Pravé křídlo Přemyslovo, nemohouc odolati divokému návalu jízdy uherské, strhlo na útěk i zálohu Milotovu. O zradě Milotově při tom není řeči ve starších kronikách. Teprve Pulkava jmenuje Milotu zrádcem, a Peřina přidává, že Milota velel Moravanům, kteří z bázně před vůdcem dali se jím strhnouti. Zprávu Pulkavovu o zradě Milotově opakují skoro všickni kronikáři, i také historikové. Pulkava není však spolehliv ani ve zprávách o jiných událostech tehdějších a má mnoho omylův a zřejmých nesprávností. Mnozí dějepiscové odsuzují Milotu jen proto, že ho mylně považují za příbuzného se Závišem z Falkenštejna. Přímá líčení bitvy na Moravském poli nedokazují nikterak zrady Milotovy, ani jí nedokazuje chování Milotovo po bitvě samé. Kdo viní Milotu ze zrady, míní, že buď byl podplacen králem Rudolfem anebo se mstil za kruté upálení bratra Beneše. Že by byl jako zemský hejtman moravský trýznil zemi daněmi, jest pouhá smyšlenka. Nedostal ničeho; neboť měl dosti svého majetku a syna jediného, kterého dal vychovati církvi. Po nešťastné bitvě neprchl z Moravy, ale žil v ní a byl ctěn a vážen vším příbuzenstvem královským. Královské vdově Kunhutě podepsal záduší za chotě založené v kostele Hlubčickém r. 1279 a byl stálým přítelem a rádcem syna králova Mikuláše. Králi Václavovi II., nástupci a synovi Přemyslovu, ručil za odbojné pány Fridricha z Šonburka a Heralta z Obřan. Na slavného krále Přemysla neměl hněvu; neboť král udobřil Milotu i příbuzné jeho a bratranci Milotovu, Drslavovi z Kravař, dal dceru svou za choť a s ní bohaté statky; byl tudíž Milota i spřízněn s králem. Kdyby byl Milota s Moravany zradil „zlatého a železného krále“ a Čechy, byli by hned potom kanovníci Pražští volili bratra Milotova Dobše za biskupa Pražského?! Liché nařknutí, že Milota plenil statky církevní na Moravě, vyvracují skutky Milotovy; přálť statečný a zbožný pán stavu duchovnímu, daroval jmění klášterům a syna dal vyučiti za kněze. Poslední doby žil v Benešově v Čechách, zemřel tam r. 1307

a byl pochován v klášteře minoritském tamže. Prof. Dvorský přesvědčivě a důrazně očistil památku slavného Benešovice moravského. Na konec promluvil o proslulém a hrdinském biskupovi Dobšovi, neprávem nazývaném z Bechyně.

II. V první schůzi třídy druhé (30. října 1902) přednášel prof. dr. Ant. Sucharda (s demonstracemi) o nových „modelech ploch třetího stupně s obecným bodem dvojným a se sítí křivek asymptotických", konav o tom studia s počátku s prof. dr. W. Dyckem na mnichovské technice, potom pracoval a badal úplně samostatně. Počtářská šetření, zabírající veškeren problém (duševní majetek svůj), uveřejnil prof. Sucharda v Rozpravách České akademie (roč. V., čís. 9.) s názvem „O křivkách asymptotických ploch 3. stupně s obecným bodem dvojným" a v 11. ročníku „Monatshefte der Mathematik". Ježto v Mnichově nedocházelo k slíbenému přenesení křivek asymptotických na modely samé, vykonal prof. Sucharda výborně práci zúplna sám, a modely dány do obchodu firmou Brillovou z Darmštadtu r. 1897.

Ve schůzi druhé (27. listopadu 1902) prof. dr. Karel Vandas stručně vylíčil činnost právě zesnulého (24. list. t. r.) slavného botanika prof. dr. Ladislava Čelakovského, jehož morfologické a soustavné práce floristické došly pronikavého uznání doma i za hranicemi, zvláště také známý „Prodromus květeny české". Proslulý učenec skonal, dokončiv závažné dílo vědecké, stěžejní práci svou. Potom přednášel prof. dr. Vlad. Novák „o problemech vědecké fotografie", hlavně o studiu látek, které se mění světlem, o měření účinku světelného, jak se měří přímo nebo nepřímo za působení látek jiných na látky osvětlené; o studiu „vyvolávání" a fixování vrstev citlivých, osvětlených; o studiu sesilování a seslabování účinku patrného na vrstvách vyvolaných a fixovaných; o theorii účinku světelného na vrstvy citlivé, jakož i theorii všech processů fotografických. Přednáška byla založena na nejnovějších výzkumech badatelů cizích a hlavně také na vlastních a výborných studiích prof. Nováka samého.

Ve třetí schůzi (29. ledna 1903) přednášel prof. Jiří Janda o svém „ornithologickém výletě na severní Rus", konaném v červenci a srpnu 1902 po Petrohradsku, Jaroslavku, Archangelsku a na poloostrově Kolském (na břehu

Murmanském). Vylíčiv ráz krajinný pojednal o ptactvě tamějším a ukázal vzácné exempláře získané. Poutavý byl obraz, podaný o novém městečku Alexandrovsku, založeném nedávno při ústí řeky Koly na břehu Murmanském. Výsledky vědecké z cesty své uveřejnil prof. Janda v „Ornithol. Jahrbuchu“.

Ve čtvrté schůzi, konané (po tříměsíční přestávce) 30. dubna 1903, stručně ale srdečně promluvil předseda prof. Řehořovský o významě, pracích a zásluhách Frant. Lad. Riegra a o vědeckých dílech prof. dr. Frant. Jos. Studničky. Potom přednášel bibl. amanuensis a docent č. techniky dr. Fr. K. Studnička „o pojmu buňky a o fibrillárních differenciacích těla buněčného“, opíraje vývody své o poslední svá pojednání, která se zabývají histologickou skladbou některých tkaniv těla živočišného („Histologische und histogenetische Untersuchungen“ a „Schematische Darstellungen zur Entwickelungsgeschichte einiger Gewebe“) a šíře rozvedl myšlenky o pojmu buňky, kterýchžto myšlenek ve pracích připomenutých se dotkl jen mimochodem. Přednáška byla založena na odborných a samostatných studiích dr. Studničky samého.

Tím skončilo se zdárně druhé období přednáškové v musejním odboře vědeckém, a promluvené přednášky svědčí o tom, že nebyly pouhými kompilacemi, ale že byly podány podle samostatných badání, konaných jednak doma, jednak mimo hranice naše. *Frant. J. Rypáček.*

Literatura.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkundensammlung zur Geschichte Mährens. Im Auftrage des mähr. Landesausschusses herausgegeben von Dr. Berthold Bretholz, Landesarchivar. XIV. Band v. Jahre 1408—1411; XV. Band: Nachträge 1207—1408. Brünn 1903.

Komu je aspoň dle pověsti povědomo, jak radostný rozruch to způsobilo po celém Rakousku, ba i za hranicemi, když l. 1836 (tedy 2 léta po vydání prvního svazku Volného topografie), nákladem zemským a z popudu nezapomenutelného Antonína Bedřicha hraběte Mitrovského z Nemyšle vyšel první svazek diplomatáře Moravského, kterýmž skutkem Morava Čechy o celé

čtvrtstoletí předstihla; a komu rovněž jest známo, že diplomatář Moravský (vedle vzácných zemských desk latinských, jež byl tiskem vydal šlechetný vlastenec Petr rytíř Chlumecký, i vedle Brandlových půhonů) nejpřednějším místopisu a dějepisu moravského *pramenem* byl a jest: ten pochopí, s jakou dychtivostí přátelé vlastenecké historie každý nový svazek diplomatáře do ruky brali a s jakým nadšením nové prameny a doplňky ku monumentálním dělům Řehoře Volného v něm hledali a jak dětinsky se z každého nového objevu radovali.

Proto i referent dvojnásob se těšil, když nás najednou dva svazky diplomatáře překvapily: XIV., osvětlující poslední 4 léta panování markrabí Joštova, a XV., kterýž podává 460 listin doplňků ku všem ostatním 13 svazkům.

A jakož před tím l. 1902: také Karel Lechner byl vydal „Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz," kterýmž pramenovým spisem vyplněna byla největší mezera moravského místopisu aspoň dostatečně (neboť tímto mnohovadným spisem nejsou nijak arcibiskupství Olomucké a jeho nejdůstojnější kapitola sproštěny svaté povinnosti, opatřiti monumentální vydání manských knih kostela Olomuckého na způsob Chlumeckého desk zemských, za kterouž věc od 10 let i veřejně jsem se přimlouval): pravím, poněvadž kromě nejstarších manských knih, Lechnerem vydaných, přibyly hned 2 svazky diplomatáře, nemohlo se nám dostati milejšího a překvapnějšího daru — po dávné přestávce.

A jelikož p. archivář sám se dosti dramaticky byl uvedl na vědecké kolbiště moravské, zjednav si nemalého respektu, že jako před ním Brandl Monseana podobněž též jiná falsa Bočkiana, na př. tatarské diplomy, zavrhl, ano i některé nedostatky při vydávání diplomatáře moravského buď sám vytýkal a nebo jiným vytýkati kázal: nemohlo jinak býti, leč že jsme od p. continuatora očekávali svrchovanou akribii a vědeckou přesnost, bez níž jako při ničem jiném ani při historiografii pořádného nic vykonati nelze.

A této akribie nadál jsem se tím jistěji, ana ku 15. svazku předeslána jsou regesta letopočetně ku všem doplňkům u jednotlivých svazků roztroušeným.

Rovněž s uspokojením shledal jsem paginaci při 15. svazku řádkovou a v indexu dvojí číslování (stran i řádků); pročež

slibuje sobě z toho všeho dokonalé pohodlí při práci, hledal jsem i rejstřík věcný, předem již vzdávaje vydavateli díky za tento jeho důmysl, neboť dnes se nevydává pramenových spisů bez takové pomůcky moderní, za věku tak realisticky naladěného.

Ale věcného rejstříku není.

A to bylo první sklamání. Však nebylo věcných rejstříků prvé (mimo pokus Brandlův při 7. sv.), proč bychom, majíce aspoň Brandlův glossář, neodpustili pokračovateli?

Tož tedy podíváme se do knihy (mám k ruce oba svazky svázány v jednu knihu) bedlivěji; otevřela se mi náhodou str. 179 ve 14. svazku rejstříková, i čtu třetí kolumnu.

„Morawetz (Moravec) G. B. Bystřitz. Stanyk z Moravčie 71.“

Cože? Moravec a Moravčie, t. j. Moravčí, že by bylo jedno? Je-li Morav*ec* správné, pak jméno Morav*čie* bylo chybně opsáno z listiny. „Moschel (Moschtienitz?), Bona in Moschel 48“. Mo*schel* a Mo*štěnice*! Totě filologická nemožnost. I díváme se do listiny, kdež čteme: „Cunczo de Libenthal super bonis de Moschil“. Tak tedy ten Moschil jest u Liptále blíže Osoblahy; díváme se do rejstříka 7. svazku, a tam již Brandl hledal ten „Moschel“ u Osoblahy. Do dneška tam teče „Muschelbach“; osada ovšem zanikla. Ba i sám Lechner, kterýž jest nejpřednějším pramenem 15. svazku, na str. 17. píše k r. 1388 „et 4 laneos in Muschil desertos“, a opětně „in Muschil desertam villam totam.“

Pro lepší jistotu hledáme ještě (ve 14. svazku) heslo: „Liebenthal (Liptán) G. B. Hotzenplotz. Cunczo de Libental 48. Johannes de Liptynie 48.“ A zase hádanka: Libent*al*, Lipt*án* i Lipt*yně* má býti jedno? To se na tu Liptyni podíváme, i čteme v příslušné latinské listině, že Jan z Liptyně (blíže Ketře) uveden byl na dvě manské vsi „Stawlowitz“ a „Mykulaowicz“ (obě blíž Opavy). O těchto vsech v rejstříku povídá vydavatel, že „Stawlowicz“ jest u Opavy, ale o Mikolajicích tvrdí: „Niklowitz (Mikulov) G. B. Znaim!

Nešťastný tedy Janek z Liptyně na samém severu dioecese Olomoucké u Ketře narozený dostal od biskupa danajský dar: jednu dědinu u Opavy a druhou na samém jihu až u Znojma!

A k vůli takové věci nemožné p. autor Lipt*al* násilně proměnil na Lipt*án*, aby se lépe podobal Lipt*yni*! A předce z Lechnera 9—18 mohl se přesvědčiti, že jsou districtus Modricensis, Maylicensis, Chremsirensis, Meraw, Blanczk, Gelczensis, Heukwaldensis, Keczer, Hoczemplacensis, etc., v nichž se vyskytují biskupská manství, ale žádného districtus Znoimensis, kdež nad to nade všecko ještě na str. 17. týž Lechner i Štablovice i Mikolajice (Niclowicz) jmenuje hodně daleko od Znojma. Ostatek jméno „Mikulowicz" čte se ještě na str. 52, ale v rejstříku není indikováno.*)

Však pokračujme na 3. kolumně (str. 179) dále. „Moschtienitz (Moštěnice) G. B. Gaya *oder* Prerau. Villa Moszczenicze 48. siehe Moschel." Hledáme v příslušné listině, kdež se čte „super municione Stolpach et villa Moszczenicz". — Ale u Kyjova hledati Moštěnici a nevěděti, kde Stolbach jest!

Vždyť to již Brandl v VII. sv. přesně určil, že jest Moštěnice u Přerova, a o Stolbachu pověděl: „eingegangenes Dorf bei Prerau, gegenwärtig eine Mühle[1]). A nad to z Lechnera na str. 6. a 12. archivář mohl se překonati, kde ty osady jedna byla, druhá jest.

Ex ungue leonem! I poněvadž stopováním jediné kolumny rejstříkové tolik chyb se nalezlo, zdaže směl jsem hned usouditi:

že vydavatel diplomatáře v topografii moravské se nevyzná? že si nevšímá dřívějších svazků diplomatáře? že určuje polohu míst jediné dle *nového* místopisného slovníka? že nebéře k ruce žádné mapy? že nečetl ani Lechnera, jejž za přední pramen v 15. svazku uvádí? ***že mění samovolně i místní jména?***

To předce nemůže býti! Tak nemůže jednati učenec, který si zjednal jakéhosi respektu hned při prvním kroku.

Bohužel dalším sledováním úplně překonal jsem se, že diplomatáři nelze důvěřovati, a že zejmena regesta i rejstříky dávají nám nahlédnouti na troufalou povrchnost práce,

*) K tomuto referátu dobrý přítel a výtečný znalec staré topografie moravské mně přispěl cennými poznámkami, kteréž označovati budeme hvězdičkami, položenými před příslušné odstavce anebo hesla.

[1]) Etymologii slova Stolbach ze Stvola-bach podal Selský archiv.

s jakou byly pořízeny, a při tom na tu légèrnost, s jakou se odhalují — mezery vědecké, jakými historiograf zemský se chlubiti nesmí.

Kdo chce náležitý referát o nových svazcích diplomatáře podati, třeba mu přihlížeti předně k regestům, jak se srovnávají s listinami; druhé, kterak se mají listina a regest k rejstříku; za třetí, kterak se rejstříkem vědecky vyhovuje historiku, topografu i jazykozpytci; za čtvrté k vědeckému apparátu podčárovému, a posléze k materiálu historickému, kterýž jednak přijat byl do diplomatáře, jednak uznán byl za nehodný. Jen takovým podrobným stopováním lze vydavatele náležitě postihnouti, ano často jej při jeho povrchní práci — překvapiti.

Pro pohodlí pp. čtenářů shrneme referát ve 4 hlavní odstavce.

I. *Rejstřík čili index*, zvláště ku 15. svazku, nápadný jest tou okolností, že není historický t. j. nomenklatura není v něm z doby od r. 1207—1408, nýbrž podobá se soupisu místních jmen, pořízenému pro potřeby poštovních listonošů nynějších, kteří by měli úkolem listy ze 13., 14. a 15. století dodávati adresátům ze 20. století, ale nepodobá se vědecké pomůcce.

Lépe řečeno, pan archivář do diplomatáře, jednajícího o 13. a 14. století, zavedl železničnou rovnoprávnost. Zrovna jako mají na stanicích železničných, Wschetull - Všetuly": tak i v našem diplomatáři: Oleschnitschka — Olešnička, Dolloplas — Doloplazy, Domamühl — Domamily, Damborschitz —Dambořice, Schwillbogen — Svébohov atd.

Kdyby se jednalo o jména důležitá, k nimž bývá 20—30 citátů, jako jsou Brno, Olomouc, totě by bylo pochopitelno, ale hnáti věc do takové krajnosti, že se i pro nepatrná místa o jednom jediném citátě dělají 3 až 4 hesla, jen aby nejnovější tvar německý s pravopisem tak křiklavým přišel na hlavní heslové místo, tvar nový český na druhé a až na poslední popelčí místo teprve listinný tvar sám, totě samo o sobě směšnost, ale ve vědeckých příčinách jest to zpříma útok na zdravý rozum (vždyť od historických tvarů vysvětlujeme moderní, české i německé). Jest to tedy počínání nehistorické, když do 13., 14. a 15. století klademe tvary Dolloplas, Domamühl, Damborschitz, Schwillbogen, Oleschnitschka, jichž listiny nemají. To by bylo úkolem diplomatáře?

Tak pro citát „Arnostus de Kunczicz 121“ měla býti dle methody archivářovy 4 hesla!

1. Arnostus siehe Ernst. 2. Ernst s. Kunczicz. 3. Kunczicz siehe Kunzendorf. 4. Kunzendorf (Kunčice). Arnostus de Kunczicz 121.

K velikému štěstí našemu nevěděl vydavatel, ze kterých Kunčic ten Arnošt byl, a tak s námi čtenáři zahrál si na slepou bábu jen do třetice, aby nám konečně pověděl u Kunczicz „vielleicht Kunzendorf B. G. Weisskirchen“!

Takovým způsobem nadělal vydavatel nejméně 300 zbytečných hesel, čímž ovšem dostal „einen reichen Namensstoll“ (viz předmluvu), ale zaň mu nebudou děkovati ani němečtí učenci, poněvadž dobrá třetina jest sám hvižď.

Ale takovou methodou, aby německý moderní tvar dostal na první místo, nadělal sobě p. archivář zbytečných zmatků nových, poněvadž jsa v topografii moravské nováčkem málo obeznámeným, dosti často sebe (i čtenáře) tak popletl, že mu mnoho listinných tvarů buď povypadalo, buď že z moderních tvarů vysvětloval staré, což níže na hojných příkladech bude doloženo; tuto dostačí poukázati toliko na zmatky a pletky, jakých Lhotami a Lhotkami na str. 419. nadělal. Poněvadž totiž jesť Lhot velmi mnoho trvajících, určuje napořád i Lhoty zaniklé, jakoby dosud trvaly; za to však důležité tvary listinné povrchně odbývá.

Však tato převrácená a historiografa moravského málo důstojná snaha, německé moderní nomenklatuře zabezpečiti přední místo, kdežto listinné tvary veskrze se tak po macešsku (na škodu vědeckou) odbývají, vymstila se krutě na vydavateli samém, poněvadž se svou skrovnou znalostí topografie Moravy nechal mnoho českých anebo polatiněných tvarů státi, ačkoli nyní mají názvy německé, dosti různé od starých; ba nadělal několik velmi tučných chyb.

Jestiť celá řada hesel, kterouž třeba vymazati, poněvadž k listinám nemají zhola žádného vztahu:

„Čichowitz“, „Fröhlichsdorf (Wessele)“, „Rattendorf (Radkov) G. B. M. Trübau“, „Retschitz (Řečice) G. B. M. Neustadt“, Würbenthal (Vrbno) G. B. Freudenthal“ ve 14. svazku, a „Braunsdorf (Brumovice) G. B. Jägerndorf“, Choltitz

(Choltice) G. B. Troppau", „Krokersdorf (Krakovec) G. B. Sternberg" a j. v 15. svazku.

Zvláště ten „Würbenthal" i „Fröhlichsdorf" a ty „Choltice" dostaly se do diplomatáře anachronismem klassickým. Vždyť Würbenthal (Vrbno) vznikl o 200, Fröhlichsdorf o 400 let a Choltice o 465 let později, než jich listiny páně archivářovy zpomínají!

A že na světě vůbec žádných Čichowitz (etymologicky by to znělo Čuchovice) netrvá, že Řečice u Uničova není, tak jako diplomatář nemluví ani o Braunsdorfě u Krnova, ani o Krokersdorfě, ba ani o tom Rattendorfě, jest ovšem veliký malheur pro vydavatele, který ostatek také šlechtických přídomkův zbavuje se praktickým způsobem, že má pro ně zvláštní „sklady". Na př. pod heslo „Holenstein" zařadilo se „Czmairhof", „Eulenberg", „Kropacz", „Wartnaw".

Odkazuje se jedno k druhému, a kde nic, tam nic.

II. A. Listiny, regesta a rejstřík XIV. svazku.

Ačkoli nejprospěšnější věcí by bylo, aby k otištěným listinám stručný obsah čili regest podáván vždy byl vlastními slovy listiny, tudíž latinsky, česky anebo německy, neděje se tak, nýbrž regestuje se vůbec jen německy. Avšak těchto německých regest nechceme zavrhovati snad z nějaké úzkoprsosti národní, ale protestujeme proti tomu, aby místní jména do regestu pokládala se ne *listinná*, nýbrž již zněmčená; a tomu se budeme tím více brániti, čím nedbaleji pořadatel místními jmény nakládá, nikoli jen českými, nýbrž i německými, a čím méně se p. archivář v mor. topografii vyzná.

1. Listina má „Starbitz", regest „Steurowitz", ale oboje schází v rejstříku!! To je hned při první listině.

2. l. má „Wassaticz", regest „Wostitz", index vedle Wostitz „Vlasatice". V těch jménech jsou takové různosti, že přesný topograf pochybovati musí, aby „Wostitz" do regestu tak apodikticky postavené snášelo se s tvarem listinným.[1])

11. „Opavice" jest sice „Tropplowitz", ale listina netýče se rakouského podílu, nýbrž německé komendy v pruské Opavici blíže Hlubčic.

---

[1]) Tuto mezeru mezi 2—11 listinou račiž l. čtenář omluviti tou okolností, že exemplář, jehož užívám, nemá stránek 3—8.

14. „Vojnovice“ (nyní německy Wanowitz, nikoli Wojnowitz, zvané) jsou nejen ve Slezsku, nýbrž i v dioecesi Moravské, totiž u Nové Cerekve.

15. listina má „Kostelec“ a regest kromobyčejně též „Kostelec“, ale to se stalo z nevědomosti, kde ten Kostelec hledati. Podobná výminka jest ve 23. a 24. regestě s „Pavlovem“ a s „Kosovou“. Až při sestavování rejstříka nalezlo se teprve, že Pavlov slove po německu „Pailenz“; pročež „Pailenz“ učiněn hlavním heslem, ač v listině čteme „ves Pavlov“! Instruktivný příklad poskytuje č. 174, kdež česká listina má „Odřetín“ a „Svinošice“, ale regestuje se „Odřetín“ a „Swinoschitz“; v tomto případě pořadatel neví o Odřetíně, kde ho hledati, tedy ho nechá raději za pokojem, kdežto Svinošice honem oděl v roucho německé. Ostatek l. 15. týče se jen Čech, podobněž 124. a jiné ještě některé.

21. listina česká má „Olešnici“, však regest nepíše Olešnice (Öls), nýbrž prostě „Öls“, ačkoliv tento německý tvar málokomu pro Moravu je znám.

*23. Svědek Václav Kadalice psal se po Řečici u Dačic nikoli po neexistující Řečici u Uničova; proto třeba heslo „Retschitz“ škrtnouti a položiti nové: „Řečice (Rötschitz)“.

24. listina má „Czyhowicz“, odtud byl Filip, kněz diecese Olomoucké, zřetelně tedy jsou to známé Čihovice moravské; ale rejstřík nemá „Czyhowicz“ listinných za heslo, nýbrž „Čihowitz in Böhmen bei Deutschbrod“ — beze všelikého citátu, ale kromě toho ještě vymyšlena jest osada „Čichowitz“. Takového místního jména zatím jsme ještě nikdež nenalezli, ani na Moravě, ani v Čechách, ani v Polsku! Kdo se přesně drží listin, nepřihodí se mu nikdy taková nehoda; neboť tvary Č*eh*ovice a Č*i*hovice se střídají, kdežto Če*c*ovice jsou nezměnné.

28. l. má „Darnach pei Hödnicz“, v regestě jest velmi pěkně a správně „Darnach bei Hödnitz“, ale to ovšem jen při německé listině.

36. l. česká má „Byteš“, regest ovšem „Bitesch“, ale index „Bittesch G. B. Gr. Meseritsch“; tedy ani při německém pravopise není důslednosti; ostatek Byteš má vlastní nikoli Velkomeziřický okres.

*33. l. „Henslinus de Tyns“ není indikován.

37. Hněvotín neslove po česku Nebotín.

45. listina daná l. 1408. obsahuje soupis všech biskupských manův, kteří novému biskupovi Kunrátovi učinili povinný hold, kterýmž skutkem jim jich statky hromadně potvrzeny byly. I ačkoli netoliko dřívější svazky diplomatáře, nýbrž i Lechnerova kniha (tato na str. 1—17) poskytují vítané pomůcky pro přesné určení manstev kostela Olomuckého, přece 14. a 15. svazek diplomatáře vykazují tak křiklavé a neslýchané bludy při určování jednotlivých lén, že musíme trnouti nad takovou légèrností.

Strana 48. listiny 45.

1. Hyncík z Vrbna přijal léno na „Dyewczie". Po německu slove to zboží Maidlberg u Osoblahy, ale neslulo po česku Dívčí hrady, nýbrž obyčejně Děvice. A zpomenutý Hyncík z Vrbna nepocházel z Würbenthalu (Vrbna), založeného počátkem 17. století na místě někdejšího „Fürstenwalde", nýbrž pocházel z Vrbna severozápadně Osoblahy položeného. Heslo Würbenthal třeba škrtnouti.

*2. Foedum „Podolee"; index má „unsicher welches", ale jedná se o Podolí k Loučce u Val. Meziříčí přifařené.

3. „Moschel" u Osoblahy že zanikl, bylo již pověděno; u toho hesla škrtnouti „Moschtienitz?". Viz Lechner 17.

*4. Vaněk z Mírova dostal „Rayc Morawicali, Maletín, in Repow". Že se jedná o Rájec při Moravě, o Maletín a Řepov vesměs blíže Mírova čili Zábřeha, jest patrno; ale náš znamenitý topograf onomu Vaňkovi udělil Rájec u Blanska, a druhé dvě vsi u Zábřeha! Vide Lechner 13.

5. Podobněž Janek z Liptyně u Keťře dostal jednu ves „Stawlowicz" u Opavy a druhou „Mykulaowicz" u Znojma! (Viz úvod).

6. „Liptyně" (Liptin) leží severně od Opavy; Mikolajice u Opavy slovou sice po německu „Niklowitz", ale ten Niklowitz u Znojma slove „Mikulovicemi"!

*7. Jan de „Paczkow" dostal k Paskovu „Hrabowa antiqua et nowa Hrabowka". Jsou to osady vesměs u Ostravy, ale náš topograf nachází sice Paskov u Ostravy, však Hrabovou a Hrabůvku klade do okresu — Hranického.

8. Janek z Bělé dostal Starou Bělou a Wyskowicze, obě u Mor. Ostravy, ale rejstřík klade jen první na pravé místo, kdežto Wyskowicze hledá u Uherského Brodu!

9. O Moštěnici u Přerova a o Stolpachu (tak slove nyní mlýn při Moštěnce) jsme již pověděli.

*10. Venceslaus de Morkowicz super „Czesicz"; jsou to Těšice u Kelče, nikoli v okrese Kojetínském. Viz Lechner 14.

*11. Mikuláš de „Katerzyncze" dostal „Kateřinec" a Rychaltice; vydavatel Rychaltice dobře určuje v rejstříku, ale Kateřinice hledá na Vsetínsku!

Jsou to Kateřinice (Kattendorf) připojené ku statku Nelhubli, kterýž náleží témuž panu zemskému hejtmanu, jemuž svazek 14. byl dedikován! (Viz Lechner 15).

*12. Niklas de Trnawky super Trnawka et advocatiam Braunsperg. V rejstříku se praví „unbestimmt welches"; ale zase statek v okr. Příborském, náležející synovi zemského hejtmana! Vide Lechner 15. — Totě malheur!

13. Hensliko de Cowalowicz dostal v léno Kovalovice u Kojetína, nikoli u Slavkova, jak rejstřík tvrdí.

14. Castrum „Medlycz" není Medlitz u Krumlova, nýbrž manský statek Medlice na samém severu při řece Moravici v okrese Dvoreckém. Medlice Krumlovské nebyly nikdy manstvím biskupským.

Strana 49. listiny 45.

15. Zachko de Samrsk super Samrsk. Jsou to Zámrsky u Kelče, ale náš p. ***moravský archivář hledá manské statky biskupa Olomuckého — na Těšínsku!!***

„Zamarsk (Zamrsk) G. B. Teschen"!! Cože ani hranic dioecese Olomoucko-Vratislavské nezná?

*16. Beneš „de Ruského que habet in villa Ruske". V indexu není určeno, které to je; jest nyní spojeno s arcibisk. statkem Keleckým!

17. „Braunswerd" blíže Mor. Ostravy zanikl; rejstřík mlčí.

*18. „Lukawecz" biskupské léno není indikováno.

Strana 50. listiny 45.

19. Sigismundus de Byetowa super media villa Destna. Není to Deštná u Opavy, nýbrž Dešná (Döschen) v okrese Jemnickém.

20. Ješík z Deštného jest na Opavském Deštném.

Proto se musí heslo jedno opraviti, druhé nové vložiti.

21. „Pilgrimsdorf“ u Osoblahy slove německy Pilgerdorf, ale po česku „Poruba“.

Strana 52. listiny 45.

22. Buláč z Kylešovic nabyl 5 lánů in „Mikulowicz“ (Mikolajících), ale není to indikováno pod českým jménem, nýbrž pod německým „Gilschwitz“!

Tolik chyb v jedné jediné listině! To se málo snáší s chloubou p. archivářovou, jakou pronáší na XII. str. předmluvy: „im Codex diplomaticus wird der reiche Namensstoll (der Lechnerischen Publication) im Register verzeichnet“ scilicet erklärt!

63. listina má „Longa Villa“, reg. Langendorf“, index „Dlouhá Loučka“; v českých listinách nepsalo se nikdy Dlouhá L., nýbrž Horní a Dolní, jakože se nepsalo Moravské Hranice.

65. l. má „v Ořechovém“, reg. „Ořechau“, index Ořechov, ale do regestu ani do rejstříku nesmělo se psáti jinak leč Ořechové. A odkud pak to víme, že je to nynější „Ořechov“? Vždyť ani z Volného IV. není dosti patrno, že se jedná o „Ořechov Malý“? (Jsoutě v Hradištském kraji tři Ořechovy.)

71. Půhony k menšímu právu cudy Brněnské k r. 1408—1409. Půhony jsou ovšem české; byly-li správně opsány z rukopisu chovaného v z. archivě, těžko pověděti. Mně aspoň nápadno jest, že mohlo býti napsáno na str. 70: „Jakož Bohunek řečený z Majetína pohnal *krokem k menším* Jana Hlaváče z Ronova atd“. Kterak by se bylo „pohonilo krokem“, ne-li dokonce „skokem“, nikdy jsme ani v knize Tovačovské ani v Brandlově glossáři nečetli; ovšem ale víme bez nahlednutí do listiny, že onen Bohunek „pohnal *k rokóm k menším*“ Jana Hlaváče z Ronova.

Ale týž Jan Hlaváč „krokem“ pohnaný a Kateřina z Ronova pohnali též Mikešku z Janovic.

Na kterých Janovicích ten Mikeška seděl, vypravuje nám rejstřík, ale prosíme čtenáře, aby nemyslil, že žertujeme, klademeť vlastní slova vydavatelova: „*Janowitz* (*Janovice*) *G. B. Friedek*“, „Krokové“ půhony před Brněnskou cudou podávané na obyvatele z Těšínska, totě věc tak neslýchaná, že nám zajisté dovoleno trnouti, že to vyšlo ze zemského archivu moravského! Ostatek Janovice u Frýdku l. 1409. ještě nestály, a kdyby byly

stály, nesedělo tam nikdy žádného zemana, aby ho kdo před zemské právo k rokům Těšínským, nercili Brněnským pohnati mohl.

*c) Niklas Glasman z Semnic a Benešek z Frenšpic zaručili panské úředničie právo. Náš topograf vykládá na Senici u Litovle, ačkoli Senice jest singulare (ze Senice). Běží o Šumice (Schömitz) u Branišovic (Frenšpic).

*d) Oldřich Hecht z Rosic pohnal Arkleba z Lipiny alias de Kobeřic, že mi upadl v mój základ v Kobeřicích. — Tyto Kobeřice ponechává náš topograf na vůli hledati buď na Prostějovsku nebo na Slavkovsku. Že se jedná o Kobeřice na Slavkovsku, sám půhon Brněnský svědčí.

*e) Nicolaus civis de Evanczicz contra Alssiconem de Popowicz. Dle rejstříku jsou tyto Popovice „unsicher welche", ale nepochybně jedná se o Popovice na Ivančicku.

Z toho lze poznati, že pořadatel diplomatáře nezná, jaký rozdíl jest mezi cudou Brněnskou a Olomuckou.

Na 82. listině české za dluh pana Petra z Kravař rukojměmi jsou též jeho purkrabí, a to: Šternberský, Plumlovský, Račický, Zábřežský, Brumovský. Račický purkrabí páně Petrův slove Vítek z Vojnic; však náš topograf nechává čtenáři na vůli voliti sobě Račice buď u Vyškova, neb u Hrotovic, místo aby se byl podíval u Volného, na kterých Račicích p. Petr panoval. Že na tvrzi Račické blíže Hrotovic nikdy asi purkrabí neseděl, byl by snadno uhodl. Anebo jest mu význam „purkrabí" cizí? Ovšem na jiném místě překládá „tvrz Hrádek" na Burg!

84. listina má „Myersin, Luha", ale regest Wollein-Kumrowitz, ačkoli l. 1409 ani jednoho ani druhého se neužívalo! A pod těmito nehistorickými hesly „Wollein", „Kumrowitz" uvádí se po jednom citátě, kteréž mají ne Wollein, ale Měřín, ne Kumrowitz, ale Luha!

V tomto případě u rozumného člověka nevznikne chybné domnění, ale když pod heslem Kumrowitz v 15. svazku jsou 3 citáty, aniž by se listinné Luha u všech opětovalo, vzbuzuje se u nebedlivého čtenáře mínění, že probošty v „Kumrovicích" (resp. v Komárově[1]) byli Boreš, Jan a převorem Martin, kdežto

[1]) Týmž a lepším právem náleželo se přijati pro Kartouzu blíže Brna heslo „Královo Pole" a jí nezařazovati pod Brno, třebas listina má „prope Brunam".

ve skutečnosti o Kumrovicích není řeči. Navádí se tedy čtenář nejen tu, nýbrž i na stu jiných místech k chybnému mínění, což není a nesmí býti úkolem historika vážného ani úkolem diplomatáře.

Do regestu náleží listinné, t. j. historické jméno, a v rejstříku má první místo historický název a moderní název ať německý ať český jest *vedlejší* a náleží *jen* do závorky. Germanisační tendence do minulosti v historickém pramenovém spise jsou příznakem vědy nemocné.

109. listina má „Hranicz", a regest správně píše „Hranicz (Weisskirchen)"; proč pak to není všeobecnou zásadou?

111. l. má Sbýšov a Hrušky, ale regest „Zbeschow" a „Birnbaum"; však index pochybuje, je-li ten „Zbeschow = Zbejšov" v okrese Slavkovském! Nuže, kterým právem opovažujeme se v regestě ten „Sbýšov" němčiti na „Zbeschow"?

109. listina jest zajímavá. Ves pustou „Waltersdorf" od kláštera Velehradského na nové osazení l. 1409. najal farář Bzenecký; však již l. 1410 klášter Velehradský po česku jedná o „Waltersdorff aneboli Novou ves". Náš regestant (129) nespokojuje se jedním jménem německým, nýbrž i Novou Ves proměňuje na „Neudorf". Fingovaný tento tvar regestový nedostal se do rejstříku.

*Waltersdorf není u Fulneka, nýbrž u Břeclavě! Polohu tohoto Waltersdorfa lze pohodlně uhodnouti z Volného IV., kterýž o ní mluví na několika místech, a též o tom, že klášter ji prodal Papákovi, pánu na Hodoníně. Ostatek topograf může dobře znáti, kde klášter Velehradský měl statky.

Nad to nade všecko Valtěřovice (Waltersdorf) u Fulneka náležely tehda ještě klášteru Třebickému; neměl tedy na nich co rozkazovati opat Velehradský.

113. listinou danou l. 1409 pan Petr z Kravař městu Šternberku dává právo Olomoucké, i jmenuje osady v obvod práva městského příslušné, mezi nimiž „villa Huzowa", Dyedinka, Welistawow (!), Chabyczow, Wessele, Krahuyczy.

a) „Villa Huzova" chybně indikována: Huzowa siehe Deutschhause, neboť villa Huzowa jest Moravská Huzová, kdežto oppidum Huzowa 50.—51. jest Německá Huzová. Třeba tedy rozvésti heslo Deutschhause ve dvé.

b) „Dyedinka“ není Dörfel na Úsovsku, nýbrž třeba ji stopovati na Šternbersku, kde stávala. „Dědinka“ na Úsovsku slula Zadní Újezd. A cizopanskou, vzdálenou vesnici přikazovati v obvod městského práva Šternberského!

c) „Welistawow“ (chybně opsáno místo Welis*l*awow); Velislav jindy zpomínaný zanikl; je-li to však Hawelkův „Filzlaus“ tak ochotně přijatý za heslo (!) do diplomatáře; třeba ovšem důvodnějšího průvodu než páně Hawelkova.

d) „Chabyzcow“ slove dosud Chabičov, nikoli Ch*o*bičov, třebas mu Němci říkají G*o*bitschau.

e) „Wessele“ zaniklo u Šternberka, jak u Volného V. čísti lze, ale indikováno Fröhlichsdorf u Konice! Vždyť tento Fröhlichsdorf vznikl teprve l. 1786! Heslo Fröhlichsdorf škrtnouti.

f) „Krahujčí“ zaniklo, a nynější Sperbersdorf jest osada nová, ač možná vznikla na někdejším Krahulčí.

Výklady na tuto listinu svědčí, že náš topograf nevzal k ruce Volného V., že se nepodíval na mapu, ba že ani listiny nečetl neboť tak málo důmyslu nemůže míti přece zemský archivář, aby do obvodu práva Šternberského přiděloval osady až od Konice a Úsova!

116. a 121. mají v regestech mimořádně „Peter von Kravař“, kterýž tvar u vydavatele proto jest nápadný, poněvadž jinak důsledně přídomek pánů z Kravař nevíme proč proměňuje na „Krawar“, ba i v kontextu české listiny (č. 130) čteme „Lacek z Kravar“; ano i to původiště toho rodu „Kravaře“ blíž Opavy po prusku jemu slove Krawarn. Vyskytujeť se tento tvar („Krawarn“) velmi po různu sice také, ale tu náleželo se vyjmenovati případy. Jest tedy heslo „Krawarn, Kravar, Crawarn, Kravař“ nehistorické, ovšem ale vysvětlitelno ze zjevné vydavatelovy nechuti ku českým souhláskám měkkým a k českému *y*.

123. l. má „Curia“, regest „Hof“; proč není oboje [Curia (Hof)] v regestě? Ostatek má ten Hof pomnožné jméno české „Dvorce — do Dvorců“.

137. l. má „Plenkwycz, Prentycz & Massowka“, ale regest „Plenkowitz, Brenditz, Maispitz“. Protestujeme, aby se místo tvaru tak důležitého, jako jest „Massowka“ substituovalo, apodikticky „Maispitz“; vždyť na Znojemsku máme Mašovice a Mašůvky, i náleželo se aspoň do registru položiti německý přívlastek Groß anebo Tief. Podobně divíme se nehistoric-

nosti, když ku 138. listině místo „Palonyn“ do regestu i do rejstříku klade se „Pollein“.

139. listina česká má „páně Hanušovi z Slešnej“ a „páně Hanušovu dceru z Lešan; index klade oboje pod heslo Lešany, kdežto první třeba čísti „z Lešnej“ t. j. Lešné. Poněvadž originál jistotně má „zaplacziti“, což dobře psáno zaplaciti; podobněž mělo se čísti „Lechocicích“, nikoli „Lechočicích“. Jestitě ze mnohých listin jak latinských tak českých patrno, že se na Moravě mluvilo ještě *ś* a *ź*, tedy písař dobře slyšel Lechoťśicích, zaplaťśiti. Srovnej Ždětín místo „źdětín“.

143. „Přáslavice“. Přáslavice náležejí do Olomuckého okresu, nikoli do Lipnického.

*152. listina má de „Straznicz“, regest von „Stažnitz“, t. j. chybně místo „Stražnitz,“ ale index již Strassnitz. Není nad důslednost!

160. l. má „Cozka prope Keczer“ jest patrně chybně opsáno místo „Coz*la*“ = Kozlov, nyní Kozlůvky u Ketře.

*163. list. má: „Witko von Lukowan und Margaretha haben verkauft „zwei lehen, ein viertel und eine halbe hofstat zu Pawicz.“ Regest píše: „zwei *Lehen* nebst *dem vierten Theil* und der Hälfte einer Hofstätte in Babitz.“ Tu pozorovati čtveru chybu jednu, že se chybně vykládá (Lehen místo Laehne anebo Lahne); druhou, že „ein Viertel“ nebéře se za Viertellahn; třetí, že ta čtvrt překládá se ne čtvrtlán, nýbrž čtvrtý díl; čtvrtá, že se ta „čtvrt“ táhne ku dvorci. Tím vzniká nesmysl, jakoby onen Vítek byl prodal dvě *manství* a *tři čtvrtiny* dvorce, kdežto zřetelno jest, že Vítek prodal dva celé lány a čtvrt lánu, nad to pak ještě $1/2$ dvorce, zůstaviv sobě tuším druhou polovici dvorce (respective dvořiska) a něco pole. Manstev čili lén žádný man nijak leč s vůlí pána toho léna prodávati nesměl!

*171. l. česká má „tvrz Hrádek pod Hryší i ves Chotěbudice a ve vsi U Vilemčí dva lánce“, ale regest má Burg místo Veste Hrádek; avšak pod Hryší zůstalo nepřeloženo „unterhalb Reusch“, jakož viděti z rejstříka, kde se mlčí. Též „U Vilemčí“ zůstalo tak, ač se jedná o Vilemeč. Všecky ty osady jsou u Telče!

174. l. má „Odřetín“, „Svinošice“, regest nechává „Odřetín“ státi, kdež „Swinoschitz“ německým pravopisem

píše, jakoby diplomatář vydával jen pro Němce. Jméno „Odřetín“ nebude správné, ač ho Volný II. 1. 385 vzpomíná; ale jemu slove na str. 386. „Ořetín“, což ukazuje ku tvaru původnímu „Uřetín“.

II. B. Rejstřík svazku XIV. str. 161.—194.

Jest pochopitelno, že nelze všech chyb postihnouti, hledíme-li toliko k listinám i regestům, kterak se mají k rejstříku; proto tedy mluvíme o rejstříku zvláště se zřetelem ovšem k listinám i regestům.

Str. 161. Althütten (Lhota) G. B. Sternberg: Villa Lhotka. Dvě chyby najednou; sloveť ta listinná Lhotka Allhütten; tedy to heslo má státi po slově Alexandr. Pěkný příklad, kterak i ty Lhotky stávají se Lhotami.

*Str. 162. „Barthosso Jano 129“. Na téže listině o 4 řádky níže slove Jan Bartoss.

Benešek z Slešnej jest B. z Lešnej = Lešné.

„Beneschau (Benešov) G. Boskowitz“. Beneš z Benešova odjinud z Kvasic. Po Boskovském Benešově nikterý šlechtic nemohl se nikdy psáti. Tento Beneš náleží do rodu týchž Odřivousů, kteříse psali ze vsi Kravař, sousedících s jedním jejich Benešovem blíže Opavy; ano i druhý Benešov na Opavsku vzal původ od týchž Odřivousovcův.

Str. 163. „Bilowitz (Bílovice) G. B. Plumenau. Johannes Husie de Byelowicz 49“. Kdyby se byl vydavatel podíval do Volného IV., byl by tam na Bílovicích u Hradiště i toho pana Huse nalezl. Nedůslednost tu patrně při pravopise německém jest, že nepsal „Billowitz“.

Bleich (Bělidlo) G. B. Olmütz — area balnei in „Bělidel“. Slove dosud Bělidla.

„Bohuslawitz G. B. Teltsch. Jakúbek z Bohuslavic 140“. Tu voleny nazdařbůh Bohuslavice Telecké, ač nahlednutím do Volného VI. mohlo se překonati, že Jakúbek l. 1409 na těchto Bohuslavicích neseděl.

Str. 164. „Braunswerd“ zanikl u Mor. Ostravy.

Str. 165. „Budišov“ (Bautsch) G. B. Liebau oder Budischau G. B. Trebitsch. Budiš z Budišova 120. — Budišov, po němž se tento Budiš psal, jest u Třebíče, jak Volný VI. 105.

svědčí; po biskupském Budišově nemohl se psáti. Třeba tedy Bautsch škrtnouti.

Busiko Miestienyn (?) 44. — Netřeba otazníka, čte se „měštěnín".

Cerhow (Crhov) G. B. Kunstadt. — Fr. z Cyrchowa 8. [V mém exempláři scházejí str. 3.—8.; proto nelze stopovati, je-li věc správná.] Ale proč na tomto místě není heslem listinný tvár „Cyrchow"?

„Chab*i*czow siehe Gobitschau", ale tam čteme „Gobitschau" (Chobičov) G. B. Sternberg — villa Ch*a*b*y*czow 102. Takovýmto odstrkováním listinných jmen děláme si zbytečné ostudy a škodíme věci.

Proč pak neučiněn listinný tvar

„Chabyczow villa 102 = Chabičov (Gobitschau) bei Sternberg" heslem? Byla by se podala genesis jména německého.

Str. 166. Kristdorf slove listinně Kristanovice, nikoli Křesťanovice, ačkoli se tohoto poslednějšího, naivného tvaru, užívá.

Cidlin (Cidlina) G. B. Budwitz, Cziglina maior 56. — Takový nápadný tvar „Cziglina", ale není heslem, nýbrž „Cidlin"!?

Str. 167. „Čihowitz in Böhmen bei Deutschbrod" jest bez citátu. Třeba škrtnouti. „Čichowitz" neexistuje. Tu máme případný doklad, jak se to mstí, když nedbáme listinného „Czyhowicz"! Rovněž nesvědčí to o akribii, když si pleteme hlásku *„h"* a *„ch"*!

Na téže stránce popletl si archivář Destna a Deštné, a „Huzowa villa" i „Huzowa oppidum". Proto třeba heslo „Dorf Teschen" i „Deutschhause" rozvésti ve dvě hesla:

„Destna municio et villa 50 = Deštná (Döschen) u Jemnice.

de Destneho Jessyek 52 = Deštné (Dorfteschen) u Opavy.

„Huzowa villa (Moravská) u Šternberka 102, „Huzowa oppidum" (Německá), manství bisk. 50, 51.

Jakož „Dolloplas" není listinný, nýbrž páně archivářův, tak nepochybně i ten listinný Wenceslaus de Domamysli*tz*" a „Václav z Domam*i*slic" jsou jeho, a nikoli listininy, neboť tamtéž vyskytuje se ten „krokový" půhon. I vyslovu-

jeme hned na tomto místě nedůvěru ve správnou transskripci zejmena latinských listin, že se na několika místech vyskytuje „*tz*“, kde jsme čekali „*cz*“.

Str. 167. „Dörffles bei Crenaw (Krönau) wohl Schneckendorf (Snokov) G. B. M. Trübau 4“. Slove dosud po česku Derflík. Jakou tvaroslovnou podobu Dörfles se Schneckendorfem míti má, toho chápati nemohu.

„Dörfl (Dědinka) G. B. M. Neustadt. villa Dyedinka“. Zanikla u Šternberka. Celé heslo třeba škrtnouti z příčin výše uvedených. Třeba protestovati proti takovému poněmčování místních jmen do minulosti.

Str. 168. „Dürre (Suchá) G. B. Iglau. Albrecht z Suché 21“. Tenkráte jest to dle Volného VI. 43 správné, ale čtenář musí věděti, že ta Suchá stala se Dürre jediné proto, že Volný VI. má náhodou jedinou „Sucha“ v rejstříku.

Str. 168. Edilstein castri Henric. Glawbis purgravius 108. Zaniklý hrad u Cukmantle, kterýž Cukmantl se dočasně po témž hradě Edelstadt jmenoval.

„Filzlaus s. Welistawow“. Proč ten Filzlaus Hawelkův dostal heslo tak anachronistické, to bohové jen vědí.

Str. 169. „Fröhlichsdorf s. Wessele“, celé heslo škrtnouti z příčin výše uvedených.

Str. 170. „Haniowitz (Haňovice) G. B. Littau villa Hanyewicz 51“. Tvar Hanyewicz, soudíc dle správného Drazyeowicz v téže listině, chybně byl otištěn místo Hanyeowicz. A tomuto historickému tvaru mělo dáno býti první místo a heslo: „Hanyeowicz (Hanějovice = Haňovice) atd.“

Str. 170. „Hartunsdorf s. Rattendorf“. Třeba vložiti Hartunkov u Třebové a heslo nesmyslné Rattendorf škrtnouti.

Hrabůvka jest u Mor. Ostravy, nikoli u Hranic, jak výše vyloženo.

Hrádek jest u Telče, jak výše vyloženo.

*Hrubschitz (Hrubšice) G. B. Kromau oder Prossnitz. Sleiburg gesessen zu Rubczicz 151. Z kontextu listiny, kde se jedná o prodej Babic blíže Krumlova, mohlo se uhodnouti, že nemůže běžeti o Hrubčice u Prostějova.

„Hryš s. Hradek;“ nesprávně citováno místo „pod Hryší“, což německy slove Reusch.

Huzová jest moravská a německá, jak výše doloženo.

„Hynczíko s. Maidelberg; Würbenthal.“ Citát Würbenthal škrtnouti.

Str. 172. „Jakubczycze bei Hof 114.“ Ves Jakubčice, což i Volný V. píše, zanikla u Dvorců.

Janowitz (Janovice) G. B. Friedek (bei Teschen), kdež běží o Janovice u Bystřice pod Pernštejnem, jest nejkřiklavější chyba, jaké se vydavatel diplomatáře dopustiti mohl.

Str. 173. Že Kateřinice (Kattendorf) nenáležejí jakožto zboží nynějšího z. hejtmana do okresu Vsetínského, nýbrž do Místeckého, bylo výše pověděno.

*Str. 173. „Kobeřitz G. B. Austerlitz oder Prossnitz.“ Že člověk před cudou Brněnskou pohnaný o Kobeřice seděti mohl jen na Brněnsku, řekli jsme výše. Třeba tedy Prostějov škrtnouti.

Str. 174. Korlicz, Jessko de 59 — „vielleicht Chořelitz G. B. Littau.“ Jest dohadem listinou neodůvodněným.

Str. 175. „Kuntschitz (Kunčice). G. B. Místek. Hanuss, de Cunczicz villa 49.“ Nemohou to býti Kunčice Místecké, poněvadž tehda Kunčice s celým Místeckem jakožto léno biskupa Olomuckého držela — knížata Těšínská.

Langendorf není Dlouhá Loučka, jak nahoře odůvodněno.

Str. 176. U hesla Liebenthal (Lipt*án*) opraviti Lipt*ál*, a Johannes de Liptynie 48. zařaditi pod nové heslo:

z Liptynie Joh. 48. (Liptyně = Liptin) severozápadně od Opavy v pr. Slezsku, diecesi Olomucké.

Str. 177. Lukow Gross není Lukov Velký, poněvadž se Lukov od Lukovečka dobře rozeznává.

Str. 178. Maidlberg (Dívčí hrady) atd. Škrtnouti vymyšlené hrady a též „siehe Würbenthal.“

Str. 179. „Meseritsch Gross (Velké Meziříčí)“. Tvaru (subst.) „Meziříčky“ nestává, ovšem ale „Meziřický“ (adj.). Pokud se týče citátu „siehe Krawar“, třeba podotknouti, že touže dobu páni z Kravař drželi též

Meziříčí Valašské, takže třeba to míti na paměti.

„Mödlitz (Medlice) G. B. Kromau?“ třeba škrtnouti, neboť běží o Medlice u Dvorců.

U hesla „Moschel (Moschtienitz?) 48“. opraviti: Moschel u Osoblahy zaniklo.

Moštěnice jest u Přerova, nikoliv u Kyjova.

*Str. 180. Nempczicz 150. není indikováno.

„Niemetitz (N*e*m*e*tice) G. B. Wall. Meseritsch.“ Listina má de „Nemeticz“ 48, což důkazem, že se rovná dle jména Nemoticům na Brněnsku; tedy žádného *ie* = *ě*.

Niemtschitz Klein (Němčičky) unsicher welches: Prokop z Němčiček 74., 75.“ Odkud pak pořadatel ví, že tyto Němčičky sluly anebo slovou Niemtschitz Klein? Kdo myslí, že každá zdrobnělina českého jména místního musí se překládati německým „Klein“, ten se vůbec topografií moravskou nikdy nezabýval; proto se slušelo učiniti heslem Němčičky! Výše uvedeno, že ze Lhotky jest nyní Lhota.

Niklowitz jsou Mikolajice u Opavy, nikoli Mikulov u Znojma.

Str. 181. „Oděrady. Vítoslav z Oděrad 158“. To je nejlepší a nejhistoričtější regest celého diplomatáře, poněvadž pořadatel nevěděl, že se jedná o Voděrady, nejspíše ty, o nichž Volný II. 2. 119. píše.

Str. 183. „Ořechové 65“ jest nejspíše nynější Ořechov Malý.

„Ott*ni*tz (Ot*ni*ce) G. B. Austerlitz. Otmyc 68.“ Proč se neklade starožitné „Otmyc“ za heslo?

Str. 184. Pilgersdorf slove „Poruba“.

Podolí unsicher welches jest u Val. Meziříčí.

Popowitz (Popovice) unsicher welches jsou u Ivančic.

Str. 186. Heslo: „Raitz (Rájec) G. B. Blansko“ škrtnouti a dáti nové:

Rasel Gross (Rájec). Rayc moravicalis 48. u Zábřeha.

Heslo „Rattendorf (Radkov) etc.“ škrtnouti; běží o Hartunkov.

Ratschitz (Račice) G. B. Wischau oder Hrottowitz. Běží o Račice u Vyškova.

Retschitz (Řečice) G. B. Mähr. Neustadt celé škrtnouti a dáti nové:

Rötschitz (Řečice) u Dačic.

„Rabstein (Rabštýn) G. B. Datschitz“. Jest tam osada toho jména nová (Volný III. 168.) na místě prý staré. Volný 160. jmenuje ji Rukštejn. Na Olomucku byl Rabenštejn.

*Str. 188. Semnic vielleicht Senitz G. B. Littau“ jsou Šumice (Schömitz.)

Str. 189. „Sobätsch“ není „Zobáčov“.

„Starbitz“ není indikováno.

Str. 190. Těšice jsou u Kelče, nikoliv u Kojetína.

Tremšín (Mähren?) Zajíc z Třemšína — rod český.

Str. 191. Opavice (Tropplowitz) jsou u Hlubčic v pr. Slezsku.

Trnávka jest u Příbora.

„Tworkov (Mähren?) Sbyslawco de T. 51.“ — Tvorkov jest u Ratiboře v pr. Slezsku.

*U Vilemčí 155 jest Vilemeč (Vilímeč) u Telče.

Str. 192. Waltersdorf není u Fulneka, nýbrž zapomenuté jméno Nové vsi u Břeclavě.

Str. 193. Wessele zaniklo u Šternberka; není Fröhlichsdorf.

*Wrbanczo Petrus 129. Slove 4 řádky níže Wrbanecz = Urbanec.

Wysskowicze 38. u Ostravy, nikoli u Uh. Brodu.

Wrbno není Würbenthal, nýbrž Vrbno severně od Osoblahy v Prusku.

Heslo „Würbenthal“ škrtnouti.

Str. 194. Zamarsk (G. B. Teschen) škrtnouti a dáti nové heslo.

*Zámrsky u Kelče 48. 49.

Heslo „Zeltsch (Želč) G. B. Wischau rozdělí se na dvě hesla, poněvadž citát „Zeleczicz 50.“ nemůže býti Želčem, nýbrž běží o

Želetice u Ždánic. Ostatek i tvar „Zelssicz“ nesvědčí Želči.

Str. 194. „Žerawitz (Žeravice) G. B. Gaya oder Prerau. Jan Kužel z Žeravic 100.“ Volný IV. 161. praví: „Žeravic gab dem stark verbreiteten Rittergeschlechte Kužel den Namen Žeravský.“ Z toho jde, že Žeravic nelze hledati — u Přerova!

Poznámka. Některé výtky při rejstříku se opakují za tím účelem, aby si čtenář mohl l. pohodlně učiniti opravy v diplomatáři.

II. C. Regesta, listiny a rejstřík XV. svazku.

2. listina má „Mostkowich“, regest „Mostkowitz“, index: B. G. Plumenau; pod týmž heslem uvedeny „Mstikowicze 260“. Poněvadž ale Mostkovice ode Mstikovic tak se různí, jako Mostek od Mstika, třeba heslo rozvésti ve dvě; rovněž u hesla Hrut dodati ze Mstikovic, i přetrhne se „siehe Mostkowitz“.

4. l. má „Schaeikwitz“, regest „Schakwitz“ = Šakovice G. B. Auspitz. Však tvar Schaeikwitz zřetelně ukazuje ku Čejkovicům na panství Hodonském, což Volný II. 1. 355. zřetelně potvrzuje.

17. l. má „Ursicz“, regest Urtschitz, index Urtschitz (Určice) u Prostějova. Žádný topograf neopovážil by se čísti jinak leč „Uřice“. A že se jedná o Uřice na Brněnsku, o nichž Volný II. 1. 205 píše, lepším právem tvrditi smíme my, kdož se držíme listinného tvaru.

18. listina má Luha, regest píše „Kumrowitz“; proč nebylo Luha na první místo a Kumrowitz do závorky dáno?

21. má „Dubich“, regest „Dub,“ index „Dub G. B. Olmütz.“ To je veliká neopatrnost archivářova, když na jiném místě Mostko*wich* čte za Mostko*witz*, a tuto nečte „*Dubice*“; a odkud pak ví, že „Dub“ u Olomouce slul „Duby,“ tak abychom čísti mohli lokál v „Dubích?“ Naopak trvá osada Dubicko na Zábřežsku, jejíž jméno příponou *-sko* utvořené svědčí, že kdysi byla pusta a že možná před opustnutím slula Dubice. Proto v rejstříku škrtnouti heslo „Dub“ a místo něho postaviti „Dubich“.

24. listina má „Drozkewicz“, tu regestuje „Treskowitz“, kdežto v l. 11. „Drozkowicz“ regestoval „Droskowitz“. Tento rozpor šalomounsky jest rozluštěn v rejstříku: Droskowitz siehe Treskowitz (Troskotovice) G. B. Nikolsburg. Z toho jde, že při takové neurčité znalosti i německých jmen, nejlépe jest držeti se listinných tvarů.

b) V téže listině svědek jest psán Lebusch de Hologwizt. Patrně slula ta osada, po níž se psal, „Holohvizdy“ a zanikla tuším na jižní Moravě. Cf. Pohvizdov na Těšínsku.

26. holý regest bez listiny má „Schnobolin“, jakého jména l. 1306 neexistovalo. Tu bylo podati jméno listinné proto, že náleží rovněž ku historiografii, jednak tvary místních jmen té doby obvyklé podávati, jednak umožniti, aby se sledovala filiace, kterak a za kolik set let z arcičeského Slavonína vzniknouti mohl „Schnobolin“ — tak podivný.

38. česká l. má „Žakovice, Mostkovice, Selutice, Čechovice, Luchčín, Drozdovice“, ale regest „Žarowitz, Seloutek, Luchčin, Drozdowitz“. Jedná se o vesnice k hradu Plumlovu příslušné, tedy třeba je právě v okolí Plumlova hledati; ale ačkoli regest má dobře Žarovice místo chybného Žákovice, předce indikuje

a) Žakowitz G. B. Bystřitz am Hostein! Toto heslo škrtnouti a pod Žarovice dáti str. 32.

b) Selutice nejsou indikovány za hlavní heslo, ačkoli teprvé po opustnutí dostaly zdrobnělé jméno Seloutky.

c) „Luchčín" vykládá se v rejstříku „vielleicht Lutotein (Lutotín)". Nahlédnutím na mapu a do Volného V. bylo by se poznalo, že Lutotín nikdy nenáležel k Plumlovu, ano že dle Volného V. ta ves prý s Drozdovicemi zanikla, ačkoli nesmyslné slovo „Luchčín" patrně jest zkaženo z „Bohušín", o němž praví Volný, že vždy náležel k Plumlovu. I tuto opětně určují se místa dle slovníka a bez mapy, neboť přiděliti dvě cizopanské vesnice, jednu až u Bystřice pod Hostýnem k Plumlovu, jest podivno. Co by byl purkrabí Plumlovský řekl, kdyby byl měl pod opravou i Žákovice pod Hostýnem?

45. l. má „villa Gerlaci", regest „Gerlachsdorf", ale rejstřík „Gerlsdorf". Když tedy i německá jména hrají takové kousky, pochopí se, jak se daří českým!

44. listinou Filip z Vranovic Ondřejovi a Soběhrdovi z Otaslavic prodal $11^1/_4$ lánu s hospodou ve vsi Vranovicích — zůstaly mu však ještě villulae „Roch" et „Hrelova Lhota". Však listem 47. týž Filip témuž Ondřejovi prodal villam „Chrzyeonis Elhota". Touže dobou listem 48. týž Filip pánům Otaslavským slibuje, že jen jim zbytek svého majetku ve Vranovicích a „Ruechen" prodá. Léta pak 1342. Filip, píšící se „de Chirbeyn", listem 50. potvrzuje, že od bratří Otaslavských dostal zaplaceno za Vranovice a „Lehotu". Předposlední listinu regestuje náš archivář Güter in „Wranowitz und Ruechen (Dobrochau?)".

V rejstříku ovšem záhadný tento Dobrochau jest hlavním heslem (Dobrochov) G. B. Prossnitz. A místo hlavního hesla „Roch = Ruechen: villula Roch 36, Ruechen 40 odkazuje se u obou k Dobrochau. Rovněž není hlavním heslem:

Chrzyelonis Elhota = Hrelova Lhota, což znamená Chřelova Lhota, potom jen bez přívlastku Lehota 36, 39, 41; nýbrž všecko odkazuje se ku heslu nejnepraktičtějšímu:

„Lhota Hrelowa, villula bei Wranowitz. (Vielleicht Lhota G. B. Wischau)!! etc.

Aby bylo ještě více zmatku při těch Lhotách, než ho nadělal již beztoho, že má na výběr těch Lhot, kam kterou zařaditi! Že „Roch" a „Ruechen" mluvnicky nemůže býti Dobrochovem, jest zřetelno.

52. listina z Velehradského kodiku otištěná má sice „Costel", regest Kostel, ale rejstřík má „Costel (ecz) siehe Kostel (etz)"; však pod heslem: „Kosteletz (Kostelec) G. B. Plumenau" není ohlášeno Costel 42, nýbrž pod heslem „Kostel = Podivín G. B. Lundenburg". Ale nejedná se ani o Kostelec ani o „Kostel" (Podivín), ponévadž Velehradský „Kostel" patří pod nové heslo Kostelany u Hradiště, o kteréž Kostelany současně byl spor tak jako o Písek. Tu patrně archivářova pravice nevěděla, co činí levice.

54. listina má de „Arena", regest ovšem i rejstřík též „Arena," ačkoli list jest z Velehradského kodiku. I mohlo se uhodnouti, že běží o Písek!

55. listina má „Marssin", „Prostyeiowicze", rejstřík „Marssin" G. B. Plumenau. Té vsi není; ale z Volného V. mohlo se překonati, že stávala v sousedství Bohušína čili Bousína. — „Prostyeiowicze" nejsou indikovány, ale dány pod heslo „Prostějoviček", což jest falšování, poněvadž l. 1347 žádných Prostějoviček nebylo.

59. holý regest bez listiny (neudáno jaké, české, latinské či německé) má „na Myslowyczek"; rejstřík má „Mysleyowiczek siehe Misliowitz". A tož pod praeparovanými „Misliowitz-emi" dovídáme se konečně, že prý jednotný Myslejoviček jsou Mysliovice pomnožné! Kterakým divem z regestového Myslowiczek v rejstříku stalo se Myslyeowiczek, to sám Pán Bůh ví. Patrně se jedná o osadu zaniklou. Ovšem Myslejoviček není Myslejovicemi = Mysliovicemi.

60. l. má „Zitbeyn", regest i index též: „unbekannt bei Komorau". Mapa, nemluvíc o jiných dobrých pomůckách, byla by poučila, že se jedná o Štětinu blíže Opavy, kteráž v Třeboňské listině psána jest jistotně „Zcethyn".

62. l. má „Altam Tabernam," regest „Hochkretscham" a index „Hochkretscham" G. B. Koenigsberg"! Ale u Klimkovic žádného místa takového není; jednátě se o

„Vodku" blíže Hlubčic v pr. Slezsku, ač v dioecesi Olomucké.

64. l. má „villa Medla prope nov. civitatem", regest Meedl, rejstřík Medla s. Meedl, a konečně Medlov G. B. Neustadt. Odkud to víme, že ta osada slula Medlov?

66. listina latinská oznamuje, že Unka z Majetína pánům z Kravař prodal tvrz Mayeczyn (Majetšín) a ves Olhotka

zvanou; regest čte Burg Majetín & Dorf Lhotka. Byla tedy ta Lhotka u samého Majetína, ale rejstřík má „Olhotka siehe Lhota“! Netřeba Vám již čekati, jaké pletky budou, neboť tuto Olhotku naleznete pod heslem „Lhota Klein (Lhota Malá) G. B. Prerau“!

To je honění od Anáše ke Kajfáši, kdežto se znalostí trošinky nomenklatury byli bychom věděli, že Lhotka a Lhota Malá není jedno; vždyť ta Lhotka zanikla u Majetína.

77. listina má „Ptyena“, „Bernow“, regest dobře udává „Ptin“ i „Bernow“, ale rejstřík hřeší, udav sice, že Ptin (Ptení) jest G. B. Plumenau, ale Bernow jest Bernhau G. B. Liebau! Kdyby pořadatel diplomatáře do Volného V. 696. se byl podíval, byl by nalezl, předně že ten Bernov zanikl u Ptení, za druhé že naše drobná šlechta nemívala svých maličkých statků jeden v Plumlovském, druhý v Libavském okrese!

81. listina má „Thowaczowecz“; dle indexu trvá tento Tovačovec doposud u Tovačova, ale zanikl.

83. listina má „Starchowycz“, „Strachuyaw“, regest „Stařechovice,“ ale rejstřík nemá listinných tvarů, ni jednoho ni druhého.

85. listina má „Myelnycz“, regest „Melmitz“, a rejstřík „Melnitz“ in Böhmen!

99. Regest k listině l. 1364 má jméno osady „Pleschowetz“, ale v celé listině nadarmo budeme hledati takové jméno, poněvadž se tu podává jen vidimus listiny l. 1306 dané. A poněvadž ta listina pravá byla otištěna již v 5. svazku diplomatáře str. 197—199, tedy se toliko tam odkazuje, ale tam není „Pleschowetz“ z 20. století, nýbrž „Plespicz“. Však p. archivář jest dosti skromný, že svých regestových tvarů neuznává za hodny rejstříku, pročež také ani pod heslem Pleschowetz ani pod Plespicz listina ta není zaznamenána.

Po právě náleží dáti do rejstříku nové heslo „Plespicz 81“, poněvadž té doby nikdo nemluvil Pleschowetz.

101. podává se regest listiny, aniž by se povědělo, z jaké, české-li či latinské. Že byla česká, hádáme odtud, poněvadž regestant z Filipa „Kaplíře“ dělá „Kepplera“. O vanitas vanitatum! V historickém diplomatáři hádati se, zdali Němcem byl onen „Kaplíř“, který s pány z Rožemberka vyměnil nepa-

trné zboží. „Kepplerem“ prý byl, kdežto jest patrno, že z Kepplera nemůže býti leč Keplíř.

Mimovolně zpomínáme na Kepinu ze Zvole a co s tím souvisí, i bylo by třeba půhonu dotyčného, (viz Brandla) aby se v diplomatáři jednalo a nemluvilo ledacosi.

102. „Rakodavy“ listinné překřtěny na Rakodau!

111. l. má „Tozikowicz“, regest „Tesswitz (?).“ Rejstřík jest již bez otazníka: Tesswitz (Stošikovice) G. B. Znaim. Nač ty otazníky? Kdyby se bylo dalo do regestu „Tozikowicz“ a do rejstříka též, nikdo by archiváři nezazlíval.

133. l. má „Vschenowicz“, t. j. Uschenowicz, ale regestant čte — „Wschenowitz“!! Však stydlivý rejstřík nemá „Wschenowitz“, nýbrž „Usczenowicz siehe Hustienowitz (Huštěnovice) G. B. U. Hradisch“. Proč pak ten „Wschenowitz“ nedostal se též do rejstříku? Když dělali rejstřík, poznali teprve, kolikráte se v regestách řízli!

139. l. má „Radyczow“, reg. Rehsdorf, index Rehsdorf (Radišov). Pro topografa ale Radyczow jest důležitější než Rehsdorf, poněvadž neví, kterak by z Radyczowa měl vzniknouti Rehsdorf — Radišov —, pročež slušelo dáti za heslo listinný tvar.

147. l. má „Rotigel“ — regest „Rot-tigl“. Osada po červených rendlících pojmenovaná zemským archivářem.

148. l. má „Szcheczin prope Orozim“, ale tvaru tohoto, mluvnicky tak důležitého („ždětín“), v rejstříku není, nýbrž hned Zdietín (Zdětín) G. B. Plumenau!

150. l. má „Czrhony“, ale regest píše „Črho“! Tak se nakládá českými jmény jak osobními tak místními!

160. l. má několik místních jmen českých, kteráž náležela do regestu, ale nejsou jmenována. A rejstřík vykazuje sice „Zaschau (Zašová) G. B. Wal. Meseritsch“, ale vynechává „Zassowa deserta“; též necituje „Wysoka“, nýbrž „Wisoka“!!

161. l. má „Rossczutka“, ale regest Roschtiotek! V rejstříku není ani tohoto listinného, ani druhého „Roschzitek“. Nač vydáváme potom diplomatáře?

166. Listinné „Testicz“ jest prý „Töstitz“ (Těšatice), kdež Volný III. má Tesswitz = Stošikovice! Jest tedy při nomenklatuře dosti záhad — od Volného trvajících —, kterýchž takový nepřesný diplomatář nerozlušti.

169. l. má „Krakowcze“, regest „Krakowetz (Krokersdorf?)“, ale index již Krokersdorf u Šternberka! O tomto slavném Krokersdorfě pověděli jsme již své mínění výše!

170. l. má „Czechowicz“, t. j. Čechovice, ale regest z nich dělá „Čehowitz“, též index cituje listinu pod heslem „Čehowitz“; i poněvadž trvají skutečně Čehovice, jest ten omyl tím osudnější, že se tuto jedná o Čechovice listinné!

176. l. má „Schonstatt“, regest dle nového pravopisu „Schönstadt (Krásná)“.

177. l. má „Spanicz“, regest „Zbanitz“, ale index nemá ani „Zbanitz“ ani „Spanicz“, nýbrž „Spanitz“! A odkud pak to víme, že „*cz*“ má se čísti *c* = *tz*? Topograf musí nezapomínati, že mohlo se čísti *cz* za *č*!

183. l. má „Jeseworschicz“, regest „Jestboritz“; v rejstříku není listinného tvaru.

188. l. má „Oslow mleyn“, regest píše „Oslawa Mühle“ ale rejstřík nedbá regestanta; patrně regestant nemá důvěry k vlastním fikcím.

189. l. má „Marhof“, „Sardycz“, regest i index „Schardiček (Šardičky)“ G. B. Butschowitz, kdežto se dle Volného IV. nejedná o Šardičky, nýbrž o „Šardice“!

200. l. má „Durnowicz prope Wissaw“, i náleželo se tomuto tvaru listinnému s určovacím dodatkem popřáti místa hlavního hesla, ale to ovšem nesmí býti, aby se mohlo v rejstříku „Drnowitz (Drnovice) G. B. Wischau“ — docela zbytečně dodávati.

219. pro listinné „Wyschehorz“ není místa ani v regestě ani v rejstříku, nýbrž pro „Wischehoř“.

223. l. má „Myrskles, Strzelnye, Hilboczkim“; regest má „Nirklowitz“, s nímž si regestant netroufá do rejstříku, ačkoli Mrsklesy skutečně něm. Nirklowitz slovou; „Hilboczkim“ proměněno na „Hilboczkius“! Střelná jest skutečně Waltersdorf. „Hlboký“ čili „Hluboký“ (tedy také „Hlbockým“ = Hilboczkim) jest bývalý hrad Hluboký u Olomouce, jak svědčí jméno podhradní osady Hlubočky = Hombok. Viz též l. 229. U Opavy není a nebylo „Hluboké“, nýbrž jen Hlubotec. Do indexu pod heslo Hluboký třeba dodati str. 192.

224. l. má „Topolon“ a l. 131. „Toplan“, kteráž se bez rozmyslu regestují na „Topolan“ a do Olomuckého okresu s otaz-

nikem přikazují, kdež v případě (l. 131.) jedná se o Topolany u Vyškova!

225. na listině in „Schauenstein“ dané za přítomnosti fojta z Frenštátu čte se „Sifridi villa“. Jedná se tedy o některé Žibřidovice v obvodě bývalého hradu (blíže Kopřivnice) na zboží biskupském zaniklé. Ale regest i rejstřík mají „Seibersdorf G. B. Freistadt“ u Těšína!!

„Policz“ jest Police u Val. Meziříčí bez otazníka.

232. l. má sice „inferius Popowicz“ a regest zdánlivě dobře „Nieder-Popowitz“, avšak poněvadž se jedná o Popovice u Jarošova, tedy lze bezpečně pověděti, že ty Popovice nikdy „Nieder-Popowitz“ nesluly. Takové poněmčování do minulosti znamená dělati topografické zmatky při naší místní nomenklatuře s dostatek spletené.

235. l. má „Vreygenstat“, regest „Freienstadt“, index „Freistadt (Fryštát)“ bez určení místa — ale jedná se o „Fryšták“ u Holešova!

236. l. má „Drezwicz“, ale regest „Drażowitz(?)“ s otazníkem jako index. Nač tedy záhadné formy místo listinných dávati do regestu i do rejstříka? Ostatek archivář podíval se v tom případě do VI. svazku diplomatáře, kdež skutečně (ježto se jedná o manský statek v prov. Modřické) stojí Dražovice. Jsou tedy Drezwicze nynějšími Dražovicemi. Proč mu Brandlovy Dražovice nešly do hlavy, pochopitelno jest, neboť neví, že ta osada slula původně „Dražejovice“, z čehož německou přehláskou vzniklo „Dräswicz“ = Dreswicz. Patrně měla ta osada přísadu německou, ale dnes slove jak Němcům tak Čechům Dražovice. Trochu německého zvukosloví moravskému historiku topografovi nikdy nebude škoditi, aby si bedlivě všímal přehlasovaných tvarů německých. Toho ale náš pan historik nedbá, neboť na př. pod heslem Strassnicz není uvedeno čistého přehlasovaného tvaru „Stressnicz“ = „Strässnicz“, kdež méně čistý „Sdresnicz“ uvedl.

243. l. má „Czechi“, regest „Tschechen“, ale index nemá „Tschechen“. Hledáme pod Czechi, ale tam odkázáno k *Č*; konečně nalezáme „Čech (Čechy) G. B. Plumenau“! Tu se jedná o „Čechy“ (Tschechen) u Hvězdlic, nikoli o Prostějovské. Viz Volný II. 2 178!

253. v regestu není místního jména „Olschan“.

256. l. má „Wartnow“, regest „Wartenau“! Index odkazuje k Holensteinu(!) po způsobu oblíbeném tuze, neboť tak pomůžeme si z núze, totiž s těmi přídomky šlechtickými. Ale ten „Wartnow“ i v německých listinách tak a nejinak psaný byl hradem (keine „au“) a stával, pokud dobře sledovati lze, od r. 1347—1472 u Brumovic blíže Krnova. Ano i lid německý říká pozemkům „Wartnow“, jest tedy tvar p. regestantem od oka vymyšlený, germanisací místních jmen do minulosti, čímž se příštím historikům dělají nesnáze zrovna takové jako falšovanými listinami. O Vartnově máme dlouhý článek, ovšem český.

257. l. má „Rotigl alias Rokitnicze“, ale regest nemá tohoto důležitého data, nýbrž toliko „Roketnitz“. Touž nedbalost i k německým tvarům pozorujeme při listinách 265., 266., 267., že mají sice Rotigel a Rotigil, ale těchto různotvarů nedbá se v regestách a nejsou pod vlastním heslem uvedeny, nýbrž nedbale pod heslem Roketnitz. A jakým právem píše vydavatel „Roketnitz“? Vždyť dle listinných tvarů tehdejších mluvilo se Rokytnice, ze kteréhož genetivného tvaru (Rokytnic) přesmykem v ústech německých vzniklo Rotyknic, a potomně prostonárodní etymologií „Rotygil. Jest tedy „Rotigel“ (při něm. nomenklatuře místní nemožné) českým, t. j. poněmčeným místním jménem, nikoli německým.

To podotýkáme jen mimochodem, jaké akribie třeba při transskripci všech místních jmen, ať českých ať německých.

258. l. má „Hrzehorzow“ regest a rejstřík „Regens“!!!

264. Holý regest listiny nepochybně české (neníť udáno, z jaké listiny se regestuje; také zvláštní akribie vydavatelova!) poskytuje česká jména vedle německých jmen v závorkách: „Althart (Hobzí)“, ale v listině samé jistotně stojí „Hobzie“, jakože listina nebude míti „Radostowitz“, nýbrž „Radhostowicz“! Regest l. 384. má vymínečně „Hobzie“.

269. Jaroslaus de „Puchlawicz“ odkazuje Velehradu dva pololány ve vsi „Guglavicz“. Regest má „Kudlowitz“ (?), index již „Kudlowitz“ bez otazníka. Náhodou čte i Volný IV. toto Guglavicz za Kudlovice, ale zdá se, že se jedná o Buchlovice, což bude přirozenější; tehda Buchlovice sotva byly městečkem. Listina je patrně nesprávně opsána od opisovatele Velehradských listin; poněvadž ale Velehradský klášter takových hromadných

opisů svých privilegií zůstavil do zásoby, náleželo se nahlednouti též do jiných opisův!

270. l. má „Rzymicz et Menes“, ale regest „Rimnitz“; jsou to prý Římnice u Holešova a „Menes“ prý též u Holešova! Ale u Holešova není ani Měnína ani Římic, nýbrž obě blíže Zábřeha! Tato chyba pochází odtud, že Volného VI. díl, má jen Římnice, ale Římic tam není; jest u Volného dosti chyb.

273. l. má „Tumbaricz & Zarussicz“, regest Dambořitz, však index „Damborschitz“: tedy jinak v listině, jinak v regestě, jinak v rejstříku.

275. l. má „Wezek“ a „Olschan“; regest i rejstřík mají „Weschek“! Olschany G. B. Prossnitz oder Austerlitz. Z kontextu listiny patrno, že se jedná o Olšany Prostějovské.

*Na tom zboží dle Volného V. v tu dobu seděl Číhovka, jehož se v listině zpomíná.

*274. listina dlouhá stran Hrubčic vydána, ale index jí necituje. Dodej u hesla Hrubčic str. 237.

*279. a 289. listiny jednají o zboží v Přestavlkách, kteréž Smilhejmský klášter prodává Pavlíkovi z Lovčic. Rejstřík praví o Přestavlkách G. B. Prerau *oder* Olmütz, ale ty Přestavlky nelze ani u Olomouce ani u Přerova hledati, nýbrž blíže Koryčan. Poloha těch Přestavlk určena jest slovy „montem cum silva spectantem ad eandem villam, que incipitur a villa Corytsan — et pertingit ad limites seu hranycze Bohuslawicz“.

*278. l. má „Czastkovicz“, l. 343. „Czaskowicz“, regest jednou „Časkowetz“, po druhé „Časkowitz“, rejstřík Časkowetz (Časkovec) G. B. Klobouk. Ale jedná se o ves zaniklou (stávala kdysi blíže Borkovan), i nemáme práva jejího jména měniti; vždyť tvary listinné zřetelně svědčí, že slula Častkovice (cf. Častkov)!

280. l. má důležitý tvar „Koyschau“, t. j. Kojšov resp. Kojišov, ale regest i rejstřík „Koleschau“!

285. l. má „Zelesska“, „Miloska“, Hermansdorff“, „Greiffendorff“, regest neuvádí žádného! Což pak pan archivář neví, nač jsou regesta? Že na to, aby badatelům ušetřila čtení celých listin?

V rejstříku jen Greifendorf určen u Svitav; ostatní až na „Milošku“ položeny jsou k Svitavám s otazníkem, ač tam

všecky určitě jsou, ba i ta „Zelesska“ slove dosud „Želisko“. Miloska tuším zanikla.

*286. „Pessiko von Palowitz und seine *Mitschuldner* verpflichten sich Jesko Puska von Kunstadt für eine Schuld“. Tak zní regest listiny latinské, kdež se rukojmě zavazují za dlužníka vlehnouti do Brna. Fideiussores (rukojmě) nejsou spoludlužníky, nýbrž nadějnými čili „ležáky“ in spe. Regestant by tedy ani nevěděl, co jest „obstagium“ čili „ležení“? Brandlův glossář poskytuje poučení.

296. l. má neobvyklé „Hoczem*m*plaga“, ale rejstřík jako ve všech podobných případech nevšímá si toho a neudává, kdy se píše Hocze*m*plaga, Hocze*n*plaga, Hoczenpl*a*cz, Hoczenpl*o*cz atd. Což pak se neví, jak důležito jest sledovati filiaci každého místního jména?

*Regest praví, že Ostrava nabyla odmrti, ale listina poskytujíc variant nadání, již v XI. svazku otištěného, málo důmyslně podává z původního privilegia jen slova: „Nos Nicolaus ... civibus et civitati“, ač se patřilo tu Ostravu aspoň jmenovati. — I poněvadž tedy v listině jména Ostravy není, rejstřík jeho také nemá!

303. l. má „Rostanye & Raicz,“ regest Rostitz & Raitz, ale index Rostein (Roštěný) *oder* Rostitz; pak „Raitz“ (Rájec) G. B. Blansko. Však Rostitz v rejstříku není! Hotový galimathias! Je-li Rájec u Blanska, pak musí „Rostanye“ býti také tam; ale tu pořadatel pozoroval, že u Blanska „Rostitze“ není; pročež musil nastoupiti „Rostein.“ Listina totiž týče se Rozstání (Rostitz) u Zábřeha, ba i ten Rájec jest u Zábřeha, ale slove — „Rasel!“ Aby pak tyto zmatky dostaly vrch a makovici, pod týmž heslem uveden také dvakráte Johanek z Roštína u Zdounek!

Tu máme příklad, jak se to krutě mstí, když se opovažujeme určovati stará místní jména od nejnovějších a to ještě od německých tvarů!

304. l. má „Rozumicz et Cuty“, t. j. Rozumice a Kúty, oba tvary důležité pro starší dějepis i pro genealogii pánů z Kravař, ale regest a index mají „Rössnitz & Kauthen Pr. Schlesien“, ačkoli dosud náležejí k dioecesi Olomucké. Podobněž Ketř (Katscher) se jen všeobecně ohlašuje Pr. Schlesien, ačkoli do r. 1742 náležel k Moravě.

*307. listina má Paczendorff, a jinde slove týž Paczendorf, též Paczov, ale regestant píše pořade Partschendorf, rovněž v rejstříku vykládá na Bartošovice u Příbora. Jakkoli Patzendorf a Partschendorf dalo by se odůvodniti vzdálenou analogií, že Bertholdi villa slove Bartzdorf (kdež v tomto případě se jedná o Partschen i. e. Bartoschendorf), třeba si všímati, že Volný V. o Punzendorfě na Třebovsku praví, že slul kdysi Paczendorf a Paczow!

314. listinné „Ciewicz" regestuje se a indikuje pořáde „Čiwitsch"; jest v Čechách, ale — nechceme hádati, že jest od regestanta tak jako v mnohých jiných případech jen fingováno — takový „Čiwitsch", jak již pravopisem nápadný, jest topografické monstrum, existuje-li skutečně.

*315. Bratří z Lulče klášteru Velehradskému na polích svých ve vsi „Dyebicz", hraničící s Velehradskou osadou „Minoris Clobuk", zapisují 3 orty čili věrdunky (fertones) pražských denárů atd. Regest nejmenuje ani „Dyebicz" ani „M. Clobuk", ale překládá ty fertones „drei Ferto", ač německý název i v češtině, zejména pro označení čtvrtiny hřivny (věrdunk), zobecněl! Glossář Brandlův jest ještě pořáde dobrá kniha. V rejstříku mylně se vykládá „Dyebicz" na „Diwnitz" (ač s otazníkem). Jsou to Děvice, později Divice, které na Hodonsku tak zanikly, jako „Minor Clobuk."

*321. Kunrat z Krejku Hendrychovi z Hradce prodal ves v Hermanči, i slibují zaň za správu: „Markvart z Ponešín*u* (!) a Urlich z Ma*v*íže (!)" Index u Mavíže klade právem otazník, poněvadž místní jméno „Maviž" jest nemožné; ale na Maříži u Dačic (viz Volný VI. 212) seděl tou dobou Oldřich. Jakož pak originál té listiny sotva má z Ponešín*u* (nýbrž Ponešín*a*), tak jest patrně Maviž nepřesně opsáno místo z „Maříže." Jest tedy i nynější české jméno pro „Maires" „Marejč" nepřesné. Jestliže ale vydavatel v rejstříku místo „Ponešín" navrhuje „Soběšín", totě podivné, vždyť sám v rejstříku vysvětluje „Upolessnicz" Oponešicemi u Jamnice. Jsou-li tedy O-ponešice, může býti též „Ponešín", ač nemohu věřiti, aby „Upolešnice" a „Oponešice" bylo jedno. Třeba trochu více topografické akribie.

324. l. má „Studenecz", reg. „Studenetz", index Studenice, ačkoli dosud se mluví ve Studenci.

*327. „Bischof Nikolaus gibt dem Georg von Stabelsdorf sieben Viertel *eines* Ackers bei Hotzenplotz." Tak se regestuje z německé listiny, kdež se čte „siben vierteil akkers vor der Hoczenplacz". Nedal mu 7 čtvrtin jakéhosi pole, nýbrž jeden lán celý a $^3/_4$ lánu!

330. Biskup Mikuláš fojtovi z Kunzendorfa listem, daným in „Hoczenplacz", uděluje v léno celou ves „Bertholsdorf" a část „Arnolsdorffu." Dle rejstříku jest tento Kunzendorf im Gerichtsbezirk Odrau; Bertolsdorf (unbekannt), ale Arnolsdorff ist „Karwin (?)" bei Teschen!!! Listina sama otištěna jest z Lechnera!!! Hotová ironie, wie der reiche Lechnerische Namensstoll — im Register des Codex verzeichnet & erklärt wird! Hledati na Těšínsku manské statky biskupské! Zpomenutý „Kunzendorf" (Kunčice) jest totiž nedaleko Osoblahy na Prudnicku, kdež kostel Olomucký měl též podíl, a Bartultovice (Batzdorf) i Arnultovice (Arnsdorf) jsou rovněž u Osoblahy, jak lze u Lechnera 7. 17. čísti!

Heslo Kunzendorf třeba opraviti, že se jedná o Kunčice blíže Osoblahy na Prudnicku při samých hranicích; „Kunčice" pod týmž heslem zařaděné jsou u Dvorců.

336. l. má „Wilhelmowicz", „Slawaticz", rejstřík: „Slawětitz" (Slavětice) G. B. Hrottowitz", ač „Slawaticz", t. j. Slaviatice mělo býti hlavním heslem, z něhož druhotvar přehlasovaný „Slavietice" lze vysvětliti. „Wilhelmowicz" není indikováno, nýbrž hned „Willimowitz Unter" (Vilemovice dolní G. B. Třebitsch). Jest to správné?

337. l. má zřetelně dvakráte „in Orlicze et Mistrowicze villis," ale regest má místo Orlice = Orlitz tvar „Orlik", jako by v listině bylo psáno „Orlicze et Mistrowiciech"! Rejstřík ovšem má také „Orlik" (Böhmen) — ale citát zní „villa Orlicze"!

Kdyby někdo místo Račic jmenoval Rakov, udělal by též takovou chybu, jako náš historiograf, an místo Orlic jmenoval Orlík!

* Ostatek ta ves slove dnes „Erlitz", přehlasováno, místo Örlitz.

*340. listinou jedná obec Kojetín s many Pražského arcibiskupa o udržování lávek od staré Hané do Turolta na území obce Popovic.

Běží tedy očividně o nynější „Popůvky“ u Kojetína, kteréž nejsou „unbestimmt.“ Ale těchto starých Popovic před opustnutím na Popůvky nikdo nepsal „Popowitz.“

*341. l. praví, že Albera de „Ugezd“ a Ješek Opole de „Hrybeschowicz“, Jindřich de „Muthnicz“ a Medek de „Stychawicz“ slíbili za dluh. Rozumí se, že regest má „Aujezd,“ ačkoli neví, který Újezd to jest, tím méně určuje ostatní: Rebešovice i Moutnice (nikoli Mutěnice u Hodonína). Jsou osady takořka sousední před branami Brněnskými. Stichovice dle Volného V. jsou u Prostějova.

*346. Arkleb z Kunkovic — dává klášteru Velehradskému plat; svědkem Johanko de „Rossczin“; také Slavibor z K., syn Arklebův (viz l. 367.) uvádí za svědka téhož Johanka de „Rostyn.“ V rejstříku jest to prý buď Rostein = Roštěny u Holešova, buď Rostitz = Rozstání u Třebové. Ale není to ni jedno ni druhé, nýbrž Roštín v okr. Zdouneckém!

354. l. má „Luczka“, regest „Loučka“, ale rejstřík an „Luczka“ ani „Loučka“, nýbrž „Lautschka“, tedy tvar do nepoznání nejproměněnější stal se hlavním heslem; jako podobněž nevyskytují se Újezdy a Újezdce indikovány jinak leč pod Aujezd, Aujezdetz.

357. l. má „Lhota“ a „Lhotka“, regest a index též. To jest zelená oasa v této topografické poušti, ovšem pochopitelno, obě jsou „unbekannt welches“!

362. l. má „Priest“, „Schukowicz“ et „Plesswicz“, regest „Břest“, „Žalkowitz & Pleschowetz“. Pro topografa svědomitého není to tak jisto a bezpečno, aby listinné Schukowicz mělo býti moderními Žalkovicemi, protož nesměl archivář Žalkovic tak apodikticky dávati do regestu. A pokud není náležité filiace toho jména, třeba se držeti tvarů listinných, ano i tehda, kdyby věc byla prokázána, jakože není, moudrost i opatrnost kázala dbáti tvarů listinných a položiti je na přední místo.

Ostatek budiž připomenuto, jakým asi způsobem vzniklo ze Schukowicz-Žalkovice; jest to ovšem jen konjektura: jako obdobně Tlumačov vzniklo z Tlmačov, a toto nepochybně z Trm-ačov (srovnej Trm-atice): tak třeba, abychom ze „Schukowitz“ dostali „Žalkovice“ věřiti, že ta osada slula původně Žłk-ovice (srovnej Želč), i poněvadž tvrdé ł vyslovovalo

a dosud vyslovuje se jako *u*, tedy lze připustiti tvar Žukovice = Schukowicz; časem ovšem, když utuchlo vědomí etymologické, proměnili „Žłkovice“ v „Žalkovice“. — To zároveň budiž ukázkou, jakou chybu udělal náš vydavatel, když pod heslo Želč (žlk) zařadil také Željetice pocházející od kmene „žel“, Žel-eta.

364. Janek z Babic prodává ves „Crakowczye“ s tvrzí a ves „Rakowe“; regest má toliko „Krakowetz“, ačkoli tu zřetelně čísti třeba Krakovčé = „Krakovčí“, jakkoli se ovšem týká nynějšího „Krakovce“ na statku Čechovském, jak svědčí druhá ves Rakowe superior. Třeba tedy škrtnouti z hesel Krokersdorf u Šternberka, kterýž ostatek slul Krakovice.

*367. Vedle Slavibora z Chunkowicz již zpomenutého zapsáni jsou Protivec de Walkowicz, Andreas de Pablowicz a Johanko de Rostyn. O posledním jsme již mluvili, že Roštín u Zdounek jest, i dobře udáno jest že Chunkovice jsou nynější Kunkovice; Walkowicz a Pablowicz jsou Chvalkovice (Volný IV.), a z Pavlovic psal se onen Protivec (Zástřizl) z Chvalkovic.

371. l. má „Bosscowicz“, t. j. Božkovice, regest i index píše Boschowitz po německu a po česku též „Bošovice“, ačkoli toto jméno, i kdyby se ho užívalo, není správno; ježto slouti má Božkovice. Že osady „Chrzipow“ a „Sadkow“ již l. 1481 byly pusty, mohl se překonati z Volného.

*372. Jan z Velenie prodává „4 laneos — necnon curticulam in Ugezd“; to se regestuje „4 Zinslahne & einen Hof in Aujezd“. Curticula jest podsedek, nikoli dvůr.

*373. listinou českou „Proček z Búzova . . o vše škody . . . přišel na Sulka z Radkova, Filipa ze Svojenova maršálka a osviecené knieže pana Jošta, t. j. zvolil si rozhodčí. Náš regestant píše „der Marschall von Swanow“. Starožitného tvaru Svojenov = Svojanov v rejstříku není, nýbrž jen „Swanow“, a klade se do okr. Litovelského, kdež se jedná o staroslavný hrad při hranicích českomor. v okrese Poličském, kdež Filip řečený maršálek seděl. Ale maršálkem na Svojanově nebyl.

*375.—376. listiny mají: Johannes de Zop, pak „Dywie, Dywam de Czekina“; u prvnějšího není udáno, že se týká Žop, viz Volný IV.; a heslo „Dywa“ má dodáno „Dywie“, ač zřetelno jest, že Dywie jest dativem, jako „Dywam“ accusativem.

379. „Unaticze“ poněmčeny sice regestem na „Unatitz“, ale index jich nemá, ani českých ani německých.

386. listina jest Třeboňská, tedy nepochybně česká (což ovšem není tak potřebno zaznamenati jako stereotypní „Nach dem Drucke Lechners in Zeitschrift f. Gesch. Mährens & Schlesiens“), ale holý regest německý podává nám nejmodernější tvar „Budigsdorf“, kdežto pro historika věděti, jak l. 1398. tomu Budigsdorfu říkali, zda Krasikov či Budigsdorf, jest věcí mnohem potřebnější, než poznámky o listinách „Siegel von der Pressel abgerissen“, ačkoli takových poznámek nikoli nezavrhujeme.

351. l. česká má „Myenowicz“, rejstřík nemá.

396. l. má „Russki“, regest i index „Rousko“, ale pro tak moderní tvar není ani jediného dokladu! A což pak, kdyby to byly Rušky, t. j. Hrušky, jakož často v něm. i lat. listinách od písařů Němců se píše, na př. Rabin, místo Hrabyně atd.? Odporučuje se tedy i se stanoviska úplně německého, na jakém p. archivář stojí, aby tvary listinné zůstaly svatými, nedotknutelnými.

398. l. má „Velešovský rybník“, regest „Weleschowitzer“; dormitabat, dormitabat! Vždyť ty Velešovice slovou „Welspitz“! *V téže listině jest svědkem „Vaněk řečený Prasse z Tržku“, což chybně indikováno „Tržko“ místo Tržek.

401. l. má „z Lyssec“, regest nic; rejstřík odkazuje od „Lysec“ ku „Lhota Gross“; ale pod „Lhota Gross“ čteme „siehe Pniewa Lhota“; však „Pniewa Lhota“ odkazuje zase ku „Lhota Gross“!! To jest charakteristický příklad na osvětlení, jak povrchním dílem jest ten index. Při tom zapomíná se, že jednou „Lysce“ jsou jméno místní, po druhé přezdívkou: Přibík řečený Lysec. Týká se zaniklé tvrze „Lysova“, jaká byla na Litovelsku (Přibík z Lysova).

*406. l. Biskupice, biskupské léno, neležely v Prostějovském, nýbrž v okrese Uh. Brodském.

413. l. má „v Rudném“, regest „Rauden“, ale s tímto fingovaným tvarem netroufal si regestant do rejstříka!

Kam pak to povede takové slepé germanisování místních jmen do minulosti?

*416. l. biskup Jan Frydrychovi z Týniště na Chotúně dal své právo na vlastním polulání, jak je někdy držel Kubík rychtář z Chotúně — do dvú životú — jakož listové zástavnie znie“.

Regestem se praví: „einen Halblahn als Lehen", místo verpfändet". Táž věc vysvítá z listu 418.

*417. l. má, že markrabí Jodocus Petrovi z Kravař vsi „Posoricz, Siwycz et Kowalowicz, que olim ad castrum Wildemberg pertinebant, hereditarie dedimus. Regest ale má „gibt — zu Lehen". To svědčí jako na přemnohých jiných příkladech o znamenité povrchnosti, s jakou se regesta pořizují, že regestant listiny řádně nečetl. Topografie těch míst rovná se úplně regestu, neboť Kovalovice jsou „G. B. Kojetein oder Austerlitz, „Wildenberg ist nordöstlich von Zwittawa"!! (Kde by to bylo, já určiti nedovedu, a tuším, nikdo jiný.) — V zemském archivě patrně nemají map, kde by s tím Vildenberkem Kovalovice i ostatní vsi pohromadě byli nalezli.

*419. Markrabí Jošt prodal své zboží ve vsi řečené „Rzyeczky" (Říčky). Rejstřík odkazuje Rzyeczky siehe Říčky, ale tam pochybuje, jsou-li to Ivančické; rozumí se, že jsou.

427. listina česká l. 1403 daná ohlašuje, že biskup Lacek Petrovi z Kravař dává v léno hrad náš Medlice s městečkem, též vsi Kunčice, Gerhartice, Sternek a také tvrz Domstat se vsemi Hraničnú, Búzovec, Bělá. — V rejstříku pod heslem „Mödlitz" udáno dobře, že tyto Medlice jsou v okrese Dvoreckém, ale „Johannes Skrzitek de Trpenowicz in Medlicz purggravius" (str. 143.) činí se purkrabím na Medlicích u Krumlova; třeba tedy „G. B. Kromau škrtnouti. A kdyby se jednalo o Krumlovský hrad, bylo by třeba nového hesla „Medlitz"! Gerhartice, nyní Gersdorf, dobře jsou určeny; ale Sterneku není dnes, — poněvadž zanikl; stával tuším tam, kde nyní se rozkládají „Harty". Za to však Kunčice neudány pod vlastním heslem, nýbrž pod „Kunzendorfem" (G. B. Sternberg) s otazníkem! To je ovšem zřejmým dokladem, že se určuje bez mapy! A předce by snad mohlo aspoň historiografa moravského zajímati, proč hranice moravské pošinuty jsou právě u Medlic za hraničnou řeku Moravici?

A tam za Moravicí jsou ty Kunčice hledané. Celé totiž zboží Medlické, ačkoli manství biskupské, jakmile se dostalo v držení pánům Šternberským, časem učiněno zbožím zpupným, tudíž zůstalo u Moravy.

Co se týče Bělé, Búzovce u Domštátu, že zanikly, bylo třeba označiti a nespokojiti se slovem „unbekannt". Hraničná říkají ovšem do dneška Petersdorfu.

439. l. česká má „Chvaliczově“, regest „Chwalcow(?)“; rejstřík „Chwalicow wohl Chwalkow G. B. Bistritz“. Tu se zřejmě dělá násilí listinnému tvaru, aby z Chvaličova mohl býti Chvalkov. — Listina jest z Třeboně, a tamější archivář s akribií a přesností chvály hodnou přepsal „Chvaliczově“, aby nebylo pochybnosti, že nemůže se jednati o nijaké *k*. Ale pořadatel píše do regestu „Chwalcow“, do rejstříku „Chwaliczow“, aby tímto způsobem dostal konečně „Chvalkov“ u Bystřice! Jako „Radkov“ různí se od „Radíkova“, na to pak od „Radičova“; tak Chvaličov nemůže býti Chvalkovem!

*441. Svědek Filip de „Strazka“ jest patrně z městečka Strážka (Straschkau), Volný VI. 273. Jest tedy chybně indikováno „Strazka“ místo „Strážek“.

*443. má klassický regest „Markgraf Jodok gibt Peter von Krawar(!) 200 Schock Groschen auf das Dorf Schwillbogen zu Lehen.“ Neslýcháno, aby někdo peníze v manství uděloval! Listina ovšem jest česká, i možná dosti, že vydavatel místo „věno“ četl „léno“! Jedná se totiž o věno, kteréž na Svébohově měla zapsáno paní Tasova z Brandýsa a kteréž po její smrti na markrabí Jošta bylo spadlo nápadem dědickým. A na toto věno, oněch 200 kop, markrabí Jošt panu Petrovi z Kravař dal dobrou vůli, to jest dal mu je dle listiny „k měnî, k držení a ku požívání jakti svého vlastního bez našie a všech našich překazy“. Žádné tedy léno. Ostatek listina má „Svébohov“, regest i index „Schwillbogen“, jakého přejmenování l. 1406 neexistovalo.

*448. listina píše „vinné desátky na horách v Popovicích kromě 2 lánů v Popovicích“; regest má „Poppitz“; index tyto Popice s otazníkem klade do Hustopeckého okresu, kdežto se jedná o Popice u Znojma! Tyto „Popovice“ jsou unbestimmt welches. — Štefan z Borku v téže listině jmenovaný seděl na Borku (Borken), o němž Volný VI. 139. mluví. V rejstříku ku „Bork Pr. Schlesien“(!) třeba vložiti nové heslo Borek (Borken).

449, 450. Holé regesty k listinám jinde otištěným, tuším českým, což ovšem — zamlčeno, ačkoli to věděti u krále Václava IV. není lhostejno.

453. l. česká má „Vícov“, regest a index Wetzow!

457. listina česká má „z Frývaldu“, ale regest má „Hynčík von Frühwald(?)“. Rejstřík jako v přemnohých jiných případech opravdově stydí se za nápady regestantovy, osvětlující dosti často bengálským ohněm sanctam simplicitatem původce jejich. V tomto případě páně regestantův Frühwald zasluhuje, aby byl zvěčněn, neboť jestliže moravský historiograf *i v topické nomenklatuře německé* jest tak málo obeznámen, že považuje za možnou věc, aby někde trvaly Frühwaldy, Morgenwaldy, Mittagswaldy a Abendwaldy, kdežto ovšem i v diplomatáři vyskytují se „Niedewal“ & „Owerwal“, t. j. Niederwald a Oberwald (viz listinu 106) a tudíž jinde také často Mittelwaldy: ten jeho „Frühwald“ řadí se čestně k oněm fantastickým produktům moravským, kteréž asi před 180 lety Brněnský Purzenbühel čili Hinterberg prohlásily za „Parzenbühel“ a nejnověji také v „Obřanech“ vylíhly „die Obersaßen von Brünn“.

459. na listě vydaném od Paška z Oderberga (Bohumína) podepsán Hanuš „z Przneho“. Ačkoli náhodou jedna osoba tuším to jest, která se l. 1378—1380 psala Johannes de Pržna (Pirsna, Przna), potom však Hans, Hanuš z Pržného (1394 de Pirzne, 1396 de Przerzne, 1407 česky z Pržného), předce nesluší se takových rozdílů odbývati, jak se v rejstříku stalo, kdež pro to místo dekretována forma Pržno s určením místa u Vsetína, poněvadž náhodou jen tam jest dnes Pržno.

Bylotě Pržen a Pržných (Pržná i Pržné) kdysi mnohem více než dnes, jak v Čechách, tak ve Slezsku i u nás, pročež nemůžeme zatím věřiti, aby Hanuš z Pržného byl u Vsetína doma býval.

Ale když moravský historiograf nad povèstnou železničnou rovnoprávnost ještě více činí, že totiž i to „Pržno“ od železnic respektované proměňuje v „Prschno“, to zasluhuje tím větší výtky, čím patrnější jsou nedostatky jeho mluvnické, kdež na př. z Chvaličova dělá Chval*k*ov; podobněž takovým povrchním psaním „Prschno“ povídá nám, že jemu *š* a *ž* úplně jedno jest, jakoby Pržno pocházelo od „prach—pršeti“, nikoli od „prha—pražiti“. —

Takovou šviháckou transskripcí českých jmen nedokazuje se vážnost a opravdovost badatelská, ovšem ale spíše jakási buršikosnost, která nemá nic společného se 13., 14. a 15. věkem naší moravské minulosti.

II. D. Rejstřík XV. svazku, str. 401—440.

Poněvadž rejstřík ku 15. svazku jest nevyčerpatelná studnice chyb, podotýkáme, že tuto nebudeme se již táhnouti k chybám výše vytčeným, leč kde toho bude potřeba zvláštní, a přestaneme na věcech charakteristických.

Str. 401. Heslo „Althart“ voleno pro osadu „Hobzu“, ačkoli Althartu tehda ještě netrvalo, a ačkoli jméno Althart týče se sousední od Hobzy osady a nikoli Hobzy samé. Neví se totiž, že v tomto a ve mnohých jiných případech — jména na vzájem se přenášela, česká na německé osady a naopak.

Str. 402. Arnolsdorff že není Karviná u Těšína, nýbrž Arnultovice u Osoblahy, jsme již řekli.

Hesla „Aujezd“, „Aujezdetz“ volena jsou pro sužování badatelů, kteří pracně dohledavše se na samém konci rejstříku — Ugezdů a Ugezdců, honem budou museti zase obraceti až k prvnímu konci, poněvadž tam odkazuje se k Au!

„Bbissin (vielleicht Bukowin zu lesen). Kdo ve zkomoleném tvaru Bbissin vidí podobu ku Bukovině, nota bene jen k německému tvaru Bukowin, hádá na plano. Listina svědčí severní Moravě (Chudobín, Drahanovice, Kokory), kdežto dvě Bukoviny jsou na jižní Moravě. My čteme „Bohussin“ = Boušín; ten byl dle Volného V. tehda samostatným statkem.

Beneschau (Benešov), po němž se psali Odřivousovci, není u Boskovic, nýbrž máme na Opavsku hned dva Benešovy pánům z Kravař a jich rozvětvenému rodu náleževší.

Str. 403. Bieharzowicz siehe Bíhařovice. Tyto „Bihařowitze“ ob 5 hesel níže položeny jsou k tomu, aby se Běhařovicům mohlo přezděti po německu Bíhařovice, ač starý Volný sám III. 531 praví, že lépe psáti Běhařovice.

Biskupice. Listina jednající o Rakodavy obsahuje důležitá slova určovací polohu „que est contra Biscupicz“ a v listině 440. „Biscupicz villis Hrubczicz et Klopotowicz contiguam“. Povrchní rejstřík toho netoliko nemá (ač jinde správně „prope Wissaw“), nýbrž 4 tyto vsi sousední, jedny přiděluje do Prostějovského, druhé do Kojetínského okresu.

Jest to vůbec nešťastná myšlenka pravidelně určovati obce podle okresů proměnlivých a nedržeti se důležitějších měst jako v tomto případě Tovačova (Rakodavy, Biskupice, Hrubčice, Klopotovice — u Tovačova). A že archiváři ty okresy „nehrají“,

ukázali jsme již na mnohých příkladech, zvláště na nesčetné „G. B. Prerau *oder* Austerlitz".

Naproti tomu pan archivář neúmorný jest při porážení našeho českého *y*, nic jinak, jako by byl urfedem svatosvatě přisáhal, že nikdy českého y nepoloží: proto v rejstříku necituje se nic pod slabikami *By*, *Dy*, *Hy*, *Ky*, *Ly*, *My*, *Py*, *Ry*, *Vy*, nýbrž všecko pod *Bi*, *Di*, *Hi*, *Ki*, *Li*, *Mi*, *Ni*, *Pi*, *Ri*, *Wi!!* Ano ta nechuť jeho ypsilonová dostupuje té míry, že i ti králové a markrabí Přemysli Otakaři jemu jsou buď „Markgraf, Koenig Přemisl" anebo zkrátka „Markgraf, Koenig Otakar", jak se můžete hromadně překonati na chronologickém soupise všech doplňků str. I.—LXIII. — A takový ypsilonový antagonista zvolil si za úřad archivářství moravské! Poněvadž ale diplomatář moravský nehodí se na to, aby v něm někdo své choutky nechoutky provozoval, musí svět učený, tak německý jako český, proti takovému popyplání našich zemských památek historických se ohraditi, a to tím více proto, že jest odůvodněná obava, že antiypsilonista i při přepisování listin své manii hověl. Dle zásady tedy antiypsilonové máme psáno v rejstříku Bistřitz (Bystřice). Bohužel v tomto případě pod heslo „Bistřitz" snesl, co snésti neměl, neboť „Groß-Wisternitz" zčechisoval na „Bistřitz"!!

Poučný jest příklad tento:

„Domamislitz" (Domamyslice). Jan Biely z D., Jaň Črný z D., Jessko de D. — Člověk logicky myslící měl by míniti, že v listinách čte se Jan Bílý z Domamislitz, Černý z Domamislitz, Jessko z Domamislitz, ale tam jest buď Domamyslic anebo Domamyslicz. Jako tuto, tak se falšují rejstříkem naše místní jména — takořka při každém pátém hesle.

Str. 404. Ale nejen českými tvary, též německými tak nahrává. Pod heslo Blauda-Bludov zařadil též Bluttaw. Jindřich z Bluttaw z vinohradů svých in „Praunsdorff" dominikánům Brněnským věnoval bečku vína. Vydavatel ale nalezl, že ten „Praunsdorf" jsou Brumovice u Krnova! Velikomyslný dar to pro dominikány, aby si jezdili pro vinný desátek z Brna ku Krnovu, nota bene, kdež u Brumovic nikdy žádných vinohradů nebývalo! Třeba tedy heslo Braunsdorf škrtnouti a udělati nová hesla dvě: Bluttaw i Praunsdorff, kteréž obě osady třeba hledati někde u Brna, nikoli u Bludova a Krnova!

Str. 406. Bukowin (Bukovina) G. B. Brünn. Citáty týkají se osady zvané Bukoviny, nikoli Bukovina; škrtnouti heslo a dáti nové: Bukoviny, bez určení místa.

Choltice jsou v Čechách, po nichž se píší potomci Mikuláše z Choltic, totiž Sedlničtí, a Choltice u Opavy l. 1847 založil Antonín sv. p. Sedlnický a po svém přídomku pojmenoval.

„Crelowa" lhota dle listin výše citovaných v diplomatáři neexistuje (jen Chrzelonis a Hrelowa).

Str. 408. Čechy jsou dvojí, jedny u Plumlova, druhé „Čechy" (Tschechen) u Hvězdlic. Stran zmatku s hesly Čechowitz, Čehowitz a Čihowitz, též stran Deštné (Döschen) u Deštného (Dorf-Teschen) jsme již pověděli.

Str. 408. *„Czuchohrdl siehe Zuckerkandl"! Ten Zuckerkandl důstojný jest toho Frühwaldu, Rot-tigla a „Ochsenwitze"!

Str. 411. „Füllstein". Znatone et Fullstain, wahrscheinlich zu lesen Znatone de Fulstein 381. Poněvadž čteme v listině: „Presentibus Woytiechio, Znatone et Fulstain", zřetelno jest, že místo křestného jména uvedeno rodinné. Tehda panoval na Fulštejně Jindřich a rod Fulštejnů jména křestného Znaty neužíval nikdy, ovšem ale vedle Jindřichů (Vladislavův) též Supův.

„Gnehnitz siehe Znaim". Proč se tam nedoplnilo heslo Jaroslaus de Gnehnitz 63? — Poněvadž listina 76. jest z Cerronské sbírky II. Nr. 121, zdá se nám, že ctihodný nadšenec Cerroni nepsal ani „Gnehnitz" ani „Missliboritz": haec olent dominum archivarium. Podobně l. 140. „Lukawetz".

Str. 412. „Hartikowitz (Hartikovice)", ale listina má Hartwicowicz". Proč nebylo toto plné a při tom tak zřetelně z německého Hartwig utvořené místní jméno české dáno na první místo?

„Heinczendorf (bei Bistřitz am Hostein?) — propugnaculum Haynczendorf 187". Nač ten Lechner vydal svůj spis? Tam na str. 13. čteme: „Districtus Meraw: Haynczendorff propugnaculum". Ejhle jedná se o Hynčinu blíže Mírova; tam hledati i zaniklý „Perichtolsdorff", t. j. Berchtoldsdorf, jakých Bertoldi vill tou dobou bylo kopa.

Str. 413. „Hermansdorff" jest bez otazníka u Svitav, a slove Kamenná hora, odkudž se psal rod Kamenohorských. Viz Volný V. i Lechner 13.

Str. 413. „Heršic (Hořitz G. Blansko?) Mikuláš z Heršic“. — Kterak by Herešice (z osobného Hereš) se podobati měly Hořicům, ba lépe řečeno, kterak by puntičkář, jakým musí býti každý archivář, přehlédnouti mohl dvě souhlasky *rš* a sobě samohlásky *o* a *e* poplésti, tomu nerozumíme. Ale ten Mikuláš z Heršic dle Lechnera byl 1398 synem Velika z Heršic, t. j. z nynějších Hertic u Opavy.

Str. 414. Po hesle Jarco, vložiti heslo „Jarecz“ 307. Jarohnowitz (Jarohňovice) nepěkný tvar učiněn heslem ač l. 1396 str. 311. pěkně psáno Jarohnyewicz.

Str. 415. „Kanowitz — Kaňovice, ač listina má Kanowicz. Nač zaváděti chňuchňavé tvary?

Str. 416. „Khuonicz“ siehe Konitz. Hledáme tam, ale ač tam odkázáno jest **217,** předce na str. 217. Khuonicz není. Takový nápadný — a v tomto případě málo ku Konici podobný tvar, náleží se řádně indikovati.

Tu budiž upozorněno na velikou povrchnost, s jakou se variae lectiones místních jmen zaznamenávají pod společným heslem: byli bychom p. archiváři rádi všecka křestná jména s odkazováním na místa (Aaron siehe Ung. Hradisch, Adam siehe Kremsier, Konitz etc.) odpustili, ale odpustiti nesmíme, že variací místních jmen neindikoval, neboť ten, kdo filiaci místních jmen sledovati chce, na takový rejstřík spolehnouti nemůže.

Knispel jest Kněžpolí u Ketře; i poněvadž to Kněžpolí náleželo do l. 1742 k Moravě, třeba domácím badatelům pověděti, jak jemu po česku říkali a dosud říkají.

Str. 417. Pod heslo Krenowitz id est etymologicky „Chrěnovice“, zařaděno jest též „Krniowicz“, což ale plným tvarem zní Krnějovice; pročež třeba pro „Krniowicz“: Stibor et Janko fratres de Krniowicz 83. nového hesla.

Str. 418. Heslo „Kunzendorf“ G. B. Odrau i Sternberg jest chybné, neboť první Kunzendorf jest u Prudníka v Pruském Slezsku; Kunčice pak jsou u Dvorců.

Str. 419. Hesla „Lhota“ i „Lhotka“ nejlépe škrtnouti všecka, neboť Lhota u Dačic není Pniewa Lhota, Lhota Hrelova není u Výškova, poněvadž zanikla; Lhota Klein není u Přerova, poněvadž zanikla u Majetína; Lhotka, na níž seděl Mecho de Lhotka, jest dnes Lhota Bílá, Volný V. atd.

Str. 420. Pod heslo „Luczka“ dodati 310.

„Lyssow (Böhmen)“ — Lysov byl u Senice blíže Litovle.

„Luschitz (Lužice) G. B. Sternberg“, nejsou a nemohou to býti, nýbrž u Hodonína!

Str. 421. Mähr. Trübau. Dvě německé listiny píší Mahrerische Triba 27 i 33, ale vydavatel píše jednou Trüba, po druhé Trieba; vlastního tvaru listinného „Triba“ není indikováno!

Pro heslo „Melnitz“ není listinného podkladu; ovšem pro „Myelnicz“.

Str. 422. „Menes villa bei Rimnitz“ oprav Rzymicz.

Celá řada hesel:

„Mislibořitz“, „Misliborius“, „Misliowitz“, Misslechowicz“ oznamuje, že vydavatel jest antiypsilonista.

Myšlechovice neurčené slovou po německu Michlowitz blíže Litovle.

Pod heslem Mödlitz škrtnouti „G. B. Kromau(?)“.

Za Mostkovice vložiti nové heslo Mstikovice.

Str. 423. *„Mutenitz (Mutěnice) G. B. Göding“ škrtnouti a dáti heslo Moutnice.

„Nedachlebitz (Nedachlebice) G. B. U. Brod“. Ale jedna jediná listina má Janaczius de „Nedachleb“; z čehož jde, že ta ves slula „Nedachleby“, nikoli Nedachlebitz; pročež zůstal nám vydavatel dlužen důkaz, že někdejší Nedachleby slovou nyní „Nedachlebice“, nota bene, kdež za dřívějších dob několik osad Dašchleb a Nedašchleb zaniklo, jedny na příklad u Příbora

Na tomto místě budiž poznamenáno, poněvadž se ještě jinde nestalo, že máme na Moravě nejméně 300 zaniklých osad, o čemž vydavatel diplomatáře neví, tudíž tak často určuje osadám zaniklým polohu na osadách trvajících!

Str. 424. „Ochsenwitz siehe Hustienowitz“. „Ochsenwitz“! Zaražen trnu a hledám listinu, kdež skutečně ten Ochsenwitz jest. Ale jakkoli uvykl jsem prapodivným jménům místním, na př. „Schweinebraten“, předce mně na Moravě něco takového jest neobyčejno. Nicméně hledíc k tomu „Filzlausu“ ve 14., ku Frühwaldu i Rottiglu v 15. svazku, budeme ten „Ochsenwitz“ bráti jen cum grano salis. Neboť předně jest listina opsána z Velehradského kodiku, tedy z listináře na Velehradě samém kopirovaného, kdež si Huštěnovic

nemohli tak poplésti, aby z nich udělali „Ochsenwitz", leda by ten listinář byl pořizoval nějaký novic Porýňan (známe totiž i jména noviců z Německa přišlých, kteří ani latinsky neuměli); za druhé, kdyby v onom listináři nějaký novic Němec od Rýna skutečně byl napsal „Ochsenwitz", jistotně byl by vydavatel diplomatáře moravského tomu Ochsenwiczu aspoň zvolavník dodal. Protož tedy nemůžeme jinak leč ten „Ochsenwicz" považovati za nedopatření opisovatelovo tím nepříjemnější, čím patrnější jest chybné čtení celé listiny vůbec. Kdo v téže listině „Uschenowicz", jak výše dotčeno, bez rozpaku četl na „Wschenowitz", ano i v regestě zvěčnil, ten jistotně dovedl také „Oschenowicz" čísti za „Ochsenwitz"!

Str. 426. Heslo „Paczow = Paczendorf" schází; za to však třeba škrtnouti Partschendorf.

*U hesla Ostravy dodati str. 260.

O „Orlíku" jsme mluvili již.

Str. 427. „Perichdoldsdorf bei Bistřitz a H." zanikl u Mírova!

Místo „Pleschowetz" dáti Plesswicz anebo Plespicz a k citátům dodati 80.

Pniewa Lhota není Lhota Gross.

„Podhrady (Podhradí) G. B. Ung. Brod" škrtnouti a dáti heslo: Podhradí u Napajedel, městečko s tvrzí, mlýnem a farou zaniklé.

Str. 428. Praunsdorf, dodati str. 70, a škrtnouti „siehe Braunsdorf".

Str. 429. „Prostějoviček" heslo škrtnouti a dáti Prostějovice.

Str. 430. „Roch s. Dobrochau", dodati 36. 40. Dobrochau škrtnouti.

Str. 428. „Possoticz Schlesien" jsou Posutice nad Krnovem v Pr. Slezsku.

Str. 431. *„Rozumicz villa **265**" není indikována, slove po německu Rösnitz, nad Krnovem v Pr. Slezsku.

Stran hesla Rostein *oder* Rostitz bylo výše mluveno.

„Rzymycz" jsou Římice u Zábřeha, nikoli Římnice u Holešova.

„Schakwitz etc." nejsou Šakvice, nýbrž Čejkovice; třeba celé heslo škrtnouti a zařaditi „Čejkovice u Hodonína."

„Schardiček etc." jsou Šardice.

Str. 432. Schönwiese G. B. Olbersdorf neslove Loučky, nýbrž Kobylí, odkud se psal a píše rod Kobylkův z Kobylí.

„Seifersdorf Zybridowicze G. B. Freistadt (Teschen)“ škrtnouti a dáti nové heslo: „Sifridi villa“, zaniklá ves na Hukvaldsku.

Místo „Seloutek“ dáti heslo „Selutice“.

Str. 434. Sternek zanikl u Medlic.

Místo „Strazka“ dáti heslo Strážek (Straschkau)“.

„Svanov“ = Svojanov není u Litovle, nýbrž u Poličky.

Str. 435. „Tepenecz castrum (unbekannt) bei Bielkowitz“ — Tepenec čili Karlsburg Karlem IV. založený jest dobře (nedaleko Šternberka) znám, a jsou o něm monografie.

Po Treskowitz zařaditi heslo „Triba“ (Mor. Třebová).

Heslo Trpínek rozvésti na: „Trpín“ a „Trpěnovice“; za to však Trpínek úplně škrtnouti.

Str. 436. *Místo „Tržko“ dáti heslo „Tržek“.

*Po Ulricus zařaditi heslo „Unaticz 334“.

„Upolessnicz“ nemůže býti „Oponeschitz“.

Str. 437. Vreygenstat jest Fryšták.

„Walkowitz„ jsou Chvalkovice.

Wartnow obořený hrad u Krnova.

Str. 438. Wistricz jest V. Bystřice u Olomouce = Gross Wisternitz.

Str. 439. „Žakowitz G. B. Bystřitz a. H.“ škrtnouti: týká se Žarovic u Plumlova.

„Zassowa deserta“ vřaditi za nové heslo.

Str. 440. „Zelesska bei Zwittau?“ jest u Svitav, slove Želisko.

Zitbeyn unbekannt bei Komorau jest Štětina, stanice železničná.

Končíce úvahu o rejstříku ku 15. svazku, nepotřebujeme podotýkati, že jsme u posledních písmen se zastavovali již jen letem.

Dodatečně ještě některé chyby, na něž mne upozornil můj přítel. Vzdávám jemu za tuto jeho pomoc upřímné díky.

*61. listina má „Czakow“, ale není indikován. [Referent pro jistotu hledal pod *Cz*, kdež čteme „siehe auch *C*, *Č*, *Z*“, ale ani pod Č, ani pod *Z* není ho, nýbrž pod C! „Cakov (Zakov) G. B. Littau; villa Czakov 47“!! Bylo by se tedy archiváři málem ukřivdilo stran toho indikování, ač pravý tvar

„Czakow“ skutečně do rejstříku se nedostal; ale objevily se 4 chyby jiné, předně že listinný citát není správný, za druhé, že Němci nepíší té osady „Cakov“, za třetí, že jí Češi neříkají „Zakov“, za čtvrté, že listina sama pocházející z Kroměřížského archivu přese všecku filtraci „Hlídkou“ předce ještě má jistotně chybu na řádku 32. „villa Czakau“.]

*155. l. má „Cziesoldus de Rakodab vendidit honeste virgini domicelle Ancze dicte Opawcze“ — regest zní: „Cz. v. Rakodau (!) verkauft an die Jungfrau Ancza genannt Opawce etc.“ místo Opavka. [Referent k tomu podotýká (nemluvíc nic o skrovné znalosti české deklinace dle vzoru ryba), že to ani galantní ba ani historické není, šlechtičně Ance řečené Opavce dávati plebejské „Anča“ !)

*170. l. má Hossczicz, reg. Hoschütz, index G. Hoschitz. Je to důslednost!

*200. l. má „Damianus Puklicze de Czetkowicz“, regest poněmčil tohoto Puklici na „Puklitz“! A předce z dějin moravských jméno Puklice = Puklica jest dobře známo.

*213. Holý regest bez listiny má: „Sezima von Wildenschwert (Ústí) verkauft in Mähren Feste & das Schloss Althart (Hobzie) etc“. Jméno Sezimy z Ústí stkvěle proslaveno jest ze hnutí husitského, jen že se psal z Ústí nad Lužnicí, nikoli z Ústí nad Orlicí! Nepocházel tedy z Wildenschwertu! A aby v Hobze byl býval vedle tvrze i zámek, to předce věc mnoho podivná.

*273 l. má za svědka „Andrea plebano in Lauczano, predicatore Theutonicorum etc“. Tento Ondřej farář v rejstříku není uveden pod heslem Lauczano, nýbrž pod heslem Brünn — za německého kazatele u sv. Jakuba!

To by předce byla podivná věc, aby farář, maje vlastní parochii, chodíval Němcům kázat do Brna[1])! [Jinak ale patrna jest chyba v listině, že totiž jedno křestné jméno jest vynecháno, a že se tedy má čísti: „Andrea plebano in Lauczano, (Nicolao) predicatore Theutunicorum, Bunczone predicatore Bohemorum, Theodorico, Jacobo, Johanne cappellanis[2]) ecclesie sancti Jacobi“. Referent].

*411. Pohořelice blíže Brna mají vlastní okres. Takových nepravých okresů bylo udáno v rejstříku nejméně 20!

---

[1]) Za 16. století to bývalo. Redakce.

[2]) Že se píše „ca*pp*ellanis“, jest snad jen mně nápadno.

III. Úvahy o vědeckém apparátě.

Diplomy XIV. svazku a jich provenience.

Počítá se všech listin do toho svazku buď úplně přejatých anebo regestovaných 181. I poněvadž mezi nimi jsou mnohé z tištěných již knih, a to z Kopeckého regest, z Palackého a Chlumeckého uveřejněno po dvou, z archivu českého a z Dobnerových monument po jedné, kdežto z Deutsche Reichsakten jest jich 9, z Riedlova Codex Brandeburgensis 49, (ač v posledních 58 případech jen ve způsobě regest)[1]; *smíme za vlastní práci počítati sotva 100 listin*)*, (neboť po odečtení 75 od 181 zbude 106, ale mezi těmi ještě nejméně 6 jest regest).

Pro nás je tedy nad míru důležito zvěděti, odkud byl snešen ostatní materiál pro 14. svazek.

V tomto svazku ovšem první místo *má zemský archiv*, kterýž se skládá jednak z části všeobecné, jednak z někdejších klášterských archivů (které po zrušení těch klášterů přešly do Brna), jednak ze zvláštních sbírek.

Dle toho ze všeobecného archivu zemského přijato do 14. svazku listin 5, z Velehradského klášterského 10, z archivův Augustinianských 5, z Králové kláštera 4, ze Žďárského 3, z Louckého, Klarisek Znojemských, Kartouzy Olomucké po 2, z kláštera sv. Kateřiny v Olomouci 1; dále ze sbírky Bočkovy 10, ze sbírky Cerronské 3.

Úhrnem tedy podal zemský archiv Brněnský 47 listin.

Na proti tomu archiv kapitoly Olomucké poskytl 11 diplomů, Kroměřížský arcibiskupský 6, Třeboňský 5, české museum v Praze a dvorský ve Vídni po 2, Jindřicho-hradecký a drážďanský po jednom diplomě. — Úhrnem 28 diplomův.

Z městských archivů pošlo listin, a to z Olomouce 11, z Brna 7, z Jihlavy 5, z Byteše 3, z Olešnice, z Velkého Meziříčí, ze Šternberka a ze Znojma po jedné listině, tedy úhrnem 30 listin.

Tu viděti zřetelně křiklavé poměry archivalní na Moravě, že se vydává moravský diplomatář, aniž by se soustavně pátralo, co chovají ostatní moravská

[1]) „Selský archiv" ve svém listináři uveřejnil ve dvou ročnících 130 listin celých.

města, neboť když Olomouc, Brno, Jihlava, ano Byteš, Olešnice, V. Meziříčí, Šternberk i Znojmo poskytly materiál, kterak by ho neměla města jiná?

A kdežto za dřívějších dob, což referent může dosvědčiti z vlastní zkušenosti, dosti bedlivě se pečovalo o takovou, říkajíc intensivitu domácí, nový p. archivář hoví poněkud extensivitě čili zahraničnosti.

Však všímejme si též 15. svazku!

Diplomy XV. svazku a jich původ.

Patnáctý svazek podává 460 čísel. Na tomto svazku mají účast:

Třeboňský archiv . . . . 159[1]) diplomy;
Zemský archiv brněnský: a to všeobecná část . . 39 kusy,
Kláštery: Velehrad 39, Augustiniani 14 (Fulnek sám 6), Jesuité 7, Loucký 5, Dominikáni 3; Králové klášter, Rajhrad, Tišnov, Zábrdovice po 2; klášter Hradisko, sv. Klára Jihlavská a Opavská po 1;
tedy úhrnem kláštery . . . 79 kusů,
Bočkova a Cerronská sbírka . . . . 19 „
Codex Pernštejnský . . . . 18 „
Ousov a Olešnice . . . . 4 kusů.
úhrnem zemský archiv mor. 159 dipl.
Kroměřížský archiv arcibiskupský poskytl Lechnerovi 91 kusův, jiných tuším od Snopka opsaných 20 kusův
úhrnem . . 111 kusův

Celkem tedy ty 3 archivy poskytly 429 listin, takže ostatních 31 diplomův připadá na různé jiné archivy, a to 7 na město Brno, 5 na Kolín v Němcích, 2 na dvorský archiv, po jedné na Řím, kapitolu a studijní knihovnu v Olomouci — a na Celovec; zbývají otisky z desk zemských, z českého archivu, Časopisu Matice Mor. atd.

Zajímavo jest, že v tom svazku kromě Brna *není zastoupeno ani jediné město moravské.*

---

[1]) Archivář sám počítá 160, o čemž jsem se přesvědčil pozdějším nahlednutím do předmluvy; nicméně nechávám státi své výpočty nezměněny, poněvadž v jiných částech lépe informují, ačkoli tajiti nechci, že jsem se nezabýval otázkou, jak archiv moravský jest složen.

Jestliže tedy Třeboňský, zemský moravský a kroměřížský, tedy tři říkajíc naše domácí archivy, tolik *doplňků* ku 13. předešlým svazkům mohly poskytnouti: totě nejlepším a nejskvělejším důkazem, že vydávání historických pramenů moravských má ohromnou vadu především tu, že vlastně nevíme, co jsme doma měli anebo doposud máme, t. j. kdyby nový plán archivářův měl se uskutečniti, že snad až naši prapotomci, tedy za několik set let po nás se dovědí, jaké skvostné poklady nejen zemský, kroměřížský, kapitolní, nýbrž vůbec městské i panské a soukromé archivy nyní chovají.

Dříve než o tom promluvíme, že dva svazky, vyšlé z redakce nového archiváře, nebyly sestavovány podle nějakého určitého plánu, nýbrž že nimi spíše náhoda zahrála, nemůžeme mlčením pominouti otázky stran diplomatické přesnosti otištěných listin.

I poněvadž pro 14. svazek bylo pracováno od nebožtíka archiváře a Nebovidského, není z toho svazku dosti patrná účast nového archiváře, kdežto 15. svazek považujeme celý za dílo pod jeho redakcí vydané.

I třeba předem pověděti, že všecky listiny z Třeboňského archivu, jichž jest 159 čili 160, opsati dal tamější ředitel-archivář Frant. Mareš; dále lze všecku provenienci z Kroměřížského archivu, tedy jednak listiny Lechnerovy po opravách Snopkových a též jiné Kroměřížské diplomy, tuším od archiváře Fr. Snopka opsané, (tedy 111 listin) za dokonale přesné považovati, úhrnem tedy 270 listin.

K těm druží se ještě značná řada diplomův, otištěných z jiných tiskopisův aneb objednaných z cizích archivů, takže celkem bude lze důvěřovati v diplomatickou správnost celého svazku 15., zvláště také proto, že v něm obsaženo jest mnoho novějších přepisů jak z klášterských listin, tak od Bočka, a Cerroniho pořízených.

Co se tkne nepřesnosti diplomatické, na některé věci jsme již upozornili, že pan archivář z listin (jakožto antiypsilonista) nejspíše něco těch ypsilonů vymýtil; rovněž také jistojistě místo „*z*„ a „*cz*“ ledakde vpašoval moderní „*tz*“, jakož ještě na některých příkladech doložíme.

Že pak v listině 133. ten „Uschenowicz“ jednou četl Wschenowitz, po druhé „Ochsenwicz“, není věc způsobilá

v jeho přesné transskribování přílišně důvěřovati, nemluvíc o jiných povrchnostech.

I bylo by ovšem třeba věděti, které diplomy archivář sám transskriboval, což příště bude třeba označovati, aby se vědělo, koho za nesprávnost odpovědna činiti.

Jakkoli tedy celkově ve správnost a grafickou přesnost diplomů samých v 15. svazku otištěných lze důvěřovati, *ale regesty k listinám*, jak jsme již na mnohých případech ukázali, netoliko nejsou spolehlivé, ba často *nejsou vědecké*, ani po obsahové, ani po věcné a nejméně po topografické stránce; i můžeme jim tím méně důvěřovati, čím častěji regestant sám své topografické fikce vylučuje z rejstříka.

Při tom při všem nápadna jest věc, že v soupise regest na str. I.—XLIII. celému svazku předeslaném některé regesty různí se od regest nad jednotlivé listiny položených.

Zejmena zdá se, že otazníky při regestách nadlistinných, jichž v soupise není, pokládal vydavatel, aby při pozdním poznání svých chyb zakryl svůj zpátečný ústup.

Pro charakteristiku několik příkladů uvedeme.

Bez otazníka jsou v soupise regesta s místními jmény: Tesswitz, (kdež se jedná o Tožikovice), Czmairhof, Dražowitz, Kudlowitz, Raspitz, Žalkowitz, Kunsak, Chwalkow (listina Třeboňská má Chvaličov!), *Frühwald*. V těch všech případech regesty nadlistinné mají otazníky. Krakowetz v soupise je též bez otazníka, ale nad listinou jest „Krakowetz (Krokersdorf?)“ Toliko „Wschenowitz“ (kde se jedná o Uštěnovice) zůstal „Wschenowitzem.“

I poněvadž vydavatel nezná topografie moravské, pochopí každý, kolik chyb nadělal nejen do restříka, nýbrž i do soupisu regest ku 15. svazku.

Ale jak chvalitebná věc sama o sobě byla, že připojil chronologický soupis všech doplňků k ostatním 13. svazkům, kterýž soupis regest měl pořiditi toliko opáčením regest, sepsaných od dřívějších archivářů Chytila a Brandla, ale i tuto mechanickou práci vykonal nejen jako vůbec, povrchně, ba nadělal i do Chytilových a Brandlových regest — nových chyb! Rozumí se samo sebou, že latinská regesta zněmčil a místní jména — od oka jen — přioděl nejmodernějším pravopisem německým.

Podáváme ukázky některé toliko ku V. a VII. svazku. Předem, aby nikdo nemyslil, že archiváři vytýkáme bez příčiny povrchnost, uvedeme charakteristický příklad.

V. 103. „Monasterium Litomyšlense“ agrum quendam ad Morašice et Moštěnice Elisabethae, relictae Drškonis, quondam de Bučina vendidit — „Kl. Leitom*i*schl verkauft Elisabeth, Witwe des Drško v. Bučina — einen Acker.“ České Morašice a Moštěnice ho uhranuly!

V. 1. Witonice — archivář přepisuje na Witonitz.

V. 25. Gewiczka — Gewitsch.

V. 32. listina česká má „Slapanicz — archivář — Schlappanitz. Při této české listině (s datem 1262) ani při následujících neoznačuje ničím ani českým datováním, že běží o české listiny, ač nikoli soudobé, nýbrž z pozdějších dob. Pruský codex diplom. Silesiae v té příčině může býti vzorem každému archiváři. Tutě zřetelná jest bohemophobia, která zamlčujíc česká jména osad, zamlčujíc, jaká jest listina, a poněmčujíc místní jména česká i do minulosti, jistotně také schopná jest — umlčovati české listiny a nepojímati jich do diplomatáře. O ne, to nejde, aby se psalo a křičelo proti falsatorům, když sami nestojíme na výši neúprosné historické pravdy.

V. 41. Chytil: Troskotowice — archivář — „Treskowitz“.

V. 45. česká listina v Mohelnici stran Řepové daná — má u archiváře datum Müglitz; Řepowa zůstala, poněvadž archivář nevěděl, jak dnes slove, jinak by tu Řepovou jistotně do 13. století zpět byl zmodernisoval na Rippau, jako Křižanow, ač neví, o který běží, od oka proměnil na Křižanau.

V. 106. Chunic, Pribiz — přeměnil na Kaunitz (!) a Pribitz, kdež zase listinné „Koniz“ (v VII. svazku) udělal bez rozmyslu „*Konitzem*“. Kdyby nebyl tak povrchním badatelem, mohl nahlédnouti, kterak Brandl, topograf moravský zajisté znamenitý, ačkoli má heslo „Konitz“ s několika citaty, předce pro „Koniz“ nechal heslo zvláštní.

Až bude archivář sepisovati komendy německého řádu na Moravě, pak možná pozná, že Konice u Prostějova, Konice na jihu, Kounice a dvoje „Kanitz“ nadělají opravdovému

topografu velikých zmatkův. Moravský archivář všecky ty těžkosti přeskočil moderním pravopisem německým!

VII. 156. Dražovice, pro něž potomně nadělal tolik otazníků, zůstaly Dražovicemi. Tuto nechává běžeti, co jinde jemu vrtá mozkem!

VI. 166. l. má Branicz iuxta Cunicensem — Brandl píše: „Kanitz“-„Branic“ — náš archivář bez rozmyslu Kanitz, Branitz.

VI. 167. Holešovice — mění na Holeschowitz, ač jinak kde běží o jména česká jako tuto, bývá zdrželivějším.

VI. 197. listinu českou v „Krasnie“ datovanou — za českou neoznačuje, ač hned před tím datum „Horlico sive Saldenstein“ po slušnosti nechává.

Ale data „Luca“, Brzyzaviae“ — bez rozmyslu mění na „Bruck“, „Brüsau“!

Kdyby to mělo býti úkolem diplomatáře a archiváře zemského, každé místní jméno odívati v roucho německého pravopisu, pak bychom musili od něho žádati, aby aspoň v pravopise německém byl — důsledným a nepsal jednou Bitesch, Dambořitz, Rotigel, po druhé Bittesch, Damborschitz, Rottigl atd.

VII. 203. zase česká listina v městě Brně l. 1320 daná — archivář mlčí jak pěna — a píše Brünn.

VII. 205. Král Jan Jindřichovi z Lipé vzdává Tovačov a 5 vesnic s českými jmény — naš regestant povrchně: Tobitschau „und einige Dörfer“, ani jich nepočítal.

VII. 220. Král Jan jedná o tvrz Lipnici = „Lipnicz“; Brandl píše přesně „Lipnic“, aby každý věděl, že *cz* v tom případě není *č*, jak přečasto u Volného ano i do nynějších dob se chybuje; náš regestant nechal též Lipnic, což jest zase nedůslednost; kdo jindy píše Witonitz, měl také tuto listinné „Lipnicz“ čísti na „Lipnitz“. Ale on se vůbec do listiny na str. 821—22 VII. otištěné ani nepodíval, anobrž myslil, že „Lipnic“ jest „Lipnik“. Odtud jest pochopitelná chyba v rejstříku, že pod heslo Lipník zařadil také Lipnici! Zdá se tedy, že češtiny hrubě nezná.

Za to listinné Schirnawicz VII. 227, 228, kterêž Brandl správně sice ale ne dosti přesně Černovic (místo Črnovic) čte, honem proměňuje na „Czernowitz“! Tedy ani při formal-

ních věcech pravopisných není důslednosti, poněvadž vydavatel jest v topografii naší nováčkem.

VII. 237. Beschreibung der Lehen & Lehensvasallen . . . zwischen den Jahren 1318—1326 (str. 837—844). — Kdyby si byl té listiny jen povrchně všimnul, kdež tučným písmem psáno: provincia Olomucensis, Muglicensis etc. — a listinu tu otiskl i Lechner —, byl by se uvaroval oněch hrozných chyb, kterých se v rejstříku dopustil určováním manstev biskupských — i na Těšínsku!

VII. 245. Česká listina krále Jana 1327: bohemica sunt: nec leguntur nec indicantur.

VII. 286. L. 1332 kníže Kazimír Těšínský dal list na fojtství „Gruschow", Brandl právem do regestu dal „zu Hrušow (Gruschow)". Našemu pánu jest ovšem „Hrušov" proti mysli i píše Gruschow, ač se jedná o Hrušov (Hruschau) u Přívoza ještě nedokřtěného na Oderfurt!

Touže dobou týž kníže Kazimír Těšínský vydal list také o fojtství Karvinské (VII. 276) čili v Arnolsdorfě, což do moravského diplomatáře pojato bylo za oné doby idealné, kdy se myslilo, že Moravský diplomatář má se starati též o celé rakouské Slezsko, jako pruský diplomatář Vratislavský se stará o ně, ale později upuštěno od toho úplně, pročež vynecháno z diplomatáře Těšínsko, ano i Opavsko, kdežto našemu archiváři nejen Opavsko, nýbrž i enklavy v pruském Opavsku, ač do r. 1742 náležely k Moravě, jsou „Preußisch-Schlesien". Však o tom nechceme mluviti, nýbrž o té okolnosti, že vydavatel diplomatáře míní, co bylo kdy vydáno v diplomatáři moravském, že vše týkalo se Moravy; tudíž třeba mu odpustiti, když manství Olomuckého biskupství — na základě nomenklatury — hledal na Těšínsku. Doufajíce, že jsme nazbyt charakterisovali regesta archivářova, nepotřebujeme více dodávati, kterak si vede povrchně na jiných místech, kde vyhýbá se českým jménům, an stručně praví „einige Dörfer", „einige Güter in Mähren", jen ještě jeden jediný příklad budiž uveden, kde místo „Dukowan" regestuje „Bukowan" (VII. 229. str. 829. čili pag. XVII. v Chronolog. Verzeichniss).

Nota bene: jen některé příklady ze svazku V. a VII. jsme srovnávali, nehleděvše již k ostatním svazkům.

Rozepsavše se, jak míníme, s dostatek o regestech obojích, věnovati chceme pozornost též *poznámkám pod jednotlivými listinami*, o nichž o všech můžeme pověděti všeobecně, že jsou netoliko zřetelné, anobrž i výmluvné. Neboť z nich mohli jsme velmi přesně určiti provenienci všech listin. Jen u několika listin zejmena regestovaných nebylo udáno z jaké, české-li, latinské či německé ten regest byl zdělán (pro tuto totiž dobu neposkytuje diplomatář již žádných diplomů francouzských).

Že pod listinou 62. vynecháno jest slovo Klarissen Klosters, nevadí nic, poněvadž regest zřetelně vypravuje, o který klášter, totiž že o Opavský, běží. Rovněž zasluhují vší chvály podrobné zprávy o originálech pergamenových, o pečetech, o erbech, obrazích (zvláště klášterských) i o legendách pečetních; ba často i rozměry jednotlivých listin se udávají.

Hledíc k této důkladnosti, jest přirozeno, že s nemenší pílí se zaznamenává provenience Lechnerových listin, z níž poznáváme, že předně tu kterou listinu opsal z arcibiskupského archivu Kroměřížského, že ji otiskl v „Zeitschrift f. d. Gesch. Mährens & Schlesiens“, že touž listinu korrigoval Fr. Snopek buď v „Časopise Matice Moravské“, buď v „Hlídce“, (rozumí se s patřičnými číslicemi, kteréž udávají signatury, letopočet, ročník, stranu atd.). A hned první listina Lechnerova má pod čárou 9 řádků rozepisujících se na široko o této věci, a tak se to opakuje potom ještě 90kráte až do omrzení pro toho, kdo dřívějších svazků zná příjemnou stručnost.

Z toho ustavičného opakování patrná jest úmyslnost, i přejeme upřímně Lechnerovi, ačkoli ho osobně ani neznáme, toho uznání, jehož skutečně zasluhuje; rovněž nezávidíme Zeitschriftu f. G. M. & Schl. reklamy, jaké se jemu ve spise úředním, jakým jest diplomatář moravský, dostává za působnost jeho též od referenta nejednou chválenou, ale pro správce tak velikého archivu, jakým jest moravský, pro archiváře jak míním od země s dostatek dotovaného jest a zůstane věc předce jen podivná, když pro diplomatář nákladem zemským vydávaný, nečerpá ze samého čistého zřídla (z archivu totiž Kroměřížského jemu do kořán otevřeného), nýbrž spokojuje se pramenem podružným (Zeitschriftem), načež teprve ten pramen filtruje „Časopisem Matice Moravské“ a „Hlídkou“, aby takto dostal do diplomatáře prazdroj prý Kroměřížský.

Chraň Bůh, abych podceňoval práci Lechnerovu (míním tuto listinář v Zeitschriftu uveřejněný a různý od spisu výše uvedeného), rovněž opatruj mne Pán Bůh podezření, abych kázal plýtvati silami, tak aby, co Lechner vykonal, na novo se konalo, míním, že úkolem žádného diplomatáře nikdy nebylo, aby bez potřeby otiskoval, co bylo jinde otištěno. V takových případech bylo archivářovou povinností regestovati listiny z Zeitschriftu, ale per extensum patiskovati z časopisu všeobecně přístupného, totě zemského archivu nedůstojno, ano neoekonomicko, když nechává se tisíce velecenných listin v archivě zakopaných a chodí se na půjčky k časopisům opisovat listiny určené pro vklady do desk manských. Týmž právem mělo se opisovati z desk zemských Chlumeckého.

A potom jiná vážná věc. Když německý časopis hlavně německé listiny a málo českých uveřejňuje, kdože by tomu časopisu směl anebo se opovážil zazlívati? Nuže, je-li to také úkolem diplomatáře moravského, uveřejňovati jen to, co podává časopis ten a nic více, anebo-li stojí diplomatář moravský na vyšším, celozemském stanovisku?

A tu přicházíme k otázce veleváżné: podle jakého plánu vznikl 15. svazek? My pravíme podle žádného, nýbrž jen náhodou.

Přijímal pro 15. svazek, co mu poskytl ředitel Mareš z Třeboně, přijímal, co uveřejnil Lechner v Zeitschriftu, načež ze zemského archivu material pro dobu 1278—1408 snášel, pohodlně přehlížeje Bočkovu a Cerronskou sbírku, Pernštejnský codex a klášterské archivy.

Dle jakého hlediska přejímal do diplomatáře listiny z Pernštejnského kodiku, ač „Český archiv“ dva svazky věnoval rodu Pernštejnskému, tedy kodex Brněnský jistotně důkladně excerpoval, není zjevno, jedná-li se tu o důležité paběrky či o holé otisky z „archivu českého“. Z předmluvy to není dosti patrno, čím se tu spravovalo.

Pokud jsme sledovali listiny Lechnerovy, shledali jsme, že od r. 1390 (nepočítajíc latinských diplomů) uveřejnil 19 listin německých a 9 českých; i nemáme práva zpytovati, jakým plánem se spravoval Lechner, ale když archivář otiskuje Lechnerovy listiny, pak ovšem otiskoval bez plánu.

Nejzajímavější ovšem jest, že Třeboňské listiny otiskoval bez rozmýšlení, týkají-li se Moravy čili nic. Tak na př. číslo 350. náleželo do Vratislavského diplomatáře, nikoli do Moravského (dotýká se Otmuchovska, Nisska, ano i Grodkovska!).

Tím ovšem ani slovem nevděčným nesmíme zpomínati příspěvků Třeboňských, neboť kdyby ne Třeboně a Kroměříže, nebyli bychom se dověděli ničeho o krajích k Moravě tehda buď náležejících anebo k Moravě úvazkem církevním i politickým ještě příslušných.

Jakož pak archivář hledáním biskupských manstev na Těšínsku dokázal, že o topografii moravské neměl ponětí: tak sobě ani neuvědomil, jaký rozdíl jest mezi vlastním Slezskem a starou Moravou, pročež napořáde všecko háže do Pr. Slezska. Nemá na paměti ani Cukmantelska ani Prudnicka, ani enklav moravských v nynějším Pr. Slezsku, ani Krnovska. O Opavsku, o jehož nabytí též markrabí Jošt usiloval, a o Těšínsku, které nám dočasně zabralo kus Moravy (Místecko) — nechceme ani mluviti.

Toho všeho zpomínajíce míníme, kdyby vydavatel poměry těchto krajin pro příslušné doby byl sledoval, že by si byl počínal účelně a že by byl doplňků velmi mnoho ještě jiných nalezl, kteréž bylo třeba hledati buď v diplomatářích jednajících o těch krajích, buď v archivech nedočerpaných. Že tak ještě dbal pánů z Kravař jemu z Zeitschriftu známějších!

Tak Desky zemské Krnovské i pro dobu Joštovu jsou dosti kořistné. A „registrum Sti. Wenceslai“ jest kniha velmi přístupna a nejméně tak důležita, jako Kopeckého regesta, z nichž nahodilé věci přejal do diplomatáře.

A že Morava bohata jest též na mnohé prameny jiné — mimobrněnské — rozumí se samo sebou.

Tak na př. fundační kniha sv. Mořická v Olomouci, na niž jsem již před 25 léty upozorňoval, po mé paměti zpomíná markrabí Jošta, pana z Radověšic, pánů z Kravař i Boskovic atd.

A jediný tento kodex, do něhož jsem k vůli tomuto referátu jen povrchně zase po 25 letech nahlédl, obsahuje listiny l. 1402 dané tři, z l. 1403 a z l. 1410 po dvou!

Z toho ze všeho můžeme usouditi, že oba svazky diplomatáře nezrodily se z určitého plánu, nýbrž z náhody.

A jediným štěstím naším jest, že archivy Třeboňský a Kroměřížský 15. svazku diplomatáři moravskému daly předce ráz moravský, t. j. historický.

IX. Závěrek. Z toho všeho, co jsme doposud pověděli, jak míníme vrchovatou měrou, dokázáno jest, což jsme v úvodě namítali, že vydavatel diplomatáře ve starší topografii moravské se vůbec nevyzná, že si nevšímá dřívějších svazků této publikace, že určuje polohu všech míst dle nového slovníka místopisného, že nebéře k ruce žádné mapy, že mění samovolně ano násilně i místní jména!

A je-li již z těch výtek všeobecných patrná troufalá povrchnost, kteráž se jeví i na nedůslednosti při pravopise německém, však ještě nápadněji zračí se z oněch regest, kteréž v odporu jsou s listinami, na př. když listina zřetelně mluví o dědictví a on regestuje manství! Nad to nade všecko konstatovali jsme i značné mezery vědecké, že vydavatel nemaje tušení o ohromné řadě osad na Moravě zaniklých (jichž jest nejméně 300 dědin a asi 10 městeček) — napořáde i ty zaniklé osady určuje moderním slovníkem místopisným, ba že si vypomáhá i koloniemi koncem 18. století a jednou l. 1847 založenými; že nezná ani hranic dioecesanních (hledaje manstva kostela Olomuckého na Těšínsku); že jemu ušlo, jaký byl rozdíl mezi cudou Brněnskou a Olomuckou, že tedy člověka na Těšínsku osedlého nikdo nesměl pohoniti před cudu Brněnskou; jaký rozdíl jest mezi „lehen“ a „lahn“ a že peníze zejména věnné, nikdo nikomu manským obyčejem nepouštěl atd.

Než nejkřiklavějším literárním „činem“, nechceme určovati jakým, jest a zůstane, že se opovážil na veřejnost s takovou primitivnou topografií moravskou Volnému a Brandlovi na posměch! Ačkoli měl po ruce tak znamenité pomůcky topografické, jakými jsou: 13 svazků diplomatáře, Schwoyova i Volného topografie, Chlumeckého desky zemské, Brandlovy půhony, též zejmena Lechnerovu knihu; ačkoli měl k pomoci mapy k Volnému a též pro nomenklaturu místní nejvýtečnější mapu Šemberovu: však těch všech pomůcek netoliko se neradil, nýbrž přečasto beze všeho zřetele ku obsahu a ku topografii listin — proti zdravému rozumu — ze sousedních dědin jednu hledal u Jičína,

druhou u Vsetína; jednu u Ostravy, druhou u Uh. Brodu; jednu u Opavy, druhou u Znojma! Ba nemaje na tom dosti (ať nemluvíme o chybném čtení listin, jako když Ursicz čte ne na Uřice, nýbrž na Určice) i místní jména násilně mění, tak Chvaličov na Chvalkov a p. To jest rejstřík pro historické děti!

A při tom při všem zanedbal z cizozemských diplomatářů na př. z Vratislavského poučiti se, s jakou akribií a akkuratessou právě listinná jména se reprodukují: ba zanedbal poučiti se o tom, že studium topografické vzrostlo dnes již v přední disciplinu každému historikovi potřebnou a mnohem důležitější, než jest na př. heraldika; pročež filiaci místních jmen netoliko za hranicemi (na př. ve Francii), nýbrž i u nás částečně na Moravě věnuje se táž bedlivost jako i studiu nápisův.

Cožkoli tedy učinil anebo zanedbal, to učinil ne jakožto soukromý učenec, nýbrž jménem celé země v díle monumentálním, jakým jest Codex diplomaticus Moraviae, čímž se stala příhana celé zemi.

Tu věc nezbytně třeba napraviti tak, že se vydají nové rejstříky ku 14. a 15. svazku, spracované podle zásad vědeckých (jak to vyžaduje akribie archivalní a též kritika filologická tak německá jak česká) a podle potřeb historických a na základě všestranných vědomostí kulturních, jež se týkají práva, moravských zemských řádův a jiných soukromých zvykův i obyčejův.

Se zřetelem ku všem těmto výtkám vydavateli činěným, pokládáme za svou svatou povinnost co nejrozhodněji ohraditi se proti novotám v předmluvě ohlášeným, a dalšímu zamyšlenému experimentování s diplomatářem moravským odporovati nejdůraznějším: Quod non!

Nesmíme a nemůžeme připustiti, aby příště Codex diplomaticus Moraviae obmezoval se jen na archiv zemský („Die amtliche publicistische Thätigkeit im Codex diplomaticus mehr auf das Landesarchiv zu beschränken“), anebo aby se upustilo od chronologického pořádku a drželo se nějakého „Gruppensystemu.“ [1])

[1]) Souhlasíme úplně s tímto míněním p. referenta. Nelze schvalovati, aby další prameny k dějinám moravským byly vydávány dle odborův a se zřením hlavně k materiálu moravského archivu zemského, jelikož by tím Codex dipl. Mor. zůstal torsem právě tak, jako dějiny Moravy Dudíkovy i Bretholzovy.

Zvláště bychom se musili zpírati tomu, aby nám archivář pro méně důležité listiny sliboval jen vyňatky anebo regesty.

Nad těmi vyňatky a regesty, zvláště z listin českých bychom zajisté vzplakali, majíce dosti vzoru nejen na př. na č. 213, ba ještě více na některých příkladech, jak německé listiny zregestoval.

Slovem: archivář svýma oběma publikacema nákladem zemským vydanýma neosvědčil se učencem takovým, abychom dalšímu vydávání Diplomatáře Moravského pod jeho redakcí mohli s důvěrou vstříc hleděti, pročež nezbytno jest, aby se sestoupila archivalní rada, kteráž by předem zabránila, aby takových svazků jako jest 14. a 15. více světla denního spatřiti nemohlo; aby další vydávání diplomatáře approbovala, zvláště aby se uradila, kterak učiniti, aby ohromné poklady nejen v archivě zemském, nýbrž i jinde přechovávané nehnily a neprachnivěly pro naše praprapotomky, nýbrž aby hromadněji než dosud a dělením práce po dobrých vzorech jak cizozemských, tak domácích vydávány byly na veřejnost co nejrychleji.

Mnohé z listin zemského archivu moravského jsou již vytisknuty, a konečně, což jest důvodem nejvážnějším, deorganisace archivů měst i hradů moravských trvala by i dále, kdežto mělo by býti jedním z předních úkolů zemského archivu, aby v té příčině záhy postaráno bylo o nápravu. Že posud organisace ta vykonána není, nemůže býti důvodem, aby nebyla vykonána vůbec. Žádáme, by počet úředníků v zemském archivě byl přiměřeně rozmnožen a dva z nich aby po celý rok prohlíželi archivy venkovské a opisovali vše, co nalezli by význačného. Podobně i v archivech zahraničných je velmi mnoho listinných památek moravských, o které se u nás mimo jednotlivce nikdo nestará. I tu třeba nápravy. Zemský výbor vykonal sice pěkný čin, když dovolil, aby dva úředníci archivní konali jako stipendisté státní studia v archivech římských, ale mohl vykonati více: již po léta měl pracovati v archivech vatikanských aspoň jeden zemský stipendista moravský po způsobu jiných zemí.

Pokud se týká Cod. dipl. Mor. trváme na tom, aby se pokračovalo ve vydávání rychleji, než dosud, aby význačné listiny podávaly se per extensum, méně význačné v regestech téže řeči, v jaké psána jest listina, na listiny vytisknuté jinde aby se poukázalo vhodným způsobem a rozhodně žádáme, aby tato veledůležitá publikace nebyla vydávána jen německy, nýbrž aby aspoň předmluva byla podána také *česky,* vždyť běží o zemi, v níž žijí tři čtvrtiny obyvatelstva českého. Budiž nám v té příčině měřeno na Moravě aspoň tak, jak se měří Němcům v Čechách, kde přece jsou v rozhodné menšině. Konečně by si bylo přáti, aby zemský sněm systemisoval místo historiografa moravského. *Redakce.*

Táž archivalní rada bude o to pečovati, aby Codex diplomaticus Moraviae ke cti a slávě celé Moravy stál ve všech příčinách na výši vědy, na jaké 14. a 15. svazek se svými velechybnými rejstříky nestojí.

Rectum semper veritas. *V. Prasek.*

Františka Slavatová a doba její. Napsal Alois Hrudička. Otisk z „Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje" 1902.

Před vlastním životopisem Františky hraběnky Slavatové vypsán rozvrat náboženský a politický v zemích českých v XVI. a XVII. století. Dále pak líčeny snahy a práce o reformu katolickou v Čechách a na Moravě. Vypisováno to více přehledně; spisovatel často jen naznačuje a poukazuje k důsledkům, jen někdy rozvádí líčení v podrobnosti. Stanovisko své hledí odůvodniti: dovozuje, že stavům protestantským nezáleželo na ctihodných tradicích českého lidu, ale že běželo jim o zničení starého náboženství katolického, o zatlačení moci královské a zaražení strannické a sobecké vlády stavů šlechtických, jejichž choutkám právě nevázanost náboženská vítaným byla pláštíkem, a že boj mezi stavy a císařem byl bojem o moc politickou, bojem mezi oligarchií a absolutismem. Ovšem odbojem lehkomyslně a zločinně zahájeným změněna byla tvářnost naší vlasti; vláda císařská a zvláště rod panovnický dobře postřehl, že hnutí proti Římu čelí též proti zájmům jejím a důsledně tedy odbůjcové v náboženství pokládáni za odpůrce politické a protivníky zájmů rodu císařského, jenž čím více pozoroval u nich snahy odstředivé, tím více moc svou upevniti se snažil, a to soustředěním ve smyslu absolutním i rušením dávných práv a výsad. Proto konána rozkazy císařskými a mocí světskou reformace katolická. Celkem lid v jádru svém zbožný navrátil se znenáhla k víře otců svých, při čemž zásluhu nepopiratelnou má řád jesuitský. Jeho příznivci byla katolická šlechta, zejména hrabě Vilém Slavata a Františka, manželka syna jeho Jáchyma Oldřicha, kteráž ovdověvši uvedla řád také do Telče, kde založila kollej, kostel, gymnasium. Sama Františka (nar. 28. září 1610, zemřela 22. září 1676) byla vzornou matkou a vychovatelkou, příkladem zbožnosti a lásky k bližnímu.

Rozdělení látky zavinilo, že se spisovatel místy opakuje. Vadí také četné odbočky od látky sledované; tím se stalo, že vypravování je poněkud neurovnáno. Někde i stilisace je nepřesna,

chronologický pořad se opouští, a pozdější nebo i předešlé věci se vsunují, čímž přehlednost se ztrácí, ježto dějinný vývoj je přerušován. Po našem soudě mnohem lépe by se kniha zamlouvala, kdyby se dbalo pečlivě chronologie a kdyby bez drobení a tříštění podávalo se v širokém rámci jednotné vypravování; o ctnostném životě hrab. Františky mohlo se pak promluviti ve zvláštním oddíle.

Ještě několik poznámek. Na str. 39. ve větě, že direktoři vtrhli do Rakous a jali se za vůdcovství Thurnova obléhati Vídeň, sídlo císařovo, ba vrazivše do hradu doráželi na Ferdinanda II., zajisté vynecháno v tisku, že to byli Dolnorakouští, spojenci čeští. Mír v Praze 1635 ujednán byl se Saskem bez účasti Švédů (str. 62). Že by byli dobyli Uhři před mírem Mikulovským až Mor. Třebové (str. 72), nezakládá se na pravdě. Omylem asi napsáno (str. 124), že Slavata vešel 1608 v Ivančicích v bližší styk s Žerotínem a že Slavata později, když nepříznivci Žerotínovi u dvora pražského zdvihli proti němu soud, účinně se ho ujímal; soud proti Žerotínovi byl, jak známo, spíše. Chybou tisku je na str. 156 rok 1664 místo 1644. Na str. 165 praví se, že Jáchym Oldřich narodil se 1604, kdežto na str. 187 se dí, že zemřel v Mostě nad Murou 5. května 1645 maje 37 let; ale i toto datum 5. května 1645 zdá se pochybným, jak souditi možno z listu Františčina na str. 189 a také z okolnosti, že z Pasova psala již 14. května 1645. Na str. 177 udán rok smrti Jana Jiřího 1688, kdežto na str. 111 a 315 uveden rok 1689. Místo Mouse (str. 259) čisti jest Monse. Na str. 260 dodati jest, že na studijní fond přešlo podací právo také fary želetavské a pavlovské. Že po pět let (str. 273) osvědčila se stálost Františčina, jest omylno vzhledem k úmrtnímu roku manžela jejího. Na str. 350 udáno, že Františka napsala závěť r. 1656, kdežto na str. 353 jest, že ji napsala 1. ledna 1653.

Výtky tyto nebuďtež však na úkor této knize pro lid psané, o níž nepochybujeme, že bude ráda čtena a že může výborně působiti. — *o* —

Selský archiv. Časopis pro obecné i kulturní dějiny selského stavu, hlavně moravského i slezského. Rediguje V. Prasek. Nakládá Selská jednota v Olomouci. Ročníky I. a II. V Olomouci 1902 a 1903.

Praskův „Selský archiv“, vydávaný obětovným nákladem Selské jednoty v Olomouci, učinil si jasným úkolem sbírání selských památek, dosud nelítostně, ba vandalsky úmyslně hubených, hlavně urbářů, pak dědinných, gruntovních a sirotčích register, listin, výsad a vůbec všech nejrůznějších zbytkův a vzácných dokumentův, upomínajících na selský stav, jenž jest pevným základem národu našeho a pravým zachovatelem jeho. Vedle záslužné činnosti sběratelské podává „Selský archiv“ poučné rozpravy jakožto příspěvky k obecním a kulturním dějinám selského stavu na Moravě i ve Slezsku od nejstarších časů po doby nejnovější; každá vesnice má míti patřičné místo v časopise.

Dosavadní dva ročníky (8 čísel za léta 1902 a 1903), redigované s pravou pietou a se vzácným porozuměním, přinášejí už pěknou řadu článkův a rozprav rozhledných a líčí dějiny a samosprávu našich dědin, poddanství, roboty a povinnosti, podávají zprávy o familiantských osadách (koloniích), o selských volenstvech, o budovách na obci (o zvonicích a kaplích, o Božích mukách, o křížích a sochách atd.), o řemeslech vesnických, o nových i zpustlých osadách, o slavnostech a divadlech, o zábavném čtení našich předkův, o pastýřích a pastvách, o zvycích a obyčejích, o pověrách a pranostikách, o lékařství prostonárodním, o desátcích farských, o různých pamětech vesnických a vůbec o všech zjevech života selského. Ve „Všehochuti“ nacházíme nejpestřejší kaleidoskop z vesnického zátiší. Kolik tu zpráv a zpráviček charakteristických a významných! Na konci každého čísla jest „Listinář“, sbírka selských listin a pamětí moravsko-slezských; v dosavadních dvou ročnících jest uveřejněno již 130 listin na 128 stranách, zvláště číslovaných, tak že „Listinář“ bude pěkným celkem a bude hlavním pramenem dějin stavu selského, hlavně výsad i povinností jeho. V I. ročníku zabírá listiny z 56 osad, v II. ročníku listiny z 86 míst, jak redakce v rejstřících na konci každého ročníku připomíná svědomitě a jmenuje obce, kterých se týkají listiny, v pořádku abecedním, čímž „Selský archiv“ se stává znamenitou pomůckou k monografiím jednotlivých obcí moravských a slezských.

Redaktor sám v prvním ročníku podává stručné dějiny selského stavu po rok 1200 a v druhém ročníku pokračuje v nich po nájezd tatarský na Moravu r. 1241; dotýká se tu znalecký

poměrů hospodářských i právních; patrně bude pokračovati po doby nejnovější, aby byl nastíněn celý obraz.

Do textu vložena jsou pěkná vyobrazení (ferule, trdlice, truhlice, faksimilní obrazy k lidovému čtení prostonárodnímu atd.), a z nich zvláště výrazné jsou obrazy rozličných zvonic; některé zvoničky jsou opravdu stkvostné charakteristickým svým rázem lidovým.

Čilá redakce dovedla si najíti velmi mnoho přispěvatelů; do I. ročníku přispěla družina 60 osob, „snášejíc“, jak dí redakce v doslově k I. ročníku, „odevšad vzácné poklady z minulosti nedočerpatelné“. A v doslově k ročníku II. s potěšením potvrzuje redakce neobyčejnou ochotu pp. starostův a vůbec rolníků, kteří důležitými listy a spisy, osvětlujícími minulost selskou, přeochotně zásobili redakci na příští ročníky.

„Selským archivem“, horlivě a pečlivě redigovaným, přibyl do řady moravských časopisů vědeckých list důležitosti významné. Není frasí obecně užívanou, pravíme-li s plným uznáním a z poctivého přesvědčení, že „Selský archiv“ vyplnil opravdovou mezeru v naší slovesnosti; neboť nám líčí nejčeštější a nejvěrnější stav národu našeho po všech stránkách života jeho za minulosti, aby je zachoval budoucnosti jako živé důkazy zdatnosti lidu venkovského. „Selský archiv“ by měla míti každá vesnice moravská i slezská; neboť jich se týká zvláště, ale i zámožné vesnice v Čechách by v něm našly mnoho, co jest jejich; neboť život selského lidu byl sobě podoben všude, jak na Vltavě, tak na Moravě i na Opavě.

Předplatné jsou pouze 4 koruny ročně. Schvalujeme vřele a rádi časopis dobrý, obsažný a cenný, který Selské jednotě dělá opravdovou čest a který jest a bude stále rostoucím, ano nepřebraným skladištěm vzácných selských památek moravsko-slezských, které jen lze vyhledati a sebrati. Ad multos annos!

Fr. J. Rypáček.

P. N. Miljukov, Obrazy z dějin ruské vzdělanosti. Přel. Vavř. Jos. Dušek. V Praze 1902 a 1903, 2 části (Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných, kn. XX.), str. 370 a 618.

Jen málo jest spisů přeložených z cizích literatur do češtiny, jež by měly takovou cenu jako dílo Miljukova. Jaké obliby došlo v Rusku, o tom svědčí počet jeho vydání, jež v krátké době

dostoupilo počtu čtyř. Vším právem upoutal tedy spis Miljukova i pozornost ciziny, zvláště pak českého překladatele. Již za samu myšlenku přeložiti dílo tak vynikající musíme býti prof. Duškovi vděčni.

Prozatím vyšly v českém jazyku dva svazky knihy Miljukova, třetí se však již připravuje. Část I. jest nadepsána: Obyvatelstvo, hospodářské, státní a stavovské zřízení, část II. pak: Církev a škola (víra, tvorba, vzdělání). Již z nadpisu části I. (. . . . hospodářské poměry) jest vidno, že autor pojímá slovo „kultura" v širším smyslu, rozuměje jím nejen duševní, nýbrž i hmotnou stránku lidského vývoje. Ve stejném smyslu užívá slova kultura na př. i Lippert ve své Kulturgeschichte der Menschheit, kdežto Guizot materiální stránku z dějin kultury aneb, jak on říká, civilisace, vylučuje, a Buckle svým stanoviskem v této příčině jen málo se liší od Guizota. Dle Miljukova jednati mají kulturní dějiny nejen o společenské organisaci lidstva a jevech duševní kultury, nýbrž i o bytě hospodářském. O tom, v jakém vzájemném poměru jsou po mínění autorově obě řečené stránky ruské kultury, vyslovuje se autor v předmluvě ke druhé části svého díla těmito slovy: „V prvé části Obrazů jsme vykázali přední místo ekonomickému činiteli; i sám význam politického činitele v dějinách Ruska vyložili jsme jako výsledek určitého stavu ruského hospodářství za určitých podmínek vnějšího ústředí. Přívrženci ekonomického výkladu dějin mohli by očekávati, že i jevy duševního života ruského národa budeme vykládati pomocí hmotných podmínek bytu — zejména v těch případech, kde takový výklad již více méně zobecněl, jako na př. v dějinách rozkolu. Vzdavše se však toho, abychom vyvozovali duševní jevy z materiálních — právě tak jako abychom kladli jedny proti druhým —, tím už jsme vytkli jiný úkol historickým výkladům duševního života. Jest možno v jistém smyslu souhlasiti s tím, že veškeren postup lidského vývoje děje se pod vlivem mohutného impulsu, — nutnosti přizpůsobiti se k okolí. Avšak poměry člověka k okolí nepřestávají na pouhé hospodářské potřebě. V lidské psychice poměry ty jeví se již tak differencovanými, že historikovi nezbude než vzdáti se vešliké naděje, že by je všechny mohl vyvoditi z jakéhosi původního prvku. Bude muset stopovati jen souběžný rozvoj a další differencování — rozličných stránek lidské povahy v přístupné jeho pozorováním periodě společenského

procesu. Tvoříce všechny dohromady jeden nerozlučný celek, všechny tyto stránky vyvíjejí se ovšem v nejužší souvislosti a vzájemném působení na sebe . . . Avšak každým způsobem, dříve než budeme zkoumati vzájemnou působnost rozličných stránek lidské kultury, třeba se seznámiti s jich vnitřní evolucí. Proto také budeme nyní ve svých Obrazech stopovati rozvoj ruského theoretického a mravního světového názoru nezávisle na změnách v ukojení hospodářské potřeby. Seznáme při tom, že proces, kterým se vyvíjelo svědomí, myšlení a vůle ruského lidu, v podstatě své jeví tytéž rysy, jakými se tento proces vyznačuje na jiných místech a v jiných dobách historie. Tak tomu i musí býti, je-li správnou naše these, že vývoj t. zv. „duševních" potřeb má svou vlastní vnitřní zákonnost (příčinnost). Zároveň se stejnými formami uvidíme tu i národní zvláštnosti, souběžné těm, jež jsme nalezli dříve ve vývoji ruského společenského zřízení."

Zkrátka ekonomický princip sloužil autorovi za základ pouze při líčení sociálního zřízení ruského národa. Dokazujeť Miljukov, a to způsobem úplně přesvědčujícím, že státní a stavovské zřízení ruské jest jen výsledkem hospodářských poměrů, jaké se vytvořily na území nynějšího velestátu ruského, počínajíc od nejstarších dob. Naproti tomu vysvětluje autor duševní kulturu ruského národa (náboženství, umění, vědu) nezávisle na dotčeném hospodářském principu.

Po zajímavém úvodě, v němž se probírají obecné pojmy, jako na př. pojem pragmatické (politické) a kulturní historie (srv. o témže předmětě článek Zíbrtův Kulturní historie v Ottově Naučném Slovníku) a j., přechází autor v prvém obraze k obyvatelstvu. Vylíčiv nám, jakým způsobem vzrostlo ruské obyvatelstvo během několika století, a jaký jest jeho číselný poměr uvnitř státu (v jednotlivých částech) i poměr k cizině, seznamuje nás s geologickou minulostí Ruska, s původními sídly ruských Slovanů, s jejich rozšířením na újmu jiných národností, s nářečími a podřečími ruskými a s postupnou kolonisací Ruska. — V obraze druhém píše o poměrech hospodářských: o dlouhém panství hospodářství naturálního a nenáhlém přechodu k hospodářství peněžnímu, o extensivních systémech staroruského zemědělství, o proporci městského obyvatelstva ruského a jeho vzrůstání, o t. zv. kustarném průmysle a výrobě tovární, o kommunikacích,

trzích, obchodě domácím i zahraničném, o dějinách peněz a cen, o úvěru. — Obraz třetí věnován jest státnímu zřízení (vojsku, financím, úřadům). Z vojenského rázu Moskevské říše vykládá Miljukov veškero státní zřízení. Se zvýšením vojenských potřeb nastalo zvýšení vojenských daní. „Vojsko a finance — píše Miljukov —, toť jsou dva hlavní předměty, či spíše dvě různé stránky jednoho a téhož předmětu, úplně pohlcující pozornost moskevské vlády. Od konce XV. stol. do doby Petrovy Rusko pětkráte prodělává převrat až do kořene ve vší úpravě své státní správy: v letech 1490, 1550, 1620 a 1700—1720. A po každé se převrat zakládá na nutnosti finanční reformy; a nutnost finanční reformy vyvolává se opět novými, dražšími nežli dříve zlepšeními vojenské techniky". Jak velké byly vojenské potřeby za Petra Velikého, vidno nejlépe ze státního rozpočtu, v němž položka na vojsko a loďstvo činí od $^4/_5$ do $^2/_3$ všeho vydání. Uváží-li se mimo to, že výdaje na vybírání daní a na vlastní hospodářství státní tvořily po vydání na vojsko největší část rozpočtu, a že jiné nutné záležitosti pohltily rovněž mnoho peněz, zbývala na správu ve vlastním smyslu slova, na soud a na vzdělání lidu část poměrně zcela nepatrná. Organisace úřadů byla za těchto okolností v Moskevské Rusi velmi nedokonalá. Autor seznamuje nás s celým vývojem ruských úřadův a podává nám před tím i vývoj finančního zřízení. — Obraz čtvrtý zabývá se zřízením stavovským. Setkáváme se tu se stejně bystrými autorovými úsudky jako v obraze třetím. Kdežto v západní Evropě se vyvinula záhy složitá společenská organisace, která měla pak vliv na státní formu, šel v Rusku historický proces cestou zrovna opačnou, shora dolů. Státní moc došla záhy takového vývoje (absolutismus) že dovedla společnost ne-li udusiti, tedy ji aspoň úplně podle své vůle ovládati. Všechny třídy obyvatelstva učinila si státní moc služebnými. Znevolnila nejen lid selský, nýbrž i aristokracii a obyvatelstvo městské. Miljukov pěkně to vypisuje. Teprve v XVIII. stol. nastalo osvobození (raskrěpoščenije) stavův a stalo se přípravou pro nynější svobodný rozvoj stavovských poměrův. V dějinách stavu selského probírá Miljukov také otázku ruské pozemkové obce (miru) a drží se mínění, zastávaného mezi jinými i prof. Sergějevičem, že pozemková obec ruská jest výsledkem pozdějšího vývoje, že totiž povstala užitím principu vzájemného ručení (kruhové poruky) při vybírání státních daní.

— V závěru prvé části dospívá Miljukov k úsudku, že ruský dějinný proces jest sice primitivní (autor užívá výrazu u nás méně běžného, „elementární"), ale svérázný. Pro další kulturní činnost prohlašuje autor zásadu, aby vytvořena byla nová ruská kulturní tradice, odpovídající soudobým společenským ideálům.

Ještě zajímavější jest obsah druhé části díla Miljukova. V prvém (resp. pátém) obraze zabývá se spisovatel církví a věrou. Vychází ode dvou sporných mínění o významu náboženství pro ruskou vzdělanost a nesouhlasí s míněním slavjanofilů, jako by vlastnosti pravého křesťana byly zároveň i národními rysy ruského karakteru, ani s opačným míněním Čaadajeva, jako by vinou zkažené Byzance bylo Rusko zůstalo pozadu za ostatní Evropou. Tak jako Golubinskij jest přesvědčen i Miljukov, že lidová massa starého Ruska nedovedla si v předmongolské periodě osvojiti ani formy, ani vnitřního smyslu, ani obřadu, ani podstaty křesťanského náboženství. Prostý lid zůstával jako dříve pohanským. Trvalo to velmi dlouho, než samo duchovenstvo, jež znenáhla vytlačilo kněžský element řecký, povzneslo se na jistý stupeň vzdělanosti. Znárodnění církve dokonáno bylo vymaněním se z moci cařihradského patriarchy a rozšířením theorie o Moskvě jako třetím Římě.

Poutavě pojednává dále autor o rozkolu, a to o jeho původě i dalších osudech (o dějinách popovštiny i bezpopovštiny), o vývoji ruského sektářstva a konečně o osudech panující církve. O věci se tu nešíříme. Jeť o ruském sektářství a rozkolu čtenářstvo české informováno ve spise Jaromíra Hrubého Sektáři na Rusi (Matice lidu, r. XXV. č. 4. r. 1891). — Obraz druhý II. části (resp. VI. celého díla) věnován jest církvi a tvorbě, t. j. literatuře a umění, jak se vyvinuly ze základů církevních. Pěkně píše tu autor o souvislosti křesťanské legendy s vývojem pobožnosti, o byzantinsko-asketickém směru krásné literatury na konci XVII. stol., o změně tohoto původního náboženského směru, o vzniku nového literárního jazyka, o vlivu literatury na život, o theoriích a nových heslech v literatuře, atd. Neméně poučný jest oddíl, věnovaný umění ruskému, vyšlému rovněž z byzanckých křesťanských základův a vykazujícímu teprve později elementy domácí. Světská malba objevuje se teprve v moskevském carském dvoře. Pojednav o jejím rozvoji, zejména ve stol. XIX., Miljukov přechází k ruské hudbě a stopuje rovněž její vývoj. — Obraz sedmý

seznamuje nás s ruskou školou a vzděláním, a to od nejstarších dob. Dovídáme se tu o škole předpetrovské a stavu vědomostí v této periodě, dále o dějinách školy ve stol. XVIII. jakož i XIX. Autor pojednává nejen o školách elementárních, nýbrž i o středních a vysokých, a probírá mezi jiným i otázky, týkající se reforem studia gymnasijního a universitního. Zvláštním závěrem, uvažujícím o rozluce intelligence a lidu jakožto základním thematě druhé části Obrazů, končí se druhý svazek díla Miljukova.

Překlad prof. Duška opatřen jest rozličnými obrázky a tabulkami, jichž originál ruský nepodává, dále poznámkami, vysvětlujícími českému čtenáři neznámé osoby a pojmy a konečně i seznamem jmen a věcí. Všechno to přispívá ke snažšímu užívání cenného díla Miljukova.

Co se překladu týče, prozrazuje snahu, držeti se co možno nejvíce originálu, při tom však býti jasným. Že není věcí lehkou podobná vědecká díla překládati, to známo jest každému, kdo sám někdy o překlad takový se pokusil aneb aspoň byl nucen čerpati z cizí vědecké literatury. Nejtěžší byl zajisté překlad úvodu k prvému svazku a pak překlad třetího a čtvrtého obrazu I. sv. Jeť tam tolik terminů, známých přesně jen právníkovi, že není divu, nepodařilo-li se překladateli najíti vždy správný český výraz. Tak na př. nemožno ruské пошлина překládati jinak než poplatek (nikoli daň), a подать nebo дань jinak než daň (nikoli poplatek); уголовное право jest trestní (nikoli hrdelní) právo; ополченie není milice, nýbrž zemská hotovost (pol. ruszenie pospolite, uherskochorv. insurrectio), aneb jak se nyní říká domobrana. Podobně jako na str. 212 I. sv. místo j a m s k á daň stojí chybou tisku z e m s k á daň, sluší opraviti podobnou chybu tisku na str. 20. sv. II.: místo s t u d i j n í řehole státi má S t u d i j s k á řehole (t. j. řehole Studijského kláštera cařihradského). Jen mimochodem podotýkáme, že v titulu bylo by lépe užiti slova „kultury“ místo „vzdělanosti“ (nemožnoť mluviti o materiální vzdělanosti, nýbrž jen kultuře).

Dr. Karel Kadlec.

Kunštátský okres. Napsal Jan Tenora. Vlastivědy moravské dílu II. sešity 108—113. Redakcí Fr. J. Rypáčka a Fr. Slavíka. Nákladem Musejního spolku v Brně, 1903. Stran 195, s mapkou soudního okresu Kunštátského od Jos. Hladíka. Cena K 3·20.

Čtenář poznává každou stránkou, že autor pracoval samostatně a že ovládá látku dokonale. Jestiť okres Kunštátský z nej-

lepších, jež Vlastivěda moravská posud vydala. Docela přirozeně; neboť Tenora, jenž napsal již dříve velmi dobré Dějiny městečka Kunštátu, umí omezovati se ve výběru látky i v rozměrech díla. Neběží mu, aby práce byla početná stránkami, nýbrž bohatá a samostatná obsahem. Volný jest mu pomůckou docela vedlejší, spíše předmětem oprav a doplňků docela dle intencí, jež tanuly na mysli zakladatelům celého podniku. Rád a často, ba pravidelně sahá po Knihách půhonných, po Archivu Českém, po Codexu Moravském, nahlíží pilně do zemských desk a má také zprávy, čerpané přímo z archivu zemského, zvláště ze sbírky Bočkovy. U jednotlivých vesnic dobře mu posloužily odpovědi na dotazníky vlastivědné.

V části všeobecné nastiňuje stručně, ale přesně polohu celého okresu, povahu půdy, dotýká se docela krátce poměrů zeměpisných, podnebí, rázu krajinného, vypočítává význačnější druhy živočišné a rostlinné, přecházeje potom k výkladům o obyvatelstvu, vysvětluje vznik a vývoj osad, hradů, tvrzí a panství, nezapomínaje ovšem osad a míst zaniklých. Neméně stručně vypravuje o poměrech lidu poddaného za dob minulých a o životě obyvatelstva nynějšího, o uspořádání statků selských, o záležitostech obecních, o živnostech, spojovacích prostředcích, o duchovní správě, o školství, úřadech a spolcích. Část všeobecnou zakončuje kratičký přehled statistický.

Největší část práce věnována jes všestrannému popisu jednotlivých obcí, z nichž v okresu vynikají hlavně tři: Kunštát, Olešnice a Lysice. Historické výklady provázeny jsou několika rodokmeny, a četnými vyobrazeními polohopisných plánů, obecních pečetí, chrámů, uměleckých znamenitostí a celkových pohledů v provedení velmi pečlivém. Ale ku podivu, chybí celkový obsah, seznam vesnic a vyobrazení, což by velmi usnadnilo hledání, ač kniha není velikou a tudíž vada není nikterak vážnou. Ostatně seznam vyobrazení nemá posud žádný okres vydaný. Nemohu, než raditi pp. spolupracovníkům Vlastivědy, zvl. okresů menších, aby vzali si okres tento za vzor, jako spolupracovníkům okresů větších v téže příčině dobře poslouží Slavíkův okres brněnský.

z.

Nová díla.

Mathematická theorie důchodů jistých a půjček annuitních. Napsal Jan Koloušek. Sborníku Jednoty českých mathematiků v Praze čís. VIII. S podp. České akademie. V Praze 1904. Stran 253.

Nejstarší kronika česká. Napsal Jos. Pekař. Obrany a dodatky. Zvl. otisk z Čes. Časop. Hist., roč. IX. Str. 84.

Spisy M. Jana Husi. Čís. 3., De sanguine Christi. Vydal Václav Flajšhans s podp. České akademie. V Praze 1903. Stran XX a 42. Sbírky pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. stol. čís. 3.

Vrstevník Husův. Zprávu podává V. Flajšhans. Zvl. otisk z Král. Spol. Nauk v Praze, 1903. Stran 32.

Nauka o vlnivém pohybu étheru. Napsal Dr. Vladimír Novák. Zvl. otisk z Věstníku České akademie, roč. XII. Stran 44.

Dějin Čech a Moravy nové doby vydány prací Dra. Just. V. Práška sešity 79—82 incl., obsahující panování císaře a krále Leopolda II. a počátek válečných událostí za panování Františka I. Současně vydány od téhož autora Zapovy Českomoravské kroniky seš. 119 a 120.

Dějiny města Vsetína a okresu Vsackého. Napsal Mat. Václavek. Druhé, valně rozmnožené vydání s illustracemi. Stran 374. Cena 3 K.

Časopisy.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře roč. IX. sešit 4. Nové články: Pekař Josef: Nejstarší kronika česká, IV. Text bodecenský. Boj cyrillice s hlaholicí a správné datum umučení sv. Ludmily. — Hofman Lad.: Bismarck. Referáty, výňatky z časopisův a zprávy.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí prof. Bohuše Riegra roč. IV. sešit 1. Články: Prušák Jos.: Vztah příčinný. — Drachovský Josef: Principy kontrolly státního hospodářství v Rakousku. — Kadlec Karel: O kooperačních sdruženích v právu slovanském. — Vavřínek František: O státoprávním poměru zemí českých k staré říši německé. — Josek Otakar: Sociální dění a jeho zákonnost. — Literatura a zprávy ze všech oborů věd právních.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské redakcí Jos. Boubely a Jar. Lisce vydán roč. XII. sešit 5. Z obsahu vyjímáme: Příspěvek k řešení otázky jazykové v řízení soudním. Podává dv. r. prof. Dr. Em. Ott. — Jak jest naložiti s opozděným neb nepřípustným rekursem, odvoláním neb dovoláním. Napsal v. r. Dr. Fr. Matyáš. — Zasáhnutí sborovým soudem I. stolice do kompetence přestupkové stolice odvolací. Napsal J. B. — Praktické případy.

Věstníku českých professorů vydáno redakcí Fr. Bílého roč. XI. čís. 1. Obsah: Dr. Jar. Šťastný: Několik listů z doby obrodu. — Jarosl. Adámek: K statistice studentských nadání rakouských. — Rud. Neuhöfer:

Vědecká práce učitelů škol středních. — Václav Hübner: Půlení pláště rotačního kužele. — Hynek Němeček: Z experimentálné chemie.. — Jos. Sommer: Ke gymnasijním instrukcím z analyt. geometrie. — Přehled vědeckých článků programových za šk. r. 1902—3. — Drobné zprávy. Zprávy spolkové a literatura.

Sborníku České společnosti zeměvědné vydána redakcí Dra. J. Metelky roč. IX. čís. 5—7. Obsah: Brdy. Studie fytogeografická. Napsal: Karel Domin. — Z Bosny přes Derát a Mukés do Tiberiady a kolem břehů jezera tiberiadského. Napsal Fr. Klement. — Národnostní poměry lidu slovenského v Uhrách podle sčítání z r. 1900. Napsal Dr. Vítězslav šl. z Cintalů. Zprávy literární a vědecké.

Českého Lidu vydáno redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XIII. č. 1. Obsah: Ant. Tomíček: Hospodářství selské na Litomyšlsku na sklonku věku XVIII. — Fr. Kretz: Na pouti v Zákopčí. — M. Schoenbaum a Leoš Janáček: Naše děti. — Ant. Klvaňa: Pověsti o zbojnících Ondrášovi a Jurášovi. — Dr. Ant. Podlaha: Bývalý dřevěný kostelík na Orebě u Třebechovic. — Karel Rozum: Starodávný nábytek lidový. — Jos. Košťál: Lidová mluva v Záhoří. — Dr. Č Zíbrt: Slovenské kroje a typy. — Pav. Pavelka: Divyženky u Pavlovic u Jimramova. — Florian Zapletal: „Zálík“ na hanácké svatbě. — O. Hujer: K vydáním českého Lucidáře. — Z.: Žnivuvky (dožinky) v Orlové. — Časové zprávy. Zíbrtova Literatura kulturně-historická 1903—1904. Četná vyobrazení.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XX. č. 10—12. Nové práce: Al. Koudelka: Maďarské písemnictví a polská literatura. — Leoš Janáček: Moje Luhačovice. — Dr. Fr. Botek: Epigrafické studie. Nová díla. Směs. Věda a umění. Zprávy.

Vlasti vydáno redakcí Tom. Škrdla roč. XIX. č. 12, roč. XX. č. 1—2. Nové práce: Mistr Jan Hus nebyl reformátor církve atd. Z pozůstalosti Dra. A. Lenze. — Václav Štulc a jeho paměti. Napsal Fr. H. Žundálek. — Literatura. Zprávy spolkové.

Sborníku Historického kroužku vydána redakcí Dra. Mat. Kováře roč. IV. čís. 3. a 4. Nové práce: Dr. Ant. Podlaha: Z dějin katolické reformace ve stol. XVIII. — Jos. Bouchal: Poněmčení farních osad Zahořanské a Křešické u Litoměřic. Drobné zprávy a posudky.

Kwartalniku historicznego vydán redakcí Aleksandra Semkowicza roč. XVII. sešit 3. Obsah: Sejmiki wiszyńskie w czasach trzech elekcyi pojagiellońskich, przez Antoniego Prochaskę. Miscellanea: Zapiski historyczne wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej, przez Ludwika Birkenmajera. Četné referáty. Přehled literatury dějin židovských v Polsku. Přehled literatury dějin všeobecných. Četné zprávy.

Výbor Matice moravské připravuje pro své členy za podíl historicko-topografický slovník markrabství moravského za redakce školního rady Ad. Kubeše. Dílo bude přesně vědecké a v každém ohledu dokonalé.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Finanční břemena Moravy za císaře Františka I.

(1792—1835).[1]

Napsal Rudolf Dvořák.

I.

V prvním roce vlády císaře Františka I. obnášelo postulované na sněmě moravském (28. října 1792) systemální berní kvantum 1,749.603 zl. $50^1/_2$ kr. a skládalo se z těchto položek: pro militari ordinario . . . . 904.442 zl. 20 kr.
pro militari extraordinario . . . . . 509.249 zl. 31 kr.,
tedy na vojsko úhrnem . . 1,413.691 zl. 51 kr.,
k tomu ještě kvantum berní z pozemků královských měst, fundačních a duchovenských, kdysi nezdaněných, a to
z městských . . . . 4.416 zl. 37 kr.
z ostatních . . . . 13.723 zl. 30 kr.
Všechny tyto berně řádně rozvržené měly se vybírati v měsíčních anticipátních lhůtách. Kromě toho však požadovalo se kvantum k systému kamerálních dluhů v obnosu . . 317.771 zl. $52^1/_2$ kr., kteráž částka se vybírala ve lhůtách čtvrtletních; vše dohromady činí summu svrchu uvedenou. Drobnější příspěvky stavovské byly:
na platy král. soudu appellačního . . . . . . 3000 zl.
adjutum téhož úřadu . . . . 1600 zl.
na platy všech mor. krajských sekretářů . . 1800 zl.
Tyto částky povolovali stavové za určitých výhrad, že totiž J. V. při obsazování zdejších úřadů soudních bude míti vždy zřetel na moravské rodáky, a že krajští hejtmané, jsou-li po zemi roze-

[1]) Sestaveno na základě sněmovních akt, jež uložena jsou ve zdejším archivě zemském a uveřejněna mnou v knize „Jednání sněmů moravských v letech 1792—1835“, nákladem „Matice Moravské“ v Brně. Ostatní pomůcky, jichž k tomuto pojednání jest užito, uvedeny jsou na příslušném místě.

síláni ve všeobecných záležitostech zemských, nemají za to žádati zvláštních platův. Dále bylo od císaře žádáno a sněmem povolováno:

na českou dvorskou kancelář . . . . 8000 zl.
adjutum pro nejvyššího českého kancléře . . 2000 zl.

Konečně povolen, jak už od několika let předešlých, na stavbu silnic moravských obnos . . . . 10.000 zl., ale s podmínkou, že těchto peněz se užije především na stavbu tehda nejpotřebnější silnice, totiž znojemské, a že stavům dle starobylého obyčeje jest dovoleno kdykoli nahlížeti do účtů moravských staveb silničních.

Jest otázkou, jak tato zemská berně byla rozvržena. Josefinská úprava daně pozemkové a dávek urbariálních[1]) sotva po sedmiměsíčním trvání byla hned po nastoupení císaře Leopolda II. (patentem z 19. dubna 1790) pro Moravu a Slezsko zrušena. Na Moravě obnovena byla dřívější berní soustava tereziánská, ale s podstatnou změnou, že na základě závazku dobrovolně od stavů přijatého, vrchnosti a svobodníci, pokud se těchto zemských berní týkalo, vstoupili do téhož poměru platebního jako poddaní. Platili tedy od roku 1790 vrchnosti na základě svého prozatimního a poddaní na základě katastrálního odhadu 30 zl. 27 kr. ze 100 zl. čistého výtěžku. Zároveň však pozemky dosud nezdaněné a užitky far, kostelův a zbožných nadací, jakož i moravských měst královských, jež setrvaly při starém zdanění komínovém (40 kr. z komína) byly od 1. listopadu 1790 přibrány do všeobecného zdanění.

Těmito změnami získali poddaní. Neboť až do roku 1789 obnášela daň vrchnostenská čili mimořádná 26 zl. 18 kr. ze 100 zl. odhadu, poddanská pak z lánu oceněného na 180 zl. ročního výtěžku činila 65—70 zl., tedy 36—39 zl. ze 100 zl. odhadu;[2]) kdežto tedy proti době tereziánské daň vrchnostenská stoupla o 6%, daň poddanská klesla o 4—7%.

Pozemkovou daní v této výši 1,749.691 zl. 51 kr. a v naznačeném rozvržení nebylo hnuto po mnoho let potomních. Ale nešťastné války, vedené za účelem povalení hnutí revolučního ve Francii, které čím dál tím více se omezovaly na nutnou sebe-

[1]) Srovnej mých Dějin Moravy knihu IV., str. 936–940.

[2]) Teprve r. 1775 byla poddanská daň snížena na 60 zl. z lánu, čili na 33·3 zl. ze 100 zl. čistého výtěžku.

obranu, měly za následek, že vedle této řádné berně byly všem zemím dědičným ukládány veliké dodávky přírodnin, zejména obilí, půjčky válečné a později i jiné daně vedlejší, jichž úhrn daleko přesahoval daň řádnou. První válečná půjčka zavedena byla r. 1794, i obnášela pro vrchnost 60%, pro poddané 30% z celé kontribuce; r. 1796 bylo vrchnostem toto břímě zvýšeno na 100%, tak že se tím jejich daň zdvojnásobila. Na tuto půjčku byly vrchnostem i poddaným vydávány pětiprocentové obligace čili památky. Židům, kteří tehda odváděli rozličné daně v úhrnné sumě 82.000 zl., uložena na tuto kontribuci rovněž třicetiprocentová přirážka, která brzo potom (1803) zvýšena byla na 60%, a od r. 1805 platili židé již také daň dvojnásobnou. Kromě toho na opravu pevnosti olomoucké povolen byl od stavů moravských r. 1798 příspěvek 108.711 zl., roku potomního na zřízení zemské obranné legie 225.000 zl.

Ale všechno to nestačilo k uhrazení rostoucích vydání. V řádném sezení sněmovním, konaném 13. května 1799, moravský guverner a zemský hejtman Alois hrabě Ugarte s úchvatnou prý výmluvností[1]) podal velmi případné, obšírné a živé líčení smutného stavu, v jakém se octl stát, drahá vlast a finance dlouho trvajícími, neblahými a nákladnými válkami; při tom však dovozoval nevyhnutelnou potřebu vésti válku dále s veškerým důrazem, aby se docílilo konečně čestného a trvalého míru; stavové jsou k daním tím více zavázáni, ježto prý císař jich, jakož i všech svých vasalů po celou dobu této války co možná nejvíce šetřil, a právě nyní jsou povinni přispěti svému mocnáři ze všech svých sil, poněvadž nastává válka, jež hrozí nevyhnutelným převratem jak náboženství, tak státnímu zřízení, šlechtě, duchovenstvu, ano i každému jednotlivci.

Stavové nadšeni touto v pravdě vlasteneckou horlivostí usnesli se per acclamationem, že jsou netoliko ochotní povoliti všechny dosavadní dávky pravidelné, nýbrž vzhledem k neobyčejně velikým výdajům válečným přijali návrh zem. hejtmana, aby válečná půjčka na r. 1799 vypsaná, byla koncem dubna t. r. uzavřena, a na místě ní 1. květnem počínaje císaři nabídnut dvojnásobný obnos mimořádné berně válečné, summou za zbývající

---

[1]) Dle protokolu v zemských aktech sněmovních.

půlrok 526.655 zl. 49 kr., jakožto dobrovolná daň válečná, tedy úplně bezplatně a bez přijímání pětiprocentových památek. Zároveň však navrhl zemský hejtman, aby statkářům, zadluženým neb méně majetným, kteří by tuto daň hotově splatiti nemohli, polovička byla hotově zapůjčena z domestika a z fondu daně nápojové pod výminkou, že chtějí těmto fondům postoupiti pětiprocentové památky, které jim přísluší za zapravenou půjčku válečnou během uplynulého půl roku, i s patřičnými úroky; kdyby toho nutná potřeba žádala, má se ještě vypomoci půjčkou asi 40—50.000 zl. na šest měsíců od osob soukromých rovněž na 5% a pod touže zárukou pětiprocentových památek válečné půjčky; k obojímu tomuto usnesení mělo se vyžádati císařské schválení, které také došlo brzo potom dekretem dvor. kanceláře (21. června 1799), a císař vyslovil stavům moravským zvláštní spokojenost nad touto obětavostí.

Velikým břemenem pro celou zemi byly také rok za rokem požadované vojenské dodávky obilí i jiných přírodnin. Tak na př. r. 1798 Morava měla odvésti 400.000 měřic žita, 900.000 měř. ovsa, a 200.000 centů sena, a takové břímě ukládáno zemi každého roku. Za tyto dodávky měla sice býti vyplácena náhrada, ale byla v poměru ke skutečné ceně plodin velmi nepatrná. Stavové moravští v sezení ze dne 25. září 1799 žádali, aby aspoň požadavek žita byl zmírněn, poněvadž se žita toho roku málo urodilo, aneb aspoň aby ustanovená náhrada 1 zl. 30 kr. za měřici žita byla přiměřeně zvýšena, ježto tržní cena této plodiny jest téměř trojnásobná. Císařským dekretem (9. října 1799) tyto námitky se odmítají, a pouze chudému obyvatelstvu horských krajin poskytnuta výhoda, že na místě obilí mohlo složiti ustanovenou náhradní cenu v penězích s přídavkem 30 kr. na měřici. Stavové v sezení ze dne 24. září 1800 podali prosbu k císaři, aby tato výhoda povolena byla všem poplatníkům moravským, ale prosba ta nebyla vyřízena. Teprve na opětovnou stížnost v té příčině, podanou r. 1804, v níž stavové poukázali na to, že jest holou nemožností, pro všeobecnou neúrodu, aby pro ten rok dodávce dostáli, došlo vyřízení (14. října 1804), že císař promíjí dodávku žita in natura a že nařídil, aby žito dvorní komorou bylo v jiných zemích koupeno a obnos peněžitý, připadající na Moravu, i s dovozem, ale po srážce vojenské náhrady, byl ku všeobené kontribuci přiražen. Brzo potom jiným dekretem císařským (24. října) stavům

moravským dáno na vůli, aby žito dodávali buď v Brně nebo aby dodávku tu reluovali v penězích.

Válečná daň byla brzo potom odstraněna, a na místo její zavedena (patentem 3. prosince 1799) daň třídní, která u vrchností vyměřena na 45%, u poddaných na 15%, u židů na 30% řádné kontribuce; ostatní obyvatelstvo, kapitalisté, živnostníci atd.) („quartum genus") odváděli třídní daň, jež dle velikosti příjmů postupovala od $2^1/_2$ až do 20%. Kromě toho r. 1802 vybírána z každého statku vrchnostenského daň ve výši 6 zl., z každého lánu poddanského 2 zl., na důchody ze státních papírův uložena daň desítiprocentní, a nad to ještě veškerému obyvatelstvu vypsána daň z hlavy, jež dle majetku obnášela buď 15, 30 kr., 1 zl. a konečně 1 zl. 30 kr. V neblahém roce bitvy slavkovské (1805) vypsána k veškeré kontribuci poddanské i vrchnostenské mimořádná 60procentová daň z realit, 50procentová přirážka k umořování bankocedulí a 16procentová k splácení výher z půjčky loterní, tedy celkem 126% přirážky k dosavádní dani pozemkové.

V sezení sněmovním, konaném dne 29. října 1805, tedy již v plném proudu událostí válečných, nově jmenovaný guverner a zem. hejtman mor. hr. Prokop Lažanský poukázal na potřebu, aby stavové vydatnými dobrovolnými příspěvky na vedení války projevili své vlastenecké smýšlení a navrhl tedy, aby se císaři nabídl dobrovolný dar trojnásobné dominikální daně ve výši 1,559.049 zl. K návrhu tomu zavdali první podnět kníže-biskup brněnský Vinc. Schrattenbach, nejvyšší zem. sudí hr. Blümegen, dvorní rada baron Roden a obě hrabata bratří Rudolf a Jan Taaffe. Návrh byl s všeobecnou pochvalou přijat, a stavové se usnesli, odvésti eráru ihned 150.000 zl. z domestikálního fondu, ostatních 1,409.049 zl. sehnati půjčkou na pěti neb šestiprocentové zúrokování; jistina měla býti splácena v desíti ročních lhůtách, začínaje sv. Václavem r. 1806; placení úrokův i jistiny mělo se pak zabezpečiti rozvržením na jednotlivé stavy, zahrnujíc v to i duchovenstvo a města královská.

Když potom Morava zaplavena byla vojskem nepřátelským a některé kraje, zvláště brněnský a znojemský, značné pohromy utrpěly, určena byla tato půjčka k podpoře poddaných a vrchností, nepřítelem poškozených. V sezení sněmovním, konaném 22. dubna 1806, za předsednictví hr. Prokopa Lažanského přednesen byl dotaz dvorské kanceláře (dekret z 11. dubna), jak míní stavové

půjčku tu zmírniti vzhledem k tomu, že zemi poskytnuty jsou z nejv. milosti zálohy peněžité i obilní, i koně propůjčeny za mírné ceny, dále že lze očekávati značnou pomoc peněžitou z příspěvků, sebraných v národě uherském, a konečně snad i nejv. rozhodnutí o vybírání řádné a mimořádné berně přinese zemi nějakou úlevu.

Potom stavové odpověděli po zralém uvážení všech okolností, že sice škody, které jak jednotliví stavové, tak i poddaní mor. utrpěli vpádem nepřátelským, nejsou ještě v celku vyšetřeny, tedy také s určitostí nelze naznačiti výši podpory, jaké bude potřebí, a stavům také ještě není známo, jaká částka z příspěvkův uherského národa bude Moravě, určena a jakou úlevu J. V. vybíráním daně míní této zemi poskytnouti; nicméně stavové jsou přesvědčeni, jednati z vlastní zkušenosti, jako držitelé statků, jednak zprávami došlými o pohromách, že třebas obyvatelstvo mor. značně utrpělo, přece potřebná pomoc z největší části již doma se našla, a také již jest poskytnuta, a že tedy jen u málokterých vrchností nastane potřeba zálohy peněžité k udržení hospodářství.

Z té příčiny tedy stavové upouštějí od svého prvotního návrhu a prosí pouze J. V. za dovolení, aby oněm poddaným a vrchnostem, kteří by přece jen potřebovali záloh peněžitých, zvláště ku znovupořízení „fundu instructu“, směli je udělovati z přebytků fondu domestikálního; za to mají podporovaní u berních pokladen uložiti své obligace čili „památky“, z nichž žádné úroky nebudou vypláceny, poskytnuté zálohy pak mají nejdéle do šesti let býti splaceny. Oněm poddaným, kteří nemají „památek“, mají zálohy na požádání býti poskytovány pod zárukou příslušných vrchností. — Tomuto usnesení sněmovnímu dostalo brzo potom (22. června) nejvyššího schválení.

Ze značných příspěvků, které sebrány byly v Uhrách na podporu obyvatel zemí dědičných, stížených r. 1805 vpádem nepřátelským, a které dosáhly výše 800.000 zl., dostalo se Moravě znamenitého dílu 240.000 zl. Summa ta byla jednotlivým krajům rozdělena dle určitého klíče, a to tak, že brněnskému kraji dostalo se více než polovice, znojemskému přes čtvrtinu, jihlavskému přiřčena asi osmina, ostatním krajům méně poškozeným připadly menší obnosy.[1] Další rozdělování po krajích konalo se kraj-

[1]) Srov. „Brünner-Zeitung“ r. 1807, str. 41, 199, 519, r. 1808, str. 99.

skými úřady a vrchnostmi, které si přibíraly na poradu duchovní a představené obcí.

Slibovaná úleva berní nebyla příliš stkvělá. Dekretem dvor. kanc. ze dne 6. července 1806 bylo ohlášeno, že císař oněm provinciím, které byly navštíveny pluky francouzskými nebo ruskými, snižuje 60% přirážku na 20%, chudšímu pak lidu na venkově, totiž domkářům, podruhům a služebným u sedlákův osobní daň z hlavy z 30 kr. zmírněna na 20 kr.

Válečné přípravy, které Rakousko konalo dlouho již před r. 1809, vyžadovaly nového zvýšení příjmů státních a pro Moravu zvláště měly za následek pronikavou změnu dosavadní berní soustavy. Dosavadní daň pozemková byla totiž percentuálně vyměřena jednak na základě volných přiznání (u pozemků vrchnostenských), jednak, pokud šlo o pozemky poddanské, na základě katastrálních odhadů z dob císařovny Marie Terezie. Dle tohoto odhadu páčil se roční výtěžek veškeré půdy moravské, počítaje v to i urbariální dávky, od poddaných vrchnostem odváděné, na 4,689.398 zl. 48 kr. Odhad ten byl patrně příliš nízký, zvláště za srovnání s odhadem josefinským, který cenil výnos realit moravských na 17,173.178 zl., tedy téměř čtyrnásobně. Na základě nových šetření, konaných r. 1807, odhadnut byl tento výtěžek na 19,872.027 zl. 15 kr., a shledáno, že úhrnná daň pozemková, vypsaná toho roku pro Moravu ve výši 3,754.288 zl. 3 kr. obnáší z tohoto čistého výtěžku pouze $18^{8}/_{9}$%. Daň uvedená skládala se z těchto položek:

1. řádná kontribuce	1,426.460 zl.	14 kr.
2. realitní daň 60procentová	855.876 zl.	9 kr.
3. padesáti procentový příspěvek na umořování bankocedulí	713.230 zl.	7 kr.
4. 16procentový příspěvek na vyplacení výher loterních	228.233 zl.	38 kr.
5. reluice čili vykoupení za dodávky obilní, ustanovená na 37 zl. 11 kr. ze 100 zl. řádné kontribuce, což činilo	530.487 zl.	55 kr.
úhrnem	3,754.288 zl.	3 kr.

Kromě toho odváděla města prastarou daň z komínů, jež ovšem přinášela státu důchod celkem nepatrný (3504 zl.). Ale obyvatelstvo moravské vedle vlastní daně pozemkové platilo ještě

celou řadu přímých daní, a to daň fortifikační (na udržování a opravování pevností mor.), padesátiprocentovou daň třídní, daň osobní (po 30 kr. z hlavy, tak že při okrouhlém počtu 1,700.000 duší na Moravě obnášela ročních 510.000 zl.), potom daň dědickou, židovskou, konečně rozličné příspěvky na ubytování vojska, na fondy náboženské, studijní, kriminální, silniční atd. Celkem lze páčiti tehdejší státní příjmy z Moravy na více než 6 mil. zl.

Do této summy však nejsou započtena rozmanitá vydání mimořádná, jež tehdejší doba vyžadovala. R. 1808 povolen byl svatební dar 100.000 zl. za příčinou sňatku císařova s arciv. Ludovikou; usnesením sněmovním ze dne 14. ledna 1808 uvaleno toto břímě pouze na pozemky vrchnostenské dle poměru daně, jakou odváděly vrchnosti, tak že poddaní vůbec byli z této daně vyňati. Nová mimořádná vydání způsobily válečné přípravy, konané na r. 1809. V řádném sezení sněmovním, konaném 3. listop. 1808, zem. hejtman hr. Prokop Lažanský přečetl nejv. reskript ze dne 18. září t. r., v němž císař „v nejmilostivější důvěře v ochotu a horlivost, s jakou jeho milovaní mor. stavové povždy přispívali k zachování monarchie i zemského zřízení, vyslovuje naději, že — jako již několik provincií se uvolilo, vzíti na sebe potřebný náklad na uniformování zemské obrany, — také milovaná a věrně nejposlušnější Morava převezme tento náklad, vypočtený na 500.000 zl., a vypíše jej na universum dle berní zlatky a v té příčině učiní co nejrychlejší opatření."

Stavové, uváživše věc náležitě, svorně prohlásili, že uznávají vděčně otcovskou lásku a péči, s jakou J. V. bdí nad blahem a bezpečností „věrně nejposlušnější země Moravské", a že tedy vypíší žádaných 500.000 zl. na ošacení zem. obrany bez odkladu tím způsobem, aby celá ta částka aspoň v šesti měsíčních lhůtách byla odvedena do stavovské pokladny.

Za této příležitosti stavové vzali dále v úvahu, že nově zřízená zemská obrana nemůže tak snadno dospěti k dokonalosti, nebude-li k úhradě mnohých vydání, zvláště s počátku s tím spojených, zřízen jistý fond; i požádali ihned císaře za dovolení, aby ku zřízení takového fondu směli ještě dále, a to jen na rok 1809, vypsati na universum z každé berní zlatky po 2 kr., čímž by se docílilo nové summy asi 47.000 zl.

Potom zem. hejtman oznámil stavům přání císařem projevené, aby všemi možnými prostředky zvláště venkovský lid byl

povzbuzován, aby v počtu co nejhojnějším dobrovolně vstupoval do zemské obrany. Zemský hejtman slíbil působiti k tomuto cíli krajskými úřady a správci duchovními. Potom stavové učinili prohlášení v tom smyslu, že sice každý z nich přispěje, seč jest, k vyplnění císařské vůle, nicméně však stavové, znajíce povahu zdejšího lidu, nemohou zatajiti, že není snadno tuto tak žádoucí náladu uskutečniti ihned, nýbrž teprve ponenáhlu, poněvadž většina venkovského lidu jeví neobyčejný odpor a bázeň před službou vojenskou vůbec, s čímž v českých osadách[1]) prý spojena jest také těžce přemožitelná nelibost a nedůvěra ke každému novému zařízení.

Aby se však po této stránce všeho zkusilo, co na lid, který jen očividnými, ihned poživatelnými dobrodiními a prospěchy dá se získati, prospěšně by mohlo působiti, odhodlali se stavové ze svého domestikálního fondu zříditi ve všech sedmi vojenských vychovávacích ústavech moravských po čtyřech nadačních místech, a to především pro děti, jichž otcové slouží u zemské obrany, a pro sirotky, zůstavené po zemských brancích; k vydržování každého chlapce bylo určeno 100 zl. ročně. Stavové nemohou sice zaručiti, bude-li tato nadace míti na lid venkoncem účinek zamýšlený, nicméně doufají, že aspoň časem najde se s dostatek uchazečův o tato místa, a tím stát získá ročně jistý počet obratných a schopných poddůstojníkův. Když později (1810) dvor. rada vojenská poukázala na to, že 100 zl. na vydržování jednoho chovance nestačí, a žádala za zvýšení této dotace na 150 zl., stavové odpověděli, že více než 2800 zl. nemohou na tuto nadaci věnovati, a je-li nevyhnutelně potřebí 150 zl. na jednoho chovance, aby počet nadačních míst snížen byl z 28 na 18.

V nejblíže příštím sezení sněmovním, konaném za předsednictví mor. slez. guvernera a zem. hejtmana mor. hr. Prokopa Lažanského, čten byl nejv. rozkaz ze dne 6. května 1808, o rychlém doplnění jízdy válečné a potřebných k tomu opatřeních, jež se od stavův očekávají.[2]) Stavové prohlásili, že

---

[1]) „in den böhmischen Ortschaften" praví pouze německy psaný sněmovní protokol. Předsudek proti českému lidu projevuje zněmčilá šlechta moravská za každé příležitosti.

[2]) Tato vyhláška byla potom obnovena od arciv. Rainera, jakožto zástupce císařova (z Vídně 1. května 1809); dle ní všichni, kteří se dobrovolně přihlásili k jízdě a dostavili se se sedlem i potřebným náčiním, měli dostati

seč jsou, chtějí podporovati branné síly říše postavením přiměřeného počtu koní a mužstva; ale dali na uváženou, že v zemi samé jest velmi málo koní k vojenské službě schopných, a že nákup jejich od stavů pro neznalost nemůže býti podnikán, dále, že najímání mužstva od stavů by snad mohlo býti překážkou rozkazům císařským, vydaným v příčině doplňování armád; proto raději se usnesli složiti císaři částku 240.000 zl., aby se za ně koupilo 600 koní a — třeba z ciziny — najalo a vyzbrojilo 600 jízdných mužův. Starostové vypočtli náklad na zakoupení válečného koně a na odvedení a vyzbrojení jezdce úhrnem na 400 zl., ale dodali, kdyby k tomu cíli výše uvedená summa nepostačovala, že jsou hotovi i ostatek císaři složiti. Konečně žádali, aby onu summu 240.000 zl. směli ihned z pokladny stavovské odevzdati do pokladny erární, načež by se úhrada její zjednala rozvržením na extraordinarium dle vrchnostenské berní zlatky na dobu tří měsíců, tak že by břemenem tím poddaní vůbec nebyli stiženi.[1])

Všechny tyto oběti stavů moravských, kteří po této stránce se stavy ostatních zemí v pravém slova smyslu se předstihovali, zůstali marnými. Válečné pohromy roku 1809 a neblahý mír vídeňský urychlily neodvratně se blížící úpadek státních financí. Kovová mince byla vždy vzácnější, cena peněz papírových stále klesala. Summy, získané stažením všeho stříbra z majetku soukromého do pokladen státních, pohlceny byly ohromnou válečnou náhradou, v jejíž zmírnění lid marně doufal po sňatku císaře Napoleona s arcivévodkyní Marií Ludovikou (7. února 1810). Veřejné mínění naplněno bylo toho roku trapnými předtuchami do budoucnosti. Zprávy o finančních opatřeních vládních byly přijímány s krajní nedůvěrou a s odůvodněnou pochybností. Tak

---

oděv na útraty státní a po skončeném tažení býti všeliké další služby vojenské sproštěni. I byli také vyzváni šlechticové a hodnostáři, kteří sami nemohou konati služby válečné, aby na svůj náklad najímali jiné, poskytovali schopné koně, sedla a náčiní a také penězi podporovali ty, kteří by se dobrovolně službě vojenské věnovali. — Brün. Zeitung r. 1809, str. 307.

[1]) Za této příležitosti zem. hejtman projevil stavům přání a jisté očekávání císařovo, že vzhledem k nejv. patentu ze dne 14. dubna 1809 nebudou váhati, aby své postradatelné zásoby zlata a stříbra, pod výminkami v onom patentu uvedenými, zapůjčili k vydržování armád. Oněch 240.000 zl. nebylo na zřízení jízdy úplně vyčerpáno, nýbrž zbyla částka 159.164 zl., kterou stavové později, usnesením sněmovním ze dne 25. září 1811, věnovali na lepší opatření chudinských ústavů v Brně.

zejména bylo v sezení sněmu moravského, zvláště svolaného ke dni 7. června 1810, za účelem, aby stavové z nejv. rozkazu (cís. reskript z 19. května 1810) do spojené deputace k výměně a k umořování bankocedulí, jejíž úřední jednání mělo se již 1. červencem zahájiti, zvolili jednoho deputovaného a pro případ jeho onemocnění neb jiného zaneprázdnění jeho substituta. Zem. hejtman podotkl, že dle výslovné vůle císařovy má zvolený deputovaný i jeho náhradník býti skutečným majitelem zemského statku a nikoliv osoba v státních službách zaměstnaná, dále, aby pro případ, že by zvolený člen z nepředvídaných příčin nemohl volbu přijmouti, bylo ihned několik osob v určitém pořadí na místo deputovaného zvoleno, aby snad resignací zvoleného člena nebylo třeba na rychlo zase sněm vypisovati. I byli zvoleni skutečnými deputovanými: I° loco Hugo starohrabě Salm-Reifferscheidt, II° loco Jindřich hr. Haugwitz a III[io] loco Jan hr. Harrach. Substitutem zvolen Ferd. hr. Troyer. Salm i Troyer prohlásili, že s radostí volbu přijímají. Ale tato ochota záhy schladla. Salm brzo z úřadu toho se poděkoval, Haugwitz ohlásil, že pro domácí poměry nemůže volbu přijati a že jen v čas nouze byl by hotov přáni stavů vyhověti, hr. Harrach pak vůbec odepřel volbu přijati, ježto byl zvolen za deputovaného do téže korporace z království Českého. I nezbylo nejv. dvorské kanceláři, leč rozkázati zem. presidiu (30. června 1810), aby na nejblíže příštím sněmě, jenž se konal 3. října 1810, dalo provésti volbu tří deputovaných a tří substitutův. Stavové pro jistotu zvolili dokonce čtyři deputované (byli to: hr. Seilern, hr. Rud. Taaffe, bar. Stillfried a hr. Magnis) a čtyři substituty (šl. Haymerle, bar. Bretton, Ant. hr. Sereny a Mich. šl. Manner); poněvadž pak někteří z nich nebyli té doby poradám sněmovním přítomni, byli písemně vyzváni, aby co nejdříve oznámili, zdali volbu přijímají.

Ale ani tato volba neměla dle všeho účinku žádoucího, neboť v sezení sněmovním, konaném 30. dubna 1811, stavové byli opětně vyzváni, aby provedli volbu deputovaného za Moravu do spojené deputace pro výměnu a umořování bankocedulí; k této volbě zem. hejtman hned předem podotkl, že vláda upouští od původního ustanovení dvor. dekretu a že tedy lze tentokráte vzíti zřetel také na členy, kteří jsou ve službách zeměpanských. I zvolen byl většinou hlasů dvorní rada při spojené dvor. kanceláři a majitel mor. zem. statku Jan N. hr. Geislern; pro případ však, že by císař přece

jen volby té neschválil, poněvadž zvolený již koncem června měl k nejv. dvoru se dostaviti a do té doby sněm už se nesešel, zvolen ještě majitel panství žadlovského, Alois hr. Mitrovsky, a volba obou předložena císaři ku schválení.

V ustanovený den 1. července 1810 sestoupila se ve Vídni ona deputace, složená z členů všech zemí korunních, jejímž úkolem, jak nejvyšší hofmistr kníže Trautmannsdorf v zahajovacím oslovení vytkl, bylo, bdíti věrně nad tím, aby spousta bankocedulí dále se nerozmnožovala, nýbrž ponenáhlu zmenšovala, a to jednak vydáváním tak zv. výměnných listův („Einlösungsscheine"), jež měly býti dány do oběhu v ceně mince kovové a jejichž kurs ustanoven byl na trojnásobnou cenu bankocedulí, jednak skutečným umořováním čili ničením jejich. Deputace výměnná, od nejvyššího finančního úřadu neodvislá, měla od té doby sama právo, dělati papírové peníze, proto jí také byly odevzdány všechny příslušné stroje. Jednání její nemělo býti zastřeno žádným tajemstvím, obecenstvo mělo o něm dostávati pravidelné zprávy.

Mezi prostředky, jimiž mělo umořování bankocedulí býti umožněno a jichž vláda mínila se chopiti, byly některé velmi povážlivé. Tak zejména chtěla sáhnouti i na statky církevní, k čemuž však nedošlo, a nejv. reskriptem ze dne 9. září 1810 vypsala t. zv. daň umořovací, t. j. desítiprocentovou dávku z veškerého jmění nemovitého, jež v celém mocnářství bylo odhadnuto na pět miliard, a tolikéž z jmění movitého, jehož odhad se však vymykal z bezpečné kontroly. Stavové moravští jednali o tomto požadavku v dietálním čili řádném sezení sněmovním dne 3. října 1810; tu bylo jim ústy zem. hejtmana oznámeno, že J. V. ku zřízení zvláštního fondu na umořování zúročitelného státního dluhu a peněz papírových rozhodlo se vypsati desítiprocentovou daň ze základního jmění nemovitého.

Ale Morava byla tehda obmyšlena ještě jiným nadělením. Dekretem dvorské kanceláře ze dne 8. září, ke zmíněnému reskriptu přiloženým, bylo nařízeno, aby k jistinové ceně pozemkového majetku moravského byla připojena ještě čtvrtina převzatá z Hor. Rakous, Štyrska a Korutanska, t. j. Morava sama měla říši nahraditi ztrátu finanční, kterou tato utrpěla postoupením území ve jmenovaných provinciích na základě míru vídeňského. Poněvadž pak ona úhrnná cena jistinová byla odhadnuta na 874,642.106 zl. 39 kr., měla obnášeti berní kvota na Moravu při-

padající 87,464.210 zl. 39 kr., a poněvadž tento obnos rozvržen byl na 15 let, mělo býti Moravě uvaleno nové břemeno berní ročních 5,830.947 zl. V dekretu pravilo se dále: „Poněvadž finanční poměry mocnářství vyžadují naléhavou pomoc a rychlé provedení zvolených k tomu prostředků, vyslovuje J. V. pevnou důvěru, že stavové tomuto požadavku vyhoví nejen formou, t. j. pojednají o něm, jako o zcela mimořádném případu. mimo sněm a bez postulace, nýbrž že i jinak co nejhorlivěji se přičiní, aby přispěli k nápravě rozrušených financí.“

Požadavek, aby Morava, stížená již tolika břemeny svými, přejímala ještě daně z jiných zemí, překračoval všelikou míru slušnosti a způsobil, že stavové moravští, kteří dosud byli vzorem vlastenecké obětavosti, po prvé se vzchopili k odporu. Prohlásili, že pokud jejich země se týče, jsou hotovi i tuto obět co nejochotněji přinésti, ale že pokládají za svou povinnost císaři co nejuctivěji a nejoddaněji představiti, že jim o nějakém sublevování Moravy v obyčejné dani dosud nic známo nebylo, a že žádají, aby J. V. v obětech pro stát všeobecně potřebných s Moravou úplně stejně naložilo, jako s ostatními dědičnými provinciemi. I připomenuli v dalším, že markrabství Moravské jak r. 1805, tak i za loňské nepřátelské invase, velmi těžce bylo navštíveno, a to především kraj brněnský a znojemský nepřáteli, ostatní kraje však četnými armádami císařskými; i jest se stavům obávati, že třebas nikoli všeobecně, ale přece u jednotlivcův odvádění povinností na ně připadajících nebude možno bez úplného rozrušení stavu majetkového. Pro takové případy stavové si vyhrazují dovolávati se nejv. milosti císařské a prositi, aby aspoň za ony tři provincie Morava byla sproštěna berního břemene.

Zakročení toto potkalo se s účinkem: nejv. reskriptem ze dne 1. února 1811 stavům mor. bylo oznámeno, že císař promíjí zemi moravské přenesený na ni čtvrtý díl majetkové daně, rozvržené na Hor. Rakousy, Štyrsko a Korutany, ve výši 17,178.650 zl.

Za to však břemena vyrostla v jiném směru. V témže dietálním sezení sněmovním, konaném 3. října 1810, císařské postuláty v příčině řádné daně pozemkové po prvé za panování cís. Františka I. uchýlily se od dosavadní míry. Panovník především poukázal k tomu, že v dobách největších nesnází hleděl nejnaléhavějším potřebám státním vyhověti rozmnožením bankocedulí,

aby nemusil břemena berní zvyšovati. Toto rozmnožení však stalo se daleko nad potřebu vnitřního oběhu a způsobilo, že skutečná cena bankocedulí v poměru k jejich ceně jmenovité klesala vždy hloub a hloub, tak že daň odváděná v bankocedulích dle staré míry klamala sice stejným obnosem jmenovitým, ale ve skutečnosti stala se mnohem nepatrnější, než byla při původním svém určení. Státní správa tím utrpěla podstatnou ztrátu a nemůže obyčejnou daní své výlohy hraditi. Císař byl by tedy nucen proti svému přání, jednak k uhrazení státních potřeb, jednak k umoření papírových peněz žádati více mimořádných berní. Ale poněvadž tyto mimořádné berně rozličným svým pojmenováním i po jiných stránkách příliš jsou obtížny lidu poplatnému, císař ustanovil, aby se od nich upustilo; jsou to: 60procentová daň z realit, 50procentový přídavek k fondu umořovacímu a 16% vypsaných k zaplacení loterních výher.

Poněvadž však potřeby státní a sama spravedlnost vyžadují, aby původní daň byla dle své pravé ceny odváděna, bylo také třeba změniti některé posavadní postuláty. Patentem ze dne 26. února 1810 císař učinil opatření k nové a bezpečné úpravě finanční tím, že nařídil ponenáhlé stahování bankocedulí za t. zv. „listy výměnné“ (Einlösungsscheine), představující měnu konvenční, dle kursu určovaného od případu k případu, ale nikdy výše než 300 za 100. Na základě toho tedy císař žádá stavů moravských, aby obyčejnou dominikální i rustikální kontribuci za rok 1811 odvedli v nových listech výměnných, aneb pokud by tyto nebyly vydány, trojnásobným obnosem v bankocedulích. Posavadní kontribuce vojenská ve výši 1,481.831 zl. 58 kr. zvýšena tedy v bankocedulích na obnos 4,295.495 zl. 54 kr. Tato daň měla se od 1. listopadu 1810 vybírati v měsíčních lhůtách napřed, kdežto daň komorní v dosavadní výši 317.771 zl. 54 $^{4}/_{8}$ kr., ale v listech výměnných, měla býti odváděna ve lhůtách čtvrtletních, jak to bylo dosud zvykem.

Místo dosud vypisovaných dodávek přírodních pro vojsko (žita, ovsa a sena) císař rozhodl se žádati přiměřeného obnosu penežitého, aby prý vrchnostem a poddaným také v této příčině poskytlo se podstatné úlevy. Částka na Moravu za rok 1811 připadající vypočtena byla na 277.256 zl. 50 $^{3}/_{4}$ kr. v listech výměnných, čili 831.770 zl. 31 $^{1}/_{8}$ kr. v bankocedulích. Tato dodávková

reluice měla se odváděti zároveň a v těchže měsíčních lhůtách, jako kvota vojenská.

Ostatní daně, jako zejména daň třídní s 50procentovým přídavkem, daň osobní po 30 kr. z hlavy, pak nově vypsaná daň k umořování bankocedulí, jež pro majetek nemovitý vypočtena byla na 135% daně pozemkové, zůstaly beze změny.

Na toto nové zvýšení břemen zemských stavové sice odpověděli steskem, že Morava byla dvakráte stižena invasí nepřátelskou, nicméně všechny žádané berně povolili v plné míře.

* * *

Trapná nejistota a obavy před nejbližší budoucností zavládly veřejným míněním v posledních měsících r. 1810. Výměnné listy neosvědčily se dobrým prostředkem k nápravě financí státních, poněvadž ani jimi nebyla dána dostatečná záruka, a když po smrti finančního ministra O'Donnela nastoupil hrabě Jos. Wallis na úřad, bylo třeba pomýšleti na jiná opatření. Finanční patent ze dne 26. února 1810 pozbyl platnosti. Vědělo se, že se konají porady o novém finančním patentě, ale o jeho obsahu zachovalo se neproniknutelné tajemství, jež ani vysoce postaveným státním úředníkům ani vznešeným dvořanům nebylo známo. Tím nabývaly volného pole nejpodivnější domněnky a záměry plné dobrodružství. Brzo se proslýchalo, že zlato a stříbro ani v umění a průmyslu nebude se směti zpracovávati a zlatníci že budou musiti svou živnost zastaviti; až stříbro a zlato úplně zmizí s očí, pak že nebude kouzlem působiti a majitelé bankocedulí nebudou se již musit ohlížeti na vyšší cenu mince kovové. Jiní zase, a ti byli na pravé stopě, mínili, že nebude vládě možno, aby bankocedule kdy vyměnila a zabránila jejich poklesnutí až k úplné bezcennosti. Takoví zaměňovali co nejspěšněji papírové peníze za zboží všeho druhu a činili ze svých domů hotová skladiště. Nikoli potřeba, nýbrž strach, že by bankocedule mohly se pod rukama proměniti v makulaturu, vzbudil tuto kupovací horečku, která mnohému odvětví průmyslovému byla na prospěch. Tak se vysvětluje, že kdežto úředník, odkázaný na svůj plat, poklesl na stupeň nádeníka, a div že hladem neumíral, jiné vrstvy obyvatelstva, jako továrníci, kupci, mlynáři, vozkové a dodavatelé namnoze nahromadili si veliké bohatství. Také sedláci prodávali obilí na trzích za báječné ceny a zaměňovali spousty bankocedulí uložených buď za zboží pře-

pychové, nebo je lehkomyslně utráceli. Stávalo se nezřídka, že selští hoši, vracejíce se z trhu, zapalovali si v hospodách dýmky bankocedulemi, a selky zanášely často výtěžek z celého pole do dílny zlatníkovy, aby si zaň nakoupily nákrčních řetězů, spon a prstenův. Z toho si také vysvětlujeme, že jak poddaní tak i vrchnosti neradi odváděli obilí a seno vojsku in natura, ježto za ně od eráru nedostávali ani třetinu ceny, kterou tržili jinde, a že raději z těchto dodávek se vykupovali penězi.

Konečně dostavil se všeobecně očekávaný úpadek státní, ohlášený finančním patentem ze dne 20. února 1811. Vyhláška stala se ve všech zemích dědičných dne 15. března v stejnou hodinu. Listina tajemná, jež rozhodovala o blahu a zkáze milionův, byla zapečetěna odeslána všem zemským úřadům, které měly ji řečeného dne o 5. hodině ranní rozpečetiti a o hodinu později dáti veřejně rozhlásiti. Veliké zástupy lidí, jsouce o tom zpraveny, dlouho před svítáním byly na ulicích všech měst shromážděny, čekajíce na osudný okamžik s takovým napětím a rozechvěním, jako by měla dojíti zpráva o nějaké rozhodné bitvě. S chtivým spěchem lapáno bylo každé slovo patentu; kdo nestál dosti blízko, neb neuměl čísti, dal si obsah vykládati, a v nejbližších hodinách i nejlhostejnější měli v rukou pověstný kus papíru, jenž rozséval vzájemnou nenávist a nedůvěru. Málo bylo těch, kteří patentem nenadále zbohatli, mnohem větší počet byl těch, kteří proklínali a naříkali, ježto přes noc se stali žebráky.

Jak již na jiném místě jsme vyložili, byla finančním patentem cena bankocedulí snížena na pětinu; k výměně jich vláda ohlásila, že vydá za 212 mil., tedy za pětinu úhrnné summy bankocedulí, nové listy výměnné, jež sice nebyly kryty kovem, ale měly od té doby státi se běžnou měnou, ve které všechny peněžité obchody se měly pro budoucnost uzavírati (měna vídeňská). Také cena měděných peněz (30- a 15krejcarů) byla snížena, na pětinu a úroky ze státního dluhu vyplaceny jen z polovice. Všechny daně a poplatky měly býti odváděny v nové měně, za to vláda zavázala se ze své strany na touž měnu uvésti všechny platy a pense.

Finanční patent měl ovšem i na Moravě mimo jiné za následek přiměřené zvýšení všech berní. V řádném sezení sněmovním, konaném 25. září 1811, ohlášeny byly nové postuláty císařské. Celoroční pozemková berně i s třetinovou přirážkou, jež

zavedena byla nejv. reskriptem ze dne 16. března 1811, dosáhla výše 2,330.804 zl. v nových listech výměnných. Kromě toho bylo stavům mor. (nejv. reskriptem ze dne 15. června 1811) ohlášeno, že reluiční summa, požadovaná 16. března t. r. za dodávky obilí a sena k vojsku, ve výši 277.556 zl. $50^3/_4$ kr. v listech výměnných nepostačuje, a tedy na čtyři poslední měsíce onoho roku vojenského,[1]) t. j. na červenec, srpen, září a říjen, žádá se ještě jednou táž summa v listech výměnných nebo pateronásobně v bankocedulích. Poněvadž také ostatní daně, jako daň třídní a osobní, vypsány byly sice v téže výši, ale v nové měně, vzrostla tím všechna břemena zemská měrou pateronásobnou. Pouze umořovací daň ze dne 8. září 1810 byla následkem finančního patentu zrušena (dekr. dv. kanc. 4. dubna 1811). Za to však téhož roku ještě (dekr. dv. kanc. z 20. března 1811) zavedena byla nová daň dědická, jež obnášela 10% z každé pozůstalosti, přesahující cenu 100 zl.

Mimořádná větší vydání let potomních byla: nově vypsaná daň obchodní (19. září 1812) ve výši 140.055 zl.; dále oznámeno v sezení sněm. ze dne 7. října 1812, že z příčiny války rusko-francouzské, toho roku vypuklé, císař nucen byl postaviti v Haliči observační sbor, což vyžadovalo nákladu 4 mil. zl. Z této summy, vypsané na celé mocnářství, připadla na Moravu částka 634.794 zl., která s názvem příspěvku na fond rekvisiční byla rozepsána přirážkou na pozemkovou daň vrchnostenskou i poddanskou. Hned potom nejv. reskriptem ze dne 17. září 1812 vypsána byla k téže dani nová přirážka 951.221 zl., jakožto opětný mimořádný příspěvek válečný. Válečné události r. 1813 a 1814 způsobily, že tento požadavek po obě tato léta byl opětován a od stavů s nadějí, že vítězné zbraně spojenců zjednají zemi konečně trvalý mír, pokaždé ochotně povolen. Naděje ty dosáhly opravdu svého zplnění. Došly do Brna zprávy o rozhodných událostech u Lipska ze dne 16.—18. října 1813, a ve sněmovním sezení, konaném dne 17. listopadu t. r., plnomocný dvorní komisař mor. sl. a sněmovní direktor hr. Chorinský podal návrh, aby stavové na důkaz vlastenckého smýšlení a lásky i příchylnosti k milovanému mocnáři zvolili ze sebe depu-

---

[1]) Vojenským rokem, dle něhož se řídilo zasedání sněmu i vypisování berní, rozumělo se období od 1. listopadu do konce října roku příštího.

taci, která by císaři o jeho návratu do Vídně přednesla blahopřání nad rychlými a požehnanými pokroky zbraně rakouské. Návrh byl radostně přijat, a do deputace zvoleni ze stavu duchovního biskup brněnský Schrattenbach a olomoucký kanovník hr. Sereny, ze stavu panského hr. Frant. Žerotín a hr. K. Pachta, ze stavu rytířského Ign. šl. Hakher a Jos. z Friedrichsthala a ze stavu měšťanského zástupce a starosta města Brna, Jan Czikann. K deputaci se připojili nejvyšší zemští officíři, totiž appellační president a nejv. zem. komoří hr. Jos. Auersperg, dvorní rada a zem. podkomoří Kristian ryt. Hentschel, konečně krajský hejtman brněnský a nejv. písař zem. Wolfg. ryt. Manner. Deputaci provázel též zem. tajemník Jan N. Kurz. Deputaci bylo čekati, až se císař navrátí z výpravy válečné, což stalo se teprve v červnu 1814.

Byli to památní dnové. Vjezd císařův do Vídně konal se 16. června s neobyčejnou okázalostí. Obyvatelstvo vídeňské, opojeno jsouc radostí, že dlouho očekávaný mír s vítězstvím zbraně rakouské se dostavil, vítalo oblíbeného mocnáře, který více než rok prodlel v cizině, s jásotem, jenž prý přehlušoval hřmění děl a podobal se bouřícímu moři. Slavnostní průvod konal se za neobyčejného lesku dvořanstva, šlechty i vojska, a památný den zakončen byl osvětlením, jakého dosud Vídeň neviděla. Následovala celá řada podobných dnů svátečních. Dne 23. června o 11. hodině dopol. císař s císařovnou a celou rodinou přijal stavovské deputace všech zemí dědičných v císařském sále obřadním, jsa obklopen nejv. dvorskými úřady a kapitány gardy, a měl k nim tuto řeč:

„Po dlouholetých obětech a strastech shromažďuji konečně v den dávno vytoužený poslance svých věrných provincií kolem trůnu, jehož základními pilíři ode dávna byla láska a nezlomná věrnost mých národův. Dnešní den jest z nejšťastnějších mého života. Mír světový jest uzavřen, jím opět navrátí se pokoj a blaho také mým požehnaným zemím.“

„Vy, moji věrní poddaní, vyplnili jste plnou měrou svou povinnost ke mně a k vlasti. Mé srdce dává mi svědectví, že také já svou povinnost jsem vykonal. Pevně a neohroženě snášeli jsme tvrdý tlak dvaceti zhoubných let válečných. Jest již po nich; zlo jest ve svém kořeni zničeno, věrnost a vytrvalost mých národů, statečnost mých vítězných vojsk učinily, co se zdálo sotva dosažitelným.“

„Zanecháváme svým potomkům slavný příklad, budou žehnati naší vytrvalosti. S vděčnou myslí uznávám, co ve všech částech mého mocnářství se vykonalo k zachování a obnovení celku."

„Zvláštní spokojeností naplňují mne tklivé důkazy věrné příchylnosti, jichž se mi denně dostává i z provincií, po čas od mé říše odtržených a nyní opět s ní spojených. Čím bolestnější bylo odloučení, tím milejší pocit, že moje děti nezapomněly na svého otce za žádné změny okolností."

„Zbývá hojiti hluboké rány, bude k tomu potřebí několika let klidu. Duchem, jenž oživuje mé mocnářství, jenž — spoléhám bezpečně na své národy — i dále bude oživovati, uklidí se i největší nesnáze."

„Zkoušku neštěstí jste přestáli, ukažte nyní, že dovedete užívati štěstí. Milujte stát, jehož členy jste. Milujte svou vlast, důvěřujte svému mocnáři a nezapomínejte, že Vaše společné blaho jest jediným cílem mého života."

Potom se císař vzdálil do tajné radní síně, kdež udílel audience každé deputaci zvlášť. Moravsko-slezská stav. deputace, jakmile došla na ni řada, vstoupila za vedení plnomocného dvor. komisaře hr. Chorinského do dvorany, kdež císař stál u trůnu, jsa obklopen nejvyššími dvorními hodnostáři a kapitány gardy, a po přiměřeném proslově hr. Chorinského takto odpověděl:

„Mám plné přesvědčení o věrných Moravanech a Slezanech, že každou obět přinášeli ochotně a poctivě, aby vlast byla zachráněna a čestný mír vybojován. Uznávám Vaši bodrou příchylnost ke mně i k vlasti s vděčnou myslí a nikdy Vám jí nezapomenu!"

„Kdyby se někdy naskytla příležitost, kde bych těmto oběma provinciím mohl zvláště prospěti, spoléhejte s důvěrou na mne, na svého otce!"

Deputace moravská učinila potom ještě návštěvu u jiných členů rodu panovnického, zejména u korunního prince Ferdinanda, který její členy přijal jednotlivě, a v povznesené náladě vrátila se domů.[1]) (Příště dále.)

---

[1]) „Denník, vedený za příležitosti nejvýše potěšitelného slavného návratu J. V. cís. Františka I. z Paříže do svého residečního města Vídně a vypravené deputace mor. slez., aby přednesla nejoddanější blahopřání." Sepsán od zem. stavov. sekretáře Jana Nep. Kurze (po německu) a přiložen k aktům sněmovním z r. 1814. — Srv. Brün. Zeitung r. 1814, str. 998 a 1005.

Církevní politika krále Václava IV.

(1400—1409).

Napsal Dr. Antonín Polák.

(Dokončení.)

Věci obracely se na prospěch Lucemburkův. Počali se však svářiti nyní znovu, ano došlo i k boji mezi nimi. Václav v Čechách odebral se do Kutné Hory, všude jsa radostně vítán. První starostí jeho bylo, aby si opatřil peněz, ježto Zikmund všechny pokladnice vyprázdnil do dna.

Dále musel pomýšleti na obranu svých zemí proti bratrovi. Spojil se s markrabím Joštem a chtěl sjednati spolek s králem polským Vladislavem.[1]) Proto odebral se počátkem června 1404 do Vratislavě na osobní schůzi s ním. Na universitě vyžádal si král dvou mistrů, Jana Eliášova a Jakuba ze Žihobec.[2]) Bez pochyby chtěl s králem polským promluviti o schismatě církevním a seznámiti se s názorem jeho o něm. Václav snad něco zamýšlel proti Bonifaciovi, k čemuž také by byla dobrá pomoc krále polského. Bohužel, že o tom nevíme nic. Spolek na obranu byl ovšem Václavovi tehdy hlavním úkolem. Zikmund s Albrechtem Rakouským vtrhli na Moravu a oblehli Znojmo. Nemoci však bez přičinění Václavova donutily je k tažení zpátečnímu. Albrecht zemřel již 14. září 1404. Nebezpečí odvráceno od krále.

Neslyšíme však, že by něco podnikal proti Ruprechtovi nebo Bonifaciovi mimo schůzi ve Vratislavi. Bonifacius IX. zemřel 1. října 1404, právě rok a den po vykonané approbaci Ruprechtově. Tou dobou meškalo poselstvo Benedikta XIII. v Římě, aby s papežem římským jednalo o církevní unii. Poslové byli uvězněni po smrti Bonifaciově velitelem hradu andělského, jelikož napomínali kardinály, aby zanechali volby. Jakmile se dověděli ve Francii o smrti Bonifaciově, poslali také rychlého posla do Říma se žádostí, aby kardinálové aspoň sečkali s volbou, než přijde slavné poselstvo z Francie, které by s nimi jednalo dále. Kardinálové však nevyplnili žádosti, jako avignonští při smrti Klimentově. Zvolen byl nový papež 17. října 1404, arcibiskup ravennský a bologneký Cosimo Migliorati, kardinál sv. Kříže v Jerusalemě, který přijal jméno Innocence VII.

---

[1]) Pelzel o. c. II. Urkb. čís. 198., Sr. i Palacký: Dějiny české, III. 1., str. 74, pozn. 86.

[2]) Tomek, Dějiny města Prahy, III. str. 419.

Za svého krátkého pontifikátu — zemřel již po dvou letech, 6. listopadu 1406 —, ačkoli byl zmítán jinými starostmi, přece nemohl chovati se passivně ku stálému a hlasitěji se ozývajícímu volání po unii církevní. Chtěl svolati jakousi schůzi, koncil, jehož se měla účastniti knížata buď osobně nebo zástupci svými. Papež svolává schůzi, jelikož chce „super exstirpatione huiusmodi schismatis ac viis, modis et formis congruentibus atque iustis per nos servandis audire consilia.“ Na všechny strany, všem svým přivržencům posílá listy a zve je na schůzi.[1]) Raynaldus vypočítává krále a jiné panovníky, kteří obdrželi pozvání (ad. 1404 § 13): Tum vero de coniunctione ecclesiarum restituenda ad Wladislaum, regem Poloniae, virosque principes Germaniae, Italiae, Castellae, Aragoniae, Lusitaniae datae literae. V seznamě nejsou ani král český ani uherský. Zikmund však byl pozván jistě.[2]) Dne 1. listopadu měl sám přijíti do Říma nebo poslati plnomocníky. Hodlal poslati Jošta a žádal také Benátčanův, aby své posly připojili k němu. Byl pozván i Václav? Pozvání jeho — ani Zikmundova — nemáme. Není to však důvodem contra. V seznamu Raynaldově pozvaných není také jmenován, ale ani Zikmund není v něm, a přece byl pozván. Jošt měl zastupovati Zikmunda, bezpochyby i Václava. Vždyť markrabí byl spojen s Václavem. Nebyl-li pozván jako král římský, byl pozván aspoň jako král český. Klesla už tolik vážnost jeho, že by papež neuznal ho ani za hodna pozvání? Jistě nikoliv! Také názor Weizsäckrův,[3]) že Innocenc VII. chtěl se vyhnouti rozpakům, kdyby pozval oba soupeře o trůn, není podobný pravdě. Koncil se nesešel, a papež se rozloučil se světem (6. listopadu 1406), nevykonav nic důležitějšího na odstranění schismatu.

Papež římský opustil Václava a přidal se k protivníkovi jeho Ruprechtovi. Této situace chtěl užiti Benedikt XIII., aby

---

[1]) R. T. A. V. čís. 472, list arcibiskupa Jana Mohučského biskupu Vilémovi Straszburskému 20. července 1405. Raynald a. e. ad a. 1404, § 12. a 13. pozvání arcibiskupa kolínského z 27. prosince 1404.

[2]) R. T. A. V. čís. 472, snesení rady benátské, odpověď Zikmundovi z 3. srpna 1405. Weizsäcker se domnívá, že v listině zmíněný markrabí moravský jest spíše Jošt než Prokop. Zmínka o učenosti jeho — qui est sapientior Teutonicus, qui sit in Alemaniā — potvrzuje názor Weizsäckrův. Jošt byl velice učený bohoslovec, byl proto jako stvořen za posla ve věcech církevních.

[3]) R. T. A. V. čís. 472, pozn. 1.

získal krále Václava. Doufal, že roztrpčený král na papeže římské dá se snadno pohnouti, aby se přiznal k obedienci jeho. Benedikt psal několikráte Václavovi — jistě dvakráte.[1]) Bohužel, že neznáme úplně obsahu listův. V jednom zmiňuje se papež o poselstvě, které v září a v říjnu 1404 meškalo v Římě, aby jednalo s papežem římským o unii.[2]) Měl snad to býti hlavní důvod pro Václava, aby uznal toho papeže, který tolik horlivě pracuje o unii? Papež věděl, že okolí má vliv vždy na pána. Hleděl si nakloniti proto dary posla jeho, Petra, biskupa nazaretského, který pobýval ve Francii v záležitostech církevních.[3]) Vidno, že nepřestaly styky Václavovy s Francií, ale že byly nově vázány zase po vysvobození královĕ, ač ho Francie opustila v letech 1400—1401. Strana burgundská poznala, že Ruprecht se nedá tak snadno ovládati dle libovůle její. Kromě toho vábilo náčelníka jejího k Václavovi ještě jiné lakadlo, o němž promluvíme později na vhodném místě.

Francie vrátila se r. 1403 k poslušnosti Benedikta XIII.; proto měl papež bezpochyby podporu u vlády francouzské při svých snahách o získání krále Václava. Nabízel mu všechno, co mu odňal papež římský. Bullou z 5. srpna 1405 uděluje plnou moc Jindřichovi Baylerovi, aby Václava uvedl v prvotní stav, v dřívější hodnost jeho, přisáhne-li. Ovšem nevracel mu královské důstojnosti, které ho zbavil Bonifacius, nýbrž předchůdce Benediktův, Kliment VII. Václav jako schismatik byl tím samým zbaven své důstojnosti. Vše mělo býti napraveno, uzná-li Benedikta. Všecko toto jednání dodalo větší odvahy přivržencům Benediktovým v Čechách, kteří zde byli vždy. Počali se hýbati.

---

[1]) Spondanus, a. e. ad a. 1404, str. 692, vypravuje o událostech v Římě po smrti Bonifaciově a pokračuje takto: confirmatque Surita ex literis Benedicti a*c* (správně a*d*) Wenceslaum, regem Boëmiae. Zurita (1512 - 1580), který napsal annaly koruny aragonské od nejstarších časů po Ferdinanda Katolického dle důkladných studií archiválních, mohl dobře v některém archivě aragonském nalézti tento list nebo kopii jeho. Benedikt skončil svůj pontifikát v království aragonském. Také Bzovius, a. e. ad a. 1404, str. 244, zmiňuje se o listě papeže avignonského k Václavovi, r. 1405 (str. 248) uvádí jiný list s datem z 17. června. Lenfant: Histoire du concile de Pise (Amsterdam 1772), str. 110: Toute l'obedience de Bénoit XIII. étoit pour lui (Václava).) Tvrdí tak bez pochyby podle dokladův o styku Benediktově s Václavem.

[2]) Valois, o. c. III. str. 387, pozn. 1.

[3]) Valois, o. c. III. str. 387, pozn. 1 a 2.

Innocenc VII. nařizuje proto arcibiskupu Zbyňkovi (bulla z 25. července 1405[1]), aby nejbližší synodou provinciální bylo učiněno snesení o prostředcích proti přívržencům vzdoropapežovým v Čechách, a uděluje mu plnou moc, aby mohl zakročiti proti nim. Václav nepřijal nabídky Benedikta XIII. a zůstal věren přes všechna protivenství papeži římskému, kterého jediného pokládal za pravého papeže.[2]) Bonifacius IX. zemřel, na nástupcích jeho mohl dosíci zrušení approbace, jak se skutečně o to pokoušel u Řehoře XII. Tvrzení Bzoviovo, že po svém sesazení přidal se i s bratrem Zikmundem ze msty ke vzdoropapeži, je rozhodně nesprávno.[3])

Innocenc VII. zemřel 6. listopadu 1406. Po smrti jeho pokročilo se zase o krok dále ve snaze obnoviti jednotu v církvi. Kardinálové, dříve než vešli do konklave, přisáhli, aby, kdo zvolen bude papežem, dobrovolně slíbil, že se zřekne svého důstojenství, zemře-li papež avignonský neb odstoupí-li. Připojili ještě četná ustanovení, týkající se přesnějšího vykonání slibu tohoto. Zvolen byl 30. listopadu Angelo Corrario, Benátčan, kardinál sv. Marka a patriarcha cařihradský, stařec již osmdesátiletý. Zvolen trochu za nátlaku lidu římského, který za konklave pokřikoval, že nechce ani Neapolitána (Urban VI. a Bonifacius IX.) ani Florenčana (Innocenc VII.). Kardinálové povolili přání Římanův a zvolili Benátčana. Vzdělanost jeho, svědomitost a čistota mravní doporučovaly ho, aby vykonáno bylo důležité dílo, obnovení pokoje a jednoty v církvi. Hned po zvolení rozeslal Řehoř XII. na všechny strany listy ve smyslu přísahy před konklavem, především k Benediktu XIII. Byly obavy, aby dříve nezemřel, než obnoví unii v církvi.[4]) Dne 31. ledna 1407 odpověděl Benedikt XIII., který byl právě v Marseilli, velice ochotně. Poslové Řehoře XII. ode-

---

[1]) Raynaldus, a. e. ad a. 1405.

[2]) Valois, o. c. III str. 387, pozn. 2: „Et ultra reges Boemiae et Ungariae ab obediencia dicti Intrusi (papeže římského) iam se subtraxerunt . . .

[3]) Bzovius. l. c.

[4]) Sauerland: Gregor XII. von seiner Wahl bis zum Vertrage von Marseille. H. Z. XXXIV. 1875. Týž: Kardinal Johann Dominici. Z. F. K. G. (1888) IX. str. 240 a násl. Finke v R. Q. IV. 340. P. Duchesne: Liber pontificalis II. Přídavek II. Vita Gregorii. Goeller: König Sigismunds Kirchenpolitik . . . Anhang, I. str. 179–186. Kardinálové přihlíželi o volbě jeho skutečně k velikému stáří Řehořovu, doufajíce, že bude ochotnějším k cessi, podaří-li se k ní pohnouti avignonského, než by učinil papež mladý.

brali se pak k němu; 3. dubna měli audienci, a již 20. t. m. byla sjednána smlouva mezi oběma papeži, kteráž byla však diplomatickým vítězstvím Benedikta XIII.[1]) Dle ní se měli oba papežové sejíti v Savoně, tedy na francouzské půdě, a tam ujednati další podmínky cesse. Veškero jednání toto i následující dálo se za vlivu francouzského.[2]) Pozadí politické bylo velice důležito, jelikož nepřátelé Francie, Neapolsko a Benátky v Italii a Anglie opřely se smlouvě.

Francii, která v květnu 1403 se navrátila k poslušnosti Benedikta XIII., brzy opět tížilo vydržování dvora papežského, útisk, který vykonávali papežští kollektorové, vymáhajíce i na nejchudším duchovním poměrně veliké summy, byl již nesnesitelný. Nedosáhla Francie také, čeho dosíci chtěla schismatem, totiž aby ovládala papežství jako dříve, poněvadž papeže francouzského uznávala kromě Francie jen menšina státův evropských. Proto chtěla se vláda francouzská nějakým způsobem čestným zbaviti své stvůry. K tomu velice dobře se hodil všeobecný koncil nebo cesse obou papežův a zvolení nového. Nejprve pracovala o věc druhou, když však se to nezdařilo, pokusila se o prvou. Universita i národní koncil, kteréž oba ústavy poslušny byly vlády, žádaly za subtrakci obdience, kdyby papežové nepřáli cessi.

Národní koncil usnesl se 18. listopadu 1406, že ponechá papeži jen funkce ryze duchovní, osazování však beneficií — což bylo nejcennější — vrátí prelátům.

Vnitřní správa francouzské církve vybavena z moci papežské.[3]) Touha všeobecná po míru a pokoji v církvi a po odstranění všech nepořádků z rozkolu vzniklých podporovala snahy francouzské. Výsledkem jejich jest smlouva marseillská.[4]) Zdálo se,

---

[1]) Sauerland: Gregor XII. . . . H. Z. XXXIV. str. 119.

[2]) Jaké postavení zaujímala Francie v celém jednání, vyličuje velice pěkně a do nejmenších podrobností N. Valois ve svém díle často zde citovaném: La France et le grande schisme d'Occident, sv. III. str. 483—616 a VI. str. 1—107. (1901).

[3]) Kehrmann: Frankreichs innere Kirchenpolitik von der Wahl Clemens VII. und dem Beginn des grossen Schismas bis zum Pisaner Konzil und zur Wahl Alexanders V. (1378-1409) (lipská dissertace 1890). Dotýká se na mnohých místech, jak přirozeno, též politiky zahraničné.

[4]) K jednání viz F. Ehrle: A. F. L. und K. G. XII.: Aus den Akten des Afterkonzils von Perpignan, str. 576 a násl

že brzy zase bude jediný papež v církvi. Naděje však zklamala. V června 1407 změnil Řehoř XII. své smýšlení, počal činiti námitky proti místu schůze — byloť v moci francouzské — i proti tomu, že tam má býti dovezen na lodích janovských — janovská republika byla v té době též pod vrchním panstvím francouzským.[1]) Vliv neapolský byl hlavní příčinou změny smýšlení.[2]) Mnozí panovníci naléhali na Řehoře, aby nešel do Savony, přede všemi Zikmund.[3]) Také Václav počal znovu vyjednávati s kurií římskou. V březnu nebo počátkem dubna 1407 poslal list Řehořovi se žádostí, aby zrušil approbaci Ruprechtovu. Veliké jsou zásluhy rodu jeho o stolici římskou. Otec jeho i král sám stáli vždy věrně při papeži za celého trvání schismatu. Nic nemohlo ho odvrátit od příchylnosti a poslušnosti k ní, ani sliby knížat, ani králův[4]) ani zavržení Bonifaciem. Až odpoví papež, pošle do Říma slavné poselstvo, jehož členy měli býti Jošt, vévoda bavorský Arnošt, kurfiřt Rudolf Saský a Václav Králík z Buřenic, patriarcha antiochijský.[5]) Sliboval znovu, že podnikne výpravu do Říma. Zikmund podporoval žádost bratrovu (v říjnu 1407). Stěžuje si na křivdy, které Bonifacius IX. způsobil rodu jeho,

---

[1]) Hefele-Knöpfler: Konzilien-Geschichte. VI. str. 897.

[2]) Goeller, o. c. str. 15.

[3]) Ibid. str. 16 a násl.

[4]) Slova tato jsou narážkou na sliby francouzské, které činěny byly na schůzi remešské i po ní.

[5]) R. T. A. VI. čís. 152. List tento nemá data. Weizsäcker klade jej do druhé polovice r. 1407, z které doby pochází také list Zikmundův (Ibid. čís. 153, viz i Höfler: F. R. A. I. Abt. sv. VI. Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung. Th. II. čís. 133. K datování Goeller, o. c. str. 25, pozn. 2. Můžeme však list ten položiti do března nebo dubna r. 1407. Dne 17. dubna 1407 usnáší se rada benátská o odpovědi kaplanovi krále Václava. Slibuje totiž, že krále samého i posly jeho, kdykoli půjdou územím benátským, vždy a ve všem bude podporovati. Kaplan tento nesl list Řehoři XII., a bylo mu uloženo, aby připravil cestu slavnému poselstvu, které mělo následovati. O poselstvě tom máme zprávy, že již v červenci nebo srpnu se chystalo na cestu. List, který oznamuje příchod jeho, náleží nutně před dobu tuto. Poselstvo to se nevypravilo do Říma, jelikož Řehoř XII. nebyl ochoten smluviti se s Václavem. Norimberští, kteří nám o něm podávají zprávu, nevědí, zda se vydalo k papeži čili nic (ob aber das für sich gen werde oder nicht, das kunen wir zu der zeit nit gewissen). (R. T. A. VI. čís. 151 i pozn. 1 a 2.) Fr. Palacký: Ueber Formelbücher. II. str. 66 a 67, Pelzel, Wenzel II. Urkb. čís. 59.

bratrovi v Němcích a jemu v Uhrách. Za veškery oběti, které věnoval rod lucemburský, dostává se mu velice špatné odměny.[1]) Nepřátelé stolice papežské jsou jí podporováni, dobrý přítel její jest pronásledován. Nabízí přece pomoc svou i bratra svého papeži.[2]) Řehoř XII. nepřijal nabídky ani Václavovy ani Zikmundovy. O listech jejich podal zprávu Ruprechtovi, kterého nemínil opustiti.[3]) A přece Václav radil papeži, aby nešel do Savony, jelikož se obával, že papežství propadne úplně zase vlivu francouzskému,[4]) i Zikmund radil tak. Politika obou bratrův je společná. Později však se rozcházejí, Zikmund zůstal Řehoři déle věren, než Václav. Nejen oba králové, nýbrž i jiná knížata prostřednictvím svých poslů přemlouvala v Sieně Řehoře, aby nechodil do Savony.[5]) Na druhé straně snažili se ho poslové francouzští pohnouti, aby zplnil podmínky smlouvy marseillské. Také Benedikt vyslal k němu své plnomocníky. Stalo se to po dlouhém váhání. Odebral se v lednu až do Luccy, dále nechtěl jíti. Benedikt XIII. vyšel Řehoři v ústrety až do Porty Venere, více již nehodlal povoliti. Kardinálové rozhořčeni Řehořovou nepovolností a jmenováním nových členů kollegia, kteří byli Řehoři příznivi, ač slíbil, že nebude jmenovati nových kardinálů, rozhodli se jednati sami. Uprchli tajně z Luccy — Řehoř XII. přikázal, aby jí neopouštěli —, vydali dva pamětní spisy na

---

[1]) R. T. A. VI. čís. 153. Germano meo et mihi, quorum maiores pro Romana ecclesia sanguinem proprium ultro exposuere periculis, quorumque fides et sinceritas eciam et in receptis iniuriis . . . .

[2]) Ibid: „. . . . potentiam omnem dicti mei germani et meam omnipotentis gracia non exiguam et fragilem sanctitati vestre et Romane ecclesie offero". Nepraví proti komu, ale jistě můžeme tvrditi, že ji nabízí proti Ladislavovi Neapolskému, který se zmocnil větší části státu církevního.

[3]) Řehoř XII. měl velikou péči o své přívržence. Sám by byl snad se vzdal papežství, kdyby starost o přátele jeho nezdržovala ho od cesse. Quid fieret, si absolute cesserit, de cardinalibus suis, de rege Romanorum (Ruperto) et de rege Ladislao . . . . quos sciebat propter eorum constantiam erga eum illis exosissimos esse (Mansi XXVI. str. 306 E.).

[4]) Cronica di Piero Minnerbetti u Tartini-ho: R. I. S. II. str. 572. Poslové krále českého jsou připomenuti na prvém místě. Dětřich z Nieheima (Nemus unionis VI. 31.) tvrdí i k 27. dubnu v Lucce: „De regno autem Boëmiae super hoc nuncios speciales huc destinatos hucusque non vidi. Václavův posel byl tou dobou v Italii a měl ovšem vykonati nejprve jiné záležitosti, leč bezpochyby také pracoval v tomto směru.

[5]) Goeller, o. c. str. 17 i násl.

ospravedlnění svého kroku 4. a 12., dílem 14. května 1408. Pozvali Benedikta XIII., aby k nim přišel do Livorna, kam se uchýlili. Benedikt však poslal jen tři své kardinály, k nimž později se přidružili ještě čtyři jiní. Kardinálové se dohodli, že svolají oekumenický koncil, k němuž pozvati chtěli oba papeže. Tito měli resignovati a kardinálové zvoliti nového papeže. Řehoř snažil se, aby sliby získal odpadlíky. U některých se mu to podařilo, většina však zůstala neposlušnou. Dlouho trvalo jednání kardinálů s republikou florentskou, kde koncil by se měl sejíti. Konečně v srpnu 1408 dokončeno smlouvání. Místem budoucího koncilu ustanovena Pisa. Vypsán tedy koncil, ovšem později, než koncil obou papežů, kteří svolali své zvláštní[1]), do Pisy na den Zvěstování Panny Marie (25. března 1409. Řehoř vyhlásil v lednu (14.) 1409 své neposlušné kardinály za schismatiky a zbavil je všech hodností, což ovšem nebylo platno nic. Mezi prvními státy, které se přidaly ke kardinálům byla Francie, jak přirozeno, jelikož téměř všecko jednání bylo dílem francouzským. Francii následovaly ostatní spřízněné státy. Královská ordonance z 15. května doporučovala neutralitu, 25. a 27. května prohlášena neutralita k oběma papežům.[2]) Jaké hledisko zaujal Václav? Král byl do té doby vždy věren papeži římskému. Strach před avignonským papežstvím zdržoval ho vedle jiných i náboženských příčin před výpovědí obedience papeži římskému. Také poslední odmítnutí žádosti jeho za uznání králem římským nerozhněvalo ho do té míry, aby se papeži mstil výpovědí obedience. Počátkem roku 1408 děkuje Řehoři XII. za potvrzení svého kandidáta, Konráda z Vechty, biskupem olomouckým a žádá papeže, aby odpustil poplatky z dioecese olomoucké, jelikož mnoho utrpěla

---

[1]) Goeller, o. c. Anhang. II. Wann wurde das Konzil von Pisa ausgeschrieben? str. 187--196.

[2]) Nová výpověď obedience byla připravována ve Francii již v době, kdy oba papežové ještě spolu vyjednávali. Při tom také Benediktovi vytýkáno, že prý psal Václavovi, že král francouzský chce zbaviti krále českého koruny císařské a všech práv v říši. Bezpochyby Benedikt XIII. ve svých listech — viděli jsme, že psal Václavovi několikráte — narážel na vyjednávání Francie s Ruprechtem za let 1400—1401, kdy Francie byla skutečně ochotna obětovati krále Václava, spojí-li se s ní Ruprecht v církevní otázce. N. Valois: La France . . . . III. str. 610: Řeč Jana Courtecuisse ve schůzi rady královské a university 21. května 1407.

válkou.[1]) Řehoř XII. dopisoval si také s ním. Vyzýval krále, aby spolu s ním pracoval o církevní unii.[2]) Ale uprostřed t. r. Václav po prvé odchyluje se od své dosavadní politiky, kterou měl s počátku schismatu (1378). Vypovídá Řehoři XII. poslušnost na tak dlouho, dokud papež „errorem in honoris, status et nominis dispendium" nenapraví.[3]) Arcibiskupovi Zbyňkovi nařízeno, aby se postaral o vykonání rozkazu jeho. Tomu rozkazu předcházelo zajisté delší jednání, které se bezpochyby týkalo uznání Václava za krále římského. Václavovi způsobila kurie příkoří — největší, approbací protivníka jeho za krále římského —, přece však nikdy se tolik nerozhorlil, aby došlo až k výpovědi obedience. Jak jinak vede si energicky Zikmund. Sotva že papež uznal protikrále jeho v Uhrách a podporoval ho, mstí se hned. Papež nemá obdržeti důchodův ani z Uher ani z Čech — nejcitelnější trest stolici římské. Václavova deposice byla papežem schválena již 1. října 1403, a přece dosud nepodnikl nic proti kurii, až teprve po pěti letech. Poněkud omlouvají ho poměry politické. Za doby approbace Ruprechtovy byl v zajetí, po osvobození nemohl dobře pomýšleti o nápravě své potupy. Nedovolovaly tomu poměry v Čechách. Musel pomýšleti na obranu své země proti vlastnímu bratrovi. Bonifacius IX. zemřel po roce. Doufal král, že napraví nástupce, co mu učinil Bonifacius. Innocenc VII. panoval krátkou dobu. Nevíme, vyzýval-li už Václav tohoto papeže, aby napravil, co způsobil předchůdce. Za Řehoře učinil prvý pokus, který jest znám. Výpověď obedience předcházelo delší jednání, o němž máme jen nepatrné zprávy. Když výsledek jeho byl pro zatvrzelost papežovu nepříznivý králi českému, mstí se papeži výpovědí obedience.

K ráznějšímu vystoupení proti Řehoři dodala mysli Václavovi také Francie. Václav vstoupil s vládou francouzskou v intimnější styk. Antonín, syn Jana, vévody burgundského, ucházel se o ruku neteře Václavovy, Elišky Zhořelecké.[4]) Jan vládl ve Francii za choromyslného krále. Francie vždy by se byla pokou-

---

[1]) Palacký, o. c. II. čís. 60.

[2]) Bzovius, 1408, stran 300. Psal nejen Václavovi, nýbrž i některým králům severním.

[3]) Palacký, o. c. čís. 61.

[4]) Palacký, Ueber Formelbücher, II. čís. 99—103. Sr. Valois, o. c. IV. str. 63, 64, 70.

šela získati krále českého politice kardinálů, za těchto okolností tím spíše. Král francouzský rozeslal na všechny strany posly (koncem první polovice r. 1408), také do Čech, aby získali přivržence politice kardinálův.[1]) U Václava se to podařilo jistě[2]), který zároveň (19. července 1408) zahajuje jednání s kardinály.[3]) Král jest ochoten jednati s nimi. Ale také má přání, jehož zplnění si přeje. Kardinálové mají zrušiti approbaci Ruprechtovu. Až bude zvolen papež nový, má rovněž tak učiniti. Slibuje, že pošle do Pisy slavné poselstvo, které by s nimi o přání jeho jednalo dále. Poslové budou zastupovati nejen jeho, nýbrž i strýce Jošta a krále polského Vladislava. Poselstvo slíbené přišlo skutečně (srpen — říjen 1408). Před kardinály mělo řeč,[4]) v níž podobně jako poselstvo do Francie r. 1400 spojovalo obě otázky, církevní a říšskou. Církev a říše jsou rozděleny. Václav však není příčinou schismatu. Vždy byl poslušen pravého papeže. Nezasloužil svého sesazení. Také by mu potupa nebyla způsobena, kdyby Bonifacius nebyl dal sluchu křivým žalobám a nedal se pohnouti „symoniacā pecuniā“. Deposice jeho z takových důvodů jest neplatna. Mnozí mu v říši také zachovávali poslušnost, kterou zachovávali již třicet let před tím. Není možno, aby se mýlili tak dlouho, proto Václav jest i na dále pravým králem římským. Dle

---

[1]) Zprávu o poselstvech ke všem knížatům křesťanským podává mnich v St. Denis (l. XXVIII. 4). Quod igitur huc usque rex distulerat, ad summae auctoritatis principes Christianos nuntios destinavit, qui ex parte sua hanc compendiosam semitam ad unionem tendentem declararunt: qui post mensem 3. redeuntes retulerunt Alemannos, Hungaros et B o h e m o s neutralitatem accepisse cum Gallicis, donec unicus summus pastor electus rite et canonice fuisset. Sr. i Bulaeus: Historia universitatis Parisiensis (Paříž 1670) tom. V. str. 174.

[2]) Jest vidno také z následujícího, že Václav podlehl vlivu Francie a opustil Řehoře. Snoubenci. Antonín Burgundský a Eliška, byli příbuzni. Ku sňatku bylo třeba dispense, která byla vyžádána na Benediktovi XIII. a některých kardinálech, nikoli na Řehoři XII. Edmund Dynter, ed. Ram. Coll. des Chroniques de Belge. l. VI. c. 83, 88, 89.

[3]) R. T. A. VI. čís. 310: list Václavův kardinálům, v němž bezpochyby odpovídá na list jejich, kterým byl vyzván, aby se přidal k nim.

[4]) R. T. A. VI. čís. 311. Sr. Palacký: Dějiny české III. 1. str. 111., pozn. 144., Höfler F. R. A. I. sv. VI. Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung č. II. str. 134. s titulem: Böhmische Denkschrift an die Cardinäle zu Pisa Höfler klade ji nesprávně k r. 1409. Weizsäcker v datování jejím v R. T. A. VI. str. 341.

pravidla, že třeba vždy postupovati od nápravy méně důležitého k důležitějšímu, měl by býti odstraněn nejdříve spor v říši, ale Václav dává přednost jednotě církevní a jest ochoten v tom směru pracovati se všemi poddanými svými ve spolku s kollegiem.

Roztržka v církvi působí mu veliký zármutek, ježto roste stále. Neví však, pokud si přejí pomoci jeho, rovněž není návrh jejich jasný, pročež prosí, aby mu obojí oznámili přesně. Doufá, že vzejde z jednoty církevní i jednota v říši, a to na prospěch jeho. Václav přeje nejprve jednotě církevní a doufá za odměnu, že bude dosazen znovu na trůn podporou nového papeže. Pravím výslovně „doufá". Neklade ještě své uznání králem římským jako podmínku, bez níž by nepracoval o jednotu církevní. Nebylo ještě dobře známo hledisko Ruprechtovo ke koncilu pisanskému, proto Václav nemá odvahy, aby s požadavky svými vystoupil rozhodně. Jest jen přáním jeho, aby znovu pomocí papežovou dosedl na trůn říšský.

Král žádal kardinálův, aby své požadavky formulovali přesněji. Vyhověli žádosti jeho. Král svolal do Vratislavě knížata slezská, biskupy a preláty české, aby se s nimi poradil o návrhu kardinálův.[1]) Rozhodnuto, aby obeslán byl koncil pisanský. Král jen tehdy účastní se koncilu, bude-li poslům vykázáno místo „tamquam veri et iusti Romanorum et Boemie regis nuntiis." Uzná-li ho koncil za krále římského, pak chce se všemi svými zeměmi a s veškerou svou mocí podporovati kardinály v úmyslu jejich. Jan Kardinál z Rejnštejna byl pověřen, aby vyslechl odpověď kardinálův a pokračoval v jednání dále. Přání královo jest vysloveno určitě. Kardinálové musí ho uznati králem římským, chtějí-li poselstvo jeho míti na svém koncilu. Jest to podmínka sine qua non. Kollegium mělo se rozhodnouti buď pro Václava nebo pro Ruprechta. Oba protivníci nemohou býti zastoupeni na koncilu jako králové. Uznají-li však kardinálové Ruprechta, Václav neobešle koncilu. Rozhodnutí předcházelo ještě dlouhé jednání. Nakloniti krále politice kardinálů pokusil se i kardinál Petr Filargi, arcibiskup milánský, který byl znám Václavovi z jednání

---

[1]) List kardinálů přinesl Jeronym ze Seidenberka, který odešel z Pisy po 15. září (Valois, v. c. IV., str. 20.). Králův list má datum 26. listopadu 1408. R. T. A. VI. čís. 312. Sr. i Martène & Durand, Ampl. Collectio. VII. str. 891., Mansi, XXVII. str. 189., Palacký, Documenta M. Ioan. Hus. str. 343 s chybným datem 24. listopadu.

Jana Galeazza o vévodský titul — bylť plnomocníkem Galeazzovým. Prosil krále, aby vypověděl obedienci oběma papežům.[1]) Také působil na okolí královo. Požádal Beneše z Choustníka, předního milostníka králova, aby svého pána přemluvil k přijetí politiky kardinálův.[2]) Kardinálům však tolik nezáleželo na přízni Václavově. Pokusili se dříve, aby získali Ruprechta; teprve, když se jim to nepodařilo, přijali podmínky Václavovy.

Zároveň pokusil se Václav, aby zasáhl ještě jiným způsobem do církevní otázky. Vyjednávání s kardinály počíná se v červenci, ale hlavní část jeho náleží do čtvrtletí od září do listopadu 1408. V téže době však (v říjnu 1408) sleduje zcela jinou politiku církevní. Napodobuje bratra svého Zikmunda. Víme o Zikmundovi, že ho společně s bratrem Václavem poselstvo francouzské pohnulo k neutralitě. Leč neutralitou nerozuměl, co Francie i bratr jeho, t. j. vypověděti poslušnost papeži svému, nýbrž chtěl býti prostředníkem mezi stranami. Úlohu tuto hrál po všechen čas trvání koncilu pisanského velice obratně, tak že připomíná slavné své vystoupení v téže úloze na koncilu kostnickém[3]). Společně s ním o smíření Řehoře i kardinálův jeho usilovali Benátčané a Karel Malatesta. Podal dva návrhy, kterými mělo býti ujednáno smíření. Druhý byl důležitější; v něm snažil se pohnouti papeže, ut in uno universali concilio vellet communi partium consensu congregando convenire, et ibi sua vota et iuramenta servare et modum effectualem unioni praebere.[4]) Všechny tři strany měly se zříci svých koncilů, místo nich měl býti svolán koncil společný. Řehoř souhlasil i Benedikt XIII., nesouhlasili však kardinálové,[5]) čímž ovšem zmařeno všechno jednání. Smiřovací akce účastnil se také král český. V říjnu byli poslové jeho v Italii za tím účelem.[6])

---

[1]) R. T. A. VI. čís. 313. Sr. i Martène & Durand, o. c. VII. str. 813. List podobného obsahu poslal arcibiskup také králi anglickému a arcibiskupovi canterburskému (ibid., str. 815.).

[2]) R. T. A. VI. čís. 314. Sr. i Martène & Durand, o. c. str. 814.

[3]) Goeller: König Sigismunds Kirchenpolitik . . . . (1404—1413), str. 32—63.,

[4]) Mansi, XXVII. str. 258. a násl. v: „Acta et tractata inter Carolum de Malatesta et cardinales Pisanos.

[5]) Goeller, o. c. str. 41., 42., 43.

[6]) R T. A. VI., čís 325 : snesení rady benátské, v němž se děje zmínka, že poselstvo z Němec a z Čech pracuje o smíření Řehoře XII. a kardinálův. Mýlka s posly Zikmundovými jest vyloučena předem, jelikož Benátky s ním

Naskytovala se však za jednání řada otázek bohosloveckých. Proto poslal Václav do Italie dva doktory bohosloví Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče, kteří se vydali z Prahy na cestu v 2. polovici října.[1]) Nezasáhli však do jednání, jelikož byli zajati kardinálem Baltazarem Cossou (později papežem Janem XXIII.) — a uvězněni v Bologni. Uvěznění jejich způsobilo pobouření v Čechách. Universita pražská žádala kollegia kardinálského, aby vymohlo jejich propuštění.[2]) Podobně učinil i národ český.[3]) Pražský křižovník s červ. hvězdou, Mařík Rvačka, nesl přímluvný list králův, adressovaný jak kollegiu, tak především jejich věžniteli, Baltazarovi Cossovi. Kollegium samo zakročilo u kardinála bolognského na prospěch jejich[4]), ježto také v Pise meškající posel Václavův Jan z Rejnštejna naléhal z nařízení králova, aby poslové obdrželi svobodu. Václav chce se spojiti s kollegiem. Nevyplní-li se přání jeho, jest obava, že tím budou poškozeny záměry jejich církevní, kterým přeje kardinál sám. Ke všem Čechům, kteří přijdou do Bologně, musí se chovati vlídně, dáti vždy bezpečný průvod, aby král byl chován v dobré vůli. Cossa poslechl, počátkem r. 1409 propustil mistry oba. Nemohl ovšem prohlásiti, že je zajal proto, že šli vyjednávat s Řehořem XII.[5]) Hledala se jiná záminka a také se nalezla šťastně — podezření z kacířství. Stanislav ze Znojma musel opraviti svůj traktát o svátosti, aby byl pravověrný, pak oba propuštěni. Cossa však dosáhl, co chtěl. Poslové

---

byly v živém styku. Snesení to jest odpovědí rady kardinálům. Tím také se nám vysvětluje, proč kardinálové dříve hleděli si nakloniti Ruprechta, než Václava uznali králem římským. Ruprecht se nerozhodl do té doby, Václavovi nevěřili. Vzájemná nedůvěra příčinou obojetné politiky na obou stranách. Také Václava si nevážili příliš.

[1]) F. R. B V. str. 570: t. zv. universitní kronika pražská má zprávu o odchodě jejich.

[2]) Palacký, Docum. str. 345.

[3]) Ibid. str. 346.

[4]) Ibid. str. 363.

[5]) Proč poslové byli zajati? Odpovídá se dvojím způsobem. Předně: Byli nepřáteli svými z Čech udáni jako kacíři, a to Stanislav pro svůj traktát o svátosti. Musel jej také před propuštěním dokonati, t. j. upraviti tak, aby byl pravověrný. Mistři pražští, žádajíce za jejich propuštění, dosvědčují „non modicam ipsorum sapientiam, conversationem laudabilem et doctrinam solidam, quam legendo, disputando et praedicando hac tenus gesserunt. (Palacký: Docum. str. 345). Palacký: (Dějiny české III. 1. str. 94), Tomek: (Dějepis města Prahy, III. str. 472) přijímají toto vysvětlení. Proti nim Höfler (M. Johannes Hus,

nemohli se účastniti jednání, o němž také mizejí naše zprávy. Zikmundova politika měla parallelu ve Václavově. Proč Václav účastní se smiřovací akce, ačkoli zároveň jedná s kardinály o obeslání koncilu pisánského? Chtěl si tím získati Řehoře?

Kardinálové netoužili mnoho po přízni Václavově (aspoň jako krále římského), byli ochotni obětovati ho, uzná-li Ruprecht jejich koncil, jak se ukázalo. Tušil Václav zámysly jejich? Či podléhal král český vlivu neb i nátlaku svého bratra, který doufal, že pohne svými zásluhami Řehoře, aby napravil potupu bratrovi jeho způsobenou? Když koncil uznal Václava králem římským, bylo později Zikmundovi důvodem, aby opustil Řehoře XII., ježto mínil, že nejdříve se stane říšským vikářem, pak nástupcem svého bratra. Dosáhl ovšem více. Také náboženský důvod působil u Václava. Římský papež byl dle názoru jeho pravým papežem. Proto chtěl, pokud možná, co nejdéle při něm vytrvati. V Čechách byli věrni i později Řehořovi XII., král musel své poddané násilím donutit k poslušnosti, především arcibiskupa Zbyňka. Pokus o smíření se nezdařil, proto mohl klidně pokračovati v jednání s kardinály. Úspěch jeho a tím zplnění přání Václavova zavinil Ruprecht svou politikou sám.

Koncem r. 1408 vypravil se kardinál Landulf Barský do Němec, aby shledával přívržence koncilu pisanskému, který se měl sejíti již 25. března.[1]) Všude byl cestou vítán radostně. V Mohuči 8. ledna 1409 sešla se synoda,[2]) na niž přišel i Landulf.[3]) K 13. lednu svolán byl sněm knížat do Frankfurta na poradu rozhodnou. Landulf přišel také na sněm,[4]) i zástupce Ře-

---

str. 208), Hefele (K. G. VI. str. 341) tvrdí, že poslové měli se účastniti smiřovací akce, jíti nejdříve k Řehořovi, pak teprve ke kardinálům. Cossa, aby tomu překazil, zajal je. Druhý názor jest správný. Pro pouhé podezření z kacířství nezajal by Cossa poslů, kteří nesli důležité zprávy kollegiu. Tím by mařil sám jednání svých soudruhů, což není možno, ježto Cossa byl z nejhorlivějších (30. května 1408 ujednal smlouvu s republikou florentskou proti každému, i proti papeži i císaři, kdo by chtěl překážeti úmyslům kardinálův. Goeller, o. c. str. 35).

[1]) O kardinálu Landulfovi viz Archivio storico per le Prov. Napol. I. str. 748 a násl. O poslání jeho v Němcích R. T. A. VI. 583, pozn. 1. Vrátil se 4. dubna. Mansi XXVII. str. 339.

[2]) R. T. A. VI. čís. 237: list arcibiskupa mohučského biskupovi vircpurskému Janovi.

[3]) Ibid. čís. 360.

[4]) Dětřich z Nieheima, De schismate libri tres. III. c. 39, str. 298.

hořův, biskup portský Antonín.[1]) Také přišlo poselstvo francouzské náčelník Šimon, patriarcha alexandrijský) i anglické, aby podporovalo zástupce koncilu.[2]) Oba legáti řečnili na sněmě. Utvořily se dvě strany, jedna s Janem Mohučským v čele, který se již dříve rozešel s Ruprechtem, přála kardinálům, druhá, méně četná — arcibiskup trevírský, vévodové bavorští a j. — zůstávala věrnou Řehořovi XII.[3]) Ruprecht, kterému papež sliboval korunu císařskou, nerozhodl se pro Řehoře ve Frankfurtě, nýbrž až v Heidelberce, kam se s ním odebral legát Řehořův.[4]) Ruprecht zamítl žádost kardinálů, proto mohli tito beze všeho povoliti králi českému, čeho žádal — uznání králem římským. Jest vidno, jak malé vážnosti požíval král, ač i bez titulu krále římského náležel mezi první panovníky evropské!

Teprve když Ruprecht neuznal koncilu a zůstal věren Řehořovi, kardinálové vyhovují Václavovu přání. Jak by se byly utvářily poměry, kdyby Ruprecht se býval přidal ke kardinálům? Jistě na neprospěch Václavův. Protikrál měl sice proti sobě také mocnou stranu — v čele Jan, mohučský arcibiskup, který byl původcem rozkolu v říši —, ale strana ta nepřála Václavovi také. Na štěstí Václavovo zůstal Ruprecht věren svému papeži, Václav pak dosáhl, čeho si přál. Landulf odebral se z Němec do Čech, aby Václavovi schválil všechny podmínky, které kladl, ježto Ruprecht jako zatvrzelý schismatik již nepřekážel schválení. V únoru (16.) slibuje král český, že obešle koncil pisanský, že jej bude podporovati a že vypovídá obedienci Řehoři XII.[5]) Za to se mu Landulf zaručuje jménem kollegia, že bude uznán za krále římského. Kollegium ihned tuto úmluvu ztvrdí přísahou, jakmile se Landulf vrátí do Pisy. Nový papež, zvolený na koncilu, učiní tak hned po svém zvolení a vynasnaží se, aby Václavovi pomohl k uznání všeobecnému a ke korunovaci císařské. Proti Ruprechtovi naopak zakročí všemi prostředky, které má, i církevními censurami, aby zanechal svých snah o korunu říše

---

[1]) R. T. A. VI. čís. 265, Raynaldus, a. e. 1408 § 60. str. 346.

[2]) R. T. A. VI. čís. 342.

[3]) Meibomius I.: Gobelinus Persona, Cosmodromium VI. str. 327.

[4]) R. T. A. VI. čís. 280: okružní list Ruprechtův k říšským stavům a městům.

[5]) Ibid. čís. 316. Srv. Pelzel, o. c. II. Urkb. čís. 218, Palacký, Docum. str. 364.

římské, ano vynasnaží se, aby ho zničil.[1]) Václavovu přání bylo vyhověno. Nejvyšší autorita duchovní se zavázala, že ho bude podporovati ve snaze o nové nabytí trůnu německého. Také Zikmundovi bylo kollegiem nabídnuto něco podobného. Kollegium chtělo ho podporovati proti Ladislavovi Neapolskému. Ale Zikmund nepřijal nabídnutí, jelikož nepotřeboval podpory, nebo nekladl na ni příliš velkého důrazu. Zůstal věren své politice.

Co Václav 16. února slíbil kardinálovi, vlastně již vyplnil 22. ledna. Dříve než se král rozhodl k výpovědi poslušnosti, požádal university, nejvyšší autority vědecké ve svých zemích, aby se vyslovila o zamýšlené výpovědi.[2]) Shromáždění universitní bylo by rozhodlo proti králi, proto rektor nedal ani hlasovati, a schůze se rozešla bez vyřízení žádosti královy. Pro koncil pisanský byli toliko mistři a ostatní členové národa českého, tři národové ostatní odporovali. Arcibiskup Zbyněk, horlivý přivrženec Řehořův, jal se hned stíhati mistry české, že se opovážili zastávati neutralitu. Král meškal s počátku r. 1409 v Kutné Hoře, pozváni sem mistři a rektor, aby zde před králem vyslovili své mínění.[3]) Přišlo do Čech poselstvo francouzské se zástupci pařížské university, aby podporovalo snahy Landulfovy.

Když promluvilo řeč,[4]) v níž radilo k výpovědi obedience, měli podati své dobrozdání o návrhu jejich. Objevilo se zde totéž rozdělení názorů, jako dříve. Čeští mistři souhlasili, ostatní návrh

---

[1]) R. T. A. VI. čís. 317. i čís. 370. str. 694 a 700. Srv. Pelzel, o. c. II. Urkb. čís. 218, Palacký, o. c. str. 366. Janssen, F. R. K. I. regest str. 144 čís. 344. Valois, o. c. IV. str. 63.

[2]) F. R. B. V. str. 570.: t. zv. universitní kronika pražská.

[3]) Z českého národa byli pozváni Jan Eliášův, Ondřej z Brodu a Jan Hus, který však pro nemoc nemohl jíti.

[4]) F. R. B. str. V. 570. Höfler (Geschichtschreiber der hussit. Bewegung F. R. A. VI. 2 str. 174—187) otiskuje řeč, kterou klade k r. 1409, takže by to byla řeč svrchu připomenutého poselstva. Weizsäcker však klade ji správně k r. 1399. Kromě důvodů, které uvádí, podotýkám ještě toto: Jest možno, aby s počátku r. 1409 promluvilo poselstvo francouzské tato slova: Via concilii generalis, quae sine autoritate Romani pontificis, ut videtur congregari non posset et illo dicente se velle concilio praesidere, altero in contrariam asserente videtur omnimode impedita . . . v době, kdy poslové francouzští chystají se již na cestu do Pisy, aby promluvilo slova ta poselstvo, které chce Václava přemluviti, aby obeslal koncil v Pise?

zavrhovali.[1]) Tu dána byla rada králi, aby sám do průběhu jednání zasáhl tím, že by změnil nepřirozený poměr hlasů na universitě. Václav, který již v otázce církevní byl rozhodnut a jemuž dobré zdání universitní mělo býti jen vědeckou oporou, na které mu za autority vysokých škol záleželo velice, učinil tak dekretem kutnohorským z 18. ledna 1409.[2]) Nevíme, projevila-li potom universita své mínění. Václav však 22. ledna jako římský a český král vypovídá obedienci Řehoři XII.[3]) Nařizuje všem knížatům duchovním i světským — dokazuje to také, že rozkaz jeho vydán jako rozkaz krále římského —, aby nepřijímali beneficií ani rozsudkův od Řehoře, ani legátův ani přívrženců ani nepřipisovali si privilejí Řehořem udělených tak dlouho, dokud nebude obnovena jednota církevní, pod tresty jak tělesnými tak i majetkovými. Listem tím zříkaly se říše i země krále českého již po druhé, a nyní trvale papeže římského, při němž stály s počátku schismatu.

Výpověď opravdu mohl uskutečniti jen v zemích vlastních, v říši se mnoho nestarali o rozkaz jeho. Každý řídil se svou politikou osobní bez ohledu na nařízení kteréhokoli krále. Václav obětoval své přesvědčení náboženské za politický prospěch. Ale vedle politického účelu za prohlášení neutrality působily také náboženské názory. Veliký spor o papežství byl příčinou mnohých neřestí. Mravnost duchovenstva nezískala jím. Nepořádky vznikaly na všech stranách. U mnohých vznikla touha, aby řádným způsobem byl odstraněn kořen všeho zla v církvi, dvojice pa-

---

[1]) Které hledisko bylo správnější, mistrů českých či německých? Nepřihlížíme-li k mimořádným okolnostem v církvi, musíme prohlásiti, že vědecky, s hlediska práva kanonického, správný byl názor druhých. Stolec papežský jen dvojím způsobem může se uprázdniti, cessí nebo smrtí papežovou. Kardinálové vždy mají býti poslušni papeže. Václav necítil ostnu namířeného proti sobě, schvaloval-li jednání kardinálův. Tím schvaloval i své vlastní sesazení. Poměr kurfiřtů ke králi rovnal se poměru kardinálův k papeži.

[2]) Pelzel, o. c. II. Urkb. čís. 217 i Palacký, Docum. str. 347

[3]) R. T. A. VI. čís. 315. Srv. Martène & Durand, Ampl. coll. VII. str. 923, Mansi, XXVII. str. 206, Palacký, Docum. str. 348: „inhibemus . . . ne quispiam de cetero aliquas litteras graciam vel iusticiam continentes Gregorii Romani et delegatorum suorum vel sibi adherencium recipere aut exequi audeat vel permittat aut ei iura seu obventiones quascunque respondeat quovis modo tamdiu, quousque unio in sancta matre ecclesiā non venierit adoptata prout indignacionem ac corporis ac rerum suarum dispendia affectat.

pežská. Četní přivrženci římského papeže odvraceli se od něho, třeba z přesvědčení stáli při něm. Vloudila se i pochybnost o pravosti volby jeho do srdcí jejich. Václav stál při papeži římském dlouho, do poslední chvíle. Také tak vyvíjela se pochybnost jeho. K ní přistoupilo ještě nepřátelství Řehořovo. Čemu člověk chce, tomu věří rád. Proto počal pochybovati určitěji o pravosti volby. Kardinálové nabídli mu, čeho si vroucně přál a čeho mu odpíral římský papež. Přidal se tedy k nim.

Než uplynul měsíc, vyplnil král také druhou podmínku smlouvy v únoru ujednané. Dne 15. března pověřuje své posly na koncil pisanský.[1]) Poslů bylo pět: patriarcha antiochijský Václav Králík z Buřenic, Těma z Koldic, biskup míšeňský, dvořenín králův, Beneš z Choustníka a dva mistři, Jeronym ze Seidenberka a Jan Náz.[2]) První tři obdrželi také právo, aby vykonávali říšskou pravomoc v Italii. Mezitím co se brali do Pisy, zahájen již tam koncil 25. března. Účastenství bylo dosti značné. Množství prelátů bylo buď osobně přítomno nebo zastoupeno plnomocníky. University měly tu též zástupce. Z panovníků zastoupeni byli především králové francouzský a anglický a mnoho knížat německých.[3]) V patnáctém zasedání (5. června) byli sesazeni oba papežové, a 26. června zvolen papež nový, kardinál Petr Filargi, arcibiskup milánský, který se nazval Alexandrem V. Na koncil přišli také poslové Ruprechtovi, jen aby podali protest proti veškerému jednání jeho.[4]) Dříve však než koncil jim odpověděl, opustili tajně Pisu a odebrali se na koncil do Cividale, který svolal Řehoř XII. Účastenství bylo nepatrné, v třetím zasedání (5. září) podal Řehoř XII. zvláštní návrh, který zněl:

Ruprecht, Ladislav Neapolský a Zikmund, aby se smluvili o místě a době nového koncilu, na němž Řehoř jest ochoten se vzdáti svého důstojenství, učiní-li tak i oba soupeřové [5]) Návrh sám byl úplně bezcenný, poněvadž smlouvati se měli tři osobní

---

[1]) R. T. A. VI. čís. 318. Srv. Palacký, Docum. str. 368.

[2]) Bližší o poslech viz: Pelzel, o c. II. str. 546. Jeronym ze Seidenberka byl poslán k Václavovi v říjnu nebo listopadu od kardinálův. Zalíbil však se králi tak, že jej přijal do svých služeb.

[3]) Seznam knížat, kteří měli posly na koncilu při zahájení, jest u Kötschka (Ruprecht v. der Pfalz u. das Konzil zu Pisa, str. 77 a násl.).

[4]) Ibid., str. 63—77.

[5]) R. T. A. VI. čís. 309.

nepřátelé, ačkoli všichni tři náleželi k obedienci Řehořově. Tím skončilo se shromáždění.[1]) Řehoř XII. odebral se do Gaëty, kde pod ochranou neapolskou setrval v odporu proti cessi. Koncil Benedikta XIII. zahájen 15. listopadu. V posledním zasedání ustanoveno, aby posláno bylo sedm plnomocníků do Pisy. Nevyřídili nic, jednak přišli ke konci koncilu, jednak že nazývali jediným papežem Benedikta XIII.

Poslové Václavovi přišli na koncil pisanský až po dvou měsících po zahájení (27. května 1409[2]). Obtíže mnohé, jmenovitě nástrahy nepřátel Václavových, zdrželi je tolik, že byli na cestě přes dva měsíce. Vystupovali všude cestou jako poslové krále římského, ač nebyli za ně všude uznáni. V Benátkách, kam přišli nedlouho před 13. květnem, žádali také, aby jim prokazována byla čest jako poslům vrchního pána republiky. Rada benátská přiznala jim sice tuto čest, ale když poslové podávali žádosti, které se týkaly církevní otázky, odpovídala vyhýbavě. Benátčané jsou velice z toho potěšeni, že účelem jejich poslání jest jednota církevní. A také učinili vše, co mohli, aby koncil všeobecný odstranil schisma. Papež svoloval k návrhům jejich, nesvolili však kardinálové. Doufají, že král vše zařídí nejlépe.[3]) Odmítli tedy účastenství na koncilu v Pise, jak bylo zřejmo dle politiky jejich dosavadní.

Tak asi dařilo se poslům všude. Na koncilu také nevynikli příliš. Nacházíme jen zmínku o patriarchovi antiochijském. Prameny nazývají poselstvo posly krále římského,[4]) a to nejen Václavovo, nýbrž i Ruprechtovo. Poslové Václavovi však jsou vždy mezi účastníky laiky na prvém místě.[5]) Přijati byli skutečně jako

[1]) Na koncilu v Cividale byli také poslové „archiepiscopi Pragensis, episcopi Luthomuslensis". Nepodařilo se tedy uskutečniti výpověď obedience ani v Čechách. Arcibiskup i biskup litomyšlský zůstali věrni Řehořovi, až teprve později donuceni uznati Alexandra V. Schmitz: Das Konzil von Cividale R. Q. VIII. (1894) str. 248. Z toho můžeme souditi, jak teprve byli poslušni Václavova nařízení v Němcích. Kdo sám nebyl přívržencem koncilu kardinálů, nešel do Pisy.

[2]) Mansi, XXVII. str. 353, D'Achéry, Spicilegium VI. str 329.

[3]) R. T. A. VI. čís. 320. Republika teprve později opustila Řehoře. Goeller: Koenig Sigismunds Kirchenpolitik . . . Anhang III. str. 196: Abfall der Republik Venedig von Gregor XII.

[4]) Mansi, XXVI. str. 1136, 1184, XXVII. str. 115, 358. Réligieux de St. Denis l. XXX. c. 2—4, i u Mansiho XXVII. str. 1—10.

[5]) Mansi, XXVI. 1240, D'Achéry, VI. str. 345: seznam členů koncilu.

poslové krále římského a při všech veřejných aktech umístěni na místech příslušejících.[1]) Dne 8. června, ještě před zvolením nového papeže (26. června), ale již po sesazení starých (5. června), ujednávají s kardinály jménem svého pána důležitou smlouvu. Landulf ujednal v Čechách jen hlavní podmínky s Václavem, o formulování celé smlouvy jednání nebylo skončeno. Pokračováno však dosti rychle. Vedle mnohých jiných starostí museli kardinálové pracovati bedlivě o této smlouvě. Počali jednati 27. května, a již 8. června skončeno jednání, ujednána definitivní smlouva.[2]) Poslové slibují jménem krále Václava: Za jediného a pravého papeže přijme král toho, který bude kollegiem zvolen v Pise (art. 2.). Během roku ode dne zvolení nového papeže vypraví se král do Italie s dostatečnou mocí, aby zjednal papeži poslušnost v celé Italii a obnovil „patrimonium s. Petri", navrátil církvi všechny země, práva a panství v Italii a ve všech jiných končinách světových, jak papež si bude přáti. Neodejde dříve z Italie, dokud nebude vykonáno vše, co slibuje, a to nákladem jeho. Nebude-li moci přijíti sám, pošle Zikmunda[3]) nebo markrabí Jošta. Neuškodí Florencii — kardinál Cossa zjednal s ní branný spolek — ani Sieně (art. 3.). Kardinálové zavázali se Václavovi: Poselstvo krále bude přijato na koncilu jako poselstvo

[1]) M. Chr. Bel. Pistorius, III. str. 357: Est etiam verum in sacro generali concilio ambasciatores Wenzeslai, quos ad concilium destinaverat, fuisse nomine ipsius admissos et in sessionibus et aliis publicis actibus in locis debitis tanquam Romanorum regis nuncios collocatos. Co tvrdí Bzovius (1409 str. 304) a Ludolf Zaháňský (Tractatus de schismate, A. Ö. G. LX. str. 416), není správno. Rovněž lichá jest zpráva, kterou podávají Klaus z Richenberka a Konrád Roseler ze Špýra nejmenovanému městu (Straszburku?), že poselstvo české přijato jako poslové kurfiřta českého, nikoliv krále římského (R. T. A. VI. čís. 222.). Zpráva ta určena byla Ruprechtovi, který si toho nepřál, ale odporuje skutečnosti.

[2]) R. T. A. VI. čís. 321.

[3]) Zikmund nebyl zastoupen na koncilu, zůstal tou dobou věren Řehořovi. Byl ovšem vyzván kardinály, ale odpověděl „quod propter nonnullas causas ambaxiatores suos ad hoc concilium mittere non poterat, sed quod frater suus, rex Romanorum et Bohemiae, suos mittebat solemnes oratores et quod ipse a voluntate dicti fratris sui deviare non intendebat. Souhlasil by s politikou Václavovou; ale byla to jen vhodná výmluva. Zikmund neřídil se dle bratra. (Goeller, o. c. str. 55.) Přece však má zastupovati svého bratra, nebude-li moci přijíti do Italie. Příčina toho jest, že Zikmund všeobecně byl považován za nástupce bezdětného Václava ve všech hodnostech jeho. Stalo se tak skutečně.

pravého a jediného krále římského se všemi poctami a přednostmi, které mu proto příslušejí (art. 6.). Bude-li některý z kardinálů zvolen papežem, bude také pokládati krále českého za krále římského, jediného od té doby, kdy bude zvolen. Nebude-li zvolený kardinálem, přičiní se kollegium, aby Václavovi přiznal důstojnost královskou. Václav během pěti měsíců ode dne zvolení nového papeže potvrdí smlouvu ujednanou. Potvrzení smlouvy stalo se ještě t. r. Před 10. prosincem přinesl je Jan Náz, posel na koncilu, papeži Alexandrovi V., který za ni děkuje toho dne králi českému. Václav se smlouvou nebyl spokojen úplně, měl ještě některé požadavky, o kterých si přál, aby je papež zplnil nebo aspoň slíbil zplnění jejich. Ale papež nemínil více povolovati. Zamítnouti je přímo nechtěl, odpověděl jen vyhýbavě.[1])

Jak Václav vykonal ustanovení smlouvy? Arcibiskup Zbyněk neuznal koncilu pisanského — víme, že poslové jeho byli na koncilu v Cividale, i poslové biskupa litomyšlského — ani papeže zvoleného na koncilu, byl věren Řehoři XII. Tento jmenoval jej svým legatem v Čechách,[2]) což arcibiskupa posilovalo ve věrnosti. Václav však chtěl zjednati poslušenství Alexandrovi V. Dal proto zabaviti statky arcibiskupské i kapitolní, a arcibiskup se podrobil. Prohlašuje 2. září 1409 i za veškeren klerus pražské arcidioecese, že Alexander V. jest uznán za jediného, pravého papeže.[3]) Rozhodnutí jeho uvítáno všude v Čechách s velikou radostí. V Němcích ovšem nemohl král podobně vykonati první kus své smlouvy. Každý papež měl tu svého krále — Benedikt XIII. ovšem nikoli —, kterého krále kdo uznával, toho obèdienci také přijal. Mnozí však neuznávali krále žádného, ačkoli se přiznávali k obedienci Alexandra V., jako arcibiskupové kolínský a zvláště mohučský Jan Nasovský. Jinak Ruprecht byl uznáván dále za řádného krále svými přivrženci i také těmi, kteří ho již neposlouchali. Jednání kardinálů zasahovalo příliš do právních poměrů říše německé, tak že bychom i očekávali protest proti němu. Oba kurfiřti však neprotestovali, poněvadž přáli koncilu a nechtěli svým protestem způsobiti nové zmatky. Že však neuznávali smlouvy kardinálů

---

[1]) R. T. A. VI. čís. 323.

[2]) Raynaldus, a. e. 1409 str. 390.

[3]) Palacký, Docum. str. 372. Prohlášení toto jest vydáno duchovenstvu arcijáhenství bechyňského. Stejné bylo jistě vydáno duchovenstvu arcijáhenství ostatních.

s Václavem, dali nejlépe na jevo tím, že po smrti Ruprechtově přikročili k nové volbě, ačkoliv dle smlouvy pisanské byl král v říši. Pokus Václavův, aby si zjeznal uznání v říši, se nezdařil. Vypsal obyčejnou daň říšskou městům.[1] Města však listy jeho poslala Ruprechtovi.[2] Papež sice vyzýval Václava, aby uskutečnil své uznání, ale sám ho v tom nepodporoval. Kurie sama po smrti Ruprechtově usilovala o vykonání nové volby v Němcích, ač officielně králem měl jí býti Václav.[3] Mohl za takových okolností král český vykonati smlouvu v Němcích?

Do Italie se také nevypravil. Papež si toho ani nepřál, jak vysvítá z předešlého. Václav zakročil jen jako vrchní pán do sporů v Italii a již tím způsobil si hněv papežův. Jmenoval hraběte ortenburského, svého přívržence, vikářem říšským ve Furlansku.[4] Měla to býti příprava k jízdě do Italie? Ale papež se ohradil se vší rozhodností proti jmenování a zasahování do poměrův italských.[5]

Měla tedy smlouva nějakou cenu pro Václava? A přece jak hluboko klesla jí vážnost říše německé.[6] Papežové za sporných voleb panovníků německých rozhodovali o tom, kdo ze soupeřů má býti králem. Později za každé volby činili si nárok, aby předložena jim byla na schválení. Proti požadavkům papežským nastává reakce. Konstituce v Renži z r. 1338 i zlatá bulla z r. 1356 prohlašují, že králem jest ten, jemuž se dostalo většiny hlasů kurfiřtských, approbace papežské není potřebí. Ale vydavatel zlaté

---

[1]) R. T. A. VI. čís. 373.

[2]) Ibid. čís 374 a 375.

[3]) Tou dobou byl papežem už Baltazar Cossa — Jan XXIII. Nazýval sice Václava králem římským (Pelzel, Wenzel II. Urkb. čís. 149), ale usiloval o novou volbu. Na omluvu jeho dlužno připomenouti, že nebyl mezi sedmnácti kardinály, kteří podepsali smlouvu (R. T. A. VI. čís. 321, str. 593, 18-33). Kromě toho v sedmém článku smlouvy se praví: idem summus pontifex habebit . . Wenceslaum pro rege Romanorum, ipso duntaxat observante et effectualiter adimplente omnia et singula suprascripta atque eciam confirmabit. Václav sice potvrdil smlouvu, ale do Italie se nevypravil, nevyplnil tudíž hlavních podmínek.

[4]) Ibid. čís. 343, 11. října 1409.

[5]) De Rubeis: Monumenta ecclesiae Aquilegensis (Straszburk 1740) str. 1023: list papeže Alexandra V. Václavovi z Bologně 28. ledna 1410, str. 1028 list patriarchy aquilejského, Antonína de Portugruario témuž.

[6]) Kötschke (o. c. str. 83) nazývá tuto smlouvu největším pokořením krále římského před mocí Říma v době nejhlubšího úpadku jeho.

bully, Karel IV., jednal z lásky otcovské proti svému vlastnímu nařízení. Ucházel se o approbaci volby svého syna.[1]) Také Ruprecht ucházel se o approbaci u Bonifacia IX. a dosáhl jí. Oba, Václav i Ruprecht, byli však dříve zvoleni kurfiřty a pak teprve římskou stolicí approbováni — oba byli kromě toho již dříve korunováni. Václav však žádal, aby proti rozhodnutí kurfiřtů dosadil jej nový papež na trůn, tak že vlastně tím potvrdil nároky stolice papežské, že má právo dosazovati i sesazovati krále. Na omluvu jeho dlužno připomenouti, že byl zbaven trůnu revolucí. Revoluce ta však uznána byla za spravedlivou. Od r. 1400 byl za krále považován Ruprecht.[2])

Bolest, že byl potupně bez viny zbaven trůnu, a touha napraviti tuto potupu omlouvají krále v očích našich. Čin jeho mu neprospěl, říše se nestarala o smlouvu. Koncil pisanský byl mu bez prospěchu jako všemu křesťanstvu. Rozešel se 7. srpna 1409. Opravu církve v údech odložil na budoucí koncil. Z dvojice papežské vznikla trojice. Řehoř XII. i Benedikt XIII. se nevzdali, k nim přibyl papež třetí, Alexander V., později Jan XXIII. Poslední věci byly horší prvních.

Spory města Jemnice s vrchností za stol. 16. a roboty na panství Jemnickém s počátku 17. stol.

Podává Dr. Jan Reichert.

(Dokončení.)

Po smrti Tasově r. 1594 připadla Jemnice jako dědictví dceři jeho, ale manželka jeho Alžběta z Lipého prodala panství Jemnické (město, předměstí Podolí, vsi Třebelovice, Menhartice, Pavlovice, Ostejkovice a Baňovice) r. 1608 panu Zikmundovi z Tiefenbacha na Drahoticích. Od r. 1617 náleželo panství panu Jindřichovi Zahrádeckému ze Zahrádek, po jehož smrti

---

[1]) Bližší viz Dvořák: Církevní politika Václava IV. (1378—1381), kde v první části se vyličuje jednání Karla IV. s kurií, Sborník Historický II.

[2]) O otázce, měli-li právo kurfiřti sesaditi krále, nenáleží rozhodovati sem. Ale dle stavu nynějšího badání bylo jednání jejich nezákonné. E. Winkelmann: Allgemeine Verfassungsgeschichte, str. 119.

prodáno jménem nezletilých dítek jeho smlouvou, dne 3. července r. 1628 ve Znojmě ujednanou, panu Bedřichovi z Vlašimě a na Bítově za 70.000 zl. Za této prodeje sestaven registr čili urbář, nyní chovaný v zemském archivě brněnském, dle něhož v Časopise Matice Moravské jsme r. 1869 podali zprávu o způsobě peněžitých a naturálních dávek lidu poddaného na panství Jemnickém s počátku 17. století.

Zde jako doplněk k témuž článku naznačivše svrchu poměry a spory města Jemnice s vrchností, podáváme dle téhož urbáře zprávy z r. 1628 o počtu poddaných a jejich povinnostech v městě Jemnici, zvláště o robotách lidu na předměstí Podolí, ve vsech Pavlovicích, Ostejkovicích, Baňovicích, Třebelovicích, Menharticích a Louce.

V městě Jemnici bylo 86 usedlých i se židy (23 židé). V městě byly mimo měšťanské domy dům panský, dům radní s domem obecním, dům farní a škola. Stálého [1]) platu mimo jiné z města Jemnice o čase sv. Martina jednou za rok vycházelo 34 zl. 12 gr. 6 denárův.

Řezníci z města dávali na zámek dobytek, aneb o sv. Martině za to 7 kop gr. Židé v městě usedlí i podruzi (23) dávali každý jednou za rok o sv. Martině po jedné štučce kmentu, celkem tudíž 23 štučky, a nebral-li se kment od nich, dávali za každou štučku po 6 zl. Tíž židé dávají společně o sv. Jiří a o sv. Martině po 1 lib. dobrého šafránu zemského, o sv. Šimoně a Judě 7 lib. pepře a 2 lib. zázvoru. (Libra šafránu za 26 zl., libra pepře za 1 zl. a libra zázvoru za 40 kr.) Sladovníci, aneb kdokoli v městě vaří na výstav, povinni jsou slady všelijaké pšeniční i ječmenné v panském mlýně dáti mleti, a dávají od každého semlení sladu o sv. Martině po 15 gr. Do roka se semele sladu na 54 várky.[2]) Jiné rozmanité povinnosti města

[1]) Stálé platy nebo příjmy byly přesně určeny a neměnily se, na př. roční daň, úrok; nestálé platy a příjmy, měnivé platy nebo příjmy byly na př. desátek, užitek z pivovaru atd.

[2]) Pivovar stál při zámku jemnickém a měl sladovnu a hvozd (sušírnu na slad). V pivovaře byla veliká pánev a v sladovně štok z tesaného kamene a jinší potřeby, jako kádě velké a malé, štok chladící a sudy. Vařilo se v něm na výstav na 20 sudů, mohlo se na němudě lati rok za rokem přes 66 várek. Z každého sudu mimo náklad počítalo se užitku po 2 zl. 15 gr. Řídké pivo vařilo se pro dvorskou čeleď a robotáře; v pivovaře se však také vařilo pivo na výprodej. K pivovaru byla také chmelnice. V městě byla též vinopalna.

Jemnice k vrchnosti poznáváme ze smlouvy, kterou zjednal pan Tas Meziříčský z Lomnice s měšťany Jemnickými r. 1588.

2. Podolí, předměstí. Všech usedlých poddaných i s pustými usedlostmi bylo 92 (8 pustých usedlostí). Všech domů bylo 50, ostatní byly chalupy. Při 3 domech bylo po celém láně a jiných polích, při 14 domech bylo po pololáně, při 5 domech po $^3/_4$ lánu a při 9 po $^1/_4$ láně a jiných polích; při ostatních domech jakož i při chalupách byla buď zahrada, kopanina,[1]) louka, chmelnice a jiné. V místě byl též zámek Jemnický, vystavěný z kamene a opatřený mnohými veselými pokoji, sklepy (tehdy obnovenými), pivnicemi, kuchyní, špižírnou, pekárnou, konírnami, kovárnou, sýpkami, vodou studničnou a druhou vodou po trubách z blízkého rybníka vedenou a všelikými jinými náležitými potřebami. — Zde též dvůr poplužný, osvobozený všelikých povinností, dokud jej město mělo v držení, jehož role se osívala pšenicí, žitem, ječmenem a ovsem. Při dvoře vinopalna, kde se pálila pálenka ze žita. Z vinopalny i z pivovaru byla hojnost mláta a pomyjí; proto také se chovalo při dvoře hojně krav dojných i jalových, dále také klisny, svinský dobytek, ovce (ovčín), husí, kachen, slepic a jiné drůbeže s potřebu.

Ke dvoru tomu v jedné štěpnici bylo mnoho ovocných stromův a trávy; v druhé štěpnici byla pazderna, málo stromův a mnoho trávy, a bílívalo se v ní plátno. V štěpnici při hrázi rybniční byla vodárna z kamene se sklepem, z níž se hnala voda na zámek a do pivovaru. — K zámku a dvoru byla též veliká zahrada ohražená vůkol prkny a něco kamenem, v níž se pěstovalo všeliké vařivo: cibule, mrkev, řepa, kapusta, artičoky a jiné; též rozmanité vonné koření a kvítí, z něhož se pálily na potřebu lidskou rozličné vody lékařské a voňavé.[2]) V Podolí byl též mlýn fortelný a mlýn panský spálený, pustý, jehož role obráceny byly ku dvoru Jemnickému. — Mimo to jest zde „Červený mlýn" nad Podolím s dvojími sýpkami o 5 kolech moučných a čtyřech stupních; pouští se mlynáři za plat peněžitý,

[1]) Kopanina = pozemek, kde byl vymýcen les a překopáním půdy vzdělán na pole.

[2]) Pro domácí lékárnu.

který z něho dává ročně ve 4 lhůtách 153 zl. 10 gr., odvádí prach a jest povinen, aby k ruce panské ročně svým prachem vykrmil 2 vepře. Též při mlýně pila na řezání prken. Mlynář povinen, aby klády s potřebu panskou řezal, a co zřeže lidem, z každé klády dal po jednom prkně a po jednom odhazku. Při tom mlýně též olejna, kde se tlačí olej ze semene a z máku.[1]) — Podolští na místě hlásek na zámku dávali roční plat, a rychtář zde, jakož i v ostatních vsech neplatil peněžitých dávek ani nekonal robot.

3. Palovice ves. Usedlých s pustými 18, a to 13 celoláníkův a 5 pololáníkův. V místě byl též řezník, který měl chalupu bez robot. Zde byl též vrchnostenský dvůr poplužní, kterého druhdy užíval Dvořák. Při témž dvoře bylo hojně rolí, veliká štěpnice, stromovím vysázená. Též zde byla chmelnice, kde se pěstoval chmel do pivovara. Háj „Ochoz“ poskytoval mnoho dříví na potřebu téhož dvora.

4. Ostejkovice (Vostejkovice). Usedlých 23, a to jeden celoláník, 16 pololáníků, 3 čtvrtláníci a 2 třičtvrtiláníci a rychtář.

5. Baňovice ves. Usedlých s panskými 18, z nichž jeden celoláník, 12 pololáníků, dva třičtvrtiláníci, dva čtvrtláníci a jeden podsedek.[2])

Poddaní z předměstí Podolí a ze vsí Palovic, Ostejkovic a Baňovic, kteří měli koně, byli povinni, aby zorali všechna role při dvoře Jemnickém a při mlýně Týneckém,[3]) kolikrátkoli byla potřeba, zaseli a zvláčeli. Též byli povinni, aby ze dvora Jemnického a z ovčírny Jemnické i Týnecké s jara i na podzim na role panské vyváželi hnůj. Lidé Palovští obráceni jsou (robotují) ke dvoru u mlýna Týnce; z předměstí Podolí, Ostejkovští a Baňovští ke dvoru Jemnickému.

---

[1]) Olejem se mastilo a svítilo, byla ho tudíž velká zpotřeba.

[2]) Podsedek = méně než čtvrtlán, kde nebylo potahu.

[3]) Mlýn Týnecký byla samota s dvorem panským. Mlýn ten měl 4 kola moučná a 4 stupy; mlynář platil ve 4 termínech ročně 100 zl., odváděl prach a vykrmil ročně k ruce pánově 2 vepře. Při mlýně byla valcha se všemi potřebami soukennickými na valchování suken. Soukenníci Jemničtí byli povinni, aby tu valchovali sukna. Při tom mlýně byl poplužní dvůr Týnecký, jehož role se osívaly jako při Jemnickém dvoře pšenicí, žitem, ječmenem a ovsem. Při dvoře byla ovčírna, z níž vycházel běžný užitek při prodeji skopův a vlny.

Když vyvážejí hnoje, dává se jim při tom chléb a řídké pivo. Pavlovští dostávali to i za oračky, když v poledne v Týnci zůstávali, neb měli daleko domů. Z předměstí Podolí a z vesnic jmenovaných jsou povinni, aby konali zúplna též jinší všeliké roboty, ti pak, kteří mají koně, mají jeti, kamkoliv se jim rozkáže, a vše vykonati, ač před tím jezdili jen v určitém počtu a měli jen určité roboty. Za to však nyní, když kde jedou, zvlášť na cestu dalekou, dává se jim některý peníz na stravu a na koně obrok.

Dále jsou povinni, aby požali všechnu ozim, složili a svezli do stodoly panské, a pán jest povinen, sekou-li pšenici neb jiné obilí, každému na snídaní dáti řádek chleba o čtyřech pecnících, k tomu kus sýra aneb tvarůžku; na svačinu totéž, na oběd pak a na večeři na jednu osobu po $1/2$ libře masa a jiné vaření; při tom piva řídkého, co mohou vypiti. Když vozí obilí, tu se jim toliko dává snídaně a svačina a jednou jen vařené jídlo, buď o obědě neb o večeři. Lidé z vesnic svrchupsaných mají všechno obilí jaré (jarní) posíci a svázati při stravě naznačené, předměšťané pouze vážou jarní obilí. Palovští robotují u Týnce, lidé z druhých vesnic při dvoře Jemnickém. Předměstští i lidé z vesnic jsou povinni, kdež se jim rozkáže, jíti na lov, na hon buď na zajíce neb na velkou zvěř. Kdo by neuposlechl, propadne pokutě dvou prostiček soli. Ženy a selky z předměstí a z vesnic jsou povinny, aby praly a holily ovce, okopávaly máky, plely len, trhaly, močily, třely a předly; plely také cibule a jiné zahradní věci v zahradách; sázely hlavatici a sklízely (pouze z Podolí), z ostatních vesnic mají hlavatici okopávati, kterýmž pak toliko za těch prací chléb a řídké pivo se má dáti.

Z předměstí a z vesnic jsou povinni na rybnících i v zimě prosekávati prohlubně, loviti rybníky, ryby z nich svážeti k sadkám, rozvážeti plody a odjinud, kde by se koupily, přivážeti je do rybníkův.

Chalupníci a podruzi a ti, kteří nemají koní, jsou povinni nositi drva na zámku ke kuchyni, a kde se panské neb desátkové obilí, buď seno neb otavy, svážejí nad chlívy a do stohů, takové věci prázdniti s vozů, a kde se jim poručí, skládati, při kterémžto díle se jim dává chléb a řídké pivo.

Mlynář na mlýně „Vzteklém“ na Podolí má, cokoliv při zámku a při dvořích, sekerou opravovati. Za to se mu za práce

na zámku dává jídlo a pití; jiného nedělá nic a jest bez všelikých jiných robot. Druhý mlýn slove Fetrlovský, a mlynář vykonává tytéž povinnosti jako mlynář na „Vzteklém“ mlýně.

Ve vsi Lhoticích seděl na gruntě Myklovském Petr Navara, který byl poddaným pána Jemnického, nekonal robot, ale měl povinnost opatrovati a dohlížeti na rybníky, háje a pouště v pusté vsi Račicích, a když se který rybník tam lovil, byl povinnen přivážeti a odvážeti náležité potřeby k lovení.

Ve vsi Dančovicích byl dvořák, který z nějakých rolí o sv. Martině na zámek Jemnický přinášel osobně bílou hus s červenýma očima (labuť?). Kdykoliv ji přinesl, obdržel snídaní, a to kus ryby vařené a máz vína.

K panství Jemnickému náležely r. 1628 též vsi Třebelovice, Menhartice a Louka.

6. Třebelovice, ves. Poddaných usedlých s pustými 45, z nich měli po láně 7, po $^5/_4$ láně jeden, po $^1/_2$ láně 22, po $^1/_4$ láně 9, po $^3/_4$ láně 2 a podsedky 2.

Mimo stálý úrok peněžitý, slepice, vejce a pšenici k setí a oves odváděli Třebelovští o Vánocích z dobrého vola krmeného tři čtvrti a o Velikonocích tři živá telata nebo peníze za to.

Mimo jiné roboty povinni lidé Třebelovští, voziti z lesů Třebelovských dříví na jakékoliv stavění panské, též klády voziti k pile na řezání prken, čeho by se potřebovalo, též dříví k pivovaru pod pánev i k hvozdu i k palivu na zámek a do dvora Jemnického, též k vápenici a k cihelně.[1]) Jiné roboty s jinými poddanými zároveň jsou povinni vykonávati, kromě orání rolí, vožení hnojův a svážení obilí z rolí panských, kterýchžto robot jsou osvobozeni za příčinou vožení dříví. Lichy, které byly při Třebelicích a z nichž platili poplatek, zarostly lesem.

---

[1]) Mezi Jemnicí a Menharticemi blíže Jemnice byl lom kamene vápenného. Blízko při Podolí na několika místech hojnost kamene zdicího. Pod zámkem Jemnicí byla vápenice, k níž ze všech vesnic byli povinni svážeti kámen; Třebelovští přiváželi dříví, a podsedníci z Třebelovic za pálení vápna řezali a štípali dříví.

Na Podolí cihelna v dobrém hliništi s pecí. Ke vsi Třebelovicům náležel veliký les „Chobot“ zvaný, zbytek to panské vsi. Les ten měl $^3/_4$ míle a zšíří $^1/_2$ míle. Sekalo se v něm černé a bílé dříví na všeliké potřeby, jako na stavění, na šindel, na prkna, na pivovar, na palivo na zámek, do dvora, k vápenici a k cihelně. Též se z něho dříví prodávalo lidem na stavění a třísky borové.

Z některých rolí, které koupili od předešlé vrchnosti své, dávají někteří desátek obilní tím způsobem, jako jej zapravují [1] i jiní poddaní. Z ostatních svých rolí odvádějí desátek faře Oujezdské (Velký Újezd), a to ze tří klasů, totiž žita, pšenice, ovsa, kterýžto desátek bral pán.

7. Menhartice, ves. Poddaných usedlých 13. Ve vsi byl též rozsáhlý poplužní dvůr s mnohými rolemi, a při dvoře štěpnice, kde bylo málo stromoví vysázeného, za to však zde rostlo hojně trávy. Z niv, „Jemničky" zvaných, náležel faře Jemnické desátek uvedený na plat 4 zl., který se odváděl k ruce pánově. — Lidé Menhartští byli povinni při dvoře tomto všecky role, kolikrát jest toho potřebí, zorati, sázeti, zavláčeti, též všechno obilí z rolí těch, buď ozimé neb jarní požíti, posíci, svázati a svážeti do stodol panských. Za této práce na poli dostávají jídlo i pití; při práci ve stodole pouze chléb a řídké pivo, jako Podolští. I jiné roboty všeliké jsou též povinni dělati; za vyvážení hnoje ze dvora Menhartského dává se jim 5 zl., za vezení piva 3 zl Též povinni jsou pšenici panskou jednu míli na trh voziti, louky síci. Desátek obilní náležel knězi do Dešného a kupoval se od něho dle smlouvy; r. 1597 dělal 19 zl. a bral se k ruce panské. Rektor v Dešném dostával ročně z Menhartic 1 měřici žita.

8. Louka ves. Poddaných usedlých 12, z nichž dva celoláníci, 7 pololáníků, dva půl třetí čtvrti a jeden mlynář.

U vsi byla tvrz stavěná z kamene a měla několik pokojův, komor, kuchyni, konírny, studnu se stálou vodou a jiné potřeby. Též zde byl panský poplužní dvůr s ovčírnou.

Na rozsáhlých polích toho dvora pěstovalo se zimní a jarní obilí, chovalo se zde hojně dobytka a drůbeže všeho druhu a v ovčírně na 2000 ovec. Při témž dvoře byla štěpnice vysázená ovocným stromovím a skýtala trávy s dostatek dobytku po celé léto. V zahradě trněným (trnitým) plotem ohrazené pěstovaly se cibule, mrkev a jiné vaření s potřebu.

---

[1]) Desátek obilní odváděl se dílem vrchnosti, dílem faře. Před dávnými lety býval v Třebelovicích dvůr panský, kterýž potom zpustl, a role dvorské puštěny jsou některým poddaným Třebelovickým za plat a desátek, kterýž vrchnost brala ze tří klasů, žita, pšenice a ovsa.

Z tohoto dvora jakož i ze všech ostatních dvorův odváděla se potřebná pšenice do pivovaru a žito na pálené (do vinopalny).

Poddaní ze vsi Louky jsou povinni úplnými robotami ke dvoru Louckému, a poněvadž sami toho obsáhnouti nemohou, připomáhá se jim panskými potahy.[1]) Ke vsi Louce náležel veliký panský les, v němž bylo hojnost černého, ale ještě více bílého dříví, kteréž se prodávalo také.

Poddaní usedlí v Louce, jakož i všichni usedlí při celém statku Jemnickém mimo měšťany Jemnické, t. j. 222 usedlí, povinni ročně upřísti po dvou předenech příze.

Ku dvorům panským náležela četná rozsáhlá panská luka a palouky, na nichž poddaní robotovali; jsou to:

Louka pod městem u haltýřů slove „Bulínovská“. Na tu pán najímá, aby byla posečena; sekáčům se dává k stravě za den po 2 gr.; suší na ní seno i otavu, podsedníci a podruzi z Podolí a lidé (t. j. rolníci) z Podolí svážejí seno i otavu. Robotníkům, kteří suší, dává se chléb a řídké pivo.

Louka Outratovská u lávky pod mlýnem podměstským a louka okolo mlýna Týnce. Sekáči se najímají na ně, a dává se jim za den po 2 gr. k stravě; chalupníci a podruzi z Podolí suší trávy, a sedláci Pavlovští svážejí je.

Louky nad rybníkem u města, nad mlýnem červeným, nad rybníkem Outěchovským, nad rybníkem farářským, nad novým rybníkem městským. Sekáči se najímají na tato luka, a dává se jim denní plat k stravě. Chalupníci a podruzi z Podolí (při outěšské louce z Palovic) suší trávu, a sedláci z Podolí vozí ji. Robotníkům, kteří suší, dává se chléb a řídké pivo.

Louka okolo rybníka „Hříběcího“; tuto lidé ze vsi Vostejkovic a Baňovic mají posíci, usušiti i svésti seno, a sekou-li, dává se jim strava jako jiným sekáčům.

Louka v Račicích (pusté vsi) seče se na jednu trávu, sekáči se najímají za plat na den k stravě; sedláci. chalupníci i podruzi suší trávu, sedláci svážejí seno.

---

[1]) Ves byla malá, počet poddaných robotníků nestačil, aby práce na rozsáhlých rolích velikého dvora se vykonala včas. Poddaní nebyli robotami zde přetěžováni

Louka na jednu trávu v Třebelovicích. Tuto louku mají lidé z Třebelovic robotou[1]) posíci, usušiti a svézti; kdy se jim rozkáže; dává se jim chléb a řídké pivo.

Louka na jednu trávu v „Chobotě", t. j. mezi lesy Třebelovskými, kde bývala druhdy ves. Cizopanští lidé ve vsi Vranína za pastvy, které se jim dopouštějí v lesích panských na místech ukázaných, jsou povinni jeden díl louky té posíci, usušiti a svézti k zámku. Druhý díl téže louky na Chobotě mají lidé Třebelovští posíci, usušiti, shrabati a svážeti. Třebelovským a Vranínským dává pán sud piva řídkého a pořádku chleba.

Roboty konali poddaní při rybnících panských, jichž bylo tehdy 26, a to a) rybníky na kapry: 1. rybník nový nad městem u červeného mlýna, 2. farářský pod Ostejkovicemi, 3. pod šibenicí, 4. horní u Týnce, 5 pod Třebelovicemi, 6. za Bártovým u Menhartic, 7. malý za vsí, zarostlý třtím (třtinou), 8. za Říhovým, 9. pod Palovicemi, 10. široký, pod ním, 11. pod stodolami Menhartskými, 12. na potoce u vsi Louky, 13. dubský v téže vsi, 14. nad touž vsí, 15. pod touže vsí.

b) Rybníky plodové: 1. rybník „hříběcí" u Jemnice, 2. Kubík, není na jisté vodě, 3. žebráček, 4. dolní u Týnce, 5. pískovec, 6. hladovec, 7. stávek mezi koželuhy, 8. ouvarní, 9. brodeční, 10. v doubí, 11. u města, který se někdy neloví, neb není naň vody jisté, než naprší-li. Loviti se nemůže, že se z něho žene voda na zámek a do pivovaru po trubách, a do městského pivovaru se tolikéž vozí voda

Letního času nejvíce v pátečních dnech se zatahuje plně. Tyto všechny rybníky plodové užívají se plodem pro násadu rybníků na kapry.

Robota při zvůli, t. j. při honu v lesích a polích, na rybnících a potocích, tlačila nemálo poddané, ale vrchnost měla z honů těch nejen zábavu, ale i těžila hojně užitku, neb ve všech lesích, hájích panských, též i v lesích městských na „Javoří" bylo hojně zajíců, lišek, vlků, srn, divokých holubů, koroptví; na rybnících pak mnoho divokých hus, kachen času letního; na potocích s potřebu ryb všeho druhu a raků.

---

[1]) Povinnost posíci louku, hrabati seno, sušiti a svážeti bylo robotou, jen že se robotníkům za práci dávala část aneb celá strava; jinak roboty byly většinou práce bez stravy.

Paměti Františka Martina Pelcla.

(1780—1790).

Podává JUDr. Karel V. Adámek.

(Dokončení.)

Kulturní pokrok byl velmi obmezen zřízením komise censurní. Pelcl trpce žehrá na řádění censury, „moru věd“. Mezi jiným píše: „Co censorovi, jímž často byl veliký o…, se nelíbilo, vyškrtl. Mnozí dovední učenci byli zastrašeni u vydávání děl svých. Každou knihu, jež přišla z Německa do Prahy, censura prolistovala a zakázala nejlepší díla, v nichž nalezla jediné místo pobožnůstkářům podezřelé. Bylo to již, jako by nám chtěli „četbu dobrých knih zcela zameziti a nás uvrci do dřívějšího barbarství“. Vzpomíná Věžníka, praesidenta tohoto „knižního moru,“ a barona Běšína, „velmi slabou hlavičku“.

Dne 14. července 1781 došlo do Prahy nové zařízení censury knih. Censurní komise byla zrušena, zemské gubernium převzalo celou její agendu. Praesidentem censury byl hrabě Věžník, jenž proti zvyku svých předků, ale nikoliv prý zcela bezdůvodně, se psával Wieschnik.[1]) Byl „mstivý, pyšný, necitelný, nespravedlivý, nesvědomitý, a myslil, že ví všechno, a přece kromě práv neznal ničeho, nikomu nebyl přítelem, ale byl svatouškem a pedantem prvé třídy.“ Soudruhem jeho a pravým blížencem byl rytíř František Běšín, direktor právnické fakulty, jenž „znal tak trošku práva a skoro nic víc“. Jediným duševním plodem jeho byly „Fragen ex digestis ohne Antworten“, směšná a dětinská knížka. Tato dvojice a několik mnichů velmi nízkého smýšlení, všichni velicí pobožnůstkáři, byli tyrany a utiskovateli lidského rozumu v království Českém. Učenec musel svůj spis opsati dvojmo, censoři jej celý proslídili, vše dobré z něho vyškrtali a různými útisky zastrašovali spisovatele před dalším snažením vědeckým. Všechny dobré knihy byly zakázány. Rozvoj vědecký zastaven, „takže my, Čechové, u sousedů za samé ignoranty a blbce jsme byli pokládáni“, a nám se vysmívali. Mniši censuře přidělení snažili se, aby obnovili barbarství XII. a XIII. věku zákazem cizozemských knih v Čechách. „Ale — dokládá Pelcl — dík budiž moudrým názorům Josefa II., Bohem seslaného, jenž skácel a vyvrátil tyto potlačovatele ducha. Sláva mu! Těšte se, Čechové, nyní jako jiní národové můžete rozum svůj vzdělávati, svobodněji mysliti a psáti, z dobrých knih shromažďovati vědomosti a ukázati, že také máte schopnosti. Tyrannové vašich duchů padli, padli hanebně. Opovrhujte jmeny těch, kteří vás tak dlouho chovali v porobě!“

Císař povolil dne 1. března 1781 hraběti Fr. Ant. Nosticovi, aby na svém pozemku vystavěl divadlo. Hrabě začal svážeti stavivo na budovu; stavba rozpočtena na 25.000 zl. Pelcl se obává, že bude vyžadovati ještě jednou tolik, a ke dni 6. května 1781 poznamе-

[1]) Pelcl naráží tu na podobnost se slovem: věšeti.

nává si, že Nostic chtěl stavěti divadlo nikoli u svého domu, raději na náměstí Karolinském, ale universita a sousedé Karolina ohradili se proti tomu, pročež požádal císaře za rozhodnutí, má-li nové divadlo tam stavěti. Dne 31. května dělníci počali odstraňovati na staveništi dlažbu, a vyměřovány základy. Šestipanský úřad sice zastavil ráno stavbu, ale odpoledne se pokračovalo, a dne 7. června 1781 hrabě Nostic dal položiti základní kámen divadlu na náměstí u Karolina. Když pak 25. září 1781 přijel Josef II. z vojenského ležení[1]) u Hloupětína do Prahy, prohledl si též divadlo, a velmi byl potěšen, přece však řekl hr. Nosticovi, že by bylo divadlo lépe stálo na Staroměstském náměstí.

Dne 21. dubna 1782 hrálo se v novém divadle po prvé. Dávali hru „Emilia Galotti". Dne 20. ledna 1785 hráli v Nostickém divadle českou veselohru: „Odběhlec z lásky synovské" za velkého účastenství. Nával byl tak veliký, že sál nemohl pojmouti všechny, kteří chtěli viděti hru.

Primator staroměstský Friedenberg obdržel výsadu na pořádání veřejných bálův o Ostatcích (ve Vusínově sále) v Praze. Z této výsady bylo těženo značným vstupným (2 zl. 40 kr. tehdejších), takže jen šlechta chodila do těchto plesů, jež měšťanstvu byly drahé. Jinde nesměly býti plesy v Praze konány, a měšťan ani doma nesměl se beztrestně baviti tancem. Josef II. zrušil 20. prosince 1780 tento podivný pražský monopol plesový a svolil, by každý (od 21. února 1781) pořádal ples za vstupné, složí-li část výtěžku do chudobince.[2])

Z různých jiných zařízení lidumilných připomíná Pelcl nadaci hr. Straky, jenž zůstavil obnos 200.000 zl. na výchovu české šlechty. Marie Teresie přidala tuto jistinu, jež měla v Praze zůstati, Teresianu, a tak měla z toho užitek i šlechta rakouská ve Vídni.

Za Marie Teresie byl zřízen na hradě Pražském ústav šlechtičen 30 chudým slečnám. Bylo by bývalo zemi prospěšno, kdyby byl ústav tento zřízen jen českým šlechtičnám, ale vskutku byly do něho posílány šlechtické dcery z Rakous, Štyrska, Tyrolska a j., které si pak čeští kavalíři brali za ženy, chtějíce se zachovati dvoru, „tak že naše české slečny musely zůstati sedět".

Nejobšírnější zprávy zapsal si Pelcl o věcech náboženských a církevních.

---

[1]) Dne 20. srpna 1786 arcivévoda František přijel do Brandýsa, pobyl tam do 1. září a účastnil se válečných cvičení svého pluku a honů, byl velmi dvorný a ke každému ochotný. — Z jiných personalií dvorských připomínají paměti, že 15. února 1790 zemřela arcivévodkyně Alžběta, choť arcivévody Františka, za porodu; byla z Virtemberska a příbuznou ruské cařevny Kateřiny.

[2]) Dne 14. září 1788 o větroplavecké produkci píše Pelcl: „1788, 14. September war ein Luftspektakel im Bubenčer Thiergarten, es wurde ein Ball mit Luft gefüllt, dann eine Figur in Gestalt einer Jungfrau, endlich ein Pferd sammt dem Reiter, alle diese Maschinen stiegen in die Luft so hoch, bis sie sich aus dem Gesichte verloren." Divákův bylo mnoho tisíc.

Dne 16. ledna 1781 poznamenal, že byli v těch dnech chyceni v Praze lidé „husité“, a odňaty jim žitavské tisky české. Tato episoda denního života, nikoliv dojista ojedinělá, zavdala mu podnět ku kapitole o českých knihách, o censuře a missionářích.

„Husité“ věří některým zásadám učení protestantského (o pekle, obrazech svatých, postech, papežích a mniších) a, poněvadž nemají jiných českých knih, čtou patrně české, v cizině tištěné, nebo starodávné knihy. Mnoho žilo tehdy takových husitů po venkově. Každý Čech, jenž četl jen české knihy a znal dějiny vlasti své, byl trochu husitského smýšlení, ano Pelcl znal i některé faráře, kteří nezatracovali Husa.[1])

Dle mínění Pelclova nemůže v Čechách sekta husitská býti vykořeněna, poněvadž Čechy tehdy byly velmi zanedbány. Že Pelcl naráží tu na útisk češtiny i v církvi, nejlépe ukazuje příklad, jejž vypravuje. V Menším Městě Pražském byla za doby jeho konána česká kázání v jediném a nejmenším kostele sv. Václava, ač tu žilo více Čechů nežli Němců, kteří by poslouchali kázání. Šlechta a zámožnější měšťané, ovšem Němci, nechodili na kázání. Celý Oujezd byl tehdy také český, a přece u dominikánů, karmelitánů, maltézáků kázalo se německy. Pelcl vídával v prostranném a pěkném kostele dominikánském při kázání často sotva 10 až 15 osob, mezi nimi některé pouhé Čechy, kteří čekali na mši. Kdyby se kázalo česky, byl by kostel sotva stačil všem posluchačům. Nejsměšnější však bylo Pelclovi, že mniši neměli ani Němců, kteří by mohli dobře kázati, vždyť řeholníci neuměli německy, ale měli mnoho dobrých českých řečníkův. A stejné poměry byly též v ostatních klášteřích a kostelích. Správně vystihl Pelcl, že Čech, poněvadž nerozuměl německému kázání a přece hledal náboženskou posilu své duši, četl knihy sepsané řečí rodnou, třebas husitské, a věřil čtenému. Druhdy aspoň u sv. Václava bývalo každého nedělního odpoledne česky vykládáno o učení křesťanském, ale i to pominulo. Není tedy divno, že byli Čechové nekatolíky.

Dne 30. března 1781 došlo do Prahy nařízení, aby byli odstraněni missionáři. V království Českém bylo asi 24 missionářův. Byli zřízeni po bitvě Bělohorské, aby vyplenili kacířství. S počátku jesuité obstarávali missie, chodili z města do města, obyčejně 3 neb 4, všude na náměstích nebo v kostelích zřizovali si lešení a kázali ráno i odpoledne pokání, dávali si ukazovati knihy od lidí, brali staré české knihy a pálili je. Mnoho starých a výborných knih bylo tak zničeno úplně.

Dne 10. června 1781 bylo jubileum arcibiskupova kněžství slaveno velikými slavnostmi a stkvostnými hostinami. Arcibiskup

---

[1]) V kapitole „Böhmische Bücher, Censur und Missionäre“ čteme: „. . Ein jeder Böhme, der nur böhmische Bücher liest und die Geschichte seines Vaterlandes kennt, ist ein wenig Hussitisch, sogar einige Pfarrer habe ich gekannt, die Hussen nicht verdammten . . .“

hostil všechnu šlechtu a všechny preláty. Od 9 až do 11 hodin večer dal vypraviti ohňostroj v knížecí Lobkovické zahradě a na Malých Benátkách. Téhož roku konala se jednání ve Vídni mezi císařem a biskupy.

Rok 1781 způsobil mnoho změn v poměrech náboženských. Dne 14. července 1781 byla dána evangelíkům stejná práva v království Českém s katolíky mimo veřejné vyučování náboženské a veřejné služby boží. Dne 17. října 1781 ohlášeno, že má býti svoboda náboženství evangelického augsburského i reformovaného, takže obojí evangelíci jako katolíci mohli se usazovati v království Českém, míti statky a domy, zastávati úřady a míti své duchovní, ale měli míti modlitebny bez věží a zvonův. Na dotaz gubernia zemského, mají-li také husité čeští svobodu náboženskou, bylo ode dvora odpověděno, aby každý byl nerušeně ponechán při svém náboženství, žije-li jen pokojně, a aby nepokojní katolíci i nekatolíci byli trestáni.

Dne 20. května 1782 byl Jan Laho ustanoven kazatelem evangelické obce v Polné; byl to opět první evangelický kněz v Čechách dosazený.

Dne 15. září 1782 konal Schmid, kazatel pražské posádky, prvou evangelickou bohoslužbu za přítomnosti 500 lidí. V témže roce bylo jmenováno 6 kazatelův evangelických v království Českém: Jan Laho v Krucemburku, Jan Samuel Schmid, polní a garnisonní kazatel v Praze, Samuel Polini v Krabčicích, Samuel Markovič, český kazatel v Praze, Joel Jessenius v Zdechovicích, František Kováč na panství rychmburském. V Praze tehdy neměli veřejné modlitebny, nekatolické bohoslužby konány v sále domu generála Wurmbranda v Ostruhové ulici, česky Sumuelem Markovičem a německy Samuelem Schmidem.

Pro pohřby bylo tehdy mnoho třenic mezi katolíky a evangelíky. Pelcl zaznamenal tyto případy. Dne 21. června 1783 byla v Citově u Mělníka pochována evangelička za assistence vojenské. Katolíci se sběhli a odporovali mocně, takže vojsko střílelo a 5 osob zastřelilo a ranilo mnohé. Téhož roku 10. dubna pohřbili v Lobkovicích protestanta, ale katolíci nechtěli ho trpěti na svém hřbitově, vykopali ho a hodili do Labe, teprv u Obříství byla mrtvola vylovena a pohřbena za assistence celého bataillonu vojenského.

Na konci roku 1783 bylo v království Českém 34 duchovních evangelických. Do 30. června 1784 bylo přihlášeno k evangelickému vyznání luteránskému 9050 osob a ke kalvínskému 25.110, celkem bylo tedy v království Českém 34.160 evangelíků, duchovních bylo 40, a to 31 kalvínského vyznání a 9 vyznání luteránského. Superintendentem onoho vyznání byl Laho a tohoto vyznání Kováč.

V chrudimském kraji obyvatelé celých osad se hlásili k deismu. Deisté věřili v jednoho boha, jenž vše stvořil a zachovává, odměňuje dobré a tresce zlé, a žili dle křesťanské mravouky. Říkali, že křesťanství snad je dobré, ale že ho nepotřebují.

V okolí Pardubském se přiznávalo as 800 sedláků k israelitské nebo abrahamitské sektě. Královéhradecký biskup

je vyslýchal sám. Odpověděli mu: Věříme v jednoho boha, jenž vše stvořil, vše ovládá a zachovává, dobré odměňuje a zlé tresce, věříme, že jest duše nesmrtelná, více však nepotřebujeme, ani kněží ani kostelů, můžeme boha všude vzývati a uctívati. Na otázku biskupovu, čemu věří o Kristu a Novém Zákoně, odpověděli: To může všecko býti dobré, ale nám nic není po tom, nám jest to příliš vysoké, a nepotřebujeme toho. Kněží i úředníci dosvědčili, že sektáři žijí dle křesťanské mravouky, nekradou ani nepodvádějí.

Proslýchalo se, že císař chce deisty z Čech přestěhovati do Uher (do Banátu). V lednu 1783 si povolal 3 předáky jejich do Vídně a chtěl, aby přestoupili na křesťanství, ale setrvali při svém a vrátili se do Čech. Brzo pak bylo jich několik set vystěhováno z Čech do Uher a do Polska. Šli bez reptání a říkali: Svého boha nalezneme všude, všude můžeme mu sloužiti a vzývati ho.

Poněvadž vždy více lidí se vydávalo nebo pokládáno bylo za deisty, nařídil Josef II., aby každý, kdo se pokládá za deistu, dostal na kanceláři 12 ran holí a byl pak poslán domů, a aby každý, kdo někoho udá nebo obviní z deismu, také dostal 12 ran holí. Pak již nebylo slechu o deistech. Zůstali utajeni, vně však se museli hlásiti k některému dovolenému vyznání.

Mnoho zápisů Pelclových týká se roku 1782.

Dne 16. ledna 1782 byly zrušeny poustevny v Čechách. Eremité byli zahálčiví lidé, po venkově žili prostě, nosili vousy a kutnu. Museli odložiti habity a šatiti se po světsku. A kde měli fundace, tam mohli až do své smrti — i když se pak třebas oženili — požívati nadačních užitkův

V únoru 1782 byl zrušen kartusiánský klášter u Jičína, a mniši tamní mohli býti světskými duchovními. Pelcl poznamenává: Jásali a radostí plakali, že je mocnář vykoupil z vězení. V klášterní pokladně nalezena hotovost 70.000 zl.

A tu již stále docházejí další zprávy o rušení a zavírání klášterův.

Dne 20. března 1782 byl zrušen klášter benediktinek u sv. Jiří v Praze V doksanském klášteře byl pokladní stav 100.000 zl. na dluhopisech a 25.000 zl. na hotovosti. Jeptišky žily pak hlavně u svých příbuzných z pensí svých a byly celkem spokojeny. Při zrušení tohoto kláštera působil krajský hejtman Filip hrabě Kolovrat, syn hr. Leopolda Kolovrata, tehdejšího nejvyššího kancléře v království Českém. Poněvadž si tehdy nepočínal dosti mužně, byl sesazen s úřadu.

Dne 28. března 1782 byly zrušeny kláštery celestinek na Novém Městě Pražském a dominikánek u sv. Anny na Starém Městě Pražském královským komisařem hr. Šternberkem.

Dne 11. září 1782 byly zrušeny všechny exempce klášterní a kostelní, a dne 29. září téhož roku zakázáno přijímání noviců klášterních.

Roku 1783 bylo pokračováno proti řeholím. Dne 13. února r. 1783 došel dvorní dekret o zrušení kláštera kajetánského v Praze,

i byl dne 20. února vykonán. Tehdy tu žilo 11 kněží, 1 klerik a 5 laikův. Klášter byl zřízen za Leopolda I., a bývali v něm kněžími šlechtici. Pelcl ostře se vyslovuje o neužitečnosti řádu: „Zakladatel jejich nařídil, že nemají žebrati, nýbrž almužny dáti si domů přinášeti. Velmi pohodlná to věc, dokud totiž byl lid tak prostoduchý a jim stravu přinášel k ústům".

Dne 24. října 1783 byl zrušen sedlecký klášter cisterciácký velmi zadlužený, a mniši tamní dáni do jiných klášterů řádových.

Dne 5. prosince 1783 byl zrušen řád trinitářský. Měli klášter na Novém Městě Pražském a residenci v Štěnovicích. Jiní mniši — píše o nich Pelcl — strávili peníze, od chudiny získané, v zemi, ale tito (trinitáři) posílali je Turkovi na výkup zajatých, z nichž mnozí opět se vrátili do zajetí, poněvadž se tam měli lépe než doma.

Někteří mniši hleděli si zachovati část jmění řeholního. Pelcl vypravuje, že byl dne 7. prosince 1783 zatčen osmdesátiletý exprior zrušeného řádu kartusiánského, jenž při zrušení řádu dal každému řeholnímu bratru 2000 zl. a sobě nechal 21.000 zl. a mnoho stkvostů, a přece přísahal, že císaři vydal všechno jmění řeholní.

Dne 24. června 1784 byl zrušen klášter praemonstrátský v Zábrdovicích u Brna, v únoru 1785 zavřen klášter bosých augustiniánů na Novém Městě Pražském. Krásná, českými knihami bohatá knihovna klášterní přenesena do Klementina.

Dne 22. května 1785 emausští benediktini žalovali se navzájem pro některé nemravnosti.

Dne 27. května 1785 bylo přikázáno piaristům, aby tělesně netýrali žákův.

V září téhož roku došlo nařízení o zrušení a redukci klášterův, a bylo jich redukováno 61.

Redukováni byli františkáni ve Voticích ze 17 na 14, v Zásmukách z 20 na 12, v Plzni z 24 na 12, v Tachově z 24 na 12, v Hejnicích z 20 na 12, v Turnově z 19 na 12, v Kadani z 22 na 12, v Jindřichově Hradci z 29 na 14, v Bechyni z 25 na 14, v Hořovicích zůstalo jich 8, v Praze (spolu s hyberňáky) z 65 jen 18. Piaristů zůstalo v Slaném 8, v Benešově 8, v Berouně 4, v Doupově 9, v Ostrově 13, v Boru (Hajdě) 6, v Boleslavi 14, v Mostě 7, v Rychnově 8, v Litomyšli 16, v Budějovicích 9, v Praze 15. Bylo-li jich kde více, zůstati měli v počtu dosavadním za účelem vyučovacím. Benediktini redukováni v Broumově z 35 na 18, v Emauzích z 25 na 18, v Břevnově zůstalo jich 13. Kapucíni redukováni v Roudnici z 21 na 12, v Novém Kolíně z 19 na 14, ve Falknově z 21 na 12, v Rumburce z 21 na 14, v Zákupech z 20 na 12, v Opočně z 18 na 12, v Chrudimi z 26 na 14, v Budějovicích z 24 na 12, v Sušici z 17 na 14. Praemonstráti redukováni v Teplé v 91 na 18, v Želivě z 42 na 18, na Strahově z 45 na 18. Dominikánů zůstalo v Litoměřicích z 22 jen 14, v Chebu bylo 18. Cisterciáci v Oseku redukováni z 50 na 18, ve Vyšším Brodě z 65 na 18. Obutí augustiniáni redukováni v Lípě z 20 na 14, v Bělé zůstalo 14, v Ročově 14, ve Vrchlabí 12, v Domažlicích 12, v Praze u sv. Tomáše redukováni

z 33 na 18, bosí augustiniáni v Lysé z 19 na 12, v Něm. Brodě z 20 na 14, ve Lnářích z 18 na 14, v Táboře zůstalo 14. Minorité redukováni v Krumlově z 29 na 15, v Horažďovicích z 24 na 14, v Praze z 45 na 18, v Mostě jich zůstalo 14. Servitů zůstalo v Králíkách 11. Křižovníci redukováni v Praze z 26 na 18. Milosrdných zůstalo v Praze 46 a maltézských v Praze 9.

Zcela zrušeny kláštery benediktinské u sv. Ivana (bylo 18 řeholníků), v Sázavě (14), na Bošinách (7), v Kladrubech (54), v Polici (16), v Praze u sv. Mikuláše (12), klášter pávlanský v Obříství (8), augustinianský u Sv. Dobrotivé (7), františkánský v Mníšku (3), v Hájku (22), v Slaném (18), v Chebu (40), ve Sv. Anně u Chebu (4), v Hostinném (26), cisterciácký ve Zbraslavi (39), v Plasích (61), ve Zlaté Koruně (38), kláštery kapucínské v Českém Brodě (5), v Mariasorgu (9), v Litoměřicích (19), v Mělníku (4), v Mnichově Hradišti (17), v Mostě (23), v Žatci (22), v Horšově Týně (21), v Praze u sv. Josefa (48) a na Hradčanech (40), minoritské v Jílovém (byli 3 řeholníci), ve Stříbře v (10), v Litoměřicích (17), v Kadani (13), v Kuklenách (18), v Pardubicích (15), dominikánské v Plzni (20), v Ústí n. L. (13), v Nymburce (10), v Jablonném (12), v Chomútově (11), v Nových Dvorech (5), v Písku (15), v Klatovech (10) a v Praze u sv. Jiljí (18), pavlánské v Tachově (12), v Nové Pace (10), v Nové Bystřici (13), obutých karmelitánů v Chýši (19), servitů v Rabštejně (7), v Konojedech (16), v Nových Hradech (16), v Praze u sv. Michala (18), obutých augustiniánů v Šopce (15), ve Štokách (22), v Praze u sv. Kateřiny (15), kanovníků řeholních sv. Augustina v Borovanech (10), v Třeboni (14), na Karlově v Praze (10), bosých karmelitánů v Pacově (18), v Pražském Menším Městě (44), praemonstrátů v Milevsku (byla jediná k strahovskému klášteru patřící residence), karmelitánů v Praze u sv. Havla (26), barnabitů v Praze (5).

Mladší duchovní ze zrušených a redukovaných klášterů stali se lokálními kaplany a administratory.

Když byl zrušen klášter kladrubský, mniši oznámili, kde měli zazděný poklad pro případ nouze, a skutečně byla ve zdi nalezena skřínka s 80.000 zl. ve zlatě.

Dne 3. července 1787 byl zrušen karmelitánský klášter malostranský v Praze. Řeholníci mohli jíti do jiného kláštera nebo žíti po světsku; obdržel každý po 300 zl. pense. Klášter měl statky, jež odhadnuty na 600.000 zl., hotovost 36.000 zl., ve sklepích nalezeno 190 věder vína.

O mnišstvu podává zevrubný přehled příloha Pamětí Pelclových.[1])

V království Českém byly: A) kláštery mužské:

I. Benediktini: 1. v Břevnově (13 osob), s 2 pobočkami v Polici (18 duchovních, jež po zrušení poboček rozděleni dne 14. února 1786) a v Broumově (redukováni z 35 na 18); 2. u sv. Ivana pod Skalou

---

[1]) (zr.) = zrušen, (r.) = redukován, d. = duchovní.

(zrušen) (18 duchovních, 1 opat, 7. listopadu 1785 rozděleni); 3. v Kladrubech s proboštstvím v Přešticích (zr.) 7. prosince 1785, 34 osob, opat umřel; 4. v Praze u sv. Mikuláše (zr.) 12. listopadu 1785, 1 opat, 12 duchovních; 5. v Emausích na Novém Městě Pražském (r.) z 25 na 18; 6. na Bezdězi residence, 14. února 1784, tamní kněži převedeni do Emaus; 7. v Sázavě u sv. Prokopa (zr.) 4. listopadu 1785, opat, 13 duchovních.

II. Cisterciáci: 1. v Zlaté Koruně (zr.) 11. listopadu 1785, 38 duchovních; 2. ve Vyšším Brodě (r.) z 65 na 18; 3. ve Zbraslavi (zr.) 2. prosince 1785, s 35 duchovními; 4. v Oseku (r.) z 50 na 18; 5. v Plasích (zr.) 10. dubna 1786, s 61 d.; 6. v Sedlci (zr.) 18. února 1783, s 17 d. (jmění ponecháno klášteru na zaplacení dluhův).

III. Praemonstráti: 1. na Strahově (r.) z 45 na 18, filiálka v Milevsku rozdělena 1. února 1786 s 13 d.; 2. v Želivě (r.) z 42 na 18; 3. v Teplé (r.) z 91 na 18.

IV. Kanovníci sv. Augustina: 1. v Borovanech (zr.), 14. listopadu 1785, probošt a 6 d.; 2. v Praze na Karlově (zr.) 11. listopadu 1785 s opatem a 11 d.; 3. v Třeboni, 1785, probošt, 14 d.

V. Augustiniáni obutí: 1. v České Lípě (r.) z 17 na 14; 2. ve Vrchlabí (10—12); 3. v Praze u sv. Tomáše (z 35 na 18); 4. v Praze u sv. Kateřiny (na Novém Městě) (zr.) 15. března 1787, 12 d., 1 laik; 5. v Ročově (r.) 16—17; 6. v Šopce (r.) 13 d.; 7 ve Sv. Dobrotivé 8 d.; 8. ve Štokách (r.) 18 d.; 9. v Domažlicích (r.) 14—12; 10. v Bělé (r.) z 15 na 14.

VI. Augustiniáni bosí: 1. v Lysé (r.) 19—12; 2. v Praze u sv. Václava (zr.) 12. března 1785, 23 d., 5 kleriků, 1 laik; 3 ve Lnářích (r.) 18—14 d.; 4. v Táboře, 14—14 d.; 5. v Německém Brodě (r.) 20—14 d.

VII. Dominikáni: 1. v Ústí n. L. (r) 13 d.; 2. v Budějovicích (r.) 15 d., 17. dubna 1785; 3. v Chebu (r.) 24—17; 4. v Jablonném (r.) 12; 5. v Klatovech (zr.) 18. dubna 1787, 5 d.; 6. v Chomútově 1. září 1787, 9 d.; 7. v Litoměřicích (r.) 21—14; 8. v Nymburce (zr.) 10; 9. v Plzni 1786 v červenci, 16 d., 2 laikové; 10. v Písku 10 d, 3 laikové, 1787 28. června; 11. v Pražském Menším Městě (redukováni, jmění ponecháno věřitelům), v prosinci 1783; 12. v Praze u sv. Jiljí 20 d.; 13. v Novém Dvoře (4. února 1784 tamnímu školnímu ústavu ponecháno všechno jmění).

VIII. Minorité: 1. v Mostě 22—14; 2. v Jílovém, 28. června 1787, 2 d., 2 laikové; 3. v Horažďovicích 16—14 d.; 4. v Mladé Boleslavi 16. prosince 1784 (zr.) 11 d.; 5. v Kadani (r.) 11. července 1786, s 12 d.; 6. v Králové Hradci, 1776 s 34 d. převedeni do Kuklen; 7. v Krumlově 19—15; 8. v Kuklenách 11 d. (1784); 9. v Litoměřicích 10 d. (1784); 10. ve Stříbře, 8. července 1787, 5 d. 2 laikové; 11. v Pardubicích (zr.) 21. září 1786, 15 d.; 12. v Praze u sv. Jakuba 43—18 d.

IX. Františkáni: 1. v Hostinném 17 d.; 2. v Bechyni 18—14 d.; 3. v Chebu 27 d. tamže; 4. hospic ve Sv. Anně u Chebu, 1 srpna 1787 (zr.); 5. v Hájku 20 d.; 6. v Hagendorfě 13—12; 7. v Hořovicích 7—8; 8. v Kadani 20—12; 9. v Jindřichově Hradci 23—14; 10. v Plzni 21—12; 11. v Praze u P. Marie Sněžné 66—18; 12. Hyberňáci tamže (zr.) 12. září 1786, 18 d., 6 kleriků, 13 laiků; 13. v Slaném 16; 14. na Skalce u Mníška 4; 15. v Tachově 20—12; 16. v Turnově 17—12; 17. ve Voticích 20—14; 18. v Zásmukách 19—12.

X. Kapucíni: 1. Českém Brodě (r.) 31. března 1786, 6 d.; 2. v Mostě 23 d.; 3. v Budějovicích 11 d., 1787 v listopadu do duchovní správy; 4. v Chrudimi 16—14; 5. ve Falknově 21—11; 6. v Kolíně 19—14; 7. v Litoměřicích 19; 8. v Mariasorgu 9; 9. v Mělníku 4; 10. v Mnichovu Hradišti 17; 11. v Opočně 18—12; v Praze na Hradčanech 70; 13. v Praze u sv. Josefa 48; 14. v Roudnici 21—12; 15. v Zákupech 20—12; 16. v Rumburce 21—14; 17. v Žatci 22; 18. v Sušici 17—14; 19. v Horšově Týně 21.

XI. Karmelitáni obutí: 1. v Chýši 12 d., 4 laikové, 2. září 1786, 2. v Praze u sv. Havla, 2. května 1786, 16 d., 3 klerikové, 5 laikův.

XII. Karmelitáni bosí: 1. v Pacově 18 d., v Praze na Malé Straně 44, 3. července 1787.

XIII. Kartusiáni: ve Valdicích u Jičína, 1 převor, 16 d., 2 laikové, (zr.) 30. ledna 1782.

XIV. Servité: 1. v Nových Hradech 17; 2. v Králíkách 11; 3. v Konojedech 14; 4. v Rabštejně 6 d., 1 laik, 3 července 1787; 5. v Praze u sv. Michala 18 d., 2 klerikové, 3 laikové, 23. června 1786 a 6. na Slupi 7 d., v listopadu 1783.

XV. Trinitáři: v Praze na Novém Městě a residence v Štěnovicích 12 d., 1. listopadu, 2 l., 5. prosince 1783.

XVI. Pavláni: 1. v Obořišti, 1 převor, 8 d., 1. dubna 1786; 2. v Bystřici 12 d.; 3. v Nové Pace 17 d.; 4. v Praze na Starém Městě 29. prosince 1784, 13 d., 2 klerikové, 3 l.; 5. v Tachově 14. května 1787, 6 d., 1 laik; rozděleni.

XVII. Milosrdní bratří: 1. v Kuksu 16; 2. v Novém Městě n. M. 9; 3. v Praze 46.

XVIII. Maltézští: v Pražském Menším Městě 9.

XIX. Křižovníci s červenou hvězdou: 1. v Praze na Starém Městě 26—18; 2. v Chebu (kommenda) 2.

XX. Křižovníci s červeným srdcem (cyriakové): v Praze na Starém Městě 17 d., 1773, upadli do konkursu.

XXI. Křižovníci s červeným křížem (Custodes s. sepulchri): proboštství na Zderaze, 6 d., 29. července 1785.

XXII. Barnabité: v Praze u sv. Benedikta na Hradčanech 9. května 1786, 5 d.

XXIII. Kajetáni čili theatini: v Praze na Malé Straně, 20. února 1783, probošt, 8 d., i klerik, 5 laikův.

XXIV. Piaristé: 1. v Benešově 8 d.; 2. v Berouně 4; 3. v Brandýse n. L. 3; 4. v Mostě 7; 5. v Budějovicích 9; 6. v Mladé Boleslavi (Kosmonosích) 14; 7. v Hajdě 6; 8. v Litomyšli 16; 9. v Rychnově 8 (rozděleni z nedostatku fondu); 10. v Ostrově 13: 11. v Slaném 8; 12. v Praze na Novém Městě 15; 13. v Doupově 9.

XXV. Jesuité (zrušeni 1773): 1. v Březnici 27 d., s residencí na Sv. Hoře 8 d ; 2. v Chebu 20 d.; 3 v Jičíně (terciorát) 45 d. (Jindř. Hradec); 4. v Klatovech 38 d.; 5. v Hradci Králové 28 s residencí Košumberskou 7 d.; 6. v Chomútově 25 d. s residencí v Bohusudově 20 d. a v Doupově 5 d.; 7. v Krumlově 25 d.; 8. v Kutné Hoře 33 d. s residencí v Jeníkově 4; 9. v Litoměřicích 18 d.; 10. v Jindř. Hradci 26 d.; 11. v Praze dům professů na Malé Straně 34; 12. v Praze kolej u sv. Ignáce 25; 13. v Praze u sv. Klementa 169 d. s 4 residencemi v Boleslavi Staré 3, v Liběšicích 20 d., v Tuchoměřicích 4 a v Opořanech 12, celkem v 22 klášteřích a residencích 600 duchovních.

B) Ženské kláštery:

I. Benediktinky: v Praze na Hradčanech u sv. Jiří 20. března 1782, abatyše, 25 jeptišek, 7 laických sester, 4 novicky.

II. Cisterciánky: v Pohledě, 20. března 1782, 35 jeptišek, 1 novicka.

III. Praemonstrátky: 1. v Chotěšově (zr. 20. března 1782), 1 představená, 45 jeptišek; 2. v Doksanech (zr. 23. března 1783) 1 představená, 37 jeptišek, 6 laických, 5 novicek.

IV. Dominikánky: 1. v Plzni (zr. 29. července 1782), 1 převorka, 15 jeptišek, 5 laických, v Praze u sv. Anežky na Starém Městě 26. ledna 1782, 1 představená, 19 jeptišek.

V. Františkánky (bosé klarisky): v Chebu (zr. 25. ledna 1782) 1 představená, 28 jeptišek, 2 novicky.

VI. Karmelitánky bosé: v Menším Městě Pražském (zr. 29. ledna 1782) 1 představená, 18 jeptišek (do Pohledu)

VII. Celestinky: v Praze na Novém Městě (25. března 1782), 1 převorka, 20 jeptišek, 5 laických.

VIII. Magdalenky: v Mostě (Zahražany) (5. dubna 1782), 20 jeptišek.

IX. Alžbětinky: 1. v Praze 25 jeptišek; 2. v Kadani 18 jeptišek.

X. Anglické panny: v Praze 16 jeptišek.

XI. Uršulinky: 1. v Praze na Novém Městě, 31 řeholnic, 9 laických; 2. v Praze na Hradčanech 34 řeholnic (spojeny s Novoměstskými 28. září 1784); 3. v Kutné Hoře 14 řeholnic, 2 laické.

Celkem bylo v království Českém za Josefa II. z 26 řádů mužských s 161 kláštery zrušeno 46 klášterů s 1125 členy, a redukováno v 52 klášterech 809 členů; zůstalo 63 mužských klášterů s 847 duchovními a z 12 řádů ženských s 18 kláštery zrušeno 12 klášterů s 339 členy, a redukován 1 klášter s 34 členy; zůstalo 5 ženských klášterů se 115 řeholnicemi.

Dne 13. září 1783 odpoledne prohledl si Josef II. velkou exjesuitskou kolej na Starém Městě Pražském za průvodu nejvyššího purkrabí hr. Nostice a určil ji za generální seminář[1]) pro 600 duchovních, kteříž tu po šest let měli studovati a na kněžství se připravovati. Děkan Augustin Zippe byl povolán do Prahy za rektora tohoto semináře s platem 2000 zl. Zippe byl (dle líčení Pelclova) muž velmi důstojný, učený a bez mnišských předsudkův. Alumnové generálního semináře odívali se černě, mohli v prázdných chvílích volně vycházeti, nedostávali ani vína ani piva, nýbrž jen vody, poněvadž dle vyšší vůle popíjení farářům mělo se odvyknouti. Seminář byl podřízen nejvyššímu purkrabí jakožto předsedovi náboženské komise a nikoliv arcibiskupovi. Josef II., prohlednuv tuto kolej, navštívil malostranskou kolej jesuitskou a určil ji za zemský dům. Vojsko muselo se vystěhovati z koleje, a dům upravován pro úřady zemské.

Když umřel Štěpán Rautenstrauch, benediktinský praelát broumovský a ředitel bohosloveckých studií v rakouských zemích dědičných (4. října 1785), byl na místo jeho povolán rektor pražského generálního semináře Augustin Zippe.

Roku 1783 v listopadu nařídil Josef II. aby mniši a řeholní duchovní studovali bohosloví na pražské universitě a zrušil všechny jejich lektory a professory pokoutní. Pelcl doufal, že časem vzejde z toho prospěch, neboť duchovní budou se více učiti a ve svých naukách lépe se shodovati, neboť mnohdy vzcházelo pohoršení z rozepří mnichův a bohoslovců, kdy každý tvrdil jiné zásady, jako by byli různého vyznání, a to proto, že každý studoval u jiného, často zcela neučeného professora.

Téhož roku (28. listopadu) Josef II. nařídil také, aby všechny jistiny nadační a kostelní byly vypověděny a uloženy u stavů ad fundum publicum. Nebylo pražského domu ani panství a téměř ani selské usedlosti, kdež by nebyly uloženy takové peníze. Dle podrobného výpočtu bylo tehdejších fundačních a kostelních jistin přes 20 millionů zlatých. Poněvadž nebylo lze takový obrovský obnos splatiti najednou, prodloužil Josef II. lhůtu platební na 28 let.

Dekretem dvorským z 12. června 1784 bylo nařízeno, aby relikvie příště nebyly veřejně vystavovány a dávány na líbání. Dne 28. srpna 1784 přišel do Prahy nový dekret dvorní, aby nikdo nebyl pohřbíván v městě. Od října 1784 nesmělo se pohřbívati v rakvích, nýbrž v pytlích,

---

[1]) Dále Pelcl poznamenává, že semináře generální byly zrušeny 4. července 1790.

ale již 24. ledna 1785 bylo zrušeno toto nařízení, poněvadž pomezní obyvatelstvo stěhovávalo se do Bavor, Slezska a Saska, nechtějíc jednou býti pochováno takovýmto způsobem neobvyklým.

Roku 1785, 16. května, Svatojanská pouť byla slavena bez illuminace mostu a domův a za malého účastenství cizích poutníkův.

Dne 1. května 1784 počal se nový řád církevní. Dle něho smělo býti kázáno jen v kostelích farních, nikoli však klášterních, a nemělo zároveň slouženo býti několik mší, nýbrž jen jediná mše u hlavního oltáře a hudbu nástrojovou měly nahraditi zpěvy lidu.[1])

Dne 26. listopadu 1783 zakázáno bylo zvonění na mraky. Kněží prý lidu namluvili, že svěcené zvony rozhánějí mraky. Dne 1. května 1784 snesla se první bouřka nad Prahou, při níž nebylo zvoněno proti mrakům. Lid reptal sice, ale upokojil se, poněvadž ani tato ani pozdější bouře toho léta nezpůsobily škod.

Roku 1783 byly diecése v království Českém nově rozděleny. Od pražské diecése byly připojeny k diecési královéhradecké kraj chrudimský a kraj čáslavský a k diecési litoměřické kraj žatecký a kraj boleslavský. Připravováno zřízení budějovského biskupství.

Za Josefa II. zrušeny byly některé kostely, v Praze (na podzim 1783) kostel sv. Václava. V srpnu 1786 byla zrušena kaple Betlemská, prodána stavovskému professorovi zeměměřičství Hergetovi, jenž si na jejím místě dal vystavěti dům.

Dne 19. listopadu 1788 poznamenává Pelcl, že sloup Drahomiřin, jenž stával dle Hájkovy pověsti na místě, kde Drahomiř se propadla a čerty byla vzata, byl z Hradčan odklizen, a že má býti 22 filiálních kostelů pražských buď zbořeno nebo prodáno a přestavěno za domy obydelní.

Poněvadž Josef II. dal svobodu náboženskou a zrušil některé kláštery, šířili o něm odpůrci jeho tuto průpovídku:

Joannes Hus I mus,
Josep—Hus II dus.

Zprávy Pelclovy o věcech církevních zakončujeme úmrtními záznamy. Dne 7. února 17?9 zemřel hrabě Krištof Trautmannsdorf, opat tepelský. Vypravovalo se, že mniši ho otrávili, proto lékař jeho vydal v březnu v pražských novinách statum mortis, že skonal smrtí přirozenou. Tento opat podporoval vědy, vedl si po šlechticku, měl mnoho koní, nehromadil pokladů klášterních, proto ho mniši nenáviděli.

Dne 7. listopadu 1789 zemřel litoměřický biskup Emanuel Arnošt hrabě Valdštejn, stařec sedmdesátiletý, jenž byl biskupem po 31 let a povzbudil i podporoval piaristy Gelasia Dobnera a Adaukta Voigta k pracím o vlasteneckých dějinách a svou pěknou knihovnu odkázal biskupství.

Císař Josef II. zemřel dne 20. února 1790.

---

[1]) Různé obyčeje měněny: Pekaři a hostinští neměli dávati vánoční dary. V celé zemi mělo býti posvícení slaveno stejného dne.

Starý hrad, Bašta a nový zámek v Boskovicích

Píše Frant. Lipka.

Hrad Boskovice má dnešní podobu z věku XVI., kdy byl opravován a kdy se již nehledělo na tvrdost a nepřístupnost, ale více na pohodlí a prostrannost. Staré sídlo zpustošené přestavěl, jak bylo třeba, a spolu upravil ozdobně, jak dovolovaly poměry, první držitel hradu Boskovic z rodu pánů z Zástřizl, vládyka Jaroš Morkovský, a dokončení jeho stalo se teprve za syna jeho Václava. Mluvíce tedy o hradě Boskovicích, musíme míti na paměti, že z původního sídla Boskovských pánů zachovalo se jen zdivo samotné.

Jdouce od města lesem starou cestou hradskou a novodobou branou rozbořenou, podél zdi rovněž úpravy novodobé s četnými otvory okenními (po levé ruce), staneme před hlavní branou zámeckou,[1]) polokruhově sklenutou a pečlivě tesaným štukovím obloženou. V těchto místech jest příkop z části tesaný ve skále, ale nyní zasypaný. Po padacím mostě zbyla v rohu brány jediná památka, dřevěná kladka. Nad branou zazděn dovedně tesaný znak Zástřizlovský, z osy poněkud stranou posunutý, a s obou stran kamenné desky s nápisy v pěkných kartuších:

Letha Panie 1 · 5 · 6 · 8 ·
Wſſeczku ſwau wiecz panu Bohu porauczim.
Jaroſſ Morkowſky Z Zaſtrzizl
A Na Bozkowiczych.

Zdaliz Maudroſt newola a opatrnoſt Ne-
wydawa hlaſu ſweho na wiſokych wrſſich ſtogiczi V
Bran Zamkowych mluwy rzkauczy O Muzij K wamt Wo
lam A hlas muoy K Synuom lidſkym Srozumiegte Pro
ſtij opatrnoſti A nemaudrzij Pozorugte.

Brána tato jest v přízemí hmotného stavení obdélníkového, zvýši patra, se tří stran cimbuřím, spíše na ozdobu než-li na obranu opatřeným, a s jedinou místností posud obytnou. Architektonicky nejcennější a nejzachovalejší část všeho hradu. V cimbuří střídá se vždy užší kalich — kombinace dvou hranolků

[1]) Popis a vyobrazení této brány jsou otištěny v „Časopise mor. mus. zem.“, roč. II., Lipka, Zámecké brány v okolí města Boskovic. K. Rosner (v „Mittheilungen d. C. C. f. E. u. E. h. u. K.“) uveřejnil skizze 3. a 4. brány zámecké.

čtverhranných, na sebe diagonálně stavěných a tupým jehlanem krytých — se širší partií v podobě (majuskulního M), v rozích pak válcovité výstupky. Stejným cimbuřím jest zdobena i kulatá hláska, postavená na skalním výběžku blíže brány. Hláska má jen malé střílny, některé podoby starožitné, a jediné dvéře na straně vnitřní (nádvorní), k nimž býval příchod pouze z dřevěného ochozu, položeného na kamenných krákorcích při vnější straně hradební, a jedno okno v nejhořejším patře, v bývalém obydlí hlásného. Úprava popsaného jest renaissančního slohu.

Od věže hlásnice vede hradba ve stejné výši s ní k baště nárožní, základu obdélníkového, se třemi vezděnými kulemi kamennými na vnější a s mohutnými krákorci na vnitřní straně. Na cestě od bašty této ke druhé jest prevít na krákorcích. Druhá bašta jest v rohu nad studní. Blízkou branku výpadní s letopočtem 1547 nad obloukem goticky lomeným chránil ve hradbě pravoúhlý výstupek, k němuž se připojuje šestihranná bašta. Jsou v ní 3 řady střílen nad sebou, v partii následující pak dvojitá řada střílen (pod výpadní brankou i při ní), ostatní hradba má pouze jedinou řadu střílen, a všude zachovaly se patrné stopy obranného ochozu kolkolem. Při čtvrté baště souvisí stavení vlastního hradu branou s hradbou dolejší, a zeď hradební, už méně massivní než-li část posavadní, odtud až po stavení nad první branou, zůstala úplně bez střílen, ježto s této strany byl hrad přírodou chráněn nejlépe, kdežto na straně opačné, k městu, nejméně, proto bylo tam potřebí hlubokého příkopu, vodou naplněného. V místech, kde se hradba, obklopující hrad, připojuje ku stavení nad první branou, spatřuje se též prevít na krákorcích. Na všech rozích, i vnitř hradu, patrna jest rustika XIV. věku (červenými pruhy členěné nároží, tu i tam sgraffitované).

Nad průjezdem hlavní brány v nádvoří zazděn jest znak Zástřizlovský s nápisem: IAROSS Z ZASTRZIZL. Týž znak má i druhá brána na blízku, polokruhovým obloukem sklenutá, nyní zabořená. Nad novějším obloukem tímto pod opadlou maltou lze pozorovati starší, goticky lomený oblouk. Branou touto ze spodního dvora zatáčela se cesta mezi vysokými hradbami k jiné bráně do vnitřního hradu. Nyní lze hrad (půdorysu podkovového) obejíti i druhou stranou tolikéž mezi hradbami až ku třetí bráně s obloukem tudorským („oslím hřbetem“) v přízemku věžovitého stavení, souvisícího s hradbou. Na obranu brány této na blízku

přistavěna (teprv asi za restaurace hradní) čtverhranná věž, jejíž spodek jest zachován posud. Naproti jest čtvrtá bašta, nejslabší ze všech.

Co z původního hradu se zachovalo podnes, jsou jen holé stěny, které se zvedají do značné výše. Kůrky, jakožto zbytek krytu, na dvou místech zachované, ukazují někdejší výšku stavení. Z rovnosti zdí vystupují velice hmotné přístavky, základu vesměs obdélníkového, z kamene lámaného a z kvádrů pečlivě vytesaných, zbudované v nároží, v nichž jsou buď arkýře, nebo jsou opěrnými pilíři o dvou ústupcích. Jeden arkýř pravoúhlý jest založen na třech krákorcích, jiný jest na mohutné arkádě novější a připojen ke zdivu staršímu. Oken jest celkem nemnoho, a to teprve ve značné výši.

Poslední brána do vnitřního hradu, patrná z půdorysu, základu čtvercového, vedla za starodávna v místech mezi 2. a 3. branou (proti městu) a byla v přízemí věžovitého stavení. Nyní se vchází do vnitra jinou brankou, mnohem výše položenou, barokně upravenou, se třemi znaky. Uprostřed vlysu jest sedmizubý hřeben (znak pánů z Boskovic), po stranách lilie (znak p. z Zástřizl) a půl lva na třech vrších (p. z Žerotína). Proti brance v samostatném stavení při hradě jest hluboká studně starobylého způsobu, podobná Karlštejnské, s velikým kolem na hřídeli, jímž se vyšlapuje voda. V trávě opodál pohozeny jsou 2 náhrobní desky kamenné s latinskými nápisy,[1]) na hrad přenesené ze zrušeného kostela dominikánského, a mimo to zbytky barokních konsolek, což zavdalo podnět k mylné domněnce, že v těchto místech stávala kaple hradská.

V paláci (horním hradě) uhostila se trvale netušená spousta. Souterrain obsahuje četné, valenými klenbami opatřené sklepy, některé velmi hluboké a z části nepřístupné. V jednom z nich bývalo vězení v podobě kulaté věže podzemní jako studně. K „lidomorně“ vede jediná úzká šíje, končící se vchodem s hrubým ostěním, posud zachovaným, přímo od velké síně poradní, a posud jest patrna díra nad zmíněnou věží na místě vypadlé kladky na spouštění vězňův. Zakouření stěn svědčí, že do míst těchto ne-

---

[1]) Uveřejněny v „Čas. vl. muz. sp. v Ol.“, roč. XVII., Lipka, Kostely v Boskovicích.

vnikalo světlo denní.[1]) Čeho ušetřila příroda na hradě, zničila ruka lidská tak důkladně, že nyní mnohdy ztěží jest patrno pouhé rozdělení místností. Ve zpuštěnosti zříme jen samou zříceninu. Ve starším zdivě nápadno jest množství drobnějšího kamení, stmeleného maltou tak tvrdou, že dříve urýpneme kámen nežli maltu. Sledy zašlé dekorace vykazuje jediná veliká síň (v rohu proti hlásce). Po gotické klenbě zůstalo pouze 6 kamenných nosičů profilovaných, úzká chodbička v tloušťce zdi z komnaty této vedoucí má pažení kamenné, v pozdní gotice vyvedené, slušného profilování, a tam, kde příčka, kterou tato síň oddělena byla od sousední v pozdější době (v příčce veřeje renaisančního slohu), nyní se odděluje od staršího zdiva, vidíme skulinou zbytek malby nástěnné (záhyby bílého roucha a nohu do „zobáku“ obutou), před lety mnohem patrnější, protože déšť smývá malování. Že kdysi byly stěny vesměs pokryty malbami, o tom svědčí zmíněná už síň vedlejší, v niž za minulých let spadl poslední zbytek gotického klenutí, a na stěně na místě klenutí objevily se zběžně a hrubě malované rozviliny rázu gotického, které, jak se zdá, jsou pokračováním maleb ze síně vedlejší. V hořejších patrech lze viděti krb a okna s kamennými sedátky. Z komnat vedou do dvora dveře, jejichž pravoúhlé ostění jest orámováno žlábky a oblouny v rozích se křižujícími, a ve věžovitém stavení nad třetí branou jest okénko s kružbou ve slohu pozdně gotickém. Z části se též uchovalo pažení dveří do sklepa vedoucích, zbytky profilovaného ostění na různá místa vezděné, a některé letopočty různě poznamenané doplňují seznam památností hradních.

Rekonstrukce hradní jest nyní nesnadna pro úplné zpustošení jeho. Není popisu. Ř. Volný[2]) viděl u inspektora velkostatku, Čecha, pouze obraz hradní z roku 1600, dle něhož byl hrad „ein herrliches, eben so gediegen als geschmackvoll aufgeführtes Gebäude“. Na jiném prospektu z roku 1682 shledáváme správně kreslené partie podnes aspoň z části zachované.[3]) Jiná podoba hradní vymalována na votivním obrázku zámeckém, ale jest méně přesna než obraz předešlý. Rozdělení místností, poslední brána do

---

[1]) Podobné vězení má hrad Žirovnice, viz Sedláčkovy „Hrady“, zevrubný popis též v „Památkách arch.“ 1900–1, str. 446.

[2]) Dle Volného „Topografie von Mähren“, Brünner Kreis.

[3]) Reprodukován v „Kost. v Bosk.“, originál se chová v městě, v rodině Svátkově.

nádvoří do horního hradu, výška několika pater, všechno sice posud patrno, ale o podobě a způsobě původního hradu (t. j. pokud kolébku rodinnou držel rod pánů z Boskovic) nepoučuje nikterak. Horní hrad obsahoval palác čili dům páně a dvůr skrovné rozlohy, všechno ostatní (kůlny, stáje atd.) umístěno v předhradí, v nádvoří a mezi hradbami. Že s hlediska strategického celé prostranství před hradem (nyní loučka) bylo sevřeno hradbami, a to velmi hmotnými, jest pochopitelno, a též převalený zbytek neobyčejně massivního zdiva u dolejší cesty pod hradem zdá se zbytkem starého opevnění.

Ze zřícenin hradních lahodí oku na všechny strany pěkná, ač nikterak příliš obsáhlá vyhlídka. Na stranu západní, kde vyšší homole se zbytky druhého hradu, Bašty, odtud nedaleko položená, přerušuje vyhlídku tuto, leží skryt za lesy Kunštátský zámek, původiště krále Jiřího blahé paměti. Lesnatý chlum zastiňuje i tou stranou položené Sebranice s bývalou tvrzí, jež po staletí byly spojeny s Boskovicemi. Od toho místa dále na sever lze dohlednouti hranic českých. Blíže lze viděti nad Míchovem (býv. tvrzí) nedaleko staré osady Svitávky s kopcem „Hradiskem", Řípu českému podobným (předh. hrádek), ves Vísky, kdež ostře na zalesněné stráni se rysuje bílý kostelík, památný věží s dvěma řadami sdružených okének románských nad sebou a pověstný po širém okolí pro starý zvon se záhadným nápisem.[1]) Přesně na sever vidíme Vanovice s dvěma kostely. Úrodné rovině, která se počíná za humny Boskovskými a končí za Jevíčkem, říká se Malá Haná, a jest zakončena na obzoru modravým pásem horským a nad Trnávkou zříceninami hradu Cimburka. Oko pozorovatelovo obzírá se zřícenin ohromnou rozvinutou mapu plastickou s četnými vesnicemi, jako jsou Sudice s dvorem Pastviskem, Knihnice (starého původu, založené za stol. XII. kněžnou Ofkou), Vážany s kostelíkem u silnice (na místě zaniklé osady Lhoty Veličiny), s rolemi, lukami a lesy Stranou severovýchodní položený soubor lesní „Vážansko" zakrývá zraku Úsobrno, známé již r. 1078, pozdější cúdu takto jmenovanou, hlavně za století XII.—XIII., kdy krajina kolem Boskovic patřila ku právu Olomouckému;[2]) ještě

[1]) Víc o tom: Lipka, „Kostel ve Vískách" v Čas. vl. muz. sp. v Ol.", čís. 65. a obšírněji v čísle 66.

[2]) A. Sedláček: „O starodávném rozdělení Moravy na kraje" v „Čas. Mat. Mor.", roč. XV., str. 196 - 7.

východněji spatřiti lze Pavlov, nejvýše v okrese položenou ves, pod ní Benešov, Velenov, známý z pověsti o domnělém praotci rodu Boskovského, Okrouhlou, Vratkov a Hrádkov, ještě blíže pak utěšeně položené údolí, zvlažované potokem Bělou, a lesnaté hvozdy. Některé vrchy nepřetržitého pásma horského, jehož modravá silhouetta z dálky dodává karakteru zdejší krajině, dosahují značné výše, na př. Orlík, zvonovitý Zlatník (nejblíže hradu, odkud za jasného počasí, zvláště zřetelně s jara, lze viděti pohoří Jesenické s Pradědem), pak hradisko před Újezdem, odkudž za kácení stromův a za kopání nalezené částky různých zbraní z dob husitských uloženy ve sbírkách nového zámku. Vrchy tyto tvoří hradbu, za níž se skrývají v temnu smrkového lesa zapomenuté zříceniny hradu Doubravice, a výhled jest ukončen na jižní straně úchvatně krásným panoramatem obou Chlumů nad Lhotou Rapotinou u vsi Obory. Malebnějšího obrazu lze si představiti ztěží. Ani historicky není tato partie bez významu. Větší Chlum měl až do let 30. min. století gloriet na vyhlídku, zbudovaný v řeckém slohu, pod temenem jest památka předhistorického osídlení,[1]) a na úpatí Chlumu nalezen konservatorem Moř. Trappem na rozhraní tří panství, boskovského, lysického a černohorského, starý mezník, připomínající Oldřicha z Boskovic a opatřený znakem jeho (přítomnou dobou jest postaven v oboře blíže zámku v Lysicích.[2]) Za středověku proslula Obora hutnickým dobýváním ledku a jiných rud. Zalesněné vrchy, holé stráně, pole, rybníky a pily, skály a jiné střídají se na obraze sytě zbarveném jako v kaleidoskopě.

Z historie není známo, kdo založil hrad Boskovice. Krajina samotna kolem Boskovic osídlena již za pravěku, a to v době palaeolithické i v periodách potomních, čehož důkaz podávají starožitnosti nalezené na blízkém hradisku „Ťópkově" a jinde.[3]) Zalidněna byla lidem slovanským, jak svědčí patronymický název Boskovic. Osada založena čeledí Bozkovou, otec byl Bozek, a rozrod jeho jsou Bozkovici (správněji, nežli nyní užívaný tvar). Pojmenován tedy hrad po osadě už založené. Kdy se to stalo, o tom není pramene spolehlivého. Zakladatel velmi výhodně užil

---

[1]) Knies: „O některých předhistorických hradištích na Moravě" v „Čas. vl. muz. sp. v Ol.", roč. XIX.

[2]) Popsán v „Památkách arch.", roč. IV.

[3]) „Pravěk", čís. 1.

hradiště příznivě položeného, příroda mu byla při tom pomocna, tak že jen s jedné strany valy a příkopem silněji musil zpevniti hradiště, jak patrno z disposice. Za praotce pánů z Boskovic má (obecně známá) pověst Velena, chudého ptáčníka. Ve znaku měl rod pánů z Boskovic sedmizubý hřeben zlatý v poli červeném, na přílbici jakožto klenot polštář s věníky, což teprve zavdalo podnět k výkladu erbovní pověsti, jakž se také tradicionálně vyskytují zkazky podobné u jiných čelnějších rodův. Pověst zachovává se ústním podáním v několikeré způsobě s mnohými odchylkami, a stručně už před sty lety zaznamenána v obecním archivě. Mnozí členové rodu Boskovského též se jmenovali Veleny, a není tedy pochyby o tom, že pověst o domnělém praotci se v rodě chovala od starodávna, a když známý genealog Paprocký ji oživil v písemnostech, vrstevník jeho Kryštof z Boskovic dal synovi svému jméno Ladislav Velen, a spřízněný s ním rod Žerotínský v tehdejší době užíval též jména Velen. Hájkovská pověst se snaží, aby podala etymologický výklad pojmenování Boskovic (nepůjdu bozko více).

Dějiny hradu i města jsou mnohdy spojeny tak úzce, že jich nelze odloučiti od sebe. Ani nepovědomo, kdy vzniklo město. Podobá se pravdě, že hrad už stál za 1. čtvrti XIII. věku, a že dle něho se psal r. 1222 Jimram z Boskovic,[1]) purkrabí znojemský. Aspoň první historicky pověřená osobnost téhož rodu jest Jimram. Rod pánů z Boskovic, vedle Pernštejnského a Žerotínského z panských na Moravě nejenom z nejstarších, ale i nejznamenitějších, byl rozvětven na 4 linie, a to moravskotřebovskou Janem Třebovským z Boskovic, černohorskou Jaroslavem Černohorským z Boskovic, svojanovskou Janem z Brandýsa a na Skalách a trnavskobučovskou, Janem Šemberou z Boskovic vymřelou. Vzorná monografie A. V. Šembery „Páni z Boskovic“ zabírá

[1]) Šembera nesouhlasí s Palackým, že Jimram z Boskovic, praotec Boskoviců (1222), jest tožný s Jimramem purkrabím znojemským, synem Etlejovým, a nazývá tohoto osobou od Jimrama Boskovského rozdílnou. Ale není příčiny, aby se pochybovalo o tožnosti obou; neboť Jimram, kterýž se připomíná za let 1213—1223, nikdy se nejmenuje vedle Jimrama Boskovského. Viz: A. Sedláček, „Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův“ (Čas. M. M.). Palacký o něm („Dějiny národu čes.“) praví: Nejstarší známý a nevymyšlený předek rodu Boskovského jest Jimram, kastellán Znojemský, kterýžto sám o sobě děl r. 1220: „Ego Emmeramus miles et castellanus in Znoem, filius quondam Etley“ atd.

rodopis jejich. Zabývati se jím tuto není úkolem mým, jen ukazuji na to, že rodinná kolébka jejich, hrad Boskovice, nemá téměř historie, ježto se o příbězích hradu nezachovalo mnoho zpráv.

Po prvé se činí zmínka o hradě r. 1312, kdy tehdy mladý král Jan Lucemburský táhl s vojskem na některé odbojné pány — nepochybně pro cizácké smýšlení królovo — a podrobiv je, opět je přijal na milost (dne 20. července) mimo Arkleba z Boskovic. Událost tato není posud v historii objasněna dostatečně. Původcem nepokoje v zemi byl Friduš z Línavy, pověstný násilník a zakladatel hradu Helfenštejna (u Hranic). Týž spolčil se s mladým knížetem Mikulášem Opavským, s Arklebem z Boskovic už jmenovaným i s vrstevníkem jeho Oldřichem z Boskovic, mimo ně s Jimramem ze Sádku a s jinými, a způsobil takové nepokoje, že mladý král byl nucen, aby osobně vytáhl na Moravu. Po dobyti hradu Sádku přitrhl král se silným vojskem před hrad Boskovice a dobyv ho začal podkopávati i silně opevněný hrad Račice, sídlo Fridušovo. Jsa tím poděšen, žádal tento krále o milost za sebe i za některé spojence, a král jim dal milost. Ale za Arkleba z Boskovic musilo se napřed zaručiti 10 nejvážnějších pánů moravských a českých, že se zachová pokojně, načež král prominul i jemu a za slib oddanosti navrátil mu hrad Boskovice i s příslušenstvím. Arkleb byl později nejenom pilen záležitostí zemských — bylť po smrt nejvyšším komorníkem soudu Olomouckého — ale dbal i povinností rodinných a, co není bez významu pro všechno potomstvo pozdější, byl milovníkem a podporovatelem výtvarného umění. Obnovil vyhořelý kostel minoritský v Brně a s velikým nákladem zřídil uprostřed něho rodinnou hrobku, kam první sam pohřben r. 1335. Vdova po něm Kateřina, dlouho přebývala na hradě, a po ní jest zachován list z r. 1342 s datem 21. května, na hradě daný, jímž kostelu sv. Jiljí ve Studnicích na Víškovsku darovala $3^1/_2$ lánu ve vsi Měchňově. Při tomto listě do vosku vtlačená pečet manžela jejího jest nejstarší rodovou pečetí podnes známou (v mor. zemském archivě).

Roku 1355, jmenuje se Čeněk purkrabím[1]) na Boskovicích, bez pochyby správce tehdejšího pána hradu, Ješka z Boskovic,

[1]) Uvádím řadu jmen zjištěných úředníků panských, purkrabí, kastellánů, zámeckých hejtmanů, správců, též jména písařů, hlásného i hofmistra, jak náhodou jsou vypátrána z různých záznamův. Tak jmenuje se roku 1355 Čeněk, purkrabí na hradě, 1415 Boček z Kunštátu, 1447 Jiří a Procek z Kun-

nejstaršího syna Arklebova, jenž skupoval okolní hrady a tvrze, podobně jak otec jeho spravoval úřad nejvyššího komorníka cúdy Brněnské a často prodléval při dvoře císaře Karla IV.

Oldřich z Boskovic, prvorozený syn Ješkův, stal se praotcem Černohorských z Boskovic, ale neměl, jak smýšlí Šembera,[1]) hradu Boskovského majetkem. Daroval r. 1385 (listem daným v den před zvěstováním P. M.) se syny svými Janem a Vaňkem klášteru minoritskému v Brně 10 hřiven ročního platu. Získal koupí nedaleký hrad Doubravici. Buď po smrti jeho nebo na sklonku života jeho, když syn jeho Vaněk se ujal statků, zabral oba hrady, Boskovice i Baštu, v držení markrabě Jošt. Jak se jich zmocnil, není patrno ani z desk zemských, ani z listův. Že markrabě byl pánem na Boskovicích r. 1392, jde na jevo z toho, že téhož roku Zbyňce z Cimburka, vdově po Oldřichovi z Boskovic, k věnu, které měla v Ivanovicích po nebožtíkovi manželu svém, přidal 4 hřivny úroku. Osudy hradu za té doby jsou zahaleny tmou. Jest jisto, že byl vyvrácen, a dána zápověď, aby nebyl stavěn znova.[2]) Snad se tak stalo pro dlouhou nesvornost mezi markraběcími bratry Joštem a Prokopem. Tasovi, třetímu synovi Oldřicha z Boskovic, po zboření hradu zůstaly vesnice Sudice, Pamětice, Bačov a Vlkov, které prodal r. 1391 Heraltovi z Kunštátu, a poněvadž tento také na sebe převedl hradiště a městečko Boskovice nějakým neznámým způsobem, dovolil mu markrabě Jošt (dne 11. května 1395), aby opět stavěl hrad Boskovský a přijal v manství doživotní. Po Joštově smrti staly se oba hrady statkem komorním (až po časy krále Jiřího).

R. 1415 Vaněk, syn Oldřicha z Boskovic, který dle zděděného hradu po otci v Černé Hoře se psal Černohorským a byl též pánem na blízkých hradech Doubravici a Trmačově, nikoli

---

štátu, 1491 Václav, purkrabí na hradě, 1505 vládyka Aleš Krčma z Koněpas, 1520 Hynek Křecký, 1531 Mikuláš, písař na zámku, 1535 Kuba, hlásný na hradě, 1546 Vavřinec (jinde Mauric) z Rychnova, 1560 Jakub Felldorfer z Borotína, 1588 Karel Dobšice z Plavna, 1594—99 Bartoš Hoffmann z Kučerova, 1615 Jan Hofšnarbein z Zaglelic, 1638 Václav Mlatkovský, 1651 rytíř Mikuláš Zželetský, hofmistr páně, 1682 Fridrich Justigan, 1696 Jakub Jan Seytl z Fatigova, 1714 Karel Ignác Vencovský a Jan Karel Bien ze Zásmuk, 1716—25 Jan Frant. Rothleitner, 1736 Antonín Boleslavský a 1739 hejtman Fr. Kamenický.

[1]) Viz Sedláček, „Rozletité kapitoly atd.“

[2]) Tamže.

však na Boskovicích, měl rozepři s Bočkem z Kunštátu a z Poděbrad, jenž seděl na hradě Boskovicích, že mu držel kostelní podací a lidi, co k tomu podací přislušeli, za kterouž příčinu pohnal Bočka na soud. Už za prvního purkrabí z rodu Kunštátského se vzmáhal v okolí Boskovic ruch husitský, oba synové Bočkovi, Boček a Viktorin bojovali za kalich. Proto nedaleký Kunštát[1]) ušetřen, před vojsky husitskými, kdežto Letovice i Boskovice zničeny ohněm. Z jakých příčin se to stalo, objasňují zemské dějiny.[2])

Stalo se divnou shodou okolností, že za tehdejší doby věrolomný král Zikmund (dne 4. října 1423) dal zeti svému Albrechtovi Rakouskému všechno markrabství Moravské v manství a ustanovil ho za dědice koruny České po smrti své, a že dne 11. října r. 1424 u Přibyslavě nedaleko hranic moravských zemřel slavný hrdina Jan Žižka na pochodě v čele všech vojsk husitských za účelem osvobození Moravy. Neočekávanou ztrátou nedala se válečná moc česká mýliti, a zbyli „Sirotci“ táhli dále na Moravu a u Meziříčí, jmenovitě strana Pražská s knížetem Korybutem. Orebští s Divišem Bořkem z Miletínka, Táboři pak a Sirotci s Janem Hvězdou z Vícemilic a s Mikulášem Sokolem z Lamberka obrátili se na pokoření pánů moravských, kteří se poddali Albrechtovi Rakouskému. Dobyvše města Ivančic, dala se spojená vojska na sever a vzala útokem hrady Letovice i Boskovice, odtud dala se pochodem na Mohelnici a zpět do Čech. O této události, nejvýznamnější pro dějiny hradní, dodati dlužno některé podrobnosti vyplynulé z místního ohledání. Vojsko husitské, neb aspoň část jeho, položilo se táborem na protějším vrchu proti hradu, na Hradisku, ohradivši se příkopy a záseky (podnes tam patrnými). V místech oněch nalezeny za kopání ostruhy, šípy, kování a pod. z těch dob. Z neúspěchu nepochybně hrubé střelby pro velkou vzdálenost dalo se vojsko po svahu mírně spadajícím nad městem, kde mu v cestě bránil druhý hrad, Bašta, který rozmetalo tak, že vícekrát již se nesebral ze zřícenin. Sešedše níže od Bašty, výše položené než-li hrad Boskovice, když s cesty odklidili tuto hlavní překážku, tábořili před samými hradbami hradními se strany městské, kdež spáleniště v lese (ohniště s úlomky novověkých nádob) připomínají této návštěvy (i na

[1]) Jan Tenora, „Dějiny městečka Kunštátu“, str. 18., 79. a násled.
[2]) Palacký, „Dějiny národu čes.“

opačné straně na prudkém svahu pod hradem nalezeno též kování válečného vozu). Potom dobyli hradu Boskovic, obsazeného posádkou krále Zikmunda.

Oba hrady zůstaly majetkem komory královské. Vysvítá to z toho, že Jiří z Poděbrad nabízel Boskovice knězi Bedřichovi ze Strážnice, hejtmanovi na Kolíně, za zámek Kolín nedaleko Poděbrad položený. Nedošlo však k záměně této, ale Jiří později, stav se králem, přece vyvadil Kolín od Bedřicha a dal mu za to Potštýn.[1])

R. 1447 Jiří a Procek z Kunštátu podobně, jako před tím Boček, vzpírali se platiti minoritskému klášteru v Brně úroky ode dávna pány z Boskovic zapravované, zejmena z vesnic Velenova, Sudic, Drbalovic a Pamětic, a proto byli žalováni kvardiánem téhož kláštera. (Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Rodiště J. A. Komenského jest Komna. V našem Časopise Matice moravské r. 1892, kdy slavila se 300letá památka narození Komenského, bylo ukázáno v článku „Komenského rodná krajina“, že „není rodiště Komenského na jisto dokázáno. Jmenují se tři obce: Komna, Nivnice a Uherský Brod; avšak posud[2]) nemáme přesvědčujícího, nezvratného dokladu historického, ve kterém z těchto míst se narodil. Jisto jest, že rod jeho pochází z Komny, vystěhoval se odtud a žil v obvodu městečka Nivnice a sousedního města Brodu . . . Pověsti lidu označují několik míst, jmenovitě některé mlýny mezi Brodem a Nivnicí, v tomtéž městečku a za ním, též louku na svahu Králova vrchu u cesty z Bánova do Nivnice a jedno místo v Komně.“

V témž sešitě našeho Časopisu mezi vědeckými zprávami na str. 58—61 srovnal jsem výroky samého Komenského se zápisy z Uherského Brodu z roků 1602—1605, jež prý svědčí o Brodu

---

[1]) A. Sedláček, „Hrady a zámky čes.“, díl XII., str. 117.—8.

[2]) V poznámce tam uvedeno jest, ve kterých spisech českých udává se za rodiště to neb ono místo. Přehled prací o rodišti Komenského do r. 1903 podal prof. Dr. Jan V. Novák v Časopise moravského musea zemského r. 1904 str. 51–52.

jakožto rodišti Komenského, a dokázal, že v Uher. Brodě byla jiná rodina toho jména, a že náš Jan A. Komenský nepochází z této rodiny a nenarodil se tedy v Uherském Brodě, nýbrž spíše v Nivnici nebo Komně, po nichž se Komenský nejvíce psával. Že pak Nivnice není rodištěm Komenského, dokazuje z archivních pamětí J. Kučera z Uh. Brodu v Časopise vlast. musea Olomuckého r. 1891. I přáli jsme si „pro vědu a školu, aby se brzy podařilo, určitější zprávy najíti v archivech a knihovnách, kde J. A. Komenský žil doma i v cizině, a zjistiti nezvratnými doklady, že to neb ono místo jest opravdu rodiště jeho.“ Zpráva se končí míněním nástupce Komenského v ředitelství gymnasia v Lešně polském, „podle jména a starých spisovatelů, že Komenský narodil se v Komně.“

Také stará velká mapa moravská „Tabula almae dioecesis Olomucensis“, již vydal kanovník Olomucký Jan Václav z Freyenfelsa roku 1762, označuje Komnu za rodiště Komenského, majíc výslovně řečeno pod jménem osady:

Komnia
Comeny patria.

Tento náhled jest nyní historickým dokladem potvrzen, a Komna jako rodiště Komenského zjištěna v úřední listině z r. 1671, půl roku po smrti Komenského.

Maje letos k uctění památky narození nejslavnějšího Moravana a učitele národů přednášeti o něm v Moravsko-slezské Besedě v Praze, hledal jsem u starých spisovatelův a v rukopisech českého musea v Praze, zdali bych nenašel nějaké určité zprávy o rodišti Komenského.

Ze starých dějepisců na Moravě, kteří se v XVIII. století zabývali moravskou historií a místopisem, dávají zprávu o rodišti Komenského výslovně farář Jan Jiří Středovský a Fr. Jos. Schwoy; v cizině o Jednotě bratrské a Komenském: Václav Kleych a evangeličtí kněží Daniel Krman, Jiří Konrad Rieger a David Cranz.

Hlavní svědectví může nám zajisté podati blízký krajan Komenského aneb kdo v té nebo blízké krajině byl, o díla Komenského nějak se staral a tedy rodiště jeho věděti potřeboval a chtěl.

Jan Jiří Středovský[1]) narodil se r. 1679 v nedalekém městečku Brumově severovýchodně Komny, stal se roku 1703

[1]) Stručný životopis jeho napsal Ant. Rybička do Riegrova Naučného slovníka, VIII. str. 1058.

farářem v Pavlovicích nad Bečvou u Přerova a velmi pilně zabýval se dějinami Moravy. Tato náklonnost vlastimilovná byla v jeho rodě již dávno. Již praděd jeho Ondřej, děd Jan a otec Melichar pilně zapisovali paměti své doby, „res sui temporis memorabiles", jak sám o nich praví,[1]) a znali dobře všeliké příhody na Moravě, ovšem zvláště v rodném okolí svém a Komenského. Na velkou škodu dějin oné doby a Moravy vůbec zničil tyto paměti požár r. 1695, a jen málo z nich se zachránilo.

Jan Jiří Středovský jako pilný a horlivý student, pro dějiny vlasti již z domova zaujatý, znal je a litoval jejich ztráty „pro sebe a pro vlast". Komenského díla a život dobře znal a velice si ho vážil. Uvádí ho mezi učenými muži, kteří pracovali o dějinách Moravy. Vyhledal a podal o nich, odkud jsou rodem: Bartol. Paprocký, Dr. Salmuth, J. A. Komenský, Tomáš Pešina z Čechorodu, Kristian Hirssmentzel. Když jsou tyto jeho údaje správné o jiných spisovatelích, tím správnější a hodnověrnější mohou býti o jeho vlastním a blízkém krajanu.

U Komenského blíže označuje rodiště, napsav určitě[2]): Jan Amos Komenský Moravan, narozen v Komně (ves jest nedaleko mého rodiště Brumova). Doslovně: „Joannes Amos Comenius Moravus, Comae (pagus est non procul meâ patriâ Brumoviô) oriundus . . ."

Tak určitě praví nestranný dějepisec a blízký krajan Komenského, nedlouho po jeho smrti.

Fr. Jos. Schwoy (* r. 1742, † v Mikulově 1806), jenž „mnoho let sbíral odevšad zprávy a data" ku svému místopisu Moravy a u každého místa podává „všecko památné, čeho se mohl o něm dověděti", napsal u Komny; „Tato ves jest ostatně pamětihodna jakožto rodiště Jana Amosa Komenského . . .[3])

---

[1]) V předmluvě k svému dílu „Sacra Moraviae historia sive vita ss. Cyrilli et Methudii" a. 1710.

[2]) V téže předmluvě k životu sv. Cyrilla a Methoda, r. 1710.

[3]) Topographie vom Markgrafthum Mähren, 1793, v I. díle předmluva a v II. str. 536.

Z jiných dějepisců, kteří se zabývali Jednotou bratrskou a Komenským, mají za rodiště Komenského Komnu: Cranz. Kleych a Krman.

David Cranz uměl česky[1]), byl kazatelem české církve bratrské v Rixdorfě u Berlína, sepsal větší dílo o staré Jednotě v Čechách a na Moravě a o nové Jednotě Ochranovské (Herrnhutské) „Alte und Neue Brüder-Unität“ (r. 1771) a životopis Komenského podává tam v I. dílu na str. 80—91;

Václav Kleych (narozen r. 1678 v Lažanech u Litomyšle, † r. 1737 v Necpalech v Uhrách[2]), vydával české knihy v Žitavě, cestoval rozšiřuje vydané knihy také na Moravě a na Slovensku, „pilně pátral po skladatelích písní, zejména českých Bratří[3]) a mimo jiné vydal Evangelický Kancionál nejprve r. 1717, potom ve 3. vydání r. 1727 s předmluvou Daniele Krmana, evangelického faráře v Myjavě v Uhrách u hranic moravských jihozápadně Komny. A tu v „Pozdravení k laskavému čtenáři“ praví o Komenském určitě: „Rodem ze vsi Komny, panství Světlovského, při Uherském Brodu.“

Ti všichni tedy praví, že Komna jest rodištěm Komenského, a kteří je znali blíže, také je blíže určili.

Avšak J. K. Rieger, evangelický kazatel ve Sv. Leonhardě († ve Stuttgartě r. 1743), udal za rodiště Komenského Nivnici ve spise „Alte und neue böhmische Brüder“ (r. 1734), a po něm někteří jiní. Pro Nivnici vyslovil se později také dějepisec P. Řehoř Volný. Navštívil Komnu, ale nenalezl prý ani nejmenšího, co by potvrditi mohlo udání Středovského.[4])

Spolehlivých zpráv tam nebylo a není, jen pověsti lidu, jak jsem se přesvědčil v Komně a v okolí r. 1891, když se jednalo o popis rodné krajiny Komenského a možno-li též o zjištění jeho rodiště.

---

[1]) Podle protokolů církevní rady v Rixdorfě dne 28. května a 1. června 1769 (v tamějším farním archivě bratrském).

[2]) O něm blíže v mém článku: „Z doby před naším vzkříšením“ v Osvětě r. 1874.

[3]) K. Konrád, spisovatel „Dějin posvátného zpěvu staročeského“, ve zprávě o rodišti Komenského v Čas. vlast. muz. spolku Olomuckého r. 1891, str. 120.

[4]) Die Markgrafschaft Mähren, IV. díl (1838), str. 356 a 426.

Pro jistotu o Komně chyběl nám ještě nějaký historický doklad z doby samého Komenského.

Velmi důležitý takový doklad jest v Českém museu v Praze.

Vyžádal jsem si tu jmenovitě soudní spisy o vyšetřování bývalého spolužáka Komenského ve Strážnici, Mikuláše Drabíka.[1]) Tento narodil se r. 1588 ve Strážnici, chodil tam s Komenským do školy roku 1604 a 1605,[2]) stal se zároveň s Komenským r. 1616 knězem bratrským, později, když museli nekatoličtí kněží odejíti z Čech a z Moravy, obchodníkem se sukny v Lednici v Uhrách a poslal Komenskému do vyhnanství „vidění" svá proti rodu Habsburskému a j. v., aby je vydal tiskem. Komenský setkal se s Drabíkem na své cestě do Uher r. 1650 ve Skalici u Strážnice a později r. 1657 ve svém spise „Lux in tenebris" podal také „vidění" jeho.

Drabík tedy znal Komenského jako spolužáka ve Strážnici, a jak obyčejně jest mezi spolužáky jmenovitě v menších městech na venkově, kde bývá méně žáků, tím více k sobě přilnou a znají vespolek nejen rodiště, nýbrž i rodinné poměry, zvláště jsou-li z blízkých osad a z téže krajiny, jako právě Komenský a Drabík. Věděl zajisté dobře o rodišti Komenského, jako tento výslovně také rodiště Drabíkovo jmenuje.[2])

Drabík pak r. 1659 vydal „Historia revelationum", potom dvakráte výňatek z ní, a byl pro velezrádu v Prešpurce vyšetřován a dne 16. července 1671 „na hranici hozen i s knihou, kterou byl sepsal," a upálen.[3])

Originály o vyšetřování M. Drabíka a svědků dostaly se koupí do českého musea v Praze.

V úřední listině, pečetí ztvrzené dne 6. července 1671, uvedeny jsou napřed otázky, které se měly Drabíkovi dáti, a pak jeho odpovědi. Pod přísahou vyznal a potvrdil tu M. Drabík na

---

[1]) Za laskavou ochotu mně prokázanou děkuji panu bibliotekáři českého musea prof. Dru. Č. Zíbrtovi.

[2]) J. A. Komenský sám o tom praví ve svém spise „Lux in tenebris" r. 1665: „Znal jsem se z dob chlapeckých s Drabíkem, jenž byl spolužákem mým ve škole v rodišti svém Strážnici (kde mi bylo žíti u tety po smrti rodičů mých půl druha roku v letech 1604 a 1605)."

[3]) Potvrzení 4 svědkův o vykonané popravě jest v soudních spisech o Drabíkovi.

str. 7.: . . . za čtvrté o Komenském zcela určitě a jasně: Komenský byl rodem Moravan ze vsi Komny, příslušné k hradu Světlovu; vespolek jak spolužáci tak i zároveň dle řádu své sekty kazateli ustanoveni. Komenský umřel roku 1670 v Amsterodamě."[1])

Doslovně: Item testis Nicolaus Drabicius sub juramento fassus est . . . et confirmat addendo sequentia: . . . ad quartum: „Comenius fuit natione Moravus ex pago Komnya pertinens ad arcem Svetlow, invicem tanquam condiscipuli et simul ritu suae sectae praedicantes constituti. Comenius mortuus est anno 1670 Amsterodami".

Tu máme zajisté hodnověrné svědectví a historický doklad spolehlivý, že Jan Amos Komenský narodil se v Komně.

F. A. Slavík.

Třebíč mužského nebo ženského rodu? Nepletl bych se do sporu, který onehdy byl veden o rod některých místních jmen, kdyby mezi nimi nebylo také jméno města Třebíče. Zabývaje se již dlouhou dobu studiem dějin tohoto svého rodného města, myslím, že mám netoliko právo, nýbrž snad i povinnost, abych k otázce této se ozval.

Prof. Prasek píše:

„I poněvadž na Moravě od nepaměti nepřetržitě až do přítomnosti přes všeliké opačné mínění grammatikářův a spisovatelů Olomouc, Kroměříž, Třebíč, Vídeň atd. zůstaly mužskými, proč pak bychom my nedrželi se historičnosti. A proč bychom my měli ta místní jména chybně skloňovati, když je všecek lid moravský netoliko mluvnicky, nýbrž po odvěkých zákonech jazykových a pravým duchem českým, tudíž slovanským skloňuje."

Tvrzení toto je správno a není správno.

Již před třiceti lety jsem ukázal[2]) — a již tehdy to nebylo nic nového — že jméno Třebíč jest původem svým rodu mužského. Kdo však do knihy mé jen poněkud nahlédl, poznal, že užívám jména toho jako ženského. Proč jsem tak učinil? Protože my Třebíčané a všechen lid západomoravský jméno Třebíč nyní má za jméno ženské a skloňuje je dle vzoru pěše (duše — daň).

Mužským bylo a dle vzoru meč se skloňovalo jméno Třebíč až do konce XVI. století. Roku 1574 píše kronikář třebický

[1]) Dne 15. listopadu 1670, a pochován jest v blízkém Naardeně.

[2]) V Dějepise města Třebíče I. str. 4.

Eliáš Střelka Náchodský, toho času radní písař: „Syn pak krále českého, kníže Victorin, z toho obležení po Hrádku nočně ujel a mezi Vladislaví a Třebíčem brod přes řeku sobě ukázaný maje, na Krumlov se obrátil“.[1])

Druhým dokladem toho jest listina Smila Osovského z Doubravice a na Třebíči z r. 1589, daná mlynářům na potoce Stařici, v níž se praví: „Jakož jsou se Hans Weiß a Jan, syn Václava mlynáře, též i Havel Karásek, mlynáři na žlabě podle potoka od městečka Starče tekoucího nad městem Třebíčem k obci Třebické náležející v plat stálý atd.“ Jiných dokladů zatím nemám,[2]) myslím však, že stačí, protože jsou úřední.

Dokladů z doby pozdější pro mužský rod není. Naopak zdá se, že již za oné doby neúředně v ústech lidu obecného Třebíč byla rodu ženského. Důvodem toho jest netoliko to, že takové změny nedějí se přes noc, nýbrž nasvědčuje tomu také svrchu uvedený doklad ze Střelky, kde dvě jména stejného původu skloňují se různě, neboť se tam praví místo „mezi Vladisla*vem* a Třebíčem“ mezi „Vladisla*v*í a Třebíčem“. Patrně v té době poženštění místních jmen v *av* bylo již úplně provedeno, kdežto jména zakončená v *č* udržovala, alespoň úředně, rod mužský. V století XVII. bylo tomu již jinak. Nemám sice přímého dokladu pro to, že jméno Třebíč tehdy bylo již rodu ženského, avšak dle analogie mohu bezpečně tak souditi.[3]) Píšeť r. 1655 kronikář třebický Jan Suchenius Novobydžovský, toho času písař radní: „Po vytažení odtud jedněch za druhými zase do Slezska, nýbrž až k moři, Olomouc v roce 1643 ploqvirován*a* a potom od nařízeného J. M. C. generala wachtmistra, vysoce

---

[1]) Prof. Frant. J. Rypáček „Z archivu města Třebíče“ (Kronika Eliáše Střelky a pokračovatelů). V programě státního gymnasia v Třebíči za školní rok 1891/92. Zvláštního otisku str. 11. V poznámce [2]) píše vydavatel: „Instrumental „Třebíčem“ ukazoval by na původní jméno Dřevíč, který jest rodu mužského. Jinak má Třebíč ženský rod“. Že instrumental tu neukazuje k jménu Dřevíč vyložím později.

[2]) Takových dokladů najde se vůbec málo, protože jméno v instrumentale zřídka se vyskytuje a jinak píše se obyčejně město Třebíč, obec města Třebíče, obec Třebická, a výrok neb adjektivní přívlastek shoduje se pak v rodě se substantivním přívlastkem město nebo obec, na př. město Třebíč bylo obléháno atd.

[3]) Prof. Rypáček l. c. str. 28. Snad později najdu doklady určité a dovolím si pak s laskavými čtenáři je sděliti.

urozeného p. p. Ladislava hraběte z Waldštejna v roce 1644 obležena a dobývána byla". A něco níže: „Když tehdy tak Olomouc byla soužena atd."

Když se tehdy užívalo jméno Olomúce v rodě ženském, není pochybnosti, že také jméno Třebíč přešlo již úplně do rodu ženského.

Z toho vidno, že jméno Třebíč nezůstalo „nepřetržitě až do přítomnosti" mužským, a skloňujíce je tedy žensky, odchylujeme se sice od „odvěkých zákonů jazykových a ducha slovanského", ale proti „pravému duchu českému" se neprohřešujeme, „držíce se historičnosti".

Jazyk má svůj vývoj, a nelze mu poroučeti. Z grammaticky správných tvarů spisovných stávají se tvary dialektické a z tvarů dialektických spisovné. Pročež mám za to, že prof. Gebauer, když se přesvědčil, že přeměna rodu místních jmen, jež povstala z mužského tvaru neurčitých přídavných jmen přivlastňovacích měkkého zakončení, zasáhla snad již celé Čechy a celou západní Moravu,[1]) zcela správně ustanovil toto pravidlo: „Jména tato bývala někdy rodu mužského, když se k nim rozumělo podstatné jméno mužské, v tomto pojetí náleží jim sklonění podle vzoru mužského pěš (oráč). Ale časem pojímají se do rodu ženského, v tomto pojetí náleží jim sklonění podle vzoru ženského pěše (duše, ovšem až na nom., akkus. a vokativ).[2])

Po tomto výkladu musím bohužel pohnati před soudnou stolici grammatickou sestavovatele školní knihy „Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů". Tito učí dle prof. Gebauera.[3]) „Jména místní Boleslav, Čáslav, Vratislav, Zbraslav, Chrudim, Radim, Jaroměř, Choteč,[4]) Drahoraz, Olomouc atp. jsou vlastně přídavná jména přivlastňovací. Někdy bývala a v nářečích dílem dosud jsou rodu mužského, v jazyku spisovném však jsou rodu ženského." Prohlédaje k tomu, že Pravidla učí žáky jazyku spisovnému,

---

[1]) Bylo by zajímavo zjistiti rod každého takového jména zvláště v místě samém.

[2]) Příruční mluvnice jazyka českého 1. vyd. str. 125, 2. vyd. str. 130. Šíře o tom jedná Gebauer ve své Historické mluvnici jazyka českého díl III. 1, str. 309—312.

[3]) Velkého vydání str. 35, § 55.

[4]) Tedy také Třebíč, původně Třebeč, pak Třebéč.

táži se, čím to jest, že na str. 160. stojí: Třebíč, e, m. Musím na to tím více ukazovati, protože Třebíč toho času ani dialekticky není rodu mužského, nýbrž rodu ženského.

Stejný osud jako Třebíč stihl v „Pravidlech“ místní jméno Bezděz, které také jest pojato do rodu mužského (na str. 62), a při jméně Kroměříž jest zbytečně poznamenáno (dial. m.). Kromě toho není udán rod při jmenech Domaslav (str. 69), Soběslav (str. 149), při jmenech v myšl (str. 96) a v hošť.[1]) Jméno Zderaz, v němž *z* dialekticky ztvrdlo, jest zařazeno do vzoru dub. Myslím, že se zřetelem k ustanovenému pro spisovný jazyk pravidlu neprávem.[2])

Ještě v jedné věci rozcházíme se my západní Moravané se svými sousedy východními. Pan kollega Prasek píše: „Proč bychom měli jména Přelouč, Třebíč, Olomouc, Kroměříž, Víděň proti duchu českému ženštiti, když týž duch český takovým úsilím pro jména netopická vyžaduje mužský rod, an jména nepochybně ženská (die Freistadt, die Frankstadt) a rovněž nepochybně střední (Veliké a Valašské Meziříčí) proměňuje na mužská: Fryšták, Frenštát, Veliký a Valašský Meziříč? U nás[3]) Meziříč není rodu mužského, nýbrž ženského, a rovněž tak se to má i s jinými jmény původně středními, jako Náměští — Náměšť“.

Tento výklad p. kollegy Praska nutí nás k tomu, abychom zkoumali, proč se u nás ta změna rodu provedla a proč většina těchto místních jmen přešla do rodu ženského. U jmen Fryšták a Frenštát jest to jednoduché. Zde koncová souhláska české zkomoleniny německého jména diktovala rod i deklinaci, tak jak se v podobných případech děje až dosud u jmen obecných. U místních jmen že jmen osobních kmenotvornou příponou -jo,

---

[1]) U jmen v slav jest vzhledem k pravidlu zbytečně uvedeno (někdy mužských). U jmen v hošť by ovšem musila býti poznamenána jména, jež značí vrchy, protože tato podržela původní svůj rod, na př. Radhošť.

[2]) Buď se ustanovené pravidlo musí provésti důsledně, nebo jest uvésti zvláště všecka jména, která zůstala mužskými s měkkou koncovkou (Olomúc) nebo s koncovkou ztvrdlou (Zderaz). Pak by se alespoň částečně vyhovělo prof. Praskovi.

[3]) A také v Meziříčí, které si jméno Meziříč převedlo v původní podobu (ovšem již pozměněnou, neboť by mělo vlastně zníti Meziřečí) teprve po r. 1860. Gebauer, Přír. Ml. 1. vyd. str. 280.

sg. nom. a akkus. jь utvořených, jest to již obtížnější. Zde působily dle mého mínění dvě příčiny.

Jednu uvedl professor Gebauer vykládaje,[1]) že řečená jména přešla, když vyšlo z povědomosti, že jsou vlastně přídavná jména přivlastňovací, působením nějakého přimyšleného substantiva ženského do rodu ženského. Avšak v syntaktickém spojení, jaké má na mysli prof. Gebauer, byly by se musily v nominativě vyvinouti tvary v době, kdy měkká neurčitá jména přídavná byla ještě v platnosti: Boleslavě, Třebče (t. j. osada),[2]) v době pozdější Boleslavova, Třebkova (t. j. osada), nehledíc ani k tomu, že slovo „osada“ již záhy obdrželo jiný význam,[3]) ani k tomu, že obyvatelé měst[4]) sotva přidávali si na mysli k jménu svého města slovo „osada“.

Professor Gebauer má pravdu, že nějaké podstatné jméno ženského rodu k té přeměně přispělo, ale já mám za to, že to bylo jméno jiné v syntaktickém poměru substantivního přívlastku, a to jméno „obec“. V listinách a kronikách napořád čteme: obec města Třebíče, obec Třebická, obec Třebíč a tak i o jiných místech. Není-li tu přirozeno, že ženský rod s přívlastku „obec“ přenesl se na jméno určené „Třebíč“.

Avšak ještě jiná věc přispěla ku změně rodu řečených jmen. Dotkl jsem se jí již nahoře při jménech Fryšták a Frenštát. Jestiť to koncová souhláska příslušných místních jmen. Když přestalo vědomí o adjektivním původě řečených jmen a lid je pokládal za substantiva, nutno bylo rozhodnouti se, jak je skloňovati. O jména zakončená v *č, š, ľ, ź, c* nebylo zle Majíce dosti příkladů substantiv, jež skloňovala se dle dosavadní jejich deklinace, zůstala u prvotního skloňování (vzor m e č) a vzdorovala proto nejdéle přeměně rodu. Větší potíž byla se jmény zakončenými ve *v* a *m*. Majíce koncovky měkké a nena-

---

[1]) „Ale časem pojímají se do rodu ženského a rozuměti k nim jest nějaké podstatné jméno ženské, na př. (ta) Boleslaṽ, (ta) Olomúc = Boleslavova, Olomútova o s a d a; v tomto pojetí náleží jim sklonění podle vzoru ženského p ě š e (duše).“ Příruční mluvnice 1. vyd. str. 125, 2. vyd. str. 130. V Historické mluvnici l. c. se o příčině této nezmiňuje.

[2]) Srovnej: Kněževes, Třebčaves (slovinské) a j.

[3]) Brandl, Glossarium p. 207.

[4]) Rod ženský povstal téměř u všech míst teprve tehdy, když již byla městy anebo alespoň městečky, a hrdí měšťané sotva myslili na „osadu“, která by byla připomínala jim vesnický jejich původ.

cházejíce slov s měkkým *v* a *m* u vzoru meč, přešla tam, kde je našla, totiž k vzorům ženským, a tím zároveň do rodu ženského. Podstatná jména totiž dle vzoru duše, když v nom. sing. odsula příponu ě (země — zem), přešla, mimo genit. sing., kde podržela příponu *ě*, do sklonění souhláskových kmenů ženských (vzor tykev)[1]) a po nich naše místní jména v *m* a *v*, která tu našla mnoho jmen se stejnou koncovkou. Protože pak tato v jednotném čísle mimo genitiv skloňovala se jako ženské -i kmeny, zvolila si některá z nich úplně vzor *i*- kmenů kost: dle: ohlav, ohlavi, ozim, ozimi: Boleslav, Boleslavi (místo Boleslavě), Chrudim, Chrudimi (místo Chrudimě).[2]) Ježto u jmen vzoru kotev vyskytovaly se druhotvary ve va, přijala také některá místní jména ve *v* druhotvar va: Čáslava, Vladislava, Břeclava (původně Břetislav[3]) a skloňují se dle ryba.

Zdá se tedy, že přeměna rodu udála se nejdříve u místních jmen zakončených ve *v* a *m*. Může-li se souditi z genitivního novotvaru v *i* na rod ženský, byla by se jména tato počala ženštiti již v polovici XIV. stol., to ovšem zajisté pořídku.[4]) První doklad pro

[1]) Tento přechod ženských ja-kmenů působil na ženské souhláskové kmeny (vzor tykev) tou měrou, že tyto podle nich v genit. sing. a nom. a akkus. plur. přijaly také koncovku *ě*: tykvě, větvě, konvě. Toto *ě* udrželo se v nářečích, kdežto jazyk spisovný má tu pravidlem *e*: tykve, větve, konve. Gebauer, Příruční Mluvnice. 1. vyd. str. 115, 2. vyd. str 121. Historická mluvnice III. 1 str. 338 sl.

[2]) Do i- kmenů ostatně také v genit. sing. přecházela jména vzoru tykev sama. Srovn. Gebauer, Hist. Ml. l. c.

[3]) Tento druhotvar mohl ovšem povstati také analogií z genitivu sing., kdež Čáslavi bráno za Časlavy, odkudž povstal pak nominativ Časlava.

[4]) Dle Jirečkova vydání tak zvané Dalimilovy kroniky v Pramenech Dějin Českých d. III. vyskytuje se *i* v genit. sing. vedle *ě*: 1. v rkp. Cambridgeském z polovice XIV. stol.: Střěhomi doby (str. 92, v. 10), 2. v rkp. Vídeňském z konce XIV. stol.: do Boleslavi (str. 59, v. 4), a u Litomyšli = u Litomyšle (str. 221, v. 5), 3. v rkp. Lobkovickém z poč. XV stol.: do Boleslavi (str. 59, v. 4), 4. v rkp. Františkánském z r. 1440: v Střehomi = u Střěhomě (str. 106, v. 24), 5 v rkp. Zebererovském z r. 1459: u Střehomi = u Střěhomě (str. 106, v. 24). Ovšem že ještě Hájek při tomto novotvaru klade rod mužský: do Starého Boleslavi. Gebauer, Hist. Ml. III. 1, str. 311. Stalo se to snad smíšením jazyka knižního s mluvou obecnou. — Okolo polovice XV. stol. začalo se již nerozuměti instrumentálu v *-em*. Místo správného: Boleslava Boleslavem otdělichu mají rkp. Cerronský z r. 1443 a rkp. Fürstenberský z pozdější doby XV. stol.: Boleslava Boleslavskem

rod ženský uvádí prof. Gebauer z r. 1556 do Mladé Boleslavě[1] a já jsem uvedl nahoře jeden z r. 1574: mezi Vladislaví a Třebíčem.

Po těchto přecházela pak do ženského rodu i místní jména v *č, c, z, ř, š, l, ň, ť* majíce oporu v appellativech ženského rodu v tytéž souhlásky zakončených, na př. v *č*: kleč, pavlač, tyč, v *c*: klec, obec, v *z*: hráz, mez, nesnáz, v *ř*: kadeř, šíř, zář, v *š*: peleš, veteš, souš, v *l*: úlehl, postel, koudel, v *ň*: dáseň, kuchyň, vášeň, v *šť*: houšť, poušť, tloušť a jiná, zvláště velmi mnoho takových, která se kolísají mezi vzorem duše (daň) a kost.[2]

Tím jsem dokázal, že pravidlo prof. Gebauera této otázky se týkající jest historicky odůvodněno, a že my západní Moravané právem mluvíme a píšeme „pěkně položen*á* Telč“ „staroslavn*á* Třebíč“. Přes to nikomu nebudeme vykládati ve zlé, bude-li psáti „staroslavný Třebíč“, „za pěkným Telčem“ a j. Za to však uctivě prosíme, aby také nám nebylo předpisováno, jak máme mluviti a psáti m y, když náš způsob jest historicky odůvodněn. „Žádný spisovný jazyk není bez dialektického přibarvení“, říkával nám znamenitý germanista J. Kelle, professor university pražské. Snese-li jazyk spisovný o c e l í a o c e l e m, p l e š í a p l e š e m a mnoho jiných dvourodých slov, nezhyne také, bude-li se psáti Třebíčí a Třebíčem, Telčí a Telčem, Olomoucí a Olomoucem a j. Kdyby chtěl psáti pan kollega Prasek důsledně správně, neměl by psáti Kroměřížem, nýbrž Kromě*žíř*em.

Na konec jest mně ještě promluviti o jedné věci jména „Třebíč“ se týkající.

---

otdělichu. Rkp. Františkánský z r. 1440 a rkp. Zebererovský z r. 1459 mají ještě správně: Boleslavem (str. 52, v. 16). — Na počátku XV. stol. vyskytuje se v rkp. Lobkovickém také již lokal dle d u b: v Chrudimě = na Chrudimi (str. 212. v. 34).

[1]) Historická mluvnice tamže str. 310 do Mladé Boleslavě.

[2]) Toť moje mínění o postupu přeměny v rodě a deklinaci často jmenovaných místních jmen. Při něm setrvám, pokud nebude podán výklad lepší. Aby byl úplný a přesný, jest třeba, by z listin a kronik sebrána byla v š e c h n a d a t a té věci se týkající. Prof. Gebauer, jehož Historická mluvnice díl III. 1. výkladu toho nepodává, pojedná o té věci asi až v díle IV. téže mluvnice (ve Skladbě) ve stati o rodě podstatných jmen.

Již nahoře jsem se zmínil, jak jsem před 30 lety[1]) vykládal původ jména toho.

Na ztvrzení svého mínění dovolával jsem se kromě jiných prof. Fr. Miklosiche, jenž v rozpravě své Die Bildung der Ortsnamen im Slavischen výklad tento podává.[2])

Prof. Miklosich zjistiv již v rozpravě „Die Bildung der slavischen Personennamen"[3]) mezi osobními jmeny s příponou — ek osobní jméno Třebek, které ostatně čteme také v moravském diplomatáři,[4]) dovozuje, že jméno Třebeč i Třebíč pocházejíc od osobního jména Třebek, jest neurčité adjektivum přivlastňovací s měkkým zakončením.[5])

Roku 1872[6]) vydal týž jazykozpytec první část své rozpravy „Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen", v níž vykládá, na kterých představách se místní jména slovanská zakládají. V této na str. 82. píše: „Wo gepflanzt oder gesäet werden soll, da muss vorher der Boden von wildem Holzwuchs befreit werden. Dies geschieht durch Ausreuten und Verbrennen. Auf diesen Thätigkeiten beruhen mehrere Ortsnamen: krъčь Rodung, eigentlich Stamm stipes, und trêbiti reinigen, in den Ortsnamen wohl „roden", sind die allgemeinen Ausdrücke dafür etc." V této rozpravě nevyslovuje se ještě, která místní jména by pokládal za odvozená od trêbiti (= tříbiti, mýtiti). Teprve v druhé části této rozpravy, která vyšla r. 1874,[7]) když můj „Dějepis města Třebíče" byl již vytištěn, na str. 248. v č. 692 trêbiti udává některá místní jména z různých slovanských zemí, mezi nimiž také jest Třebič M(ähren). Kdyby byl v čele tohoto článku sám nepoznamenal: „Die Scheidung von den betreffenden Personennamen ist schwierig",

---

[1]) Ve svém Dějepise města Třebíče 1874 I. str. 4.

[2]) Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Classe XIV. Bd. Wien 1865.

[3]) Denkschriften etc. X. Bd. Wien 1860 str. 228.

[4]) I p. 181 a 289.

[5]) Denkschriften XIV. sv. Wien 1865 str. 10. a 11 (výklad; uveden tu pouze druhotvar jména Třebeč: Třebeš od osob. jména Třebech = Třebek) na str. 65. uvádí: třebeč čech.-boh., třebíč čech.-mor., ehedem třebeč, Erb.

[6]) Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe XXI. Bd. Wien 1872 str. 75. a sl.

[7]) Denkschriften der. kais. Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Classe Bd. XXIII. Wien 1874.

mohlo by se říci, že výběr těchto jmen není kritický. Zvláště pokud se jména Třebíč (které píše Třebič) týče, zapomněl, co r. 1865 byl poznamenal: „Třebíč, ehedem Třebeč, Erben". Protože jméno Třebíč původně znělo Třebeč, nemůže býti od infinitivního kmene třebi-,[1]) a muselo by tedy odvozeno býti od kořene třeb příponou -eč. To však možno není, protože jazyk český přípony *-eč* nemá.[2])

Nezbývá tedy, než odvoditi místní jméno Třebíč od osobního jména Třebek. Z toho vyvinulo se příponou jь Třebeč, u něhož se, asi působením přízvuku, druhé *e* zdloužilo a pak zúžilo v *í*.[3])

Jiným ještě důkazem původu místního jména Třebíč z jména osobního jest to, že vedle tvaru Třebeč vyskytuje se ještě druhotvar Třebeš[4]), což jest totožné s tvarem Třebeč. Osobní jména v *ek* měla totiž také druhotvary v *ech*, tedy Třebek a Třebech[5]). Z *ch* vyvinulo se podobným způsobem *š* jak z *k* : *č*. Příkladů pro

---

[1]) Z infinitivního kmene tvoří se podstatná jména příponou -č, a z pravidla jsou to buď nomina agentis nebo značí nástroj, jímž se děje to, co v kmeni jest vysloveno, na př.: topi-č, rý-č. Odvození slova Třebič od kořene třeb příponou -ič také není možno, protože přípony -ič v češtině není. Srovn. prof. Miklosich Vergleichende Grammatik der slav. Sprachen II. Bd. Stammbildungslehre. Wien 1875, S. 363.

[2]) Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II. Bd., S. 363. Uvedeny jsou tu jen dva příklady ze srbštiny v -eč, a jeden z ruštiny v -eča. Prof. Gebauer ve Příruční Mluvnici 1. vyd. str. 71., 2. vyd. str. 76. také ani přípony *-eč*, ani *-íč* neuvádí. Ovšem praví v § 69. téže mluvnice, že uvádí jen nejdůležitější přípony. Proto s toužebností očekáváme II. díl jeho Historické mluvnice (Kmenosloví), který mnohou stránku této ještě dosti zanedbané části mluvnice české náležitě objasní. Já sám jsem vyhledal z Moravy a z Čech všechna místní jména s koncovkou *eč* a shledal jsem, že téměř všechna určitě lze odvoditi od osobního jména. K těm několika, u nichž jest to nejisto — nikoli nemožno —, bylo by zajisté lze dalším bádáním najíti jméno osobní.

[3]) Srovn. večer = večér = večír, Meziřéč (po zkrácení z Meziřečí) Meziříč a j. Od jména Třebek jsou odvozena také místní jména Třebkov (= Třebeč) a Třebčice, oboje v Čechách.

[4]) V Čechách v Hradecku. Od jména Třebech nebo Třebeš jest utvořeno také jméno Třebešice a od adjektiva Třebeš (= Třebechů): Třebešov, od Hosták: Hostákov, od Hostaš: Hostašov na Moravě.

[5]) Miklosich, Die Bildung der slav. Personennamen l. c., S. 229. Srovn. též Gebauer, Historická mluvnice I. str. 450., č. 5.

stejná jména v *k* a *ch* jest v listinách veliké množství, a i nyní ještě je slyšíme, na př. Bolek a Bolech a j. Z takového druhotvaru osobního jména Vítek : Vítech povstalo místní jméno Víteš, nyní Byteš a Bíteš psané. Jméno to píše se v listinách: Bites, Bitess, Bytes, Byteš, Bietes, Bietesche, Bittesch, Vitis, Wittis, Wittesch a Wittisch[1]), Byteš = Víteš jest tedy tolik co Vítchov = Vítkov, osada založená Vítkem, tak jako Bytov = Vítov jest hrad založený Vítem.

Tyto asi úvahy vedly prof. Gebauera k tomu, že v souhlase s prvním výkladem Miklosichovým a proti jeho výkladu druhému odvozuje místní jméno Třebíč od osobního jména Třebek.[2])

Roku 1892 vydal prof. František Rypáček velmi záslužnou a pilnou práci k dějinám města Třebíče. Otiskl totiž na základě dvou rukopisů z mé sbírky a některých jiných kriticky a s dobrými poznámkami s názvem „Z archivu města Třebíče“ kroniku Eliáše Střelky Náchodského a pokračovatelů.[3])

Jmenovaný kronikář na dvou místech pokouší se vyložiti význam jména Třebíč. Hned na začátku své kroniky praví: „Městečko Dřevíč, téměř v konci země Moravské, na silnici z Prahy do Vídně, v údolí při řece Jihlavě vystavěné, jméno své od toho místa, na němž mnoho dříví bylo (tu, kdež stavěno), vzalo, při němž na skále vysoké při hradu Dřevíči klášter veliký... léta Páně 1101 založen“, a hned potom: „Pod tou vrchností městečko Dřevíč, užívajíc milostí sobě propůjčených a daných, se rozšiřovalo, kostel, při něm školu k cvičení mládeže sobě postavilo a tak v okrsku svém se rozšířivši dříví okolo sebe posekalo a přetříbilo a Třebíč slouti počalo. Podle Střelky nazývala se tedy Třebíč původně Dřevíč a potom Třebíč. Střelka má

---

[1]) O změně *v* v *b*. Gebauer, Historická Mluvnice I. str. 429, č. 3. Srovn. též Bytov = Bítov = Vítov na Znojemsku. Z listin viděti, že v ústech lidu se vyslovovalo také zdloužené Vítéš a zúžené Vítiš. Odtud pocházejí filialní osady: se zdrobnělým jménem: Bitiška (Bítýška) vlastně Vítiška (Osová a Veverská), z nichž jedné, dokud nebylo druhé, se asi říkalo německy Klein-Bitesch proti Gross-Bitesch, jak Bíteš posud se nazývá.

[2]) Historická Mluvnice. Díl III. 1. str. 310. Tamže I str. 28 při třiebiti Třebíče neuvádí.

[3]) V programě státního gymnasia v Třebíči za šk. r. 1891/1892 a ve zvláštním otisku (cituji zvláštní otisk).

Dřevíč z Hájka[1]). Odbyl jsem tu věc již ve svém dějepise (na str. 5 v pozn. 1.) a nezmiňoval bych se o tom, kdyby professor Rypáček[2]) instrumentál „Třebíčem“ neodůvodňoval původním jménem Dřevíč, což ovšem dle předcházejícího výkladu není správno.

Prof. Rypáček, zdá se, jest přívržencem výkladu, že jméno Třebíč pochází od třiebiti. Budiž, nemám nic proti tomu, když to dokáže. Ale toho neměl činiti, aby Miklosiche a po něm mne vyvracel — Miklosichem. Ačkoli jsem já ve svém Dějepise přesně uvedl (na str. 4 (5) v pozn. 1., že svůj výklad zakládám (kromě jiných) na učení Miklosichově, prof. Rypáček, neoznámiv dříve o koho se při svém výkladu opírám, napsal (na str. 8 v pozn. 1.): „Miklošič odvozuje jméno Třebíče od slovesa třebiti (má býti třiebiti) = tříbiti, čistiti, klestiti, vysekati (les).

Třebíčané dle Střelky tříbili v polovici XIII. století, když zakládali městečko, kdežto Třebíč jmenoval se Třebíčem již dávno před r. 1101.“ [3])

Já mám jiné mínění — a částečně odchylné od toho, jež napsal jsem ve svém Dějepise — o původě města Třebíče.

Před založením benediktinského kláštera Třebického již dávno byla v nynějším území katastrální obce Podklášterské osada (snad s hrádkem čili tvrzí), jejímž zakladatelem byl zeman jménen Třebek, po němž nazvána jest Třebeč. Vedle ní stály osady Stařička[4]),

---

[1]) Strana 12. Prof. Rypáček v pozn. 2. správně praví: „Ovšem vypravuje to Hájek“.

[2]) Na str. 11. pozn. 2. praví prof. Rypáček: „Instrumentál „Třebíčem“ ukazoval by na původní jméno Dřevíč, který jest rodu mužského. Jinak má Třebíč ženský rod“.

[3]) Klášter Třebický byl založen „in loco, qui vocatur Trebech“ Codex dipl. M. I. 348.

[4]) Stařička (nyní předměstí Stařečka) — *i* jest dialekticky změněno v *e* — jest filialní osadou osady Stařice (nyní Starč zvané). Jmeno Stařice vyskytuje se poprvé r. 1260 ve při panenského kláštera Novoříšského s benediktinským klášterem Třebickým. Cod. dipl. et epist. Moraviae III. 276. Alexander papa mandat arbitris, ut litem de decimis villae Starč decidant 1260. „Exhibita nobis prepositi et sororum de Rusch Olomucensis divecesis petitio continebat, quod abbas et conventus monasterii de Trebech super decimis in Sterici et rebus aliis iniuriantur eisdem“. Ex originali in curia Brunensi. Vykládal jsem dříve jméno Starč (Dějepis Třebíče str. 11.) opíraje se o moravský diplomatář odvozením od Stařek jako Třebíč,

Horka[1]) a Radostín[2]). Tyto tři osady náležely k farnímu kostelu sv. Trojice (na nynějším hřitově Třebickém). Nasvědčuje tomu okolnost, že Stařička a Horka ode dávna přifařeny jsouce k sv. Martinu v městě Třebíči, mají své zvláštní posvícení a pouť u sv. Trojice. Kromě toho jest tradice, že v Domcích byla fara. Vedle Stařičky povstala osada Polanka[3]), kdežto hřbet od kapličky na silnici Jihlavské až do Stařičky porostlý byl lesem. Důkazem toho jsou jména Kančí Borek a Harlizí (= chrastí, původu německého[4]). Mezi těmito osadami uprostřed založeno bylo asi v polovici XIII. století městečko Třebíč, kteréžto tak jako klášter přijalo jméno Třebeč od původní osady.[5]) Později založena byla na východní straně města osada Janíkov.[6]) Za ním na východ zřízeny byly klášterem pro nápravníky (many) služební Nové Dvory na rozdíl od starých dvorů manských na Horce a v Polance. Nejmladší části města jsou Nové Město, kteréž zřízeno byvši nejdříve asi na konci XV. nebo na začátku XVI. století[7]), zachovalo jakousi samostatnost až do nové doby, a Domky původní osady náležely klášteru. Později kromě Podklášteří,

---

nyní pak maje zřetel k filialce Stařička (tak se píše ještě v urbáři z r. 1556) odvozuji je od Stařice. Dyjice, Dejc (u Telče), Stařice, Stařc, z čehož snad Stařč = Starč, nebo jako Žatec, Žatče. Geb. H. Ml. I. str. 502 z genit. Starče nom. Starč (v Čechách 2 místa, jedno Zatec, druhé Žateč).

[1]) Nynější předměstí Horka. Jestiť to asi táž Horka, kterou klášter Třebický r. 1225 vyměnil s vesnicemi Hartlebici (zaniklá osada u Stříteže) a Kozochovici (nyní Kožichovice), obě jsou u Třebíče, klášteru Oslavanskému za statek jeho v Oslavanech. Codex dipl. II 164—169.

[2]) Osada zaniklá na území nynější nové nemocnice, založená od Radosty.

[3]) Miklosich, Bildung der slav. Ortsnamen aus Appellation, Denkschriften 21 Bd. S. 82 „Der bebaute Boden ist ralija, njiva, lanъ und polje, poljana a 23 Bd. str. 218, č. 466 poljana. Uvádí tu jednu moravskou Polanku.

[4]) Ještě v XVII. století čte se v knize soukeníků třebických, že plavili po řece Jihlavě harlizí (dříví na pálení).

[5]) Třebíčané ještě r. 1406 nazývali město své úředně Třebéč „Janco civis et conscabinus noster in Trebecz". Kubeš, Dějepis města Třebíče I. str. 69. Proměnu é v í nacházíme ponejprv v listině z r. 1240, po druhé z r. 1296. V listině z r. 1421 čteme již napořád Trebicz a Trebicensis. Forma tedy Třebíč ustálila se v XV. století. Kubeš tamže str. 11.

[6]) Založený Janíkem. Janíkov = Jěníkov = Jěíkov = Jějkov = Jejkov. Srovn. panímama = paimama = pajmáma. Gebauer Hist. Ml. I., str. 382 a 567.

[7]) V nejstarším urbáři z r. 1556 již se připomíná.

které mělo své samostatné zřízení, přešly pod jurisdikci městskou a jako takové splynuly konečně s městem samým. Jen Nové Dvory náležely až do nové doby k patrimoniu třebickému.

Budoucně promluvím o přídavném jméně třebíčský a o podstatném jméně Třebíčák. *Adolf Kubeš.*

Literatura.

Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia. Sumptibus comitiarum regni Bohemiae ediderunt ad recensendos historiae Bohemicae fontes delegati. Tomus V. Acta Urbani VI. et Bonifacii IX. Pars I. (1378—1396). Opera Camilli Krofta. Pragae 1903. Stran XXIII a 592.

K velkým sbírkám pramenů dějin českých přibývá nová, jíž je nejlépe říkati Monumenta Bohemiae Vaticana. Po několikaletých přípravách je zahájena hned svazkem pátým, ačkoli první svazek je prý již úplně připraven. Při povaze materiálu, jaký sbírka přináší, jest vše malé váhy, čím se začne, ale kdo je podniku vzdálen, mohl by býti sveden k domněnce, že v organisaci díla není cosi v pořádku. Než habent sua fata libelli! Snad se dočteme o programmu celého díla ve svazku prvním neb o jeho historii ve svazku posledním. Vedle toho jsou zcela na místě předmluvy k jednotlivým svazkům, z nichž lze promluviti o povaze otištěných listin, o způsobu vydání a ceně pro dějepisné badání. Takovou předmluvu napsal také Krofta a pověděl v ní o své práci tolik, že referentovi nezbývá vedle uznání a chvály nežli opakovati myšlenky a namnoze i slova předmluvy na upozornění a poučení těch, kteří nemají nebo nebudou brzo míti Kroftovy práce po ruce.

V první části předmluvy: De registris Urbani VI. et Bonifacii IX. mluví vydavatel stručně, ale s dostatek a jasně, z vlastního názoru i s odkazy na příslušnou literaturu o registrech obou papežů, hlavním to prameni své edice. Vypočítává, kolikerá byla registra za Urbana VI., jaké jsou v nich změny proti dřívějším (schisma nebylo bez vlivu také na papežskou kancelář), jak málo se poměrně zachovalo, a v kterých svazcích vatikánského archivu máme vítaný doplněk i náhradu za vlastní ztracená registra. Z register Bonifaciových zachovalo se více, ale i tu slyšíme o velikých ztrátách; na př. z asi 150 svazků register

supplicationum zachoval se jediný. A není těmi ztrátami vinen středověk. Ještě známý církevní historik Raynald znal na počátku 17. století z 59 svazků Lateránských register Bonifaciových více než my. Přece však známe způsob register Bon. lépe než Urb. Krofta s ním seznamuje a všímá si podrobněji vzniku, obsahu i formy register Lateránských, jež počínají Bonifaciem.

V druhé části předmluvy: De formis praecipuis litterarum Urbani VI. et Bonifacii jedná se o hlavních druzích listin obou papežů, jež se týkají většinou církevní administrace v Čechách a zemích k nim kdysi náležejících, pokud ovšem náležela právem neb i bez něho kurii. Nebude nemístno, také zde tyto hlavní druhy stručně vypočítati, poněvadž se tím seznává ráz i bohatost obsahu díla. Vydavatel dělí listiny ve dvě skupiny. První jsou litterae communes, vydané na prospěch žadatelův, ať již z milosti nebo pravomoci kurie. Ozývají se tu věci i jména dobře známá. Tak velmi časté gratiae exspectativae buď de canonicatibus nebo de aliis beneficiis ecclesiasticis; dále provisiones de beneficiis vacantibus nebo méně často vacaturis; sem náležejí také litterae de resignacione nebo permutacione. Od těchto listin liší se formou litterae de provisionibus praelatorum. Velmi časté jsou listiny týkající se sporův o beneficia, vyvolaných přílišným (zvláště za Bonifacia IX.) vydáváním listin de gratia exspectativa, ať již se spor rozhodoval u kurie nebo mimo ni, a rozmanité listiny de beneficiorum unionibus vel incorporationibus. Velká řada listin týká se klášterův. Exempcí bylo za Bonifacia málo, a byly později odvolány, ale jest mnoho listin, v nichž se opatům udělují rozmanitá práva nebo se hájí klášterní i kostelní jmění buď již odcizené neb ohrožené (litterae conservativae). Jiná řada listin obsahuje milosti udělené od stolice apoštolské duchovním: rozmanité dispensace, jež náležely papeži právem, velmi častý titul capellani apostolici nebo familiares apostolici a práva s tím spojená, licenciam testandi, přístup ad officium tabellienatus neb ad officium scriptoriae litterarum apostolicarum. Jinými listinami udělují se milosti pouze náboženské kostelům i klášterům (hojné a rozmanité litterae indulgentiarum), duchovním i laikům (konati bohoslužbu přede dnem, v místech stižených interdiktem, voliti si zpovědníka a p.). Konečně náležejí do první skupiny také dispensace super matrimoniis a ztvrzení či doplnění starších privilegií.

Mnohem méně je listin druhé skupiny, vydaných na prospěch kurie. Ale jsou neméně důležity, poněvadž osvětlují zejména hospodářství kurie, jež není bez významu pro pozdější události v našich zemích. Kromě listin důležitých pro dějiny světského panství kurie náležejí sem četné listiny, jimiž se uděluje rozličná moc, práva i příjmy apoštolským legátům, listiny určující práva i povinnosti papežských kollektorův a konečně dokumenta papežské komory, obligaciones totiž a solutiones. Vydavatel vysvětluje u každého druhu jasně pojem, zmiňuje se o jeho historii a významu za Urbana VI. a Bonifacia IX. (často odvolání) a seznamuje s formou.

V třetí části předmluvy jedná se o způsobu edice, a je třeba chváliti jej. Autor hleděl podati všechen obsah listiny, někdy celým obsahovým zněním, jindy excerpty, a to zase zpravidla slovy listiny; co bylo přidáno pro smysl, je zřetelně označeno. Ale vydavatel snažil se také seznámiti čtenáře s formou rozmanitých listin, zejména těch, jež jsou v této době v popředí. Přináší tudíž z každého druhu příklad v plném znění. Krofta nemínil tu zcela následovati Klicmanovy edice prvního svazku MBV, aby totiž listiny zredigoval dle jednoho vzoru, ježto listiny této doby jsou formálně mnohem rozmanitější nežli za Klementa VI., a také zase nebylo možno ani potřebno uváděti všechny různosti často pouze formální. Pokud formální různost obsahuje i věcnou, jest otištěna a rovněž všechny důležitější kusy vůbec. Z nich a z příkladů v plném znění podaných lze formu jednotlivých druhů s dostatek poznati, a určiti druh listiny není nesnadno z incipit a ze způsobu podávání obsahu i excerpt. Listiny jsou většinou nové; jinde uveřejněné se neotiskují, jsou-li méně významny nebo snadno přístupny. Přístupnost nebo nepřístupnost starších edicí a knih záleží ovšem na místních poměrech, a pramenů toho druhu, jako jsou MBV, užívá se zvláště také pro studia topografická, a bylo snad lépe otisknouti některé ty kusy znova; důkladná regesta nahrazují tento nedostatek ovšem do velké míry.

Úpravě materiálu věnoval vydavatel velikou péči; jeho práce byla tím větší, že musil znova a znova přehlédnouti, doplniti a opraviti opisy již od jiného zhotovené, protože se na vydání římského materiálu původně nepomýšlelo, a protože se zatím našly nové svazky register Bonifacia IX. Vydavatel uvádí četná různočtení z kopií, popisuje listiny (a lze jen schváliti, že bral

se tu střední cestou) a přidává velmi četné poznámky věcné i literární. Přes zmíněné již ztráty je počet otištěných nebo regestovaných listin, z nichž menší část je z formulářů papežské kanceláře, z Raynalda, některé i z rukopisů metropolitní kapitoly pražské i z jiných českých archivů, velmi značný, tak že práce Kroftova byla z nařízení historické kommisse království Českého rozdělena na dva svazky, a zajisté jen vhod uživatelům. Méně spokojeni budou tím, že svazek obsahující 1068 čísel byl vydán bez rejstříku. Větší práce vydavatelova zmenšuje i usnadňuje při podobných publikacích práci těch, kdo v nich hledají. Edice je latinská. Když se již jazykový spor vtírá i do vědeckých podniků, je to nejlepší jeho odklizení, spravedlivější než na př. při jednojazyčném CD Moraviae a rozumnější nežli při zbytečně dvojjazyčných edicích, jaké se vyskytly v Čechách. Konečně má latinská edice volnější cestu do světa. A tím se dostáváme k ocenění a významu díla.

Sbírky listin toho rázu jako MBV působí při prvním prohlížení dojmem jednotvárnosti. Listiny jsou si přece jen dosti podobny obsahem i formou; jednotlivé z nich přinášívají vítané zprávy z historie míst, chrámův a klášterů, rodů, doklady pro styky se sousedními zeměmi a p., ale často nebývá listina více nežli částečkou celku. Přihlížíme-li k celku, dovídáme se z podobných sbírek mnoho, a prvotní dojem mění se v živý zájem. Listinný materiál první části pátého svazku je z let 1378—1396. Je to „magni momenti episodus“, jak dí vydavatel v předmluvě. Je to již doba velikého schismatu, které bylo spíše předzvěstí a příznakem nežli jednou z příčin náboženského hnutí na konci středověku. Vrstevníci znali jeho hlavní příčinu velmi dobře, a v jejich traktátech mluví se o ní téměř na každé stránce. Církev vůbec a tudíž papežství zvláště přichýlilo se příliš k věcem tohoto světa. Církev a její hlava klesaly ve vážnosti proto, že byly velmi mocné, v této době nikoli již tou měrou politicky jako dříve, ale stále jestě sociálně. Papežové neporoučeli již králům, ale rozhodovali o duši a často i těle jejich poddaných. Tato moc vnesla do církve prvky zkázy, a porušení církve budilo v ní samé touhu po nápravě. To vše jest obecně známo, a MV česká i ostatní nezmění úsudkův o této době církevních dějin v jejich všeobecnosti, pro niž ovšem přinášejí doklady. Ale něčeho jiného chceme a můžeme se z těchto římských pramenů dověděti, a v tom je

hlavně jejich cena. Jedná se o stupeň porušenosti v tehdejší církvi. Ten je třeba znáti, abychom mohli posouditi, pokud byly současné hlasy o zkáze i nápravě církve oprávněny a pokud je v nich vášeň všem reformátorům vlastní. Dosud znali jsme tehdejší poměry v církvi jaksi jednostranně, z útoků reformátorů, vyslovujících často jen obecné stesky. Z římských publikací bude možno tyto výtky oceniti.

Platí-li to vůbec o MV, s tím větším zájmem sáhneme po MBV, po MV země, v níž středověké hnutí náboženské dostoupilo husitstvím vrcholu. Příčiny husitského hnutí sluší hledati v poměrech náboženských, národnostních a společenských již v druhé polovici čtrnáctého století. Pro první a třetí přinášejí MBV spoustu dokladův. Především pro administraci církevní. Je známo, že moc kurie byla v této věci veliká, a míru té velikosti a tudíž důvodnost nebo nedůvodnost odporu proti ní lze právě seznati z MBV, která jsou tu důležitým a bohatým doplňkem starších publikací, Libri corfirmationum a Tadrových Acta iudiciaria consistorii Pragensis. Tý osvětlují administraci církevní, pokud závisela na arcibiskupovi, MBV pokud se do církevní správy v našich zemích vmísila kurie, v míře veliké a velmi často neprávem. Svědčí o zasahování kurie do církevní správy také našich zemí již počet bull Bonifacia IX., jenž by dosahoval, kdyby byly všechny zachovány, čísla 3000. Seslabení moci arcibiskupské a biskupské a libovůle v udělování beneficií působily právní zmatek a četné spory; vydavatel upozorňuje na důležitější. Kurii šlo při tomto zasahování do práv biskupských hlavně o zisk; odtud také kumulace beneficií v míře neslýchané, před tím i potom a zkáza discipliny zejména v kněžstvu. Kumulace beneficií byla často odměnou za služby kurii prokazované, a Krofta upozorňuje na řadu mužů, kteří obstarávali zájmy stolice papežské u nás. Ale i jinak dovídáme se dosti o životě kněžstva po stránce dobré i zlé, z bull pak o udílení a sjednocování beneficií také, o církevním jmění, třeba že dlužno přijímati čísla s opatrností. Také najdeme příspěvky k dějinám zápasu o jurisdikci nad duchovenstvem mezi mocí církevní a světskou. V tomto lepším poznání vnitřního stavu církve v Čechách je těžisko, je cena edice. Odpor proti špatné administraci církevní byl z neposledních příčin hnutí, jehož počátky spadají v Čechách v dobu Urbana VI. a Bonifacia IX. Jsou to ovšem jen počátky, o dogmatických rozdílech skoro ani

neslyšíme; spíše již o hádkách mezi faráři a mnichy a ještě více o poměru Václava IV. k domácímu duchovenstvu a ke kurii. To však jsou již příspěvky k politickým dějinám; není jich tolik, kolik se snad čekalo, ale nejsou bez ceny. Také nejsou bez významu zprávy, k životopisům osob v té době, ano i v počátcích husitského hnutí známých a důležitých, i lze celkem říci, že bude se v MBV hledati a nacházeti často a mnoho, a že vydavatel k tomu přispěl svou svědomitou prací, pokud vůbec bylo možno.

Ale MBV vybízejí ještě k jedné poznámce. Bohemia znamená zde země koruny české, nynější i ztracené, tudíž na předním místě Moravu. Moravica v tomto svazku jsou a jsou ze značné části nová. Oporou při doplňování římského materiálu byl ovšem Codex Diplomaticus Moraviae (v kterém nelze ovšem vždy spoléhati na přesnost textu). Listiny týkají se velkou převahou beneficií, klášterův a duchovenstva; zajímavo je, že jediná zmínka o Valdenských v tomto svazku náleží právě mezi moravica. Musíme býti vděčni za to, že slovu Bohemia byl dán širší jeho význam. Je však nutno něčeho při tom vzpomenouti. Je dnes skoro již čestnou povinností každé země v oblasti západní kultury, aby měla svá Monumenta Vaticana. Tím méně měla toho zapomenouti Morava, které nechyběl zájem pro historii a její prameny. O práci a náklad při MBV měla se Morava rozděliti s královstvím. Ostatně Monumenta Moraviae Vaticana jsou vždy ještě možna. Nevíme, po kterou dobu jsou připravena a zamýšlena MBV, moravská mohla by počínati tam, kde končí se CDM. Leží-li materiál pro husitskou dobu již připravený v zemském archivu českém, mohly by se začíti jagellonskou dobou na Moravě. Materiály římské sahají také do nového věku, pro který je na Moravě málo pramenův a ještě méně zpracování. Iniciativa v této věci slušela by velmi dobře našim vědeckým spolkům, vzorem pak, po případě poučením byla by organisace česká.

Tomáš Kalina.

Dějiny Čech a Moravy na počátku národního znovuzrození. Díl I., část I. a II., díl II. část I. Napsal Dr. Justin Prášek. V Praze 1903—1904. — Nakladatel I. L. Kober.

Dle slov v předmluvě vytkl si autor úkolem „pokračovati ve směru Českomoravské Kroniky a přestati na způsobu vypravujícím“. Úkolu tomu celkem také dostál. Mnoho nového sice nepodává, poněvadž většinou mu byla pramenem jen díla tištěná,

ale přece jest nepopěratelnou zásluhou jeho, že první u nás vyličuje dobu josefinskou soustavně a poměrně správně.

V prvním díle pojednává spisovatel obšírně o změnách politických a církevních, jimiž panování Josefovo tak bylo bohato. Zmíniv se na počátku o stavu zemí českých při nastoupení Josefa II., popisuje reformy jeho v úřadech politických, novou organisaci soudní, konec samosprávy městské, úpadek stavův a sněmů zemských, patent toleranční, vývoj církví evangelických, záchvaty státu do církve katolické, rušení klášterův a chrámů, blouznění náboženské a emancipaci Židův. V druhém díle, pokud již byl vydán, líčí počátky národní obrody, zrušení poddanství, opravy berní, vývoj průmyslu a obchodu, školství a život duševní. Nejzdařilejší a nejzajímavější jsou kapitoly pojednávající o poměrech politických, poddanských a průmyslových.

Vší chvály zasluhuje spisovatelova snaha po objektivnosti. Není snad doby, o níž by se posudky tak různily, jako pravě o předposledním desetiletí XVIII. století, a není panovníka, který by měl nadšenějších obdivovatelův i přísnějších odpůrců, jako Josef II. Obojímu úskalí hleděl se autor vyhnouti. Místy by však přece nebylo škodilo, kdyby byl ve výběru svých pramenův obezřetnějším. Tak na př. při líčení poměrů náboženských a církevních častěji se dovolává Pelcla, ač právě v této příčině jest Pelcl autoritou velice pochybnou. Vůbec jsou kapitoly o tehdejších „opravách“ v církvi zpracovány poměrně nejslaběji, jsouce novým důkazem, že k nestrannému posouzení tehdejších náboženských poměrů nestačí jenom dobrá vůle, nýbrž že nezbytně jest k tomu třeba i odborného theologického vzdělání. Kdo konečně aspoň povrchně zná ohromné folianty tehdejších vládních nařízení in publico-ecclesiasticis a přebohatý materiál v různých archivech, jenž aspoň u nás nebyl dosud kriticky zpracován, nebude se nad nedostatky těmi nijak pozastavovati.

Nyní k jednotlivostem. Na str. 36. praví spisovatel, že se Josef II. chopil žezla jako muž všestranně vyspělý a s programmem ve všech příčinách promyšleným. Chvála ta je trochu upřílišena; vždyť již vrstevníci vytýkali císaři nedůslednost a nedostatek rozhledu, a přemnohá nařízení, jež brzo po vydání odvolával aneb měnil, jistě nejsou znamením programmu promyšleného. Lze jenom litovati, že autor, podávaje císařovu charakteristiku, více neužil důležitých prací Arnethových, v nichž mnohý

rys povahy i činnosti je vysvětlen. Rovněž nesprávně jest udán poměr Josefův k Voltairovi (str. 12.), neboť jedinou příčinou, proč nedošlo na schůzi jejich ve Fernay, byl výslovný zákaz Marie Teresie (Jäger, Joseph II. 47.). Císařovna se nepřipojila také k žádosti katolických dvorů, aby zrušen byl řád jesuitský (57), nýbrž zrušení toho trpce želela (Wolfsgruber, Kard. Migazzi, 175.), a také Josefovi byl osud jejich tehdy lhostejný (Arneth, Maria Theresia, IX. 35.).

Též některá data jsou nesprávna. Na str. 353. čteme, že Dobrovský byl rektorem olomouckého semináře od r. 1787., na str. 359. však, že se jim stal teprv r. 1789. Spojení klášterů premonstrátských s klášterem mateřským nezrušeno již 1772 (363.), nýbrž teprve r. 1781.; rovněž exempce premonstrátů zrušena r. 1783., nikoli 1782. (Chorherrenbuch 120). Opat hradištský neuchýlil se na Sv. Kopeček teprve po zrušení svého kláštera (413.), nýbrž byl tam již při zrušení, jsa na smrt nemocen; tam také odevzdán mu zrušovací dekret (Wolný I. 347.). Jan Alois Hanke byl r. 1783. kustodem universitní knihovny olomoucké, nikoli brněnské (II. 35.), ježto na str. 202. autor sám uvádí, že již r. 1782. universita i s knihovnou opět přesídlena do Olomouce. Nesprávně jest udán též počet klášterův Nebylo na počátku panování Josefova v zemích dědičných 2067 klášterů mužských (str. 392.), nýbrž všech klášterů vůbec (Jäger 72.). V mužských klášterech prý žilo 31.000 mnichův, a všech osob řeholních prý bylo 61.000. Čísla ta ničím nejsou doložena, a základem jejich jest pro každý klášter přibližné číslo 30 členů, tento průměr však nikterak neodpovídá pravdě. Na str. 390. praví autor, že cyriáci u sv. Kříže Většího na Starém Městě Pražském utratili více než 30.000 zl., věnovaných na 2000 mší. Zpráva ta čerpána jest asi z Bílka (Statky a jmění kollejí jesuitských atd., 141.); na str. 256. mluví však týž Bílek již jen o jistině 18.393 zl. na 1390 mší a dokládá, že ztrátu onu zavinil poslední probošt půjčováním peněz pražským měšťanům a špatným hospodářstvím. Ve Valdicích shledáno prý hotových peněz v klášterní pokladně 70.000 zl. (395 dle Pelcla); dle Bílka (247.) bylo tam na hotovosti jen 10.310 zl. 45 kr. a 60.266 zl. 30 kr. jistin. Stejně zaručen jest citát z Pelcla, že „mnichové tamní při zrušení jásali a plakali radostí, že je císař ze žaláře vysvobodil“ (ibd.), o zpronevěře jejich (407.) a o zazděném pokladu 60 000 zl., jenž byl objeven v opatství kladrubském (419.);

pohádky ty směle ve vážném díle mohly odpadnouti, zvláště že autor mluví jinak o klášterech šetrně a vzdává jim plnou chválu, lituje jejich zrušení pro těžkou ztrátu, které tím utrpěla česká národnost (II. 45.), žele jejich zničených knihoven (II. 201—203) a uznávaje jejich působení vlastenecké (II. 46.). Pouze o klášterech moravských praví neprávem, že zrušeny toliko ty, „jejichž užitek pro dobro obecné nebylo lze prokázati“ (I. 421.), ježto zničeny i mnohé, jichž dosud na výsost lze želeti, jak ostatně jinde uznává autor sám. Germanisační činnost řádu piaristův úplně omlouvá tehdejší vládní systém; že ani nebyli nijakými odpůrci našeho národa, toho důkazem jest piarista Schaller (II. 43.). Kardinál Migazzi nebyl nepřítelem domů kněžských (II. 190.), nýbrž necírkevních generálních seminářův. Do sporů v alumnátě brněnském zapleten byl jediné knížetem biskupem Herbersteinem, jenž zneužil soukromého jeho listu a denuncoval jej u císaře; vedle kancléře Soukopa stihla nemilost císařova i kanovníka Migazziho, blízkého kardinálova příbuzného, jenž zbaven arcijáhenství (Wolfsgruber 528.). Hnutí toleranční nebylo nikterak „v pravdě lidové“ (II. 30.); vždyť praví autor sám (I. 263.), že „na mnohých místech rozhodovala toliko nenávist k vrchnostem a duchovenstvu, jinde i lákavá ustanovení evangelická o rozlučitelnosti manželství“. Také Nicolai není cizincem nepředpojatým, nýbrž stranníkem (II. 176.).

Na některých místech nemluví autor jasně, takže čtenářstvo, jemuž na prvním místě jest toto dílo určeno, snadno si může činiti představy nepravé. Tak na př. praví, že „taxa konsistorní a farářská ustanovena, a dosavadní pokladny farářů !) komornímu úřadu odevzdány“ (317.), že „arcibiskup olomoucký ve shodě s úmysly císařskými omezoval prodej (!) odpustků (369.), že „exjesuité a členové zrušených řádů, byvše biskupem ze slavných slibů propuštěni, ve stav manželský vstupovali“ (385., 405.), že „základem nového bohoslužebného řádu byl úmysl dobrý, zvelebiti totiž bohoslužbu“ (370.), že „Blarerovi nařízeno, aby čítal mši sv. toliko po tichu“ (II. 191.). Rovněž by snad bylo lépe psáti místo „opravy v církvi katolické“ (300.) novoty, nebo státní opravy.

Rovněž nesprávně píše autor některá jména místní: divně se čte na př. Rejn—Kolín (20.), sv. Polít (= Hradiště nad Znojmem, Pöltenberg) 144, Vidná 90, sady v Augartech 314,

Krásné (=Krásná), Velký Ubušín (=Ubušín), Strachujov (=Strachojov) 245, Hradiště (=Hradisko) 363, Žateč (II. 11.), Jeřice (=Jiřice) 77, Bozkovice 158, Křenov (=Křenová) I. 350, Petersburggasse v Brně 480, pouť do Mariazella 376. a j. Také druhý brněnský biskup se nejmenoval Ladenbauer (343.), nýbrž Lachenbauer. Osobní jména nejsou vždy správně skloňována; chybny jsou accusativy Samuela Pauliny, Pavla Seplaky 251, Cerrona II. 237 a instrum. Garampem 310. Čeština autorova vůbec není právě vzorna, a některá místa, jako na str. 50 nahoře a na str. 467 dole naprosto jsou nesrozumitelna. Vedle jiných maličkostí mluví autor o komínech ode dřeva nebo ze slámy 104, o chrámu ode dřeva 251, o primatství 307, velkovévodě 310, duchovenstvu eximovaném 315, klášterech matičných 363, konkursech farských 367, sedění kapitolním 363, chrámech jeptišských 372, o studii, na lycei, gymnasii 352 a j., o bernicích II. 116, nadkommissích a podkommissích 118, o děkanu buděšském 322, arcibiskupu kalockém 314, o době Methodiově 434, Limě peruvské II. 159 atd. Nesprávně píše též důsledně „není lze“ 283, *by* místo kdyby II. 92 a j.; nesprávna jsou též slova „zesílen 300, zneuznávání 360, zprodán 373, sedlský 376, zhurta II. 33, nedouký 19, vlastenský 20, nejbrzčí 78, chlebil (= byl usazen) 138, klénotnictví 160, cukrovár 138, polouhedvábný 152, a frase: čehož císař nepřivolil 319. nebylo všude vyplněno instrukcí 347, do tři sta rodin 455, při ve výsleších 459, z nich, již (= z nichž) 401, navštívil divadlo, ani právě hrají II. 56., při smrti císařově Josefově 60, skrze svého inženýra 170. atd. Jinde zase užito slov v nezvyklém smyslu: předmět obapolných dohadů (= porad) 315, nedověcnost (= nedopatření) 341, zištný (= výnosný) II. 158, stranná chvála 194, náčelníci řádů (= představení) 313, důstojníci církve (= hodnostáři) 314. Cize působí také *é* ve slovech: métropolitní 313, katégoricky 328, akadémie II. 29., panégyrický 82, theorétik 89.

Za nedopatření asi dlužno pokládati, že evangelíci z okolí jihlavského, chtějí-li přijmouti večeři Páně, odcházejí do sousedních krajin uherských (56): rovněž za nedopatření pokládám překlad slov „vita contemplativa“ v „život zahálčivý“ (387), století XVII. místo XVIII. (53), kniha „menší“ místo mešní (403) a Neuntägige Arbeit místo Andacht (II. 232.). Místy by neškodilo také trochu více stručnosti.

Richard Tenora.

Literatura česká XIX. století. Díl II. Od M. Zd. Poláka ke K. J. Erbenovi. Napsali: prof. dr. Jos. Hanuš, prof. dr. Jan Jakubec, red. Jar. Kamper, prof. dr. Jan Máchal, prof. dr. Lubor Niederle, prof. dr. Jar. Vlček. — Nákladem J. Laichtera na Královských Vinohradech. Str. 884, se 40 vyobrazeními; za 11 K 50 h.

O I. díle tohoto spisu referovali jsme lonského roku v tomto časopise. Vytkli jsme důležitost i celkovou zdařilost jeho a upozornili jsme na některé nedostatky vzniklé hlavně tím, že dílo spisuje několik spisovatelův. K povšechné charakteristice této tenkráte dodáváme, že s rozhojněním popisované látky rozmnožila se i řada spisovatelů (celkem sepsalo druhý díl 6 spisovatelů, mezi nimi 2 noví), a tím přirozeně rozhojnila se i různost rozsahu, slohu, názorův a method; nemohouť všichni tito spisovatelé přece míti ani stejného měřítka ani stejných názorův a nemohou se po každé vyhnouti zmínkám o téže věci na různých místech. Tím tedy pokročila různorodost spisu. Také methoda podávati všestranný obraz celého duševního života v tom kterém období najednou a tříštiti literární práci jednoho spisovatele v několik oborů na různých místech má vedle svých nesporně dobrých stránek také slabé: ty snad nejkřiklavěji objevily se v oboru dramatickém, z něhož vyňat V. Kl. Klicpera (a s celou svou literarní činností posouzen dr. Máchalem zvláště) s Jos. Kaj. Tylem, a posouzen hlavně Turinský, Mácha, Macháček a Langer a činnost ostatních většinou nepovolaných a méně důležitých dramatikův, a ta ještě tu rozdělena do několika částí. K různorodosti spisu přispívá též různost method, kterou jednotliví spisovatelé si oblibují: tak Máchal po stručném životopise Klicperově zabývá se obšírně literarní činností (podobně Kamper u Turinského), kdežto Jakubec podává životopis, tehdejší poměry i literarní činnost v příčinné souvislosti pospolu (na př. u Kollára, Čelakovského). U spisu určeného obecenstvu širšímu dal bych přednost methodě Máchalově pro její přístupnost a přehlednost. Arci by se mohlo zase naopak namítnouti, že varietas delectat a že neunavuje čtenáře.

Dílo zase rozděleno jest přehledně do menších hlav, věnovaných buď jednotlivým spisovatelům neb oborům. Hlavu I. (str. 1—23) o Milotě Zdiradovi Polákovi napsal Jar. Vlček. Hned na počátku správně vytýká velký rozdíl mezi úsudkem

naším a dřívějších posuzovatelů; pokládá Poláka pouze za průkopníka popisné a reflexivní poesie anglicko-německé u nás, kdežto hlavní význam přisuzuje mu v próse cestopisné (str. 2). Potom líčí život jeho, všímaje si všech důležitých momentů pro jeho rozvoj duševní, zvláště styk jeho s Zieglerem v Dobřanech. Tím dána příležitost a příčina vylíčiti působení Zieglerovo (3—5) a Hekovo[1] (5). Určuje druh, povahu, obsah, vzor, účel „Vznešenosti přírody". Za hlavní chybu vytýká, že básník z krás přírodních hledí vyvoditi poučení, a na ten úkol nestačil svým uměním ani vzděláním; jeho výklad poučný jest prosaický (10), stránka jazyková se nezdařila, jest nezáživná a připravuje báseň o účinek (13) přes to, že má velký myšlenkový význam v naší literatuře filosofickým deismem 18. století. Do duše básníkovy pěkně dává nám spisovatel nahlednouti výňatky z dopisů psaných Zieglerovi, vhodně a účelně volenými, tak že povaha básníkova dobře jest charakterisována vlastními jeho slovy (7—9). Literární těžiště Polákovo vůbec klade Vlček do cestopisu „Cesta do Italie" na chvat bez umělecké skladnosti a souměrnosti napsaného, ale vynikajícího obšírností, živostí a zajímavostí. S pochvalou připomínám, že Vlček upustil od své stručnosti projevené v I. díle tohoto spisu a vylíčil nám Poláka s přiměřenou obšírností a jasností (ve svých „Dějinách" věnoval mu 9 stránek, v tomto spise 23). Zasluhuje pochvaly také proto, že tutéž látku novým způsobem už po třetí zdařile zpracoval a, kde ve svých názorech pokročil, neváhá nám projeviti tyto nové názory své. Tak na př. hlavní význam Polákův přeložil úplně do cestopisu jeho proto mu zde dopřál mnohem více místa než ve svých „Dějinách", aby jej mohl důkladněji rozebrati a oceniti. Uvedené ukázky z dopisů, z básně a z cestopisu jsou jiné než v „Dějinách" a jsou obecenstvu širšímu živými, srozumitelnými a přesvědčivými důkazy úsudků spisovatelových, jimž každý musí uvěřiti. Též ostatní básně Polákovy (totiž popisné básně „Listopad" a „Vznešenost hudby", pak „Mílek" i některé básničky) došly tu úplnějšího povšimnutí a ocenění než v „Dějinách" (II, 2, str. 32).

Rozsáhlá hlava II. (str. 24—135) napsaná dr. Janem Jakubcem věnována jest mladému věku Šafaříkovu a Palackého

---

[1]) Fr. Vladislav Hek znám jest každému vzdělanci z Jiráskova románu „F. L. Věk".

a líčí boj o vyšší úroveň české literatury. Jest rozčleněna pro přehlednost do 10 menších částí; v první části se popisuje mocné duševní hnutí na Slovensku za první čtvrti XIX. století, vliv německých universit na ně a obsah i účinek Palkovičova „Týdenníka". Spisovatel seznamuje nás jasně s veřejnými i vzdělanostními poměry v Uhrách a mocný rozvoj duševní na Slovensku připisuje volnějšímu zřízení politickému a uvolnění protestantismu. Bohoslovci luteránští studovali na universitách v Německu tehdy rozkvetlých a šířili doma vyšší vzdělání filosofické a literární; protestanté měli některé dobré ústavy, měli domácí tradici a dobré vychování rodinné, založené na bibli české. Spisovatelé odtud vyšlí přenášeli vyšší snažení svých otců od víry na ideje národnostní a humanitní a stali se českými velikány (25—27). „Slováci Čechům splácejí za kulturní osvěcování ze století minulých houževnatým udržováním starých tradic." Buditelem mladších vlastenců byl professor Jiří Palkovič, který ani zdaleka nesnese srovnání s Janem Nejedlým a s Jungmannem. Hlavní zásluha jeho záleží v Týdenníku, kterým chtěl především působiti na duševní povznesení prostého člověka, chtěl jej osvítiti a naplniti vědomím slovanským (36); tento směr jeho novin dovozuje Jakubec podrobnými důkazy dle samých pramenů; umí jich velmi obratně a účelně užívati a tím podává věrný a jasný obraz každého snažení.[1])

V části 2.—5. poutavě a instruktivně vypisuje mládí a studie Šafaříkovy (výtečné vlohy, vliv domácnosti a školy, zvl. učitele Genersicha), jeho duševní vývoj, národní probuzení a uvědomění v Kežmarku, rozbírá důkladně a nestranně básnickou činnost a cenu básnických pokusů Šafaříkových („byla většinou čerpána ze svazků cizích přečtených básní a abstrahována z moudrosti školské" 45, jakož bylo přirozeno u jinocha 16—20letého), stopuje vzory jeho (Miltona, Klopstocka, Bürgra, Kleista, Poláka), motivy (cit přírodní, cit erotický, odpozorovaný od jiných 48—49), účinek lidové poesie v skladbách epických (o slovenských zbojnících 52), mluvu básnickou. Dokazuje, že Vrchlický, Jos. Hanuš a j. příliš příznivě posoudili Šafaříkovu poesii a přikládají mu větší význam básnický, než má (55), kdežto zase

[1]) Tím se vysvětluje, proč Vlček v I. dílu tohoto spisu Palkoviče se dotkl jen stručně.

Vrťátko ji příliš haněl; celkem souhlasí s Vlčkem, že to byl český „Sturm und Drang". Podle Josefa a Konstantina Jirečka líčí zevrubně Šafaříkovy universitní studie v Jeně, vážnou přípravu jeho k básnictví, utužení slovanského vědomí (60—61), přechod s dráhy básnické na vědeckou odborným studiem věcí slovanských, styk s Janem Benediktim — Blahoslavem, poměr jeho a účinek na Šafaříka, Palackého i Kollára, tudíž i význam jeho pro literaturu českou (62—64), setkání se slavným klass. filologem Hermannem v Lipsku, jímž byl utvrzen v mínění, že prosodie časoměrná jest vhodná jazyku českému. — Jakubec i tu hojně čerpá z přímých pramenů (na př. z korrespondence Palackého), tak že výklad jeho jest věrný a spolehlivý; nemohu však souhlasiti s příkrým výrokem o Brandlovi na str. 39 v poznámce, že prý Brandlův životopis P. J. Šafaříka jest „zároveň projevem nepěkného smýšlení Brandlova". Neboť dle této stylisace nemohu slovům těm rozuměti jinak, než že Brandl nepěkně smýšlel o Šafaříkovi a toto své smýšlení projevil životopisem Šafaříkovým. Ale ve skutečnosti má se věc jinak. Brandl byl nejhorlivější ctitel Šafaříkův a patrně z této úcty a lásky k němu napsal životopis Šafaříkův dle dopisů jeho, arci nikoli bez všelikých chyb a nedopatření, jak už podrobně ukázáno Mýcëninem v Athenaeu (roč. V., 46—49), ale všude jeví nadšenou úctu a lásku k Šafaříkovi. Za důkaz uvádím: Brandl už v úvodě spisu svého (str. 1) velebí význam Šafaříkův a s pravým nadšením mluví o vzácných vlastnostech Šafaříkových: o jeho geniálnosti (21, 131), o gigantické síle pracovní (26, 68), o nadlidské síle duševní (27), o duševní pružnosti jeho (131), o neúmorné pilnosti (27), o vlasteneckém zápalu (19 a j.), o vroucí lásce k Slovanstvu a k národu českému (139 až 140), o vědychtivosti (68—72), o učenosti (133—134) a methodice (133), o hlubokém a vřelém citu (82, 86—87, 141), o šlechetné povaze (25), o lásce k vlastní rodině (42, 54), o obětovnosti (30), o nezištnosti (128), o nesobeckosti (72), o ideálnosti (10, 141), o vděčnosti (31, 109) a uznalosti k jiným (140), o mučednictví jeho (66), o všeobecné úctě a lásce k Šafaříkovi (64—65), o své vlastní lásce a vděčnosti k Šafaříkovi (140). Též o manželce Šafaříkově mluví s nejvyšší úctou (na str. 4). Kdekoli se zmiňuje o nepříznivých poměrech a hmotných nedostatcích Šafaříkových (jako když popisuje svízele a tělesné útrapy

Šafaříkovy na str. 51 66), činí to po každé s opravdovou šetrností a s vlastním soucitem, jakož i proto, aby vysvětlil přirozený vývoj a neblahé konce nemoci Šafaříkovy, aby čtenář měl s Šafaříkem upřímnou soustrast. Ba toto nadšení pro Šafaříka svedlo jej i k některým příkrým a nesprávným úsudkům o Dobrovském (str. 16—18). Všecky tyto projevy jsou, myslím, dostatečným svědectvím, že Brandl o Šafaříkovi smýšlel pěkně (neboť výrok, že Šafařík nebyl dosti tvrdou povahou k bojům politickým a štítil se politisování, nestačí přece na důkaz nepěkného smýšlení Brandlova). Věda a povaha musí se tu rozlišovati. Neškodilo by tedy trochu víc opatrnosti a šetrnosti! Vždyť i domnělá komičnost (Athenaeum, V. (r. 1887) str. 49 v levo) věty Brandlovy: „šlechetný archimandrita Mušicki, sice srbský mnich, ale národu svého a osvěty jeho veliký horlitel“ vezme za své, srovná-li se s ní podobný výrok Šafaříkův: „Dobrý jináče muž a přítel můj: ale mnich!“ (Vlček, P. J. Šafařík, str. 63, a ještě více podobných výroků na str. 64, kde Šafařík výslovně praví, že mnišstvo by rádo udusilo každou jiskru národního uvědomění.)

Ježto Benedikti sblížil Šafaříka s Palackým, tak že v dalším životě pracovali společně, jest přirozeno, že v částce V. přechází Jakubec k Palackému, vypravuje o poměrech jeho doma i na studiích, jak se sám vzdělával mimo školu a přeložil Macphersonova Ossiana. Spisovatel pěkně vystihuje hlavní rysy povahy Palackého a vysvětluje, kterým prostředím v něm asi vznikly: náboženským (církví totiž bratrskou), rodinným (otec vynikal i povahou i energií) a později školským. Fenomenální paměť konala Palackému výtečné služby nejen při studiu povinném, nýbrž i soukromém; Palkovič ho využitkovával nesvědomitě; po knihách dychtil Palacký náruživě. Stručně a jasně vylíčeno tehdejší ovzduší na lyceu prešpurském a účinek učitelů na Palackého. Přátelství Benediktiho vedlo Palackého k lepšímu poznání poesie (79). Palacký sám učil se francouzštině, angličtině, vlaštině, ruštině, srbštině, staroslovanštině i maďarštině. Ossiana přeložil velmi zdařile.

V části VI. mnoho světla vnáší do známého boje literárního o prosodii. Srovnává literární snahy naše s německými a vysvětluje původ zápasů těch řka, že mnozí theoretikové horlivým studiem klassických literatur byli svedeni k mylnému mínění, že časomíra měla by zavládnouti i v moderním básnictví.

Spisovatel dokazuje, že snaha ta ve velkých literaturách již mohutně rozkvetlých nemohla míti tak pronikavého účinku jak u nás, kde poesie teprv se zachycovala nepevnými výhonky, a každý mocný projev literární (jako „Počátkové čes. básnictví") měl ovšem i mocný vliv (82). Ukazuje podrobně genesi spisu právě zmíněného, že má základy v názorech modernějších filologů německých (83). Tvrdí dle důkazů Králových, že spis morálně byl podnícen Jungmannem. V boji tom Stach po prvé uvaluje na Dobrovského podezření, že jest Němec původem i smýšlením. „Počátkům" věnována důkladná pozornost (82—97); rozbírá cenu jejich, pochybení a theoretické vítězství dle nejnovějších výzkumů Králových a Máchalových. Za nejslabší stránku „Počátků" pokládá, že Palacký se Šafaříkem nepronikli k podstatě básnické (k obsahu), nýbrž nabádajíce především k libozvuku, vtěsnali pojímání poesie do vnější formy (90—91). Za příkladem Němců vystupovali horlivě pro mateřštinu a výbojně proti němčině; příčinou nenávisti k němčině byla prosodie přízvučná, kterou pokládali za porobnou závislost na Němcích (93), ač neprohledli, že sami lpí otrocky na učeném mínění německém (totiž Hermannově). Naopak dle Jos. Krále konstatuje Jakubec, že odsuzované druhdy Hněvkovského „Zlomky o čes. básnictví" nebývaly doceňovány, že leccos vytkly správně (o povaze českého jazyka, dávaly přednost obsahu před formou 98—100). — V stručné části VII. jedná o básnických pokusech Palackého; akcentuje v nich vlivy staroklassické a Klopstockovy a prohlašuje Palackého pro nápadné shody v zálibě básnické, ve formě a výraze nejdůležitějším napodobitelem Klopstockovým v čes. literatuře (101). Připomínám to tu proto, že na tento vliv obyčejně se zapomíná v našich učebných knihách. Rozbírá a vyčerpává s vhodnými citáty obratným a přesvědčivým způsobem látku i formu poesie jeho: lásku k vlasti, k řeči a Slovanstvu, zárodky to idejí a pozdějšího světového názoru jeho. Vytýká mu, že se nedopracoval formy samostatné. Chtěl skládati dramata a epopeje. Jakubec také srovnává básnění Palackého se Šafaříkovým a dospívá k úsudku, že Šafaříkovi náleží přednost: Šafařík měl větší nadání básnické, kdežto uhlazenou mluvou vyniká Palacký. — Ze společného pobytu Šafaříkova i Palackého (vylíčeného v části VIII.) vynikají zvláště tyto momenty: nerozlučné přátelství obou jinochů, spo-

jení k literárním činům, šťastné a duševnímu rozvoji neobyčejně příznivé poměry. Palacký, který nestudoval na universitě, obcuje Šafaříkovi šířil svůj duševní obzor, a jako vychovatel v rodině šlechtické účasten byl blahodárného vlivu Niny Zerdahelyové, k níž lnul poměrem více než přátelským (109—112): tehdy totiž vzdělané dámy šlechtické vynikajícím způsobem účastnily se ruchu, směřujícího za vyššími snahami osvětnými. Učené disputace v těchto společnostech bystřily samostaný úsudek a výmluvnost. Známost s Kollárem neúčinkovala hlouběji na Palackého. — Zvláště zajímava jest částka IX., která líčí život Palackého až po příchod do Prahy r. 1823, sebevzdělání jeho a názory. Zbudována je dle vlastních zápisků a korrespondence Palackého a dává nám proto přímo a hluboko vniknouti do nitra Palackého. V období tom upevnil svou povahu, dokonal své vzdělání bez university svou vlastní přičinlivostí a prací studiem slavných spisovatelů; proto pochopujeme snadno, proč právě on doporučoval národu, že v práci a vědění jest naše spasení: vždyť to bylo jeho životní heslo a právě tou dobou se osvědčilo stkvěle. Uvádím některé důležité momenty: spisy anglické přivedly jej k historickému studiu (116); vznikla v něm náklonnost k vědám politickým; rád pěstoval hudbu. I na něho, zvláště na politické názory jeho, mocně působilo prostředí jenské učiteli a přáteli (Šafaříkem, Benediktim, Kollárem) v Jeně vychovanými, členy literární společnosti, a většinou knih tam vydaných. Neúmorným studiem geniů filosofických a historických (angl., franc. a něm.) zjednával si široký rozhled světový a nahradil vzdělání universitní. Aristokratismus Palackého vysvětluje se stálým žitím ve společnosti vyšší (119). Politické názory, 119—120. Má překvapující prozíravost pro tehdejší poměry v Rakousku a pro vlastní jednání politické. Náboženský názor, 121—122. Dalekosáhlý účinek pobytu jeho ve Vídni; styk s Kopitarem a s Dobrovským, jenž uvedl jej do odborné vědy historické, ustálil v něm již úmysl státi se historikem českého národa. Úsilí a práce v oboru aesthetickém (124). — Částka X. jest vlastně dokončením částky VI. přerušené životopisem Palackého a Šafaříka; oceňuje význam „Počátků českého básnictví“. Shledává jej v nezvykle přísném měřítku dosavadní literární činnosti české; je to tedy literární revoluce, český „Sturm und Drang“. Je to první zjevný odpor pokolení

mladšího ke staršímu, a to hlavně k Dobrovskému, nejen jakožto tvůrci nenáviděné prosodie přízvučné, nýbrž i jakožto domnělému napodobiteli a obhájci německého ducha u nás (125); je to tedy boj proti starovlastenectví (129). Mnohým tehdejším básníkům ukřivdili úsudkem příliš příkrým (127). Leccos opakuje se z části VI., neboť se podává obsah i rozbor „Počátků", jejich přednosti a vady, jejich význam; z velké části věci ty byly probrány už v části VI. Nově tu vytýká účel „Počátků": nesnadnější technikou básnickou chtěli postaviti hráz proti záplavě hluchého veršovnictví českého a obrátiti mnohé plané veršovce k zanedbané próse české. Tento účel měli společný s Jungmannem (131); jen požadavky jejich byly rozhodnější. Zastavili rozvoj české prosodie. Podobně probírá „Zlomky o českém básnictví" Hněvkovského (129–130), kterými Hněvkovský podnikl nekritickou, zaslepeně sobělibou revisi české literatury.

Rozsáhlá hlava III. (136—231) věnována třetímu velikánovi té doby, Kollárovi, jakožto básníku a buditeli, a sepsána rovněž dr. J. Jakubcem, jenž už dříve proslul důkladnými studiemi o Kollárovi, jakožto odborný specialista a neméně jakožto znamenitý aesthetický a věcný vykladatel Kollárových básní. Hojnou a vděčnou látku rozdělil přehledně v 6 menších částí. V I. probírá mládí a vzdělání Kollárovo v Uhrách, jakož i mocný vliv Rožnayův na vlastenecké a slovanské uvědomění Kollárovo v Báňské Bystřici (146—149), při čemž vůbec oceněna činnost Rožnayova. Znalecky líčí ovzduší, v němž rozvily se duševní schopnosti Kollárovy, uvádí stručně, jasně a přehledně všechny důležité momenty z jeho vychování, které měly účinek na rozvoj povahy jeho, schopností a vzdělání, boj s nepříznivým osudem; srovnává školy a vychovávání v B. Bystřici s Prešpurským (143). Dospívá k úsudku, že Kollárovo vzdělání mělo více ráz všestranné učenosti než filosofického prohloubení (145). — V II. částce velmi jasně a názorně seznamuje čtenáře s účinky pobytu jenského na Kollárův ideový vývoj; srozumitelně vysvětluje theologický racionalismus, jenž tehdy kvetl („rozum lidský jest určujícím činitelem v náboženství" 153), a tím dobře vyhovuje účelu: poučiti širší obecenstvo. Určuje podrobně vliv jednotlivých učitelů Kollárových na ducha jeho (zvláště Okenův a Ludenův 154—155), dotýkaje se i jednotlivostí (155—156); dle

toho možná se i domnívati, že Kollárovy fantastické výklady filologické zaviněny jsou Okenem, jenž do věd přírodních přiměšoval i mnoho poesie a fantasie. Proti Vlčkovi tvrdí Jakubec, že Kollárův smysl pro přírodu rozvil se teprve v Jeně a že jej Kollár ve svých „Pamětech" přenesl do svých let jinošských (157). Ukazuje, jakou důležitost měl Benedikti pro národní uvědomění Kollárovo (159—160), a jak vzniklo archaeologické slovanství Kollárovo (161). — V části III. dobře líčí původní podobu a účinek „Básní" Koll. z r. 1821.[1]) Rozbírá je, zkoumá motivy, stopuje napodobení, prameny a srovnává se vzory, odhaduje pravou cenu jejich. Konstatuje proti obyčejnému výkladu, že znebeštění milenky básníkovy bylo vykonáno už r. 1821 (str. 168) básnickou fikcí. Shledává u Koll. dle Marka synthesi antiky a romantiky. Důkladně oceňuje „Nápisy" (170—173), ježto z nich nejlépe poznáváme básníkovy názory na svět a na život i závislost jeho na prostředí jenském; zejména podrobně rozbírá pověstného „Vlastence", v němž Koll. přenesl k nám německé ideje (172). Všechna důležitá místa doložena jsou vhodnými citáty. — V části IV. všestranně a geneticky popisuje veškeru činnost Kollárovu: filologickou, sběratelskou, úřední, publicistickou a kazatelskou. Práce filologické vysvětluje všeobecným úsilím jazykovým (174). Předmluva k písním lidovým byla namířena proti odlučným snahám na Slovensku (178), proto byla nesnadna. Myslím však, že Kollárovy úmorné a dlouholeté zápasy o církev a školu slovenskou měly býti vylíčeny určitěji a poněkud obšírněji (neb aspoň opatřeny určitějšími daty), protože účinky jejich projevily se také v básnické činnosti jeho, a boje samy nebyly maličkostí. Jakubec věnoval jim pouze 1½ stránky (182—183). Obětovnost Kollárova měla býti také dosvědčena tím, že se zřekl výnosnější a klidnější fary nabízené a že skupoval kde kterou knihu českou i rozšiřoval mezi jinými. — Za to dobře vystižen vznik „Slávy dcery" z r. 1824. V pěkném rozboru „Elegie nad zříceninami sev. Slovanstva" srozumitelně vyznačeny hlavní myšlenky širšímu obecenstvu. Dobře také vyložena skladnost „Předzpěvní" a znělek (živel filosofický a didaktický 193) a přeměna dří-

---

[1]) Čtenáře naše bude snad zajímati, že byly vytištěny na 88 stránkách švabachem a prodávaly se za 10 kr.

vějších „Básní“ na „Slávy dceru“; vytčeny v ní ozvuky z cizích luhů (Schulze, Lessinga, Grillparzra) a komposiční úkol několika znělek, aby mohly býti sjednoceny živly nejednotné (vlast a milenka); jasně vysvětleno splynutí milenky Kollárovy v genia slovanského (196—197). Význam „Sl. dcery“ shledává Jakubec v tom, že „Kollár dovedl světové proudy ideové sloučiti v účinný celek (200) s myšlenkami a snahami, které našel v domácím prostředí“. Uvádím jako zajímavosti nikoli každému známé, že censor „Slávy dcery“ z r. 1824 byl prý propuštěn, a známá znělka „Blaze, kdo si jeden čistý atd.“ přejata ze Schulzovy „Bezauberte Rose“ (193). — V části VI. posuzuje „Slávy dceru“ v novém vydání a zpracování (z r. 1832) a určuje význam Kollárova poslání básnického (201—231). Všude vidno, že se Jak. zabýval důkladně studiem poesie Kollárovy, že prostudoval všechny prameny příslušné a upozorňuje i na případné úsudky starší (215). Podobně probírá a charakterisuje změny v jednotlivých zpěvech s příhodnými příklady (buď celými znělkami neb obsahem jejich). Správně vystihuje všechny ideje, přednosti a slabosti Kollárova díla. Sleduje závislost jeho na Herdrovi (filosofickém pojímání Slovanstva), Dobrovském (212), Danteovi (nevede si tak poeticky a aestheticky jako Dante), vysvětluje přirozeně a jasně allegorický ráz (Mílek 213). Třídí podrobně přidané znělky dle povahy jejich; vytýká milostným (přidáno jich přes 80!), že jsou strojeny a neživotny (202); tehdejší ideje národnostní a humanitní promítal do minulosti (205); zabředal stále víc do nepevné archaeologie a historie, mythologie a filologie slovanské (205). Dle Dobrovského (a před ním Schlözra) mezi hlavními repraesentanty slovanských jazyků neuvádí Bulharů (212); zůstal nedotčen účinkem národních písní, ač je sbíral (217). Pohřešuji tu zmínky, že také denníkovitou podobou svého putování po krajích slovanských (jak uvádí Vlček) napodobil Byrona. Dobře vystižen účinek „Sl. dc.“ na vrstevníky i na 2 pokolení, na mluvu naši básnickou. Zajímav jest přehled úsudkův o Kollárovi, zvláště Mickiewiczův (222—223) a Vrchlického (224). Chybné myšlenky Vrchlického uvádí na pravou míru, tvrdě proti němu a Voborníkovi, že Kollár měl nedostatek fantasie (224—225). Stručně probírá též kriticky Menší básně Koll. Básníkova činnost filologická, publicistická a politická (o vzájemnosti slov.), cestopisná a archaeologická naznačena jen docela zběžně a stručně,

poněvadž jsou jí nepochybně vyhrazeny jiné kapitoly; nebude-li však činnost tato posouzena později, pak by tyto zmínky byly příliš stručny, i uznáváme-li, že pro vědu tato činnost není důležita. Ve spise tak obšírném a důkladném chceme přece poznati podrobněji obsah, vady těchto děl a též důkazy o nesprávnosti jejich.

Nevelkou, ale velmi instruktivní hlavu IV. o Slovensku katolickém (232—264) napsal svým obsažným a duchaplným způsobem Jaroslav Vlček. Mnohého snad překvapí, že Vlček zařazuje sem i literaturu slovenských katolíkův, a to dokonce proti vůli jejich; vyslechne-li však závažné důvody jeho, přisvědčí mu, že i tato literatura náleží společné slovesnosti československé, že chtěla sice osamostatněti, ale neosamostatněla, jsouc poněkud svislou ratolestí na slovesném kmeni společném (232), kterou historicky a logicky nelze jinam řaditi Odchylné hnutí katolíků stopuje od prvopočátku a přesvědčivě dokazuje skutečnými a to hojnými doklady, že slovenští katolíci do své češtiny nejprve bezděčně, později uvědoměle nechávali vnikati dialektický živel (234—235); tak si vedly také patenty úřední a učebnice školní. Způsobem tím se ovšem také valně usnadňovalo spisovatelství; ale uvádí za hlavní důvod, že Slováci katoličtí začínali činnost literární za doby jazyku českému velmi nepříznivé, kdy přesnost a jednota její klesala stále, kdy každý psal, jak chtěl a uměl, kdy také jiní kmenové slovanští sahali k literatuře živé, k mluvené řeči lidové jakožto výrazu své zvláštní kmenové a jazykové individuality. Také Bernolák zásadu odluky nevyslovuje z posavadních důvodů protikacířských, nýbrž přímo jako theoretický požadavek osvětné a literární samostatnosti kmenového uvědomění slovenského. Snaze Bernolákově vytýká nedůslednost, polovičatost, protože za spisovnou slovenštinu zavedl nářečí západoslovenské, blízké češtině spisovné (241). Významu literárního snahám těm dodal teprv básník Hollý (248—264), jehož názor o bernolákovštině Vlček vykládá za velký, historický omyl (249), protože Hollý sám rozvíjel se účinky naší literatury společné, jen jazykem napodobil Bernoláka. Pohnutky k lit. pracím, forma, prosodie, napodobení Homera i Vergila, zásluhy jeho vylíčeny a označeny kriticky, spravedlivě; básnická činnost Hollého podmíněna a umožněna byla tehdejší

zálibou v klassicismu; vytýká za hrubou vadu, že nesestupuje do hlubin lidských duší, že eposy jeho neznají lásky proti básníkům všech národův. Hlavní úsudek Vlčkův vyznívá v ten rozum, že Hollý formou podal nám vlastně pouhé básnické imitace starých Řekův a Římanův, ideově pak obměnu myšlenek svého velikého předchůdce Kollára (262). Verše ty lidu slovenskému zůstaly zcela neznámy. — Obsah „Svatopluka" měl býti podán poněkud obšírněji; čtenáři dle stručného výkladu Vlčkova na př. není jasno, proč Svatopluk „neočekávaně" se přidá ke svým krajanům (253) a spojí se s vlastním sokem Slavomírem.

Hlava V. dosti obšírná (265—313), napsaná drem Janem Máchalem a rozdělená do 3 částí, jedná o V. Klim. Klicperovi. Máchal stanoví značnou jeho důležitost v dějinách českého dramatu pro původnost jeho, vyvrací některé nesprávné nebo nespolehlivé zprávy životopisné (272), užívaje důkladně příslušné literatury a samých pramenův. Konstatuje přesně, které byly první hry Klicperovy (rytířská činohra „Zdeňko Zásmucký neboli Rytíři blaničtí" 1816) a podává přehled her Klicperových dle doby složení (271—276), úhrnem 56, většinou původních. Probíraje vážná dramata (277—290) i veselé hry (290—300) Klicperovy charakterisuje některé z nich, zkoumá původ jejich, srovnává s německými (278, 283, 284) a odhaduje cenu jejich. Rytířské hry překypují krvavou romantikou (279), vrhajíce temné stíny na vkus Klicperův. Lépe se zdařilo zdramatisování lidové pověsti v „Loketském zvoně". „Blaníkem" názorně a živě předvedl vlastenecký moment, snaže se vzbuditi sebevědomí a důvěru v lepší budoucnost českého národa. Dramata s látkou historickou nehrubě se liší od rytířských (281). Máchal korriguje právem Šubertův výrok, že Klicpera řadí se k nejsamostatnějším duchům naší literatury v první polovině XIX. století, a dokazuje rozborem, že u celé řady dramat jest pouze vlastní dramatická forma jeho, obsah jest přejat z děl cizích (285); neupírá však Klicperovi nevšedního talentu dramatického. Co do techniky vytýká skoro všem dramatům epický ráz; umění jeho zkoumá rozborem nejlepší tragedie „Soběslav" i některých jiných. Neovládal též obratně divadelní techniky (III. jednání „Soběslava" má 9 proměn!) Romantika rozpoutaná, dikce příliš strojená. Více samostatnosti osvědčil ve veselohrách, řídě se nejvíce módním Kotzebuem („Zlý

jelen" též dle Katzebue). Máchal stopuje bedlivě, pokud Klicpera všímal si poměrů vlasteneckých, politických a veřejných, a uvádí na pravou míru přílišné chvály Šubertovy, proti němuž tvrdí, že nelze ani vážně mluviti o tom, že by veselohrami Klicperovými byl zachován kus soukromého života v českých městečkách z doby po válkách Napoleonských; připouští pouze, že Klicpera učinil o to první pokusy (293). Rozebírá důkladně veseloherní jeho techniku, zejména prostředky k zauzlování komických zápletek (296—298), dokládaje se hojnými citáty z předmluv i veseloher; uznává, že některé veselohry a frašky jsou stavěny velmi obratně. Mělo se však vytknouti, že názvy osob tvoří mnohdy nesprávně. V části IV. zabývá se povídkami, básněmi a deklamovánkami Klicperovými. Povídkám vytýká právem, že nepodávají věrných obrazů z minulosti, zabíhají často do fantastických výstředností; Klicpera kráčel tu hlavně za Van der Veldem, psal napořád hrůzostrašnou manýrou romantickou, pozbyv vnímavosti pro ušlechtilejší a vážnější pojímání látek historických (306); za nejzdařilejší uznává povídku „Věnceslavu". Balladista byl nedobrý, rozvláčný; také deklamovánky nemají ceny poetické. Celkový úsudek o Klicperově významu v naší literatuře shrnuje v V. části (308—313) v tento rozum: Klicpera vyniká nad své předchůdce invencí, hojnou produktivností, vzletem fantasie, obratností technickou, lehkým ovládáním dialogu a svěží dikcí. V oboru veseloherním jest průkopníkem a zakladatelem české národní veselohry. Nebyl však geniem; neuměl se vybaviti z vlivu nevkusných a podružných dramatiků německých, ač skladby jeho se vyrovnávají průměrným výtvorům dramatiků německých. Toho důkazem, že hry Klicperovy hojně byly překládány do němčiny (309) a byly provozovány s úspěchem. Více přihlížel k síle a pádnosti výrazu než k uhlazenosti a přesnosti jazykové.

Týž spisovatel v hlavě VI. vylíčil Jana Jindřicha Marka (314—339). Předeslav dle svého způsobu instruktivní životopis rozbírá jeho erotiku a původ její (z četby), básně rozjímavé, epigrammy a ballady, stanoví pravděpodobný rozdíl mezi balladou a romancí Markovou (319), dokazuje, že známý „Horymírův skok" jest napodoben dle německého básníka Griesla (Ritter Horimir). Prvotiny Markovy vznikly vůbec za silného vlivu poesie německé. (De la Motte Fouqué, Matthisson, Hölty, Goethe, Schiller). Episodicky zařadil sem k letům dvacátým Máchal Karla Sudi-

míra Šnaidra (325—326), jenž šířil nechutnou a neumělou anakreontiku se slabými balladami. Též u J. J. Marka shledává Máchal málo pravé poesie. Stopuje vývoj povídek Markových a stanoví účinek cizích vzorů: Lindy (napodobil jej „Radomírou"), Claurena, de la Motte Fouqué, Aug. Lafontaina (331). V „Jaroněvu z Hrádku" učinil Marek vážný pokus, aby vystihl kulturní ovzduší s dobovým koloritem, a dosti věrně zachycuje události tehdejší doby. „Mastičkářem" vzbuzoval národní sebevědomí a nadšení vlastenecké; za nejzajímavější povídku jeho prohlašuje Máchal „Volšanský zámek".

V hlavě VII. (str. 340—417) seznamuje nás Jaroslav Kamper povšechně s českým dramatem za let 1821—1848 a ovšem neúplně, protože z této kapitoly vyňati dva hlavní vzdělavatelé dramatu: Klicpera a Tyl, aby jinými spisovateli byli vylíčeni na jiném místě. Kamper slohem jasným, duchaplným a poutavým, jeví lásku k předmětu a shovívavost s pěstiteli jeho, líčí celé tehdejší ovzduší, společnost a snahy o české divadlo, srovnává německé divadlo a ochotnické hry české, podává stručnou historii českého divadla (342—343), v němž nerozhodovaly momenty umělecké, nýbrž vlastenecké. Začíná prvním uměleckým dramatem českým, Angelinou a přechází k literární činnosti Turinského, jehož si vlídně všimli i v Berlíně a ve Vídni (344). Vylíčiv nadšeně studie jeho a snahy, oceňuje osudovou tragedii jeho Angelinu a podává trefnou charakteristiku tragedií osudových vůbec (rozpoutaná fantasie hýřila divokými orgiemi, 346—349), srovnávaje literární poměry v sousedním Německu a účinek jejich na nás. Odhaduje nestranně přednosti i vady „Angeliny", vytýká naivní a nemožný děj a charakteristiku plnou rozporův (352) a shledává podobnosti s básněmi Müllnerovými a s Houwaldem. Svědomitě pak rozbírá zlomky tragedie „Vládyka Mirovít" a shledává v tragediích Turinského vážné aspirace i zřejmý cit básnický, který dle úsudku Kamprova chyběl J. Er. Vocelovi. Ten se totiž také pokusil o drama osudové „Harfa" (vyšlé 1825) a nedovedl uhlazeností formy zastříti mdlý a náboženský obsah; v ní soustředěny jen vady tragedií osudových, mnoho lyriky a epiky, místo povah loutky, závady až směšné. — Po té přechází k hrám historickým, jen u vážných pokusů déle prodlévaje; vzpomíná tu nejedné práce již dávno právem zapomenuté. Není divno; tehdy dramatická horečka lomcovala

mnohými; některé vábil vavřín, jiné zase snaha vlastenecká — vzniklo tu mnoho prací nedospělých, jež propadly úplnému zapomenutí. Proto širší obecenstvo uslyší tu leccos nového a zajímavého.

Nejprve zkoumá příčinu her historických, pak podává přehled jejich (363). Lindův „Jaroslav Šternberg“ stal se oblíbeným rekem dramatickým; 6 spisovatelů jej uvedlo na jeviště. Hněvkovský r. 1835 vydal tragedii „Jaromír“, jejíž látka i básnická schopnost Hněvkovského tu posouzena svědomitě; vytčena vnitřní nepravdivost, neurčitost a příliš romantické rysy, anachronismy, naivnosti, nebásnická dikce, směšné nemožnosti (374). Mnohem lépe, ač jen zlomkovitě, zpracoval tuto látku Mácha v „Bratrech“; Kamper dle toho míní, že předčasnou smrtí Máchovou utrpělo naše drama tou dobou těžkou ránu (378). Známý lyrik Picek neměl pro drama ani vynalézavosti ani tvůrčí síly, nebyl dramatikem; druhé jeho drama (Král Vratislav na Moravě) nevyšlo tiskem. Mnoho místa věnováno Macháčkovi, jehož tragedii „Záviš Vítkovic“ prohlašuje za nejcennější dílo toho období. Rozborem povahy Závišovy dokazuje nejasnou a neživotnou charakteristiku osob. Ač není velkým dílem uměleckým, nelze jí upříti myšlenkového jádra, slušné techniky, účinnosti některých scen, tragického naladění, básnické dikce (391). Dotknuv se ještě Vinařického truchlohry „Jan Slepý“ (jíž vytýká zmatenou osnovu, chudý, rozvleklý děj bez erotického živlu, chatrnou spojitost, nehistoričnost) a Turinského „Pražanů r. 1648“ (nemají pro lyričnost pravého dramatického života), podává stručnou bilanci (397—398), že české drama historické jest ryze romantické a vlastenecké, vybírá látky tajemné, nelíčí velkých konfliktů dějinných, nýbrž stopuje zápas jednotlivcův o moc a vládu, přestává na historismu povrchním, nevšímajíc si určitějšího zabarvení časového. Potom přechází k třem veselohrám této doby; příznivě posouzeni Macháčkovi „Ženichové“, Svobodův „Karel Škréta“ je rozvláčný, a Lykiškova „Bílá paní“ jest bezcenná, bizarrní práce s podivínskou mluvou. — V oddíle III. všímá si tří dramat s látkou nečeskou (Vlčkovy „Jeftovny“, nudné, bezcenné kuriosity, Turinského „Virginie“ (bez svěžesti a vzletu se směšnými naivnostmi 404), Macháčkova „Bulhara“ (nešťastně napsaného). — V oddíle IV. probírá hry ze života tehdejšího. Řídily se vkusem a zálibou, které vládly tehdy na jevištích ně-

meckých (mimo prý Klicperu a Tyla.[1]) Hlavními vzory byli: Kotzebue a Raupach; vynalézavost mdlá, cíle nízké, předpoklady nemožné; osoby pouhé loutky bez života a duše; nezbytným závěrem svatba. Povšechnou břitkou a ironickou charakteristiku takových her podává na str. 408—409 a za typický doklad uvádí Přibíkovy „Bílé klobouky“ (s úžasnou naivností, fraškovitostí, nevkusem) i několik jiných příkladův. Správně vytýká jako chybu, že již jména osob vystupujících vymyšlena tak, aby vzbudila komický účinek. Zajímavo, že proti Kotzebuovštině a Raupachovině pokusil se o reakci — ač bez úspěchu — několika veselohrami J. J. Melichar, voj. úředník (413). Ani dvojaktová veselohra Erbenova „Sládci“ nevyniká novostí motivu nebo výraznou charakteristikou.[2]) Nedokončení Langrovy „Márinky Záleské“ pokládá Kamper za ztrátu pro naši literaturu a snaží se shledati na ní mnoho předností (postavy zachyceny ze skutečnosti, kresba realistická, dramatické akcenty, zauzlení a konflikt originální); ale tento úsudek jest příliš přízniv, a dr. Hanuš v témž spise, mluvě o Langrovi, pronáší o dramatickém nadání Langrově mínění zcela odchylné (str. 653) a chce je také dokázati. — Vůbec se mi zdá, třebas studie Kamprova napsána jest znalecky, duchaplně a zajímavě, že byla složena trochu na kvap.[3]) O tom by svědčila některá nedopatření a nepřesná osnova celého pojednání: 1. tragedie osudové, 2. hry historické, 3. tragedie a dramata s látkami nečeskými, 4. hry ze života tehdejšího (s látkou českou i nečeskou pohromadě!). Neboť chtěl-li spisovatel za hlavní dělidlo vytknouti českost nebo nečeskost látky, pak měl si celou látku rozděliti do dvou hlavních částí s podružnými kategoriemi; na př.: A) 1. tragedie osudové, 2. hry historické, 3. hry ze života tehdejšího s látkami českými; B) 1. 2. 3. (tytéž kategorie) s látkami nečeskými. Ale poněvadž látka česká i nečeská musí se zpracovati podle týchž zákonů dramatických a poněvadž někdy týž básník zpracuje látky domácí i cizí, bylo by přirozenější rozdělení asi toto: 1. Tragedie osudové.

---

[1]) Ale ani Klicpera nemůže býti úplně odtud vyňat, jak už dříve dovodil Máchal v témž spise (str. 285 a 291).

[2]) Chybně uvádí za rok složení 1833, jak dokazuje Dr. Máchal na str. 802. téhož spisu.

[3]) Možná, že tím spěchem vinen p. nakladatel; ale věci by prospělo více, kdyby p. spisovatelům dopřál dostatečného času.

2. Hry historické. 3. Hry ze života tehdejšího. Kamprův oddíl III. (tragedie a dramata s látkami českými) mohl tedy zmizeti, a v doslově k tragedii mohlo se poznamenati, že všechna dramata mají látku domácí, jen 3 cizí; úsudek o nich mohl býti zařazen na příslušné místo (k Turinskému, Macháčkovi a Vlčkovskému), jak učinil Kamper sám v části IV. Ale i toto rozdělení se mi nezamlouvá úplně, protože se jím přihlíží jen k látce věcné a zapomíná se na spisovatele; tím dramatická činnost jejich se tříští do několika částí a rozkouskováním se zatemňuje přehled úplné činnosti jednotlivcovy (čtenář si jej musí sestaviti sám); na př.: o Turinském a Macháčkovi mluví se na 4 různých místech, o Vlčkovském na 3 místech, o J. Řezníčkovi na dvou. — Pokládám také za vadu, že u některých spisovatelů data životopisná podána mezerovitě a neurčitě (nebudou-li snad doplněna v některé kapitole pozdější), na př. o Macháčkovi se nedovídáme, čím byl (383). Neškodilo by také, aby důkazy mínění autorových byly uváděny hojněji a prameny citovány častěji. Za to se mi líbí, že si Kamper všímá bedlivě, jak která látka v dramatické poesii naší byla oblíbena; tak na př. Jaroslav Šternberk byl dramaticky zpracován šestkráte, Sv. Ludmila osmkrát, Záviš z Falkenštejna čtyřikrát a p.

(Příště ostatek.)

„Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů“. Vydáno c. k. knihoskladem ve Vídni 1902 za 1 K 90 h, str. 203. Totéž v Praze 1903 za 30 h, str. 104.

Vetší vydání má předmluvu, již podepsal J. Gebauer; malé jest anonymní.

Nevěda pravé a vlastní příčiny, proč ona pravidla byla vydána, hádám jen, že spatřila světlo Boží, poněvadž touže dobou jednalo se o obnovení pravopisu německého.

Proč u nás německý pravopis opraven byl, jest patrno: byly by přílišné různosti formálné nastaly, jakmile v Němcích odhodlali se vymýtiti zbytečné *h* (rot, tat m. roth, that); jinak obnovený ten pravopis původu čistě vědeckého anebo historického není.

Podobných formálných příčin vydávati pravopis český nebylo, neboť nemáme vlastně nijakých nápadných zbytečností kromě porůzných některých slov, na př. píšeme *dž*ber místo etymologického čber; „poněvadž“ (= po + ně + va + če) mělo

by se spíše psáti „pončva*tš*“ t. j. „poněvač“. Návrh pak jistého reformatora, aby se nečinilo rozdílu mezi tvrdým *y* a měkkým *i*, může býti formálním jen tomu, komu řeč česká jest volapükem, nikoli organismem zákony tisíciletými řízeným.

Vždyť i ten reformator, který povolil nepsati *ť* a *ď*, neuvážil, jak hluboko zařízl do českého zvukosloví *i* tvarosloví; pročež po duchu českém nehřeší ten, kdo mluví a píše hos*ť*, milos*ť*, ze*ď* atd.

Slovem: nebylo nijaké naléhavé formální příčiny vydáváním Pravidel českých (ačli ten jest jejich původ) nápodobiti Němce, poněvadž při našem maličkém národě nemohly se vyvinouti tak křiklavé různosti pravopisné, aby na př. Morava psala jinak než Slezsko a oboje zase jinak než Čechy.

Vždyť při pravopise našem celkem tak jednoduchém pravopisné různosti nepadají ani na váhu proti hrozné korrupci syntaktické a proti nesprávnostem tvaroslovným.

Se zřetelem tedy k těmto okolnostem, že při moderní češtině nemáme pomalu již ani kusa slovanské skladby, nýbrž napořáde českou němčinu (a tato cizí skladba našimi školními knihami zvláště pro vyšší ústavy čím dále, tím trvaleji se zakořeňuje); dále hledíc k úžasné neznalosti tvaroslovné, jak se jeví též u spisovatelů chválených (na př. pronomen já skloňují mně, mně, mně, mně, mnou): z těch příčin byli bychom se těšili, kdyby místo obsáhlé poučky o interpunkci bylo se promluvilo aspoň o hrozném našem slovosledě německém.

A pokud se týče pravidel pravopisných, na př. stran kvantity, očekávati smíme dnes vědecké odůvodnění soustavné; soustavné průvody, kdy samohlásky dloužíme, soustavné vývody, kdy samohlásky krátíme.

A místo takového vědeckého postupu, kterým by netoliko žáček, nýbrž i učitel nahlédl hlouběji zvláště v zákony, kterak tvoříme slova, čteme pravidlo: „Píšeme *ý*, kde se obecně vyslovuje místo něho *ej*; a píšeme *y*, kde tvar některý příbuzný má na témž místě v obecné výslovnosti *ej*: b*ý*ti, p*ý*cha atd., byt, obydlí atd.“!!

Trnul jsem, že pravopis vydaný počátkem 20. století takovou didaktickou starožitnosť, která se dobře hodí do Pařízkovy (1813)

anebo do Tomíčkovy dobropísemnosti, hned do 3. paragrafu položiti mohl.

Ubohá česká mládeži, která budeš mořena, mučena a sužována dvěma prý pravidly, kdy se píše *y, ý, i, í,* ze kterýchž dvou pravidel jedno má 9 odstavců; druhé pak 5 oddílů, z nichž poslední mají zase různé výminky!!

Však nechajíce věc, pokud se týče stručnosti, jasnosti a účelnosti těch dvou prý pravidel, stranou, za laskavou odpověď uctivě prosíme:

Kterak se žáček na Moravě anebo ve Slezsku naučiti má, kdy psáti má *ý*, když za svého života nikdy neslyšel mluviti ani p*ej*cha, ani v*ej*ška ani dobr*ej*? (A takovému pravidlu na Moravě i ve Slezsku ve skutečnosti se učí!)

A tu přicházíme k otázce velmi závažné jiné. Byla-li ona pravidla česká psána jen pro Čechy a její obyvatele či pro celý český národ, tedy také se zřetelem ku potřebám českých učitelův i žáků moravských i slezských? Anebo jest pro český jazyk spisovný jen ten dialekt v Čechách mluvený, který napořáde *y, ý, i, í* ano i *e* proměňuje v *ej*, důležit, či mají pro týž spisovný jazyk český svou platnosť, rovnoprávnosť a rovnocennosť též dialekty moravské i slezské?

A Němci mají kromě pravopisu nyní zavedeného, který jakž takž i vědeckosti a historičnosti šetří, též čistě vědecký pravopis, ale nová pravidla česká stojí ještě pořáde na stanovisku zhola jen mechanickém: „Když kvantita je ve výslovnosti obecné zřetelná, bývá psaní snadné"! Učí se tedy jen od ucha, a čemu prý ucho nenaučí, tomu doučují prý pravidla: kdy píšeme *ý, y; í, i, ů, ú* a *ou* atd.

To není vědecké stanovisko, neboť my stojíme již dávno na zásadě jediné správné, že netoliko každý učitel češtiny aspoň středních škol, nýbrž každý žák vyšších tříd gymnasijních musí znáti zákony, proč kdy dloužiti a proč kdy krátiti; musí je znáti a to z těchto příčin:

poněvadž výslovnosť — a to právě v Čechách — jest netoliko dle krajů nestejná anobrž často svrchovaně nesprávná t. j. nečeská; poněvadž výslovnosť v Čechách často v kardinalných věcech různí se od výslovnosti moravské i slezské.

Pro to pro všecko pravopisec český má čtenáři poskytnouti systematický návod i s patřičným prohloubením tak ve zvukosloví jak v odvěké tvaroslovné zákony jazyka českého, aby čtenář uměl rozeznávati též krajinné výslovnosti české, moravské i slezské. A učení pravopisu zvláště na vyšších školách musí se konečně zbaviti mechanismu! Proč tak a nejinak (v každém případě) píšeme, proč dloužíme a proč krátíme: to jest úkolem českého pravopisu.

A nyní k věci samé! V předmluvě ku většímu vydání zarazilo mě, že professor Gebauer béře odpovědnosť jen „za theoretickou část úvodní a dále, co je přejato z mé (jeho) mluvnice příruční“. Za ostatní tedy, za slovník, učinil odpovědny jednoho školního radu, dva ředitele a jednoho professora!

Menší vydání jest bezejmenné a beze všeliké předmluvy. A toto vydání jest daleko lepší, předně proto, že nemá předmluvy s tajemným anathematem na novotáře,[1]) druhé proto, že při jeho abecedním seznamu slov znamenáme ohromný pokrok proti slovníku velikého vydání: u *podstatných neživotných s tvrdým skončením* (až na nepatrné výminky) *neklade koncovky genitivné!!*

I poněvadž mně bylo od osoby autoritativní a k nemalému podivení mému oznámeno, že veliké vydání pravidel jest prý zapověděno, mimovolně hledám příčinu takové zápovědi v tom, co já nazývám pokrokem od velikého slovníka k malému.

Doposud jsem professorovi Gebaurovi dvakráte applaudoval; po prvé, když zanechav špendlíkového boje proti rukopisům chopil se osvědčeného meče (nauky o pádech výrokových, již uveřejnil ve Fil. listech); po druhé, když začal vydávati staročeský slovník; nyní pak po třetí applauduji, že pochoval veliké vydání „Pravidel“, jejichž slovník pro podstatná neživotná neměl žádné jiné koncovky než **u**: absint*u*, aether*u*, achat*u* atd. až do *z*!

---

[1]) O Jungmannovi a Palackém tvrdí se, že učili se klassické řeči české důkladným studiem jednak mluvnic jednak vzorných spisů starších. Škoda, že nebylo udáno, ze které znamenité mluvnice se učili, neboť nám se zdá, že správně naučiti se klassické řeči české napomáhá vždy ještě čtení českých starších spisů a též jinoslovanských více, než nejznamenitější mluvnice. A to tvrdím netoliko jako grammatik, nýbrž také jako učitel s 35letou praksí

Krajnějšího mechanismu grammatikářství české nemohlo již dostoupiti, jako když nejen proti veškeré vědeckosti a historičnosti, nýbrž i proti živoucímu jazyku dosud mluvenému dekretovalo pro všecka vůbec neživotná (rozumí se tvrdá) genitivnou koncovku *u*!

I poněvadž jazyk český chvála Bohu nepoklesl doposud ještě na volapük, domníváme se, že jest nás všech, kdož věříme, že jazyk český jest obdivuhodným organismem, spravujícím se zákony odvěkými, svatou povinností ohraditi se proti mechanismu, jaký se objevil ve velikém vydání Pravidel.

Tudíž připojujeme stručnou nauku, kterak se různí mužská deklinace *u* od deklinace *a*.

Po Miklosičovi totiž Gebauer (a po tomto i Autrata) rozeznávají velice správně deklinaci *u* od deklinace *a* (Gebauer ji nazývá *o*), ale nač se takový rozdíl činí (doufáme, že nikoli pro parádu), to vlastně z našich českých mluvnic neprosvítá, ač ta věc jazykozpytně má veliký význam netoliko po stránce historické, nýbrž i po stránce praktické.

Aby tomu rozdílu naši laskaví čtenáři prakticky porozuměli, podáme jim maličký návod

Litevská řeč, slovanským nejbližší, do dneška ten rozdíl má, neboť slova deklinace *u* mají v nominativě koncovku *us*, slova deklinace *a* koncovku *as*:

med*us* (med), led*us* (led), turg*us* (trh), šun*us* (syn).

I mají tedy česká slova *u*-deklinace v genitivě správně koncovku *u*: lukno med*u*, od led*u*, půjdeme do trh*u*. Co se týče slova syn, přeskočilo do deklinace *a*, poněvadž má v genitivě *a* (syn*a*), kdež vokativ syn*u* (a též jiné pády, o nichž tuto nechceme mluviti) svědčí deklinaci *u*.

Naproti tomu slova deklinace *a* v nominativě mají koncovku *as*: pon*as* (pán), pagon*as* (pohan), prarak*as* (prorok), kurt*as* (chrt); stal*as* (stůl), katil*as* (kotel), pirst*as* (prst), malun*as* (mlýn), kalpak*as* (klobouk), bubn*as* (buben), gryb*as* (hřib), vakar*as* (večer), vainik*as* (věník), svet*as* (svět), dvár*as* (dvůr), kibir*as* (čber), kard*as* (kord), sklep*as* (sklep), rog*as* (roh), knat*as* (knot) atd.

A jako tedy životná mužská deklinace *a* mají v genitivě *a*: pán*a*, pohan*a*, prorok*a*, chrt*a*: tak také vždycky naši předkové netoliko (což v Gebaurově staročeské mluvnici jest dobře označeno) psali a mluvili, nýbrž i my všichni Moravané a Slezáci

mluvíme a píšeme: spadl se stol*a*, řízl se do prst*a*, stál u kotl*a*, šel tak do mlýn*a*, jako my chodíme ještě do kostel*a*; visela mu pentle s klobouk*a*, chodil od rána do večer*a*, nabral vody ze čber*a*, běhal od kout*a* do kout*a*, nabažil se svět*a*, vyšel ze sklep*a*, zajel do panského dvor*a* atd.

Když ale Pravidla úplně mechanicky (poněvadž v mluvnici Gebaurově pod *a* deklinací chybně uveden jest vzor dub-dub*u*) všecka neživotná napořáde skloňují podle *u* deklinace, tedy také džber*u*, kotl*u*, stol*u*, sklep*u* atd. (vyjímaje jediné mlýn-mlýn*a*): pak se uctivě tážeme, aby nám páni původci odpovídali a právi byli, je-li v tom a takovém počínání vědeckosť, je-li v tom šetření historičnosti; je-li v tom šetřeno historické kontinuity?

Ale jestliže jest v národě našem někdo, aby věřil v podivuhodnou a odvěkou zákonitosť naší krásné řeči české, kterak by se nepodivil onomu tisíciletému duchu slovanskému, který takovou nápadnou shodu až mezi litevštinou a češtinou přese všechnu vzdálenosť jak časů tak i míst — dochoval nejen na Moravě a ve Slezsku, nýbrž i v Čechách samých, když vzdor všemu zhoubnému mechanismu mluvnickému pořáde ještě správně mluvíme a píšeme: že od rána do večer*a* chodíme do kostel*a*, vozíme do mlýn*a*, běháme od kout*a* do kout*a*, nenabaživše se svět*a* a vynášejíce ze sklep*a*, čerpajíce vodu ze čber*a*, pojídajíce kus chleb*a* atd. do nekonečna?

Z toho ze všeho jde patrně na jevo, jak dobře Gebauer udělal, že velké vydání Pravidel pro slovník, kterýž všecka neživotná mužská do deklinace *u* zařaďoval jen mechanicky, zavrhl; pozná se také, jaký pokrok znamená slovník malých Pravidel, kdež se čtenáři nechala volnosť, skloňovati ona neživotná jména mužská, jak chce, poněvadž totiž dialekty české nejen v Čechách nýbrž i na Moravě a ve Slezsku historickou kontinuitu příliš zjevně zachovávají, že skloňují neživotná po staročesku, duchem slovanským a po odvěkých zákonech, převahou dle deklinace *a*.

Staročeská mluvnice bude tehda teprve úplná, až bude především statisticky sestaveno, která slova česká ode dávna se skloňovala dle deklinace *u*; i prosíme Brněnského pana přítele, aby ráčil pro staročeskou svou mluvnici sestaviti ze starých spisů českých, která podstatná neživotná měla v genitivě a lokále

u: led, med, trh, vrch, hrach, buk atd., odkudž ledový, medovina, trhový, vrchovina, hrachovina, bukovina atd.

Že ovšem z deklinace *a* musí vymizeti pro neživotná vzor dub-dubu a místo něho že musí nastoupiti na př. mlýn anebo kostel, rozumí se samo sebou.

II. O místních jménech menší pravidla učí: „Jména místní Boleslav, Časlav, Vratislav, Zbraslav, Chrudim, Jaroměř, Choteč, Drahoraz, Olomouc atp. jsou vlastně přídavná jména přivlastňovací. Někdy bývala a v nářečích dílem jsou rodu mužského, v jazyku spisovném však jsou rodu ženského“. Toto pravidlo jest nedostatečné, i třeba je opraviti, jakož l. čtenář z vývodu níže položeného poznati račiž.

Jména místní Olomouc, Bolelouc, Humpolec; Choteč, Skuteč, Třebíč; Drahomyšl, Přemyšl, Domamyšl; Povel, Vicomil; Chrudim, Ohrozim, Velim; Toušeň, Libeň, Liteň; Jaroměř, Chotěboř, Ratiboř; Semetěš, Voldřiš, Řepeš; Bedihošť, Unhošť, Libhošť; Boleslav, Břetislav, Vratislav; Drahoraz, Drahobuz, Zderaz; Sobědraž, Ponědraž, Veltěž — jsou mluvnicky i historicky přídavná jména přisvojovací rodu mužského, k nimž třeba domysliti appellativum hrad, dvůr.

Jakožto přisvojovací přídavná utvořena jsou praejerací t j. koncovkou -ьъ, před kterou mění se souhlásky:

t v *c:* Olomut-Olomouc, Humpolt-Humpolec;
d v *z:* Drahorad-Drahoraz, Drahobud-Drahobuz;
h v *ž:* Sobědrah-Sobědraž, Veltěh-Veltěž;
k v *č:* Chotek-Choteč, Prosek-Proseč;
ch v *š:* Voldřich-Voldřiš, Sobětuch-Sobětuš;
ł v *l:* Vicomił-Vicomil;
sł v *šl:* Přemysł-Přemyšl, Drahomysł-Drahomyšl;
st v *šť:* Bedihost-Bedihošť, Unhost-Unhošť;
n v *ň:* Tušen-Toušeň, Luben-Líbeň;
r v *ř:* Jaromír-Jaroměř, Ratibor-Ratiboř;
m v *m':* Ohrozim-Ohrozim', Chrudim-Chrudim';
v v *v':* Boleslav-Boleslav', Vratislav-Vratislav';

Aby se význam těchto přídavných jmen přisvojovací lépe poznal, podotýkáme, že koncovka -ьъ rovná se koncovkám *-ov* a *-ín.*

Olomouc tedy rovná se tvarům Olomutov = Olomutín; Drahoraz = Drahoradov = Drahoradín; Sobědraž = Sobědrahov

= Sobědražín; Choteč = Chotkov = Chotčín; Voldřiš = Voldřichov = Voldřišín; Vícomil = Vícomiłov = Vícomilín; Přemyšl = Přemysłov = Přemyslín; Bedihošť = Bedihostov = Bedihostín; Toušeň = Tušnov (nyní Tišnov) = Tušnín; Jaroměř = Jaroměrov = Jaroměřín; Ohrozim' = Ohrozimov = Ohrozimín; Boleslav' = Boleslavov = Boleslavín.[1])

Poněvadž všecka tato přídavná jména jakožto přisvojovací nemohou míti deklinace určité čili složené, nýbrž deklinaci podstatných, třeba je skloňovati dle vzoru „meč“.

I nepochybí ani proti mluvnici ani proti historii, kdo je všecka napořáde i v instrumentále skloňuje dle „meč“, poněvadž doposud nejen na Moravě i ve Slezsku, nýbrž i v Čechách samých veliká většina těch jmen jest mužská, jakož na to pádnými doklady jsou český Humoplec a český Bohdaneč, že se mluví za Humpol*cem*, nad Bohdanč*em*.

My spokojíme se na dokladech jen pro hlásku *c*. Jako totiž od Olomut, Bolelut tvoříme přídavné Olomouc, Bolelouc, tak na týchž zákonech ode jmen osobních: Černota, Družeta, Kundrat, Nepřivěta, Uřeta, Arnolt, Bernart, Heralt, Humpolt, Kadolt, Lipolt, Markvart, Rynart, Rudolt, Vakart atd. máme místní jména: Černoc, Družec, Kundrac, Nepřivěc, Uřec, Arnolec, Bernarec, Heralec, Humpolec, Kadolec, Lipolec, Markvarec, Rynarec, Rudolec, Vakarec atd.

I můžeme směle tvrditi, že právě v Čechách mluví se: za Vakarcem, za Rudolcem, nad Rynarcem, pod Markvarcem, za Humpolcem, před Lipolcem, pod Kadolcem, za Heralcem, před Bernarcem, pod Arnolcem, tedy dále také: za Uřecem, Nepřivěcem, Kundracem, Druž(e)cem, Černocem. Mluví se zajisté tak již proto, že věc podporuje též analogie, ježto zdrobněliny příponou -ъcь utvořené jsou též mužského rodu[2].)

Z toho jde, jestliže Pravidla Olomouc (tedy také Bolelouc) ženští, že pro Olomouc na základě nedostatečné empirie stanoví **výminku** od pravidla; stanoví výminku proti historii (u Dalemila na př. čteme nad Olomúcem) a proti všeobecnému usu (mluví se za Olomoucem) i proti Olom*u*ckým novinám i ča-

---

[1]) Podotýká se ovšem, že koncovkou *-ín* za starých dob dosti pravidelně tvořili místní jmen od mužských jmena dle „ryba“ skloňovaných: Myslet*a*-Mysletín, Proseta-Prosetín atd.

[2]) Klášter + ec, Kostel + ec, Sikor + ec.

sopisům, kterým Olomouc doposud jest staroslavným Olomoucem, ač tyto noviny a časopisy nejsou psány dialektem.

Naproti tomu pravda jest, že jména Chrudim, Blažim, Ohrozim, Boleslav, Břetislav, Vratislav, ačkoli bývala původně mužského rodu (jakož tomu pádně svědčí místní jména Boleslav*ec*, Čáslav*ek*, Vratislávek (Klein Brässl u Krnova) a jakož ve Slezsku dosud se mluví za Vratisla*vem*), počátkem 17. století, což velmi pěkně a to letopočetně pro město Boleslav ve staročeském slovníku Gebauer prokázal, překlonila se za hrozného úpadku řeči české — k ženskému rodu. Z Mladého Boleslavě stala se Mladá Boleslav, i začali jména ta skloňovati dle vzoru kosť. Ženštění těch jmen jest patrno také na tom, že za téhož úpadku jazykového bývalý Břeclav, dávný Svatoslav, jihomoravský Nosislav, pěkný Míroslav, starožitný Zbraslav a pamětihodný Vladislav (což částečně také zavinil slavný topograf Volný) — přeskočily do vzoru „ryba“, i slovou dnes: Břeclava, Svatoslava, Nosislava, Míroslava, Zbraslava, Vladislava.[1]) Témuž ženštění svědčí zdrobněliny Vlašimka, Vratislavka.

Kdoby tedy přídavná jména okončená v souhlásky *m'* a *v'* archaisticky chtěl skloňovati dle vzoru „meč“, nezbytně bylo by mu skloňovati v instrumentále: Za Chrudim*ěm*, Ohrozim*ěm*, Břeclav*ěm*, Vratislav*ěm*, aby rozdíl od podstatných osobných Chrudim, Ohrozim, Břeclav, Vratislav, kteráž mají v instrumentále Chrudim*em*, Ohrozim*em*, Břeclav*em* a Vratislav*em*, vynikl. A právě nedostatečnost tohoto rozdílu mezi *-ěm* a *-em*, v genitivě mezi *-ě* a *-a*, byla za úpadku řeči české asi příčinou pro **výminečné** poženštění místních jmen okončených v hlásky *m'*, *v'*.

Jakož jsme na příkladech dosti hojných pro jedinou souhlásku *c* (kteráž vznikla praejerováním z *t*) ukázali na nedostatečnosť empirie grammatické, když se pro Olomouc proti pravidlu výminečně stanoví rod ženský: tak třeba nám konstatovati, že jest rovněž znakem nedostatečné empirie, jestliže se od výminky pro hlásky *m* a *v* nepopěratelně platné (že totiž místní jména okončená v hlásky někdy měkké

---

[1]) Tak čteme u Volného; možná však, že mnohé z nich dosud drží se mužského tvaru, vyjímaje Břeclavu jízdním řádem definitivně poženštěnou.

m' a *v'* počátkem 17. století se poženštila) stanoví pravidlo všeobecné, to pro nejstaro žitnější a nejdrahocennější místní jména česká, že veskrze prý jsou ženská.[1])

A toto ukvapené ženštění místních jmen jest proti duchu českému, kterýž duch český a slovanský jeví se v tom, že nejméně tři čtvrtiny místních jmen vůbec jsou mužského rodu, a to:

1. všecka okončená v *-ov* a *-ín* (Bítov, Hulín) zřetelně jsou mužská;

2. všecka pomnožná v *-ice* a *-ovice* jsou rovněž mužská, ač náležejí mezi neživotná;

3. všecka pomnožná v *-y* a *-e* a to jak původní (Čech*y*, Rataj*e*) tak podružná (z *-ov*, *-ic*, *-ovic* utvořená jako Rakůvky) jsou tolikéž mužského rodu, ač neživotná.

4. O hojných jménech v *-ec* (Jablonec, Klášterec) netřeba ani mluviti.

5. Týž duch český umořil velikou řadu ženských jmen a proměnil v mužská (Těšíkova Lhota jest Těšíkovem, Jablonka Jablunkovem; die Freistadt, die Frankstadt jsou Fryštákem a Frenštátem).

6. Týž duch český i za dob úpadku řeči české pro nové osady stanovil mužskou koncovku: osadě na Skále postavené a po Anně pojmenované říká Skalov, Annov atd.

7. Duch český proměnil podstatná jména středního rodu ve jména mužská, a to nejen jednotná (Náměští, Meziříčí, Hradišť. Podhoří na Starý Naměšť, na Velký Meziříč atd.), nýbrž i

8. pomnožná, jak sám Gebauer ve slovníku staročeském trefně pod heslem „hrdlo“ konstatoval: že místo tvaru Suchohrdl*a* vzniklo Suchohrdl*y*!

9. Týž duch český velice často praejerovaná místní jména, aby na nich zřetelnější byl rod mužský, opatřil přebytečně druhou koncovku přisvojovací, dodav buď *-ín*

---

[1]) Při tom zajímavo jest, sledovati Velká Pravidla na str. 42., kterak se namáhají místní jména dnes již ženská pomužtiti (aby se říkalo do Boleslavě a Chrudimě), při čemž se vzory berou ode jmen doposud mužských: od Olomouce, Chotče, Jaroměře!! Dobrý prý Čech neřekne prý do Olomouc*i*, do Chotč*i*, do Jaroměř*i*!! Totě circulus vitiosus, kterýž pro nás neexistuje. Kdo bude skloňovati místní jména (c, z, č, ž, š, šl, šť, ň, ř, m, v) dle vzoru „meč“, nepochybí, ačli pro souhlásky *m* a *v* ponechá í (za Mladou Boleslaví).

buď *-ov.* Bohunь = Bohuň sluje nyní Bohun + ín (chybně Bohum + ín, poněvadž okolí sluje Bohun + čí); Hrdъ = Hrz slove Hrz + ín; Sebuz, Sebuz + ín; Budъ = Bouz slove Bouz + ín (chybně Bousín) a druhý Bouz + ov. Podobněž Chvaleč jest dnes Chvalčovem.

10. Posléze duch český všecka místní jména měkkého okončení, ač na nich není zřetelna vlastnosť přisvojovací jako Lublaň, Vídeň, Plzeň, napořáde mužštil a dosud mužští. poněvadž i spisovná řeč klade do Vídně, Lublaně, Plzně a poněvadž na Moravě dosud se mluví za Vídněm a Plzněm.

* * *

Těmito vývody mínil jsem pověděti: šetřením dialektů moravských a slezských uvarujeme se mluvnického mechanismu, poněvadž se dokáže, že v živé řeči máme historičnosti mnohem více, než tušíme, a konečně, že mluvnická empirie, jak se jeví v „Pravidlech“, bohužel není prohloubená. *V. Prasek.*

Na dorozuměnou.

Hus a Wiklif. Odpověď p. Dru. V. Flajšhansovi.

P. Dr. V. Flajšhans odpověděl na můj článeček „Hus a Wiklif“ obšírným rozborem, na nějž nerad odpovídám. Příčinou toho jest méně obvyklá forma, kterou napadá mne i určitou školu našich filologův.

Můj článek není tím, zač jej p. Dr. Flajšhans pokládá. Pan kritik pracuje na trojím základě: 1. že prý jsem si položil thesi, že Hus jest závislý na Štítném. Miliči, Waldhauserovi, 2. že jsem ji chtěl dokázati a 3. hlásá, jakých zásluh si sám dobyl.

Odpovídám klidně.

Především jsem si nepoložil these, že Hus jest závislý na Štítném a t. d. Položil jsem si thesi jinou, kterou jsem na str. 192 Čas. Mat. Mor. 1903 jasně a srozumitelně vyslovil, že totiž chci doplniti Losertha z českých spisů Husových a že podávám jen ukázku. Chtěl jsem tedy ukázati, jak lze nalézti shody nejen mezi latinskými spisy Husovými a Wiklifem, ale také mezi českými, a tomu mohl rozuměti každý člověk dobré vůle.

Shody doslovné i myšlenkové jsem uvedl, ale použil jsem jich k výkladům docela jiným, nežli p. Dr. Flajšhans prohlašuje. Ohradil jsem se proti tvrzení Loserthovu, že traktát „De adoratione imaginum“ z větší části shoduje se do slova se stejnojmenným spiskem Wiklifovým. Toho ani p. Dr. Flajšhans nedokáže. Prodlel jsem déle u tohoto traktátu, abych ukázal na způsob, jak Hus při zpracování téhož předmětu liší se od Wiklifa. Na tomto traktátě latinském lze jasně viděti, že Hus vyhýbal se filosofování a dogmatisování Wiklifovu, že chtěl uchvacovati citem. Tuto vlastnost jeví i jiné spisy Husovy, jak latinské tak české. Tento způsob charakterisuje Husa jakožto kazatele. Že

jsem tak vyznačil jeho činnost, p. Flajšhans zamlčel docela, ač jest to také vývodem mé práce. Místo toho vyčítá mi chyby, z kterých mi svědomí nečiní výčitek.

Neřešil jsem otázky, tím méně jsem chtěl dokázati, že Hus jest odvislý od Miliče a t. d. Toho jsem nikde netvrdil, a přece p. Dr. V. Flajšhans založil na této své utkvělé myšlence celý článeček.

Loserth tvrdí, že hnutí husitské vzbuzeno bylo teprve spisy Wiklifovými. Že Hus vyvinul se pod vlivem jejich, napsal jsem již v úvodní větě svého článku „Hus a Wiklif". Napsal jsem, že Hus jako mravokárce jeví se článkem řetězu, jehož předními kroužky jsou Konrád Waldhauser, Jan Milíč, Matěj z Janova a jiní (str. 203). Podotkl jsem, že ještě velmi málo je známe, nežli abychom mohli říci něco určitého o vztazích mezi nimi a Husem (str. 203). Že na tohoto měli vliv také jiní, uznává sám p. Dr. Flajšhans (str 42, 48) a jmenuje je. Opakuje několikráte, že jejich spisů neznám, ale já o těchto mužích nepsal. Myslím, že jest tento fakt pro mne příznivější, nežli když p. Dr. Flajšhans vydal dějiny české literatury a neznal spisů, o nichž psal. Ostatně jsem přesvědčen, že p. Dr. Flajšhans zná dobře ony spisovatele.

Že jsem se zmínil o Konrádovi, Miličovi a Janovu, stalo se proto, že jsou v přímé souvislosti s Loserthem, který je jmenuje a také Janova cituje. Už z mého podotknutí, že neznáme spisů jejich a jiných předchůdců Husových, musí každý poznati, že nemohu usuzovati něco o vztazích jejich k Husovi. Důkazy Loserthovy jsou mocné, ale přesvědčivost jejich není všestranná. Předně Loserth neprovedl důkazu o všech spisích Husových, jichž také neznal, za druhé ponechal nás úplně v nejistotě, odkud má Hus to, co není Wiklifovo, čili jinými slovy, zdali na Husa měli vliv také jiní, čili to, čeho žádá Kalousek (v. str. 192). Toho druhého Loserth neučinil, poněvadž doby a literatury neznal. Ne všecky ideje, které má Wiklif a Hus společné, musí býti vzaty z Wiklifa. „Přec myšlenky", abych mluvil výmluvnými ústy svého kárce, „které u nás hlásali Janov, Milíč, Štítný . . . byly majetkem evropského obecenstva již od konce XIII. věku." Jsou ovšem jisté znaky a okolnosti, kterými jsme vedeni přímo k Wiklifovi jako původci — p. Dr. Flajšhans některé sám uvádí —, ale jsou znaky také jiné, které mohou buditi pochybnost o původě z Wiklifa, a já jsem jeden uvedl na str. 205 vzpomínaje Lechlerovy poznámky, že Husovo nazírání na písmo sv. v Čechách nebylo nic nového.

Je tedy v důkaze Loserthově mezera, a na tu jsem upozornil.

Tvrzení Loserthovo dosud vyvráceno nebylo na hanbu naší vědy, která si hnutí předhusitského dosud málo všímala, a přece k tomu lákaly shody mezi Matějem z Janova a Husem. Uvádím jich několik, ale nikoli na důkaz, že Matěj z Janova měl skutečně vliv na Husa. Vychází to předně z celého postupu myšlenek, dále z předpokladu, že známe spisy předchůdcův velmi málo, abychom mohli tvrditi něco určitého o jejich vlivu, a z hypothese na str. 204—5: Lechler totiž myslí, že názor Husův o písmě sv., ač byl znám v Čechách již dávno, jest původu Wiklifova. Jest možné, že Hus znal spisy Matěje z Janova — tedy připouštím pouze možnost —, a znal-li je, také mohl přijmouti od něho názor o písmě sv. Netvrdím tedy nikde, že Hus jest odvislý od Janova.

Kdyby celá doba náboženského kvašení byla nám dobře známa, pak by snad postačil Loserthův důkaz. Ale poněvadž ani Loserth, ani Flajšhans, ani

já nezjednali jsme si dosud tak důkladných vědomostí, musí se napřed nedostatek ten odstraniti, a potom teprve budeme moci říci, má-li Loserth pravdu úplně, nebo jen částečně. Vždyť to pravím tak jasně (str. 203): Ještě velmi málo známe a t. d. Proto dím, že musíme se ještě i nyní držeti Palackého, že česká reformace 15. st. tkví svými kořeny v působení Janova a j. Tím přece není vyloučen vliv Wiklifův, a p. Flajšhans uznává, že Janov a j. byli průkopníky. Kde jsem zde tvrdil, že Hus jest závislý na Štítném, Janovu, Milíčovi?

Dr. Flajšhans stále namlouvá čtenářům, že mluvím jen o vlivu Milíče, Matěji z Janova, Štítného. Tato tři jména pohromadě vyskytují se v mém článku pouze, když právě cituji p. Flajšhanse, a to jen jednou. Ale já mluvím o nich jako o předchůdcích Husových (na samém konci), jmenuji někde tři: Milíče, Matěje z Janova a Waldhauser (z příčin, jež jsem uvedl) a podotýkám: „a jiní". O Štítném ani zbla, jen při citování p. Flajšhanse. To dokazuje, že v tomto sporu p. Flajšhans si položil libovolnou thesi: Musí se dokázati, že Černý mluví o vlivu Štítného, Janova, Milíče na Husa.

Abychom si však nemátli pojmů: Hus není ještě česká reformace, a já přece o n í mluvím, jako Loserth a nikoli o Husovi. Usuzuje-li Loserth z Husa neznaje celé té doby, že *jen* Wiklif jest příčinou toho náboženského převratu v Čechách, potom tvrzení jeho trpí mezerovitostí, a toho týkal se můj závěr přimykající se k Palackému.

Praví-li p. Dr. Flajšhans, že jsem měl podati důkaz, že v Postille j e s t patrný vliv Janova a j., potom, kdybych chtěl býti protivou, mohl bych říci, že p. Dr. Flajšhans měl dokázati, že zná Matěje z Janova; ale já jen pravím, že v otázce: Janov et cons.-Hus-Wiklif měl dokázati, že j s e m p r a v i l, že Hus jest odvislý od Milíče a t. d.

Prý to chci dokázati a zatím proti vůli prý nalézám doklady o vlivu Wiklifově. To jest zkrátka mylné tvrzení. Já naopak v y t ý k á m v l i v jeho, uváděje shody a vytýkaje to: str. 194 dole, 195, 196 (podobně rozvádí Hus Wiklifovu doktrinu), 200.

O co se tedy točí spor?

Já uznávám, že na Husa měl Wiklif veliký vliv, p. Dr. Flajšhans též — vzácná jednomyslnost. Pravím, že k dokladům Loserthovým chci připojiti jiné ze spisů českých, jen aby se otázka tato pomáhala řešiti, vytýkám neúplnost důkazu Loserthova a že jest možno ještě něco jiného; žádám, aby se prozkoumaly spisy předchůdců Husových, aby se poznal poměr jejich; pravím, že držím se Palackého o vztahu reformace čistě husitské k předhusitské, neboť ten vztah není vyloučen nikterak a p. Dr. Flajšhans jej uznává — a p. Dr. V. Flajšhans za to řekne, že jsem tvrdil, že Hus jest závislý na Štítném, Milíči, Janovu.

K čemu tedy taková kritika, když nepracuje s pravdou?

P. Dr. Flajšhans pokládá se za jediné oprávněného psáti o Husovi — to mu rád ponechám, poněvadž mne nestojí nic. Ale jakmile napíše někdo jiný něco, ihned píše ostrou kritiku a vypomáhá si — v mém případě — překroucenými fakty. „Tak se vědecky nepracuje", opakuji vlastní slova jeho.

Nerad odpověděl jsem a prohlašuji, že příště p. Dru. Flajšhansovi neodpovím na žádnou jeho „kritiku", bude-li psána formou neslušnou.

F. Černý.

K posudku Františka Slavatová a její doba.

První svazek „Časopisu M. M.“ roku 1904 přináší posudek dílka: „Františka Slavatová a doba její“, r. 1903 vydaného nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methoda v Brně.

Za věcné výtky a poznámky p. kritikovi vděčen jest spisovatel, přece však v posudku jeho dlužno něco pozměniti a poopraviti.

Že některé věci na různých místech spisu toho se opakují a že nešetří se všude pořadu chronologického, uznává i odůvodňuje spisovatel sám a to, v předmluvě, an — jak výslovně dí, — „nemínil psáti soustavné historie, nýbrž podati jen několik význačných obrazů z dějin reformace katolické, z nichž by lid náš jako z čítanky bral poučení o různých událostech a osobách, jež dějeprava strannická líčí často ve světle klamném; opakování tudíž věcí některých děje se pro snadnější přehled a na lepší porozumění čtenářstva“.

Přesná soustavnost, požadavek nutný při každém spise vědeckém, po zdání spisovatelově by knize pro lid psané a vydané spíše byla na závadu.

Co do zmínky o míru pražském (r. 1635) budiž na vysvětlenou dovoleno podotknouti toto: Mír ten byl jakýms meziaktem veliké a dlouhé války švédské; ujednánť arci s pomocníky Švédů, se Sasíky, kteří po porážce u Nordlink dosavadní spojení se Švédy přetrhli a vidouce větší z toho pro sebe prospěch, s císařem se smířili.

Při jednání o mír zřejmá se děje zmínka o hlavních strůjcích války té, k Švédech, anoť ve čl. 14. se stanoví, že má býti zapomenuto, co od léta 1630, když vojsko „švejdské“ na půdu německou vystoupilo, po všechna ta léta — tedy i po čas spojenství Švédů se Sasíky — se událo. (Beckovský, Poselkyně III. str. 234.)

Ačkoli tedy mír pražský nebyl uzavřen právě se Švédy, — jisto jest, že v souvislosti byl s válkou jimi podniknutou, vedenou a dle nich i jmenovanou, a že by ani k míru se Sasíky nebylo přišlo, kdyby nebylo oné porážky Švédův u Nördlink. Výhody — a to nemalé — z míru toho vzešly arci spojencům jejich saským.

Dále praví p. kritik: „Že by Uhři byli dobyli před mírem Mikulovským až Mor. Třebové, nezakládá se na pravdě“.

Spisovatel „Fr. Slav.“ použil v té příčině nejnovějších dějin Moravy, jež ve 3. svazku Vlastivědy Moravské líčí R. Dvořák.

Tu na str. 568. lze se dočísti, že po bitvě bělohorské někdejší moravský hejtman zemský Ladislav Velen z Žerotína, stoupenec krále zimního, jménem tohoto uvázal se v držení měst některých na východní Moravě, ač Bedřich Falcký vlády v zemích českých fakticky již zbaven byl. Tu povolal Ferdinand II. císařské vojsko z Uher na ohroženou Moravu, kdež mělo spojiti se s vojskem pomocným, jež ze Slezska bylo přivoláno. Než-li však došlo ke spojení tomu, pronikli Uhři do vnitřka Moravy a dobyli měst Litovle, Unčova, Zábřeha, ano i Mor. Třebové (r. 1621), načež dne 7. ledna 1622 v Mikulově uzavřen mír (o který jednáno již od 10. října 1621 a to i za účastenství otce Frant. Slavatové (cís. rady, hraběte z Meggavy) mezi cís. Ferdinandem II. a Bethlenem Gáborem.

O téže věci Gindely vypráví takto: „Uhři přepadli a vyplenili Litovli, Unčov, Zábřeh, ano i Třebovou a tím dodali také zmužilosti posádce na nedaleké pevnosti kladské, že pomýšlela na vpád do Čech". (Dějiny českého povstání IV. str. 212.)

Vyplývá z toho, že co uvádí spis „Fr Slav." o dobytí Mor. Třebové před mírem mikulovským, zakládá se na pravdě.

Na str. 124. téhož spisu praví se, že v Ivančicích (r. 1608) Vilém Slavata vešel v bližší a osobní styky s náčelníkem ruchu proticísařského Karlem Žerotínem, o čemž p. kritik vyslovuje pochybnosti.

Tito dva mužové, kteří oba — ač každý jiným směrem — pracovali ku blahu vlasti své, znali se dříve již aspoň z korrespondence, jsouce i rodem příbuzni. Tak již r. 1598 radí K. Žerotín — byv požádán — Slavatovi, aby se vydal na poučné cesty do zemí románských (do Vlach a Španěl). Ano již dříve (r. 1593) mladý V. Slavata v listu svém, jejž posílá ujci a štědrému mecenáši svému p. Adamovi z Hradce, zmiňuje se, že mu svěřil p. K. z Žerotína, jak veliký vede náklad na bratra svého nevlastního Jana Diviše, „který nyníčko v Neapolis jest a někdy do roka 4000, ba až 6000 korun vlašských na outratu míti musí, a to vím, že nic daremně neutrácí". (Rull, Monografie m. Jindř. Hradce, str 146.)

Že pak Slavata ujal se křivě obviněného Žerotína ve dlouholeté pražské při jeho — arciť ukončené r. 1607, tedy právě rok před sjezdem ivančickým a nikoli později, jak mylně se uvádí ve „Fr. Sl.", — to míní Chlumecký v díle svém: „Carl v. Zierotin und seine Zeit" str. 283. a uvádí to na doklad tolerance V. Slavaty

R. 1608 poslán V. Slavata, tehdáž purkrabí na Karlštejně, na uchlácholení stavů nespokojených s vládou chorého Rudolfa II. na Moravu, maje tu působiti ve smyslu politiky pražské a stavy ukonejšiti zejména poukázáním na brzký sněm generální v Praze, kdež i o stížnostech jejich jednáno býti má, a možná-li, smířiti ji i s neoblíbeným ba nenáviděným hejtmanem zemským Berkou z Dubé.

Tu pak se nelze ani domýšleti, že by se nebyl Slavata osobně setkal již v Brně, kamž odjel před 19. březnem r. 1608 a kde prodlel až do konce měsíce toho, s oposicí vyjednávaje, s hlavou opposice této Žerotínem!

Když pak i přes zákazy císařovy přece dojíti mělo ku sjezdu v Ivančicích, vidíme opět p. Vil. Slavatu s p. Děpoltem z Lobkovic na Moravě s rozkazem Rudolfovým, aby sněm ten, i kdyby k němu již došlo, byl rozpuštěn. Avšak zatím sněm již byl hotov s hlavní prací svou, docílení t. užšího spojení Moravy se zeměmi sousedními proti králi Rudolfovi a pro arcikn. Matyáše. A tu opět domníváme se, že V. Slavata setkal se osobně se Žerotínem.

To uvedeno budiž na objasnění zmínky o styku osobním obou mužů těchto.

Co do času úmrtí Joachima Oldřicha, manžela Františčina, různí se prameny přístupné velikou většinou (Zápis ve farním archivě v Telči a v zám. archivě jindřichohradeckém, Slovník naučný, Beringer-Janoušek, Město a panství Telč, Sedláček, Hrady a zámky, Novák, Soupis památek histor. okresu jindř. hradeckého) udávají rok úmrtí jeho: 1645, a to dva na den 16., ostatní na 4. neb 5. května, po němž Františka s dětmi svými ihned se odebrala do Pasova. Proto mluví i to, že Joachim Oldřich obávaje se, že Švédové opustíce

Brno, přitáhnou na Vídeň, kdež u dvora císařského nejvíce se zdržoval, jako mnozí jiní uchýlil se na jih, a to do Mostu, kdež vpádu švédského obávati se nebylo. A to bylo na jaře r. 1645, tu pak brzy po příchodu svém zemřel. Jediný spis a to: „Christel S. J., Praecellens viduarum speculum. Brünn 1694“ uvádí, že p. J. Oldřich zemřel r. 1642 v prvních dnech měs. května, maje 37 let. Že pak jmenovaný pán málo v Čechách se zdržoval a korrespondence jeho skoro všecka vzala za své, nelze v té příčině dopíditi se plné jistoty.

Ovšem měl se spisovatel důsledně držeti údajů jednou již přijatých. Co řečeno ve spisu „Fr. Slav.“ o stálosti Františčině, neodporuje údaji o úmrtí manžela jejího r. 1645, neboť ze zápisků jejích vychází, že již za živobytí manžela svého, chorého po dvě léta, zachovávala žádanou čistotu, k níž později řádným slibem na celý život se zavázala.

Datum správné závěti její jest r. 1653, kodicil pak jeden je z r. 1656, druhý z r. 1663, — omyl tedy jest v tom na str. 350 a 353.

Jakož pan spisovatel přijímá odůvodněné výtky p. kritika, tak srovnává se i s přáním jeho, aby knížka: „Frant. Slavatová“ ráda čtena byla a mnoho dobrého způsobila v lidu našem. Toť její úkol! *Al. Hrudička.*

Odpověď p. prof. V. Praskovi na jeho posudek o XIV. a XV. sv. Cod. Dipl. Mor.

V posledních svazcích Cod. dipl. Mor. XIV. a XV. provedl jsem změnu pouze vzhledem k indexu, jelikož jsem měl za to, že kolísavému uvádění tu českého onde německého jména na prvém místě jako hesla – ku př. ve sv. XI. Bisenz (... Bzenecz); Blučina (... j. Lautschitz); Bludov (germ. Blauda); Brattersdorf (... böhm. Bratrošov); Budišov (... Bautsch) atd. — lze se vyhnouti tím, když obě jména, německé i české, budou se pravidelně uváděti vedle sebe. Chtěl jsem tím způsobem usnadniti přehlednost a za týmž účelem jsem také pravidelně připojoval soudní okresy, pokud běželo o místa moravská, jež jsem mohl určiti. Rozumí se samo sebou, že v listinách se vyskytující názvy historické nebyly nikterak pominuty, nýbrž že byly uvedeny pokud možná všecky a že mimo to, když od forem moderních se značněji odchylovaly, byly v indexu zvlášť zaznamenány na místě jim dle abecedy příslušejícím s poukazem k vlastnímu heslu.

Tato práce indexová našla však v tomto časopise v prof. Praskovi kritika, jehož způsob je mi naprosto nesrozumitelný. K tomuto tónu jen z daleka se přiblížiti není mi dáno, a jelikož jeho obvinění mé osoby z troufalé povrchnosti, že si nevšímám dřívějších svazků, že neberu k ruce žádné mapy atd., není případné, protože opak mohu dokázati a jest také znám osobám třetím, na mně nikterak nezávislým, mohu se vůči jeho obsáhlým vývodům obmeziti na prohlášení kratší.

Co p. referent vytýká, dá se asi shrnouti pod tři hlediska: 1. samovolné pozměňování jmen z úmyslů germanisačních, 2. nedbání názvů historických, 3. nesprávné určování jmen dle nynější polohy. První bod, jenž v sobě zahrnuje podezřívání mé úřední činnosti, musím rozhodně odmítnouti a neváhám prohlásiti, že taková myšlenka byla mne daleka. P. referent, který mne asi sotva zná, jenž o našem úřadě, o mé úřední činnosti má sotva ponětí, nezdá se mi

býti oprávněn, operovati v kritice takovými poznámkami, jejichž úmysl je průsvitný, a to tím méně, jelikož není k nim nejmenší příčiny. Tuto výtku snaží se odůvodniti tím, že jsem v indexu psal Swinoschitz, Dolloplas atd. a německé nomenklatuře zabezpečil přední místo.

Při psaní místních jmen, jak německých tak českých, držel jsem se, jak ref. dobře ví, místopisného slovníku, jejž jsem zajisté nevyhledal zvlášť k účelům germanisačním, nýbrž převzal ze psacího stolku mého předchůdce a který mi byl doporučen. Tímto zjištěním objasňuje se ihned řada „mých chyb“, neboť názvy Liptán, Dolloplas, Althütten a několik tuctů jiných, jež uvádí na důkaz, byly důsledně vzaty z této knihy.

Referent shledává v mém indexu nápadný antagonismus ypsilonový, jejž rovněž klade na vrub pokusů germanisačních, jelikož jsem k vůli jednoduchosti slova, která v násloví mají jednou By-, Dy-, Hy-, podruhé Bi-, Di-, Hi-, atd., indikoval pod formou posledňější, pokud se týče při formách prvnějších poukazoval k posledňějším. Jest v jiných indexích jiný způsob obvyklý? V Cod. dipl. XII. uvádí se „Bylicz vid. Bilitz“, ačkoli jediný pod tímto heslem zaznamenaný citát zní „Janusch de Bylicz“; a podíváme-li se do vlastní knihy referentovy „Organisace Magdeburských práv“, uvidíme v ní ku příkladu jenom Bielitz, kdežto v textě je Bielicz, Bilicz, Bylicz, takže také u něho se jeví antagonismus proti y a cz a rovněž nedbání historických forem, když v indexu uvádí pouze „Hradiště klášter“ bez historické formy „Radisch“ (str. 216), „Busau“ bez historické formy „Buzov“ (str. 61), a takových případů mohl bych uvésti ještě celou kopu. Co však u jiných platí za zjednodušení zakládající se na povaze věci, považuje se u mne za germanisaci, libovůli . . . Avšak dosti o tom, jelikož jsem chtěl pouze ukázati, jak je „le ton, qui fait la musique“. Ku charakteristice této kritiky chci jenom poukázati k využitkování chyb tiskových. Mohu to dokázati černé na bílém[1]) a nepochybně, že význam slova „rok“ mi byl od prvního počátku jasný a nedá se opak ani mysliti, jelikož se slovo to velmi často vyskytuje a také v překladě latinském jako „terminus“. Také o významu slov „k rokóm menším“ nemohlo býti pochybnosti, jelikož je na biledni, že mají týž význam jako následující slova „k úřadům menším“. Neměl jsem tedy na mysli ani „skokem“ ani „krokový půhon“, jak mi refer. imputuje, nýbrž jen chybou tiskovou vloudilo se do textu „krokem“ místo „k rokóm“, což nepředpojatý asi pozná na první pohled. Kritika má zajisté plné právo a také povinnost vytýkati přehlednuté chyby tiskové, byť i jen záležely v tom, že místo Hilboczkius bylo vytištěno Hilboczkim, Stažnitz místo Stražnitz, Čichowitz místo Čihowitz, nikoli však k nim připojovati urážlivé poznámky a formulovati spis obžalovací.

Nedbání názvů historických! Tato výtka jest právě tak nespravedliva jako první, neboť s úzkostlivou přesností dbal jsem forem listinných a zaznamenával je v indexu. Ref. praví: „Do regestu náleží listinné, t. j. historické jméno, a v rejstříku má první místo historický název, a moderní název, ať německý ať český, jest vedlejší a náleží jen do závorky“. Pak ovšem následuje dodatek: „Germanisační tendence do minulosti v historickém pramenovém spise jsou příznakem vědy nemocné“.

---

[1]) O tom mi p. arch. Bretholz skutečně podal důkaz. Red.

Nepochybuji, že také referentovi jest známo, že tato methoda není všeobecně obvyklá, a že se jí ve větších dílech listinných a regestových vůbec neužívá; on sám, jak jsem dovodil, nikdy se jí nedržel. Připomínám mu nejnovější dílo „Quellen zur Geschichte der Stadt Wien“, kdež výslovně stojí: „Die Ortsnamen sind soweit dies möglich war, bestimmt worden . . .“, „Die Ortsnamen, deren Bestimmung gelang, sind in der Schreibung von Ritters ‚Geographischen Lexikon‘, beziehungsweise entsprechend den österreichischen Specialortsrepertorien wiedergegeben“, „Die moderne Form ist als Hauptordnungswort gewählt . . .“ Toť jsou zásady pro rejstříky děl vědeckých, které toho času jsou obvyklé a jimiž jsem se také já, pokud to bylo možné, při svých rejstřících řídil. Důsledně užívám při čís. 84. v regestě, pokud se týče v rejstříku, místo starého jména Myerzin moderního Wollein, místo Luha — Kumrowitz. Není to nikterak způsob nehistorický, neřku-li germanisatorský, a také Brandl ve svazku XI. čís. 49 a XII. čís. 157 psal „Kumrowitz“ (na jiném místě XII. čís. 181 zase Luha). Když však ref. dále tvrdí, že historického jména ve sv. XV. (v rejstříku) neuvádím a tím vyvolávám klamné mínění, jakoby se již v listině z XV. století vyskytovalo jméno Kumrowitz nebo Komárov, jest to prostě nesprávné, neboť při tomto jméně doslovně se uvádí citát: „monasterium s. Benedicti in Luha“.

Kdo posouditi chce „chyby“, jež ref. uvádí ve množství tak nápadném, musí uvážiti, že vznikly ze zásadního rozporu mezi jeho a mým způsobem indikovacím, při čemž však posudek objektivní za pravdu dá zajisté mně, jelikož ref. zaměňuje index s historickým slovníkem místopisným, dále nesmí nechati bez povšimnutí, že ve mnohých případech, jež ref. označuje za chybná určení, jest v rejstříku buď otazník, buď poznámka „unbestimmt“ anebo určení dvojité a pod., a že tím naznačeno, že věc není rozhodnuta a že jest také jiný výklad možný.

Chci sledovati pouze začátek kritiky „Listiny, regesta a rejstřík XV. svazku“, abych ukázal, jak mnohé je prostě bez významu.

První mou chybou je, že „Starbitz“ chybí v rejstříku. Referentovi podařilo se dokázati, že jsem z rejstříku o několika tisících jmen půl tuctu vynechal. Rozumí se samo sebou, že se neomlouvám, nýbrž také toho opominutí lituji, nevím však, zda-li zasluhuje, aby kromě zjištění bylo ještě vyznačeno dvojitým vykřičníkem. Jiní páni mě ubezpečovali, že zevrubnější zkouškou některých obsáhlých hesel, jako Olomouce a Brna, neshledáno ni jediného falešného citátu.

Listina má Wassaticz, t. j. Wostitz. Toto heslo jest v rejstříku vedle moderní české formy Vlasatice. Ref. tvrdí, že Wassaticz není vůbec anebo ne jistě Wostitz. Naproti tomu poukazuji k Volného církevní topografii, Brněnská diecese I., 356, — jehož jsem, jak se udává, k ruce nebral (str. 130), ačkoli se na jiném místě připouští, že jsem se s Volným radil — kde tato listina výslovně u „Wostitz (Vlasatice)“ je citována (ovšem k roku 1407 místo 1408).

Že při listině 11. běží o rakouskou Opavici (Tropplowitz), soudil jsem z Volného, Olomoucká diecese V., 332.

Při regestě 14. vysvítá z ostatních jmen, že jsou asi míněny Vojnovice slezské, ostatně jest v rejstříku beztak „Schlesien?“. Nemohu přece v rejstříku všech Vojnovic uvésti a stačí, když případné obtíže zřetelně označuji.

Že jsem při listině 15. ponechal „Kostelec“, jejž jsem neuměl určiti, není chybou a rovněž ne, že jsem při 21. psal Öls, neboť že by tato forma málo komu pro Moravu byla známa, nemohu věřiti, jelikož nám dotyčná listina pod adresou Öls byla zaslána.

Ještě několik příkladů z kritiky k rejstříku sv. XV., jež počíná na str. 93. Listina 4. Vztahoval jsem „Schaeikwitz“ na Šakovice a ne na Čejkovice vzhledem k Volnému II. 129, pozn. 1, kde výslovně stojí: „Es ist nicht anzunehmen, dass der Name Schekwicz und Sequihc sich auf das Dorf Czeikowicz beziehen sollte.“

Uznávám úplně opravu „Uřice“ místo „Určice“ a „Dubicko“ místo mého chybného „Dub“, nemohu však shledati chyby u Kumrowitz (Luha), Treskowitz, Hologwitz, Schnobolin. V případě poslednějším jedná se jen o poukaz, a jsem pevně přesvědčen, že při topografických studiích každý nahledne do originální listiny a nebude filiace jména žádati od regestu. Poněvadž se referent pustil do kárání, kárá všechno a rozumí chybně každému udání, je-li to jen poněkud možné. Myslel bych, že heslu „Costel(ecz) s. Kostel(etz)“ lze rozuměti jen tak: Costel viz Kostel, pokud se týče Costelecz viz Kosteletz; avšak refer. se diví, že Costel 42. není pod heslem „Kosteletz (Kostelec), G. B. Plumenau“, jelikož prý k němu bylo poukázáno. Tvrdí (ad XV. č. 401), že v rejstříku u hesla „Lyssec“, jež se vyskytuje v listině 401, odkazuji ke Lhota Gross, kdežto ke Lhotě vztahuji pouze Lysec z citátu „Přibik genannt Lysec von Pniewa Lhota“; Lissecz, Lysicz jest samostatně v rejstříku zaznamenáno s poukazem ke Kunštátu.

Že Kateřinice — Kattendorf jest, jak referent udává, v okrese příborském, o tom se pochybuje v Cod. Dipl. mor. XIII. 556, kde také se vyskytuje „Nicolaus v. K.“, a proto bylo více na snadě tuto osadu stotožňovati s Kateřinicemi u Vsetína. K Trnávce jsem žádného výkladu nepřipojil, takže poznámce „Totě malheur!“ úplně nerozumím.

Tímto způsobem střídají se na stranách následujících chyby oprávněné — nezapírám toho a ještě se k nim vrátím — a neoprávněné, a z poslednějších chci jen některé „charakteristické“ uvésti, abych zvláštní formu útoku refer. proti mně charakterisoval. Místo listinného „Wartnow“ (XV., čís. 256) užívám v regestě „Wartenau“. Refer. praví, že jest to „tvar p. regestantem od oka vymyšlený, germanisací...“ Tomu tak není. Opíral jsem se o index k brněnským deskám (p. LXXV.), kdež Chytil výslovně píše: „Wartnaw-Wartenau“. — Myslím sotva, že lze všechny varianty přesněji uvésti, než se to stalo u „Roketnitz“. Tu refer. opět se táže: „Jakým právem píše vydavatel „Roketnitz?“ Odpovídám: z téhož důvodu, ze kterého Volný, Codex dipl. a všechny ostatní knihy, jež jsem po ruce měl, píší Roketnitz. A z téhož důvodu jsem napsal „Rottigel“, pročež poznámky o červených rendlících byly více než zbytečné, právě tak, jako stran „z Fryvalda“ (XV., 457), neboť v rejstříku byl bez tak ponechán tvar listinný, a stojí-li v regestě „Frühwald(?)“, stalo se to proto, že signatura třeboňského archivu zněla „sub Fam. Früwald“. — Přes půl strany jest věnováno domnělému důkazu, že „Prschno“ (XV., čís. 459) jest nesprávně určeno, a že se zřetele pouštím jazykový rozdíl mezi š a ž. Toto místo jest však již v dřívějších svazcích XII. a XI. (na str. 130 stojí: „že si nevšímá dřívějších svazků této publikace“) rovněž tak určeno, a moderní formu nezavedl jsem

já, tu podávají knihy příruční. Jen v přílišné horlivosti dlužno asi hledati příčinu, že refer. mi vytýká, že „na př. z Chvaličova dělám Chvalkov“ (XV., 439). Ačkoli o tomto vymyšleném „k“ několikrát mluví, nelze ho ani v mém textě, ani v regestě ani v rejstříku nalézti, a urážlivé poznámky, jež ref. k němu pojí, jeví se býti úplně neodůvodněnými.

Z tiskové chyby vzniklé při poslední korektuře, která již nemohla býti opravena a která záleží v tom, že z rejstříkového citátu „Wildenberg nö. von [Brünn an] der Zwittawa“ byla vypuštěna v závorce se nacházející dvě slova, což topograf pozná asi hned, činí se kromě jiných poznámek výtka, že v zemském archivě nemají patrně map . . . “. Pan referent mohl se velmi snadně pozeptati a byl by se dověděl, že Šemberova mapa náš stůl ani neopustila. Opakuji ještě jednou, že pokládám za samozřejmé, že kritika má na takové chyby čtenáře a především autora upozorniti, nikoli však způsobem takovým.

Jak vypadá na př. první z chyb, kterými počíná ref. na str. 75? „Morawetz (Moravec) G. B. Bystřitz. Stanyk z Moravčie 71. — Cože? Moravec a Moravčie t. j. Moravčí že by bylo jedno? Je-li Moravec správné, pak jméno Moravčie bylo chybně opsáno z listiny.“ Ve skutečnosti záleží celá chyba v tom, že místo Moravčie mělo býti psáno Moravczie; neboť že tento Stanyk z Moravce pochází, vysvítá z Brněnských desk, index XLVIII. a z ostatních míst, VI. 198, VII. 192, VIII. 438 atd. Lze tedy přece jenom mluviti o nesprávné transskripci č místo cz, ale ani udání místa není falešné ani listina chybně opsána. Hned na to mluví P. o „Moschel“, k němuž jsem připojil (Moschtienitz?), jelikož jsem Moschel nenašel. P. odkazuje mne k Brandlovu rejstříku k VII. sv., že prý tam Moschel u Osoblahy jest již zaznamenán. Ve svém exempláři hledal jsem tento citát marně.

Co se týče 3. bodu, připouštím, že se tu a tam vloudilo některé nesprávné určení místa nebo jeho okresu, což samozřejmě opravím. Důvody však, které jim referent podkládá, musím dle nejlepšího vědomí a svědomí odmítnouti. On sám na některých místech zdůrazňuje, že určení místa jest správné, a kdyby byl chtěl, byl by dospěl k závěrku, že tu běží o náhody, za něž autor musí nésti plnou zodpovědnost, nejsa tím vlastně vinen. Nechci se na tomto místě zabývati osobními poměry, mám však za to, že každý spravedlivě smýšlející člověk pochopí, že namáhavé zpracování tak složitého rejstříku v dlouho trvající době starostí a rozčilení může způsobiti, že práce dopadne nestejnoměrně, a že se přihodí, že některé ještě nezrevidované lístky rejstříkové se přehlédnou a že se při určování míst opomine dbáti souvislosti s listinou. Když na př. Zámrsky u Kelče omylem se stotožňují se Zámrsky v okrese těšínském, není to ještě naprosto důkazem, že biskupské léno hledám v okrese těšínském, jak referent to vykládá, nýbrž že tu jako ještě na několika málo jiných místech byla opomenuta revise a srovnání s textem listiny, které všude jinde byly prováděny co nejpečlivěji.

Toto čistě mechanické nedopatření, jež nikde tak snadno se nemůže přihoditi jako při práci indexové, která přirozeně se koná volnými lístky, zavdává referentovi vítanou příčinu kritisovati mou vědeckou činnost povšechně.

Pracoval jsem již o jiných věcech než o rejstříku ke Cod. dipl. a bude referentovi snad známo, že jsem skoro současně dokončil jinou studii o Geln-

hausenovi, která se rovněž týká dějin moravských a jež při nejmenším vyžaduje takové akribie, důkladnosti a podrobného zkoumání jako práce indexová.

Dospívá-li referent k závěrku „že vydavatel diplomatáře ve starší topografii moravské se vůbec nevyzná", odvolávám se k jeho vlastnímu úsudku na rozličných místech a mám za to, že jsem již podal důkaz opačný; praví-li dále, „že si nevšímá dřívějších svazků této publikace, že určuje polohu všech míst dle nového slovníku místopisného, že nebere k ruce žádné mapy", vyplývá opak z četných správných určení, a mohu každý okamžik dokázati nezvratně, že jsem užíval mnohem více pramenů, než ref. tu uvádí; tvrdí-li", že měním samovolně ano násilně místní jména!" odpovídám, že se taková nevědeckost mému hlubokému vědomí povinnosti tak příčí, že si nemohu ani mysliti, že by to referent mínil vážně.

Opíraje se o tyto vývody, mohu klidně ponechati veřejnosti, aby rozhodla mezi mnou a mým kritikem. *Dr. B. Bretholz.*

Replika k odpovědi páně Bretholzově na můj posudek jeho diplomatářů.

„Dvakráte měř a potom řež" jest mým heslem, kdykoli píši úvahu kritickou, aby mně potom nepřišlo se omlouvati z vlastních chyb. Já totiž nekritisuji, abych kritisoval, tím méně tak činím ze zlomyslnosti anebo z osobních příčin, nýbrž jakožto nepřítel nepravdy jsem dalek oné ješitnosti, která chce míti vrch i na úkor pravdy.

Z těchto příčin odpovídám panu archivářovi z toniny ani „dur" ani „moll", nýbrž klidem epickým. Spor jest ten, že já stoje na stanovisku přesně vědeckém, požadoval jsem, aby diplomatář moravský stál na moderní výši vědecké (ať se týče čtení listin a jich regestování, ať přesného, akribického určování topografického); avšak k veliké netoliko žalosti vlastní, nýbrž i jiných znalců shledal jsem, že pan archivář ani čtením a regestováním listin, aniž určováním topografickým netoliko nevyšinul se na vyšší stupeň vědecký nad předešlé svazky diplomatáře, anobrž nepochopitelným svým spěchem, že dva svazky najednou vydal (což mu i jeho přátelé vytýkali), zavinil, že tyto poslední svazky zvláště v příčinách topografických zůstaly daleko za předešlými svazky diplomatáře, neboť pan archivář nenásleduje v tom příkladu jiných, nikam a nikomu po širé Moravě nerozesílal vývěsných archův, nýbrž sám a sám všecko určoval, ačkoli za kratinký čas působnosti své na Moravě vůbec ani *nemohl* se v topografii spletitou vžíti, nercili s nesčetnými a neobyčejnými záhyby minulosti moravské se obeznámiti.

Jest ovšem věc s jeho stanoviska pochopitelna, neboť nenalezl mimo první práci svou (nejst. děj. mor.) nikdež odporu. Nenalezl ho, poněvadž nemluvic o záslužných studiích stran falsifikátů jiné monografie jeho příliš vymykají se kritice, ježto stavěti mínění proti mínění nemá úspěchu, kdežto při jiných studiích pramenových těžko sledovati pramen za pramenem.

Jinak jest při diplomatáři: tu jest dílo badatelské nezahaleno a nijakou rouškou nezastřeno, nýbrž leží vše na bíledni, jest do kořán vše otevřeno.

A čím neobvyklejší byly poslední svazky diplomatáře, čím dále zůstávaly za předešlými dosti vadnými: tím tvrdšího tónu bylo třeba při posudku

(„le ton fait la musique"). A ten tón platil panu archiváři ne proto, že chybil jakožto člověk také chybný (kdyby totiž z opatrnosti byl jen jeden svazek vydal, byl bych ho na vlas a jen tak kritisoval, jako jsem činíval † Brandlovi), ale platil jemu, že se odvážil na světlo tak ukvapeně hned se dvěma tak vadnými svazky. Nad to nade všecko viděl jsem v něm ne jednotlivce, nýbrž člena družiny pracující k tomu, aby udávala vědecký tón.

Naproti mému stanovisku panu archiváři běží o dvě věci, aby výtky mé prohlásil za neoprávněné a aby sebe bránil. A tato druhá věc jest lidská, i mohu s otevřeností obvyklou pověděti, že mně se strany německé na omluvu pánovu bylo pověděno, co ovšem s vědou nemá nic společného, ale osvětlilo mně rázem situaci, abych pochopil všecek ten kvap, i abych též porozuměl, proč si při mé kritice přál toniny „moll".

Jest tedy odpověď páně archivářova dvojího původu, jednak učencova, jednak osobní. Proto ze všech výtek jemu na 60 stránkách činěných výslovně jen dvě jsou prý oprávněny (chybné čtení Uřic na Určice a Dubich na Dub); ostatek všecko jest prý neoprávněno.

I abych tedy hned odvděčil se pánu za toto uznání aspoň dvou chyb, neváhám vyznati, že výtka applikovaná na Liptá*n* (m. Liptá*l*) jako by v tomto případě samovolně měnil místní jméno, aby dostal shodu s Liptyní, potud jest neoprávněna, pokud nějaký slovník skutečně „Liptá*n*" má (neboť pak nalezl se proti mně cizí tiskochybový deus ex machina, o němž jsem potuchy míti nemohl od té doby, co jsem z české nomenklatury vymýtil „Milovný důl" pro tuto osadu Liebenthal = Leonis villa zvanou a německý Liptál restituoval). — Rovněž věřiti chci, že „Moschel" v rejstříku k VII. svazku skutečně není určeno, že jest u Osoblahy, ač jisto jest, že já jeho polohu určiti mohl z Brandlova diplomatáře.

A nyní k věci.

Co se novoty týče panem archivářem zavedené, že zásadně pro všecka jména hlavním heslem učinil německý moderní název, odůvodnil jsem ve svém referátě s dostatek, jakých zmatků nepotřebných nadělal sám sobě, když pro úzkostlivou pečlivost, aby německý název přišel na první heslové místo, na škodu přehlednosti nadělal 3—400 hesel nepotřebných ano i neexistujících (na př. Krokersdorf). I bylo se spravovati nejen radou Brandlovou, kterých užívati Ortslexiconů, nýbrž i jeho příkladem. Ostatek kdyby pán byl chtěl hověti rovnoprávnosti, měl pořídíti také druhý rejstřík s českou heslovou nomenklaturou. Již v tomto „systemu" rejstříkovém i v regestách samých jest zárodek nehistoričnosti a germanisování místních jmen do minulosti

Pan archivář shrnuje mé výtky pod tři hlediska a k prvnímu: „samovolné pozměňování jmen z úmyslů germanisačních" dodává, že „ten bod v sobě zahrnuje podezřívání jeho úřední činnosti, a že musí je rozhodně odmítnouti, a že taková myšlénka byla jeho daleka".

K tomu odpovídám s odmítnutím nejrozhodnějším, že já ve svém referátě nikdež nemluvil o jeho činnosti úřední, poněvadž jí vůbec neznám, nýbrž mluvil jsem toliko a to všestranně, jak doufám, a referoval o 14. a 15. svazku diplomatáře moravského, za jehož správné a vědecké vydávání jest ovšem odpověden celé Moravě, poněvadž není soukromým učencem.

Omluva na chyby místopisného slovníka „Liptán“, „Althütten“, jest jen relativně platna; vědecky nedostačuje, poněvadž historik a učenec musí býti kritickým. Ale „Dolloplas“ jsem nevytýkal za chybu, nýbrž kladl na účel oné rovnoprávnosti, kterou jsem nazval železničnou. Neboť každý i nehistorik byl by u historického hesla „Doloplaz“ uhodl, že se jedná o vesnici po německu psanou Dolloplas Jedná se totiž o 3—400 zbytečných hesel — nikoli o dvě *l* a jedno *s*.

Dotýkajíc ypsilonového antogonismu, holduji konservatismu i u německých historiků, kteří vždycky psávali Přemysl anebo Przemysl jakož podobněž polská jména respektují; i bylo mně to u p. archiváře tím více nápadno, že v dějinách svých píše ještě Břetislav, Přemysl, ale v diplomatáři již buď Přemisl anebo Otakar, aby vyhnul českému Přemyslu. Co se pak týče necitování vlastních jmen pod By, Dy, Hy, Ky atd., nýbrž pod Bi, Di, Hi, Ki atd. — to může místo své míti pro Rakousy a jiné země německé; pro Moravu nikdy. Ale sofistikou jest, že prý já sám ve spise Organisace práv Magdeburských nepíši v rejstříku Bylicz, nýbrž Bielitz, ne Radisch, nýbrž Hradiště, ne Buzov, nýbrž Busau: vždyť já nepsal rejstříka k diplomatáři; naopak svědčí to samo sebou, že nejsem nijakým germanofobem, nýbrž jen horlím proti nepraktickému a nehistorickému stavění německých názvů za hlavní hesla do moravského diplomatáře tak pro Čechy jak pro Němce vydaného.

O „tonu“ jsme již mluvili.

Že se „krokový půhon“ dostal do diplomatáře chybou tiskovou, jest možná věc a z vlastní mé zkušenosti dokazatelná, že totiž i korrektoři nadělají chyb. I zapíšeme milerádi tiskárně na vrub Hilboczkius a Stažnitz, ale heslem Čichowitz sazeč i tiskárna jsou nevinni jak padlý sníh.

Požadavek, že „do regestu náleží listinné t. j. historické jméno, a v rejstříku že má první místo historický název, kdež moderní název ať český ať německý náleží do závorky“, odbyt poučením mně věnovaným, že „Quellen z. Gesch. d. Stadt Wien“ mají „die moderne“ Form als Hauptordnungswort gewählt“. To však není nijakým důvodem pro nás a pro Moravu, aby pro partielní diplomatář obsahující krátkou dobu volen byl název moderní výhradně německý, vždyť na Moravě máme dva moderní tvary, český a německý; i nebudeme rozhodovati, který jest modernějším. Tak aspoň Olešnice a Měřín a tisíce jiných jsou modernější pro českou nomenklaturu. Lépe tedy z příčin praktických spravovati se vzorem ne Vídeňským, nýbrž osvědčeným Brandlovým. Jestliže pán hojné sobě vytýkané chyby připisuje mé nevědomosti, že totiž prý index k diplomatáři zaměňuji s historickým slovníkem místopisným, tož odpovídám, že vlastně chyba byla u pana archiváře, že místo vědeckého slovníka, určeného za historickou pomůcku místopisnou, udělal Ortslexicon, jak já řekl, pro listonoše. Proto, není-li v listinách tvaru Kumrowitz, nenáleží ani do rejstříku za heslo, nýbrž „Luha“, i kdyby se v tom případě bylo lze vymluviti na Brandla. Jinak by bylo, kdybychom se byli neodchýlili od Brandla, který jistotně v diplomatářích němčinu s liberalností vrchovatou respektoval.

Omluva, že v rejstříku jest u mnohých jmen buď otazník anebo unbestimmt anebo dvojí výklad, není přípustná, poněvadž Morava topograficky není tak terra incognita, jak se jeví v obou svazcích.

Vždyť to jest právě jedinou a hlavní příčinou nejen mojim výtkám nýbrž i mému „tónu“, že pan archivář, ač nemohl se ještě ani fysicky seznámiti se zapletenou topografií moravskou, předce si troufal na veřejnost vystoupiti s rejstříkem, tak ukvapeně, neradiv se nikoho, nepožádav nikoho o pomoc, kdežto vydavatelé na př. diplomatáře Vratislavského, nic se za to nestydí znalců topografie i na Moravě se raditi, byť běželo jim jen o jedno anebo o dvě místa, pravím, že neobsílal vývěsných archův! Chraň Bůh, abych snad byl žádal takových vývěsných archů též já; nikoli, vždyť jest na Moravě znalců dosti, i v samém Brně!

Že já i nepatrnější chyby vytýkal, které ztracením cedulek jsou vysvětlitelny, nečinil jsem k vůli p. archivářovi, nýbrž k vůli věci a pro majetníky diplomatáře; počínal jsem si bohda při své práci dosti bedlivě a jak doufám snad svědomitěji než „jiní páni“, kteří „zevrubnou zkoušku“, Němci tomu říkají jen „Stichprobe“, učinili na dvou heslech „Olomouc“ a „Brno“.

Stran „Wassaticz“ (Wostitz = Vlasatice) měl jsem na zřeteli toliko etymologickou formu, neboť Wassaticz dá jen Vašatice, ale „Vlasatice“ jsou pro mne záhadou, poněvadž místních jmen tvořených ode kmene „vlas“ (vlas-ęta) neznám a nezná tuším ani Miklosič. Že jsem Opavici a Vojnovice přesněji určil, nepotřebuje se bráti za výtku p. vydavateli činěnou; nepsal jsem totiž referátu jen pro něho. Ale výmluva, že pán „nemohl všech Vojnovic“ uvésti — en passant řečeno – jest charakteristická, neboť na Moravě jsou jen dvoje, ale jeden ten Kriegsdorf (stanice) sluje po česku — Valšov a ten druhý Kriegsdorf možná má české jméno Vojnovice též jen tak, jak ten Liptál byl „Milovným dolem“. Tím budiž jen konstatováno, jak nespolehlivy jsou moravské Ortslexicony.

Že „Kostelec“ jako mnoho jiných neurčil, nevytýkal jsem za chybu, spíše upozorňoval jsem na nedůslednost při odívání českých jmen do německého pravopisu.

„Oelsu“ mělo se nezpomínati, neboť když píšeme diplomatář moravský, tedy také pro Čechy, neuškodíme si netoliko nic, když do regestu položíme na před listinné jméno a vedle Oels: „Olešnice = Oels“, nýbrž uvarujeme se předně výtky stran germanisace, po druhé vyhovíme praktické potřebě. A obě jména vedle sebe klásti jest nezbytno tam, kde se od sebe tvary německý a český různí (Olešnice—Oels, Slavonín—Schnobolin atd.).

Co se týče tvaru „Schaeikwitz“, kterýž pan archivář vztahuje na Šakvice („ne Šakovice“) a Volného II. 129 se dokládá, kdežto já je vztahoval na Čejkovice, dokládaje se též Volným: připomínám, že pro mne byl a dosud jest na předním místě rozhodným tvar listinný „Sch*aei*kwitz“. To jest methoda diktovaná filologickou akribií, že se držíme formy dané veškerou mocí. Kdyby ty Šakvice“ po německu měly aspoň přehlásku: „Sch*ae*kwitz“ = Sch*e*kwitz“, sklonil bych šíji před p. opravovatelem. Což pak nepozoruje, že listinný tvar věrně přiléhá k českému jménu Čajkovice přehlasovanému na *Čäj*kovic = Sch*aei*kwitz?

Stran Určic, Dubu, Kumrowitz, Schnobolin jsme již mluvili; však stran Treskowitz, Costel(ecz = Kostel = a Kosteletz, Lhota Gross (Pniewa Lhota) odkazujeme k referátu, prosíce spravedlivého čtenáře, aby rozsoudil, ukřivdili-li jsme čím p. vydavateli. Takovým svrchním odporem neodčiní se výtky oprávněné. — Holohvizd byl jakožto prastarý tvar připomenut čtenáři a nebyl výtkou pro vydavatele.

Pro Kateřinice zase Brandl XIII. 556. jest deus ex machina, ale kdyby přes výtku učiněnou, že p. archivář nevšímal si vzácného spisu Lechnerova, Kateřinice hledal předce u Vsetína, to by bylo neodpustitelno. Ostatek nechci se zdobiti cizím peřím, neboť Kateřinice i Trnávku vytýkal můj * přítel, jehož tvrdou poznámku jsem zjemnil francouzským malheur.

Pro „Wartenau" (Vartnov hrad, který nebyl „*au*") nalezl se doklad u Chytila; nelistinné Roketnitz chrání zase prý Volný i Brandl, a též prý kdosi nelistinné a nehistorické „Roltigel"! Nepozornému čtenáři té obrany připomínáme, že Volný (aspoň v mém vydání 1842) píše „Rothigel", což dle nového pravopisu bude zníti Rot-igel, nikoli Rot-tigel.

Má-li signatura Třeboňská „Fam. Früwald" (není-li tam Frÿwald), vysvětluje se genesis páně archivářova přepisu Frühwaldu, ale neospravedlňuje se etymologie. Já nevěnoval půl strany domnělému důkazu, že „Prschno" jest nesprávně určeno atd., nýbrž že se jedná o Pržné-Pržno; kromě toho ukazoval jsem na to, že zemský archivář v historickém a vědeckém spise nešetří českého etymologického psaní ani tam, kde železnice jeho respektují, nýbrž spravuje se starými škripturami po jejich nejhorší stránce, ale tam kde šetřily bedlivě ypsilonu, jimi povrhuje.

Tím více se divím té filologické akribii, se kterou mne stíhá pro Chvaličov-Chval*k*ov (Nikde prý nepsal „*k*"!) S radostí největší vyznávám, že pan archivář nemá *k*, nýbrž *c*; ale jest pěšky jak za vozem: kdo vykládá listinné „Chvaliczově" (Chvaličově) na „Chwalcow", nesmí předce žádati, abychom my svým přirozeným duchem četli jinak než Chval*k*ov, neboť není osobného jména „Chvalec", aby se utvořiti mohlo místní „Chvalcov". Ostatek v rejstříku hledá se ten „Chwalcow?" u Bystřice, kde ovšem dnes jest Chvalčová, ale žádný „Chvalcov". Protož nebude od místa, když budu citovati slova z dopisu, jejž mi poslal po uveřejnění mého referátu přítel: „Schade, daß unsere Historiker der Schule S . . . .'s keine Studien im philologischen Seminar gemacht haben".

Do téhož filologického oboru spadá má poznámka o „Moravec" a „Moravčí"; nevytýkal jsem chyby, ale upozorňoval, jako na mnohých místech jiných na věci, kterých si topograf každý bude všímati tehda, čím hlouběji se vžije v historickou nomenklaturu, neboť akribie filologická jest historikovi veledůležitou pomahatelkou. O jiných věcech stran Wildenberga, stran mapy Šemberovy, o namahání při spracování složitého rejstříka, starosti a rozčilení, o přehlednutí lístkův o nemožnosti revise lístků a rejstříka, o dokončení studie o Gelnhausenovi pro Moravu veledůležité o Zámrskách atd. netřeba mluviti, neboť svědčí to vše o dobré vůli páně archivářově, že se příště nebude unáhlovati.

A jakož moje kritika nesměřovala k ničemu jinému, než k tomu, aby Morava měla svou repraesentativní publikaci, svůj diplomatář,

postavený na všestranné výši moderní *vědy*, poněvadž Codex diplomaticus Moraviae za nynějších dob může a musí se státi vzorem pro ostatní země — a to se může státi jen tehda, když Codex diplomaticus bude palladiem pro všecky věrné syny naší Moravy bez rozdílu národnosti — ponechávám každému spravedlivému rozsouditi, byl-li můj referát věcný, účelný a svědomitý.

Opravdové chyby při mých výtkách nebylo mi dokázáno žádné.[1])

V. Prasek.

Nová díla.

Věstníku Král. České Společnosti Náuk třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné vydán svazek za rok 1903. Obsah: Doerr Aug.: Verzeichnis der Inkolats-Ertheilungen und Aufnahmen in den Herrenstand in Mähren aus den Jahren 1531—1620. — Flajšhans V.: Vrstevník Husův. — Goll J. Dr.: K výkladu privilegia Fridricha II. pro království České. — Kalousek J. Dr.: Římské zprávy o Čechách z r. 1775. — Kolář J.: O ruském přízvuku u podstatných jmen odvozených. — Ludwig A.: *Εννέωρος*; *Μίνως*; und Od. k. 193. — Týž: On the dual-forms *εω* āu. — Týž: Die ursprüngliche Gestalt von Ilias B 1—454. — Týž: Über das Verhältnis der Peisistratischen Redaction zu dem Ganzen der Ilias. — Týž: Die älteste Weltkarte. — Mareš Fr.: Rozvrh far v archidiakonátu Bechyňském r. 1624 mezi zbývající duchovenstvo. — Mourek V. E. Dr.: Zur Negation im Altgermanischen. — Nejedlý Zd. Dr.: Oldřicha Kalenice z Kalenic satirický list Luciperův ke Lvovi z Rožmitála z r. 1478. — Nováček V. J. Dr.: Sigismundi regis Bohemiae litterae donationum regalium (1421—1437). — Týž: Antonii Martinelli de Hippolyti Aldobrandini, S. R. E. cardinalis legati apostolici, itinere in Poloniam, ejusque Cracoviam et Pragam introitu narratio. — Pastrnek Fr. Dr.: Slovanská legenda o sv. Václavu. Podle rukop. charvátsko-hlaholského a Rumjancevského. — Pinsker Č.: Bitva u Lipan. Rozbor postupu bitvy. — Schulz V.: Purkrabí hradu Pražského v letech 1438—1711. — Týž: Svědomí o knězích podobojích z r. 1562 a pravidla r. 1587 jim daná. — Soukup J.: Přípitek o sv. Michalu. — Tischer Frant.: Dopisy hejtmana Šťastného z Pleší ku p. Joachimovi z Hradce (1553—1561).

Historického archivu České akademie cís. Fr. Josefa pro vědy, slovesnost a umění vydána čísla 22: Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279—1296). Vydal Ph. Dr. Jan Bedřich Novák. Stran XLI. a 218 — Čís. 23: Listy kláštera Zbraslavského. Sebral a k vydání upravil Ferd. Tadra. Stran XIX. a 534.

Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Část II. (1561—1572). Sepsal Jaroslav Bidlo. Nákladem České Spol. Náuk 1903. Stran X. a 199.

---

[1]) Po těchto projevech redakce pokládá otázku tuto za ukončenu.

Prove. Historický slovar slovanského práva. Sestavil Dr. Hermenegild Jireček. Stran VIII. a 448.

Vlastivědy Moravské vydán Okres litovelský. Napsal P. Viktor Pinkava. Stran 312 s mapkou okresu od J. Hladíka.

Paměti král. města Uh. Brodu. Sepsal Jan Kučera. Stran VI. a 455.

Základy psychologie. Sepsal Dr. Fr Krejčí. Encyklopedická knihovna „Dědictví Komenského" za redace Fr. Úlehly, sv. IV. V Praze 1902. Stran 253.

Obecní statuty Moravské. Nástin dějin a systému obecního práva statutárního na Moravě, jakož i sbírka některých zvláštních samostatných pramenů práva obecního statutárního na Moravě od r. 1849 až do r. 1902 včetně, systematicky a chronologicky uspořádaná. Sepsal a uspořádal JUC. Bohumír Valenta. Stran IX a 686. V Brně, 1903. Nákladem vlastním.

Slováci a ich reč. Napsal Dr. Samo Czambel. V Budapešti 1903. Stran 269. Nákladem vlastním.

Ein Buch für jeden Brünner. Napsal Dr. Wilh. Schram. Roč. IV. Stran 156. V Brně, 1904.[1])

Zpráva o činnosti Matice Moravské za správní r. 1903,

podaná o valné hromadě 8. dne m. března 1904.

„Matice Moravská" rokem uplynulým skončila své první padesátiletí. Vzniklať z „Národní Jednoty sv. Cyrilla a Methoda", založené jako spolek vědecký a humanitní (r. 1849) a přetvořené na „Matici Moravskou", jejíž stanovy byly schváleny dne 29. prosince 1853. Účelem jejím jest „podporovati československou literaturu s obzvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáním dobrých spisův aneb přispíváním k tomu". Za dobu svého trvání vydala Matice cenná díla předních dvou vědeckých pracovníků moravských Frant. Bartoše („Dialektologie moravská" o dvou objemných dílech a nové „Národní písně moravské" o třech obšírných svazcích) a Vinc. Brandla („Listy Karla staršího z Žerotína" o třech svazcích, „Život Josefa Dobrovského", „Život Pavla Josefa Šafaříka", „Život Karla Jaromíra Erbena" a „Kniha pro každého

---

[1]) Ostatek literárních zpráv bylo nutno odložiti do čísla příštího.
Red.

Moravana“ v novém vydání rozšířeném); mimo to práce Aloisa Hlavinky („O zvučnosti jazyka českého“), Frant. Mathona („Listy z vědy hospodářské“,) Ant. Matzenaura („Cizí slova ve slovanských řečech“), Frant. J. Rypáčka („1798—1898. František Palacký“ a „Repertorium XXV ročníků Časopisu Matice Moravské“), Frant. Sušila („Smíšené básně“ a „Zpěvy a hněvy“), Frant. Vymazala („Slovanská poezije“ o dvou dílech a „Ruské národní pohádky“ dle sbírky Afanasjevovy).

Roku 1869 počala Matice vydávati „Časopis“ redakcí p. Václ. Royta, později p. Fr. Bartoše, tehdy professorů čes. gymnasia v Brně. Časopis vycházel do r. 1882 (I.—XIV. ročník); po přestávce, kdy Matice vydávala práce Bartošovy a Brandlovy, byl „Časopis“ obnoven r. 1891 hlavně snahou a redakcí p. prof. dr. Frant. Kameníčka; po obnově vyšlo dosud 13 ročníků (XV.—XXVII.), tak že na rok 1904 počíná se již ročník XXVIII. Jeví se tudíž činnost Matiční hlavně vydáváním „Časopisu“, nyní stále pokračujícího, a občasným publikováním děl jednak ryze vědeckých, jednak populárně vědeckých.

Za minulý rok byl vydán ročník dvacátý sedmý o 23 arších ve 4 sešitech veliké osmerky. „Časopis“ jest pečlivě redigován p. prof. dr. Frant. Kameníčkem, docentem české vysoké školy technické. Do ročníku přispěli jednak širšími pojednáními a vědeckými rozpravami, jednak kratšími zprávami uměleckými a vědeckými a výpisky archivními, jednak kritickými úvahami, rozbory a referáty pp. Karel Absolon, Josef Bartocha, Frant. Bartoš, dr. Josef Cvrček, Ferd. Jos. Černocký, Frant. Černý, Rud. Dvořák, dr. Hynek Gross, † dr. Lad. K. Hofman, Jiří Janda, dr. Frant. Kameníček, dr. Josef Karásek, Zdeněk Lepař, Leopold Nopp, Al. Jos. Pátek, Frant. V. Peřinka, Vinc. Prasek, Frant. J. Rypáček, Frant. A. Slavík, MUDr. Jan Smyčka, Frant. Snopek, Stan. Souček.

Nově usneseno, aby „Časopis“ měl výměnu s Praskovým „Selským Archivem“ a s Kranichovou „Přírodou a školou“. Žádosti akad. spolku „Zory“ v Brně, aby jí byl posílán „Časopis“, vyhovělo se ochotně.

Mimo redakce vědeckých časopisů českých, polských, charvátských a německých posílají Matici publikace své tyto spolky vědecké: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slo-

vesnost a umění, Královská česká společnost nauk, Matice Česká. Matice Opavská. Společnost přátel starožitností českých v Praze, Jednota českých filologů, Museálná slovenská společnost v Turč. Sv. Martině, c. akademie Petrohradská, c. universita Jurjevská, c. novoruská universita Oděsská, slov. dobročinný komitét Petrohradský, Matice Ruská ve Lvově, Krakovská akademie věd, Jihoslovanská akademie v Záhřebě, Matice Slovinská v Lublani, Františkovo zemské museum v Brně a Deutscher Verein für Geschichte Mährens und Schlesiens v Brně.

Z činných členů zemřel p. Vilém Ambrož, katecheta spisovatel a redaktor v Brně, z přispívajících členů pp. Kajetán Kocian, řídící učitel v Libhošti u Nov. Jičína, Václav Saal, poštmistr v Hor. Bobrové, Frant. Ruprecht, bisk. rada a professor v. v. v Brně, Antonín Peka, vrchní inženýr v. v. v Brně, Beneš Method Kulda, síd. kanovník na Vyšehradě, buditel moravský a spisovatel, JUDr. Ed. Matouš, advokát v Přerově, A. Liška, spirituál v Mor. Třebové, a Jan Strnad, řed. adv. kanceláře ve Víškově.

Koncem r. 1903 měla Matice 2 členy čestné (zasloužilé redaktory prvních ročníků „Časopisu Mat. Mor.“ pp. škol. radu Frant. Bartoše a z. šk. insp. Václ. Royta), 9 zakládajících, 116 činných, 796 přispívajících, celkem 923. Kéž by členský počet byl dvojnásobný!

Jmění měla Matice koncem r. 1903 8419 K 33 h na hotovosti a 12·400 K v cenných papírech, celkem 20·819 K 33 h.

Správní výbor za rok 1903 (po doplnění o valné hromadě dne 26. února) byl tento: Václav Royt, c. k. zemský inspektor školní, starosta, Adolf Kubeš, c. k. školní rada a ředitel, náměstek starostův, Vincenc Nebovidský, zemský adjunkt archivní, pokladník, Frant. J. Rypáček, c. k. professor I. čes. gymnasia státního, první jednatel, Rudolf Dvořák, c. k. professor II. českého gymnasia státního, druhý jednatel, Tom. Šílený, c. k. professor II. čes. gymnasia státního, knihovník; ostatní členové výboru: Frant. Bartoš, c. k. školní rada a ředitel na Mlatcově u Zlína, Frant. Bílý, c. k. ředitel státní reálky na Žižkově u Prahy, JUDr. Frant. Hodáč, advokát v Brně, Alois Hrudička, bisk. rada a děkan v Telči, dr. Ferd. Jokl, c. k. professor české státní reálky, dr. Frant. Kameníček, c. k. prof. I. českého gymnasia státního a docent

české vys. školy technické, redaktor Čas. Mat. Mor., Josef Neoral, professor zemské střední školy hospodářské v Přerově, Msgr. dr. Josef Pospíšil, sídelní kanovník královské kapituly a ředitel bisk. alumnátu, Frant. A. Slavík, c. k. školní rada a ředitel na Královských Vinohradech u Prahy, Msgr. Vladimír Šťastný, bisk. rada a gymn. professor, dr. Frant. Šujan, c. k. professor I. českého gymnasia státního, Frant. B. Wurm, sekretář banky Slavie; revisoři účetní: Karel Dolejš, c. k. professor české vyšší státní školy průmyslové, a Alois Vlk, c. k. professor I. českého gymnasia státního, přidělený zemské školní radě.

O řádné valné hromadě, konané 26. dne m. února 1903 za předsedání p. starosty z. šk. insp. Royta, byl doplněn správní výbor, a na tři léta zvoleni akklamací pp. škol. rada Frant. Bartoš, zem. arch. adj. Vinc. Nebovidský, prof. Tom. Šílený, msgr. rada Vlad. Šťastný, prof. dr. Frant. Šujan a sekr. Frant. Boř. Wurm; za revisory zvoleni pp. prof. Kar. Dolejš a prof. Alois Vlk. Prof. Šujan navrhl, aby Matice vydala dialektickou mapu moravskou, kterou vypracoval pan prof. Vavř. Jos. Dušek na Královských Vinohradech dle Bartošovy Dialektologie moravské, a p. šk. rada Kubeš navrhl, aby Matice připravila vydání přesného topografického slovníka moravského. Oba návrhy uznány za velmi vhodné a přikázány výboru, aby o nich uvažoval a rozhodl v nejbližších svých schůzích. O obou návrzích bylo také jednáno v několika schůzích výborových.

Ve schůzi, konané 2. dne m. dubna 1903, byla zvolena kommisse na zevrubné prohlednutí mapy Duškovy (pp. starosta insp. Royt, prof. Ferd. Jokl, prof. dr. Kameníček a prof. dr. Šujan, jako zástupce p. prof. Duška). Výborové schůze, konané 15. dne m. května 1903, účastnil se sám autor mapy p. prof. Dušek. Také vyjednával p prof. dr. Šujan s p. škol. radou Bartošem, autorem Dialektologie moravské. Výsledek dlouhého jednání o mapě jeví se nyní tak, že učiněno rozhodnutí, aby Duškova mapa dialektická byla opravena, doplněna i vyplněna větším počtem osad a aby hranice mapy této byly určeny dle obcí, nikoli dle far, aby názvy místní byly úplně správné a aby p. prof. Dušek užil korrektur, které učinili členové kommisse pp. prof. dr. Kameníček a prof. dr. Šujan. — Redakce a vrchní řízení topografického slovníka byly svěřeny p. navrhovateli šk.

radovi Kubešovi, jenž si vybral několik spolupracovníků, kteří by s ním konali dílo, jež má býti úplně správným obrazem místopisu moravského. Slovník má býti prací kritickou, methodickou, soustavnou a vědeckou. Mají v něm býti původní, ryzí jména místní (dle nejstarších a hodnověrných listin archivních), počet domův a obyvatelstva dle nejnovějšího počítání úředního, památné budovy, chrámy, kláštery, deskové statky, historicky významné události (sněmy, míry, bitvy atd.), proslulí rodáci, zaniklé osady, vše tak, aby slovník byl přesnou a správnou rukovětí topografie moravské, aby ponenáhlu vymizely z knih i z map nesprávné názvy místní, jako Puntovice (správně Poně̆tovice), Slejboř (správně Slaviboř), Malá Brtnice (správně Brtnička) a j. Na konci mají býti přehledné tabulky a nová, všem požadavkům hovějící mapa markrabství Moravského, kterou vypracuje inženýr p. Jos. Líčka, řádný professor geodesie na české vysoké škole technické v Brně. Přípravy a práce ovšem vyžadují času. — Konečně také výbor přijal nabídku II. jednatele p. prof. Ant. Dvořáka a dal do tisku „Jednání sněmů moravských za léta 1792—1835 za vladaření cís. Františka I.“ s úvodem o stavovském zřízení. Dílo Dvořákovo vyjde o Velkonocích r. 1904.

Ve schůzi, konané dne 15. května 1903, usneseno po návrhu p. prof. dr. Šujana, aby se Matice účastnila všeslovanské výstavy Petrohradské, chystané na rok 1905, a do přípravního výboru vyslán p. navrhovatel.

Výbor vybídl vynikající pracovníky moravské a české, aby přijali čestný úřad důvěrnický Matice Moravské; z požádaných pánův ochotně přijali funkce pp. gymn. prof. Jos. Bartocha v Olomouci, odb. uč. Jos. Bartoň v Králově Poli u Brna, prof. Bol. Dolejšek ve Velkém Meziříčí, gymn. prof. Flor. Horut ve Víškově, sekr. Rud. Janovský v Holešově, gymn. řed. dr. Frant. Kahlík v Zábřeze, gymn. řed. Pavel Krippner v Boskovicích, gymn. prof. Josef Krkoška v Pelhřimově, škol. rada Fr. A. Slavík na Král. Vinohradech, gymn. prof. Josef Sloupský v Kroměříži a gymn. prof. dr. Jak. Všetečka v Jičíně. Páni důvěrníci získávají Matici nové členy, vybírají od nich příspěvky a vůbec jsou prostředníky mezi výborem a členstvem Matičním.

Sl. Českoslovanské jednotě v Praze (p. JUDru. Josefovi Fuhrichovi) posláno na vyzvání 12 korun, sebraných mezi některými členy výboru správního.

K padesátinám proslulého básníka a řád. prof. lit. na čes. universitě dr. Jaroslava Frídy-Vrchlického byl poslán telegramm blahopřejný, a ř. prof. JUDr. bar. Bohuslavu Riegrovi projevena soustrast nad úmrtím otce jeho Františka Lad. Riegra, hlavního účastníka veškeré osvětové práce národní, vědecké i umělecké.

Ve schůzi, konané 19. dne m. června 1903, usneseno po návrhu red. prof. dr. Kameníčka, aby Matice naše platila akc. mor. knihtiskárně o 2 K více za arch tištěný a za to aby tiskárna zadarmo tiskla třicet separátů každému literárnímu přispěvateli do Čas. Mat. Mor., čímž zajisté se vyhovuje přání pp. přispěvatelův.

Dle stanov vystupují z výboru po uplynulém třiletí pp. Frant. Bílý, c. k. ředitel stát. reálky na Žižkově, JUDr. Frant. Hodáč, advokát v Brně, Alois Hrudička, děkan a bisk. rada v Telči, Josef Neoral, prof. zem. stř. hosp. školy v Přerově, dr. Frant. Kameníček a Fr. J. Rypáček, professorové I. čes. gymnasia v Brně; resignoval p. prof. Tomáš Šilený z II. čes. gymnasia státního v Brně. Vystupující členové mohou býti voleni znova.

Výbor „Matice Moravské“ děkuje všem ochotným pp. důvěrníkům starým i novým za dosavadní podporu a prosí jich snažně, aby zůstali pomocníky a podporovateli nejstaršího vědeckého spolku moravského; zároveň děkuje také výbor sl. redakcím Hlasu, Lidových Novin, Moravských Novin a Moravské Orlice za ochotné uveřejňování spolkových zpráv.

Aby Matice dosáhla účelu, jest potřebí, aby jí přibývalo nového a trvalého členstva, jež by nahrazovalo stálý úbytek vymíráním starých a věrných členů matičních. Každý vlastenec a hlavně vzdělanec český, předem z Moravy, měl by býti členem korporace, jejímž programmem jest podpora české literatury s ohledem na potřeby moravské.

„Matici Moravské“, která vstoupila do druhého padesátiletí, dej Bůh všeho zdaru na prospěch kulturního pokroku i písemnictví našeho!

V král. hl. městě Brně, 28. dne m. března 1904.

Prof. Fr. J. Rypáček,
I. jednatel Mat. Mor.

Účty Matice Moravské za rok 1903.

Položka	Příjmy		Hotovost K	Hotovost h	Cenné papiry K	Cenné papiry h
	Zůstatek koncem r. 1902.		7088	43	12400	—
1	Příspěvky členské:					
	Nedoplatky . .	824·25				
	Běžné příspěvky .	2876·86				
	Přeplatky . . .	176·—	3877	11		
2	Úroky z cenných papírů . 496·61					
	Úroky z běžného účtu 130·24	626·85				
	Výlohy . . .	1·65	625	20		
3	Úroky z vkladní knížky Živn. banky .	32·66				
	Úroky z vkladní knížky Cyr.-Meth. záložny	95·84	128	50		
4	Zemská subvence		1000	—		
5	Za prodané knihy u pokladníka		204	38		
	Součet . .		12923	62	12400	—

Položka	Vydání	Hotovost K	Hotovost h	Cenné papiry K	Cenné papiry h
1	Bytné s činž. halířem . . .	427	08		
2	Honoráře spisovatelům . .	930	—		
3	Mor. akc. knihtiskárně . .	2046	90		
4	Výlohy redakční, administrační, expediční a jiné . .	1100	31		
	Součet .	4504	29		
	U porovnání se součtem příjmů	12923	62	12400	
	činí jmění Mat. Mor. koncem r. 1903	8419	33	12400	—
	U porovnání se začátečným jměním téhož roku . .	7088	43	12400	—
	rozmnožilo se jmění Matice o	1330	90		—

V Brně, 28. ledna 1904.

V. Nebovidský,
t. č. pokladník.

A. Kubeš,
t. č. místopředseda.

Účty prozkoumali, s doklady srovnali a v pořádku shledali:

Karel Dolejš,
t. č. revisor.

A. Vlk,
t. č revisor.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Památce Sušilově.

(Nar. 14. června 1804, zem. 31. května 1868.)

Napsal Dr. Pavel Vychodil.

Žije-li dle známého výroku nová doba vůbec příliš rychle, bylo národu našemu, zvláště na Moravě, dáno v krátké době prožíti hojně dalekosáhlých obratů, jimiž aspoň částečně napraveno, co nepřízeň dlouhých věků na nás zavinila. Není nám snadno vmysliti se v poměry moravské před 50 lety, kdy čeština neměla práva veřejnosti nejen v úřadech nebo ve školách, nýbrž ani na ulici mezi intelligencí, kdy po marných pokusech dřívějších, zaraziti v Brně nějaký český osvětný podnik, literární spolek nebo časopis, kdy teprve za násilných změn politických učiněny toho nesmělé začátky, a ty jen z části se zdarem. Tiché však a houževnaté práci několika málo jednotlivců podařilo se položiti aspoň pevné základy budoucímu rozvoji života i písemnictva národního, jimiž jednak uchráněna půda naše od úplného odcizení, jednak vytčen směr další práci.

František Sušil, rodem z Nového Rousinova, byl mezi předními buditeli těmi téměř jediný Moravan. Bylo věru štěstím, že povoláním přiváděni ob čas uvědomělí vlastenci a spisovatelé čeští, jako Chmelenský, Kynský, Šembera a j., na Moravu. Byl již nejvyšší čas, aby tato „provincie“ nepozbyla vědomí, že bývala a jest českou, neboť z nevědomosti i schválně vštěpováno lidu i nastávající intelligenci, že na Moravě jsou Moravci a ne Čechové, a jméno Čech vykládáno téměř za přezdívku člověka nepoctivého a nebezpečného.

Příznivou okolností v mládí Sušilově snad bylo, že otec jsa písmákem i hocha k četbě české vedl a určiv jej na studie požádal kaplana (Fr. Pospíšila), aby s hochem předměty tří prvních tříd gymnasijních probíral. Mnohým zajisté právě tato léta byla pro národnost jejich nebezpečným úskalím, neboť pro

neznalost němčiny buďto zakrněli nebo poněmčovacímu nátlaku podlehli. Učitel Sušilův na základě mateřštiny dobře jej připravil na zkoušky, nepotlačiv náklonnosti k ní, tak že další studia gymnasijní (v Kroměříži u piaristů) zdárně vykonal.

Tam seznal Sušil bohatou literaturu německou, avšak také velikou schopnost a úlohu Slovanstva; dostal se mu totiž do rukou Tomsův slovník (1791), v jehož předmluvě Dobrovský nastínil souvislost různořečí slovanských, naznačuje bohatství a plodnost jejich. Dobrovského práce vůbec velikou měrou působily na Sušila, jednak po stránce filologické, jednak obsahové, neboť z nich čerpal nejenom nadšenou naději v budoucnost — předbíhaje tak mistra samého —, ale také první vědomosti o starších slovanských překladech Písma, jež mu později při vlastních pracích byly velice vhod.

V Kroměříži, městě to českém, s úředním nátěrem jako ve všech moravských městech německým, byl tedy Sušil již uvědomělým Slovanem. Tam již také vznikla v něm touha obohatiti písemnictvo české; spolužákům bylo často vyslechnouti jeho záměry spisovatelské, rozvrhy tragedií a bezpochyby též i básničky, neboť překlady básnické i tvoření původní (nová škola Puchmajerova) lákaly k následování.

Pro budoucí sbírání národních písní bylo mu s výhodou, že od maličkosti cvičil se ve zpěvu a hudbě; hrál pěkně na klavír a na flétnu.

Za studia „filosofického" (= 7. a 8. tř. gymn.) v Brně představen byl na snažné prosby své od jmenovaného učitele a strýce svého Pospíšila piaristovi prof. Dominiku Kynskému, který vedle kaplana Vinc. Žáka uvedl jej do důkladnějšího studia české i cizích literatur (polské, vlašské, francouzské, anglické); z nich jakož později i z ostatních slovanských jazyků (ruštiny, slovinštiny a charvatštiny) četl spisy v originalech, ze španělštiny a portugalštiny v německých překladech. Veliké, až blouznivé nadšení pro věci slovanské a české provázelo jej při veškeré práci, ku které právě z něho chut a sílu bral.

Vida příklady kněží buditelů před sebou, odhodlal se též ku kněžství. R. 1827 poslán za kaplana do dvojjazyčných tehda, nyní už poněmčených Olbramovic; ujal se tam zanedbávaného lidu českého, konaje však svědomitě povinnost ke všem. Se spolukaplanem Tomášem Procházkou, který později působě v Ivan-

čicích zachránil je od poněmčení, snažil se povznésti výchov školský prostředky teprv o mnoho později úředně zaváděnými (vycházkami do přírody, hrou atd.); pečoval o český zpěv kostelní, kterého po celý život se zřetele nepustil. Kromě toho několik těch let (až do r. 1838) použil ku prohloubení vědeckých studií svých, pěstuje dějiny filosofie (Ritter), francouzské klassiky (Bossueta, Fénelona, Massillona), německou theologii tehda mocně vzkvétající, tak že podstoupiv — po mnohých domluvách přítele Tomáše Procházky — zkoušku na professuru Nového Zákona v Brně, vzbudil údiv posuzovatelů z fakulty vídenské, kterak prý kněz v duchovní správě ustanovený tak obrovských vědomostí (tam vastam eruditionem) mohl nabýti.

Tento obrat v životě jeho z několika příčin byl důležitý: vědecké úkoly při professuře, široké působiště mezi budoucími kněžími, poměrně menší závislost na choutkách byrokracie, pobyt ve středisku Moravy, větši míra volného času, zvláště o prázdninách — tyto a jiné okolnosti usnadňovaly mu působnost, pro niž jej beze vší nadsázky čítáme mezi nejpřednější výtečníky Moravy. Nemůže býti úkolem této stručné vzpomínky, aby to dokazovala; bylo by smutné, kdyby toho bylo třeba, kdyby Morava, následujíc jistých officielních snižovatelův jeho, byla již zapomněla, co všichni současníci jeho bez výhrady uznávali.

Nejpopularnější jest ovšem jeho více než třicetiletá činnost sběratelská. Dnes posuzujeme ji pouze dle výsledku, veliké totiž sbírky národních písní moravských, ukončené r. 1860, obsahující přes 1900 písní. Nynější přední znalci lidového zpěvu moravského, Frant. Bartoš a Leoš Janáček, vydávají sbírce svědectví, že je vzorná, vynikajíc věrností slov i nápěvů. Že po něm nasbíráno ještě mnohem více písní, vysvětluje se jednak tím, že Sušil příliš úzkostlivě vybíral, co se jemu zdálo nejcennějším, jednak tím, že za tehdejší neuvědomělosti lidu a namnoze též intelligence narážel na větší překážky, než nyní si dovedeme představiti. Pokládali jej za vyzvědače, za blázna atd. Čím umění českému sbírka se stala a ještě může státi, tušíme ze skladeb Křížkovského, tvůrce našeho sborového zpěvu, a to návodem Sušilovým, ze skladeb Ant. Dvořáka, L. Janáčka a j. Čím prospěla dialektologii, ukazují práce Šemberovy, Bartošovy a j. Bez Sušila neměli bychom pohádek Kuldových, Mikšíčkových atd. Procestovav Moravu, část Slezska a Dolních Rakous, nejen sám

úkolu svému svědomitě dostál, nýbrž i u jiných čilý zájem pro tato skromná kvítka přírody probouzel.

Srovnávaje roztomilý zpěv lidový doma a v přírodě s tím, který slýchal při bohoslužbě, do té duše se hanbil nad nevkusem tu vládnoucím. Aby k nápravě přispěl, přeložil „Hymny církevní“ (2. vyd. 1859), skládal sám písně náboženské a usiloval o vydání velkého „Kancionálu“ na základě svatováclavského; ten r. 1863 vydán v Praze s příspěvky Sušilovými, když na Moravě vyjednávání se nezdařilo. Jak oprávněny tu byly opravné snahy jeho, cítíme až podnes. Neprospěje odvolávati se na zpěvy staročeské a bratrské, neboť poměrům dnešním nevyhovují a v lidu se neujmou; pokrok i zde jest potřebný.

Vedle těchto překladů básnických uveřejnil Sušil též úryvky překladů z básníků starověkých: Anthologie z Ovidia, Katulla, Propertia a Muséa (1861), z nichž už za mlada překládal. Na pokuse tom sobě S. nemálo zakládal, maje za to, že dokázal jím ohebnost a bohatství češtiny, mohoucí takto závoditi s jazyky staroklassickými. Uznáme-li vůbec časomíru v češtině, neupřeme ani tomuto parergu Sušilovu zaslouženého uznání; mají překlady jeho své přednosti i naproti některému pozdějšímu odbornickému překladu, jmenovitě co do přesnosti rythmické. Vydalť S. i stručnou „Prosodii“ (3. vyd. 1863), chtěje učiniti přítrž veršovnické anarchii u nás vládnoucí: v některých podřízených pravidlech třeba snad prosodii jeho opraviti, avšak celkem, s praktického hlediska je spisek cenný, uznáme-li českou časomíru.

Správnost prosodická vyznačuje i přízvučné básně jeho před mnohými jinými. Jinak však právě tato básnická činnost zavdala podnět k tomu, že Sušilova činnost vůbec snižována. Dotknu se několika jen slovy věci této, předesílaje, že ovšem Sušil není básníkem prvého řádu, že však některé básně, zvláště znělky zcela dobře vedle na př. Čelakovského neb Kollárových obstojí; neomezená úcta, v jaké byla osobnost i činnost jeho, byla příčinou, že mezi stoupenci i básním jeho vzdávána chvála, jaké nezasluhují a — co hlavního — nežádají. Jest mezi nimi mnoho pouhých hříček, dále deklamovánek k rozličným slavnostem chvatně napsaných, veršů polemických atd.

Hlavně vytýkají se některé smělé obrazy a četná neobvyklá slova. Jisto jest, že Sušil básnil více rozumem než citem, neboť

by, maje vkus tak jemně vytříbený, mnohých veršů nebyl napsal. Jako u jiných básníků starší doby nerozhodoval u něho nade vše tvořivý pud umělecký, nýbrž naučný; co nyní skládáme v úvahách, rozborech, diskussích, skládáno ve verších. Verši kázal, verši povzbuzoval a varoval, verši poučoval a polemisoval; ba verši také chtěl napravovati mluvu a učiti veršovati. Jsa odchován poesií klassickou a pseudoklassickou, viděl v neobvyklých výrazech prostředek umělecké výraznosti a používal při tom rozsáhlé synonymiky svojí, jakou se asi málokterý z našich spisovatelů může pochlubiti. Pozoruje v básních českých časté rýmy -ání, -ení a pod., vyhledával mnohdy i násilně rýmů zvučných a tvořil, po případě vybíral pro ně slova neobvyklá, dialektická neb jinoslovanská. Ne docela právem vytýkány mu tyto rýmy jakožto rýmy z nouze, jako se stává neobratným veršovníkům; on je kladl schválně a to z důvodů linguistických, jako užíval neobvyklých výrazův i ve spisech prosaických.

Okolnost tato, která nynějšímu čtenáři spisy jeho snad znechucuje, má hlubší důvody, než aby pro ni takový znalec mluvy naší jako Sušil zasloužil od ledakoho nešetrně snižován a a obviňován býti z nesprávností jazykových, kdežto zřejmé nesprávnosti a cizomluvy čelných spisovatelů českých bez odporu přecházejí v živou i spisovnou češtinu.

Předně třeba připomněti sobě vědomé nebo bezděčné odstředivé snahy, kterými jednota československá měla býti protržena. V Brně zvláště V. Žák a Fr. Trnka pro libozvučnost a jiné příčiny přetvořovali ustálené tvary mluvnické; zvláště Žák chtěl novotami svými předejíti rozkol mluvnický a pravopisný mezi Čechy a Slováky, přizpůsobuje se zvukosloví těchto. Sušil za mlada mu v něčem povoloval, jak z prvních pokusů literarních viděti; později však vniknuv důkladněji do jazykozpytu, rozhodně se mu opřel a opíral, „poukazuje s Kynským k tomu, že mluva jest něco faktického, během času zrostlého a ustáleného a že nemožno staré formy opět uváděti . . . odstoupí-li se jednou od živé tradice ve formách gramatických, všeliké libovůli brána dokořán otevřena bude“. (Matěj Procházka v životop. Fr. Sušila.)

Tímto způsobem právě Sušil autoritou svojí zamezil roztržku mezi Moravou a Čechami, přidržuje sám sebe i spolupracovníky „Hlasu“, r. 1849 založeného a rozšířeného zvláště mezi kněžstvem, jediným to téměř pěstitelem češtiny na

Moravě, ku spisovné češtině. Nepokládal však pražskou češtinu za tak bezúhonnou a dokonalou, aby nemohla se dle svých zákonů dále vyvíjeti. V zásadě byl za jedno s Palackým, Šafaříkem atd., kteří češtinu mnohými novotvary obohatili, někdy arciť bez úspěchu. Za pravdu dal Sušilovi také další rozvoj češtiny, na př. ve tvoření substantiv na -ba (cvičba) a v mnohých jiných případech, opouštěje co možná substantiva slovesná, subst. na -ost atd. Celé provinění Sušilovo v tomto směru jest, že počínal si poněkud směleji, že spisy jeho nevycházely z počátku v Praze a nebyly popularními. Ani co do libozvučnosti nemohlo býti češtině na úkor, kdyby se byly ujaly některé zvučnější tvary z nářečí moravských; aspoň když se neujaly, netřeba proto stíhati Sušila výtkou nespisovnosti podle omezeného stanoviska z r. 1900!

Druhou příčinou t. ř. cizomluvů Sušilových je snaha rozhojniti bohatství mluvy novočeské ze starší češtiny, z nářečí československých a konečně z jiných jazyků slovanských, zvláště z polštiny a ruštiny. Sušil byl smýšlení všeslovanského. Nepodceňuje však růzností politických a co s nimi souvisí, hleděl si aspoň vzájemnosti osvětné, a z té příčiny bez rozpaků sahal k výrazům jinoslovanským, chtěje vzájemné dorozumění usnadňovati. Že by tímto způsobem čeština nemohla a neměla býti obohacována, nesnadno uvěřiti. A filologové, kteří nyní snesou takořka 50% řeckých, latinských a francouzských slov v češtině, mají zajisté nejméně proč obviňovati Sušila z nečeského slohu za to, že sahal do zásob slovanských.

Studia jazykozpytná konal Sušil s velikou zálibou, již pro četné překlady, zvláště pak pro překlad Nového Zákona. Spisy Dobrovského, Šafaříka, Miklosiće, jakož i jazykozpytců německých pilně stopoval. Spisy starší češtiny excerpoval po stránce lexikografické i fraseologické; Jungmannův Slovník byl mu nerozlučnou příručkou; „raději o jeden kabát méně, ale Jungmanna si musíte zaopatřit“, říkal J. Soukopovi, pobádaje ho ke studiu správné češtiny.

Nejvíce použil jazykozpytných studií v rozsáhlém výkladě Nového Zákona, vydaném od Dědictví sv. Prokopa v Praze (1863—1872). Bolelo jej, že národ biblařů spokojuje se překladem zastaralým, proto pokládal se již úřadu svému povinným, Písmu novozákonnímu především píli svou věnovati. Prostudovav všechny české starší (i rukopisné) překlady, jakož

i jinoslovanské a cizí, snažil se národu svému podati především překlad co nejpřesnější, pokroku češtiny přiměřený. dále pak výklad, ve kterém shrnul všechny výsledky jednak theologické i archeologické biblistiky, jednak bádání jazykozpytného, pokud se ke slovanským překladům Písma připínalo. Netajil ani sobě ani jiným, že podniká cosi nového a nepopularního, když namnoze opouštěl obraty starších překladů katolických i českobratrského; avšak jménem pokroku stál na tom, aby jeho návrhy byly veřejnosti podány, nepokládaje jich ovšem za definitivní, ale za nutný krok ku předu, k důstojnému konečnému překladu Písem. Co měnil, měnil z vážných důvodův, a jen úplná ignorance v oboru tom může toto dílo obrovské učenosti a píle viniti šmahem z nesprávnosti nebo klásti nad ně starý překlad českobratrský. Tohoto si zajisté Sušil velice vážil, jako mu starší doba českobratrská byla velmi sympathickou pro mravní vážnost a osvětnou působnost svých zástupcův; posuzoval tedy zcela mírně i nedostatky onoho překladu („po třech stech letech snadno něco lépe věděti můžeme . . . učinili, seč tehda byli“, píše K. Vinařickému), jako pravý znalec věci a obtíží jejích. Odsuzovatelé Sušilovi jako Šmaha a Flajšhans, který píše o něm zvlášť nešetrně jako o nějakém dilettantovi nižšího řádu, zapomínají, že o překladech biblických povolaným soudcem není pouze český filolog, nýbrž také a hlavně znalec Písma, podobně asi, jako zákonník nebo překlad jeho nemůže svěřen býti pouhému filologovi, nýbrž vyžaduje i právníka. Mezi přečetnými opravami Sušilem uvedenými najdou se některé snad zbytečné, některé nevhodné, avšak veliká většina jich značí vědecký pokrok.

I jinak v náboženském písemnictvu našem naléhal Sušil na to, aby vedle spisů praktickým potřebám lidu nebo kněžstva sloužících, pěstována byla věda theologická. Sám k ní přispěl také překladem a výkladem Otcův apoštolských (3. vyd. 1874), překladem a výkladem Josefa Flavia O válce židovské (1854) a různými články v „Hlase“ a „Časopise katolického duchovenstva“. Maje široký rozhled v odborné literatuře evropské stál na výši své vědy a přál si, aby i toto odvětví kněžstvem pro jiné spisovatelské práce příliš zanedbávané bylo úsilovněji pěstováno.

Proto i v podílech „Dědictví sv. Cyrilla a Methoda“ (od r. 1850), jehož byl starostou, vedle spisů praktických spatřujeme

díla vědecká, byť i širším vrstvám určená. Žádalť Sušil i po hagiografii pro lid, aby zanechajíc fantastického legendářství hleděla si jen pravdy historické, jelikož „i svatým zajisté nejvíce o pravdu šlo“.

K této zajisté úctyhodné spisovatelské činnosti Sušilově družila se práce organisační při Katolické neboli katolicko-politické Jednotě (od r. 1848). S přáteli B. M. Kuldou Fr. Poimonem, M. Procházkou, K. Šmídkem, hr. Bedřichem Sylva-Taroucou a j. zosnoval v Brně a po Moravě takový čilý ruch nábožensko-vlastenecký, že ve mnohém zahanbuje ta nečetná, docela na sebe odkázaná, byrokratismem úzkostlivě střežená družina i nás, kteří z výsledků práce její těžíme a sotva ji doháníme. Jednota sama mohla se státi mohutným střediskem českého živlu brněnského, kdyby intelligence byla hleděla se sblížiti se stavem středním a nebyla ho i Jednoty zanedbávala. I takto však zřídila Jednota v Brně podniky, které teprv nejnovější doba opět vyzdvihla, když nepřízní poměrů byly zanikly; tak měli jsme v Brně v letech padesátých českou pokračovací školu pro řemeslníky, v níž ani slavný již prof. Sušil nerozpakoval se vyučovati, měli jsme tu nedělní školu pro dívky, českou hovornu a čítárnu, podpůrný spolek sv. Vincence, v zemské ochranovně zavedena Kuldou rovnoprávnost jazyková, ba hrabě Tarouca usiloval i zříditi uměleckou jednotu. Časopis „Hlas“ konečně, po marných pokusech o český časopis, přece se udržel a byl Moravě nejen učitelem češtiny nýbrž i uvědomění národního. On, knihy z Dědictví sv. Cyrilla a Methoda, zvláště kalendář Moravan učily venkov náš zase česky čísti a cítiti.

Zatím konal Sušil i jako vychovatel budoucího kněžstva svou povinnost přes četné a veliké překážky byrokracií mu činěné čili zavalované, jak on říká. Výsledky této působnosti ve směru naukovém i buditelském ovšem nesnadno zjišťovati dopodrobna. jevily se však v celém ruchu vlasteneckém let padesátých a šedesátých, nejnápadněji pak za ústavácké persekuce v letech sedmdesátých, kdy kněžstvo s praskrovným hloučkem ostatní intelligence slovem i skutkem ostalo věrno praporu národnímu, jsouc za to hanobeno a stíháno nejen od byrokracie, nýbrž i od zrádných přeběhlíků, zvláště mezi učitelstvem. Mělo kněžstvo v Sušilovi vzácný vzor charakternosti, jakých i náš těžce zkoušený národ nemnoho má mezi svými výtečníky.

Jsa ve stycích společenských ostýchavý, jako dítě nesmělý, neúmornou mravní silou vůči sobě i jiným působil Sušil slovem i příkladem neodolatelně na všecky, kteří se s ním stýkali. Protivníků směru jeho bylo mnoho, osobnosti jeho však uznání odepříti nemohl nikdo. V kněžském životě jsa bezúhonný nabádal k sebevládě, k mravnému životu, v němž viděl hlavní záruku našich národních úspěchů, nedosažitelných bez obětovnosti, nezištnosti a účinné lásky. Hluboký cit pro spravedlnost nedovoloval mu sice býti slepým k vadám ve vlastním táboře, ale především ne k přirozenému právu národní existence a přiměřeného rozvoje, i nenáviděl z toho srdce veškera násilí, ať vycházela odkudkoli. Nebyl výbojný, avšak houževnatou rozhodností a důsledností, nezadati za žádnou cenu přesvědčení svému, překonával překážky netečnosti i zlovůle. Nerozvíjel okázalé činnosti reformatorské, ale klada všude hlavní důraz na život náboženský a uvědomělý, cítil se za jedno se všemi pravými milovníky národa; není pak divu, že se nezavděčil samozvaným vůdcům, kterým zevnější politika jest věcí hlavní, vniterný pokrok zbožnosti a osvěty vedlejší.

Pro idealní statky národa, pro náboženství, řeč, vzdělanost, mravnost života horoval s nadšením nikdy neutuchajícím a přes četná zklamání miloval i lid svůj, jsa neochvějně přesvědčen o lepší budoucnosti jeho na základě oněch ctností, jež mezi ním přímo i nepřímo šířiti se snažil. Nebyl vždy úplně pochopen ani následován, avšak veliká část osvětných úspěchů našich na Moravě za minulého půlstoletí svědčí, že žil a působil nám ku zdaru. Letoší tedy památka stoletých narozenin jeho chová dosti podnětův, oslavovati a následovati v něm vzor ušlechtilé povahy a neúnavného pracovníka, jenž nejen mnohotvárnou činností, ale i zářivým příkladem bezúhonného života, ryzí upřímnosti a neohroženého vlastenectví nejvydatněji ze všech spolupůsobil v příznivý obrat našich dějin na Moravě za minulého století.

Dvé krásek spanilých duše mé ovládnulo stánek
Zemská jedna, druhá s výšiny pošla nebes.
Církev a vlast — ty v mojich milují sestersky se ňadrech,
Každá půl, každá má moje srdce celé.

O zletilosti dle českého práva.

Napsal JUDr. Jan Kapras.

Zletilostí rozumíme nabytí způsobilosti k zakládání právních poměrů vlastními činy. Některé osoby jsou sice způsobilé míti práva, mají způsobilost k právům, které dle nynějšího práva nabývají narozením, v právě středověkém teprve prvním nakojením, později křtem, nejsou však způsobilé řiditi záležitosti své vlastní vůlí. To jsou osoby, které nemají náležitého rozumu ani soudnosti, buď že vůbec jich nenabyly, buď že později je ztratily, a potom všichni lidé do určitého stáří, jehož mez dle různých práv byla ustanovena různě.

Právo římské[1]) nemělo za nejstarší doby pevného terminu dospělosti. Hoch stával se dospělým dle vůle příbuzných, když zaměňoval chlapecký oděv (toga praetexta) s togou mužskou (toga virilis). Znenáhla však o tom nerozhodovali příbuzní, nýbrž pohlavní zralost. Konečně přijat rok čtrnáctý u chlapců, kdežto u děvčat již dávno před tím rozhodoval rok dvanáctý. Římské právo nespokojilo se touto jedinou hranicí, nýbrž rozdělilo dobu nedospělosti ještě na dvé, a ustanovilo později novou vyšší hranici.

Dle toho jsou římské hranice věku:

I. impuberes 1. infantes do dokonaného sedmého roku, s úplnou nezpůsobilostí k činům právním,
2. infantia maiores do roku 14. (ev. 12. u děvčat), s obmezenou způsobilostí.

II. puberes minores XXV annis do dokonaného 24. roku, kteří sice byli úplně způsobilí k právním činům, způsobilost svou však omeziti mohli žádostí za kuratora, ač i bez toho požívali některých zvláštních výhod právních.

Ovšem mohla i podle římského práva plnoletost nastati dříve, udělením panovníkovým (venia aetatis), nikdy však před dokonaným dvacátým rokem u mužského a osmnáctým u ženského pohlaví.

---

[1]) Heyrovský, Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha 1902. Czyhlarz, Lehrbuch der Institutionen, III. vyd. Vídeň 1895. Dernburg, Pandekten, l. sv. 5. vyd. Berlín 1896. — Literatura další tamže na str. 123. a n.

Právo německé[1]) nedošlo za středověku k přesnému a jednostejnému terminu dospělosti. Ve vývoji jeho jest patrna tendence zvyšovati termin právní samostatnosti. V nejstarší době za poměrů jednoduchých byl termin nízký; obyčejně rozhodovala se práva národní pro 12. neb 14. rok. Termin ten zvolen patrně z názoru, že dospělost duševní a tělesná, která se praesumovala v letech těch, je souběžná.[2]) Vně označována doba dospělosti ostříháním vlasů, které až do té doby nošeny dlouhé. Ostatně plný význam měla dospělost pouze pro sirotky, neboť syn jsa v moci otcovské, nabýval sice práv veřejných, ale v soukromém právě i na dále zůstával obmezen. Když později zvláště v městech poměry právní obchodem se staly spletitějšími, nebylo lze podržeti (bez nebezpečenství pro nezletilé) starých nízkých terminů, a vidíme proto, jak v jednotlivých territoriích nikoli již 12. resp. 14. rok, nýbrž 18.,[3]) 20., 21., ano i 24. jest rozhodným. Jinde zase, jako v Sasku, ponecháno sice ustanovení staré, ale přidán k němu ještě jeden pozdější termin, tak že lišeno v territoriích těch „zu seinen Jahren kommen" letem dvanáctým a „zu seinen Tagen kommen" dokonaným letem dvacátým prvým.

V Rakousích jest nejstarší ustanovení rakouského práva zemského, které přidržujíc se starších terminů německých, prohlašuje hochy dosaženým čtrnáctým rokem a dívky dosaženým dvanáctým za dospělé a samostatné.[4]) Ještě za 15. století platilo staré právo. Nové proniklo za XVI. století nejprve do měst. Tak r. 1526 ustanoveno pro Vídeň, že svéprávnost nastává teprve 22. rokem u mužův a 20. u žen, kdežto v právě zemském, v témže století nalézáme rok 20. pro obojí pohlaví.

---

[1]) Kraut, Die Vormundschaft nach den Grundsätzen des deutschen Rechtes, I—III 1835—1859; Rive, Geschichte der deutschen Vormundschaft, I—III 1862—1875; Chorinsky, Das Vormundschaftsrecht Niederösterreichs vom sechzehnten Jahrhundert bis zum Erscheinen des Josefinischen Gesetzbuches 1878. — Podrobněji zaznamenávají literaturu: Siegel, Deutsche Rechtsgeschichte, 3. Aufl., Berlín 1895, str. 374. a n.; Schröder, Deutsche Rechtsgeschichte, 3. Aufl., Lipsko 1898, str. 65., 264., 696.

[2]) Tím se vysvětluje rčení, „wenn sich die Knaben zwischen zwei Bärten gürten."

[3]) Pro rok 18. rozhodla se většina, hlavně vlivem ustanovení zlaté bully Karla IV.

[4]) . . . sye kommen zu ihren Jahren, der Knecht hintz vierzehen Jahren, die Jungfrau hintz zwoelff Jahren . . . Landrecht XLII.

Též v německém právě středověkém udílena mohla býti zletilost císařem, anebo vladařem území. Recepcí přejata jest římská venia aetatis i s obmezeními jí ustanovenými.

1. České právo zemské.[1])

Právo české mluví o letech spravedlivých, naznačujíc zletilost, a rozeznává léta přirozená a králem daná.

Nepochybně i v tomto právě za starší doby nebylo ustanoveno nic pevného, a rozhodujícím faktorem byli i tu příbuzní, kterým i později zůstalo alespoň jakési spolupůsobení. Časem se znenáhla vyvinulo přesvědčení, že osobám pohlavně dospělým přísluší i právní samostatnost, ačkoli nelze naznačiti ani přibližně počátek tohoto názoru. První zmínku o letech nalézáme v knize Rožmberské,[2]) jest však tak nepatrná, že nemůžeme rozhodnouti ani s jistotou, jde-li také o léta sirotčí či pouze o léta zemská. Jest jisto, že názor ten za Všehrda byl v plné platnosti. „Léta přirozená v zemi české ne vedle jistého počtu let, ale vedle dokonalosti přirození se čtú.“[3]) Dospělost ta byla patrna buď na celém vnějšku, a nebylo třeba o ní dalšího důkazu, aneb nebyla takto zjevna, a právo nařizovalo ohledání.

Právo dožadovati se úředního ohledání, které se dálo bezplatně, měl pouze, kdo měl něco v deskách zemských, a to z důležitého důvodu. Všehrd uvádí důvody tři:

1. domáhá-li se kdo, aby mu statek jeho byl postoupen poručníkem,

2. chce-li klásti statek do desk, buď jej prodávaje neb zavazuje,

3. chce-li deskami ustanoviti poručníka bratřím neb strýcům.

Jak se zdá, měl každý právo žádati za ustanovení své zletilosti, kdo chtěl učiniti jakýkoli vklad do desk.

---

[1]) O předmětě tom pojednává Haněl, O letech práva staročeského. Právník. IX. 1870.

[2]) Kn. Rožmberská, § 209.

[3]) „Na mužském pohlaví, když se brada spe aneb když lóno chlupatí, a kdež se koli jedno z toho dvého ukáže, dosti jest, a nenie potřebie obého (neb mnozí muži až do starosti se nalézají, ješto na bradě chlupu žádného mieti nebudú). A na ženském pohlaví, když se prsy pučie a nadýmají.“ Všehrd. V. 45. 2.

Orgánem povolaným byli úředníci menší, a to vždy dva, nic méně a nic více. Ohledání dálo se v prvé řadě zrakem, ale i dotčením. Výsledek nezapisoval se do desk samostatně, nýbrž vsunovala se pouze v obyčejnou formu zápisu, proč ohledání se stalo, slova „habens annos aetatis legitimos, maje léta věku pravého, maje léta spravedlivá, úředníky ohledaná.“ [1]) Za správnost seznání ručila přísaha úředníkův.

Než již za doby Všehrdovy bylo brojeno proti ohledání, a zvláště poukazováno na římské právo.[2]) Přece však zachovalo se staré právo, až do XVI. století, poněvadž nebylo lze se strany příbuzných klamati tak, jako při udávání let.[3]) Teprve ve zřízení z r. 1549 vyskytuje se po prvé jako pevný termin zletilosti dvacátý rok.[4])

Také na Moravě byly původně stejné zásady. Mnohem dříve však než v Čechách odstraněno zde ohledání. Kniha Tovačovská mluví o tom, jak o věci již minulé.[5]) Poslední známý případ ohledání spadá do r. 1486.[6]) Kniha Tovačovská a po ní Drnovská uvádějí různá léta dle stavu. Hoch stavu panského dospíval v 16., děvče v 14. roce, při stavu rytířském v 17., resp. 15. roce, a u stavu poddaných v 18., resp. 16. roce.[7]) Pozdější usnesení sněmovní (na př. sněmu Olomouckého 1574) uvádějí při rytířském stavu termin let osmnácti.[8]) Mohl však otec nařiditi závěti, aby

---

[1]) Všehrd. V. 45. 8.; Rel. Tab. II. 110. a 115.

[2]) Takovým pokusem jest asi chabé ustanovení Maj. Car. 66., že syn dojda 15 let, může žádati oddělení.

[3]) Všehrd. V. 45. 6. a 7.

[4]) Zř. 1549. F. 12.; 1564. J. 55. — Doba dvaceti let byla tehdy v jednotlivých částech Německa již platna, a přijata také r. 1552. v Rakousích a v zemích alpských vydáním „Die Ordnung guter Polizei für die fünf Niederösterreichische Lande und die Grafschaft Görz.“

[5]) Kn. Tov. 200. . . „Sirotkóm za starodávna pány léta jsú přisúzena a se někdy ohledávali úředníky aneb od úředníkuov, pacholíkovi na luoně, děvečkám na prsech. A ta léta muosejí sudiem zemským, při kterémž právě jest, a pánem jedním ohledána býti . . .“ Tedy v celku zásady ohledání jako v Čechách, také tu ohledávají dvě osoby, z nichž však jeden je sudí, a nikoli jako v Čechách dva úředníci menší.

[6]) V knize ouzké 105. čteme: Páni ohledali jsú sirotka Jana z Mutěnic podle práva, že léta má. (Dle Brandlova Glossáře.)

[7]) Kn. Tov. 200.; kn. Drn. 76.; Zápisy Žerotínovy 133. — Srov. i Ruber, Vormundschaftsrecht. 80; Kameníček, Sněmy II. 147.

[8]) Otištěno u Kameníčka, II. 148.

poručenství trvalo do roku dvacátého, t. j. aby teprve dvacátým rokem se stal sirotek svéprávným. Toto původně výminečné ustanovení zavedeno pak roku 1574 po vzoru Zřízení českého z roku 1549 pro Moravu vůbec, tak že od té doby právě jako v Čechách teprve dvacátým rokem sirotci nastupovali správu svého jmění.[1])

Došel-li tudíž sirotek let zmíněných, mohl se dožadovati buď sám nebo poručníkem aneb hejtmanem zemským u soudu zemského konstatování let; na soud musil přijíti osobně. Podobně musilo se to státi, nejednalo-li se o sirotka, nýbrž o dítě pod mocí otcovskou. Byly-li pochybnosti o letech, bylo třeba důkazu, a důkaz veden buď zápisem nějakým na lístku,[2]) nebo záznamem otcovým v kalendáři[3]) aneb i svědky.

Ovšem byl hlavní podmínkou svéprávnosti dostatek rozumu a rozvahy.[4])

Mimo léta přirozená příslušelo též králi právo, dáti léta sirotku (léta králem daná). Právo to bylo právem výlučně královým. Páni mohli jen za nepřítomnosti královy aneb dle zvláštního zmocnění (tak se stalo na př. l. 1490) udíleti léta. Král byl jediné obmezen prospěchem sirotkův. Již Ondřej z Dubé praví: „Móže-li král léta dáti sirotku, aby své prodati, dáti neb zapsati měl aneb mohl? Pravím, že toho ke škodě sirotčí učiniti nemóž."[5]) Podobně i Všehrd.[6])

Měl-li král uděliti léta, bylo k tomu třeba jednoho z těchto důvodův:

1. Nejdůležitějším důvodem byl prodej neb odprodej statku.[7]) Nebylo-li zde mocného poručníka otcovského, který pak ovšem

---

[1]) „Než již na budoucí čas, kdož by statky sirotčí pod počet ručil, toho statku nemá sirotku mužského pohlaví, až do 20 let dojde, postupováno býti, a sirotkóm ženského pohlaví (ač by se před tím časem s radou přátel nevdala); než kdyby se s radú přátel vdala, to zůstaň při předešlém způsobu." — Pam. sněm. III. f 58. u Kameníčka, II. 148.

[2]) Kn. pam. olom. 1517. f. 57., u Rubra str. 81.

[3]) Záp. Žer. I. 208.

[4]) Kn. Tov. 200.

[5]) Ondřej z Dubé, čl. 77. C. J. B. II. 2. 378.

[6]) „Král nikdy pro zlé, škodné a neužitečné sirotkóm let spravedlivých nedává." Všehrd. V. 46. 2.

[7]) Všehrd. V. 45. 1.; Rel. Tab. II. 316., 327., 420.

mohl statkem nakládati volně, nemohl statek prodati ani poručník ani sirotek; proto bylo, aby zachráněna byla aspoň část majetku předluženého, žádati za dání let s udáním tohoto důvodu.

2. Někdy proto, aby sirotek sám mohl žalovati.[1]) Případ ten byl však poměrně řídký, poněvadž obyčejně poručník sirotka zastupoval před soudem.

3. Aby sirotek mohl si zvoliti sám poručníka nového za starého, ať z jakéhokoli důvodu odpadlého.[2])

4. V starší době hojně za účelem spolku se sirotky.[3]) Později tento důvod zakázán nálezem soudním, a jednání proti tomu prohlášeno za neplatné.[4])

Nebylo však důvodem a nebylo dovoleno, žádati a dávati léta spravedlivá za účelem oddělení.[5])

Právo žádati za léta měl patrně ten, kdo měl na tom zájem, v první řadě tedy poručník aneb přátelé. Existence určitého žadatele byla nezbytna, aby ručil za eventuální škodu sirotkovi dáním let způsobenou. Za tou příčinou uváděno jméno jeho v deskách[6]) s dodatkem, „že to dání a vyplnění jest pro lepší sirotčí.“

Pravidelně udílena léta pouze k určitému účelu,[7]) jak prameny praví na čas. Zplněním účelu pomíjela léta, a sirotek zase byl neplnoletý. Mohla tudíž léta k různým účelům témuž sirotku býti udělena několikráte. Král však mohl také dáti léta věčná, t. j. mohl vůbec sirotka prohlásiti zletilým, tak že mu nebylo

---

[1]) Officium circ. tab. (C. J. Boh. II. 2) č. 26. . . . actor non habens annos legitimos citare non potest, nisi rex sibi de [illegible]line potestatis det annos.“ —

[2]) „Sigismundus, filius olim Johannis de [illegible]an, habens annos debite etatis per regem datos et suppletos p. [illegible] quod se ipsum et fratrem suum juniorem cum omnibus hereditatibus suis habitis et habendis commisit potenter et committit Anne matri sue, Gerunkoni de Sulewicz et de Milessow, ambobus in solidum, ita quod fecit eos veros commissarios et tutores omnium premissorum . . . . Rel. Tab. II 183., podobně i II. 291.

[3]) Nejstarší případ z r. 1383. Rel. Tab. I. 478., — dále II. 22. a j.

[4]) Všehrd VI. 18.

[5]) Všehrd VI. 7.

[6]) Všehrd V. 47. 3. Ve skutečnosti však zvláště starší zápisy nemají tohoto dodatku, neuvádějíce vůbec osob, které žádaly za léta.

[7]) Všehrd V. 48.

třeba více poručníka, a sirotek úplně v každém směru tomu, kdo měl léta přirozená, postaven byl na roveň.

O dání let buď byl zřízen zápis zvláštní,[1]) aneb dání let stručně označováno bývalo při zápise, pro který se stalo.[2])

Zřízením z r. 1549[3]) bylo změněno posavadní právo, a ustanoveno, že může býti na žádost bratří, přátel neb jiného kohokoli sirotku statek i před dvacátým rokem věku jeho (tak ustanovena léta přirozená tímto zřízením) býti postoupen k samostatné správě z vůle královy aneb za nepřítomnosti jeho z vůle soudců zemských. Tím nepřímo zavedeno udílení let „na věčnost“, které dříve bylo velice řídké, patrně za vzorem cizích práv měrou větší. Příčinu pro to hledati sluší v pošinutí terminu zletilosti týmž zřízením, jak praveno, vykonaném.

Na Moravě nebyl král[4]) neobmezen v udílení let, nýbrž obmezen byl radou pánů,[5]) ačkoli často nedbal rady té.[6]) Ve zřízení z roku 1604 vynechána poznámka o vlivu pánův. Soud zemský změnu tu ovšem postřehl ihned a domáhal se opravy, nedošlo však k ní, ježto před zřízením obnoveným již moravské zřízení nebylo vydáno. Jinak i tu pouze na prospěch sirotků mohla léta býti udělována králem.[7])

Právní prameny nemluví o rozdíle v udílení lęt na čas a věčně. Nelze nám však proto přikloniti se úplně k mínění Rubrovu,[8]) jako by právo moravské úplně neznalo instituce udí-

---

[1]) Jiří, z božie milosti český král, z plnosti moci své a milosti zvláštnie Otíkovi z Homole, synu někdy Hynka z Homole, ačkoliv let nemá, léta spravedlivá dal a vyplnil k tomu, aby týž Otík mohl statek svój ve dsky klásti Janovi z Chuchla. A Jaroš z Stranova KMst zpravil jest, že jest to pro lepšie téhož sirotka a že [illegible]noho dluhóv na témž statku jako na předešlých, kteréhož pro ty dlu[illegible]ovati nemóž. Na to posel ke dskáin od KMsti byl jest Zdeněk ze Šternbe[illegible], najvyšší purkrabie Pražský z pánóv, jsa k tomu od JMKské zvláště vyslaný. (Všehrd, V. 49). — Za zápis tento se platilo (Všehrd, VIII. 39.) 44 grošů za každého sirotka.

[2]) . . . cui idem rex annos legitime etatis de plenitudine sue potencie addidit et suppleuit . . . Rel. Tab. I. 478. a j. . . . maje sobě léta králem JMtí daná a vyplněná . . . Rel. Tab. II. 420.

[3]) F. 12.

[4]) Byl-li v zemi markrabí zvláštní, náleželo právo toto jemu.

[5]) Kn. Tov. 161., kn. Drn. 74.; zř. mor. 1545, str. 101.

[6]) Záp. Žer. I. 58.

[7]) Kameníček, II. 149.

[8]) Vormundschaft, str. 81.

lení let na čas. Alespoň se zdá, že srovnání některých zápisů deskových[1]) s příslušnými zápisy českými svědčí o tom, že v nich jde přece jen spíše o udělení let na čas, než na vždy. Ovšem hlavní účel udílení let ku prodání statku příslušného odpadal na Moravě, poněvadž tu stačilo schválení prodeje se strany soudu zemského. Také sněm z r. 1612, jak se zdá, znal toto dání let na čas, a to za účelem zvolení opatrovníkův.[2])

Dle Obnoveného Zřízení byl ponechán osobám mužským rok zletilosti dvacátý,[3]) osobám ženským patnáctý.[4]) Komu byla udělena plnoletost, byl těmto úplně postaven na roveň. Zřízením tím úplně zanikla plnoletost udílená na čas.

II. České právo městské.

Městské právo nemělo u nás právě jako v Německu jednotných zásad. Starší prameny znají ještě tytéž zásady, jako staré právo německé. Dospívají totiž dle nich hoch v 14., dívka ve 12. roce;[5]) někde nečiněn rozdíl, a uznán 14. rok oběma.[6]) Brzy ukázala se potřeba, aby buď zvýšena byla tato mez, anebo přidána

---

[1]) „Bohunko de Hertwikovicz cum Offka filia Przibconis de Hertwicovicz cum omnibus bonis ipsorum, que habent et habebunt in posterum, insimul sunt congressi. Ibidem et de hoc nuncii fuerunt dominus Petrus Hecht de Rosicz, quod dominus Johannes Marchio Morauie illi Offcze annos addidit et ad predictam congressionem suum dedit assensum. — Landtafel, Brno, IV. 348.

Anno domini MCCCC° LVIII°. F. V. Invencionis Stephani infrascripta acta sunt, que tangunt orphanum Henrici de Ragecz. Serenissimus princeps et dominus Georgius rex Boemie et Marchio Morauie Johanni de Mirow et de Raycze filio Henrici de Rayecz addidit annos sic, quod posset facere se capitalem debitorem ad deputandum dotalicium matri sue. Nuncii ad tabulas per eundem dominum regem dati Johannes de Cimburk et Thowaczow et Karolus de Wlassym. — Landtafel, Olomouc, XI. 5. — Podobně i Olomouc XI. 6. —

[2]) Kdyby kdo měl sobě léta vyžádaná a vzal sobě opatrovníky, a ti opatrovníci aby zemřeli, aby soud zemský tomu, nedošel-li by let svých přirozených, jiné opatrovníky dáti mohl, aby ta léta minula a opatrování aby zase přišlo na hejtmana a tak dále, jakš pořádek ukazuje. Brandl. Sněm držaný léta 1612, str. 52.

[3]) ZOČ N. XIII., MOZ. 408.

[4]) ZOČ N. XVI., MOZ 411.

[5]) Rössler I. 54., II. 99., 162., 291., 307.; Tomaschek, Oberhof 205., 255.

[6]) Hora Kutná, Brandl v Glossáři, str. 123. „Léta“.

ještě druhá. První stalo se v Praze usnesením z r. 1530,[1]) kde ustanoven rok 18. mužům a 15. ženám. V městech s právem magdeburským ponechán sice rok 14. a 13., který tam byl i dříve, ale dovoleno, aby do 21. roku sirotek sám si zvolil ochránce.[2]) Ostatně nedovolovalo se těmito lety již úplné svéprávnosti, nýbrž jistá obmezení zůstala i potom, zvláště v právě veřejném.[3])

Nastal-li spor o léta, konal se důkaz buď svědky příbuznými, a to v Praze třemi neb čtyřmi,[4]) v městech s právem magdeburským vždy čtyřmi, a to dvěma se strany matčiny a dvěma se strany otcovy,[5]) aneb listinami.[6]) Ostatně se zdá, že také v městském právě časem užíváno ohledání jako v zemském. Alespoň svědčí o tom ustanovení Koldínovo:[7]) „Též skrze ženy poctivé vyhledání let sirotka mladého pohlaví ženského, když by se let aneb spravování statku dotklo, díti se má, a ne skrze pohlaví mužské pro zachování studu."

Udílení zletilosti (venia aetatis) bylo v městech neobyčejně řídké.[8]) I tu uděloval léta král; ale neměl tak činiti na ujmu dědickému právu přátel.[9])

---

[1]) Lib. vet. priv. 60.; Rössler, I. 35.; Tomek, II. 313.

[2]) „Poručenství pak svuoj konec béře, když sirotci k svým letuom právním přicházejí podle rozdílu pohlaví. Nebo když pacholíku čtrnádcte a děvečce třinádcte let mine, a to skrze přátely krevní, dva po otci a dva po mateři, před auřadem anebo saudem vysvědčí: tehdy jim od auřadu právní léta dána bývají . . . Avšak též sirotci zletilí, vyjdauce z poručenství, mohau sobě jiné zvoliti ochránce do let svých rozumných, totiž do let 21. Extrakt u Jirečka. Spisy právnické o právu českém v XVI. století, str. 117.

[3]) Proto rozeznává Ruber na str. 132. „Mündigkeit" a „Grossjährigkeit". Lépe však seznáme toto rozeznávání teprve u Koldína.

[4]) . . . ut cum aliquo vel aliqua affirmanti vel asserenti se fore majorem annis et aetatem habere legitimam vel ad illam aetatem pervenisse, tutore suo seu quolibet alio hoc diffidente vel negante, quod idem affirmans et asserens aetatem suam legitimam et se fore majorem annis probare potest et debet per quatuor aut per tres fide dignos consanguineos proximiores. — Kn. staroměstská od r. 1310. F. 60. Usnesení z r. 1354. Rössler, I. 37.

[5]) Srov. pozn. 43.

[6]) Rössler, II. 145.

[7]) M. XXXVIII.

[8]) Ruber, str. 134, myslí, že vůbec nebylo.

[9]) Priv. pražské z r. 1384 v lib. vetust. pr. 79.; Tomek, II. 313.

Koldínem stal se termin 18. a 15. roku všeobecným;[1]) mohlo však poručenství býti prodlouženo otcem nebo dědem v testamentě neb soudem z důležitých příčin. Vedle toho učiněna některé zvláštní opatření o lidech mladých do 25 let.[2]) O udílení let králem Koldín se nezmiňuje; ale za doby jeho a za let následujících hojněji se vyskýtá již i v městech.[3])

Finanční břemena Moravy za císaře Františka I.

(1792—1835).

Napsal Rudolf Dvořák.

(Pokračování.)

II.

Jestliže stavové moravští a s nimi ostatní obyvatelstvo doufali, že nastalým konečným mírem bude zemi uleveno v nesnesitelných břemenech finančních, bylo jim ještě na dlouhá léta ozbrojiti se potřebnou trpělivostí, nežli naděje ty aspoň částečně byly zplněny. Finanční stav monarchie byl dlouho ještě neutěšený. Zavedení listů výměnných na místě dosavadních bankocedulí nepřineslo žádané nápravy, ba ani úlevy, neboť listy výměnné, ač na nich bylo napsáno, že se zaručuje jich výměna za stříbro, nebyly o nic lépe kovem kryty než dříve bankocedule; vláda nemohouc za papírové peníze zavésti měnu stříbrnou, zavedla zase papír, jemuž do budoucnosti opět hrozil osud úplného poklesnutí v ceně. Všechna přísná opatření hr. Wallisa a úsporné předpisy, o nichž také sám císař pracoval,[4]) nedovedly zvrátiti nedůvěru v lidu, který ve výměnných listech viděl zase ony staré, černé bankocedule, pouze pod jiným názvem; tím se také vysvětluje, že kursy jejich hned po vydání finančního patentu klesly

---

[1]) Koldín, B LXVI., D. XXVI., E. III

[2]) Koldín, D. XXXIX. — Termin 25 let zvolen patrně vlivem římským. Účelem ustanovení těchto bylo, aby zabráněno bylo ruinování a vykořisťování nezkušených mladíků lidmi nesvědomitými.

[3]) Ruber, str. 247.

[4]) Tyto úsporné pokusy byly většinou rázu malicherného; tak na př. nařízeno, aby se kancelářské zprávy nepsaly na půl strany, nýbrž na celou, doporučeno užívání polovičních archův, a v kancelářích zaveden hrubý papír určité šířky a výšky.

na polovici, ba na třetinu ceny jmenovité a teprve později o něco se zlepšily.

Částečné zlepšení kursů spočívalo úplně na náhodě vládou nepředvídané. Summa 212 mil. výměnných listů nestačila potřebám říše, jež neměla tehda ještě žádných úvěrních ústavův, a nastal skutečný nedostatek peněz. Vláda byla nucena ponechati v oběhu starou drobnou minci měděnou a lhůta pro odvedení drobnějších bankocedulí byla prodloužena. Tím se poněkud udržel kurs výměnných listův, ale trvalé nápravy financí se přece nedocílilo. R. 1812 vláda nemohla sehnati potřebné stříbro, a následkem toho nemohlo se přikročiti k vylosování výher z loterní půjčky, jež pocházela z r. 1802, i musila tah těchto výher, jež dostoupily výše 6 mil. zl., odložiti na dalších deset let a jakousi náhradou poškozených zvýšiti tuto summu na 8 mil. zl. Toto prohlášení bylo křiklavým dokladem nenapravitelné bídy státních financí, která válečnými lety 1813 a 1814 ještě se zvýšila. Poněvadž pozemkovou daň nebylo radno ještě dále zvyšovati, hledělo se pomáhati jinými prostředky, jako přirážkami celními, novou daní výdělkovou (1813), ale ty nestačily naplniti státní pokladnu, jež stále většími požadavky byla obléhána. Na nějakou půjčku nebylo ani pomýšlení, ježto v příliš čerstvé paměti bylo nedávné snížení úroků ze státního dluhu, tedy nezbývalo než opět vydati v nucený oběh nové peníze papírové. Vzhledem k prohlášení finančního patentu bylo toto jednání přímým porušením daného slova; a hr. Wallis, který beztoho svými násilnými opatřeními byl uvalil na sebe všeobecnou nenávist, další zodpovědnost nechtěl již převzíti, složil úřad presidenta dvorské komory, a prozatímné řízení věcí finančních svěřeno bylo (18. dubna 1813) nejvyššímu kancléři, hr. Aloisovi Ugartovi.

O dva dny dříve (16. dubna) vydán byl nový patent finanční. Jím bylo prohlášeno, že císař setrvává na ustanovení předešlého patentu, že totiž summa 212 mil. listů výměnných nemá býti překročena, a že tedy přikročí se k vydání jiných listů, t. zv. anticipačních, ve výši 45 mil. zl., k jichž umořování má se přispívati ročně 3,750.000 zl. z výtěžku daně pozemkové, úbytek pak takto v berních příjmech nastalý, má se hraditi jiným způsobem. Ale ani změnou jména ani ostatním předstíráním nebylo možno v celém veřejném mínění zvrátiti přesvědčení, že anticipační listy nejsou nic jiného, než pokračováním listů vý-

měnných za téže nedostatečné záruky. Proto lid obojí listy pokládal za stejné hodnotou, a kurs anticipačních listů ničím se nelišil od kursu listů výměnných. Jak dobře se o této hodnosti soudilo, vysvítá z toho, že vláda do tří let na místě 45 mil. vydala anticipačních listů za $426^1/_2$ mil. zl., hledíc ovšem toto úžasné rozmnožení papírových peněz co možná utajiti. A všechna tato libovolná opatření dála se bez jakéhokoliv tázání sněmů zemských; stavové všech zemí, zejména také stavové moravští, přijímali rozkazy vládní téměř bez námitky. Jediný sněm uherský ozval se již r. 1811 proti finančnímu patentu, odepřel převzíti záruku za listy výměnné a přispívati k fondu umořovacímu. Císař po devítiměsíčním marném vyjednávání konečně sněm uherský rozpustil, a finanční patent jako provisorium až do příštího svolání sněmu zaveden byl násilím také v Uhrách. Po tomto výsledku jiné země ovšem se neodvážily následovati příkladu uherského.

Neobyčejný vzrůst moci a vážnosti, jehož nabylo mocnářství rakouské po skončení válek Napoleonovských, dlouho ještě neměl za následek zvelebení vnitřního jeho stavu. Již u tehdejších vrstevníků vzbuzovalo nemalý podiv, že na pruských státních papírech byly ihned patrny následky vítězství zbraně pruské, kdežto rakouské kursy klesaly bez ohledu na vítězný postup vojsk rakouských. Tento stav nebyl zaviněn příčinami nahodilými, nýbrž kořeny jeho tkvěly ve špatné organisaci státní, v nepořádcích a v nepoctivosti úřadů, v neschopnosti ministrů, kteří nedovedli vnitřní správu zvelebiti a daných sil říše užiti k nápravě. Vláda nepřiložila nikde ruky k pronikavějším reformám, nýbrž spokojovala se tím, našla-li dostatečnou úhradu na potřeby okamžiku. Válečné útraty mínila r. 1815 hraditi půjčkou, jež byla vypsána na 50 mil. zl., která však přes příznivé podmínky pro věřitele, jimž nabízeno $8^3/_4$% úrokův, a přes to, že ze solných dolů věličských bylo 300.000 zl. konv. m. ročně určeno na umořování dluhu, sehnána byla sotva na 40 mil. I vypomáháno si novými berními přirážkami. Pod záminkou, že majitelé pozemků dosud nesou břemena války, že tedy ostatní třídy obyvatelstva, které již klidí ovoce míru, musejí býti přibrány ku zdanění, vypsána byla (22. prosince 1814) padesátiprocentová přirážka k dani živnostenské a třídní a osobní daň, zvýšena z 30 kr. na 2 zl. z hlavy. Moravským stavům bylo tehda povoleno (dekretem dvorské kanceláře z 24. července 1814) uhrazovati třetinovou přirážku na kvotu kamerální

ve výši 105.923 zl. z fondu daně nápojové. A všechny tyto i jiné mimořádné prostředky nedovedly zjednati rovnováhu ani mezi jmenovitou a skutečnou hodnotou peněz papírových. Kurs listů výměnných klesl na poměr 400 : 100, nepřímé daně vykazovaly vždy menší výtěžek, drahota potravin i jiných potřeb životních stoupala měrou povážlivou. Vláda musila na to pomýšleti, aby zavedením pevné měny a zásadní úpravou poměrů peněžitých zjednala konečně trvalou nápravu.

Za tímto cílem konány byly po delší dobu porady. Především uznána byla potřeba změny v dosavadním řízení státních financí. Již r. 1814 (18. září) hr. Ugarte sproštěn byl prozatímného řízení financí, a toto, jakož i vrchní dozor nad dvorskou komorou, svěřeno bylo státnímu a konfer. ministrovi hr. Stadionovi. Kabinetním listem, datovaným z Verony dne 1. dubna 1816, císař odevzdal centrální zprávu financí zvláštnímu ministerstvu, v jehož čelo postaven byl státní a konfer. ministr hr. *Stadion* s hodností finančního ministra a nejvyššího chefa všech finančních a komorních úřadův. O něco později (21. dubna) na místě zemřelého hr. Herbersteina jmenován dosavadní dol. rak. vládní president hr. Chorinský presidentem dvorské komory, a zároveň ustanoven jeho podřízený poměr k ministru financí hr. Stadionovi. Nové ministerstvo jevilo hned s počátku dobrou vůli a velkou horlivost. Již 1. června 1816 vydán byl nový patent finanční, jehož účelem bylo „za pečlivého šetření práv a spravedlivých nároků poddaných“ zjednati opět rovnováhu v rozrušených poměrech peněžních. Od té doby neměly se již ani nové peníze papírové s nucenou cenou a nuceným oběhem zaváděti ani dosavadní rozmnožovati, nýbrž spíše dobrovolným vyměňováním úplně z oběhu vyloučiti a cirkulaci peněz uvésti na bezpečný základ mince kovové konvenčním způsobem ražené. Aby se předešlo všeliké nedůvěře obyvatelstva a co nejrychleji se docílilo dobrovolné výměny peněz papírových, Stadion hleděl získati k tomu prostřednictví neodvislého ústavu peněžního, a takovým ústavem stala se tehda založená *rakouská banka národní*, která měla působiti ve věcech cedulových, eskomptních a hypotečních a které současně byla odevzdána správa fondu umořovacího. Již tím, že akcie této banky (počtem 50.000) měly býti větším dílem (2000 zl.) spláceny penězi papírovými a jen menší částkou (200 zl.) v minci kovové, doufala vláda, že stáhne

z oběhu značnou summu (100 mil. zl.) peněz papírových. Vklady v papírových penězích splácené měly býti bankou zaměňovány za obligace zúročitelné $2^1/_2\%$. K umožnění rychlejší výměny vláda založila banku fondem 50 mil. stříbra. Ale akcie nenalézaly dosti rychlého odbytu, a nedůvěra obecenstva jevila se v tom, že nové bankovky, sotva se u výměnné pokladny dostaly do jeho rukou, hned u eskomptní banky byly předkládány k výměně za stříbro, a tak tedy těchto nových peněz velmi málo dostalo se do širšího oběhu. Nejvíce těžila z nového ústavu ziskuchtivost jednotlivců, kteří používali hlavně té okolnosti, že banka vyplácela výměnné listy ve vyšším kurse, než jaký platil na burse. Za krátko banka byla nucena výměnu papírových peněz za stříbro, jehož zásoby byly by tím způsobem brzo vyčerpány, značně obmeziti. Bylo potřebí nových půjček, i byla vypsána 29. října 1816 půjčka 120milionová, v květnu 1818 50milionová, ale poněvadž tentokráte se jevila v lepším světle vůle vlády, aby zúrokování těchto půjček bezpečněji zaručila, vzrůstala tím ponenáhlu důvěra, kurs papírových peněz stoupal, a tím také umožněno bylo další jejich vyměňování.

Tyto opravdové snahy o úpravu financí státních ukládaly ovšem zemím nová zvýšená břemena. Morava byla jimi vždy hojněji obmýšlena, nežli druhé země. Důkazem toho jest na př., že z mimořádného nákladu válečného, jenž v letech 1813, 1814 a 1815 vypočten byl pro celé mocnářství na 6 mil. zl. ročně, na Moravu uvalena byla téměř šestina (951.221 zl.), což bylo v nepoměru i vzhledem k síle poplatní i k počtu obyvatelstva. V sezení sněmu moravského, konaném 29. října 1816, předloženy byly postuláty, jimiž opět všechny řádné položky berní byly značně zvýšeny. Žádalo ť se, aby byla vypsána dvojnásobná daň pozemková, a to dominikální i rustikální, ve výši 4,665.610 zl., dále zvýšená reluice za dodávky vojenské (5,973.668 zl.) a konečně na zvláštní výdaje vojenské 498.118 zl., tedy úhrnem obnos 11,137.397 zl. Stavové prohlásili, že sice i pro tuto dobu míru uznávají potřebu obětí, aby se zacelily rány válkou lidu způsobené, a že tedy i tuto zvýšenou berni v plné výši povolují, že však prosí, 1. aby do povinnosti platební byli přibráni také emfyteuti, 2. aby poddaný lid horských krajin, stále rostoucí drahotou a nyní dvojnásobnou kontribucí stižený, byl pokud možno šetřen aspoň při vybírání poplatku reluičního a vojenského, 3. poněvadž

má kamerální kvota na fond kriminální, ve výši 635.543 zl., v řádných lhůtách býti odváděna z přebytků daně nápojové, budiž dovoleno, aby tato daň byla trojnásobně zvýšena, 4. reluice za vojenské dodávky má se vybírati způsobem šetrným, bez intervence vojska a bez účastenství zásobovacích úřadů; stavové vyhrazují si o tomto bodě podati na r. 1818 obšírnější návrh. Konečně vzhledem k velikému břemenu, jakým již veškera půda moravská jest zatížena, žádá se, aby také ostatní obyvatelé země, zejména kapitalisté, byli přibráni k úhradě daně rustikální i dominikální v poměru svého majetku.

Když potom v sezení sněmovním roku příštího (22. října 1817) žádána byla úhrnná daň asi v téže výši, a to ještě s malým příspěvkem náhrady za výdaje pro zeměbranu, stavové sice opět ji povolili, ale s důtklivou prosbou k císaři, aby aspoň v příštím roce věrné provincii moravské bylo dle možnosti podstatně ulehčeno, poněvadž stav kontribuentů na dlouho takového břemene nesnese. V příčině příspěvku na stavbu silnic moravských, který od počátku panování cís. Františka povoloval se ve výši 10.000 zl. ročně, stavové prohlásili, že v tomto roce nejsou nikterak s to, aby jej povolili, ježto fond daně nápojové, z něhož příspěvky ty byly vybírány, nemůže již ani svých systemisovaných vydání hraditi, leč by co nejdříve povoleno bylo žádosti stavů z roku předešlého, aby tato daň byla zvýšena. Povolení to dáno bylo později (dekretem dvor. kanc. 5. listopadu 1817). Vláda se pokusila zároveň, aby stavové moravští tuto daň odevzdali do režie kamerální čili státní, ale stavové žádali císaře, aby od tohoto záměru upustil.

Zatím vláda císařská přikročila k provedení pevné berní soustavy. Po více než deset let konány byly k tomu práce přípravné, zkoumány návrhy zkušených odborníků, k čemuž již r. 1810 dosazena byla zvláštní dvorská komise na úpravu daně pozemkové, konány cesty a hojné porady se stavy a vládami všech zemí dědičných. Konečně císař kabinetním listem ze dne 3. října 1817 k tehdejšímu presidentu zmíněné dvorské komise, hr. Wurmserovi, projevil vůli, aby ve všech zemích „německých“ a italských bylo zavedeno stejnoměrné, stálé zlepšení daně pozemkové. Za vzor tohoto zlepšení vzat byl po delších úvahách berní katastr království lombardského z dob Karla VI. (censimento). Daň pozemková měla na základě toho býti vyměřována dle čistého

výtěžku půdy i budov na ní vystavěných. Čistým výnosem z půdy rozuměl se takový, jehož bylo lze dosáhnouti na základě tehdejšího obvyklého obdělávání, v letech prostřední úrody, po odražení nákladův obdělávacích. Vyšetření tohoto výnosu mělo se konati oekonomickým vyměřováním, mapováním a odhadováním; tyto práce měli vykonávati komisaři, dobře znalí místních a hospodářských poměrů příslušného obvodu, spravedlivě a nestranně. Nežli se daň konečná uložila, měli majitelé pozemků právo, podati proti výsledkům výměry a odhadu námitky, a teprve po vyřízení těchto reklamací a po opravách, na základě jejich provedených, měla býti určena pozemková daň tím způsobem, že každá země, každý kraj, každý obvod, každá obec a každý majitel pozemkův a domů měli ze sta vyšetřeného čistého výnosu odváděti stejný podíl, přiměřený žádané částce berní. To byly hlavní zásady, jež obsahoval vydaný brzo potom (23. prosince 1817) patent o zavedení nové berní soustavy, jenž měl učiniti konec dosavadnímu nestejnému zdanění jednotlivých provincií.

Zavedení stálé soustavy berně pozemkové mělo se státi postupně dle zemí a mělo se začíti s oněmi zeměmi, které jsou lombardskému království nejbližší, totiž Tyrolskem, královstvím dalmatským a Přímořím. Poněvadž však se bezpečně dalo předvídati, že přípravné práce zaberou celou řadu let, zavedeno bylo v některých zemích, zejména také na Moravě (nejv. rozhodn. 8. února 1819) provisorium daně pozemkové, jež založeno bylo na čistém výnosu z půdy, na požitcích z budov a na důchodech urbariálních a desátkových. Normou tohoto provisoria staly se operáty daně pozemkové z dob cís. Josefa II., jak totiž tehda půda byla vyměřena a hrubý výnos její odhadnut. Císař František nerad svolil k užití těchto operátů, ježto prý jest všeobecně známa nespolehlivost josefinských údajův o výměře plošné, o výnose a ceně jeho, dále poněvadž poměry peněžní od té doby nadobro se změnily a konečně proto, že Josefinum spočívalo na zásadě hrubého výtěžku z půdy, což bylo v přímém odporu s hlavní zásadou nové projektované opravy, jež si vzala za základ daně čistý výnos z pozemkův. Aby se tyto nesrovnalosti aspoň částečně odklidily, bylo nařízeno, aby místo hrubého vzat byl za základ čistý výnos z půdy, aby v provisoriu vzat byl zřetel na změny, které se od dob Josefa II. staly v osobě majitelově,

ve výměře a konečně i v kulturním druhu pozemkův, a na základě toho aby také daň byla opravena. K vlastní dani pozemkové přidružila se brzo potom (1820) též nová daň z budov, která si vzala za základ patent o činžovní dani z r. 1788, tedy rovněž z dob josefinských pocházející.

K provedení provisoria daně pozemkové byla na Moravě dosazena zvláštní provinciální komise, pod dozorem a kontrolou zemského guvernera a pod řízením spojené dvor. kanceláře. Jejím „vrchním komisařem" (praeses) jmenován byl brněnský krajský hejtman ryt. Manner, přísedícími gub. rada K. Czikann, člen zemského výboru hr. Troyer, komorní prokurátor a gub. rada Bayer, administrátor státních statkův a gub. rada Sedláček, konečně moravský stavovský účetní Kramer. Pro Slezsko byla současně zřízena zvláštní komise filiální v Opavě, podřízená moravské komisi provinciální. Jejím správcem byl jmenován opavský krajský hejtman šl. Friedenthal, přísedícími svob. pán Václav Sedlnický a slez. stav. účetní Fr. Klimbke. Vlastní práce za tímto cílem, totiž vyšetřování pozemkových výtěžkův a zapisování jich do nových matrik, za tím účelem založených, opravování starých údajů v operátech josefinských, výpočty peněžních výnosů pro každý jednotlivý pozemek a krom toho roztřiďování budov, vykonávaly vrchnosti, přibírajíce si k tomu představené obcí, za dozoru krajských úřadů, jež zase podávaly zprávy komisi provinciální; domovní daň vyšetřovaly však krajské úřady samy.

K vyšetření požitků urbariálních, desátkových a soudních, ze kterých měly vrchnosti přispívati na daň pozemkovou, nařízeno bylo založení nových fassí čili přiznání; ale později (nejv. rozh. 17. dubna 1820) od tohoto záměru se zase upustilo, a za základ vzata stará, ovšem nespolehlivá vrchnostenská přiznání a t. zv. interimální kalkulace z polovice 18. století. Jakési vyrovnání stalo se však tím způsobem, že urbariální daň, vypočtená na $69^1/_6$% z příslušné daně pozemkové, musila se odváděti v minci kovové, tedy v ceně trojnásobné, kdežto poddaní odváděli urbariální poplatky i nadále ve měně vídeňské, t. j. v penězích papírových.

Ačkoliv provisorium daně pozemkové na Moravě a ve Slezsku vstoupilo v platnost teprve 1. listopadu r. 1820, přece chystaná nová soustava berní jevila již dříve své účinky v novém, značném zvýšení břemen zemských. V řádném sezení sněmu moravského,

konaném 19. října 1818, byla již veškera daň pozemková vyměřena 16 procenty ze všech nahoře uvedených požitkův, a dle toho žádáno bylo na vojsko r. 1819:

a) řádné pozemkové daně od vrchností 1,321.349 zl. v minci kovové čili konvenční;

b) řádné pozemkové daně od poddaných 5,671.472 zl. ve vídeňské měně čili v papírech;

c) mimořádného přídavku od vrchností 440.449 zl. v minci konvenční;

d) mimořádného přídavku od poddaných 1,890.490 zl. ve vídeňské měně.

Stavové ani tentokráte neodvážili se požadavek ten odepříti, ale prohlásili, že nemohou opominouti „vzíti útočiště k nejdobrotivějšímu srdci milovaného panovníka, aby jich kdysi nestihla výčitka, že věrně nevylíčili pravý stav provincie. I vyznávají otevřeně,[1]) že pokládají summy, z nejvyšších míst postulované, za berní kvantum, které od země nelze sehnati a které majetkovým silám vrchností, stejně jako poddaných, není přiměřeno.“ I dovolují si k objasnění toho srovnati kontribuci, v rozličných dobách připadlou na Moravu, jak ji dopodrobna vypočtla zemská účtárna:

a) Podle staré berní soustavy, potrvavší, kromě častějších přírodních dodávek, bez přirážky až do r. 1806, země moravská neplatila, nehledí-li se k valutě, více než 1,749.603 zl. pozemkové kontribuce, a poněvadž daně adminikulární a později na jich místo nastouplý fond daně nápojové přispívaly 317.771 zl., připadalo: na pozemky vrchnostenské 508.506 zl., na pozemky poddanské 923.325 zl.

b) Dle josefinské berní úpravy, na základě výnosu pozemkové daně z r. 1790, bylo by mělo platiti: dominikále (půda vrchnost.) 14 zl. 16 kr. pro cento čili 500.297 zl., nedominikále 11 zl. 28 kr. pro cento čili 1,567.324 zl. (NB. r. 1791 byla zase stará soustava zavedena.)

c) R. 1812, kde již bylo placeno dle měny vídeňské, obnášely veškery platy a kontribuce, přirážky i se započtením přírodních dodávek, uvedených na peníze ve vyšetřených cenách

---

[1]) Freimüthig v německém textu, slovo vůči panovníkovi tehda neslýchané.

přiměřených, za dominikále 1,937.605 zl. vídeňské měny, za nedominikále 3,507.601 zl. vídeňské měny.

d) Na rok 1819 se žádá: za dominikále 1,761.799 zl. v kovové měně,[1]) za nedominikále 7,561.963 zl. vídeňské měny.

Ze srovnání těchto velmi rozdílných obnosů vyplývá, že vrchnosti r. 1819 mají $3^1/_5$krát více zaplatiti v měně kovové, nežli dle josefinské berní regulace z r. 1790, a poddaní skoro 2kráte tolik než tehda, početně vrchnosti o 1,171.384 zl. konv. měny a poddaní o 3,643.653 zl. víd. měny více; proti r. 1812 pak mají vrchnosti, vezme-li se za základ kurs 250 : 100, zaplatiti o 2,466.892 zl. více a poddaní o 4,054.312 zl. v listech výměnných. Z toho vysvítá, jak neobyčejně vysoko nová berní kvota jest vyměřena, i není možno, sehnati takové summy v době, kdy kovové peníze jsou velmi vzácné, papírových peněz jest vždy méně a zároveň nízká cena plodin, u některých úplný nedostatek odbytu, a zdroje příjmův majitelům pozemků vyschly tak, že mnozí, zvláště z poddaných, budou sotva moci daň ze svých příjmů hraditi.

Poněvadž uvedené berní summy založeny jsou na 16 procentech čistého výtěžku pozemkového, páčil by se pozemkový příjem vrchností ročně na 11,011.243 zl. v kovové měně, příjem poddaných pak na 47,262.270 zl. v měně vídeňské, čili v kursu o 250% na 18,904.908 zl. v měně kovové, tedy veškeren roční výtěžek pozemkový z Moravy na 30 mil. zl. konvenční měny a cena všech realit na 600 mil. zl., což mysliti si jest úplně nemožno. I nemohou stavové jinak, než se domnívati, že když konán byl na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 7. dubna t. r. (sděleno zemským hejtmanem a sněmovním direktorem hr. Mitrovským 6. června t. r.) odhad veškerého čistého příjmu pozemkového, za účelem regulování kontribuce provincií česko-rakouských a haličských, který dle obsahu nejv. sněmovních postulátů ze dne 14. září t. r. jest vzat za základ obnosů berních žádaných pro rozličné provincie na r. 1819, naskytl se velmi podstatný omyl — (snad že třetina nebyla odražena na úhory, anebo výtěžek jednoho roku (ze tří měřic) byl zaměněn s výtěžkem jedné měřice), anebo že snad této provincii — jakož se skutečně mezi některými

---

[1]) Měna kovová čili konvenční byla v poměru k vídeňské jako 250 : 100.

stavovskými členy taková pověst rozšířila — přiražena byla summa, určená jiným provinciím.

Při otcovském smýšlení a smyslu pro spravedlnost J. V. věrně nejposl. stavové, kteří podali tolik důkazův obětovnosti v dobách nejtěžších, jsou plně přesvědčeni, že není úmyslem J. V., aby ukládal některé zemi tak značné obnosy, jichž není možno sehnati, dílem na prospěch jiných zemí, ve výši, která není přiměřena zároveň vyslovenému měřítku rozdělovacímu.

V 1. stati nejv. postulátů prohlašuje se v 1. a 2. odstavci, že z veškerého pozemkového příjmu, vypočítaného s použitím co možná spolehlivých dat za r. 1819, má se **16** procent žádati jakožto daň pozemková.

Věrně nejposl. stavové nemohli však nikterak rozluštiti onu basis zde vyslovenou. Dle summarií josefinské berní regulace páčí se na Moravě výtěžek z půdy celkem na 17,173.178 zl., a to pro vrchnosti na 3,504.843 zl., pro rustikále čili nedominikále na 13,668.333 zl., všechno v tehdejších drobných penězích. Jestliže tedy z toho by se vzalo 16 percent, připadlo by na dominikále 560.774 zl., na nedominikále 2,186.934 zl., čili v kursu o 250% na 5,467.335 zl. vídeňské měny.

Přirovnají-li se tyto summy k oněm, jež v nejv. postulátech jsou vysloveny, bylo by vrchnostem v konv. měně o 1,201.025 zl. a poddaným ve vídeňské měně o 2,094.628 zl. více zaplatiti, než 16 procent bruto výtěžku pozemkového, a dle procent vypočteno, dominiím o 50%, rustikalistům mezi 20 a 25 procenty.

Tento neobyčejně vysoký procentový podíl, který se nedá srovnati s výrokem J. V., že žádá od stavův i poddaných jen 12% stabilní a jen 4% mimořádné daně, pohnul věr. nejposl. stavy k prosbě, aby J. V. ráčilo velmi stísněné provincii již nyní nejmilostivěji některou pomoc poskytnouti tím, aby prozatím aspoň upuštěno bylo od 4% mimořádné přirážky in dominicali o 440.449 zl. konvenční měny a in rusticali o 1,890.490 zl. vídeňské měny, pro budoucnost pak, poněvadž majitelé mohou sice dáti zrní, nikoli však tolik peněz sehnati, aby dodávka z daně byla vyňata a in natura požadována, konečně, aby svrchu číselně uvedený poměr mezi berním kvantem, pozemkovým výtěžkem provincie a připadajícím procentem, v němž věrně nejposl. stavové shledávají značný omyl v nynějších výpočtech (k jichž vysvětlení dali vypočísti zemskou účtárnou do podrobna výtěžek

jednotlivého statku Něm. Kninic) od dvorské komise k regulování pozemkové daně byl blíže vyšetřen a zároveň, aby některé osvědčené osoby, jež stejně jsou zběhlé v rektifikaci a ve zdaňování, jako se stavem země obeznalé, vybrané od stavů ze zdejších statkářů, směly do Vídně se odebrati, aby jim od dvorské komise byl zevrubněji znázorněn klíč k vypsání 12% a 4% daně na tuto provincii, a aby směly zmíněné dvorské komisi proti tomu přednésti své pochybnosti a poznámky.

Poněvadž jest doba ještě daleka, kdy budou země veškerého císařství moci býti vymezeny a katastrální knihy pozemkové tolika provincií sepsány, a na základě skutečných výměr i odhadů provedena nová berní regulace, tedy by toto předběžné vyšetření a oprava značně přispělo k upokojení země, a stavové by nemusili v příštích letech s podobnými prosbami k J. V. přistupovati, jako již před 2 lety byli nuceni, v dietálním prohlášení z 29. října 1816 a z 22. října 1817, podati své námitky o výšce berních kvot a o nesnázích jich shánění, nadto pak co nejnaléhavěji prositi o slevu a ulehčení, zvláště pak obšírně vylíčiti nepříznivý stav poddaných. Jak mnoho namáhání stálo poddané v těchto dvou letech, aby svým berním povinnostem dostáli, kolik obětí vrchnosti při tom se své strany přinesly, ježto jim bylo netoliko se svými požadavky čekati, nýbrž poddaného ještě krom toho podporovati, aby jej až do nynějška zachovaly ve stavu kontribuce schopném, jak potom ani tyto oběti všude nepostačovaly a lid musel útočiště bráti k odprodávání pozemků, k množství žádostí za rozkouskování, k obtížení a velkému zadlužení hospodářství v pozemkových knihách, ano i k prodeji tažného a krmného dobytka a tím i k zmenšení fundi instructi, — to všechno byla by skutečně notorická data, která kr. zem. úřadu ze zpráv kr. krajských úřadů budou asi známa a jichž pravdivost a správnost kr. krajští hejtmané na dotaz, dle povinnosti a svědomí by musili potvrditi, což také se dosvědčuje jednak odpisy, jednak úplnými slevami dodávkové reluice, jež od J. V. tolika poddaným jsou povoleny.

Jestliže poddaný nacházel se v tomto postavení již v minulých letech, kde přece v okamžiku vypsání daně na r. 1819 a ještě několik měsíců potom plodiny jeho půdy zachovaly si trojnásobnou cenu proti tomu, jakou mají v tomto nastupujícím vojenském roce, co asi bude v tomto roce, kdy zdanění samo

převyšuje loňské o 619 907 zl. 21 kr. vídeňské měny, osudem nebohého poplatníka? Jeho plodiny jsou téměř bezcenné, naproti tomu ziskuchtivostí živnostníků vše ostatní, čeho k obdělávání pozemkův a půdy nevyhnutelně potřebuje, i jeho veškeré odívání jest ve starém drahém poměru. Jaká mu kyne vyhlídka, jestliže větší díl postradatelného nábytku již v minulém roce prodal a své pozemky z největší části tak obtížil, že mu pro nedostatek úvěru neposkytují žádné další výpomoci, a vrchnosti, jichž požadavky větším dílem z předešlých let i dřívější nejsou uspokojeny, nemohou mu podpory poskytnouti?

I dovolili si věrně nejposl. stavové z nejvnitřnějšího přesvědčení a z vysokého citu povinnosti zde opětně, a to zejména pro rustikální poplatníky, nejoddanější prosbu opakovati, aby jim J. V. aspoň postulovanou přirážku 4 p. c. o 1,890.490 zl. 48 kr. nejmilostivěji a tím spíše sleviti ráčilo, ježto kromě toho jest obava, že upadnou ve velmi značné nedoplatky, proti kterým časté vojenské exekuce netoliko budou bez účinku, nýbrž způsobí ještě další jejich úpadek.

Avšak i stav vrchností dovolili si věr. nejposl. stavové zde podrobněji vylíčiti. Nastává u nich případ, že před zavedením josefinské úpravy daně pozemkové ve starém rektificatoriu (kde poddaný byl stížen 33 zl. 20 kr. p. c.) připadalo na ně jen 26 zl. 18 kr. p. c., potom po zrušení josefinské daně pozemkové zvýšeno na 30 zl. 25 kr. p. c., nyní však dle svrchu uvedených dat průměrně jest jim platiti až 50 p. c. z výtěžku pozemkového. Uváží-li se ještě při tom, že tuto daň dlužno spláceti v druhu peněz, který ještě není ve všeobecném oběhu, že tedy jakožto zboží s velikými nesnázemi musí se prodávati, a tím dle machinací ažiotérův daň sama měsíčně může stoupati, že dále příjmy vrchností nedostatkem odbytu a jako u poddaného nepatrnou cenou plodin proti dřívějšku jsou sníženy na třetinu, i na čtvrtinu, že kromě rubriky vlnařství (která snad na celé Moravě neobnáší čtvrtinu dominikální kontribuce, u některých panství není jí vůbec neb ne v náležité kvalitě) vrchnostem nejsou žádné zdroje příjmů v konvenční minci otevřeny; jestliže konečně se uváží, že při tak vysoké a nevystihlé rustikální kontribuci poddaný, který především musí zeměpanské dávky odváděti, zůstává se svými vrchnostenskými povinnostmi v penězích i v práci pozadu, a tím panství netoliko v běžném příjmu, nýbrž i v provo-

zování hospodářství samého na několik následujících let jest zpět vrženo, a tak ze dvou stran se ocítá ve veliké škodě, tedy by mohlo J. V. také vrchnostem nejmilostivější ulehčení poskytnouti, a stavové tedy dovolují si prositi:

1. aby také jim v úvodě uvedená 4 p. c. přirážka o 440.449 zl. $^3/_4$ kr. v konvenční minci nejmilostivěji byla prominuta;

2. aby J. V. ráčilo uvážiti onu nejpoddanější prosbu, kterou stavové nejdůtklivěji podali již v dietálním prohlášení ze dne 29. října 1816 na voj. r. 1817, aby totiž vrchnostem bylo dovoleno, emfyteuty za ony dominikální pozemky, jichž užívají, k placení daně pro dominicali tím spíše přibrati, ježto jest přirozeně oprávněno, aby onen poměrně daň platil, kdo pozemek drží a jeho užívá, a také § 1144 obč. zákonníka vyslovuje, že užívající vlastník má nésti všechna řádná i mimořádná břemena, daně, desátky atd. J. V. sice o této nejpoddanější prosbě ráčilo v nejv. zodpovídacím reskriptě ze dne 8. května 1817 ad passum I$^{\underline{mum}}$ nejmilostivěji rozhodnouti, že zmíněného § obč. zák. v tomto případě nelze bezvýminečně užiti, poněvadž ustanovení, co jedna neb druhá část na tom má platiti, dlužno hledati jen v uzavřené smlouvě, J. V. však ponechalo v témže odstavci vrchnostem při rozmanitosti uzavřených emfyteutických smluv, aby si svá práva na závaznost příspěvků příslušných užívajících vlastníků proti nim samým vybojovaly. Ale právě v tom jest pro vrchnosti podstatná nesnáz, ježto jest známo, že velmi mnoho těchto smluv v zemi emfyteutům ukládají aspoň závaznost, vzíti na sebe pro rata mimořádné daně, dodávky a pod. Poněvadž však dle nejv. postulátu na r. 1819 berní summa pro dominicali a rusticali vyslovena jest vůbec jen pod názvem pozemkové daně, a lze se tedy nadíti, že tento výraz emfyteuti si vezmou za záminku, aby se vymkli ze všech i oněch berních podílů, které dosud ochotně na sebe brali, a právě tak i úřady soudní v nastávajících případech budou se jen slova držeti: dovolili si stavové co nejposlušněji poprositi, poněvadž ve 4. odst. zmíněného 1. speciálního dílu nejv. postulátů na r. 1819 J. V. v tomto berním požadavku zahrnuje také všechny platy, které dosud pod názvem řádné kontribuce pro camerali et militari, třetinové přirážky, 100procentového přídavku, zemské dodávkové reluice a vojenských příspěvků byly odváděny, tedy v tomto vysloveném, zjednodušeném berním titulu všechny přirážky přede-

šlého roku jsou obsaženy, aby J. V. buď vydalo vlastní nejv. rozhodnutí o vyšetření těchto příspěvkův od emfyteutů, aneb aspoň všem justičním úřadům — které jinak o tom žádné zprávy nedostávají — nejmil. naznačilo, že v nynější berní summě také ostatní mimořádné příspěvky i reluice dodávková jest obsažena, že tedy dominiím i nadále zůstává vyhrazeno, aby požadovaly odvádění příspěvků v kontraktě obsažené.

3. Prosili, aby vrchnostem aspoň jeden zdroj příjmů v konvenční měně byl otevřen tím, že by jim nejmil. bylo povoleno, právoplatné činžovní poplatky, které dílem v odevzdaných fassích již před 70 lety byly přiznány, tedy k odvádění v této minci úplně jsou vhodné, a vůbec všechny činžovní poplatky, jež vrchnosti z práv svých až do r. 1799 v užívání emfyteutů ponechaných na základě smluv vybírají, od voj. r. 1819 také zase směli vybírati v konvenční minci.

Věrně nejposl. stavové mají při tom zřetel ke skutečně stísněnému stavu rustikálních poddaných, a ačkoliv jest týž případ u přiznaných peněz urbariálních a poplatků robotních, přece se omezili na ty, kteří mají práva dominikální, mlynáře, hospodské a jiné podobné nájemce a emfyteuty, a prosí o nejv. pokyny v té příčině k úřadům.

4. Konečně prosili věr. nejposl. stavové, poněvadž jest sama sebou již dosti veliká nesnáz, k placení daně teprve někde peníze nakupovati a v měsíčních lhůtách, a to až k odváděcímu dni, jenž každému dominiu jest určen, tak značné summy kovových peněz sháněti, aby J. V. ráčilo nejmil. nařiditi kr. krajským úřadům skrze zemský úřad v té příčině slušný ohled a šetrné jednání, aby vrchnostenské úřady, kdyby snad berní obnosy nebyly právě v ustanovený den odvedeny, nýbrž splacení se nejvýše o 8 neb 14 dní opozdilo, nebyly snad hned podrobeny sekvestraci nařízené systemálním patentem z r. 1748 a vydány nepříjemným ústrkům.

Konečně dovolili si v. n. stavové k tak nutnému zlehčení obojích poplatníků, jak poddaných tak i vrchností, ještě jeden nanejvýš důležitý předmět uvésti a připojiti k sněm. prohlášení. Od nepaměti byla daň vždy pro militari et camerali odděleně z nejv. míst postulována, obnos pro militari vždy na zemi, vlastně na majitele pozemků vypsán, obnos pro camerali však ex fundo

domestico, do něhož tehda stávající všeliké vedlejší daně plynuly, a od zavedení daně nápojové na základě přísluš. recessu ze dne 24. července 1777 až do nynějška z důchodku daně nápojové vybírán a čtvrtletně ad camerale odváděn. To se dálo také ještě v docházejícím voj. roce 1818 s 317.771 zl. $52^1/_2$ kr. a s třetinovou přirážkou o 105.923 zl. $57^2/_4$ kr., úhrnem 423.695 zl. 50 kr., o kterýžto obnos bylo méně na pozemky vypsáno.

Poněvadž v letoších nejv. postulátech žádá se celý berní požadavek s novým titulem a jakožto pozemková daň byl vysloven, domnívali se věr. nejp. stavové, že se sice musí dle toho doslovně zachovati a také dle toho bez zmíněné srážky vypsali tuto summu na majitele pozemkův. Nicméně odtud vzrůstá pro tyto nové břímě, jehož dosud nenesli, a poněvadž 4. odstavec nejv. postulátů vyslovuje zřetelně, že v tom již také kontribuce pro camerali i s třetinovou přirážkou jest zahrnuta, dovolili si v. n. stavové prosbu, aby J. V. ráčilo ponechati při tomto dosavadním způsobu vypsání, jenž se zakládá na nejv. recessu o dani nápojové i na prastaré zvyklosti, a aby dovolilo, aby ona summa také pro r. 1819 z fondu daně nápojové přišla k dobru pozemkovým poplatníkům, a to letos v tom způsobu, poněvadž zatím veškery postuláty jsou vypsány na pozemky a poněvadž bez toho již v prosinci pro vrchnosti 3 a pro poddané 4 berní lhůty se musí platiti, aby tento někdejší kamerální obnos i s třetinovou přirážkou ve výši 423.695 zl. 10 kr., který pro dominikále obnáší 150.748 zl. 15 kr. a pro poddané 272.947 zl. 35 kr., jim v pozdějších měsících, kdy platy beztoho se budou velmi těžce sháněti, byly k dobru připočteny, respective odepsány.

S touto nejpoddanější prosbou jest jim však zároveň přednésti jinou, která s ní jest v nejbližší souvislosti.

Až dosud příjmy fondu daně nápojové záležely pouze v penězích papírových. Poněvadž však poplatným dominikálům summa, k jich dobru vyplývající, ve vypsání by mohla jen v kovové minci býti odražena, která by s nesnázemi teprve od fondu daně nápojové musila býti zakoupena, a poněvadž zatím věr. nejposl. stavů došel dotaz, zdali a jak by také oni mohli své úředníky jako úředníky státní vypláceti v konvenční minci — což obzvláště při četném personálu daně nápojové jen tehda by se mohlo státi, kdyby důchod také v této měně byl přijímán —: prosili

věr. nejposl. stavové, aby J. V. ráčilo dovoliti, jakož tomu jest u důchodu z erariálních tax, kolků, pošt a tabáku, u osobní, výdělkové a židovské daně, aby nyní také pohraniční daň nápojová a konsumový důchod z daně nápojové od 1. ledna 1819 směly se vybírati v oné valutě v konv. minci, ve které již od 41 let záleží, a to dle tehdejšího tarifu ze sudu piva 2 zl. 15 kr., ze sudu vína 9 zl. 36 kr. a ze sudu kořalky 13 zl. 20 kr.

Při tom by jednak nikdo nemohl naříkati, jestliže jen to se má zapraviti, co před tak dávnými léty bylo uznáno za slušné, jednak by poddanému, jehož nepříznivý stav nahoře jest vylíčen, tím se poskytla velmi značná výpomoc, že před tím vypočtená kamerální summa o 272.947 zl. k jeho prospěchu by byla vyměřena po 250 zl., a tím se mu poskytla náhrada 682.367 zl. 30 kr.

Kdyby však J. V. nemínilo této nejnaléhavější prosbě vyhověti, tedy viděli by se nucenými poprositi aspoň o nejv. svolení, aby tarif, tak jak byl v tomto roce zvýšen, zůstal i nadále od 1. ledna 1819, v kterémžto případě by ovšem jen poddanému obnos kamerální kvoty o 272.947 zl. ve víd. měně mohl k dobru býti připočten, naproti tomu onen obnos o 150.748 zl. za dominikále by musil v konv. měně z fondu daně nápojové docházejícími penězi papírovými býti zakoupen.

* * *

Tehdejší guvernér mor.-slez. a zemský hejtman mor. hr. Ant. Bedř. Mitrovský, který za svého 12letého působení v tomto úřadě (1815—1827) o Moravu si získal veliké zásluhy, pokládal stížnost stavů moravských za úplně oprávněnou a doporučoval ji dvorské kanceláři k příznivému vyřízení. Na to však nejv. kancléř dvorský hr. Saurau (listem k hr. Mitrovskému ze 17. prosince 1818)[1]) odpověděl, že výtěžek z půdy i berní kvotient jest pro všechny provincie stejnoměrně vypočten, leč jediné že se přihlíží k rozličné produkční schopnosti jednotlivých provincií. Přiznání, pocházející z dob regulace josefinské, nelze prý bráti za základ, ježto prý jsou hluboko pod skutečnou výnosností půdy, a polní hospodářství od těch dob docílilo znamenitých pokroků, zejména tím, že mnoho pozemků přešlo k lepšímu

[1]) Tento list jest přiložen k aktům sněm. z r. 1819.

druhu kultury. Ostatně že další opatření vládní budou časem oznámena.

Výsledek veškerého úsilí stavův i guvernéra Mitrovského, aby daně byly aspoň o čtvrtinu zmírněny, byl dosti nepatrný. Novým minist. listem ze dne 14. února 1819 bylo oznámeno, že se povoluje sleva na dani vrchnostenské o 44.045 zl. konv. m. a na dani poddanské o 378.098 zl. víd. měny. Proti tomuto vyřízení guvernér hr. Mitrovský podal opět obšírný spis ke dvorské kanceláři,[1]) v němž znovu zevrubně jest dolíčeno, jak nespravedlivě pro zemi moravskou jest daň vyměřena, a to zejména v poměru k jiným zemím, zvláště ke království českému, halicskému a lombardskému. Dovozuje, že odhad čistého výnosu z realit moravských jest vzat nesmírně vysoko, totiž na 30 mil. zl., což předpokládá cenu těchto realit v summě 600 mil. zl., kdežto skutečná cena nedosahuje ani polovice; toho důkazem jest odhad, provedený v království lombardském, které jest sotva o $1/8$ menší než Morava, za to však bohatší a úrodnější, který na témže základě vypočten jest sotva na 115 mil. zl. Dále praví hr. Mitrovský v tomto listě: „Ne jako zem. hejtman mor., nýbrž jakožto guvernér J. V. musím z povinnosti k císaři a pro blaho země opakovati, že země není s to, aby celou tuto berní kvotu sehnala. Jestliže vrchnosti děláním dluhů neb vypovídáním aktiv skutečně předepsanou daň odvádějí, aby se chránily od neslýchaných sekvestrací, jež v této zemi od 60 let se provádějí, děje se to u mnohých již na úkor jejich základního jmění a nikoliv z čistého příjmu. U poddaných pak jest ještě mnohem hůře, tu již ve všech krajích jsou značné nedoplatky, které při největší obětovnosti poplatníkův a při všem nátlaku a tvrdosti úřadů hospodářských nelze sehnati. Statkáři se vysílí a zadluží tak, že nastane všeobecná nouze, stěhování ze země, ano na konec jest se i obávati porušení všeobecného pořádku a pokoje v zemi.“

Na všechny tyto námitky a stížnosti došlo nejvyšší rozhodnutí (sdělené přípisem guberniálního presidia ze dne 24. září 1819):

1. Vzhledem k požadovanému bernímu procentu poukazuje se na ministerský list hr. Sauraua ze dne 17. prosince 1818 s dodatkem, že J. V. nejv. rozhodnutím ze dne 6. února 1819 ráčilo zakázati každou další diskussi o této záležitosti.

---

[1]) Tento list jest otištěn v Notizenblattě r. 1867, čís. 9.

2. Za nynějších okolností nelze povoliti zapravování jisté části daní přírodními dodávkami.

3. Prosbě o ulehčení berně se vyhovuje ministerským listem ze dne 14. února 1819, vydaným za účelem pomoci při berním přetížení. — Jest to sleva nahoře uvedená, od které přese všechny přímluvy vláda se neuchýlila ani o krejcar.

4. Na prosbu vrchností, aby se jim částečně ulevilo na daních přibráním emfyteutů, císař ustanovil toto: Pokud nynější zřízení daně pozemkové ještě se udržuje, nemůže do právního poměru emfyteutů, platného vzhledem k zapravování berně, státní správa nikterak imperativně zasahovati, nýbrž vyřízení se ponechává buď dohodě stran neb výroku soudcovu.

Dovoluje se však, aby úřady soudní byly poučeny o vlastním poměru formy berního požadavku, volené na r. 1819, a o jednotlivých rubrikách loňského postulátu, stažených v jedinou hlavní summu, o čemž dvorská kancelář s nejvyšším dvorem soudním má se dorozuměti a dle toho dáti soudním úřadům poučení.

5. O měně, ve které pozemkové poplatky se mají odváděti, poučují platné zákony. — Poddaní tedy byli zůstaveni při placení dávek urbariálních penězi papírovými, vrchnosti však daň z nich měly odváděti v měně kovové, a tím i tato jejich stížnost zůstala zamítnuta.

6. Nelze se uchylovati od přesného plnění předpisů systemálního patentu při opozděném odvádění daně.

7. O uhrazení t. zv. kamerální kvoty z fondu daně nápojové rozhodne se později. — Otázka ta však zůstala do příštího sezení sněmovního nevyřízena.

Celkem byly stížnosti sněmu moravského a prosby za snížení nesnesitelného berního požadavku vyřízeny vládou nepříznivě. Výsledek toho ukázal se ve vládních předlohách, podaných v řádném sezení sněmovním ze dne 20. října 1819, kdež na vojenský rok 1820 bylo žádáno pozemkové daně:

pro dominicali	1.068.070 zl.	36 kr.	v kovové měně,
pro rusticali	4,584.384 zl.	8 kr.	v papírových peněz.,
přirážka pro domin.	356.023 zl.	32 kr.	v kovové měně,
pro rusticali	1,528.118 zl.	3 kr.	v papírových peněz.

Stavové povolují sice tuto summu, ale opakují naléhavě, že při nejvroucnější příchylnosti, při největší ochotě celé provincie bez úplné zkázy statkářů tak velikou pozemkovou daň nelze sehnati. Loňské obšírné vylíčení bídy zemské se potvrdilo, ježto přes největší námahy poplatníků, přes tak časté exekuce, nedoplatek rustikálních poplatníků dosáhl výše od nepaměti nevídané, téměř 800.000 zl., a četné vrchnosti, aby se vyhnuly dosud jim cizí sekvestrace jich statků, musily značné summy si vypůjčiti.

Třebas požadavky na r. 1820 milostí J. V. proti loňskému bernímu kvantu se poněkud zmírnily, přece dlužno bez obalu prohlásiti, že tyto slevy, obnášející ve víd. m. 1,489.491 zl. 1 kr. a v kov. m. 337.704 zl. 52 kr., nepostačují pro stav, v jakém se majitelé pozemků nacházejí, ježto sil poplatníků proti loňsku značně ubylo, ceny všeho obilí rovněž klesly, a také u těch panství, kde se počítá na příjmy z vlny, tyto značně pokleslými cenami rovněž budou velmi nepatrné.

Stavové rádi uznávají otcovskou lásku a péči panovníkovu, projevenou v postulátech na r. 1820 a připouštějí, že stát octl se minulými událostmi v těžkém postavení; nechce-li však panovník, aby na potomní léta nastala úplná neschopnost poplatní, bude třeba svrchu zmíněnou slevu rozšířiti tak, aby odpadla celá přirážka 356.023 zl. v kov. m. a 1,528.118 zl. v pap. penězích, jak pro vrchnosti tak pro poddané.

Z loňského obšírného vylíčení stavové opětovně poukazují zvláště na jeden důležitý bod, totiž že mají obavu, že nesmírné přetížení Moravy daněmi jest způsobeno přenesením daní jiných zemí na tuto provincii. Zejména vytýká se nerovnost, v jaké Morava se ocítá v poměru k Čechám.

Z josefinské pozemkové daně vypsané na r. 1790 připadlo na Moravu 2,067.621 zl. $55^3/_4$ kr., kdežto před tím veškera dominik. i rustik. kontribuce obnášela jen 1,431.831 zl. 58 kr., tedy o 635.789 zl. $57^3/_4$ kr. méně. Stavové tehda prosili J. V. za zrušení tohoto nepoměrného zvýšení, čemuž císař vyhověl, vysloviv sám, že tato regulace jest nesprávná, zdanění nerovné, jež uložilo zemi příliš velké břímě. (Příště ostatek.)

Studie o místních jménech.

Napsal Vincenc Prasek.

I.

V temnoty zahalena jest naše minulosť, i nemůže nikdo vypravovati, co se v našich zemích dálo v 6., 7., 8. století, až teprve za 9. století, ač jen na krátkou dobu, prokmitlo našimi krajinami zářivé světlo dějin moravských; však již zase za 10. a 11. věku rozhostila se po našich vlastech moravských hustá mhla.

O objasnění oněch dob pokouší se archaeologie hledáním památek do země zakopaných; avšak nestalo se ještě pokusu, abychom mluvené památky naše, místní jména, prozpytovali methodou vědeckou; abychom jazykozpytně určili, která z nich jsou nejstarší, která svými tvary a neobyčejným významem svědčí, že přetrvala již nejméně 1000 let.

Jest totiž značná řada místních jmen, jako Olomouc, Velehrad, Brno, Usobrno, názvů řek Ostrava, Opava, Oskava, Oslava, Lužnice a j., kterými směle stanouti můžeme do devátého století, ačkoli listiny jich pohříchu nejmenují až v doby pozdní.

Z těch příčin nezbytno jest studiu zlatých našich místních jmen věnovati pozornost nejbedlivější, a to vědeckou.

A vědecká stránka té práce spočívá na mnohých momentech: předně třeba určiti přesný a správný tvar každému místnímu jménu stopováním v historických památkách, jak je kdy psali: *Vojnice* — *Ojnice* — *Onice* — *Ohnice; Tušnov* — *Tiušnov* — *Tišnov.* Takovou methodou doděláme se poznatků, je-li které jméno patronymikon či topikon; dobereme se také etyma.

Často nás ale opustí historie, kteráž nám dosvědčiti může, že pokud památky sahají, psalo se vždy na př. *Dřevohostice* a *Dřevnovice,* ale co by ta jména znamenati měla, nám nepoví.

V takových případech nastoupiti náleží srovnávací methodě, založené na jazykozpytu.

Jazykozpytem totiž roztřídíme všecka místní jména dle druhův, majíce zření jak ku koncovkám, jakými se jména tvoří, tak i ku kmenům, od nichž se tvoří, anobrž též ku složeninám jejich.

Budeme-li takto míti práci připravenu, přehlédneme složeniny osobních jmen, jejichž appellativum jest *„host“* (Dobro-*host*, Bedi-*host*, Mil-*host*,), načež prozkoumáme i přívlastky těch složenin (*Dobro, Bedi, Mil, Un*), i usoudíme lehko, že jméno *„Dřevo*-hostice“ jest zkaženo na přívlastku. Nalezneme-li tedy osobné jméno *„Třebo-host“*, nebudeme již snad otáleti a řekneme, že původně ono městečko slulo *„Třebohostice“* a podobněž *Dřevnovice* že vlastě sluly *„Třebenovice“!*

Však máme i řeku *„Dřevnici“*, která od Zlína tekouc u Otrokovic do Moravy se vlévá; jméno její jest nápadno, neboť řeka může býti „rybná“, „písečná“ — anebo může podle povahy svého okolí slouti: *Blatná*—Blatnice, *Olešná*—Olešnice, *Třemešná, Slivná*—Slivnice, *Rokytná*—Rokytnice, *Jivná*—Jivnice atd., avšak **Dřevná** řeka anebo **Dřevnice** (i kdyby znamenalo to jméno Stromná - Stromnice) příčí se našemu rozumu.

Protož znajíce odjinud jména řek *Třebnice* zvaných, hádáme, že její nynější jméno *Dřevnice* odchýlilo se od původního názvu tak, jako *Nivnice* od vlastního *Jivnice* a j. m.

Jakož tedy úkolem jazykozpytu jest vědeckou methodou netoliko vykládati místní jména, nýbrž nomenklaturu našich osad kriticky zkoumati, aby se vůbec vykládati mohla (neboť tisíce našich jmen místních jest zkomoleno a znetvořeno do nepoznání): tak lze ze studia místních jmen očekávati značnou kořisť pro topografa i pro historika, neboť jestliže jazykozpytec naváděti bude ku přesnému čtení jmen podle filologické methody, pak se nebude v rejstřících našich diplomatářů vykládati jen od oka, že *Unišovice* jsou *Ušenovice* (Huštěnovice), že *Pharkasstat* jest *Frankštát* (Frenštát) a tisíce jiných ledabylostí.

A jestliže se podobněž ukáže, jakým ohromným proměnám podlehla naše místní jména, kdež †*Vysoký břeh,* jest dnes *Břehem,* †*Hněvin most—Mostem,* †*Skorohostov most—Skorohostovem,* †*Tešíková lhota—Těšíkovem,* †*Hostky—Hostkovicemi,* †*Nedachleby—Nedachlebicemi,* †*Friedeberg—Místkem:* kterak by historik začal neuvažovati a nezpytovati příčin těchto proměn? Kterak by historik, uvědomiv sobě, když můžeme pro dobu historickými památkami osvětlenou, tedy listinně prokázati na Moravě 300—400 osad na vždy opustlých, pravím, kterak by neuvažoval, že toliko pro podobné děsné zpustošení Morava od roku 900. takořka půl druha sta let z dějin úplně vymazána zůstávati mohla.

Ale těžko psáti dějiny bez topografie, t. j. bez geografie; těžko vydávati mapy pro Moravu historické, pokud nebude postaráno o kritické rejstříky k nejstarším svazkům diplomatáře a zvláště k tištěným deskám zemským atd.

Při tom jazykozpytné studium našich místních jmen poučuje nás o zajímavém zjevě, totižto o proměnách národnostních.

Jako účinky rozvlněných vod po staletech lze pozorovati (na př. v místech starého řečiska Moravního na Litovelsku) a jako na vysokých horách nízké, šuviré, skřivené a zakrslé stromy na pokraji lesním postavené zvěstují nám o vichorech a větrných bouřích, kdežto štíhlé, jako svíce rovné a vysoké stromy jen v hlubinách lesních za neustálého bezvětří vzrůsti mohly: zrovna tak daří se řečem různých národů vůbec a jich místním jménům zvláště. Na který národ od věků do věků jakoby na ostrov mořem odevšad obklopený zuřivé vlny tak příboje jak odboje dorážely: tomu národu i do řeči jeho dějiny vyryly hluboké a nevyhladitelné vrásky, což pozorovati na nepravidelnostech zvukoslovných, na zuboženém tvarosloví a též na nepřesné skladbě vůbec a na místních jménech zvláště.

Co se týče našich místních jmen, třeba připomenouti, že všude a v těch krajinách, kam se konalo stěhování kolonistů jinojazyčných, na místních jménech zjevuje se veliká porucha, a ta porucha jest ovšem tím větší obzvláště na jižní Moravě a v Jeseníkách proto, že kolonisté jak tam již v druhé polovici, potažmo koncem 12. století přibývali, domorodá naše místní jména neustále podrobovali německým zákonům zvukoslovným, takže dnes máme na Moravě sta místních jmen tak proměněných, že jich vůbec za česká nepovažujeme.

Na př. Zottkitl, Zuckmantl, Rotigel, Edelspitz, Durchlass, Ziegenhals a j. mnoho málokdo opovážil by se nevyhlašovati za německá, a předce uvážením, jak nesmyslné to názvy, a více ještě srovnáním s německou nomenklaturou topografickou dospíváme přesvědčení, že jsou to vesměs překrouceniny českých jmen zrovna takové, jako když Němcům sluje Podmolí *Baumöhl,* Brníčko *Brünles* a j.

Jest tedy naším úkolem, jakož dnes již víme, že *Rotigel* jest překroucenina z *Rokyta, Durchlass* z *Tvororaz,* podobněž

dokázati, jaké české jméno místní podkladem jest *Zottkitli, Edelspitzu, Zuckmantlu* atd.?

I poněvadž naše místní jména přemnohá přečkala dobu nejméně tisícletou, nelze k nim ku všem přistupovati novým slovníkem českým, nýbrž třeba na paměti míti, že z naší řeči vytratilo se mnoho a mnoho slov, kteráž se toliko na místních jménech byla dochovala: un, bol, (dobrý), horazd, soka atd. Taková slova bude lze vysvětlovati srovnavací methodou z jiných slovanských jazykův.

Po té tedy stránce úkolem této rozpravy jest, ukázati, jak kořistno studium našich místních jmen jest pro český jazykozpyt; ukázati, jak starožitná naše místní jména jsou, když jim dnes nerozumíme, a nerozumějíce jim sami si je znetvořujeme: z Boleradic děláme *Polehradice,* z Uněraze—*Umirázku,* z Vojenic—*Ohnici,* ze Závišic—*Žabčice!*

1. ***ašut-ъ** s předsunutým *j* znělo **j-ašut-ъ*. Na tomto nepřehlasovaném tvaru zakládá se staročeské subst. j-ešut-ь = ješuť, ješuti, což znamená marnosť.

Vedle něho jest též adjectivum: j-ešut-ьnъ, a, o t. j. ješuten = ješiten. Jakožto osobné jméno se tvarem *„Ješut“* (Yessut) vyskytuje se toliko v listinách Bočkových podvržených, a to k letům 1026, 1031, 1034 [Viz Codex Mor. I.]; i můžeme tuším dosti směle tvrditi, že osobného jména *„Ješut“* nebylo.

Ovšem ale nepochybno jest osobné jméno *Ješutbor* a odvozené od něho místní jméno *„Ješutborici“*, nynější *„Šitbořice“* místo *†Ješitbořice“*.

V Diplomatáři moravském (I. 289) vyskytuje se *Ješutbor* již l. 1174, ale listina jest záhadna, kdežto *„Jesuthbor“* (M. II. 295) k r. 1235 jest nepochybný. Gebauer uvádí Ješutbor k r. 1225.

Podobněž místní jméno *Ješutborici* vyskytující se l. 1055 (Yhessutborici), 1110 (iessutborici), 1131 (iessutboricensi) a 1144 (Jessutboricensi) zůstává pro nás lhostejno, poněvadž se čte v listinách podvržených (M. I. 132, 196, 227). Ovšem pravda, že tvary *„Ješutborici“* jsou správny, kdežto *„Gestuboriz“* na pravé listině (1267. M. III. 404) vykazuje přesmyk genitivné formy místo *„Ješutbořic“*.

Jakkoli tedy osobné jméno Ješutbor = Jęšitbor s dostatek prokázáno jest, nelze k tomu jménu ani staročeským substant. *„ješuť“* ani adjektivem *„ješuten“* přistoupiti, abychom vysvětlili

význam toho jména, neboť ve složenině přívlastkové attribut marný, ničemný se nehodí, leč bychom podložili slovu ješut smysl „hrdý“.

V tomto případě znamenalo by Ješutbor a Ješutbořice totéž, co Hrdibor a Hrdibořice. Nicméně třeba uvážiti, že Hrdibor = Hrdĕbor, tudíž Hrdibořice jsou snad složeniny předmětné jako Rati+bor, Boři+voj. V tomto případě očekávali bychom tvar Ješuti+bor, i znamenalo by potom jméno to toho, kdo maří, ničí bor (zástup) jako Rati+bor znamená toho, jenž rozráží zástup.

Zůstavujeme l. čtenáři na vůli, pro který výklad se rozhodne. Každým řádem moravské i české *Šitbořice* významem svým rovnají se *Hrdibořicům.*

2. ***bolъ**, bolь e, bolь e adjektivum s významem dobrý, comparativ bol—ьši =lepší, vyskytuje se v češtině hojným počtem na osobných a místních jménech.

a) ode kmene bol jsou osobná jména *Bol-ęta* (Bolata), *Bol-eš, Bol-ech,* kteráž se rovnají významem i tvarem jménům Dobr-ota (Dobř-eta), Dobr-och i Dobroš. Od týchž osobných máme jména místní *Bol-etice* (Dobrotice), *Bol-ešín, „Bolešovo“* a j. Jest ovšem osobných jmen podobných mužských i ženských téhož původu několik jiných, jako *Bolek, Bolena, Bolechna* atd.

b) dosti mnoho jest složenin přívlastkových: *Bol-e-mił* = Dobr-o-mił, *Bol-e-mił*a = Dobr-o-miła, *Bol-e-mír* = Dobr-o-mír, *Bol-e-bor, Bol-e-slav* = Dobr-o-slav, *Bol-e-slava* = Dobr-o-slava, *Bol-e-hněv, Bol-e-bud, Bol-e-host* = Dobr-o-host atd.

Od těchto osobných vedena jsou jména místní: *„Bol-e-milčice“* = Dobr-o-milice, *Bol-e-slav’* = Dobr-o-slavice = „Dobr-o-slavova Lhota“ (Mor. V. 25), *Bol-e-hošť* = Dobr-o-hošť a j.

Sem náležejí též: *Bol-e-loue* a *Bol-e-radice* či *Bol-e-hradice* (nyní Polehradice).

Co se týče těchto složenin přívlastkových, netřeba tuším podotýkati, že pro přídavná jména tvrdého okončení (dobrъ) sponou jest *o* (Dobr-*o*-host), pro přídavné měkkého okončení (bolъ = bolj) sponou jest *e* (Bol-*e*-slav).

Že Gebauer ve staročeském slovníku nerozeznává slova bolj (dobr) od bolě (boleti), jest jen potud nápadno, an svou theorii o hlásce *ě* neprovádí důsledně, neboť dobře sice psáno

jest Bol-*e*-slav a j., ale bolesť, bolehlav mělo se psáti bolěsť, bolěhlav atd. Stran Bol-e-radic či Bol-e-hradic, viz níže.

3. ***velьъ**, velьe, velьe přídavné, k němuž určité znělo velí, *í, í.* Od tohoto adjektiva utvořen druhotvar velik, a, o, též podstatné vel-e-ba (srovnej star-o-ba) a od toho přídavné vel-e-bný atd.

Že starožitné toto adjektivum máme na slovech vel-mi, vel-mož atd., netřeba připomínati, ale často vyskytuje se na osobních a místních jmenech: *Velen,* odtud osada *Velenovice,* Vel-ęta = *Veleta,* odtud osada *Veletice* = *Vel-a-tice* a *Veletín, Veleš,* odtud osada *Velešovice;* na složeninách: *Vel-e-bud, Vel-e-slav, Vel-e-bor,* odtud osada *Vel-e-boř.*

Kdežto tedy jména Vel-*e*-bud, Vel-*e*-slav, Vel-*e*-bor (confer Dobr-*o*-bud, Dobr-*o*-slav) jsou složeniny, však na místních jménech topických *Vel*-hrad, *Vele*-ves, *Vele*-pole (confer *Kněž*-dub, *Kněže*-ves, *Kněže*-pole) není takových složenin, nýbrž máme před sebou attributy sklonné; proto mluvilo se půjdu k *Veli*-hradu atd., jakož se psalo nad *Velem*-polem (později za *Velím*-polem). Jest ovšem pravda, že zvláště jméno *Vel-hrad* zrovna tak jako *Vyš-hrad* a *Črn-vír* časem stalo se složeninou, ano se psalo Vel-*e*-hrad, Vyš-*e*-hrad[1]) a Čern-*o*-vír, nicméně tato věc jest nám pomůckou, abychom vysvětlili jméno osady nyní *„Polehradic“* zvané.

Pokud jméno této osady v Diplomatáři moravském sledovati lze, znamenáme tyto tvary: 1131 *Bol-e-radicich,* 1235 *Bol-e-hradicz,* 1255 *Bol-e-radicz,* 1262-1271 *Pol***e***radicz,* 1286—9 *Pol***e***hradicz* 1298 *Pol***e***rdicz,* [Cod. M. I. 207. II. 299. III. 191. 194. 342—3, IV. 65. 315. 357. V. 100].

Všecky tyto tvary ohlašují nám souhlasně, že běží o složeninu, neboť napořád vykazuje sponu *e.* I bude patrno, že se jedná o patronymikon, t. j. o místní jméno poosobné, nikoli o topikon, neboť slula by ta osada buď *Bol+hrad* buď *Pol+hrad.*

Jinými slovy: pomnožný tvar nynější „Polehradice“, „do Polehradic“ ukazuje sám sebou k osobnímu jménu, jehož appellativum nemohlo býti „hrad“, nýbrž „rad“. I jsou tedy listinné

---

[1]) Jako k druhotvaru vel-ik-, *a, o* máme původní tvar velj, velje, velje, podobně ku druhotvaru vys-o-k trvalo původní adjektivum vysьъ, vysьe, vysьe = vyš, vyše, vyše, odkudž vysvětlíme *Vyš-hrad* = *Vyš-e-hrad.*

tvary z let 1131 a 1255 *Bol-e-radicich* a *Bol-e-radicz* podkladem pro vysvětlování toho jména. Jako totiž máme osobná jména Drah-o-*rad*, Tuch-o-*rad* a Uň-e-*rad*: tak mohlo býti vedle Bol-e-mir, Bol-e-host a jiných též osobné *Bol-e-rad*. A od tohoto přirozeně vyvedeme *Bol-e-radice*.

Že se pak místo Bol-e-radice mohlo objeviti chybné Bole-*hradice*, na některých příkladech později ukážeme. Stran záměny attributu *„Bole“* na *„Pole“* netřeba se nijak diviti v našich zemích s obyvatelstvem též německým. Naši *Brtnici* říkají Němci *Pirnitz*, *Bitárně Pittarn* atd.

I míníme tedy, že také jména osad *Polešovic* a *Polkovic* třeba odvoditi od osobných Bol-eš, Bol-ek, poněvadž jmen poosobných tvořených od slov „poł“ anebo „pole“ neznáme. Protož pravím: *Polešovice* slovouce prvotně †*Bol-ešovice* znamenají totéž, co Dobr-ošovice a *Polkovice* slujíce původně †*Bol-kovice* znamenají smyslem i tvarem tolik co *Dobr-kovice*.

4. ***unъ** = un, una, uno. Od tohoto přídavného jména bezprostředně tvořena jsou jména osobná příponami: *Un-ěj*, *Un-en* (odkudž místní *„Un-en-ice“)*, *Un-eš* (odtudž *Un-šice)*, *Un-ъka* (místní: *Un-čín)*, *Un-ъkъ* (místní: *Un-č-ice* a *H-unkovice)*, *Un-a* (odtudž místní *Un-ín* nyní *H-unín)*, *Un-ęta* = *Uňata* (místní: *Unětice*, nyní H-on-ětice = H-un-ětice).

Složeniny přivlastkové jsou tyto: *Un-host*, odkudž místní jméno *Unhošť*; *Un-e-rad* (odtud místní *„Uneradici“* = *„Neradici“* a *Unraz*[1]*)*.

Co se tkne jmen *Uněj*, *Uňata*, *Un-iš*, *Un-i-mír*, *Un-e-rad* (odkudž Um*i*rázka místo Un-*i*-rázka), podobá se ku pravdě, že vedle *unъ, *a*, *o*, trvalo kdysi adjektivum :

***unьъ, unье, unье** . uň, uňe, uňe, neboť jako od adjektiva měkkého okončení bolьъ vyskytuji se Bol-ęta . Bolata, Bol*i*bor m. Bol*e*bor, Bol*i*slav m. Bol*e*slav: tak vysvětlíme Un*i*mír z Uň*e*mír, z Uň*e*rad Un*i*razka, tudíž i Un*i*š z Uň*e*š.

Že třeba předpokládati přídavné jméno měkkého okončení (uň, uňe, uňe), dokladem jsou nám též místní jména *Unčov* a *H-unčovice*, kteráž za starších dob slula *Uničov* a *H-uničovice*.

Poněvadž ale osobného jména *„Unič“* není a ode tvaru *„Uník“* vzniknouti mohlo jen *Unikov* anebo *Unikovice*, nezbývá

[1]) Nyní Umirázka.

nám jiného výkladu pro *Uničov* a *Uničovice* leč ten, že oboje pochází od základního jména rodného *Uniš.* A skutečně také pro oboje jména v Diplomatáři vyskytují se trary: *Unišov* a *Unišovice.*[1]) I netřeba dokladů, že místo *š* mluví se *č*: Bohušovice slují Bohučovice, Bystrošice — Bystročice a j. m.

Podotýká se, že všecka tato jména osobná i místní přejata jsou z Diplomatáře moravského, jen *Uněj* a *Unimír* pocházejí z Diplomatáře slezského.

Slovo „unъ" dochovalo se jinak v řeči mluvené v různých tvarech, jednak s předsutým *j:* j-un-ák = j-onák; mladší jsou tvary přehlasované: j-in-och místo j-un-och. Ale vedle slova unъ trvalo druhé inъ, kteráž obě vedle sebe obstáti mohla potud, pokud předsuté *j* nepůsobilo přehlásky, neboť j-un-ý znamenalo mladého a j-in-ý cizího člověka. Jakmile nastala přehláska, objevila se vedle sebe tvarem úplně stejná slova: jiný, jiný, ale s různým smyslem: „jiný muž" mohlo znamenati „mladého" i „cizího" člověka. Proto z české řeči vyhubeno slovo „jiný" s významem „mladý;" toliko „jinoch" = junoch se dochovalo vedle nepřehlasovaného „junák" = „jonák".

Co se týče místních jmen, některá z nich zůstala předsuvkou nedotčena až do přítomnosti: *Unhošť, Unčice, Unčov, Uněrázka* (Umirázka) a j.; jiná ochráněna předsutým *h: H-unín, H-unkovice, H-unčovice, H-unětice, H-onětice.* Třetí druh místních jmen zachráněn ode zkázy vymýtěním náslovného *u: „Neradici"* místo *Uneradici* (dle pozorování pořadatele rejstříka k 5. svazku Diplomatáře). Sem náležejí z Diplomatáře mor. tuším jména *„Newicz"* (III. 305) a snad *Nenkovice* u Brna, místo Un-enovice a Un-enkovice. Vypadení náslovného *u* lze vysvětliti známou analogií, že totiž účinkem předložky odpadla buď náslovná souhláska (Nasoměřicům říkají nyní Němci Aschmeritz, poněvadž mluvili původně in n-aschmeritz), buď předložka utkvěla na jméně (poněvadž se mluvilo „z Třebovic", „z Třebětic", popletli si to lidé a říkají Třebovicům a Třeběticům Střebovice a Střebětice). Podobněž Němci Opavě říkali „in der Opaw", Jihlavě „in der Iglaw" — až vzniklo „Troppau", „Triglaw". Proč jedno do dneška se udrželo, druhé pominulo, lehko uhodnouti.

---

[1]) L. 1228 dvakráte Uneschowicz II. 196 a 200.

Vyloživše s dostatek vše, což se týkati mohlo různých proměn nastalých se slovem „unъ“ na odvozeninách a též na složeninách, nemůžeme zamlčeti, že na slově „Unhošť“ postrádáme spony *o*: Un-*o*-hošť, jejíž vypadení mezi nosovkou a hrdelnou ostatek není nic nápadného.

Za to bude pro nás zajímavější, stanoviti význam, jaký naši předkové před 1000 lety dávali slovu „unъ“, neboť téhož značení jistotně nemělo, jaké má slovo „jinoch“. Přívlastek „mladý“ nehodí se dobře ku podstatnému hosť; pročež srovnavše složeniny *Dobro*-host, *Bole*-host s *Unhostem* hádati smíme, že slovo unъ našim předkům znamenalo dobrý, šlechetný.

5. ***radъ.** Jedná se o slovo, které se úplně různí od slova „rada“ (consilium) a tolikéž od slova „rád“ „radosť“. Kdežto totiž slovo „rád“ přídavné dobře se hodí za přívlastek složeninám: Rad-host, Rad-slav (srv. Dobro-host, Dobroslav), avšak ve složeninách mnohých slovo „rad“ drží místo druhé: Tucho-rad, Sobě-rad, Draho-rad, Domo-rad, Těcho-rad, Neu-rad, Ceto-rad, Zde-rad, Nače-rad, Uně-rad, Semo-rad, Tvoře-rad.

Jakkoli složeniny ty mohou býti různého významu, předce zřetelno jest, že na př. Nače-rad má význam shodný se slovy: Nače-host, Nače-mír, Nače-pluk. A podobněž Tvoře-rad co do složeniny bude se rovnati Tvoři-míru. Jinými slovy zdá se, že určená částka složeniny „rad“ jest substantivem. Zatím však jen připomínáme, že slovo „rad“ Srbům znamená „práci“. (Viz Miklosičův srov. slovník); co našim předkům znamenalo, dnes určovati nechceme, poněvadž nám běží o místní jméno jihomoravské *Tvořihráz*, kteréž dle Volného slulo původně *„Tvořerad“*. I míníme, že osada ta slula původně *„Tvořiraz“* anebo *„Tvororaz“* (srovnej Tuchoraz, Soběraz, Drahoraz, Domoraz, Těchoraz, Neuraz, Cetoraz, Zderaz, Načeraz, Unraz (nyní Umirázka), Semoraz. *„Tvořiraz“* resp. Tvororaz jest tedy místní jméno praejerováním utvořeno i znamená totéž, co Tvořiradov = Tvořiradín, totiž dvůr, statek Tvořiradův.

Že za utuchlého vědomí etymologického v kraji se smíšeným obyvatelstvem proměněno bylo na *Tvořihráz* anebo na *Tvrdohráz,* není nic divného, i hádáme, že na německém jméně té osady *„Durchlass“* zachycen jest původní tvar český Tvořeraz anebo *Tvororaz.* Jakkoli totiž *„Durchlass“* dává jaký taký etymologický smysl, není předce německým, nýbrž zkomoleninou če-

ského jména tak, jako z Podmolí uděláno *Baumöhl* a j. Jest však ještě jiná příčina, proč na starožitné jméno *Tvořiraz* upozorňujeme. Vysvětlíme to v odstavci novém.

6. ***tvor**, tvořiti, co znamená, jest doposud na čerstvém vědomí etymologickém u lidu, ale osobná jména: *Tvor* (od něhož jest místní *Tvorovice)*, *Tvorek* (odkudž jest místní *Tvorkov)*, *Potvor* (z něhož vedeme jména osad *Potvorov* a *Potvorovsko)* jsou nám úplně temná. Kdežto totiž my slovu tvor dáváme význam trpný (stvořená osoba, věc), zřetelno jest, že osobná jména *Tvor, Tvorek* a *Potvor* nemohla míti smyslu trpného, nemohla ho míti, poněvadž si předce nikdo nedával sám jmen hanlivých, jakým na př. pro nás „potvor" a „potvora" jsou. Abychom si tedy činný význam slova „tvor" lépe na mysl uvedli, připomeneme si souznačné slovo na osobných a místních jménech často se opakující „bud" . „buditi". *Bud-iš, Budi-voj, Budi-slav* a j. Proto *Tvorkov* rovná se *Budkovu, Tvororice* podobají se tvarem i smyslem *Budějovicům, Potvorov* rovná se *Pobudovu* čili *Po-buzi* anebo *Po-bud-či* (Pobuči).

Ale zajímavo jest pozorovati, že v Diplomatáři moravském (viz rejstřík V. svazku) vyskytují se ona místní jména též ve formě Potowariz, Potuwaricz a Potwaric. Nebudeme z toho vyvozovati, že osady na Brněnsku sluly *Tvarovice, Potvarov,* ale upozorňujeme na tu věc hlavně proto, že *Tvarožná,* též na Brněnsku, má jméno záhadné. (Příště dále.)

Starý hrad, Bašta a nový zámek v Boskovicích.

Píše Frant. Lipka.

(Dokončení.)

Vaněk mladší (rozdílem od otce svého tak jmenovaný), muž vlastností vynikajících, zvolen byl r. 1455 za komorníka práva Brněnského a (s jinými ještě pány) na 2 léta za správce celé země. Bydlel na blízkém hradě Cimburku nad Trnávkou (kde posud znak jeho lze viděti na polokulaté baště u první brány) i na Letovicích, po nichž se počal psáti Letovským. Za své zásluhy, kterých sobě získal o dobro zemské, dostal roku 1458 (dne 24. listopadu) darem od krále Jiřího, chtějícího mu nahraditi náklad od pěti let činěný na chování hradu Špilberka, jejž

mu mladistvý král Ladislav dal pod opatrování, oba hrady, Boskovice i Baštu, se vševlikým jejich příslušenstvím, od časů markraběte Jošta rodu Boskovskému odňaté, a to listem zvláštním.[1]) A tak Vaněk hrad předků svých učinil opět sídlem svým. Na přímluvu jeho povolil král Jiří městečku Boskovicům, aby mělo první trh výroční o dni sv. Víta a 8 dní před tím prodávalo různé zboží svobodně. Privilej dán v Praze, dne 4. října r. 1463 a posud jest chován v obecním archivě.[2])

Václav z Boskovic, syn předešlého a choti Kunky z Kravař, přejal oba hrady Boskovské i Letovice po otci a byl stranníkem krále Matyáše. Společně se syny svými Jaroslavem a Ladislavem postoupili obci Boskovské za 600 zl. odúmrti a sprostili obyvatele poddanosti navždy. Výsada ta dána na hradě o dni 11.000 sv. panen r. 1477. Jakožto nejvyšší komorník práva olomouckého přičinil se o to r. 1480, aby do desk zemských byl zaveden trvale jazyk český na místě latinského.

Po mrzkém utracení Jaroslava z Boskovic králem Matyášem z návodu protivníků Jaroslavových dostal se hrad nápadem r. 1485 mladšímu bratrovi jeho Ladislavovi z Boskovic. V pondělí po květné neděli bratři Dobeš a Beneš z Boskovic s Vilémem z Pernštejna, nejvyšším maršálkem království Českého, zaměnili Dolní Dyjákovice za ves Křoví (u Bíteše) za přítomnosti Ladislava, pána hradu, i bratra jeho Albrechta, jakožto rukojmích. R. 1491 povolil týž Ladislav obci Boskovské frejunk na maso jednou v témdni, a to listem daným v neděli před sv. Tomášem na zámku Třebové. Na hradě Boskovicích Ladislav přebýval zřídka, ale koupiv od Heralta z Kunštátu Mor. Třebovou, vystavěl si tam pohodlný zámek na rovině, který se pak stal oblíbeným sídlem jeho, kam svezl cenné umělecké i vědecké své sbírky. Na přímluvu jeho povolil král Vladislav o rok později městečku Boskovicům druhý trh výroční, a to v pondělí po sv. Kateřině, listem daným v Budíně, v neděli před sv. Valentinem. Ladislav z Boskovic byl nejslavnějším členem svého rodu, nejen učeností proslulým, ale také umění milovným, zbožným, mužem ducha bystrého, vlasteneckého, ve věcech politických prozíravého,

---

[1]) Otištěn v Šemberově monografii „Páni z Boskovic“ na str. 30.—31.

[2]) Viz o všech výsadách v „Čas. spol. přátel star. čes.“, roč. IX.: Lipka „Archivní památky města Boskovic“.

v náboženském ohledu snášelivým a jako pán k poddaným nad míru laskavým. Výtvarnému umění ze všech členů věnoval péči největší, mimo četné jiné doklady toho jsou jak farní kostel v Boskovicích s podobami štítonošů se znaky jeho i manželky jeho Magdaleny z Dubé a Lipého, [1]) tak i radnice v Boskovicích, ozdobená znaky obou manželův. Mimo vytčené vlastnosti byl i dbalým zcelování svých pozemských statků, tak že vládl jakožto pán na Boskovicích, Letovicích, Třebové, Trnávce (Cimburku), Úsově s městem Litovlí, Zábřehu, Rudě, nepřetržitým krajem od řeky Svitavy až po prameny řeky Moravy. Listem ze dne 24. srpna r. 1507 na zámku v Boskovicích daroval novému špitálu v Třebové některé vesnice, všechny své faráře sprostil odúmrti atd. Zemřel jakožto nejvyšší komorník na Letovicích r. 1520. Sestrou jeho byla Marta z Boskovic, jež si zabezpečila vděčnou paměť Jednoty bratrské pro list zaslaný samému králi Vladislavovi, v němž se horlivě ujímala stíhaných bratří.[2])

Ladislavův syn, Kryštof z Boskovic, přijal rozsáhlý statek, rovnající se nemalému knížectví, a sňatkem svým se spříznil s potomky krále Jiřího, za manželku vzav si Kunhutu, dceru knížete Karla z Minsterberka a kněžny Zaháňské. Počátek jeho vladaření spadá do nepokojných dob válčení s Turky. Toho času, jak se zdá ze zápisů v pozemkových knihách v Boskovicích, nebylo mnohdy ani faráře ani kaplana, tak že za takového případu peníze záduší kostelnímu věnované měly se dávati chudým. Menší kostelík v Boskovicích byl úplně ve správě podobojích.[3]) Kryštof na Zábřeze r. 1528 v neděli před svatým Havlem dal výsadu, aby na věčné časy vybírali určitý plat ze vsi Obory nad Jabloňany, věrně a pravě, na špitál Boskovský a obraceli na chudé toho špitála bez fortele.[4]) Za svého vladaření učinil četné změny ve statcích zděděných. koupí i prodejem; na př. r. 1539 od Jana z Mlatkova koupil Chrudichromy i Mlatkov a připojil je k Boskovicům, hraběti Janu Fridrichovi z Hardeka (1549) prodal zase Sebranice, kteréž byly při rodě 200 let. Ale krátce

---

[1] Vyobrazeny v „Kostelích v Boskovicích" v „Čas. vlast. muz. sp. v Ol.".

[2]) Otištěn v „Čas. Čes. Musea" 1862, v Šemberových „Pánech z Bosk." a jinde.

[3]) „Kostely v Boskovicích."

[4]) Privilej jsem otiskl ad literam věrně v „Č. sp př. st. č.", u Šembery (162) citovaných slov nenašel jsem však v originále.

před smrtí z příčin na jisto nepovědomých, nepochybně pro dluhy — od sousedů boskovských vypůjčil si kolem 300 zl. — prodal r. 1547 hrad Boskovice i s panstvím Šimonovi Edrovi ze Šťávnice (v Uhrách), který 2 léta před tím byl o sněmě olomouckém přijat do stavu rytířského v markrabství Moravském. O rozsahu prodeje toho svědčí zápis v knize Jana z Žerotína: Kryštof z Boskovic i se svými erby vkládá Šimonovi Edrovi ze Šťávnice i jeho erbům své vlastní a dědičné zboží, jmenovitě zámek a městečko Boskovice s kostelním podacím a předměstím, ves Sudice, ves Drbalovice, ves Pamětice, ves Vísky, ves Bačov, ves Skalici, ves Krhov, ves Rapotinu Lhotu, ves Újezd, ves Žďárec, ves Vilímovice, ves Újezdec, ves Lažánky, ves Hrádkov, ves Velenov, ves Žďárnou, ves Ludíkov, ves Protivanov s kostelním podacím, ves Bukovou, ves Lipovou, ves Chrudichromy, ves Mlatkov a mlynáře. Item zámek Cimburk, jinak Trnávku, městečko Trnávku, staré město Trnávku s kostelním podacím, ves Rozstání, ves Novou Ves, ves Arnoštov, ves Arnultov, ves Vražnou, ves Bezděčí, ves Omirázku (Umirázku), ves Mezihoří a ves Petrůvku z panství Třebovského, s dvory poplužnými i se vším a všelijakým příslušenstvím. Letopočet 1547 nad gotickým obloukem brány na hradě připomíná této dějinám hradním památné události. Kryštof z Boskovic byl rozhodným přívržencem Jednoty bratrské a po celý život prokazoval platné služby rodné své zemi. Zemřel jako nejvyšší zemský hejtman r. 1550.

Nový majetník hradu málo mohl pobyti na Boskovicích, neustále jsa zaměstnán jakožto královský horní hejtman podniky hutnickými v končinách nejrůznějších. Blízkou Trnávku s hradem Cimburkem s Boskovicemi spojenou držel syn jeho Vavřín. Když zemřel Šimon Eder, ani nástupce jeho, druhý syn Vít, nepobýval mnoho pro podobné zaměstnání, jak otec jeho, na Boskovicích a proto prodal panství už r. 1567 vládykovi Jaroši Morkovskému z Zástřizl, takže po 20 letech přešel opět hrad v držení rodu domácího původu. Ve smlouvě kupní v knize Albrechta z Boskovic, kterou se stal Jaroš pánem na Boskovicích, uvádí se též „Bašta“ na protějším vrchu a vesnice pusté, které se nejmenují ve starším vkladě r. 1547, totiž Lhota Skalkovská, Novoštice, Holíkov, Loučka za Ludíkovem, Jablonsko, Hošberk jinak Záhoří, ves a tvrzisko Jesenec, Benátky, Chmelník, Bouchenec a Stříbřensko s ledkovými doly.

Jaroš Morkovský z Zástřizl užíval ve znaku bílé lilie v červeném poli a začal r. 1568 hrad, věkem a válkami zpustlý, důkladně opravovati a přestavovati do dnešní podoby, jak bylo podotčeno s počátku. Za časův jeho (1570) udělil císař Maximilian II. právo třetího výročního trhu, a to v pondělí před sv. Václavem, a dovolil, aby trh o sv. Vítě byl přeložen na pondělí po sv. Vítě. Ve farním kostele u sv. Jakuba zřídil Jaroš sobě i svému rodu pohřeb, novou hrobku rodinnou (do kostela pohřben r. 1572 [dle nápisu na náhrobním kameni] dřívější majitel panství Vít Eder), kde první spočinul syn jeho Procek, jemuž dal postaviti v kostele nádherný náhrobek mramorový, co před tím dítky zemřelé, Johanka a Bernart, pohřbeny v kostele Ráječkém, kdež svůj pohřeb měli pánové z Drnovic, z jejichž rodu pocházela 2. manželka Jarošova, Johanka.[1]) R. 1575 potvrdil Jaroš některé artykule cechovní a za jisté výhrady povolil měšťanům na náměstí a v panském[2]) domě v ulici Hradské šenk vína a j. v. V závěti, učiněné v pátek před sv. Matoušem, odkázal 50 zl. sboru Mor. bratří a nařídil synu svému Václavovi, aby druhých 50 zl. k tomu přidal a knězi bratrskému aby každý rok dával 40 zl. Zemřel r. 1583. Společný, dvojitý náhrobek mramorový s podobami obou manželův, v ryzím slohu renaissančním vyvedený, ve farním kostele působí podiv milovníků výtvarného umění.

Přestavba i úprava hradní vyžadovala nejen velikého nákladu, ale i mnoho času. Teprve po smrti Jarošově dostavěl hrad nejstarší syn jeho Václav a zřídil na něm znamenitou zbrojnici. Na svůj věk byl Václav Morkovský z Zástřizl mužem osvíceným, ducha vynikajícího a měl hodnost dědičného kraječe cís. Rudolfa II. Na králi tomto vymohl r. 1585 „ius testandi“ v Praze, v pátek po sv. Bartoloměji.[3]) Jsa chatrného zdraví učinil poslední pořízení r. 1594, den před sv. Bartolomějem, a obmyslil bratrský špitál a kostelík (dle „Topografie“ Volného) 70 zlatými. Panství a hrad s celou armaturou, 20 děly kovovými, hmoždíři,

[1]) Náhrobní kameny obou pops. a vyobr. v „Č. vl. muz. sp. v Ol.“ v roč. XVIII.: Lipka, „Starobylé náhrobní kameny na Boskovsku“.

[2]) V někdejší ulici Hradské bylo více domů panských, nutno tedy činiti rozdíl mezi dnešním „panským domem“ (na náměstí); tento slul tehdy „Brakovským“.

[3]) Volný, Topografie.

železnými kulemi a zásobou prachu na něm chovanou poručil mladšímu bratrovi svému Bohuši. Zemřel bez dítek r. 1600 dne 22. dubna a pohřben rovněž v hrobce rodinné ve farním kostele, kde jest též skvostný jeho náhrobek (i manželky jeho), jemuž na Moravě není rovna. Za něho vyzdvižena kusá věž téhož kostela, (a dostavěna teprve r. 1602, jak o tom svědčí pamětní nápis pod znakem jeho) také bratrský kostelík rozšířen; důkazem toho malovaný znak Václavův (i manželky jeho) v klenbě na svorníku.

Vdova po něm, Kunka, rozená z Korotína, spravovala statek sama po 7 let, protože na něm bylo mnoho dluhův, a pak za jistých podmínek teprv ujal se hradu Bohuš Morkovský z Zástřizl. Za kratičkého hospodaření na Boskovicích (po 5 let) podnikl zas opravy na hradě, tak novou bránu do horního nádvoří, ozdobenou mimo znak Boskovský uprostřed znakem jeho a manželky jeho Apolonie z Žerotína. Obecní archiv chová posud jím udělenou výsadu, kterou dovoluje měšťanům na náměstí osedlým šenkovati víno, kteří na to od předků jeho měli domy vysazené, a ostatní výsady otcem propůjčené jim potvrdil znova. Mimo to ustanovil, aby na příště nebylo domů činžovních a výsadních více než 33 a žádná osoba stavu panského nebo rytířského aby neprovozovala živností měšťanských. Listina ta dána v Brně, v neděli Oculi r. 1608, a opatřena vlastním podpisem jeho. Bohuš zemřel r. 1612; nemaje vlastních dítek odkázal Boskovice (mimo jiné statky) synovci svému Václavovi.

Nový pán vládl statkem zděděným za dob politicky i nábožensky velice trudných.[1]) Městečko zkoušelo, jako nikdy před tím. Pohnutlivá doba s sebou přinášela smutné výjevy napořád. Obyvatelům Boskovským se zavděčil (r. 1615 listem daným na zámku v Boskovicích, na den sv. Václava) tím, že novým držitelům panství nemusili slibovati člověčenství a zbavil je povinnosti (za určitý plat) na „hony choditi". Výsady jim otcem jeho i dědem udělené též potvrdil znovu, opravil i rozšířil. Měli pak poddaní jeho zorávati pole robotní, dovážeti dříví na stavění zámku, voziti seno, obilí i dříví do kuchyně. Václav povolal do Boskovic za faráře známého kazatele Jana Sarkandra. Železná kazatelna (nyní v kostelíčku na hřbitově postavená), renaissanční

---

[1]) Bližší údaje o tom v „Pánech z Boskovic", str. 136, 166—7.

práce hodná pozoru, označena jest znakem jeho i manželky jeho Eusebie Pruskovské z Pruskovic a letopočtem 1620. Zemřel r. 1632 a jmenoval nejstaršího syna svého Jana Bohuše dědicem panství, ale manželka jeho až do zletilosti Janovy měla bráti užitek. Tou dobou císař Ferdinand III. potvrdil obci všechny posavadní výsady její (dne 19. února 1642). Po 14 letech ujati se měl Jan Bohuše panství. Protože však od dávna drancováním nepřátelským — lid Dampierrův ze Slezska přitrhl na Boskovice, město popleněno, dvory vydrancovány (události té vzpomínají též artykule cechu krejčířského, jež byl vzpomenutý lid vzal cechu a Václav z Zástřizl znovu jim dal nové) a ukládáním velikých daní nad míru bylo zlehčeno, rozdělil se s ostatními dvěma bratry o všechny statky zděděné, místo aby je podle poručení matčina vyplatil penězi hotovými. Na něho připomíná listina v obecním archivě chovaná, kterou dne 2. září 1645 potvrdil artykule cechu kovářského, kolářského, zámečnického a bednářského. Manželkou jeho byla Zuzana Kateřina Liborie Prakšická z Zástřizl, vdova po vládykovi Švábenském ze Švábenic, posledním potomku téhož rodu.[1]) Jan Bohuše učinil ji v závěti, dané na Hiršberce (nynějším „oborském dvorku“ u Žďárné, menším to zámečku se znakem jeho na klenbě domovní kaple) dne 29. prosince r. 1670, dědičkou všech panství svých a zemřel jako náboženský fanatik v Olomouci v 77. roce dne 25. července r. 1687 ráno o $^3/_4$ na 7. hod. (dle zámeckého epitafu [2]) a jakožto poslední potomek mužský rodu starožitného. Pochován dne 27. července — zatím — ve sklípku pod farním kostelem. Témuž kostelu odkázal 200 zl. Přítelem zesnulého byl rodák boskovský, svou dobou vážený malíř Jiřík Frant. Jurný, jinak Tříska, od něhož pochází oltářní tabule (obraz Všech Svatých) ve hřbitovním kostelíku. Na hradě za těch časů přechovávána část klenotův a paramentů, náležejících ke kostelu farnímu.[3])

Zuzana rozhodla se ještě za života manželova, že vystaví v Boskovicích nový kostel i s klášterem dominikánským, „aby skrze dobré skutky, obzvláště skrze zakládání kostelů a klášterů

---

[1]) Dle Ř. Volného.

[2]) Popsán v „Památkách arch.“, v díle XX

[3]) Lipka: „Starší kostelní inventář v Boskovicích v „Pam. arch.“, v díle XX.

věčné slávy se súčastňovala". Za tím účelem dvakráte věnovala po 10.000 zl. na stavbu a už r. 1681 dne 30. měsíce čce. vykázala nejvhodnější místo před osobami úředními tam, kde nyní stojí nový zámek. Při tom založila i fundaci chudým. Měšťanům udělila výsadu na pivovar (býval na náměstí, privilej chová se ve sbírkách zámeckých). Ale zbožná vdova dlouho nezůstala vdovou a opět se vdala za rok po smrti manželově po třetí, a to za Františka Waltra hraběte Dietrichštejna — bylo mu sotva 24 let —, který, byv určen ke stavu duchovnímu, ihned se zřekl nejen svého důstojenství duchovního, ale i Zuzany samé už po roce, a to reversem na hradě Boskovicích daným dne 7. září roku 1690, vyminiv si ročního důchodu 3000 zl., když t. inter vivos mu napřed věnovala polovici Boskovic, jakož i povolila k tomu, že bude bydliti, kdež se mu zlíbí, kromě hradu Boskovic, nechtěje jí překážeti v administraci statkův a ve vykonávání pobožnosti. Zuzana věnovala nový zvon svým nákladem pořízený kostelu Viseckému (1689) a dne 4. ledna r. 1691 na hradě učinila poslední Zástřizlovna své pořízení poslední, co se týkalo jejích statkův a také na hradě pro nedostatek zdraví se rozloučila s tímto světem. Když zemřela, oženil se (1693) hrabě František Walter s Karolinou z Proskova a stal se po starším bratrovi svém knížeti Leopoldovi, jenž zemřel bez mužských potomků, pánem statku Mikulovského a zároveň knížetem.

R. 1694 dne 8. listopadu přenesena tělesná schránka obou manželů Zástřizlovských z hrobu zatímního dle vůle jejich do klášterní hrobky k „věčnému" odpočinutí, kteréž přání se nezplnilo, protože klášter záhy zrušen (1784), kostel zbořen, a oni z novu pohřbeni ve farním kostele.

Za nové vrchnosti nastaly dlouhé rozepře o robotu a křivdy vrchností páchané na obci, a došlo mezi oběma stranami na hradě dne 24. dubna (1693) k „dobrovolnému narovnání". Na přímluvu hraběcí povolil císař Leopold městu čtvrtý trh výroční po neděli 1. po Devítníku, jakož i každý čtvrtek před ním trh na koně (ve Vídni 16. srpna 1698) V městě vystavěl si pán residenci, podnes tak jmenovanou, a tak okolnost přivodila úžasně rychlou a úplnou zkázu starého hradu. Hrad obydlen byl do roku 1720, málo let před tím užito zbytků Bašty na protějším vrchu za stavební materiál (viz níže při dějinách Bašty), ale hrad obydlený posud aspoň z části úmyslně ničen samými úředníky

vrchnostenskými tak nelítostně, že zkáza vojsky husitskými s počínáním jejich nesnese srovnání. A dne 28. dubna 1728 zase mezi vrchností a obcí došlo k nové transakci. Z nového toho „narovnání“ zřejmy jsou jenom samé povinnosti obce a obyvatelstva k vrchnosti. Tím aktem na vždy měly utichnouti všechny rozepře mezi stranami, což se však nestalo dříve, až po stu letech. Na sklonku života knížete Františka zůstávaly ještě na hradě úřady, do roku 1733. Nejhůře a vandalským způsobem vedl si příliš hospodářsky smýšlející správce A. Boleslavský, od r. 1736 ve službách vrchnostenských.[1]) Z popudu jeho hrad zbaven krytu, silné zdi bořeny, a získaný materiál napořád odvážen na nové stavby. Té doby zašla pověstná zbrojnice na hradě. Ze starobylých štítův a přílbic naděláno pluhův a jiného užitečného nářadí.

Po smrti knížete Františka X. Waltera Dietrichštejna — zemřel na Mikulově dne 4. listopadu r. 1738 — připadly Boskovice mladšímu synu jeho, hraběti Leopoldovi. Týž zřídil ve Žďárné a ve Vískách nové fary, vystavěl nové kostely ve Žďárné a v Protivanově a zřídil i nový špitál. Za něho vystavěla obec židovská svou novou synagogu a v ní na památku umístila ve svorníku znak jeho. Zemřel r. 1773 v Brně neženat. V pozůstalosti jeho byl obraz Spasitele a Maří Magdaleny na dřevě Rubensem malovaný a řezba „Kristus“, prý Michel-Angelova (dle zprávy Ř. Volného).

Dědicem svým jmenoval synovce svého Františka de P. z Dietrichštejna. Týž ihned uvázal se v panství Boskovské; za něho vyhlášen toleranční patent, po jehož vydání se přihlásili k vyznání evangelickému mnozí obyvatelé Sudic, Drbalovic, Vísek a jiných blízkých osad. Císař Josef II. veškera privilegia obci potvrdil znovu ve Vídni, dne 16. prosince r. 1781. Na opuštěném hradě bydlel ještě polesný až do roku 1784, načež i tento přeložen do Žďárné. O rok později, dne 5. června, koupil hrabě zrušený klášter bez zvonův a beze všeho, co v něm

---

[1]) Zpráva o řádění Boleslavského jest vybrána z Šemberovy „Historie pánů z Boskovic“, z I. vydání z r. 1836. Před nemnohými lety byla vylámána opět kamenná obložení oken a dveří na hradě, a tak dokonáno dílo spousty teprve za našich „osvícených“ dnův Asi před 25 lety byla náhodou ve „hladomorně“ nalezena přílbice lékárníkem Melicharem pěkně uschovaná v hromadě rumu; přílbice jest nyní na zámku Nečtinách (Prajtenštejně) u Manetína v Čechách.

ještě bylo, za 2231 zl.[1]) Hrabě František de P. z Dietrichštejna zemřel ve věku 82 let dne 29. listopadu roku 1813.

Jediný syn jeho, František X. z Dietrichštejna, uvázal se ve statky po otci zděděné. R. 1817 vešel ve sňatek manželský s Růženou hraběnkou Wallisovou a o 2 léta později počal stavěti nový zámek pod Baštou, v místech, kde byl klášter dominikánský, jelikož residence v městě, v ulici Hradské vystavěná, více nepostačovala potřebám jeho. Svým nákladem dal rozšířiti i farní kostel za let 1845—47. Zemřel v 76. roce, a s ním vymřela Boskovská linie rodu Dietrichštejnského po meči.

Za svého života ještě postoupil všech panství třem dcerám svým, z nichž nejmladší, Teresie, sňatkem s Alfonsem hrabětem Mensdorffem Pouillym převedla Boskovice v držení hrabat Mensdorffů, ježto hraběnka Marie svého podílu na Boskovicích postoupila Teresii. Ale hraběnka Teresie zemřela záhy, tak že se statky staly majetkem manžela jejího. Po smrti jeho r. 1884 (10. pros.) soujmenovec a nejstarší syn jeho přejal statek, v jehož držení jest po dnešní den.

Nad zříceninami hradu Boskovic se vypíná vyšší homolovitý chlum, jehož boky s tří stran spadají příkře. Na něm jest „Bašta“, nepatrné to zbytky hradu v houštině lesní ukryté. Z hradu se po dnes zachovalo jen málo. Jest to už jediné sklepení na temeni kopce, pak příkop ve skále tesaný a studně pod hlavním stavením, mimo hluboké příkopy a mohutné náspy, celé hradiště objímající. Všechno to ukazuje na hrad skrovnějšího rozměru, ale rozsáhlé náspy a příkopy, místy dvoje, svědčí o někdejší pevnosti a rozloze hradiště.

Jako zbytky, tak chudy jsou i dějiny hradu. Kdy a kým založena Bašta, nedochovalo se určitých písemných dokladův. V záznamech pamětní knihy v obecním archivě (s poč. XVIII. stol.)

---

[1]) Zakoupil pouhé zdivo, aby ho užito bylo na stavbu nového zámku. Do dějin tohoto (viz o tom ještě níže) připojuji některá data z místní knihy pozemkové: r. 1787 dne 13. ledna spouštěli zvony, aby je odvezli odtud do nového kostela v Borotíně, teprve r. 1806 dne 6. března odvezli hrubý oltář do Knihnic a 14. listopadu o 8. hod. vyzdvihli mrtvá těla zesnulých v Pánu pánův otců dominikánův a pochovali je na hřbitov ke Všem Svatým. Teprve dne 18. března 1812 začali shazovati křídlici s věží a téhož roku 10. června skáceli obě průčelní věže, podkopavše je, a celý kostel bořili kus po kuse, tak že z něho zůstala hromada kamení.

místní kronikář (Polzer) důsledně jmenuje Baštu zámkem a píše, že okolo r. 1063 Velen z Bozky, toho jména první, založil zámek Baštu a městečko Boskovice. Tradice ta, jakkoli nekritická, jest hodna pozoru proto, že jí značně jest sesílena domněnka o původní poloze starého hradu Boskovic, t. j. v místech, kde se posavad říká na „Baště". Jest to mýtina lesní pouze několik metrů vzdálená hradiště Bašty, nyní na pole vzdělaná, kde za orání častěji se uhodilo na zbytky jakýchsi sklepení. Rovněž i cestě kolem políčka se říká nyní na „Baště", kdežto hradišti samotnému „u tří sklípků". Byla-li Bašta starší než-li hrad Boskovice, nebo oba-li hrady vznikly zároveň, nelze snadno zjistiti. Že jest Bašta mnohem výše položena a lépe opevněna, ukazovalo by na samostatný hrad a nikoli na pouhé předhradí hradu Boskovic, příkladů podobných sídel jest více.

Zabezpečená dáta jsou velmi kusá. Spolu s Boskovicemi přešla Bašta z příčin nepovědomých v držení markraběte Jošta, jak už praveno při dějinách hradu Boskovic. Po smrti Žižkově dobyli husité hradu a pobořili jej. Později přešla opět na rod pánů z Boskovic po sedmdesátiletém odnětí a to dne 24. listopadu r. 1458 daroval ji král Jiří za věrné služby jemu prokázané Vaňkovi Letovskému z Boskovic se vším příslušenstvím. V listě tom praví se výslovně: „oba hrady naše dědičné Boskovice, ty hrady nadepsané, a hradové svrchu psaní." Jak vidno, už za těch časův upadalo jméno Bašty do nepaměti. O dalších osudech[1]) není povědomo nic jiného, jenom několikráte vzpomíná se Bašty v listinách jako zříceniny, až ze spolehlivých zpráv z let 1703—4, kdy množství lidu začalo zdi bořiti palisádami. A. V. Šembera v monografii „Páni z Boskovic" poznamenal o Baště, že úplná pustota tohoto hradiště nasvědčuje, že už od dávna leží ve zříceninách. Skutečně zašla Bašta dle souvěkých zpráv A. Pardubského teprve r. 1707, kdy ji rozhodili prachem. A mnoho prachu asi bylo vynaloženo na boření její.[2])

Nový zámek, tak jmenovaný rozdílem od starého hradu, jest moderní budova imposantních rozměrů, vystavěná za let

---

[1]) Co píše v „Topografii" Volný o Baště za těch časův, platí zřejmě o hradě Boskovicích.

[2]) Čas. vlast. muz. spolku v Ol., roč. IX. Lipka, „Pamětní kniha města Boskovic."

1819—26 na místě zrušeného konventu dominikánského, jehož části též jest nynější zámek.[1]) Jasnou barvou mile liší se od tmavého pozadí zalesněného kopce pod Baštou a vévodí všemu okolí. Základu jest téměř čtverečného, zvýši dvou pater, slohu střízlivého. Hlavní průčelí obráceno k městu, s té strany též na balustrádě jsou 2 znaky t. hrabat Dietrichštejnův a hrabat Wallisů, průčelí východní (s nárožím a středem poněkud jako risalit na venek vystupujícím) má větší štít trojúhelníkový nad střední partií s osmi pilastry. Římsy podepřeny jsou vesměs krákorečky.

Sbírky zámecké chovají různé památky umělecké, odjinud sem snesené, původu nejvíce cizího, a některé zajímavé památky domácí. Tak mimo dotčené již malby s výjevy z tureckých válek (ze starého Bzeneckého zámku sem přenesené) jsou to podobizny posledních Zástřizlovců, votivní obrázek týchž manželů (allegorie založení dominikánského kostela i kláštera), epitaf Jana Bohuše Morkovského z Zástřizl na plátně malovaný, model zrušeného kostela s konventem, a na oratoři domovní kaple P. Marie de Rosario nad všechny památky vyniká vzácný miniaturní skládací oltářík[2]) v podobě menší monstrance. V bohaté bibliothece zámecké se spisy nejvíce francouzskými a německými, jsou též některé památky písemné, nemající významu pro dějiny hradu ani města.

Historií nového zámku jest vlastně častěji zmíněná historie zrušeného kláštera dominikánského. Před zámkem stojí posud stará lípa, jediná z bývalé aleje lipové před kostelem. V téže aleji stávaly též barokní sochy sv. Dominika, sv. Jana, sv. Šebastiana, P. Marie, sv. Rocha a sv. Floriana, které vesměs přeneseny jinam mimo sochu sv. Dominika, která za boření kostela byla zničena úmyslně.[3])

Oprava. Na str. 213. v 5. řádce státi má místo zlatý — stříbrný.

---

[1]) Další výpisky z místní knihy pozemkové: r. 1819 po Velikonocích začínali stavěti zedníci zde v Boskovicích zámek z kláštera; 1820 dne 13. září táhli od 3—7 hod. ten velký kámen na ten erb na zámek.

[2]) Popis a vyobrazení jeho otiskl jsem v „Památkách arch. a místop.," v díle XX.

[3]) Zkazka o tom, z paměti lidské rychle prchající, vypravuje toto: Když řeholníci vypuzeni z kláštera, nebo to na ně Pán Bůh dopustil (jak lakonicky o příběhu poznamenal místní kronikář), stál kostel neporušen po nějaký čas·

K historickým básním 15. století.

Napsal Jos Salaba.

Lze říci, že historické básně náležejí k zajímavostem naší literatury, nikoli vzletem, ale zajisté značnou původností. Nelze popříti, že veršovaná dějepisná „skládání", název druhdy u nás hojný a starý, patří k samostatnějším projevům našeho ducha, jazyka a písemnictví. V čele jejich jest t. zv. Dalimil, jehož literární genre napodobila doba potomní. Tak vznikají přídavky k rýmované jeho kronice, píseň o Rudoltovi z Košic, o Matěji z Trenčína, o Vilému Zajícovi z Valdeka, o Plichtovi z Žirotína, o králi Janovi, píseň o Štemberkovi, o bitvě u Kreščaku a j.

Formální Dalimilův vliv pozorujeme také na veršované skladbě „Král Přemysl Otakar a Záviše",[1]) kterou vydal Jos. Jireček [2]) r. 1878 z rukopisu Vyšehradské kapituly. Vliv tento jest ovšem patrný, jako v celé skupině historických básní, více v duchu nežli ve způsobě. Tolik jest aspoň jisto, že plod naposledy jmenovaný jest formou skoro ze všech nejpovrchnější a že nedostihuje Dalimila, ač za to na př. Žalozpěv nad smrtí Viléma Zajíce z Valdeka a píseň o bitvě u Kreščaku převyšují vzor svůj pečlivostí rýmův i rhythmu.

Dobu vzniku básně „Král Přemysl Otakar a Záviše" udává sám rozbor její ve verších 39., a hlavně 65.—69. Podle nich vznikla

---

Pak nejprve sneseny zvony s průčelních věží a uloženy zatím v trávě. Srdce jejich začala prý v poledne bíti sama. Zvony ty ulity byly z děla 2744 liber těžkého a na hradě od dob Ladislavových chovaného. Naposled měly býti odklizeny všechny sochy před kostelem. Stalo se. Jenom socha sv. Dominika vzdorovala nejdéle. Mistr dohlížející na práce bez okolků dal sochu strhnouti a při tom sv. patronovi svému srazil hlavu. Když krátce potom týž mistr dal se spustiti v okově do studně, z níž se déle nebrala voda, sotva se octl na půl cesty, způsobil poplach a vytažen nahoru jako mrtvola.

[1]) Literaturu mimo J. Jirečka a j. viz: Palacký v ČČM. (1831, str. 55—79); M. Pangerl: Zavisch v. Falkenstein (Pr., 1872); týž: Die Witigonen (Pr., 1874); J. Šusta (ČČH, I., 1895, 69 sq.); týž: Kritické příspěvky k děj. Přem. Otak. II., č. II. (ČČH., II., seš. 4., 206—209).

[2]) Font. rer. bohem., III., str. 240—242. Píseň tato uveřejněna byla již před tím dvakráte, a to nejprve Dobrovským v ČČM., 1828, I., str. 53—62, po druhé pak ve Výboru z lit. čes., II., str. 437—444.

asi nejdříve po r. 1420,[1]) spíše však kolem r. 1450. Prameny její jsou, pokud se týče dějů zemských, nejprve Dalimil (kap. 50., 52., 89., 91., 92. a 93.), odkud jsou přímo opsány některé verše; tak v 5., 14., 24., 26., 83., 114. až 121. Jiné verše pojaty odtud jen obsahem a zpracovány, vlastně jsou rozvedeny volně co do formy i věci, jakož vidíme od v. 16., 19. a 30. sg. Neplach se objevuje od v. 101. a 108., pak opět Dalimil (v. 112—123); od verše 105., 124. a od 131. do konce posléze český Pulkava (str. 308 až 309 v F. r. b. V.)[2]) po případě, ač méně, kronika Zbraslavská (kap. XVI.—XXII., XXIV. a XXV.); František Pražský (str. 355 a 356, F. r. b., IV.) a Beneš Krabice z Weitmile (str. 459 ibd.). Co do příběhů ryze rožmberských nenalezeno v archivě rožmberském ničeho; rovněž v kronikách. Byly by tudy věci — na př. zboření Hradiště — úplně nové a poznamenané jen tuto. Starším, nyní ztraceným předlohám lze málo věřiti. Zbývaly by jen tradice, nikoli ovšem lidové, ale šlechtické (rodové) a pak místní.

Dle obsahu slušelo by se, aby místo původu básně hledáno bylo na českém jihu rožmberském. Jen tak lze vysvětliti, že je to především a ze dvou třetin vypravování o slavném Záviši z Falkenštejna, pýše Rožmberků, otčimovi krále Václava II. a manželovi dvou královských paní, čímž Dalimil, který je tuto neúplný, značně doplněn dalšími prameny i zbylými tradicemi. Je tedy především rodové a speciální, méně všeobecné a země celé se dotýkající. Odtud bylo by lze vysvětliti okolnost, že si někdo kolem r. 1450 volí na zpracování 150 let starou, ač jinak zajímavou látku. V tom však je zároveň patrna i příčina vzniku:[3]) oslavná tendence rožmberská. Že to bylo přímo objednáno „pro domo", vidno z toho, že zpráv z pramenů Závišovi nepříznivých, jichž byla by skoro většina, nebylo použito ani z Pulkavy; za

---

[1]) Kladli bychom i ostatní přídatky k Dalimilovi do počátku 15. věku, ač Jireček poukazuje již na 14. století; věc tu odůvodníme níže.

[2]) Nelze vyloučiti pro starší části ani Continuatio Cosmae, ač přímý vliv všech těchto pramenů lze dokázati dosti nesnadno; tím méně Letop. praž., Kron. J. Heimburského a Contin. Vindobon.

[3]) Byl by arci ještě i jiný důvod — velká oblíbenost Dalimila, jevící se v častých přepisech jeho, recensích, vydáních a překladech; pak tehdejší protiněmecký směr a okolnost, že i druhé podobné básně, týkaly-li se již určitých rodů, týkaly se též dějin celé země. Srovnáme-li však tyto důvody s hořejšími a s dojmem celkovým, jsou poslední důvody slabšími.

to však bylo opatrně vybíráno, hledáno i kompilováno vše, co mohlo oslaviti Záviše, pak co mohlo potupiti Přemysla II. Otakara, soka jeho, opakováno,[1]) ba ještě rozmnoženo,[2]) třebas i nesprávně.

Ukázal-li celkový rozbor chatrnost tohoto pramene, svědčí o tom stejně i kritika částí jeho. Nepustíme se tuto do podrobných a kritických rozběhů,[3]) poněvadž je částečně vykonali již Dobrovský (l. c.), Palacký ve svých Dějinách při Záviši (d. II. č. 1., kn. 7., str. 235 sq.) a J. Šusta.

Touž povrchnost, kterou jsme viděli ve formě, pozorujeme i v methodě a věcném zpracování. Co naši báseň karakterisuje vůbec, jest mimo určitou tendenci rodovou právě povrchnost — řekněme básnická. Vybírá-li autor ze zpráv a volí jen věci příznivé o svém hrdinovi, a to i zde neúplně, pak je dílo jeho poetickou kompilací, kde je mnoho vlastních kombinací, tak že i rožmberské jádro historické mizí valem. Skladba zůstává svou volností více básní, pokud lze tak mluviti, než věrnou pravdou dějepisnou. Nevěříme však přece, že by vše nové bylo smyšleno, neboť tolik fantasie neměl náš básník; byl to obyčejný, dost ubohý veršotepec. Nevěříme-li však ztraceným psaným předlohám, trváme na tradicích místních a rodových. To by se týkalo zvláště zboření Hradiště[4]) a osazení Ústí — výklad, který nutno ovšem trochu poopraviti; as jak učinil Palacký.

---

[1]) Tak verš 26. a 27. (= v. 121., o vypuzení Záviše ze země), v. 20. a 21. (= v. 112. a 113.; pak 118. a 119. — o zlých činech Přem. II.).

[2]) Na př. o zavraždění Zderadově (v. 6.—18.) r. 1091 u Brna.

[3]) Pramenů svých užil polovičatě: nepřijal z Neplacha místo o odnímání statků českým panům; z Pulkavy o pozvání vratislavského vévody Jindřicha IV. na křtiny Závišova syna a j. Přesmeknul v. 116. a 117., ač v Dalimilovi správně; Kunhutu nazývá Alžbětou (Dalimil jejího jména nezná vůbec), ač slula tak sestra uherského krále Ladislava IV. Klášter, z něhož unesena, byl u Pešti a nikoli v Praze u sv. Františka; únosce její byl Milutin, kníže mačevský. Druhého syna Závišova zve dle Pulkavy Závišem, ač druzí Janem. Svatba se konala ve Stol. Bělehradě; s uherským králem nebyl proto pan Záviš v nepřátelství atd. Změtení a opakování jsou přední vady. Neudává chronologie ani určitých jmen ani důvodů fakt ani důležitých podrobností; tak o nepřátelství s Václavem II., o oloupení za Čáslaví, o jetí, věznění a bratřích a jiném.

[4]) Mohlo by se též zdáti, že je to snad jen vlastní domysl a výklad 30. verše Dalimilova v XCII. kapitole. Tomu však odporují pevné a do 14. v. sahající

Pozdní původ a básnická volnost velmi tedy oslabily hodnověrnost a věcnou historickou cenu našeho pramene. Zbývá jen hodnota literární a jazyková, ač i tato pro formální nedokonalost je dosti skrovná. Proto lze vše jen tedy registrovati jakožto také vyskytující se zprávu a opraviti i doplniti se všemi pochybnostmi. Tak jednal Palacký, ač věřil přece trochu; plně zavrhovati nechceme také.

Protiněmecký duch, časovost látky ohledně nového města Tábora na bývalém vítkovském území, šlechtický a protikrálovský ráz, pokud se dotýče Přemysla II. Otakara, učinily báseň své doby známou dosti obecně. Zůstalať právě zachována v rukopise Vyšehradské kapituly.

Báseň, jak ukazuje Rosenbergsche Chronik t. zv. Norb. Heermana,[1]) znal též V. Březan a užil jí za spisování své Rožmberské

---

tradice místní o Hradišti na hoře Tábor. Rovněž i místo o pánech z Ústí dělá z prvu dojem, jakoby z nich činilo bratry Závišovy; je to však jen řečeno nejasně. Známost rodových tradic dosvědčuje exkurs o Vítkovcích, rožmberský termín „pater rosarum" o praotci Vítkovi atd. — Jiné novum je verš 208. a 209. o lásce Závišově s Kunhutou ještě za života Přemyslova. Následoval tu prostě mnicha Fürstenfeldského (Chron. de gestis princ.), nebo je to jeho vlastní? Zajisté to druhé. Souhlasíme tu pak dosti konservativně s Pangerlem proti Palackému a Šustovi. Byltě mnich Fürstenfeldský vrstevníkem i na místě v Praze; a přistupuje také důvod nikoli snad ethický, ale psychologický: Kunhuta byla matkou, a ona i Záviš byli té doby již starší, ovdovělí. Tu nelze věřiti pouhému vzplanutí vášně nebo snad nějakým nadpřirozeným kouzlům, jak to činil kronikář Zbraslavský, ba ani takovému sesurovění mysli; stačí přirozený lidský výklad — obnovení starší známosti a vášně, kdy matka zapomíná i dětí. Tohoto momentu Palacký asi zapomněl při své obraně král. Kunhuty. Že Záviš dříve ani nebyl u dvora Přemyslova, nelze dokázati; spíše naopak. Klevetou jsou však zajisté zprávy o vražedných pokusech na Přemysla II. Otakara. — Zbývá místo o básnění Závišově, jež jinde není doloženo. Jest ovšem podobno pravdě, že Záviš jako dokonalý rytíř také mohl a uměl básniti; byl to rytířský mrav a přímo povinnost té doby. A Záviš byl muž dle toho nadaný i oblíbený. Zůstáváme-li však při pravdě podobnosti a nechceme-li již tu zprávu prostě zamítnouti: básnil Záviš po česku, ač meškal za mládí tak dlouho v Německu, a působil naň tolik nový politický obrat v Čechách? Je to zpráva, nemající pro nás významu. — Ještě připojujeme: nebyl sťat prknem, ale zajisté plknem, t. j. ostřím meče.

[1]) Vydal M. Klimesch: Norbert Heerman, Rosenbergsche Chronik, Pr. 1897, nákladem Kr. čes. spol. nauk, 8⁰, 299. Rozbor této kroniky a poměr její ku stejnojmennému dílu Březanovu nelze pokládati úvodem páně Klimschovým za plně rozluštěný, neboť není ještě rozhodnuto na jisto, že to celé je pouhý překlad a jen práce Březanova. Což byla-li to kompilace z více autorů,

kroniky v kapitole o Závišovi z Falkenštejna cele a bez kritiky. Byla-li mu zapůjčena odněkud (snad z nějakého kláštera nebo z jiné bibliotheky), nebyla-li majetkem rodu rožmberského a uložena v knihovně jeho (jak přirozeno), nelze říci určitě; nejspíše pravdou je mínění druhé, poněvadž by byl jinak Březan udal její provenienci.

V Heermanově kronice nacházíme vypravování, jehož celkový pramen nepodařilo se najíti ani nám ani Klimschovi ani v kronikách[1]) do r. 1600 ani v archivech. Je to hned sám úvod celého díla, jednající o původě Vítkovcův a o příchodě jejich z Italie do Čech. Než ani autorovi ze 17. věku nelze připočísti tuto část, neboť pak by bylo užito nějakého známého pramene té doby, na př. Balbína. Balbín se ovšem zabýval dosti široce touto otázkou, a to zvláště v Epitome r. boh.,[2]) lib. II., p. 109 a 143 sq.; klášter Třeboňský byl s ním ve stycích a znal díla jeho. Tenor vývodů Balbínových vrcholí v tom, že Vítkovici jsou slovanského původu a že přišli do Čech z Míšně za Karla Velikého a Vojena, nebo prý již s praotcem Čechem, a jsou příbuzni jednak s Beringery, s knížaty z Anhalta, pravými Ursiny

---

kde bylo především užito Březanova Summovního výtahu atd., a ne-li na mnohých, tedy aspoň na některých místech? A není-li to kompilace, je to celé v skutku překlad a jen z Březana: nebylo tu nic ubráno, nebo přidáno, pozměněno, kastigováno? A co, kým, mnoho-li a odkud?

Že v t. zv. N. Heermanovi je patrný velmi silný vliv Březanův a že se ozývá tu příliš často, je nepochybno po důkladném rozboru. Tak také zejména v užití historické písně o Závišovi a j. Souhlasíme s míněním F. Marešovým (ČČH., 1899, V., 2, str. 123 sq.), že N. Heerman nebyl ani překladatelem, nýbrž nejvýše redaktorem a posledním upravovatelem, a že tudíž třeba jméno jeho vymazati z řady historiků; rovněž i v tom, že, bylo-li vypravování celé jen prací Březanovou, pak že to bylo psáno již r. 1601 a v Krumlově, tak že by bylo jaksi 1. redakcí pozdější trojdílné kroniky jeho.

[1]) Oblíbené tehdy církevní prameny dějin všeobecných i římských a t. zv. světové a papežsko-císařské kroniky to nebyly, ač u nás známy. V Neplachovi nacházíme celá souhlasná místa, ale jen počátek. Hájek o tom neví ničeho a vůbec se málo zabývá Vítkovci. Ani v En. Sylviovi ani Kuthenovi není ničeho. Zprávy Paprockého v Zrcadle markr. Moravského činí Vítkovce příbuznými Slavníkovcův i sv. Vojtěcha a vypočítávají jejich erbovní soukmenovce v Polsku — ještě z dob Dúbravčiných.

[2]) Ostatně i v Miscell. (II. dk, kn. 2), v Bohem. docta (II., cap. 14., pg. 39.) a Epitome (I., cap. X., pag. 85).

dle znaku, jednak se Slavníkovci [1]) — přepodivný to labyrint, jemuž nevěří úplně ani sám Balbín. Věci ještě strašlivější nacházíme v německých[2]) autorech 17. století. Bližší by byly ovšem jesuitské studie[3]) v Jindř. Hradci a v Čes. Krumlově, jejichž stopy jsou v někdejší jejich knihovně tamní, které však, jsouce jen

[1]) Zde mu odporuje známý litoměřický biskup Maxim. Rud. Schleinitz, který Rožmberky spojuje se štyrským rodem Rosenbergů Blagayův a — s Arnoldem z Brescie.

[2]) Na př. Ern. Brotuffii „Geneal. Anhalt.", Osw. Crollii „Liber de signaturis" a v předml. „ad. Petr. Wokon. de Rosis", Fabricii „Orig. in Henr. Anc.", Reisnerova „Geneal. Anhalt.", Hossmannova „Gen. Salhauss.", Henelova „Silesiogr.", zejména pak H. Bucellini „Germania stemmatographica" (III., 196—197, 376, IV. 230 sq.) a J. Lud. Schönlebenova „Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens" etc. (Labaci, 1680) a j. Něco nacházíme konečně též v Goldastovi, Dressrovi a Pithoeovi.

[3]) Jmenujeme tu neznámou dosud genealogii s názvem „Accurata descriptio nobilissimi stemmatis Rosensium" (v Třeboni sub F. Rosenb., 28, Reg.) a německy totéž „Das Herkommen deren Herrn v. Rosenberg" (v Ratib. Horách sub I. 6. Bd. 2 $a/^2/_1$, str. 120): Pro stálé boje v Italii a v Římě opustili prý mnozí znamenití mužové se vším rodem i majetkem Italii a stěhovali se do Germanie. Tak učinil i kníže Ursinus, o němž jisto, že pochodí z Německa, ač přišel z Italie (sic). V Germanii žil jako nomad, táhna se všemi s místa na místo. Z potomkův jeho vynikl Aribertus kolem r. 641, který sloužil ve válkách cís. Konstantinovi. Aribertus, byv císařem poslán s vojskem do Německa, usedl nehledě k daným rozkazům, klidně „bey dem Pach Vegery" a převzal tu statky po svém strýci Peringerovi. Po něm panoval „Radobodus Ursinus, ein Fürst u. Herr der Hercynia u. vom Ascherleben u. Pallenstadt" († 693); poněvadž byl však příliš krutý, vznikla proti němu revoluce, a musil se poddati francouzské „tyrannii"; nástupce jeho Aribertus III. odešel pak do Italie. Tam však právě včas zemřel příbuzný jeho Aribertus II. (r. 708), po němž zdědil všecko. Když císař Otto I. válčil s Boleslavem I., přišel smělý Witko Ursinus s vojskem jeho do Čech r. 964. Ale již u Domažlic od něho odešel a usedl v Bavořích, kdež po jistou dobu nomadisoval kolem Dunaje a Pasova. Když však od pasovského biskupa Adalberta uslyšel, že se v Čechách šíří katolická víra, táhl do Čech, do lesa Hercynského, kdež svedl s pohany vítěznou bitvu. Proto nazváno místo bitevní Vitoraz — „Weiths Niederlag". (Stejně němečtí genealogové, pak Balbín i Heerman). Zbujněv po tomto vítězství, osadil okolní krajiny a vystavěl si na hoře pevný hrad Veitsburg („Wittigen—Hauszen") a brzy po té u Vltavy hrad Montem Rosarum (Rosenberg). Po dalším bloudění založil konečně ještě hrad Krumau, nástupce jeho pak Wittigenau, kde bylo hojně zvěře. Posléze Vitus „pater rosarum" rozdělil svým pěti synům své statky a erby.

Práce tyto jsou jen dokladem, jak nízko klesl dějepis a historický smysl za 1. polovice 17. století.

předchůdkyněmi Crugera i Balbína, jsou pouze dokladem, jak se vědělo o Vítkovcích již v 1. třetině 17. věku; bylyť jejich zdrojem právě rodopisné práce německé a pak pověsti. Ale ani tam ani zde není ničeho.

Zbývalo by tedy, že si úvod někdo vykombinoval; buď klášter Třeboňský, z něhož přece kronika t. zv. N. Heermana vyšla, anebo sám Březan.

Prvnímu nelze věřiti, poněvadž co do formy, zvykův i ducha panuje tu shoda s částmi ostatními i s Březanem, a naopak jsou zde až příliš četné odchylky od prací 17. stol. a stálé bohemismy.

Byla by to tedy kombinace Březanova? Prameny její by byly: Neplach a sv. Augustin[1]) „De civitate Dei". V části vstupní přistupovaly by Sabellikovy[2]) dějiny Ursinů římských a práce Sanzovinovy. Vědělo se, že Rožmberkové náležejí k rodu Vítkovcův a že to rodina prastará. Jeť úcta k sv. Vítu v Čechách velmi dávná, známá již kolem r. 836. Otázka příbuzenství s římskými Ursiny probírána již za 15. věku, obnovena pak zejména Vilémem z Rožmberka a bratrem jeho, kteří se psali „princeps Ursinus" a ke znaku dosavadnímu připojili 3 řeky a 2 medvědy, držící štít. Vše to se dálo pro spor, který kolem r. 1556 měli Rožmberkové s knížaty z Plavna o přednost v zemi; při vyhrál pan Vilém. Hlavním dokumentem byla zde listina, téže doby také králem Ferdinandem I. potvrzená, totiž rozhodnutí krále Jana d. d. 1341, 8. Julii, Prage, ve sporu Petra z Rožmberka s Bolkem, knížetem opavským, rovněž o přednost; a již tuto odvolával se Petr z Rožmberka na své příbuzenství s římskými Ursiny. Listina tato zachována je v prostém opise,[3]) vyskytuje se po prvé právě r. 1556 a jest známé falsum Oldřicha z Rožmberka. V archivě Třeboňském byly však a dosud jsou uloženy (sub 6. Rosenb.,

[1]) Spisy tohoto v Čechách i u bratří oblíbeného světce překládal již Tomáš ze Štítného. Z něho čerpány vědomosti o dějinách římských, a nejlepší kniha jeho „O městě Božím" přeložena Adamem z Vinoře a otištěna r. 1589 u Buriana Valdy.

[2]) Sabellicus Marcus Ant. (Coccius) nar. „in vico Varo (Sabelli)" r. 1436, zemřel 18. dubna r. 1506. Otec jeho sloužil ve vojště Roberta Orsiniho, a Marcus sám se pak stal knihovníkem u sv. Marka v Benátkách. Byl humanista a historik, povaha však excentrická.

[3]) Březan ji znal a užil i v Summovním výtahu, kde podává toliko její regest, i v Herrmanovi, kamž podal celý text. Znal pak i následující 3 listiny.

28) tři nepochybné listiny[1]) in originali, jimiž Ursinové své příbuzenství s Rožmberky potvrzují sami. O diplomech těchto, neb aspoň o prvních dvou lze se domnívati, že dal k nim popud bona fide Jošt z Rožmberka, biskup vratislavský, vynikající politik své doby, který byl znám v Italii a požíval tu proto vážnosti i pro své humanistické vzdělání. Tak svědčí právě druhá listina. Tedy za Oldřicha ta myšlenka vznikala, za Jošta pak se rozvíjela. Byly zde tudíž prvky ke kombinaci i k naivnímu nehistorickému názoru, že první Ursinus, ač vznešený Říman, sebral za třetího dobytí Říma celý rod a vytrhl „cum uxore et liberis" z Italie na půlnoc do Německa a nomadisoval tam. K tomu by konečně přistupovala i známá erbovní pověst,[2]) podle níž Vítek, „pater rosarum", rozdělil svá panství mezi svých 5 synů.

Březan mohl ty prvky jen rozvésti dále a udělati z toho celou budovu; genealogové doby jeho tak dělali, a na západě se tak dálo již od 15. století. Mnoho nás tu však překvapuje: 1. Odkud všecka legendárnost, u Březana přec jen nezvyklá? 2. Kde nalezl důvod, aby položil příchod Vítka Ursina do Čech do doby mythického Vojena, čehož nečiní ani Hájek? 3. Odkud všecky odpory[3]) a nesmysly, jimž Březan ostatně

---

[1]) První: 1469, 22. Martii, Rome. Kardinál Latinus de Ursinis uznává Jana z Rožmberka za svého soukmenovce i příbuzného a dovozuje, že rod jeho pochodí z Říma a z rodu Ursinů, dokládaje, že to slýchával již od svých předkův a že „ex Italia cum quodam imperatore recedentes" usedli „in partibus Boemie" a získali tu veliký majetek; to vysvědčuje prý proto, že mnozí pochybovali a pochybují dosud, že by „stirps de Rosembergh" v Čechách náležela svým původem k Orsinům v Italii. Druhá, 1481, 22. Febr., Rome: Kardinál Cosmus de Ursinis uznává Voka z Rožmberka za svého pokrevence a svědčí, že pokládal zaň již i Jošta, biskupa vratislavského, který měl prý ostatně totéž mínění. Třetí, 1481, 17. Julii, Crumau: Ursus de Ursinis, legát papeže Sixta IV. (1471—1484), prodlévaje v Čechách za svým posláním a návštěvou na hradě v Č. Krumlově, svědčí, že se tu právě domluvil s Vokem a s Oldřichem z Rožmberka, že jsou vlastně příbuzní a pochodí z jednoho rodu i z jedné krve, z Říma a z rodiny starých Ursinů; a poněvadž je tomu tak, že je uznává také on za své soukmenovce.

[2]) Pověst ta byla, jak známo, též vymalována a rozšířena po té ve více exemplářích; jeden obraz jest dosud v J. Hradci, jeden v Telči.

[3]) Vizme ukázky: Poněvadž byl Vítek Ursinus poražen Vojenem u Vitoraze („Weitrach, Široká pomsta, Vitoraz, Vítkova porážka, . . . des Witko Darniderlegung"), dostal od Vojena zemi, arci lénem, jakož i Nové Hrady; přijat do Čech jako rovný všem ostatním pánům. Po té vystavěny Wittigenhausen, Rosemberg a Třeboň, kde žil týž Vítek Ursinus velmi idyllicky: v mo-

nevěří sám, jak cítíme i v Heermanovi[1])? V Summovním výtahu tohoto úvodu neužil vůbec, ač konec souhlasí i doslovně a pojat kritičtěji; t. zv. Heerman naopak liší se tím od Summovního výtahu, že zákon o vladařství jednoho nad ostatními odvozuje již od známého zákona Břetislavova.

Březan byl ovšem více genealog, nežli spisovatel, který kriticky chápe celek; především pak byl placeným historikem domu s určitou úlohou a tedy i tendencí oslavnou.[2]) Přece je tu však přidáno příliš mnoho. Březan byl sice též schopen kombinací, ale jen přirozených, blízkých a pravdě podobných. Takovéto fantastické přepiatosti, mající určitý ráz osobní smyšlenky a někde

---

čálech tamních, zvěří bohatých, honil, lapal ptáky, choval včely atd. „Nach etlichen Jahren von demselbigen Witkowczen . . . u. von dem Hainrich Neuhaus die Stadt, wie auch von dennen anderen andere mehr Schlösser und Städte, als Landtstein, Plaz, Aussig, Hradischtko, wo iezo die Stadt Tabor stehet, Cromau u. von dem Herrn Budwoy Budweisz ihr Herkommen u. Anfang genohmen haben". Jaký to byl muž Vítek Ursinus! R. 546 opustí Italii, bloudí světem, dostihne konečně české země a zde knížete Vojena, který vládl i dle Hájka v letech 804—831. Dle toho došel stáří přes 300 let. A jak se přizpůsobuje všem poměrům? Dovede býti zároveň knížetem, vojákem, diplomatem i sedlákem. Muž opravdu, jací se nerodí. Než jděme dále: Je prý patrno, že Rožmberkové pochodí od Ursinů, jak dí i majestát Janův z r. 1341. „Nach etlichen Jahren hat sich das Geschlecht der Witkowizer sehr erweitert u. vielerley Herrschafften in Böhmen umbfangen . . ., doch . . . gemeinen Welttlauff nach wider abkommen u. an der Mannschafft abgenohmen u. allein nur diser (tedy týž starý pán žil ještě!) Herr Witko mit seinen 5 Söhnen überverbliben." Jsa velice rozumný, hleděl, aby četná jeho panství zůstala při rodě a aby rod trval v jednotě a v nedílnosti; a právě proto rozdělil svá panství mezi syny, dav každému štít s jeho znakem: růži v modrém poli (pánové z Hradce), v červeném (z Landštejna), ve zlatém (ze Stráže), a v bílém (z Rožmberka, jimž dána i „arma paterna" a vladařství rodu). Syn 5. obdržel Ústí (Aussig!).

Takovýchto, mírně řečeno, protimluvů Březan nebo nějaký obyčejný pramen přece nebyl schopen. Poněvadž pak pozdější doba kladla, jak jsme ukázali, původ Vítkovců do Německa a nikoli do Italie, není 17. století také možno.

[1]) Březan dobře liší od sebe Vítkovce a Rožmberky, jakmile vypravuje sám; ví, že páni „de Novo Castro" a „de Nova Domo" jsou jedno a totéž. Dí: „Welche aber mehr . . . von Rosenberg möchten gewesen sein, kann nicht leicht zu finden sein, dieweillen die Schrifften, Cronicken und Denkwürdigkeiten gar wenig originalia vorhanden."

[2]) Bylo módou tehdejší doby hledati kolébku lepších rodů v Italii. Mimo to měl i Březan před sebou pergamenové originály.

dokonce se stopami pathosu i poetické záře, nemůžeme mu připočítati.[1])

Zbývá tedy jediné: pro celý úvod, t. j. pro celou první kapitolu, bylo jako celku užito pramene staršího a dnes již ztraceného; pramene, který nejprve jednal o původě a příchodě Vítkovců z Italie a pak vyprávěl erbovní pověst; pramene, jak zřejmo dle bohemismů, psaného původně česky. Předloha vznikla podle zachovaných tu názorův a ducha[2]) za 15. století a nikoli později. Postrádajíc pak vší reálné půdy a historického smyslu, sahá do říše fantasie a svým epickým slohem do poesie. „Nachmahlen auch in der Eben Wittingau angefangen zu bauen und alda umb die Marast sein Jagten gehalten; ist aber selbigen Zeit aller Orthen daherumben ein Wildnus, Wälder u. ein unfruchtbahre Erde, doch Wildprat, Vögl u. Binnen genugsamb gewesen. Alda er erstens die Peinstöckh machen und die Pein darinnen bewahren, wie auch die Wälder auszhauen u. die Erde zum Ackern zurichten lassen. Und als diserseits die Erde gearbeitet u. iener Seithen sich wider die Feind defendiret u. gewöhret, gleichsam einer vesten Mauer, in Verhüettung aller Schaden dem Böhmerlandt vorgestanden.“ To není přece pathetický sloh 17. věku. Zároveň však jaká idylla! Vítek Ursinus se tu líčí jako heros, který zavádí kulturu, orbu a je tvůrcem civilisace a povznesení; rožmberská to analogie reminiscencí biblických a antických. Další stopy poetičnosti jsou patrny, jak se líčí setkání

[1]) Tak, jak známe Březana, víme, že co do formy není krasořečníkem a že sloh jeho je těžkopádný, ba dosti neobratný. Co do věci je však nejen mírný, ale střízlivý, reální, svědomitý a poctivý. Neměl mnoho fantasie ani dokonce poetičnosti a pathetičnosti. Shledáváme v dílech Březanových jen jediný případ jakéhosi vzletu, a to apostrofu v genealogii švamberské (F. Swanb., 24, Reg.): „Ad te autem, magne Bohuslave, vir clarissime pace et bello, animus meus tendit! Tu praestitisti, ut Rosenb. domus integra maneret . . . etc.“ Tento passus nepochodí však od Březana, nýbrž z latinské kroniky o Švambercích, která mu zde byla předlohou. Ostatně i v Heermanovi potkáváme se jen na 3 místech s jakousi figurou: v úvodě a pak na str. 14. a 45., kde se srovnává rod rožmberský s libou a vonnou růží, z níž vyrůstají haluze atd. Podobně dí i Březan v Životě Petra Voka z R., že r. 1611 tu „růži škubali“. Není to ovšem obraz pravě příliš smělý a pak pochodí od Šim. Lomnického z Budče. Z regestové methody Březanovy nemohl se zroditi poetický sloh.

[2]) Viz na př. zmínku o legaci Vítka Ursina k Vojenovi, o korrespondenci, již vedli mezi sebou, ustanovení vzájemných práv, spravedlnosti a poměru manského, líčení Vojena a p.

Vítka Ursina s Vojenem, při vzniku Vitoraze a přijetí do země, o stavbě a darování Nových Hradů, jakož i „Wittigenhauszen in Gebürg u. Steinfelsen", kde si týž Vítek zvolil své obydlí; dále v rozšiřování jeho panství, „bisz es ihme in kurzer Zeit ein wohlgelegenes Orth auf einen sehr strengen Stainfels, den mann nit wohl beykommen können, ob dem Wasserflus Wultau, erwöhlet u. alda ein feines, festes Schlos gebauet. Und nachdeme ihme eingefallen, von seinem bey der Stadt Rom jenesmahlen gehabten lieben Aigenthumb, Montem Rosarum, das ist Rosenberg, welches er hat verlassen müssen, gab er diesem Schlosz nach demienigen, Montem Rosarum, . . . den Nahmen." Básnický ráz celku neruší ani erbovní pověst, přidaná na konec, která vykládá vespolnou příbuznost všech těchto rodin za vladařství Rožmberkův. Původ její v 15. věku je patrný. Poněvadž se pak ještě nevyskýtá v písni o Závišovi, vznikla zajisté po ní, t. j. souvisle a zároveň s výkladem o příchodě Vítkovců do Čech. Dalimil jí ještě neuvádí celé a činí o „růži" v kap. 58. jen všeobecnou zmínku; tudíž úplně byla vytvořena teprve kolem a po r. 1450.

A tak je dnes ztracený pramen, který ve formě parafrase pojal Březan do své práce v úplnosti jeho, je epická, historická báseň[1]), upomínající na bibli i Livia, a dotud neznámá. Prameny a prvky známe již.

Ze všech již s počátku jmenovaných básní dějepisných jest jí nejbližší právě píseň o Závišovi, s níž má také všecky znaky společné: oslavnou tendenci a ještě rozhodnější stanovisko rožmberské. I místo vzniku sluší hledati na českém jihu. Co do ceny a methody stejný stupeň a způsob básnivosti i básnickosti. Oba kusy pochodí tedy pravdě podobně od téhož spisovatele, a vznikly skoro v téže době a brzy za sebou; dříve zajisté píseň o Zá-

---

[1]) Se všemi znaky: co do látky básnické šero, neurčitost mythu a fantasie, co do formy poetická volnost, jež se nehrozí ani nesmyslů, dikce a zkrátka básnivost, ač dosti naivní, jež nelíčí svého reka ve smyslu západní romantiky jako rytíře, nýbrž jako patriarchu, z něhož se prýští požehnání. České to napodobení vynikajících tehdy rodinných pověstí. Důkaz zároveň, že pověst náleží počátkům českého humanismu. Vzpomeneme-li si na italské hosty Oldřicha z Rožmberka na Čes. Krumlově, mimoděk musíme kombinovati, že tou pověstí se chtěl vyrovnati jižním dvorům knížecím a pochlubiti svým humanisticky vzdělaným přátelům.

višovi. V obou jsou zmínky o tom, že na místě, kde stojí nyní Tábor, bylo dříve město Hradiště. Obě ty básně pro určitou tendenci svou byly zajisté objednány, a to známým Oldřichem z Rožmberka. Je to možno? Ano. Je to týž pán, jemuž dokázáno, že falšoval celé řady listin [1]), týkajících se nových privilejův a statků rožmberských. Vše to bylo možno, poněvadž pán měl znamenitou kancelář [2]), českou i německou, sám byl výborný stylista, byl velmi ctižádostivý, hrabivý i obratný, znal svět a jakožto zástupce katolické strany v Čechách byl nejčastěji prostředníkem mezi Evropou a českým národem, sám jsa buď poslem do ciziny nebo přijímaje u sebe na Krumlovském hradě vyslance papežské, císařské a j. Tak jmenujeme jen nejznamenitější, Eneáše Sylvia, Jana Kapistrána a členy rodiny Orsinův. Hosté jeho přinesli s sebou jižní a západní názory i posudky. On se stýkal s nimi, měnil i rostl duchem — a chtěl se jim také vyrovnati. A smělosti jeho bylo příznivo i dlouhé bezkráloví, kdy nezasedal komorní soud ani se neděly zápisy do desk.

Konečně báseň o původě Vítkovcův úplně souhlasí s Oldřichovým falsem z r. 1341; je to stejná fraktura, téže doby a z téhož úmyslu. A tatáž báseň o dělení 5 růží byla konečně také vypodobena malířsky: nejprve na Krumlově, po té v Hradci. Stalo-li se tak již za pana Oldřicha a na přání jeho, nelze říci přímo. Tolik však jisto, že 1. dal na Krumlově v rytířském sále zříditi galerii rodinnou, [3]) kde byli zastoupeni vynikající čle-

[1]) Viz článek Valentina Schmidta v Mitth. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen (XXXII., 317—337, XXXIII., 181—203): Die Fälschung von kais. u. kön. Urkunden durch Ulr. v Rosenberg, jakož i odpověď Fr. Mareše v Čes. Čas. Hist. (I., seš. 6., str. 371—384).

[2]) Původ všech těchto fals sluší klásti k r. 1450, kdy vycházely z kanceláře jeho celé řady listin a mezi nimi ovšem i podvržené, jež dával pan Oldřich na větší jistotu oddanými sobě služebníky a kláštery zatím jen vidimovati, což stačilo na tu dobu; proto nám též chybějí originály a místo jejich nahrazují většinou vidimusy prvním pohledem nepodezřelé, jež měly konečně touž právní sílu. Známo pak též, že r. 1450 vzdal se čilý pan Oldřich činnosti politické a brzy po té i vladařství rodu, tak že mohl jako výměnkář lépe přemýšleti na Majdštejně o svých dosavadních záměrech a tam je i vykonati.

[3]) O znacích a zároveň podobiznách předků rodu na zámku v Krumlově dávají svědectví Březan i Balbín. Týž viděl znaky vymalované. Také ve Vyšším Brodě, v Jindř. Hradci a v Telči. Ostatně i ve slavatovské obrazárně 17. věku bylo hojně podobizen pánů z Hradce i z Rožmberka, jež z velké části přešly do obrazárny této již ze starší doby, z Krumlova.

nové rodu a znamenité jejich příběhy, což by tedy potvrzovalo projevenou domněnku. 2. Zcela souběžně s dokázanými falsy jeho listinnými běží tyto historické básně, které svou tendencí jsou aspoň polovičními, třebas poetickými, a populárními falsy a mohou na druhé straně dobře tvořiti průvodní výklad k obrazům v galerii, jimiž se chlubil asi Rožmberk svým zahraničným i domácím hostům.

Vidíme tu tedy nový rys na panu Oldřichovi; chtěl i tímto způsobem učiniti své záměry oblíbenými. A máme zde také nový druh padělků, lze-li tak říci, uměleckých, nebo ještě lépe: dějepisná skládání rožmberského okruhu.

Ve všem tom je patrný celý systém, tendence[1]) a pevný plán: s falsy určenými na venek a lidu souhlasí falsa úřední povahy; všude běží o snadný způsob rozmnožení majetku, o moc, o svobody a o přednost domu, neb aspoň hledání nároků na to. A sémě, které bylo zaseto kolem r. 1450, vzešlo po 100 letech za pana Viléma, vydavši hojné ovoce.

Nechceme tím však říci ještě, že by byl Oldřich dal dělati i malířská falsa, což byla by tedy 3. souběžná řada padělkův. Není to však vyloučeno. O známém obraze dělení 5 růží lze tomu věřiti; je tu tedy táž tendence, věc znamenitá pro rod, ač smyšlená. A že dal vymalovati členy své rodiny (a snad i nejbližších předků), lze také věřiti; soudíme tak aspoň z obrazu dcery jeho Perchty, který nacházíme v Hradci již za 16. století. Poněvadž pak tato nevynikala a to, co se vypravuje o ní, náleží teprv 17. věku, je podobno pravdě, že byl napodoben dle starších vzorů v Krumlově, jež vznikly asi zároveň.

[1]) Že nepřeháníme, mluvíce přímo o objednávce, dokazuje určitá a nápadná tendence těchto kusův. Že pak je přičítáme Oldřichovi a uvádíme v parallelu s listinnými jeho falsy, k tomu vedou stejná doba vzniku obou, věcný jejich souhlas a známé snahy pánovy. Shoda nevynikla náhodou, uvážíme-li zvláště sobeckou i opatrnou povahu Oldřichovu. Oldřich si choval vedle českých i latinského veršovce. Byl to Jacobus Canter Frysius z Groning, který žil v klášteře Zlatokorunském pod ochranou Oldřichovou a v předmluvě své básně „Rosa rosensis“ (v univ. knihovně Praž. sign. VI. F.) podpisuje se „poëta vester“, „III. Nonas Maii“; týž žil po jistou dobu i v Krumlově jako lékař pánův. V básni vyvádí původ Rožmberkův od trojského Anchisa a od Venuše; není tedy pochyby, že vznikla již po naší české básni. Práce tato se velice rozšířila v Italii po r. 1487; byltě Frysius členem dunajské družiny poetův a korunovaným básníkem Zdá se, že působil ještě i za Jana a Jošta z Rožmberka v Čechách. O něm psal Aschbach (Gesch. d. Wiener Universitaet, II., 437) a Jos. Truhlář („Počátkové humanismu v Čechách“, Rozpr. Čes. Akad., III., I. 3. č., str. 38, 1893, a pak „Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.“, tamže, III. 4., 1894, str. 72—75). Zde

Zbývá otázka: kdo sepsal básně, t. j. kdo byl pomocníkem páně Oldřichovým kolem a po r. 1450? První podnět všem těm myšlenkám položen zajisté velmi záhy; již r. 1436, když kardinál Jordán, papežský legát pro Germanii, pobýval tehdy na své cestě v Čechách návštěvou na Krumlově. Ukazují k tomu antické reminiscence obou stran.

Jos. Jireček, soudě z celé skupiny výše jmenovaných básní historických, vyslovuje domněnku, že byl to snad Prokop, písař Nového Města pražského, který byl též literárně činný, napsav mezi jiným i kroniku a podobná dějepisná „skládání" a zemřel před r. 1450. S ním však Oldřich z Rožmberka ve stycích ani nebyl. Dlužno si arci vzpomenouti, že žili v téže době skoro a v téže hodnosti dva Prokopové, z nichž od druhého jest v Třeboni zachovaný formulář [1]; ale ani o stycích jeho s Krumlovem nevíme mnoho určitého. Byl to patrně někdo bližší, který znal místní situaci na jihu; svědčí o tom celý geografický postup pověsti. Šusta (R. c.) má za to, že to byl snad nějaký Oldřichův dvořan. Zcela jistě měli bychom hledati tohoto muže v české

se též vypravuje o Václavovi z Rovného, druhdy nepatrném adeptovi z někdejšího humanistického kruhu Eneáše Sylvia a později písaři v kanceláři rožmberské. Byl to schopný muž. Od něho pochází formulář, který r. 1469 sestavil pro kancelář páně a který uveřejnil F. Tadra ve Věstn. kr čes. spol. nauk, 1890, z rukopisu univ. knihovny Praž. I. E. 40. A již tuto vyskytují se falsa z r. 1341 a 1437. Nevěříme však, že by byl týž Václav původcem všech těchto padělků. Tím méně lze zaň pokládati P. Václava Picetina, který provázel Oldřicha z Rožmberka r. 1487 do Italie a psal část rukopisu nyní chovaného v univ. knihovně Praž. sub I. D. 3.

[1]) V písni o Závišovi tiché nároky na Tábor, jenž vystavěn na territoriu kdysi vítkovském — Hradiště. Tiché nároky na Čes. Budějovice, kdysi prý vítkovské. A Budějovice dostaly se opravdu hned brzy po té r. 1453 a 1454 1. května synu jeho Jindřichovi lénem od Ladislava Pohrobka; ovšem nikoli na dlouho. Dále primát rožmberský v rodě, jenž tím vyvýšen nad všechny. Proto se mluví najednou tolik o Vítkovcích.

Člověku čtoucímu tyto věci vtírá se dokonce myšlenka, že pan Oldřich, za bezkráloví jsa vlastně králem, chtěl jím býti i dle jména a připravoval k tomu znenáhla půdu, rozšiřuje ve veřejném mínění pověst o svém staroslavném původě knížecím z rodu, z něhož pocházelo i několik papežů; o svých královských a jiných příbuzných z Vítkovců a p. Není mu to nijak nepodobno. Vizme jen, jak na př. neupřímné byly snahy jeho o uvedení Ladislava Pohrobka na trůn, přes slib, který dal o tom císaři Zikmundovi. Strana podobojí tušila něco. Jiří z Poděbrad mu to ve svém odpovědném listě r. 1450 vyčítal také. Je to však jen poznámka.

kanceláři Oldřichově, která, třeba zůstávajíc stále jen soukromou, byla přece též vysoce vyvinuta. Jmenovali bychom tu Pavla z Prahy a pak Václava, faráře v Krumlově, zpovědníka a intimního rádce páně, své doby znamenitě vzdělaného muže, „welcher mit ihme in manichen Streiten gewesen ist —“, který podal Oldřichovi i poslední pomazání a býval na zámku průvodcem vznešených hostů páně. (Březan a Heerman, str. 196.) Kněží krumlovští měli vůbec u Rožmberků vynikající úlohy; zejména jako vychovatelé.

Tolik se zdá aspoň patrno, že pan Oldřich měl zvláštního písaře a veršovce[1]), jenž složil ještě více písní; tak zajisté rýmované skládání o Srlínově zajetí na Táboře, jež uveřejnil Archiv Český, I. 358, a které jest uloženo v Třeb. pod sign. Hist., Nro. 539 n.

Že bylo takových básní, složených patrně na přání Oldřicha z Rožmberka na oslavu rodu i znamenitých členův jeho, zajisté více, a že to opravdu mohly býti okrasné doplňky k jednotlivým obrazům v rodinné galerii, která byla jakýmsi napodobením nádherné renaissance jihu, svědčí opět t. zv. Heerman na str. 42. a 43. V archiváliích a kronikách do r. 1600 nenacházíme stop toho místa mimo Františka Pražského (F. r. boh. IV., str. 371), které však přináší toliko kus a bez veškeré výzdoby slohové; ani v Hájkovi nevidíme ničeho. Rovněž tak v autorech 17. století, jak jsme je citovali již. Zbývala by tedy kombinace klášterní či Březanova, z nichž však není možna ani ona ani ta. Jeť tu opět tolik překvapující a jinde neshledané básnivosti, že musíme i tuto část položiti k písním dějepisným. Poněvadž pak místo původu nutno hledati i nyní na českém jihu, a vidíme tam opět tendenci rožmberskou, počítáme i toto veršované skládání k historickým básním rožmberského okruhu pana Oldřicha. Tedy i téže povahy, z téže doby (1450) a snad i od téhož spisovatele.[2]) Dnes jest ovšem neznáma; pojata sem však Březanem, který se i na tomto místě v Heermanovi ozývá cele, dosti úplně, tak že bylo by ji možno rekonstruovati. Tendence

---

[1]) Vydal Fr. Mareš s názvem: Prokopa písaře novoměstského česká „Ars dictandi“. Rozprav české akademie roč. VIII. č. 2., Praha, 1900.
O Prokopovi prvním viz v Jirečkově Rukověti, II., 149.

[2]) I tomuto byl co do formy i věci vzorem oblíbený tehdy u husitů Dalimil, jakož ukazuje souvislý, s celou skupinou protiněmecký duch a obliba na rodinných pověstech.

její dělá tentokráte nároky na hrad Zvíkov, mluvíc o donaci tohoto zboží od krále Jana pánům z Rožmberka za jejich věrné služby. Nutno pak věděti, že Zvíkov držel již od r. 1429 Oldřich od Zikmunda zástavou, k čemuž hledí též listinná falsa d. d. 1336, 6. Jan., a 1337, 18. Junii. Báseň má tento obsah: Vypravuje, jak český král Rudolf, syn Albrechtův, táhne proti Bavorovi ze Strakonic — „Babor Klingenberger, Herr auf Klingenberg u. Horaždowitz“ — a obléhá tohoto v Horažďovicích, kdežto Jindřich z Rožmberka dobývá Zvíkova na rozkaz králův. Za obležení se však král roznemohl náhle. „Der Herr Hainrich von Rosenberg, alsz er zu ihm in dasz Zelt kommen ward, bath er den König, das er sich in dieser Krankheit wolte versorgen u. sich nach Prag in die Chur u. besser Bequemmigkeit wolle tragen lassen, das er interim selbst in Läger verbleiben will, bisz die beiden Vestungen gewunnen werden . . . .“ Ale král nechtěl uposlechnouti a tak zemřel v ležení 4. července r. 1307. (Toto datum má i 1. zástavní list na Zvíkově.) „Nach solchem Absterben . . . die königl. Räthe nahmen das königliche Signat von der Handt des Verstorbenen u. liessen ein sicher Glaidt schreiben, sich vor dem König zu stellen, als ob er noch lebete, dem belägerten Baworo; welcher auf solch sicher Gelaith sich, weillen er in sich nichts böses wüste, alsobalden hat in des Königs Zeldt finden lassen. Der Herr Hainrich von Rosenberg hat als anstatt des Königs an ihme eine Rede gethan, dann der Zelt ward aller mit schönen Dapezereyen und Dapeten geziret gewesen,

---

Potulných pěvců hemžilo se, jak se zdá, již od doby založení university Pražské po Čechách mnoho. Byli to částečně žebraví a jiní studenti, kteří byli následovníky Dalimilovými co do řeči a předchůdci Hájkovými; poukazuje k tomu i jejich etymologisování. Pravý květ historických básní klademe však teprve do 15. století, do doby rozmachu národního a náboženského. A že tito lidé přijímali konečně přímo i objednávky od panských domů, aby na jednotlivé jejich vynikající členy skládali písně, je pouze přirozeno. A tak jsou tyto veršované skladby, ať se dotýkají běhů zemských nebo pouze šlechtických více nebo méně, většinou psány pro domo, doplňujíce Dalimila. Je to patrno z celé skupiny. S jedním takovým veselým zpěvákem shledáváme se v táboře Jiřího z Poděbrad u Buštěvsi, který 27. května r. 1450 posílal s jinými odpovědný list Oldřichovi z Rožemberka v nevídané formě: „Já Vodička z Lomóv, neviem kam domóv, tohoť mi žel s pravú věrú.“ „A kohož vašeho potkám, což jest vás na tom dolejšiem světě, tenť vás dále toho zpraví; a jinéhoť vám neviem co nynie psáti.“ (Orig. sub Historika v Třeboni, r. 1394).

und einstheils des Königs Beth auch zu sehen ward, als ob der König kranckh darauf lage, von ihm begehrend, das er das Schlosz Klingenberk dem König aufgeben und abtretten thette, das wegen anderer seiner Gütter die Sach einen guten Auszschlag haben solle. Und als er Bawor zu solchem verwilliget und das Schlosz zu überandwortten versprochen, haben sie ihme angedeuttet, das er bey der Stadt Horaždowiz und dessen ganzen Herrschaft verbleiben wird; auch, sobald er Klingenberg wird abgetretten haben, wollen sie auch mit dem Lager von dannen ziehen . . .“ atd.[1])

---

[1]) Ze všeho patrno, že není ani potřeba podávati kritický rozbor tohoto úvodu; chceme jen revidovati data speciální. Mluví se hned s počátku o čtverém dobytí Říma „von dennen frembden Nationen u. Geschlechtern“; o této věci prý se ví „ausz den römischen Historien“. První dobytí se stalo r. 386 př. Kr. „von dennen Senensern, Franzosen u. Teutschen“ po porážce Římanů na říčce Allii; bitva ta byla vlastně r. 389, a byli to ovšem Gallové, kteří vypálili Řím a zničili tak, že musil býti vystavěn znova. Druhé dobytí spadá do r. 410 po Kr., kdy Alarich, zde „ein König der Gotten, Aclaris“, se zmocnil Říma. O strašném ničení Říma Vandaly za Geisericha r. 455 se neví. Třetí dobytí klade se do r. 473 (místo 472), kdy Svev Ricimer, „ein römischer Fürst“, a syn císaře Anthemia, zmocnil se Říma. „Zum viertenmahl, als der tyrannische König der Gotten, Totila Nahmens, gleichsamb mit vnzöhligem Kriegsheer in Italiam eingefallen, die statt Rom durch Verrätherey erobert, gespoliret u. geplündert . . ., viel 100 Leuth ermordert, also das selbiger Zeit die Stadt 40 Tag lang öedt u. lähr ohne Inwohner gestanden . . .“ Správno je tolik, že Totilas, král ostrogotský, synovec krále Ildebalda, po zavraždění nástupce jeho, krále Eraricha, prohlášen roku 541 v Pavii za krále, válčil s Byzantinci a r. 546 zmocnil se Říma. Odtud táhl do Lukanie, r. 549 objevil se po druhé před Římem, kdež si zřídil silné námořní loďstvo na loupežnou výpravu proti Byzantincům; byl však roku 552 Narsetem poražen u Tagin v Tuscii, poraněn i zemřel. To jsou poslední historické živly; co následuje nyní, náleží mythu.

V poslední básni ozýval by se i Balbín (Epit., III., XVII., pag. 316), který však cituje „Md. Rosense apud me, fol. 25“ — t. j. zas jen našeho Březana. František Pražský vykazuje k r. 1306 a 1307 dosti nepatrnou úlohu Jindřichovi z Rožmberka, nevěda nic o tom, jak obléhal Zvíkov, způsobil svatbu Rudolfa I. s Rejčkou a tím i volbu jeho za českého krále, věren jsa domu rakouskému, jakož i potomci jeho atd.

Pokládáme vůbec tuto poslední zprávu za pouhou básnickou okrasu a za smyšlenku, kterou sem Březan pojal jen proto, aby registroval, co našel v kronikách a kdekoli, a tím učinil svou knihu bohatší pro doby starší; bylo[ť] toho bez toho málo.

Hrdinou této události, ač neprávem, učiněn Jindřich z Rožmberka. Líčení je dosti živé, ač přece jen naivní. Báseň podána v Heermanovi ve formě parafrase, byla, jako její předchozí družka, v rožmberském archivě, kdež ji měl Březan před rukama.

Jestliže jsme v Závišovi, přes methodickou povrchnost a poetickou volnost, připustili aspoň tradice a tudíž přece nějakou historickou cenu: zde v obou těchto posledních básních o dějepisné ceně vůbec nemůžeme mluviti. Ani při poslední. Vidíme zde tytéž methodické vady; jsou to básně, kde je smyšlen i podklad.

Zůstala by tedy jen hodnota literární, která je všude, poněvadž se nám obou těchto kusů dostává ve formě cizí, dosti skrovná.

Zbývá jen faktum, že básně byly a tvořily určitý okruh a tendenci (dnes však ztraceny), illustrujíce a doplňujíce osobnost Oldřicha z Rožmberka, jakož i část literatury doby jeho.

Umělecké a vědecké zprávy.

Kůr literácký v Holešově. Ačkoli v Čechách již za století XIV. a na Moravě počátkem století XVI. vznikly ve mnohých městech kůry literácké, v Holešově připomíná se podobný sbor teprve počátkem století XVII. Roku 1604 ustavilo se za tím účelem několik občanův[1]) a r. 1606 podali své světské vrchnosti stanovy — podobné v podstatě stanovám jiných sborů — s prosbou za potvrzení.

Stanovy zněly:

Já Ladislav mladší z Lobkovic na Šternšteině, Neustatu, Rybnících a Holešově, J. M. Císaře Římského, Uherského a Českého krále rada a místodržící úřadu hejtmanského markhrabství Moravského, Pán a pravý dědic panství Holešovského i s erby a budoucími potomky svými, pány a přátely panství Holešovského, známo činím tímto listem přede všemi, kdežkoliv čten nebo čtoucí slyšán bude, a zvláště tu, kdež náleží, že jsou přede mne předstoupili Literáti města Holešova, poddaní moji věrní milí, předloživše mně poníženě, že jsou mezi sebou řád učinili sepsaný, žádajíce mne snažnými a pokornými prosbami

---

[1]) V matrikule farní z r. 1620 čteme: Congregatio Litteratorum olim hic nulla fuit, hanc tandem circa annum Domini 1604 aliqui cives facto unanimi consensu fundarunt.

svými, abych jim, dítkám a budoucím potomkům jejich, toho řádu a snešení — dadouce je do toho listu vepsati — pečetí svou potvrditi poručili, kterýžto řád a stvrzení jejich slovo od slova takto zní:

Poněvadž všeliká věc, kteráž se koliv bez řádu dobrého děje, Pánu Bohu vzácná a lidem užitečná není, náleží tedy, abychom ve věcech ve všech dobrý řád zachovali a podle něho všechny věci vykonávali, obzvláště pak chvály a služby Boží. K tomu prohlédajice my Literáti města Holešova léta od narození Syna Božího 1606, 6. [dne] měsíce září (aby i od nás, tolikéž dítek a budoucích vlastních potomkův našich, se Pánu Bohu čest a chvála dala) svolení a snešení dobrovolné, jednomyslné mezi sebou jsme ustanovili toto a takové:

Předně aby časy svými od starodávna nařízenými scházení naše společné do chrámu Páně k vykonávání služebnosti církevní, to jest zpívání a slova Božího poslouchání, na místo k tomu zvolené se vší pilností bývalo, obzvláště pak ve výroční památky a slavnosti, jako v hod Narození Syna Božího, Vzkříšení Jeho slavného a Seslání Ducha Svatého, tak také i v neděli Páně a jiné dny sváteční, buďto při Jitřní na Matuře neb při Nešpoře. Kdož by pak ve společnosti naší podle toho se nechoval anebo nedbanlivý byl, toho trestání a pokuta neminouti nemá, a to tímto způsobem: kolikrát by koliv do chrámu Páně najíti se nedal a povinost svou nevykonal, 1 g. alb. aby dával, k čemuž jeden ze společnosti naší, aby toho bedlivě šetřil, volen býti má. Pakliže by někdo pro pilnou a nevyhnutelnou příčinu, buď pro nemoc anebo pro nebytost svou v domě, postaviti se nemohl aneb budouc v tom odjeti musel, to starším našim ve vědomost uvésti a se opovídati má, tak a ne jináč pokuty neznikne.

Že pak i ten skutek mezi křesťany jest chvalitebným, těl mrtvých pochovávání a vyprovázení, ten aby také mezi námi zachován byl, a to tak: kdyžby kdokoliv z prostředku našeho, buď manželka, dítky a čeládka jeho, prostředkem smrti časně z toho světa povolán byl, k vyprovázení jeho k hrobu zpíváním po znamení od starších obce tabulkou neb obsíláním skrze mladšího na místo jisté před dům farní, když se praepuls zvonívá, všickni se scházet mají pod pokutou 1 g. alb.

Starší pak v tom řádu spravování jiných každoročně při památce sv. Trojice s radou p. faráře, kterýžby toho času správcem církevním v městě Holešově byl, [dbáti mají], aby voleny byly jmenovitě osoby k tomu hodné čtyry, z jejichžto vůli všechno řádně vykonati se má. Zatím kdožby se k tomu řádu připojiti usiloval, ten svůj úmysl při správci církve potom starším v známost uvésti má. Tu potom když by jej hodného uznali, při shromáždění všeho řádu aby jeho k bratrství svému přijali a zapsali s oznámením jemu předně všech povinností, podle nichž by se chovati měl, avšak tak, aby on při tom času jeden zlatý peněz a dva funty vosku k společnosti obecní položil. Jestliže by se pak k tomu bratrstvu literáckému někteří takoví připojovali, kteřížby zpíváním na kůru nápomocni býti mohli, ti aby každého čtvrt léta 2 groše bílé k obecnosti pokládali. Co pak se dotýče peněz, vosku a jiných věcí, které by k společnosti z pokut, odporučením a jakýmkoliv způsobem docházely, ty v moci a opatrování starších zůstávati a k společnému užitku a potřebě s uvážením řádu obráceny býti mají. Budou také starší povinni každoročně při vysedání vší společnosti bratrstva literáckého z těch všech věcí

pořádný počet učiniti. Také vznikla-li by kdy mezi nimi, spolubratry literáckými, různice a svárové, ta na pana faráře a starší naše vznešena býti má, aby oni to urovnali. Pakli by sami tomu dost učiniti nemohli, jiných pomocníků z prostředku svého mají k tomu povolati. A jestliže by pak kdo tak příliš svévolný byl, toho aby ze svého řádu vyloučili aneb v trestání dali, jak by hodné uznávali, a to toliko, co se řádu dotýče, a jestli by na tom přestati a toho podniknouti nesměl, to by již musilo vrchní mocí, J. M. pánem naším milostivým opatřeno býti, což mezi námi žádným způsobem zamlčováno býti nemá; a v sumě, v čem by koliv tato naše společnost mohla zlehčována býti, toho všichni netoliko se pilně vystříhati, nýbrž se vší počestností, sprostností i tichostí mysli snášejíce sebe ve spolek v lásce, v pokoji, v jednostejné svornosti zůstávati máme, a tak jednostejného ducha a pokoje jsouce, lásku, uctivost i vážnost mezi sebou zachovávajíce, abychom byli předně Pánu Bohu ke cti a chvále, potom ku příkladu pobožnému a k vzdělání spasitelnému lidu obecnému, a tak zde v času milosti zůstávajíce, potom kdyby se ukázal Kristus Pán, vrchní pastýř, mohli společně vzíti nezvadlou korunu ve věčné slávě.

Na potvrzení, lepší jistotu a svědomí napřed psaných a jmenovaných věcí já svrchu jmenovaný Ladislav mladší z Lobkovic pečet svou k tomuto listu [přitisknouti] jsem poručil. I také pro širší vědomost dožádal jsem se Urozeného pána, pana Veikharta hraběte z Salmu a Neiburgku nad Ihnem a na Tovačově, J. M. C. raddy, že jest pečet svou vedle pečeti mé (však sobě a erbům svým beze škody) k tomuto listu přitisknouti poručili. Tohož jest datum na Holešově, ve středu před památkou Narození Panny Marie, 6. dne měsíce září Léta Páně 1606.

Sbor tento, o němž není jiných památek, zanikl asi jako jiné za císaře Josefa II. *P. Kvasnička.*

Literatura.

Paměti král. města Uh. Brodu. Sepsal Jan Kučera, učitel. V Brně 1903. Nákladem vlastním. Stran 455.

Monografie měst, zvláště důležitějších, mívají dvojí čtenáře, místní a odborné. Zájem obojích není týž, a není spisovateli snadnou úlohou získati si obojí. První jsou jinak zvědavi a zvědavější druhých, bývá jich více, a spisovatel bývá na nich svou prací i hmotně závislý častěji, než je prospěšno; lze pochopiti, že druzí bývají nespokojenější, a je možno, smířiti se s určitou měrou této nespokojenosti. A řekněme to hned: při Kučerově knize je nespokojenosti méně, nežli jí bývá při průměrných spisech tohoto druhu. Ledacos možno v ní ovšem prominouti, myslíme-li jen na první druh čtenářův. Je to věcně několik nezajímavých obrázků, některé málo nutné projevy místního patriotismu, příliš

stručné a tím zbytečné poznámky folkloristické a sem tam bezvýznamné podrobnosti, na př. již v místopise, formálně pak přílišná šíře vypravování. Je třeba této daně místnímu a širšímu čtenářstvu? Nepřijalo by knihy stejně vděčně bez ní? Ale konečně zbytečné není ještě chybné. Vážnější přání naskytují se s vědeckého stanoviska.

První týká se pramenův. Spisovatel mluví o nich povšechně v předmluvě a místy ve vypravování, ale o městském archivě bychom přece jen rádi více slyšeli za dnešní roztříštěnosti a neznalosti našeho historického materiálu, a letopisná skládání o událostech již XV. století zasluhují obšírnější zprávy a ocenění, než se jim dostalo. Také vadí za čtení nedostatek citace, třebas ne tolik jako jinde, poněvadž autor měl hlavně místní zprávy. K. oznamuje někdy pramen v textu, ale pod čarou mohl to učiniti kratčeji, a knihy by tím při větší stručnosti věcné i formální snad ani nepřibylo.

Druhé přání lze vysloviti o rozdělení látky. Dějiny měst souvisí tak úzce s dějinami národa, že hlavního rozdělení našich dějin na dobu slovanskou a předhusitskou, reformační a pobělohorskou a konečně nejnovější od r. 1848 lze dobře užiti i v dějinách měst. Rozdělil-li K. dějiny Uh. Brodu na I. Místopis, II. Původ a počátek kr. m. Brodu Uh. (do r. 1272), III. Brod Uh. městem zeměpanským (—1506), IV. Brod Uh. za pánů z Kunovic (—1611) a V. Brod Uh. za pánů z Kounic (—1848), rozdělil celkem správně. Odpovídá to naznačenému rozdělení, při změně panské rodiny ovšem jen přibližně a náhodou, a úchylky (r. 1506) lze dobře hájiti. Jen bylo lépe pojednati o době po r. 1848 v samostatném odstavci a místopis dáti na konec, aby se předešlo opakování.

V podrobném rozdělení se chybuje obyčejně, ač se podává samo. Město je částí celku, země, po případě národa, jehož osudy určovaly a měnily dějiny města, jež samo zase mohlo býti jevištěm skutků, zemi nebo národu důležitých. Dějiny města s tohoto hlediska lze nazvati vnějšími. Ale město je celek sám o sobě, s vlastním životem, složitým a zajímavým, a všechny stránky tohoto života tvoří jeho vnitřní dějiny. A ty jsou hlavním a vlastním úkolem jeho dějepisce, v jejich vypsání má býti těžisko, a obyčejně jen v něm může tkvíti cena jeho díla, poněvadž více nežli pro vnitřní platí pro vnější dějiny města pravidlo, že je

o něm v pramenech i v literatuře obecných dějin země nebo národa tím méně zmínek, čím menší byl jeho význam, a tím méně místního materiálu, čím dále jdeme do minulosti. Nezachovalo se o každém městě tolik dějepisného materiálu, aby jeho dějepisec mohl podati více nežli úryvky, aby mohl vypsati souvisle vývoj vnitřního života. Při Uh. Brodě je to možno téměř v celém novém věku, a nenabude-li čtenář nicméně souvislého obrazu, zavinil to spisovatel chybou zde více nežli formální, totiž nevhodným rozdělením podrobným. Čím jsou knížata i králové dějinám Prahy, tím nejsou markrabata a jednotliví páni z Kunovic a z Kounic Uh. Brodu. Obraz je celý a značně bohatý, ale není jednotný a souvislý, nýbrž rozložený v náhodné kusy. Bylo tudíž lépe podati v mezích celkem správného rozdělení hlavního vždy nejprve přehled vnějších dějin a pak souvislé vypsání vývoje jednotlivých složek dějin vnitřních, tedy správy města a financí (městské statky), policie a soudnictví, řemesel a obchodu, poměrů národnostních a náboženských, školství, mravův občanstva, vnějšku města, poměru k předměstím atd. a skončiti osobními přehledy. Autor cítil sám na některých místech knihy vhodnost a nutnost naznačeného postupu; odtud celkový obraz vnitřního života v Uh. Brodě na př. stručně na konci doby zeměpanské a obšírněji před válkou 30letou i jinde. Důsledným zachováním tohoto způsobu vypravování byl by dosáhl obrazu nejen celkového, nýbrž také vývojového na veliký prospěch práce, podniknuté jistě s láskou.

K jiným přáním vybízí zpracování látky. Pro místní čtenáře jest nutno žádati, aby vypravování bylo správno, s vědeckého stanoviska naskýtá se otázka po ceně, která bývá v podobných pracích především v novosti látky. Nejméně nových zpráv přinášívají místopisné monografie pro dobu předhusitskou a často ještě i pro celé století XV. Spisovatelé bývají odkázáni na nahodilé archeologické nálezy, ojedinělé snímky v známých kronikách a na nečetné a u nás na Moravě zpravidla již tištěné listiny městských a klášterních archivův. Podává-li kniha místnímu čtenáři pro tuto dobu málo, nachází v ní odborník věci známé. Spisovatelé nahrazují nedostatek zpráv někdy zbytečně obšírným pozadím dějin celé země neb úsudky per analogiam, jež bývají někdy nemístny, jindy nepřípustny a za dosavadní nepropracovanosti našich starších dějin sociálních často nejisty nebo zřejmě nesprávny.

Kučerovi nelze vytýkati náhradu první, a nezdařila-li se mu druhá, je dlužno omluviti to zmíněným nedostatkem. Věcně místy nesprávné, nejasné a neurovnané výklady o době předhistorické a o slovanském původě města (v druhé části spisu) znesnadnil autor čtenářům i malou propracovaností a zřetelností formální, souvisící asi s nejistotou věcnou, která zase přechází někde ve tvrzení na dnešní naše vědomosti příliš určitá. Nechtěl autor na př. říci v druhém odstavci na str. 27. opak toho co napsal? Lépe čte se již, jak se usazovali Němci v kraji uh.-brodském (ze Slezska), a o vzniku německého král. města Uh. Brodu, ačkoliv ani tyto výklady nejsou ve všem správny. Bylo vůbec nejlépe sestaviti stručně zaručené zprávy o nejstarších dějinách města, vzpomenouti lidového podání — ostatně velmi nejistého, a přejíti hned na bezpečnější půdu, na níž se spisovatel octl v třetí části spisu. V této části (1272—1506) je nejvíce cítiti nevhodnost rozdělení, místy nedostatek citace a širšího výkladu o letopisných pamětech, sice až z r. 1724, ale se zprávami již pro druhou polovici XV. století. Z městského archivu přibývá v pohusitské době zpráv (první česká listina je z r. 1461), ale materiál zůstává přece jen velmi neúplný, a nového dovídáme se málo. Než i přes tuto neúplnost byl by obraz značně jasnější, kdyby autor byl vedle přehledu vnějších dějin vypsal souvisle stav města i měšťanů před husitskými válkami a změny, především náboženské (nebylo možno pověděti o dějinách dominikánského kláštera více?) a národnostní jimi způsobené. A ještě prospěšnější byl by tento způsob práce v dalších dvou částech spisu, o letech 1506—1611 a 1611 1848.

Ač vady K. práce zůstávají i v těchto dvou částech, je v nich těžisko spisu. Archivních pramenů je více přece, nežli bychom čekali. Jsou to vedle letopisných pamětí a jednotlivých listin na př. několikerá registra městská již z první polovice XVI. století. Autor mohl tudíž vypravovati mnoho, a poněvadž se z našich městských archivů dosud čerpalo málo, přináší také zprávy nové. Nepodává-li ve čtvrté části celkem příspěvků k obecným dějinám moravským, zajímá čtenáře vnitřními dějinami města, zvláště vypravováním o stále větší závislosti obce na vrchnosti a o zápasech mezi luterány a bratry. Vzpomíná uh.-brodských rodáků Mitmánka a Izraeliho a má za podobno pravdě, že v Uh. Brodě narodil se i Komenský. Důvody však nepřesvědčují; a sláva

rodiště Komenského zůstane asi pojištěna zápisem v Heidlberské matrice Nivnici i přes nedávno vyslovené mínění o Komné. A zase je vzpomenouti nešťastného rozdělení. O době, pro niž je v městském archivě nejvíce památek, mluví autor pouze na 38 stranách jen proto, že r. 1611 dostal Uh. Brod novou vrchnost, pány z Kounic.[1]) Neplné sto následujících stran náleží do části třetí, a mělo býti do ní pojato. Je to nejlepší a nejcennější část spisu, vnitřní dějiny doby reformační, čili jak spisovatel říká, kulturní obraz Uh. Brodu před 30letou válkou. Jedná se dle archivních pramenů v postupu ne zcela přirozeném o Uh. Brodě jako o městě panském, o vnějšku a památných budovách. Z nich zajímá zvláště bratrský sbor nedávno jistě ne nutně zbořený. A ještě něco jiného nebylo nutno. Spisovatel připojuje opevnění města, z něhož se zachovaly dodnes skoro celé valy a z části příkopy. Z bran při zachované hradební zdi stojí dosud jediná, o níž autor napsal v předmluvě s trpkostí snad ani nezamýšlenou: „Že v době novější nestihl ji stejný osud, jaký stihl ostatní brány, jen té okolnosti jest děkovati, že ocitla se v držení panském.“ Dle obrázků byly ostatní zbořené brány stejně ctihodné i pěkné. Bořilo se ovšem za německé správy, ale nebořilo se jinde i za české, a to i tam, kde se zbořením nezískalo nic? Dále mluví se o správě města, o živnostech, školství, židech, předměstích, o vlastnostech měšťanů, kroji atd. Hojnost pramenův umožnila obraz plný, ač bylo již dříve ledacos řečeno, co náleželo teprve sem, na př. také seznamy městských úředníků, farářův, učitelův a p. Na Moravě nemáme takového obrazu městského života, jaký podal v Čechách pro tuto dobu a svým způsobem Z. Winter, a nemáme k němu ani tak soustředěného materiálu jako dnes v Čechách. Ale jednou dojde k takové práci, poněvadž život v moravských městech byl asi podobný, ale nebyl týž, a tu budou místní monografie jako je K. vítány; a dokud nemáme veliké práce o našich městech, jsou tím vítanější.

Měl-li autor zakončiti třetí díl spisu kulturním obrazem města před válkou 30letou, mohl začíti čtvrtou část vypsáním vnitřních poměrů města po válce, za st. XVII. Také pro Uh.

[1]) Věty: „Někteří počínají řadu tohoto starožitného rodu panem Heraltem z Kaunic, který prý žil za časů kněžny Libuše. R. 965 vzpomíná se Hynka, 1022 Jaroslava . . .“ neměly by se dnes již opakovati.

Brod je to doba ochuzení města i obyvatelů, poklesnutí a tudíž velikého hmotného úpadku, nových zápasů s vrchností, úplné přeměny v náboženství (podává se stručně životopis Komenského, zvláště po r. 1620) a zejména vniknutí a sesílení živlu německého a židovského. Také to je budoucím úkolem moravského dějepisectví, obraz našich měst v XVII. století, úloha ne sympatická, ale nutná a co do množství zpráv vděčná. Kučera měl i pro tuto dobu městské knihy a současné zápisky, takže i tyto vyklady patří k nejnovějším v jeho spise. Jen že bylo zase lépe spojiti zprávy, roztříštěné dle vlády jednotlivých pánů z Kounic a dva souvislejší přehledy z polovice XVII. století a na jeho konci, v jediný obraz. Vedle v nitřních dějin bylo již možno uvésti v této době také obecně zajímavé zprávy o vnějších událostech, o vojenských pochodech městem, o zlém pobytě švédském v Uh. Brodě a zvláště podrobné zprávy o vpádech a plenech tureckých a povstaleckých z Uher v posledních letech století XVII. a na počátku XVIII., především o vzetí a zpustošení města r. 1683, obležení r. 1704 a dalších nájezdech do r. 1708, ze století XVIII. pak podrobné zprávy o pobytě Prusů r. 1741. Z vypravování o vnitřním stavu města, jemuž stále vadí annalistický způsob, zajímá čtenáře zvláště rostoucí vliv vrchnosti a klesání městského zřízení i jeho změny za doby josefinské a především proměny národnostní. A tu je třeba upozorniti, že jako v Čechách dostávala také u nás města převahou česká německý nátěr ne hned po 30leté válce, nýbrž v první a někde, jako i v Uh. Brodě, teprve v druhé polovici XVIII. století. V moravských městech posílili germanisaci kromě přistěhovalců židé. A národnostní poměry poutají zájem vedle změn r. 1848 také v nejnovější době, až do českého vítězství r. 1890. Vypsáním pokroku města za přirozené jeho správy končí spisovatel práci, která není sice bez chyb, ale také ne bez ceny a zásluhy. *Tomáš Kalina.*

Jednání sněmů moravských v letech 1792—1835. Z protokolův a jiných akt sněmovních sestavil Rudolf Dvořák. V Brně, 1904. Nákladem Matice Moravské. Stran XX a 247+12.

Jest dávným přáním vědeckých pracovníků, jak českých tak moravských, aby nejvýznačnější pramen vnitřního rozvoje země moravské, totiž akta sněmovní, byla vydána tiskem. Něco se již stalo. Nejstarší památky sněmovní až do roku 1527 vydal v Ka-

louskově Archivě Českém (X. a XI.) Dr. František Kameníček, týž pak vyčerpává ve veliké práci trojdílné sněmovní památky za šestnáctého a počátkem sedmnáctého století. Práce Kameníčkova jest — abych tak řekl — zatímní náhradou, jelikož nelze očekávati, že by v době dohledné vydány byly obsáhlé protokoly sněmovní ve znění doslovném. Za to doba po vydání Obnoveného zřízení zemského zůstala posud netknutou, čehož jest tím více želeti, že Rezek, Svátek i Prášek v „Dějinách Čech a Moravy nové doby“ užiti mohli vydatného pramene sněmovních akt moravských jen zlomkovitě. A přece „doba spánku“, neprávem tak jmenovaná, byla po mnohé stránce „dobou kvasu“ a značných převratů, jejichž světlé i stinné stránky zůstávají posud nevysvětleny. Jak podávají sněmy zemské za doby předbělohorské jasný obraz povlovného úpadku moci stavovské na Moravě a objevují účastenství stavů moravských ve značně jiném světle a zdůvodnění, tak by vědecké prohloubení doby pobělohorské za 17. a 18. století vyneslo na světlo mnohé momenty, jimiž by se vysvětlilo, že značná část panovnických zařízení jak v Obnoveném zřízení tak i v celkovém životě obyvatelstva českého na Moravě byla by bývala ponenáhlu ve skutek uvedena i bez povstání českého. Moderní ideje byly také u nás příliš mocné, aby se mohlo ještě déle setrvati v poměrech málem středověkých. Vyjímám z úvahy pouze otázku náboženskou, kde stavové moravští jediné měli názor modernější, než panovníci a vláda, bojujíce za úplnou volnost svědomí a víry. Z těchto důvodů jest litovati, že nepracuje se na Moravě soustavněji o vydávání pramenných památek 17. a 18. století.

Dvořákova publikace „Jednání sněmů moravských“ vznikla náhodou, že autor, zabývaje se dokončením dějin moravských pro Vlastivědu, začal si vydatněji všímati památek archivních za doby, kdy mu vyschly téměř všecky vážnější pomůcky jiné. Bylo by bývalo snad výhodnější, kdyby byl moravská akta sněmovní za doby Františka I. vydal doslovně a v řeči původní, ale i tak jsme mu povděčni, že dal nám nahlednouti hlouběji do stavovských a sněmovních poměrů moravských počátkem století 19. Jak již z pečlivého úvodu patrno, jest v knize velmi mnoho poučného, a některé dosud nejasné otázky jsou definitivně vysvětleny. Jeví se tu ve mnohých vymoženostech stavovských značný pokrok proti době josefinské, ba prozíravý čtenář po-

střehne tu a tam již červánky velikého hnutí roku 1848 a let následujících, ač na pohled stavové moravští jsou proti moci vládní až nepěkně poníženi, vláda naopak značně pánovitá a sebevědomá. V každém případě však doba ta jest pro nás velmi smutna. Kdyby nebylo pro toto mínění jiného důvodu, postačil by jediný přímo dojemný fakt, jak stavové moravští dětinsky se těšili ze zvláštní uniformy, která jim vládou byla milostivě povolena. A nositelé uniformy stavovské z 19. století ani nebyli většinou potomky oné vlastenecké sice, ale zdemoralisované šlechty moravské z roku 1605, která opentlena a v krajkách vytrhla proti Bočkajovcům k Uh. Hradišti, ke Strážnici a ke Skalici, ale jakmile spatřila houfec nepřátel, dala se na útěk. V těchto zjevech dlužno hledati klíč k důvěře, kterou měl r. 1848 panovnický dvůr k Moravanům, když jinde necítil se dost bezpečným.

Jest si přáti, aby Dvořák pokračoval v záslužné práci své; přispěje tím velmi ku pochopení mnohých událostí století 19. nejen na Moravě, nýbrž i v Čechách a ve Slezsku. *—n—*

Jednota bratrská v prvním vyhnanství. Část II. (1561—1572). Sepsal Jaroslav Bidlo. V Praze nákladem Král. České Společnosti Nauk, 1903. Stran XXI a 199.

O dějinách Jednoty bratrské máme u nás — mimo německé dílo Gindelyovo — práce hlavně tři badatelů: Golla, Fr. A. Slavíka a Bidla. Doplňují se navzájem. Goll vytkl postavení Jednoty bratrské mezi různými vyznáními století 15. a 16., naznačil její podstatu ideovou a ukázal na nejvýznačnější zástupce. Fr. A. Slavík badal o Jednotě v Čechách méně, za to pilně sbíral a posud sbírá materiál k dějinám bratrských sídel za hranicemi, zvláště v Prusku, ale nevydal ještě díla soustavného. V tom ho částečně předstihl Bidlo, který v letech 1900—1903 vydal dva svazky dějin Jednoty bratrské v prvním vyhnanství (1548—1572). V první části vypravuje o stěhování bratří do Pruska a do Polska po stavovském odporu českém proti Ferdinandovi I. a o vyjednávání Jednoty se zástupci malopolské reformace Kalvínovy. V části druhé zabývá se autor poměrem bratří k polským luteránům, zápasy s nimi až po dohodu sandoměřskou, kterou Bidlo pokládá za úspěch Jednoty. Z obou částí posud vydaných jedno jest jisto: týž boj, který bojován byl v Čechách a na Moravě

mezi Jednotou a protestantstvím, má mohutný ohlas, ba pokračování v Prusku a v Polsku. Výsledek byl tu i tam, že Jednota splynula konečně s kalvinismem, který jí byl ve všem bližší. Luteranism ani tak zvaný „melanchthonism“ nenalezly v Jednotě přízně. Původně jí neměla ani reformace švýcarská, ale častými synodami a styky osobními i písemnými se shledalo, že nejen shoda, nýbrž i konečné splynutí jsou možny.

Práce Bidlova sleduje osudy Jednoty ve vyhnanství krok za krokem dle nejlepších pomůcek vědeckých a zvláště dle památek archivních z Ochranova, z Poznaně, z Lešna, z Toruně, z Vratislavě, z Basileje, z Krakova, z Varšavy, z Vilna, z Curycha a z Prahy. Sám praví, že zvláště bohatou žeň mu poskytla korrespondence švýcarských reformatorův (sbírka Simlerova v městské bibliothece curyšské) a korrespondence Stanislava Hosia, chovaná v opisech v Krakovské akademii věd. Čech a Moravy dotýká se autor velmi málo, jen pokud jest potřebí nejnutněji, málem bych řekl, méně, než jest potřebí, jelikož zvláště styky mezi bratřími moravskými a polskými byly velmi četné a ve mnohé příčině směrodatné, neb aspoň významné.

Látku, v celku obšírnou, ovládá autor dokonale a nespokojuje se za vypravování pouhým vývojem historickým, nýbrž zasahuje každou chvíli velmi hluboce do nejvnitřnějšího ústrojí naukového jak lutheranismu, tak bratrství, tak i kalvinismu, čímž dílo nabývá ceny dvojnásobné zvláště také tím, že obsahuje velmi mnoho nového, posud neznámého. Tím více překvapuje stesk spisovatelův, že „polská věda historická přešla knihu jeho s podivným mlčením“. Dodal bych, že ani v Čechách ani na Moravě nedostalo se Bidlově pěkné a pilné práci tolik pozornosti, kolik by zasluhovala. Ale u nás to bývá dosti pravidlem, a již se tomu nediví nikdo.

x.

Literatura česká XIX. století. Díl II. Od M. Zd. Poláka ke K. J. Erbenovi. Napsali: prof. dr. Jos. Hanuš, prof. dr. Jan Jakubec, red. Jar. Kamper, prof. dr. Jan Máchal, prof. dr. Lubor Niederle, prof. dr. Jar. Vlček. — Nákladem J. Laichtera na Královských Vinohradech. Str. 884, se 40 vyobrazeními; za 11 K 50 h. (Dokončení).

Rozsáhlá hlava VIII. (418—538) věnována jest Fr. Lad. Čelakovskému; život jeho a básnický význam, družinu jeho přátelskou a školu básnickou zajímavě vyličuje Dr. Jan Jakubec.

Dobře připomíná na začátku, že touto dobou potýkaly se u nás dva směry: kosmopolitický, zaváděný proto, abychom dohonili pokročilejší literatury světové, a národně individuální, abychom projevili národního ducha českého a slovanského; tento postup střídá se až po naše dni. Podav stručný přehled obou těch směrů, sleduje mládí a studie Čelakovského, sebevzdělávání jeho; zachycuje všechny jen poněkud důležité momenty k vývoji duševnímu a smýšlení národnímu; obšírně líčí obraz tehdejšího života maloměstského, jenž účinkoval na povahu básníkovu. V ní už tehdy jevil se nedostatek pevné vůle a železné energie (424). Soukromým studiem poesie německé vyspěl značně; nerad se uchyloval k filosofii jako vědě (429). — V II. části sleduje podrobně (dokládaje se stále korrespondencí Čelakovského) postupný vývoj duševní, četbu a vzory (vůdcem životním stal se mu Goethe (438), také Shakespeara sledoval bedlivě) a konstatuje u něho zvláštní vnímavost pro cizí poesii, smysl pro přírodu (ač mu příroda nepronikå až do srdce (443) i sentimentálnost.

Jakubec zkoumá povahu Čelakovského se všech stran, krok za krokem stopuje básnické pokusy jeho a každý svůj výrok odůvodňuje buď skutkem nebo slovem Čelakovského. První básnické pokusy Čelakovského jsou dosti věrné ohlasy toho, co jej nejmocněji poutalo ze studovaných vzorů (453); formou i obsahem poddával se také vlivu Šafaříkových a Palackého „Počátkův". Zajímavo jest upozornění, že Čelakovský r. 1819 zvlášť obliboval si zakončiti básně citem vlasteneckým, ač jsou na pohled obsahu cizího. Následuje aesthetický rozbor důležitějších básniček a stanoví se provenience jejich (vliv Goethův 458—463, Schillerův, ruský a také Kollárův proti míněni Murkovu a Máchalovu 464—466). Srovnává podrobně shody a neshody mezi Goethem a Čelakovským; ukazuje začátečnickost některých pokusů, českost (469) jejich. Celou tuto činnost básnickou charakterisuje slovem „ohlasy", ježto básník čekal na podnět z venku. — Dosti podrobně stopuje také rozvíjející se činnost Kamarýtovu, zejména pokud souvisí s činností Čelakovského (471—477), jejich vzájemný poměr a vliv na sebe; nazývá Kamarýta nadšeným dilettantem, nevinným anakreontikem, vnímavým pro krásy přírodní, horlivým vlastencem. Zkoumá vzory jeho a aestheticky rozbírá poesii jeho. Dokazuje správně, že Kam. Bürgrova „Di-

vokého lovce“ přeložil teprv 1823 (nikoli 1813). — Stručněji posuzuje Chmelenského jakožto méně básnického, jehož básnění se jeví všude jak ohlas četby málo zažité a prohloubené (478). — V části IV. líčí další osudy Čelakovského za let dvacátých, studium básnictví (bral se směrem Herdrovým a Goethovým) a řeči (vedle jazyků slovanských, k nimž základ dostal od Dobrovského, znal němčinu, angličtinu, italštinu, litevštinu), politické názory, národní uvědomění, poměr jeho k českým spisovatelům (vášnivý stranník), „Literaturu Krkonošskou“ (podává obsah) a vytýká jí nedostatek satirické účinnosti pro přílišnou všeobecnost a rozvleklý sloh (496); všechno doloženo hojnými citáty z listů Čelakovského, politické a veřejné poměry zobrazeny ostře (488). — V části V. přehlíží původní a překladatelskou činnost Čelakovského za těchto let; bedlivě stopuje duševní tvorbu jeho, stanoví, kdy a za které příležitosti vznikla která práce („Běla krasavice“ 508), rozbírá aestheticky a určuje cenu prací těchto; překlad Herdrových „Listů z dávnověkosti“ uznává za mistrný, překlad Scottovy „Panny Jezerní“ za dokonalý; skoro všechny jazykové novoty Čelakovského přijaty do spisovného jazyka (502). Selankami chtěl zmodernisovati Gessnerovu idyllu; nejsou zdařilé: málo v nich děje, povahy neskutečné, komposice neumělá. V literární satiře Patrní dopisové nepatrných osob vykreslil tehdejší poměry společenské a národnostní (510); projevil tu schopnost povaholičnou, ale nespojil těch částek v umělecké dílo. Čelakovský je také mravní původce Čas. pro katol. duchovenstvo (511). Jak namáhavou práci vykonal překladem díla „O městě božím“, pochopíme, uvědomíme-li si, že obsahuje 22 knih o 3236 str. — V části VI. vyličuje se zájem o lidovou píseň a přísloví, činnost Čelakovského a jiných spisovatelů (Rittersberga, Komarýta) v tom oboru. Zajímavo jest, že účinkem Herdrovy sbírky sama vláda kázala sbírati národní písně (513). Čelakovský plody prostonárodními zamýšlel sblížiti Slovanstvo. Jeho sbírce národních písní se vytýká, že zařadil do ní také plody nenárodní (519). Již r. 1828 měl sebrána přísloví a plán k celému Mudrosloví (536); už tak záhy projevil smysl pro folklore. — Upozorňuji na nemilé nedopatření, které by snadno mohlo svésti nezkušeného čtenáře: na str. 430 píše Jakubec, že Čelakovský seznámil se ve škole s Klicperou,

bratrem dramatika Klicpery; dle výkladu Máchalova (na str. 265—266) i dle dalšího výkladu Jakubcova (str. 431) seznámil se Čelakovský se samým dramatikem Klicperou. Poznámka 19. na str. 431 mohla se vynechati, ježto obsah její znám je z výkladu Máchalova o Klicperovi na str. 268.

Hlava devátá popisuje Jungmannovy snahy o českou vědu národní (539—566); napsal ji Jaroslav Vlček. Ideálem Jungmannovým byla věda národní duchem i jazykem (jak u německých romantiků), kdežto Dobrovský tyto snahy pokládal za neplodné. Odtud přirozeně jevil se antagonismus ten i v „Kroku", jehož redaktorem byl sice Presl, ale duši Jungmann. Vlček velmi pěkně a důkladně líčí vznik „Kroka", literární besedy u Preslův, účast Purkyňovu, vysvětluje symbolický význam názvu „Krok" a programm časopisu. Jak programm tak i některé články byly namířeny na Dobrovského. Tuto literární rozluku sesilovaly práce Jungmannovy, zvláště Historie literatury české z r. 1825. Popud k ní vyšel od polského badatele Linde. Vlček obšírně rozbírá ideje a názory Jungmannovy a oceňuje zevrubně toto dílo způsobem vědeckým. Jungmann ve své „Historii" methodicky nepokročil nad Dobrovského pro nedostatek času a chuti (550); proto „Historie" působí dojmem mechanické snůšky, má hojné omyly, jest zpracována nestejně. V úvodě čteme romantické názory o slovanském pravěku a jazyku, o kulturních poměrech starých Čechů (551—553). Obraz doby Karlovy jest idealistický, názor o účincích reformace husitské mylný. Za to správně vykládá naše obrození z účinků novoevropského myšlení filosofického a z organické souvislosti s evropskou vědou odbornou a s evropským uměním za doby protireformační (562). Přese všechny nedostatky byla tato Historie národním činem prvního řádu. Ač uznává všechny zásluhy Dobrovského, přece proti naukám Dobrovského mířily: 1. ideální obraz českého pravěku; 2. uznání Libušina Soudu za pravou památku; 3. literární odluka slovenských katolíků; 4. protežovaná časomíra. Kritika Dobrovského o Jungmannově Historii nebyla tendenčně ostrá (565).

K hlavě předešlé velmi obratně přiřazena desátá: Šafařík na slovanském jihu (567—583), též Vlčkem složená, neboť jedná o látce příbuzné, totiž o Šafaříkových Geschichte der slavischen Sprache u. Litteratur. Žízeň po vědění a zkoumání

vedla Šafaříka na prozkoumání slovanských starožitností dějinných a kulturních. Základy ke spisu tomu položeny už v Jeně; sálá obranným nacionalismem, hlásá ideál znárodnělé vědy slovanské. V sedmi úvodních paragrafech zárodek příštích starožitností slovanských. V hlavních idejích a názorech shoda s Jungmannem, rozpor s Dobrovským. V II. části této hlavy popisují se Šafaříkovy snahy o povznesení národní literatury na Slovensku a odchod do Prahy. Pomýšlel na duševní zvelebení Slovenska a slovenštil (578—579). — Přes tyto přesné vývody dosti málo se dovídáme o hmotných osudech Šafaříkových, o svízelích jeho, zejména o překážkách v Praze; přece bychom si Šafaříka a práce jeho vážili tím více, čím lépe bychom poznali ty nesnáze. Patnácti letům pobytu jeho v Nov. Sadě věnováno jen 15 stránek. Tím výklad o Šafaříkovi velmi nápadně se liší od životopisu Čelakovského, v němž tato stránka vylíčena podrobně. Tato značná nestejnost vadí celkovému dojmu i ceně spisu.

Hlava jedenáctá, sepsaná Dr. Luborem Niederlem, těsně souvisí s předešlou, jednajíc o „Slovanských starožitnostech“ Šafaříkových (str. 584—600). Podav přehled dosavadních prací archaeologických, líčí studie a přípravy Šafaříkovy a dokazuje, že Šafařík vlastně mimochodem podnikl toto dílo (585), zamýšleje původně napsati úvod k dějinám literatury slovanské; líčí účinek „Starožitností“ a snaží se pravděpodobně vyzkoumati příčiny, proč Šafařík vydav I. díl „Starožitností“ vrátil se zase k studiím filologickým a literárně historickým (591). V druhé části uvažuje Niederle o významě, účelu a hlavních thesích toho spisu, tvrdě, že skoro všechny základní these (jež nejsou ani originální) výzkumů Šafaříkových jsou otřeseny, ba částečně i odstraněny, třebas došel hlavního cíle (594); vytýká Šafaříkovi, že zachází příliš do kombinací (596). Veliký význam přisuzuje znamenité formě zceleného obrazu o Slovanstvě, dokonalé osnově, nakreslené pevnými rysy, jasným slohem a velkolepou stavbou; dokonalému propracování podrobností. Největší cenu připisuje hlubokému proniknutí pramenů se vzácnou kritičností, s klidem a prostým rozumem. Šťastně stanul na odpor slovanskosti Skytů, Sarmatův, Hunů, Illyrův a Thráků (598). Dílo jeho mělo veliký, blahodárný vliv na národní vědomí slovanské, které bylo povzneseno a sesíleno dokázanou rovnocenností s jinými národy (už tehdy totiž upírali Slovanům

rovnocennost 586). O díle tom pracoval jen 9 let. — Při vydání „Starožitností“ mělo se vysvětliti, kdo byl Pogodin a jak se měl k Šafaříkovi. Naopak některé spisy několikrát citovány plným titulem, na př. spis Konstantina Jirečka „P. J. Šafařík mezi Jihoslovany“ uveden Vlčkem na str. 583 (2 řádky) a Niederlem na str. 585 (3 řádky).

Hlava dvanáctá, složená Dr. Jos. Hanušem, věnována jest Jos. Jar. Langrovi (601—655). O částečné neurovnanosti celku svědčí právě životopis Langrův. Dramatická činnost Langrova byla posouzena Kamprem už na str. 415, a teprv se dovídáme na str. 601, kdy se narodil, jak byl vychován, kde studoval atd. Povahu poesie Langrovy vyvozuje Hanuš z prostředí krajinného a společenského, které bylo sesíleno studiemi u Chmely a Klicpery; oba působili na duševní jeho rozvoj, jako v Praze Palacký a Čelakovský. Veselý život studentský v Praze jevil naň účinky neblahé. Byl snílek žijící v ideálech a ve fantasii, nemaje smyslu pro svět skutečný, bez energie. Na básnický a literární vývoj Langrův nejpronikavěji působil Čelakovský. Selanky, vydané 1830 latinkou a pravopisem analogickým se rozbírají podrobně (607—614), stanoví se vliv jednotlivých vzorův i původců, idyllický ráz, forma přizpůsobená fantastickému romantismu Lindovu (610). Pět selanek ovanuto mocně vlivem Čelakovského; svými pokusy byl předchůdcem K. J. Erbena (614). Tvořivá síla Langrova byla skrovna, potřeboval pokaždé opory. Nejvyšší cenu přikládá „Českým krakováčkům“ a drobné lyrice milostné (618). Následuje rozbor nejlepších „Kopřiv“ (619—623), oděných rouchem fantastickým proto, aby censura nevyčenichala v nich tendencí vlasteneckopolitických. Obšírně (623—635) vyloženo založení, řízení a směr „Čechoslava“, jehož spoluredaktorem a duší stal se Langer. Ač byl vydáván lidu, měl snahu po vyšší úrovni (626); básně v něm uveřejněné jsou nesmělou předzvěstí českého byronismu; vanul tu vůbec svěžejší duch, tendence vlasteneckoslovanská (statistické zprávy o Moravě, o šíření germanisace na Moravě 631—634, sympathie k nešťastné Polsce). Vylíčiv osudný obrat v životě Langrově (r. 1830), rozbírá další ochabující činnost literární; Bohdaneckému rukopisu pro zájmy osobní připisuje pouze význam historický. „Den v Kocourkově“ má stanovisko vyšší, ale zřídka kdy se povznáší k výšinám poesie, filosofie jest mělká,

často až naivní a směšná (643), obsah velmi nestejný; prvních 9 kapitol nudných, od X. kapitoly zajímavější; upomíná na Wielandovy Abderity (646). — Chválu vzdává Hanuš zdravým, kritickým názorům Langrovým o mythologii a o národních písních. Nemohu však souhlasiti s názorem Langrovým (649), že dobrá polovice písní našich se skládala pak teprve, když nápěvy byly již vynalezeny a spojeny s novými tanci; jiní badatelé (Čelakovský, Bartoš a j.) mají jiný názor o vzniku písní národních. O dramatickém nadání Langrově má Hanuš mínění (653) zcela odchylné od mínění Kamprova. Důkladná a svědomitá studie Hanušova zdá se mi vzhledem k významu Langrovu poněkud obšírnou. O pozdější schátralosti Langrově mluví Hanuš šetrně; drastický doklad o ní podává Kosina v „Životě starého kantora" (II. 72—74).

V hlavě třinácté (str. 656—756) Dr. Jan Jakubec vylíčil obšírně obrození české poesie lidovou písní, vrchol básnické činnosti Čelakovského a družiny jeho přátelské. Čelakovskému připisuje Jakubec zásluhu, že studiem písní národních naučil české básníky po česku mluviti. Anakreontikové nepronikli k porozumění národních písní; teprv Hanka je ocenil a napodobil, po něm Polák (ale s nezdarem), Jan Al. Rettig (zdařile 659), hlavně Kamarýt, pak Kamenický a Šnajdr. Krok za krokem stopuje tento vývoj u Čelakovského a dochází k úsudku, že tento zájem pro píseň lidovou a napodobení její se zakládá na příkladě německém (Herdrovi, Goethovi 663). Je to největší čin české romantiky. Čelakovský písní lidovou zamýšlel reformovati národní básnictví české a byl ve snaze té utvrzen závažným hlasem literárního kritika Ant. Müllera (r. 1827), který vyslovil vroucí přání, aby básničtí talentové čeští se ujali s láskou zanedbané české poesie lidové, aby podávali aesthetické požívání života člověka prostého a tak povznášeli a obohacovali řeč své vlasti (666).

„Ohlas písní ruských" zbásnil Čelakovský za 2 měsíce. Uvádí jakožto vynikající vlastnosti hojnou invenci, slovanskou myšlenku, všestrannost a rozmanitost (písní milostných), podává aesthetický rozbor básní lyrických a epických. Rozbor básní milostných jest poněkud stručný; rozbor písně první (Dvě slovíčka) jest buď chybně stylisován aneb chybně otištěn. Jakubec dí (str. 671): „Provedení, kterak šťastná dívka hned rozumí

milostným slastem své staršì sestry a ráda by se se svým sladkým tajemstvím svěřila své mladší sestřičce, značí psychologické prohloubení a je cele svérázné.“ Každý by se dle toho výkladu domníval, že básník mluví o dívkách třech; ale zatím jen vykladatel zmátl obě sestry, neboť šťastná dívka (milý vyznal jí lásku) a starší sestra jsou *jedna* a *táž* osoba, tak že smysl tohoto místa je tento: Mladší sestra z blaženého vzezření sestřina, vycítivši sladké tajemství její, vyptává se jí, a starší sestra laškovně jí svěří své tajemství. — Vedle důvtipné vynalézavosti a naivnosti v zauzlování situace mohl Jakubec vytknouti ještě na př. příhodnost básnických obrazů (slavičí klokot obrazem sladkých slov lásky; žhavý cit vznikající lásky zobrazen jiskrou propadající ňadroma; nestálost hněvu milujících naznačena sněhem, jenž taje jarním sluncem; pomíjejícnost lidských plánů zpodobněna oblakem a luznými sny atd.), jimiž výtečně vystihuje Čelakovský náladu. Za to jest velmi pěkný a důkladný rozbor básní epických. Jen oddíl o zvláštním smíšení citu přírodního s milostným (na str. 683—684) mohl býti umístěn hned za písněmi milostnými (na str. 672). Na konec připojen přehled úsudků (vesměs příznivých), z nichž nás nyní nejvíce zajímá úsudek Ant. Müllera, professora aesthetiky na pražské universitě, který prý také v přednáškách svých nadšeně rozbíral posluchačům krásy „Ohlasu písní ruských“ (686). Mohlo se ještě připomněti, že též illustratorům poskytl vděčné látky; mistr Aleš šťastně illustroval některé písně. — Podobným způsobem stopuje (str. 687—715) znenáhlý vznik „Ohlasu písní českých“ (r. 1829—1831, 1833, 1839) a přisuzuje mu větší věrnost života duševního, protože „vlastní život a duše básníkova jest jaksi živou součástí českého života“ (689), ač poetičností „Ohl. písní rus.“ vyniká nad „Ohl. písní čes.“ V tomto za to jasně se jeví venkovský život tehdejši doby, láska a oddanost básníkova k prostému lidu (694). Vynikajícím uměním charakterisačním vystihuje živé typy našeho venkova; za to naivnost není vždy podařena, místo ní nastupuje chladná strojenost (698). K písním umělým bez lidového rázu zařadil bych také píseň LV. (Zmizelá radost), jak už dokazují přechodníky padši, vystoupivši, mluvě lidové zcela neobvyklé. — Rozbíraje obsah i motivy písní milostných, dokazuje nesprávnost názoru Čelakovského, který z nich své osobní city chtěl

míti vyloučeny (700); tím tedy vzniká lyrika bez subjektivnosti. Skutečné písně lidové právě touto hloubkou a vroucností citovou vynikají nad písně Čelakovského. Též se nepovedly některé skladby epické: „Svatební den“, „Sňatek“. Kdyby v „Sňatku“ byl vynechal první 4 reflexivní sloky, ostatek byl by docela pěknou balladou; první 4 sloky samy o sobě byly by též zdařilým celkem. Velmi pěkný jest rozbor ballady „Toman a lesní panna“. Na konec posuzuje Jakubec poměr Čelakovského k písni lidové (710—714) a myslí, že tu Čelakovský jest nedoceněn; Č. nenapodobil pouze píseň lidovou, nýbrž tvořil v duchu jejím, vytvořil celou řadu živých postav realistických, povznesl píseň lidovou filosofickým prohloubením, čistotou poměrů mezi mužem a ženou, vyšším pojímáním přírody, uměním charakterisačním, jemností básn. obrazů, lahodností mluvy, umělejší stavbou strofickou (711—12). — Škoda, že spisovatel tu, jako při „Ohlase písní ruských,“ nepoučil nás, jaký byl účinek „Ohlasu písní českých“ na tehdejší kritiku a nenaznačil značného účinku Čelakovského na jiná odvětví našeho umění, (na sochařství, malířství a hudbu). Tu by se viděl trvalý účinek na duševní rozvoj celého našeho národa. Kolik písní Čelakovského bylo zpracováno hudebně! Uvedu několik na př.: „Toman a lesní panna“ jako ballada zpracována Jos. Ad. Bergmannem, jako symfonická báseň Fibichem, jako melodram Kàanem z Albestu; Píseň při draní, Dárek z lásky V. E. Horákem; Cikánova píšťalka P. Jos. Vorlem a Jos. Paukner em; Což jest to vyspání slaďoučké Ludevítem Procházkou; Pocestný Jos. Leop. Zvonařem; Kvete růže, kvete Rozkošným; Stasa čarodějnice Vendlerem; 6 písní Čelakovského do němčiny přeložených v hudbu uvedeno J. B. Förstrem; Na lávce nad potokem, Bude-li mě vdovec, Hubička a j. skladateli mně nepovědomými. Tímto zpívaným slovem ožívá i působí básník šíře a dále. — V oddíle IV. líčí se básnická činnost jiných napodobitelů písně národní, kteří do poesie umělé přejali jednoduchost z poesie národní. Vacek-Kamenický někdy příliš rozvádí motivy, rozjímá rozvlekle, vyjadřuje se prosaicky, podává matný obraz lidový mluvou nevýraznou, upadá do jednotvárnosti, sentimentálnosti a do uvědomělého vlastenectví, kterého úplně není v písních národních (719). On jest první z pěvců vlasteneckých. Ještě mělčí písně skládal Chmelenský, jenž

do poesie naší zavedl uctívání písně a pěvců dle vzoru německého; písněmi vlasteneckými hleděl získati zvláště dívky české snahám vlasteneckým a z vrstev zámožnějších a vzdělanějších vytlačiti píseň německou (Věnec ze zpěvů vlasteneckých uvitý, Kytka). Opravdové city vanou jen z „Poputnic“ (obsahujících stesky na neuvědomělost národní na Moravě). Picek právem tu charakterisován jako básník malé síly umělecké a nepatrné původnosti, ač se těšil popularitě, protože plul proudem tehdejších idejí. Byl povahy nepevné; erotika jeho jest nemožná, reflexe mělké, nebásnické; nemá hloubky ani vzletu (727). — V části V. stopuje Jakubec život Čelakovského za let 1830—1841, redigování „Pražských Novin“, „České Včely“ a další literární činnost. Do „České Včely“ Čelakovský úmyslně nepřekládal z němčiny, nýbrž z jazyků slovanských, pak z angličtiny a francouzštiny (730); přísně káral nedostatky českého jazyka spisovného. — VI. oddíl věnován epigrammům a „Kvítí“. V epigrammatické činnosti Čelakovského rozeznává Jakubec dvojí směr: Martialův (theorii podal Lessing) a Herdrův (bez přihrocení, v duchu řeckých epigrammatiků, „Kvítí“). Stopuje pečlivě vývoj epigrammatické formy u Čelakovského a podává ustálenou formu jeho (736), obsah epigrammův. Podnět ke „Kvítí“ vzal Čel. z Goetha (741); jest důležito pro duševní rozvoj, citový a intellektuální život Čelakovského (742), neboť poznáváme odtud hlavní fáze jeho života (narážky na život rodinný, názory filosofické, sociální, politické, národnostní a literární). Rád se chápe lidových jmen rostlinných a přejímá též ustálenou tradici lidovou. Květiny oduševňuje lidským konáním a cítěním. Teprv nyní uznává se cena těchto epigrammů, zvláště jim vzdali chválu Machar a Vrchlický. (746). V části VII. vysvětluje se znenáhlý vznik „Růže stolisté“, která nás nedojímá živě a přímo, protože jest ohlasem básní cizích, Petrarkových a Kollárových; dle důkazů Jakubcových (747, 749) závisí na nich Čelakovský více, než se připouští obyčejně. I mluva přese všechnu lahodu má do sebe dosti strojenosti. Nepoužil cenného motivu ženy jako matky. V II. díle „R. st.“ postavil jednostrannou theorii: princip tvrdosti a měkkosti, přejatou z tehdejších německých spisů přírodovědeckých; vymyká se poesii, podávaje suché poučky. Od nich příznivě se odrážejí překrásné ukázky lyriky náladové (čís. 74—79), didaktické a vlastenecké. Po tom ocenění zcela stručně (snad až příliš stručně

vzhledem k obšírnému začátku) podává přehled činnosti jeho filologické a osudů životních až po smrt.

V hlavě čtrnácté píše Dr. Jan Máchal o Jos. Kaj. Tylovi a o Prok. Chocholouškovi (757—795). Poznamenav, že horlivostí buditelskou a horoucí láskou k národu málokdo se vyrovná Tylovi, Máchal podává stručný, ale jasný přehled životních osudů Tylových, z nichž vysvítá, proč Tyl horoval pro divadlo a rozhodl se pro ně. I jako člen účetní kanceláře vojenské (od r. 1831) hrával na divadle. Zajímavo, že k hercům ochotníkům se přihlásili (1835) tito spisovatelé: Mácha, Rubeš, Filípek, J. J. Kolár, Malý, Sabina, Jablonský a j. Vylíčiv další činnost jeho na prospěch českého divadla (1842 vystoupil z voj. služby), redigování novin (Květů, Vlastimila, Praž. Posla, Sedlských Novin), pořádání českých besed a plesů, přechází v II. části k dramatické činnosti Tylově; dobře roztřiďuje hry jeho v historické, občanské a rodinné, báchorkové — a pojednává o nich tím pořádkem. Sleduje umělecký jeho vývoj drama od dramatu (první 1832 „Výhoň Dub", spálil; „Čestmíra" napsal za 11 dní), zastavuje se u význačnějších, vytýkaje přednosti a vady. Neobyčejný úspěch „Jana Husa" byl jen vnější, způsobený látkou a časovými narážkami jako při dramatě „Krvavé křtiny" čili „Drahomíra". Vyhledává původ dramat i srovnává se vzory. Za nejdokonalejší hru z občanského a rodinného života uznává „Paličovu dceru". „Slepý mládenec" liší se nevalně od her loupežnických (774). Báchorkovým hrám Tylovým byl vzorem vídeňský dramatik Ferdinand Raimund; skoro všechny mají tendenci. Ve vývoji naší literatury dramatické přikládá Máchal Tylovi veliký význam (ač mu nepřisuzuje vynikajícího talentu dramatického): zachovával spojení se soudobou dramatickou tvorbou v cizině, povznesl drama české obsahem i formou, sblížil je s životem a s potřebami lidu (776). — V třetí části rozbírá povídky a novelly Tylovy. Tyl už jako studiosus I. classis humanitatis za přímého vlivu Klicperova jal se psáti povídky historické směrem Van der Veldovým a jiných, kteří upotřebili historie jako rámce, do něhož vkládali výmysly své fantasie. Za látku volil nejraději starší periody českých dějin, ježto v nich fantasie jeho mohla volně těkati. Nestaral se o historickou věrnost v zobrazování jednotlivostí; osvědčil vynalézavost nevelikou. Drastický, ale pravdivý důkaz podává rozborem

nejlepší povídky „Dekretu Kutnohorského“ a „Roziny Ruthardovy“. Tyl celý spor v „Dekr. Kutnoh.“ pojal povrchně a vyličil dobrodružně; dle něho hlavní zásluhu o vymožení dekretu Kutnohorského měl by studios Kuchynka, který v krčmě dosti pochybné popíjí s králem Václavem a za dobré nálady vynutí mu slib, že dá Čechům 3 hlasy (780). Volba látky historické a zpracování její řídí se u Tyla pokaždé tendencí vlasteneckou. — V povídkách s látkou současnou zobrazoval poměry vlastenecké, umělecké a společenské. Máchal náležitě oceňuje propagační význam povídek vlasteneckých, uznávaje Tyla za „nejhorlivějšího hlasatele nadšené a obětavé lásky k vlasti, který zjednával české řeči platnost ve vrstvách nejširších“ (783). Jen tímto způsobem bylo tehdy možno buditi národnost a činiti propagandu českému jazyku. Ale tyto vlastenecké vztahy jsou dosti mělké a povrchní. O hlubší a pronikavější záhady otázky národnostní, zejména vzhledem k poměrům politickým a veřejným, nepokusil se Tyl, jak mu vytkl už Havlíček. Zvláštní beztaktnosti dopustil se Tyl v novelle „Rozervanec“, v níž s nešetrnou karrikaturou vykreslil Máchu (785). V povídce „Chudí lidé“ neměl dosti odvahy směle a důrazně stanouti na straně chudých. Sentimentální manýru přijal od Aug. Lafontaina. Uhladil sloh belletristický. — Čtvrtou část hlavy této věnoval Máchal Chocholouškovi (787—795). Stručně vypravuje romantické jeho, většinou nešťastné příběhy. Shledává u něho stopy vážných studií historických a pečlivé shledávání materiálu z kronik (i latinských a německých), z listin a zápisův archivních. Postoupil tedy proti dřívějším našim povídkářům. Látku rád čerpal ze starší historie české; vymyšlené příběhy splývají s detaily historicky pověřenými, nenadsazoval na úkor dějinné pravdivosti. Ač bujně vymýšlel příběhy, přestával na zjevech přirozeně motivovaných; vyniká plastickou charakteristikou. Spěch zavinil křehkou komposici a povrchní vypracování. Daleko nedostihl formy Tylovy. Obrazy v „Jihu“ zakládají se v podstatě na motivech a látkách skutečných; pramenem byla mu vlastní zkušenost, dějiny a národní písně srbské. Osvojil si místní barvitost (793). Ušlechtilá idea svobody proniká všechny ty obrazy a živila u nás touhu podobnou. Charakteristika Chocholouškova jest jen povšechná, nikoli podrobná. Zasluhuje zmínky, že Chocholoušek byl též obratný humorista.

Také hlavu patnáctou o K. J. Erbenovi a Jos. Jar. Kalinovi (str. 796—844) napsal Dr. Jan Máchal. Sleduje bystře postup Erbenova života, studií a prací básnických. Ze životopisu zajímavo, že byl s počátku určen stavu učitelskému a pilně se cvičil v hudbě (797). Verše začal psáti ve vyšších třídách. V prvních plodech nejeví se zvláštní individualita básnická, tolko sklon k byronismu, způsobený nejspíše stykem s Máchou, ale bez hlubšího a trvalého vlivu. Psal se K. Jarmil E. Z úryvků rukopisných poznáváme jednak osudy, jednak básnický rozvoj Erbenův (směr vlastenecký, erotický, péči o vytříbenou formu). Proti údaji Kamprovu, že by veselohra „Sládci" byla složena už r. 1833, konstatuje, že byla složena teprv r. 1836. Erben si vytkl za cíl životní chystati materiál k systematickému obrazu „obyčejů národa českého". Tato sběratelská činnost (zač. okolo 1837), souvislá s dalším životem jeho, měla rozhodný vliv na směr činnosti jeho básnické; prvopočátky „Kytice", kdy vznikly jednotlivé básně, z kterých prvkův a kde byly otištěny (od r. 1838 do 1851). Pro tehdejší názory o našich písních národních jest charakteristické, že rozpravné písně první jeho sbírky (vyšlé 1842—1845) nár. písní českých byly podezřívány, jako by je byl složil Erben (804). Životopis Erbenův vypráven tu až po r. 1842; nedovídáme se, co se dále stalo s Erbenem, ač činnost jeho básnická stopována až do r. 1861. Snad si spisovatel ponechal tuto část životopisnou až k vědecké a vydavatelské činnosti jeho, o níž asi bude se jednati v jiné hlavě. Ale tu bych raději schvaloval způsob Jakubcův neb Hanušův, vyprávěti totiž při hlavní činnosti také hlavní fase životní až do konce, poněvadž tu soustředěn jakýsi přehled (tak u Kollára, Čelakovského, Langra, Tyla). Máchal uvádí jen 10 vydání „Kytice", kdežto Stanislav Souček v Časopise Matice Moravské 1902 na str. 177. uvádí už 11. vydání; mezi studiemi o Erbenovi uvedenými (str. 834—835) mohla býti též jmenována rozprava Stan. Součka „Loňské vzpomínky na K. J. Erbena a nová vydání jeho „Kytice" (Čas. Mat. Mor. 1902 str. 175—191, 286—297); ale zdá se, že *moravica non leguntur.* — V látkovém rozboru básní v „Kytici" (808—827) hledí Máchal přibližně vypátrati a určiti prameny básnické inspirace Erbenovy, a snaha ta většinou se potkává se zdarem. Erben v čelo sbírky postavil úvodní báseň dle Mickiewiczova příkladu (808). Pěkný

jest aesthetický rozbor jednotlivých básní; děj básně ve „Svateb. košilích“ srovnává s postupem děje v zachované pověsti (815), uvádí shody a rozdíly mezi Erbenem a Bürgrovou „Lenorou“ a uvažuje, kterému pojetí dlužno dáti přednost (817), uvádí přednosti uměleckého zpracování proti prostým pověstem, odchylky diktované uměním (při „Záhořově loži“ 823), odhaduje, co je vlastním dílem tvůrčí síly básníkovy (819 Štědrý den, 825 Vodník). Resultáty jsou někdy velmi zajímavy. — V oddíle III. hledí vystihnouti umělecký a literární význam „Kytice“ (827—834). Ukazuje, kterak Erben rozvádí prostý děj, rozvíjí do podrobna, stupňuje, vrcholí, tvoří z něho ladné celky, jednotnou idejí pevně spiaté a psychologicky zdůvodněné; ukazuje dramatický rozvoj děje, dramatičnost, plastickou malbu scenerií a situací, mistrnost náladové suggesce, rázovitou charakterisaci, přednosti mluvy, mistrnou zvukomalbu atd. — Mezi vážnými napodobiteli Erbenovými Stan. Souček v článku dříve jmenovaném uvádí také G. Pflegra-Moravského (Čas. Mat. Mor. 1902, str. 183), K. V. Raisa, Popelkovou (188), Jar. Kvapila (Rusalka, 189) a j. Nezdá se mi však, že by dle názoru Máchalova Jul. Zeyer co *nejúžeji* se pojil k Erbenovi způsobem, kterým oživoval trosky českých bájí, poměrem svým k národní tradici a snahou pojmouti ráz a ducha národních pověstí českých (834), jak se ta snaha jeví na př. ve „Vyšehradě“. Myslím, že Zeyer v této příčině měl názory volnější, jak se vyslovil nejednou v předmluvách, maje přesvědčení, že podstata mythu za pravěku byla stejna u všech Ariů (F. V. Krejčí, Julius Zeyer, str. 89); proto i naše báje neváhal zpracovati po způsobě řeckém, římském a j. anebo smísiti je s nimi. Ve „Vyšehradě“ vedle zcela zřejmých bájí českých nebo slovanských našla by se také některá stopa po bájích řeckých; na pr. Runa jest nápadně podobna Niobě, chování Sázavino k Trutovi našlo by hojnou analogii v bájesloví řeckém, báj o Zeleném Vítězi nemálo se podobá báji o Adónidovi, personifikaci to života přírodního. Že s tímto míněním nejsem osamocen, vysvítá jednak z místa již citovaného, jednak z Fischrovy kritiky o „Vyšehradě“ v Hlídce liter. 1888, str. 45. — Celá kapitola o Erbenovi zdá se mi stručnou, srovnáme-li ji na př. s hlavou o Langrovi; Langrovi věnováno 55 str., Erbenovi dosud jen 39. Zaviněno to snad spěchem spisovatelovým či nedostatkem místa? Pak mělo se

Langrovi věnovati méně místa. — Myslím také, že nestačí vylíčiti účinek „Kytice" pouze na umění básnické, nýbrž i na umění ostatní: malířské, sochařské a hudební, zkrátka vůbec na duševní rozvoj národa celého a snad i účinek na národy jiné tímto uměleckým prostředím. Tím teprv vyjde na jevo úplný vliv básníkův; tak právě Erben měl nemalý účinek i na jiná odvětví umělecká: na malířské sice ještě dosti málo (Krejčík illustroval „Svat. košile" v „Ruchu" 1884; v illustrovaném vydání Uměleckou Besedou pořízeném pokusilo se o „Kytici" 10 umělců, ale s nestejným zdarem, tak že tu malířům ještě kyne vděčné pole). S větším úspěchem pořídil 2 reliefy k „Vrbě" a „Pokladu" Stanislav Sucharda. Nejvíce však půvaby „Kytice" vykořistili skladatelé hudební; někteří vynikli skladbami přímo velkolepými a jimi seznámili cizinu s „Kyticí", protože skladby zpívané musily býti opatřeny překladem českého textu (do němčiny a angličtiny). Připomínám tyto skladby, neruče za úplnost: Svatební košile, kantáta od Dvořáka; Štědrý den, symfonická báseň od Bendla, melodram od Fibicha, kantáta od Eug. Mir. Rutte (snad i od Měchury?); Zlatý kolovrat, symfonická báseň od Dvořáka, melodram od Kovařovice, kantáta od Musila; Vodník, symfonická báseň od Dvořáka, orchestrální melodram od Fibicha; Lilie, melodram od Aug. Eug. Rutte; Polednice, Holoubek, symfonické básně od Dvořáka; První májová noc, kantáta od Nešvery, od Ant. Vojt. Horáka (snad i od Šebora?).

Dosti také místa věnováno posléze Jos. Jar. Kalinovi, nešťastnému básníkovi „Kšaftu" (835—844); sympathicky vylíčen život jeho i činnost literární; vedle překladů z Byrona a z jiných ztracených, vedle „Kšaftu" zvláště akcentována elegie „Na matku mou". Nenaznačena však cena písní jeho v duchu lidovém složených (841). Výběr látek balladových jest u něho dosti pestrý. Ač na ballady pohlížel smyslem starších balladistů (Hněvkovského, Šnajdra), nesnížil se k triviálnosti, nýbrž prohřál je paprsky mravních idejí (843), tak že se tím blíží Erbenovi, ale daleko zůstává za ním uměleckým vypracováním a básnickou formou, zarážeje manýrností dikce (jazykovými podivnůstkami). — Tím se končí díl druhý. Ještě následuje rozsáhlý rejstřík jmenný (845—881) jako cenný a velmi praktický doplněk celku, jímž zmínky o spisovatelích, roztroušené

po celé knize, tu soustředěny, podávajíce celistvý obraz činnosti jejich, jak vidno z rozsáhlosti jednotlivých hesel (Čelakovský zabírá v rejstříku 3 str., Kollár přes 2 str., Šafařík přes $1^1/_2$, Klicpera přes 1, Palacký 1, Tyl 1 str. atd.)

Jako věc velmi praktickou a výhodnou uvádím ještě, že na každé stránce na hoře jsou nadpisy, jimiž se stručně naznačuje obsah každé stránky; tím podává se přehled látky, a usnadňuje se hledání. Doporučoval bych všem spisům vědeckým. — Také díl II. vyzdoben jest pěknými 40 vyobrazeními, mezi nimiž zvláště jemným vypracováním vynikají podobizny Kollárova, Šafaříkova, Palackého (z mladých let a j.; dále tu vyobrazeny titulní obrazy nebo listy důležitých spisů, domky a rodiště slavných mužů, pomníky, rukopisy, autografy. — Připojeny též opravy chyb tiskových; ale některé důležité chyby přece ještě zůstaly nepovšimnuty a ruší smysl: na str. 57. pozn. 4. vytištěno: Hole má (čti: holemá = velká); na str. 97, pozn. 21. vyt. podobně (čti: pod*r*obně); na str. 154, 2. řád. shora vyt. Lor. Oken a po druhé na 16. řád. sh. Lud. Oken; na str. 207, 5. řád. zdola vyt.: proslulou kapitolou Herderovu (čti: kapitol*u*); na str. 434, 13. řád. shora vyt. k nemilému žalu (čti: nem*a*lému); na str. 461, 13. řád. shora vyt. soudili (čti: soudi*ti*); na str. 547, 5. řád. shora vyt. liberalisují (čti: liberalisuj*ící*); na str. 824, 6. řád. shora vyt. slovenské (čti: slov*i*nské) a j. méně důležité.

K přesnosti české skladby někteří páni autoři měli by přihlížeti bedlivěji; čte se tu dosti germanismův a chybných pádů předložkových. Uvádím několik příkladů: vysoko si ceniti (velmi si vážiti) 105; táhlo jej to (vábilo, lákalo) 158; přísně vzato (vazba ryze německá; soudíme-li přísně) 600; průvod asi 500 studentů čítající (čít. zcela zbytečné; řekneme: průvod pěti set studentů) 150; Praha připadala mu (zdála se mu, podobala se mu) 163 a 727; znali se v dolování (znali, uměli dolovati) 553; znali se v pramenech (znali prameny) 572; znali se ve výkladu (uměli vykládati) 597; při překládání Čelakovský málokdy sahal (překládaje) 752; potlačovati projev (mařiti) 189; počet písní rozmnožil o tolik a tolik kusů (řekneme prostě: o tolik a tolik; na př. počet písní rozmnožil o deset, v němčině arci se řekne: 10 Stück); den ke dni (den za dnem) 151. Někteří pp. spiso-

vatelé místo pouhého instrum. příčinného navykli si psáti zbytečnou předložku pod s instr., zvláště u slova vliv, kde náš instrumentál vystačí úplně: vlivem neb účinkem; na př.: pozměnil (pod) vlivem „Počátků“ výběr 132; (pod) vlivem theoretických názorů skládal 190; bylo to (pod) vlivem vzorů básníkových 196 (dvakrát), 200; Hollý rozvíjí se (pod) neodolatelnými účinky literatury naší 250; (pod) rozborem rozpadl se obraz 564; skládaný (pod) Kollárovým vlivem 720. Podobně účinkem vazby německé: ve dvou měsících složil obraz (česky: za dva měsíce) 667; Tyl řídil „Květy“ v malých přestávkách (nemá vlastně smyslu; neboť dle významu předložky *v* znamenalo by: T. řídil „Květy“, když nastaly přestávky; ale když nastala přestávka, nebylo třeba redaktora; spisovatel chtěl říci: po malých přestávkách, *s* malými přestávkami); způsob vyjadřujeme pouhým instrumentálem: líčil život v nejkrásnějších barvách (nejkrásnějšími barvami) 191; v té míře zajala jeho mysl (tou měrou) 316, 334, 335, 339; rozšířiti obzor ve směru neobjeveném (směrem neobjeveným) 515. Místo pouhého dativu chybně předložka pro: vlast ztracená pro Slovany (Slovanům) 190; o veliký pátek (buď: *na* veliký pátek, neb: *o* velikém pátku) 809; nejnovější modní předložka „vůči“: stojíme bezradni vůči Ludmile (vzhledem k Ludmile) 382. Sloveso ustoupiti ve smyslu *po*stoupiti jest neobvyklé: Chmurná nálada ustoupila místo srdečné radosti (má býti: *po*stoupila) 324. Triviálně zní ve spise tak vážném „buntovati se“ místo českého: spolčovati se 333. Nesprávný jest nom. místo instr. po slovese státi se: Studium mohlo se státi nebezpečné (nebezpečným) 425. Nesprávné tvary: Nedostatky mizí (mizejí) 598; jeden (variant) pochází z okolí Lanškrouna a vypravovatelka její (jeho) 813; sotva že dal milost (sotva dal) 389. Chybné skloněni: se Šafaříkovým „Promluvením“ předneseném (předneseným) 180. Poněkud nejasná stilisace: Hrdina slouží jemu s posvátnou oddaností a službou jemu slouží své vlasti (zřetelnější: slouže jemu) 679, 5. ř. dole; podobně ve větě: „Lásku líčí nám Čelakovský . . . . . jako záhubu tímto mocným citem.“ (Kterým? láskou?) Bylo by snad srozumitelnější: Lásku líčí nám Č. v její zhoubnosti, nebo: jako zhoubný cit, jako zhoubnou vášeň 699, 8. řádek dole.

Přes tyto nepatrné nedostatky doporoučíme vřele tuto knihu jakožto vážné a šťastné dílo vědecké všem, kdož hledají poučení o dějinách české literatury a jejím postavení uprostřed literatur evropských. Každá knihovna, každý čtenářský spolek měly by toto dílo kupovati a rozšiřovati jím pravé porozumění a lásku k české knize a literatuře. *Josef Bartocha.*

Dodatek k referátu o Bartošově spisku „Sto lidových písní československých" s rozbory a výklady. O tomto spisku uveřejnil právě p. Dr. Jakubec v „Listech filolog." (na str. 146—148) kritiku celkem pochvalnou, ale připojil k ní několik výtek a námitek nepodstatných, jež by snadno mohly snížiti cenu spisku u čtenáře, který by přestal na této kritice a výkladův a rozborů Bartošových by nepřečetl sám. Z charakteristiky a oceňování jednotlivých písní vyčítá Dr. Jakubec Bartošovi, že B. jest velikým ctitelem písně lidové; ale takovým ctitelem byl nejen Čelakovský, nýbrž také Palacký (v Č. Č. M. 1830 píše: „Mnohé písně národní jsou krásnější, nežli všecky ódy a hymny aneb elegie, co jich která literatura dohromady počítá") a Neruda, jenž snad nejvroucnější úsudek o nich pronesl: „Mám sešitek svých opsaných zalíbených národních písní, těch nejpěknějších. A tvrdím směle, že není v umělé poesii (nejen naší!) nic pěknějšího nad tyto naše písně. V české národní písni je nezměrný hudební a slovní, vůbec umělecký i mravní poklad — kde pak je ten blázen, který by jej odkop?!" (Neruda, „Dvě slovíčka v čas o národní písni".) Lze tedy také básníka písně lidové, když si toho zaslouží, nazvati geniálním a mluviti o „velkolepé výši naší ballady"; uznává-li p. Dr. J. písně „Sirotek" a j. za dokonalejší, může básníka jejich nazvati geniálnějším nebo nejgeniálnějším. Je-li záliba v jednotlivých písních a názor aesthetický věcí subjektivní, není to dostatečným důkazem, že by jen záliba a názor Jakubcův byl správný, jako na př. v balladě „Žárlivec". Jsou-li tu 2 varianty, jest vydavatel úplně oprávněn vybrati si variantu, kterou pokládá za lepší, psychologicky odůvodněnější. Vždyť náhoda, že Sušil nám zaznamenal jiné znění sloky, není ještě důkazem, že toto znění jest původní, že píseň vznikla právě tam, kde ji slyšel Sušil.[1]) A podobně má se věc s konjekturami Bartošovými. Jsou-li dovoleny konjek-

[1]) Výklad Bartošův nejen mně, nýbrž i jiným zdá se přirozeným.

tury v dílech rukopisně zachovaných (které se tedy spíše mohly zachovati v přesné formě), proč by nemohly býti dovoleny v písních jen ústní tradicí zachovaných, někdy úmyslně, někdy z neporozumění, někdy z nepamětlivosti až v nesmyslný text změněných, jako při č. 17. na str. 50? Což pádné důvody Bartošovy nemají váhy vůbec? Vždyť právě nedostatek smyslu a porušený rým tu nápadně dokazují porušenost textu, a vydavatel spontanně upozorňuje na každou změnu svou. Není také správno z jednoho místa o pověsti polomythické (na str. 38) generalisovati, že B. v duchu starších názorů mnoho věří v „mythičnost“ a „polomythičnost“; vždyť názor svůj dostatečně odůvodňuje. V č. 45. (Sladká hubička) nevkládá B. do písně jakéhosi výkladu strojeného, nýbrž jej béře tak, jak v ní jest obsažen; výklad obstojí i tenkrát, když podle Jakubce hubička znamená milenku. Že píseň bez nápěvu jest jen zlomek a nemá nikdy své plné ceny, na to sám B. důrazně upozorňuje v „Úvodě“ na str. 10; proč se mu to tedy připomíná? Že B. drže se věrně slov pěvcových dospívá někdy výsledků překvapujících, vysvětluje se to zcela přirozeně zevrubnou jeho znalostí poměrův, názorů a povahy našeho lidu. V té příčině můžeme jej směle prohlásiti za autoritu. *Josef Bartocha.*

Beiträge zur Kenntnis der Quartärzeit in Mähren. Napsal Dr. Martin Kříž. Str. 559 se 180 obr. Nákladem vlastním. V Ždánicích 1903.

Morava vyniká bohatstvím praehistorických památek v nejedné příčině nad ostatní země mocnářství našeho. Jeskyně (v moravském Krase, ve vápenci jurském) chovají v lůně svém nesčetné zbytky praobyvatelů svých: zvířat i člověka, v čemž lésovité vrstvy nikterak nezůstávají pozadu. Šipka čelistí, Předmostí množstvím kostí mamutích a člověkem, jeskyně u Sloupa a Brna památkami po člověku staly se proslulými. Není tedy divu, že od půl století věnuje se na Moravě neobyčejná pozornost badání v jeskyních a cihelnách. Než nemáme dosud celkového obrazu výzkumů těch. Maškův Der diluviale Mensch in Mähren jest prvním takovým pokusem. Druhým krokem jsou právě Křížovy Beiträge. Rozsahem nerovnají se sice Maškovu spisu, poněvadž zakládajíce se toliko na soukromé sbírce badatelově, nevšímají si krajů, kde dr. Kříž se neúčastnil zkoumání. Na druhé straně však dotýkají se podrobně geologické stránky probadaných míst. Možno říci, že

tato stránka vlastně převládá. Dr. Kříž zajisté na tomto poli získal si o poznání diluvia moravského veliké zásluhy. Práce jeho, týkající se pleistocénu, jsou známy, a Beiträge podávají větší nebo menší obsah jejich. Kniha skládá se ze sedmi částí: o lésu, o Předmostí, o jeskyních v moravském Krase, o diluviálním člověku, o novém přistěhovalém člověku alluviálním, o rozdělení diluvia na Moravě a osteologický srovnávací materiál. Nová jest tu vlastně část druhá, z níž uveřejněny dříve jen malé úryvky. Tato partie jest nejvýznačnější a nejdůležitější ze všech nejen svou novotou, ale zvláště obsahem. Vyloživ geologické poměry nejbližšího okolí Předmostí, popisuje uložení vrstev, jak je shledal v 55 šachtách, které dal vyhloubiti, přechází ke zvířeně. Osteologickému popisu kostí mamutích věnováno jest tu na 70 stran, nikoli zbytečně. O zvířatech ostatních podává pak jen zprávy o jejich rozšíření, původě a pod. V následující části vykládá opět o vrstvách shledaných v šachtách a průkopech, ale s hlavním zřetelem ke kulturním vrstvám, které pak obšírně líčí. Tu pak vypisuje nalezené nástroje a pod. a zakončuje pojednání o předmostském diluviu nad míru cenným příspěvkem pro anthropologa, to jest popisem lidských zbytků, zvláště člověka. Vývody Křížovy vyznívají téměř v souhlas s výsledky Maškovými, které si musíme připojiti, máme-li míti obraz o Předmostí úplný. Oba badatelé konstatovali tu několik vrstev kulturních, z nichž prostřední jest nejdůležitější. Dr. Kříž ji klade do doby ledové, poněvadž v ní nalezeny byly zbytky zvířat arktických: lišky lední, lumíka, pižmoně, sněžného zajíce, sněhule, soba. Tato zvířata přišla k nám ustupujíce před severním ledovcem a s nimi také jiná, ale nikoli všecka, jak starší theorie, jíž se Dr. Kříž drží, chce, považujíc severní pól za vlast fauny (tudíž i člověka) a flóry. Zvířata arktická udržela se u nás ještě velmi dlouho potom, co ledovec ustoupil k severu. V době, kdy pevnina evropská byla rozsáhlejší než nyní, kdy s ní souvisely ostrovy britské, Afrika, tenkráte byly Skandinavie a severní Rusko ještě zaledněny. Zabíhaly tedy tundry, rejdiště arktických zvířat, mnohem dále k jihu, mezi tím co u nás prostíraly se stepi s kontinentálním podnebím a později pastviny s lesíky. V té době, třeba že nesahal komplex tunder až na hranice Moravy, přece vysoké polohy, jako Tatry, Jeseník, Krkonoše a pod. pro větší blízkost severního ledu a pro mocnější massy alpských ledovců poskytovaly jistě obraz tunder. I v Sibiři táhnou se po-

dobné pruhy od nepřetržitého pásma značně na jih mezi pralesy. Měla tudíž zvířata arktická dostatečně podmínek k existenci u nás, i když ledovec ustoupil až do severního Ruska. Právě proto z pouhého vyskytnutí arktických zvířat nepokládám ještě hlavní kulturní vrstvu předmostskou za glaciální, zvláště když jest tu zastoupena také většinou fauna lesní. Tundry měnily se v stepi a teprve potom působením mírnějšího a vlhčího podnebí v pastviny a lesy (srv. na př. Schweizersbild, okolí Pražské). Pastviny jsou vlastně pokročilejší fází stepí a vyvinuly se jen tam, kde tomu byly dány podmínky. Postup právě vylíčený pěkně se jeví také v uloženinách jeskyně Kůlničky u Mokré, a jest litovati, že příslušný popis Dr. Kříž v této publikaci vynechal. Vzhledem k zvířeně a vyspělosti člověka kladu kulturní vrstvu předmostskou na konec období pastevního, kdy lesy již počaly zatlačovati travnaté luhy. Z té a z jiných příčin soudím také o stáří Kůlny, Kostelíka a více jeskyň z moravského Krasu jinak.

Dr. Kříž pak ovšem datuje spodní vrstvy lésu v Předmostí do doby starší, praeglaciální, kdežto podle mého mínění pocházejí vesměs z období poledového. Tu právě vystupuje protiva mezi Drem. Křížem a platnou theorií geologickou, že lés (cihlářská hlína) jest produktem stepí poledových. Dr. Kříž ovšem drží se v základě Richthofenova výkladu o subaërickém původě lésu, dodávaje správně, že na uložení jeho nemalý vliv měla také voda. Stanovisko Dra. Kříže jest zásadní, a další vývody vedou ovšem k differencím. Chci se už jenom dotknouti ještě několika věcí. Dr. Kříž k názorům dospívá po dlouhých studiích nejen theoretických, ale i praktických. Práce ty vedeny jsou s neobyčejnou důkladností a spolehlivostí, čehož svědkem jest na př. popis kopání v Předmostí (str. 185—209). Proto nás nikterak nemůže zarážeti skeptičnost, s kterou pohlíží na různé theorie. Odmítá francouzské třídění diluvia, zakládající se pouze na tvarech nástrojů, a chladně se chová také k jiným dělením, uznávaje pro celou dobu diluviální pouze období poledové. Přál bych si tu více tepla. Také zima, čišící z výkladův o zvířatech, na př. domácích, odpuzuje, ač při neobyčejné spletitosti a nejasnosti, která bádání takové provází, nemůžeme se jí diviti.

Přistěhoval-li se člověk neolithický do Evropy, či snad člověk palaeolithický dospěl sám k nové kultuře, jest otázka dosud rozbíraná, a nelze tudíž vytknouti Dr. Křížovi, že se drží

staršího názoru o přistěhování nového lidstva a nové kultury z Asie. Otázka ta bude ještě dlouho předmětem vědeckého zápasu, a pouhá archaeologie jí nerozřeší.

Dojem, který učinila kniha Křížova, jest velmi příznivý. Kdo by očekával od ní něco vesměs nového, ovšem by byl zklamán, ale zajisté by byl spisovateli velice povděčen, že výsledky svých prací porůznu roztroušených svedl v celek a ukázal, co za čtyřicet let vykonal. Jest to bilance úcty hodná. Nejlepší položkou jest též bez odporu partie o Předmostí. Přál bych si jenom, aby tato vynikající stanice diluviální byla zpracována nejen pouze na základě badání Křížových. Zpráva Křížova jest tak důkladná, že by sotva přistoupily nové momenty, vyjímaje pozůstatky člověka, které chová ve sbírce ředitel Maška. Ceně knihy nejsou na újmu nikterak theorie a různá mínění, kterých jsme se dotekli, a nebylo nikterak úmyslem, knihu snižovati. Chtěl bych ovšem jiné uspořádání (t. j. celkový obraz a ne podle skupin) a ještě více bych si přál, aby vydána byla kniha o veškerém diluviu moravském, psaná s takovou důkladností a spolehlivostí, jako Křížovy Beiträge. Přes různé stanovisko v některých věcech vřele vítám tyto příspěvky, které počítám k nejvzácnějším spisům, obírajícím se moravským pleistocénem; nejvyšší měrou týká se to pojednání o Předmostí.

Co se týče úpravy, nemohu než vysloviti chválu za její eleganci. Četné illustrace podávají obraz probadaného území, lidské činnosti a zvířeny. Zejména vyobrazení nástrojův a podobných pozůstatků po člověku jsou vítána; milejším by byly ovšem tabulky s hojnějším obsahem.

Kdo se chce seznámiti s moravským diluviem, nechť sáhne po nejnovější knize Křížově, která mu bude dobrou a spolehlivou vůdkyní. *Frant. Černý.*

Nová díla.

Slovanské starožitnosti. Sepsal Dr. Lubor Niederle. Bibliotheky Historické č. VI. dílu I. část II. Nákladem Bursíka a Kohouta. Stran 215—528. S četnými vyobrazeními a mapami.

O Junkerech pražských. Napsal Dr. Karel Chytil. Rozprav České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, třídy I., roč. XI. číslo 2. V Praze 1903 Stran 93.

Jednání sněmů moravských v letech 1792 - 1835. Z protokolův a jiných akt sněmovních sestavil Rudolf Dvořák. V Brně 1904. Nákladem Matice Moravské. Stran XX a 259.

Ivančický okres. Napsal Aug. Kratochvíl. Vlastivědy Moravské dílu II. běžných čísel seš. 124—134. Cena 5 K. V Brně 1904. Nákladem Mus. spolku brněnského. Stran 368 s mapkou soudního okresu ivančického od Jos. Hladíka a se 62 obrazy v textu.

Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Seš. 14. Dílu II. část 2. Století devatenácté. V Praze 1904. Nákladem Jednoty českých filologův. K 1·50. Stran 105—176.

Od kolébky našeho obrození. Několik obrázků z dějin jazyka a písemnictví. Napsal Fr. Bílý. České knihovny zábavy a poučení, vydávané Ústředním spolkem českých professorův č. 17. Sešity 1. až 4. po 24. hal. V Praze u Otty 1904.

Dějiny Čech a Moravy nové doby. Po Rezkovi a Svátkovi pokračuje prof. Dr. Just. V. Prášek. Sešity 83.—90. incl. po 30 kr. Obsahují vypravování o válečných letech císaře Františka I. — Souběžně Zapovy Kroniky vydány sešity 121. až 123. po 74 kr.

Jindřich Institoris, pap. inkvisitor v Čechách a na Moravě. Napsal Dr. Ant. Kubíček. Otisk z Časop. katol. duchov., roč. 1902. Stran 42.

Sbírka právních formulářů moravských v Opavě chovaná. Napsal Dr. Ant. Kubíček. Otisk z Věstníka Matice Opavské r. 1903. Stran 34.

Sloh v nových proudech školské práce vůbec a jazyka vyučovacího zvláště Napsal Jos. Müller. V Praze 1904. Nákladem „Dědictví Komenského". Cena 4 K. Stran 306.

Nové směry v hygieně vyučování a učitelského povolání. Napsal Dr. Lev Burgerstein. Přeložil Jos. Zeman. V Praze 1903. Týmž nákladem. Cena K 1·50. Stran 100.

Úvod do psychologie dítěte. Napsal Rudolf Neuhöfer. V Praze 1903. Nákladem týmž. Cena K 1·30. Stran 72.

Umělecké dílo v literatuře a jeho výchovná moc. Napsal Fr. V. Krejčí. V Praze 1903. Nákladem týmž. Cena K 1·40. Stran 74.

O socialisaci umění. Napsal Dr. Otak. Hostinský. V Praze 1903. Nákladem týmž. Cena 40 h. Stran 31.

Krist. Aug. Nagel, nestor německých geodaetův. Napsal professor J. Lička. Zvláštní otisk z Techn. Obzoru 1904, z č. 2.

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1903. Ročník VI. S 2 tabulkami a 5 obrazy v textu. V Prostějově 1904. Nákladem Klubu. Obsah: Klíč k určování rodů pavouků střední Evropy (A. Nosek). — Příspěvek ku květeně lišejníků a jevnosnubných rostlin v krajině žďárské (F. Kovář). — O utajeném životě (Dr. E. Sekera). — Příspěvek ze života hmyzu blanokřídlého na planině Drahanské (J. Slavíček). — O dolování na rudu železnou na Konicku (J. Sroslík). — Ze včelařské pozorovací stanice ve Vejšovicích u Prostějova (L. Lerch). — Rozbor devonských vápenců u Slatinek u Čelechovic blíže Prostějova a jejich možné upotřebení (Ed.

Pšenička). — O rozšíření některých druhů rostlinných na severovýchodní Moravě (Fr. Gogela). — Zkameněliny bludných balvanů na severovýchodní Moravě (Dr. M. Remeš). — Záhadné balvany slepencové a křemencové na Plzeňsku v Čechách a na planině Drahanské na Moravě (C. ryt Purkyně a V. Spitzner). — O vlivu glaciální periody na květenu zemí českých (Dr. Jos. Podpěra). Různé zprávy, přednášky klubovní roku 1903. Zprávy spolkové.

Sborník zemědělský. Orgán pro pěstování vědecké literatury hospodářské. Založily a vydávají Jednoty učitelů hospodářských škol v království Českém a mark. Moravském. Redaktor B. Macalík. V Přerově 1904. Obsah: Pravěký, předhistorický a novověký skot moravský, napsal prof. B. Macalík. — Hnědá skvrnitost listů bramborových, podává ředitel J. Vaňha. — Kterak lze působiti na zlepšení jakosti ječmene, ref. řed. Jan Adamec. — Působení světla na mikroorganismy, napsal A. Rosam. — O anaërobném dýchání orgánů rostlinných. napsali Dr. Jul. Stoklasa, Jan Jelínek a E Vítek. — Vliv absolutní váhy osiva na kvalitu ječmene, napsal prof. Vrat. Stöhr. — Menší zprávy a referáty. Zpráva o slavnostním zasedání Archaeologického sboru na oslavu 60letého působení jeho a na dokončení 50. ročníku Památek archaelogických dne 23. ledna 1904. Zvláštní otisk z Památek archaeologických, díl XXI., seš. 1. Stran 58.

Propast Macocha na Moravě. Dle výzkumných výprav z r. 1901 a 1903 sepsal K. Absolon. V Praze 1904. Nákladem Klubu č. turistů. S 6 přílohami, 2 mapkami a 10 obrázky v textu. Stran 83

Neueste Litteratur über Pseudochristian. Napsal Dr. B. Bretholz. Zvláštní otisk z „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde". Stran 10.

Über die Gelnhausen — Ms. im Brünner Stadtarchiv Dr. B. Bretholz. Tamže, str. 5.

Die Bibliothek des Ladislaus v. Boskowicz (1485—1520) in Mährisch-Trübau. Napsal Moric Grolig. Ve Vídni 1904. Stran 16.

Aus meiner Büchersammlung. Napsal prof. Dr. Moric Grolig. Stran 22.

Časopisy.

Věstníku České Akademie vydána redakcí Dr. Bohusl. Raýmana ročníku XII. čísla 7.—9, ročníku XIII. čísla 1—5. Z obsahu vyjímáme: Z novějších prací o staroindické epice (Zubatý). — Z literární činnosti M. Jana Husi (Flajšhans). — Slováci, jsou-li Jihoslované? (Pastrnek). — Mineralogie r. 1902 (Dr. Fr. Slavík). — Čínský filosof Lao-tsï a kniha jeho výroků Tao-tek-king (R. Dvořák). — Paběrky rukopisné (Flajšhans). — Dva staré katalogy knih kollejí Pražských (J. Truhlář). — O lidových pořekadlech se stránky chronologické (B. Brauner). — Německý básník Theobald Hock ve službách Rožmberských (Fr. Mareš). — Limnologie 1902 (Dr. K. Thon). Přehled pokroku fysiky za rok 1903 (Dr. Fr. Nachtikal). — Štramberský tithon (Dr. Remeš).

Českého Časopisu Historického vydány redakcí Jar. Golla a Jos Pekaře ročníku X. seš. 1. a 2. Články: Ladislav Hofman (Jaroslav Goll). Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské (Kamil Krofta). Nejstarší kronika česká. V. Děčínský text Kristiána (Jos Pekař). — K sporu o zakládací listinu biskupství Pražského (Jos. Pekař). — Rozbor kroniky Dalimilovy (Miroslav Jeřábek). — Arnošt Denis (Jaroslav Goll). — Nové články sešitu 2.: Redlichovo dílo „Rudolf von Habsburg" (Jan Bedřich Novák). — Paběrky z rukopisů Klementinských, LXVI. (Jos. Truhlář). — Přemyslovy střevice a železný stůl (V. Tille). – Četné posudky, výňatky z časopisův a zprávy.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Fr. Kvapila a Čenka Zíbrta roč. LXXVII. svazek 5. a 6. Nové práce: K literární činnosti J. Příbrama a J. Rokycany (Dr. Kamil Krofta). — Korrespondence a listiny Mikuláše Drabíka z let 1627—1671 (Ad. Patera). — Ročníku LXXVIII. vydán svazek 1. a 2. Obsah: První cechy řemeslné v Čechách (Dr. Zikm. Winter). — Zikmund Winter (Otakar Theer). — Ziga Vaníčkovic, účastník bouře pražské r. 1524 (Dr. J. V. Šimák). — Z korrespondence Julia Zeyera (Al. Kašpar). — Z kulturních dějin král. věnného města Poličky (Karel Ádámek). — Drobné příspěvky. Hlídka literární a zprávy.

Časopisu Moravského Musea zemského vydáno ročníku IV. redakcí Fr. J. Rypáčka, Dr. Fr. Šujana a J. Jandy číslo 1. Obsah: Platy a roboty poddaného lidu na statku Trnáveckém na Moravě r. 1572 (Dr. J. Reichert). — Soupis zvonů na Boskovsku (Fr. Lipka). — Česká bibliografie J. A. Komenského (Dr. Jan V. Novák). — Šlechtická jména z rychtářských knih v Ivančicích (Aug. Kratochvíl). — Zprávy vědecké a musejní. Nekrolog Dr. Lad. Hofmana (Fr. J. Rypáček). Referáty.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí prof. Boh. Riegra roč. IV. sešit 2. Nové práce: O pojmu a významu mezinárodního práva soukromého (Dr. Jan Krčmář). — Vrchní poručenství v českém právu (Dr. Jan Kapras). — Řád jednání anglického parlamentu (Dr. Emil Hácha). — K trestnímu právu nových daní direktních (Dr. Bol. Fux) — Svépomocný prodej zboží dle práva obchodního (Dr. Ant. Pavlíček). Literatura a referáty ze všech oborů právních.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Fr. Bílého roč. XI. čísla 2.—4. Nové práce: 2. Antické živly Schillerovy Nevěsty Messinské (Dr. Fr. Loukotka). — Studentská divadelní představení (Ant. Trnka) — Slovo o středoškolské extensi (Prokop z Bohutína). — Tři prostředky k povznesení shody mezi domem a školou (Fr. Michl). — Stanovení plochy elliptické výseče (Václav Hübner). — Několik slov o nové osnově dvojtřídních obchodních škol (J. Patočka). — Ukázky z češtinářovy praxe (Fr. V. Autrata). — 3. O osmé třídě reální (Leander Čech). — Literární činnost učitelů škol středních (Jiří V. Klíma). — Methodické hovory o mathematice (Ad. Mach). Povýšení ředitelů a professorů na státních školách středních v roce 1903 (K. J. Černý). — Glossy k rozpravě o studentské sebevraždě (Dr. Břetislav Foustka). — 4. První časopis středoškolský v Rakousku a jeho původce

(Jan Kabelík). — Střední škola a veřejnost (Vavř. Jos. Dušek). — O přijímání žáků do I. třídy středních škol (Fr. Sobek). — Drobné příspěvky gramatické (Dr. V. Flajšhans). — Ještě slovo o slovese lháti (Fr. Bílý). — Zprávy stavovské a spolkové. Literatura.

Českého lidu vydána redakcí Čeňka Zíbrta čísla 3.—8. Význačnější práce: 3. Šimona Lomnického z Budče Řápek dětinský. Knížka pro české děti z r. 1609 (Čeněk Zíbrt). — Naše děti (Leoš Janáček a Rudolf Sixta). — O nářečí na Volyňsku (Jos. Fiala). — Několik pohádek z Dubu (Dr. Václav Vondrák). — 4. Hospodářství selské na Litomyšlsku na sklonku věku XVIII. (Ant. Tomíček). — Oblíbené poutní chrámy ve Slezsku. — Ukázka lidové řeči na Mladoboleslavsku (Barbora Hoblová). — Staročeská slavnost studentská „beanie" (Dr. Čeněk Zíbrt). — 5. Píseň divná o Faustovi z r. 1799 (K. Rozum). — Kterak v Divišově světili šibenici (Dr. J. V. Nováček). — Zábavy a slavnosti lidové upravené ku provozování (Petr Guth). — 6. C. Lelek r. 1841 o Češích v Pruském Slezsku (Dr. Č. Zíbrt). — Kobza a Švančara. Dvě kresby světícího biskupa hr. Jana Rud. Šporka z 18. stol. (Dr. Ant Podlaha). — Lidské čelisti se zámkem (Dr. Č. Zíbrt). — Horácké písně z okolí Telče (Jos. Veselý). — Zděné stavby na Strašecku (K. Procházka). — Pověsti o pokladech na Chrudimsku (Ant. Blažek). — Závody v běhu žen vratislavských (Dr. Č. Zíbrt). — Z hanáckého kraje (Flor. Zapletal). — Ctiboh Zoch r. 1854 A. V. Šemberovi o nářečích slovenských (Dr. Č. Zíbrt). — Pověry o příšeře (Boh. Zuna). — 7. Popěvky slezské z okolí opavského (Fr. Mozler). — O lidových pořekadlech se stránky chronologické (Dr. Boh. Brauner). — K. Braxatoris o slovenských nářečích r. 1854 (Dr. Č. Zíbrt). — Čechové v cizině (Dr. V. Řezníček). — Lidové pranostiky o dubnu v Táborsku (Jos. Boháč). — Lidové tance na Pacovsku (Přemysl Ot. Plaček). — Pomlázka z Táborska (J. Vycpálek) — Hlava sedlákova, složená z hospodářského náčiní a plodin (Dr. Č. Zíbrt). — Český řád litoměřický o služebných děvkách, jich chodu a platu r. 1651 (Dr. V. J. Nováček). — „Žižkovy" a „české" zbraně v selském povstání dolnorakouském r. 1626 (Dr. Č. Zíbrt). — Jaro na Habersku (Ot. Svoboda). — 8. Tobiáše Mouřenína Věk člověka r. 1604 (Dr. Č. Zíbrt). — Co si vypravují mor. zvony (Tomáš Glos). — Pověsti ze Sudoměřic u Bechyně (Ferd. Pakosta). — Svatodušní vyvolávání na Zelečsku (Jos. Boháč). — Kresby dětské (M. Veselá). — Ze srovnávacích studií o našich pohádkách (V. Tille). — Večer národní písně (Dr. Jar. Hendrych). — Několik pohádek z Duba (Dr. V. Vondrák). — Malý kreslíř (B. Listová). — Povídka o popelce, zapsaná v roku 1854 od Fr. Petery v Jaroměři (Dr. Č. Zíbrt). — Pověry kolem St. Hrozenkova z r. 1752 (Dr. Ant. Polák). — Nové lidské dokumenty z Moravy (Aug. Šebestová). — Literatura kulturně-historická a ethnografická 1903—1904 (Dr. Č. Zíbrt).

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí Dr. J. Metelky roč. IX. čísla 8.—10., roč. X. čísla 1.—2. Nové práce v čísle 1. a 2.: Z jižní Tauridy (Dr. B Horák). — Ada-Kale (Karel Drož). — Zprávy a literatura.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Povstání lidu selského na Strážnicku.

Podává Leopold Nopp.

Celé 17. stol. jest v dějinách města Strážnice nepřerušenou řadou pohrom, jež je tak zničily, že nestačila dvě století, aby napravila, co zničeno bylo jedním.

S počátku 17. stol. pustošily město a panství zástupy Bočkajovy, válka třicetiletá neminula města, r. 1652 lehlo město popelem, zapáleno byvši polskými žháři, a desítiletí následující vyplněna jsou vpády rebellantův uherských.

Za doby tak smutné, kdy vnější nepřítel v různých podobách doléhal na město, jako nikdy před tím i po tom, bylo potřebí ochranné ruky toho, jenž se nazýval otcem poddaných — milostivé vrchnosti.

Hrabě František Magnis zemřel r. 1652 v Praze, nedočkav se ukončení sporu svého s hrabětem Serényim; nástupce jeho, hrabě František Alexander zemřel náhle v Uh. Hradišti, odešli všichni, kdož po celý život pracovali o záchraně a zvelebení města, všemožně poddaným v bídě jejich pomáhajíce. Panství dědila žena, která s majetkem nedědila lásky chotě svého k poddaným. Záblesk štěstí za laskavého hr. Františka Alexandra Magnise snad proto trval jen tak krátce, aby Strážničané tím více cítili svou bídu a závislost na nemilostivé vrchnosti.

Vdova po hr. Františku Štěpánovi Magnisovi, Anna Kateřina ze Žďára, jako matka a poručnice nezletilého hraběte Josefa, stala se paní majetku strážnického. Co mohli očekávati poddaní od paní, jež hned po smrti manželově násilně přetrhala veškery svazky příbuzenské, jež neštítila se prohlásiti syna svého Josefa za slabomyslného, ač listiny a testament jeho podávají jasný důkaz o plném a zdravém rozumu!

Chtěla v krátkém čase z majetku dočasně svěřeného zbohatnouti, aby se statkem nashromážděným co nejdříve opustila

město, panství a rodinu, k nimž neměla lásky. Sotva hr. František Štěpán Magnis uložen do hrobu, začala vdova vyváděti svou; válečnou kontribuci na rok 1673, kterou dosud z části platila vrchnost, z části poddaní, uvalila celou na město a na poddané. Ohrazovali se svými privilegiemi řádně ztvrzenými. Čím byla hraběnce privilegia, která jí nepřinášela užitku? Kusem popsaného pergamenu!

Ve sporu takto vzniklém měli poddaní strážničtí mocné spojence na své straně, pod jejichž ochranou se osmělili a podstoupili boj s hraběnkou. Byli to hrabata Magnisové, Rudolf a Ferdinand, bratři zemřelého majitele panství Strážnického.

Vidouce, jak hraběnka začíná hospodařiti, měli zajisté nemalý zájem na tom, aby takovému hospodářství co nejdříve učiněn byl konec.

Zprvu potajmu, později zřejmě stanuli na straně utlačovaných poddaných, donášejíce stížnosti jejich k úřadům, kam by je byli mohli poddaní sotva dodati. Že hrabata Magnisové Strážničanům v podáních na úřady pomáhali radou a pomocí, dokázati lze stejným často zněním stížností, které podávali hrabata tribunálu a poddaní krajskému hejtmanovi o špatném hospodářství hraběnčině.

První psanou stížnost podali Strážničané hraběnce r. 1678, vytýkajíce jí, že „od času přijetí inclusive 6 roků od začátku slavného panování V. H. Mti, vrchnosti naší milostivé, jsme novými, vymýšlenými těžkostmi nad křesťanský způsob obtěžováni. Kterýchžto ve veliké chudobě jsouce postaveni, nemohouce snášeti naříkající a plačící k V. H. Mti se utíkáme a za milostivou ochranu pro průchod spravedlnosti Boží prosíme, kteréžto skutečné obtížnosti V. H. Mti. v těchto formálních punktech specificirujeme a poslušnost poddanosti zachovati, nevykračujíce ex linea submissionis, slibujeme.“

Ku stížnostem odhodlali se Strážničané teprv, když jim hraběnka zasadila nejcitelnější ránu, odebravši městu privilegium vinného šenku. Tehdejší obyvatelstvo nemohlo obstáti bez prodeje vína, hlavního zdroje příjmu svého. Z Polska přijížděli kupci na víno strážnické; 20 bednářů mělo v těch letech dosti práce, kde dnes se uživí sotva jeden.

Dřívější majitelé osvobodili postupně všecky domy na náměstí i v Zákostelní ulici od povinnosti šenkovati panské víno, spo-

kojujíce se s malým poplatkem; na ostatní domy připadala dosti nepatrná míra vína panského. Šlo zajisté víno i v městě samém hodně na odbyt, pili je Strážničané statečně po celý rok; poctivý cech soukenický učinil bohumilý slib, že mistři poctivého řemesla soukenického, ve svaté době postní nebudou piti jiného truňku, nežli vína strážnického, jež jindy zakusovali masem, v postní době bílými houskami.

Ustrašení Strážničané, nemohouce předložených privilegií od hraběnky dostati zpět, obrátili se v tísni své na hrabata Ferdinanda a Rudolfa Magnisa, kteří se dožadovali pomoci úřadů pro nehospodářství hraběnčino, aby zachován byl majetek rodinný.

Na stížnost jejich nařídil císař tribunálu v Brně, aby vyslána byla do Strážnice kommisse na vyšetření příčin stížností a odstranění zlořádů na panství strážnickém. Předsedou kommisse byl hrabě Petřvaldský na Buchlově, členové její pánové Adam Karel Otislav a Košinský.

Když hraběnce bylo oznámeno úředně, že kommisse přijde do Strážnice, snažila se všemožným způsobem, aby zmařila zakročení kommisse. Tu jí nebyl některý člen kommisse po chuti, jindy oznámila zas, že té doby, kdy kommisse chce přijíti, nebude doma, jindy zase, že nemá ještě pohotově všech odpovědí, jichž kommisse bude žádati. Konečně však kommissařům došla trpělivost; listem ze dne 16. dubna 1679 oznámeno hraběnce, že kommissi nelze déle odkládati, poněvadž poddaní hrozí vzpourou. Příchod určen na den 15. května, a nařízeno poddaným v městě i na vesnicích, aby napsali stížnosti, které mají proti hraběnce, a předložili na prozkoumání a hraběnce na zodpovídání.

Na vyzvání to dodána kommissi ohromná spousta stížností plnicí sta archů; stěžovalo si město Strážnice, jednotliví občané, cechy řemeslnické, úřednictvo i služebnictvo zámecké, obce i jednotliví poddaní z okolních vsí.

Úředníci a služebníci, nemohouce déle snášeti příkoří, prchli do Skalice, kde pod ochranou bratří Magnisů byli bezpečni před zlomyslností hraběnčinou. Vyzváni byvše kommissí, aby se vrátili, poněvadž musejí složiti účty, odpověděli listem ze Skalice:

„My se nevrátíme, poněvadž nás paní hraběnka z reštů viní, které sama zavinila. Plat nám již po léta zadržuje, a kdybychom se vrátili, tedy by nás zajisté tak vyplatila, jako ona zvyklá jest a dříve s námi činila.

Děkujeme za tu velkou péči, kterou s námi slavný tribunál má, poněvadž však jeho první povinností jest starati se o hospodářství na zámku Strážnickém, ať tak napřed učiní, a potom páni uvidí, kdo vinen a kdo nevinen jest.

Vašemu ujištění věříme, nevěříme však ujištění paní hraběnky, a bojíme se jejího zuřivého hněvu a ukrutnosti. Těm slibům J. H. Mti my nevěříme, poněvadž vidíme a slyšíme, jak se daří služebníkům, kteří prchnouti nemohli. Že by za naší nepřítomnosti nepořádek v odvádění kontribuce vzniknouti mohl, tomu nevěříme, poněvadž již po několik roků nás paní hraběnka ke složení účtů ani nepřipustila. Podle toho žádáme, aby nám to naše přinucené uchýlení a zde zdržování za zlé vykládáno nebylo, nýbrž milosrdnou láskou hnuti, utrpení nad námi nešťastnými officírami, kteří jsme zdraví a jmění pozbyli a naposled snad žebrotou živi býti musíme, míti ráčili; V. Mti ve známost uvésti jsme si umínili, že se do takových těžkostí navrátiti nechceme, nýbrž zde počty naše zhotoviti a tam, kde náležeti bude, odvésti a ze všeho právi býti chceme, leda by se jináče na Strážnici změnilo, tak k navrácení hotovi budeme . . ."

Strážničané na prvním místě stěžují si kommissi, že jim hraběnka odebrala vinný šenk, táží se, z čeho platiti mají císařskou a panskou kontribuci, nemohou-li svého vína šenkovati? Pro neplacenou kontribuci vzala hraběnka Strážničanům 38 beček vína, uvalila na město exekuci a přinutila občany, aby vydržovali 9 mušketýrův a 3 dragouny, které hraběnka platiti povinna byla ze svých důchodův.

Zakázala Strážničanům veškeren přespolní obchod; kdo chtěl něco prodati jen do sousední vesnice, nemohl toho učiniti bez hraběnčina svolení, které si dala dobře zaplatiti.

Svobodná pole, z nichž nebyli povinni robotou, zakázala prodávati, nutíc k robotám dosud nebývalým.

„Měli jsme", píší, „po 4 až 5 koních o dobré zápřeži, však neustálými formankami, ku kterým nás hraběnka nutí, všichni jsme o koně přišli. Nutí nás, což se rovněž našim obdarováním příčí, všeliké práce v zámku vykonávati a něco konati, co se poctivému člověku konati nesluší. Ač jen dva hlásné v zámku vydržovati povinni jsme, musíme nyní po řadě vartovati. Když dobytče uhynulo, musíme rasovi pomáhati, a ještě purkmistr pečetí potvrditi musí, že dobytče dobře zahrabáno jest, čehož před tím nikdo po nás nežádal.

Když jsme v roce 1673 (po smrti hraběte) poníženě žádali, aby paní hraběnka stará naše privilegia nám nebrala, odpověděla nám tím, že před našima očima purkmistra do pút zakovati dala, syndyka na předměstí na pranýři státi nechala. Když vpádem uherských rebellantů fára vypálena a zničena byla, vykázala hraběnka děkanovi byt v jednom

z panských domů na náměstí, my pak ročně 20 zl. bytu platit jsme musili."

Jinde i páni musili platiti na tureckou vojnu, Strážničané odvedli ze svých důchodů 200 zl., hraběnce zaplatili 50 zl. „diškrece" za cestu do Vídně, kam odjela, slibujíc jim, že jim vymůže úlevy na kontribucích válečných.

Mnozí sirotci po velikém bití na svém zdraví učiněni jsou žebráky, někteří od dlouhého sedění ve vězení postoupili smrt, a jiní ještě větších trestů se obávajíce, utekli z města.

Mariána Pekařka zaplatila za syna, o němž od 10 roků neslyšela, 40 zl. pokuty; manželi vzaty 2 bečky vína.

Jakub Vajčner byl dán do vězení, ve kterém seděl 12 měsíců, k tomu třikrát byl bit holí, na poslích utratil 5 zl. a teprv se vyplatil 60 zlatými, poněvadž sestra jeho manželky utekla ze zámku.

Janu Chládkovi vzaty 2 bečky vína, poněvadž po vyjití freimarku naléval ještě víno.

Pavel Straka měl zaplatiti 3 tolary pokuty za koně, kterého dráb zajal na panské louce; Straka sehnal jen tolar jeden, prodány mu za trest 2 koně, z čehož sobě hraběnka vzala 2 tolary pokuty. Straka byl rychtářem a řezníkem; když kdysi nedodal masa do zámku, byl „do pút zakován", posazen na osla, s osla uveden do věže. Bratra Matúše Straku vyhnala hraběnka ze statku na pusté,[1]) poněvadž v pravý čas nepřišel na zámek.

Karel Kayser musil bráti týdně až 8 beček panského piva, kterého arciť nemohl vyšenkovati: pivo skysalo, z čehož Kayser za 2 roky utrpěl 56 zl. škody.

Utopil-li se rybář některý, zaplatili ostatní rybáři zaň pokutu, ryb však stejný počet do zámku odváděti musili i dále.

Janu Malátovi vzali vojáci násilím syna na vojnu, začež otec seděl 5 neděl ve věži a musel svésti 20 kop obilí s pole, čeledín jeho mlátil do úpadku v panských stodolách a na noc odveden do zámeckého žaláře.

Žena Petrova, která utekla ze zámecké služby, seděla do večera na trlici.

Bartek Kudlík šel s několika druhy bez hraběnčina dovolení do Nikišpurku[2]) na pout, začež každý zaplatil půl druhého zlatého pokuty.

Václav Zajíc vartoval panské plátno při bílení; poněvadž se plátno po bílení srazilo, dal 2 zl. pokuty.

Pavel Hořák byl panským hajným a měl pod opatrností panské štěpnice; když se r. 1677 v panských štěpnicích neurodily trnky, dal pokutu, noc a den za trest ve Veličce pod panskou štěpnicí vyseděl ve vodě.

---

[1]) Vypálené stavení, jichž tenkrát ve Strážnici bylo několik set.

[2]) Mikulova.

Václav Otrubecký nesl od hraběnky psaní do Velké; poněvadž nepřinesl odpovědi psané, nýbrž toliko ústní, dostal za cestu bití a dal 1 zl. pokuty.

Jan Naymon přešel přes Tečelec (Moravu), aby si ušetřil poplatku za převoz, za to dal 12 zl. pokuty

Řezník Jan Malenovský nechtěl již provozovati řemesla, leč hraběnka, aby ho přinutila k řemeslu, kázala mu vzíti jedinou krávu.

Za vartování Martina Ostravského uteklo služebné děvče ze zámku, začež Ostravský drábem panským tak zbit, že jistě by byl ztratil život, kdyby se nebyl dal katu léčiti.

Pavel Studentský sloužil za převozníka na panském přívoze a dostával týdně 2 krejcary mzdy; ze služby takové upadl do dluhů, začež pracovati musil 14 dní v panských stodolách.

Jura Kašický vozil dřevo na šance u zámku, kdysi zapomněl kus dřeva na voze, začež musel zaplatiti 2 zl. 12 kr. a dáti bečku vína.

Řezník Jan Žák chodil pro maso do Skalice, protože ve Strážnici nebylo možno dostati masa; co dal za maso, zapisoval si na cedulku; když si s cedulkou přišel pro výplatu, hraběnka cedulku spálila a Žáka mušketýry kázala vyhoditi ze zámku.

Jindy nemoha opatřiti brzlíku, byl na „place“ tak bit, „až se z něho krev spustila; na takové bití paní hraběnka z okna se dívala. Jeden mušketýr bil, a druhý se díval, dobře-li sází, a kdyby dobře nesázel, aby ho mušketýr zase tím kyjem stloukl, kázala“.

Václav Malík pustil robotníky z rybníka Tvarožno-Lhotského na 2 svátky domů, začež potrestán nemilosrdně.

Jan Ospalík omýlil se při zapisování vinného desátku, vynechav 1 osobu, za omyl dal vědro svého vína. — — —

Tuším, že ani Ospalík ani panský úředník ani písař nebyli slavnými počtáři; měli-li sčítati desátek, vymlouval se Ospalík, že neumí tak těžkého počítání. Čítal tudíž napřed panský úředník, potom panský písař; každému z nich „vyšlo“ při sčítání něco jiného, dle mínění paní hraběnky — málo. Osudný omyl odstonal Ospalík.

Václav Kneyzl, fišmajstr, zaplatil 10 zl. pokuty, poněvadž v Tečelci pozdechali okouni.

Kdysi přijel hrabě Ferdinand Magnis do zámku, aby hraběnce domlouval; rychtář zaplatil značnou pokutu, že kočího s kozlíku nestrhl a tak nezabránil příjezdu hraběte.

Židé Strážničtí byli povinni, aby měli pohotově vždy určitý obnos drobných peněz, aby, kdykoliv potřebovala vrchnost, proměňovali jí peníze. Paní hraběnka také často si posílala měnit, „drobné“ odnesl služebník, pro „velké“ měl žid sám přijíti do zámku. Mnohý žid ani nedočkal, až mu dráb vyplatí všecky „velké“.

Doškáři stěžují sobě, že nadělali 938 kop došků, za něž nedostali nic; ševcům dávala mizernou kůži, aby z ní nadělali dobré obuvi, tkalci i řezníci si stěžovali, že trpí velkou škodu. Panský kuchař utekl,

kat jméno jeho přibil na šibenici, a vrátný mu za tu práci musil zaplatiti 36 kr.

Václav Pidlich dostal třikráte bití, poněvadž robotníci dříví u pekárny shazujíce, tropili velký hluk.

Ve Strážnici byly tři hospody, „kde pocestní, formani a soldati nakvartyrováni býti mohli“, z čehož obci plynul dosti značný užitek; hraběnka zavřela hospody učinivši hospodu z panského domu na náměstí.

Na konci ponížené prosby zaznamenán počet sousedův a sirotků, kteří pro nesnesitelné útrapy utekli ze Strážnice. Uteklo 90 sousedů — počet na tehdejší zubožený stav města zajisté veliký! Stížnost se končí slovy: „V těchto těžkostech postaveni, v našich privilegiích utlačeni, k slavnému tribunálu se s ponížeností utíkáme, pro průchod spravedlnosti boží za rozeznání křivd všelikých a dopomožení spravedlnosti pro Boha prosíme, abychom my i potomci naši tak jak od starodávna v tom zachováni býti mohli.“ (Strážnice 24. pros. 1678.)

Na vyzvání kommisse podali též poddaní všech obcí panství strážnického stížnosti své pánům kommissařům.

Lideřovští stěžují sobě, že obtíženi jsou robotami, jakých nebývalo za předešlých pánů, nuceni jsouce v některém témdni až 6 dní pracovati na panském, ku pracím vlastním neděle a svátků užívajíce.

Kněždubský hajný byl „zavřitý“, poněvadž potok Jiříkovec za parného léta vyschl, a hajný tudíž raků do panské kuchyně nemohl dodati.

Do té doby platily okolní vsi za právo, jež jim bylo zaručeno privilejem žerotínským z roku 1506, že si v panských lesích bráti smějí dřevo ku stavbám domovním, ročně po 2—3 slepicích a měřici ovsa; hraběnka mimo tento starodávní poplatek žádala peněz za odebrané dříví.

Všichni venkovští poddaní povinni byli dvakrát v témdni bráti sýr ze dvora strážnického, který platili draho, polovici však musili zahoditi, poněvadž byl nepotřebný.

Kvašené „oharky“, jež dříve ze zámku brali jednou do roka, nyní byli povinni bráti třikrát a platiti hotovými.

Z jednoho sirotka platili vesničané dosud po 3 groších, hraběnka zvýšila poplatek na 15 grošův.

Neurodilo-li se ovoce, musili se Lideřovští rozejíti po celém kraji, aby nakoupili ovoce na sušení, poněvadž ho jistou míru, stůj co stůj, musili odvésti.

„Není pamětníka“, píší Lideřovští, „aby u nás řeznická jatka byla bývala, nyní pod ročním platem řezníka vydržovati musíme.“ I žida jim hraběnka vnutila do obce, aby prodával kořalku, kterou musel bráti z panské pálenice. Pivo brali a rozdělovali po 7 až 14 mázích

mezi sebou; z piva stal se brzy ocet. Když pak měli platiti, obávajíce se trestu, vypřahovali dobytky z vozův a prodávali, aby zaplatili dluh. Dobytek v panském dvoře strážnickém hynul nákazou morovou: co zůstalo na živu, odehnáno do Lideřovic, rozděleno do stájí, fojt lideřovský za každý uhynulý kus dobytka potrestán značnou peněžitou pokutou, a Lideřovští zavlečenou nákazou připraveni o dobytek. Lideřovští konali formanky vrchnosti do Brna, Olomouce a Vídně, začež dostávali dříve mírný plat, nyní i nocleh platili ze svých kapes.

Tvarožno-Lhotští naříkají, že vědro vína panského odbírati musejí za 1 zl. 20 kr., což nikdy před tím nebylo slýcháno

Petrovští se zřekli i obecní krčmy, hraběnka však zakázala jim prodávati vlastní víno. Jako dnes, tak i tenkrát již Petrovští pilně pletli vrbové košiny; nejeden zaplatil značnou pokutu, že v roubanicích nařezal proutí.

Úpěnlivě prosí pány kommissaře, aby zbavili je nakvartýrovaných vojáků, kteří nekřesťansky si vedou v dědině, lidi honí po hůrách, fojta, není-li jim po vůli, zavírají do sklepa. Kdyby trápení toho nemohli býti zbaveni, prosí, aby jim na kvartýr dodáváni byli vojáci jazykem moravským mluvící, aby jim alespoň rozuměli, čeho sobě žádají.

Poníženou prosbu svou končí: „Pro živého Boha prosíme, račte ty divoké soldaty od nás chudobných lidí vyzdvihnouti, neboť jestliže v tom zastáni nebudeme, obstáti nemůžeme, začež v modlitbách svých pánů kommissařů vždy pamatovati budeme."

Radějovští si stěžují do těchže nesnází, zvláště však naříkají, že se jim nyní za žádnou práci nedostává platu.

Mýtný utekl z mýta, maje zaplatiti třikrát tolik, kolik byl vybral za rok.

Velečtí velkou škodu utrpěli nakaženým dobytkem ze dvora strážnického dohnaným.

Novo-Lhotští měli od bývalých pánů osvobození od braní sýra, piva, „oharků" a kořalky. Nyní vše musili bráti, při čemž největší škody trpěli na sýru, jelikož sýr, než ho donesli do Nové Lhoty (8 hodin cesty), smrděl, že ho musili zakopati.

Suchovští přišli o požáru „tatarském" o veškery své privileje; nemajíce nyní listin, jimiž by výsady své mohli dokázati, byli přidržováni ke všem povinnostem jako ostatní obce.

Všecky obce podaly stížnosti pánům kommissařům a odepřely vrchnosti veškeru poslušnost. Hraběnka jim nemohla se svými mušketýry tak lehce na kůži, mimo to poskytovala jim ochrany blízkost uherských hranic v největší nouzi.

Úžasný jest počet poddaných na vesnicích a sirotků, kteří utekli; z některých obcí 40, 50 až 60 osob zanechalo majetek, z něhož vyplývaly jim nouze a trýzně, hledajíce na uherské straně úlevy a svobod větších.

Stížnosti poddaných předloženy též hraběti Rudolfovi Magnisovi s uctivým odůvodněním, že nelze déle snášeti příkoří, aby i hrabě se přimluvil za ubohé poddané u pánů kommissařův a je svou mocí přiměl k řádnému vyšetření.

V podání tom však jest obsaženo více než prosba. Znaliť Strážničané poměr hraběte Rudolfa k hraběnce Kateřině ze Žďára i byli přesvědčeni, že budou jednati v zájmech hraběte, pohrozí-li všeobecnou vzpourou a vrchnosti odeprou poslušnost.

Kommissaři předložili stížnosti hraběnce, aby je zodpovídala. Nedbajíc kommisse obžalovala hraběnka oba bratry hrabata u císaře, že proti ní popudili poddané, svedli k neposlušnosti, jakoby byli pány strážnickými.

Poddaní jsou jí divokou zvěří, kterou nutno krotiti, aby nezbujněli, hraběnka v nich vidí souhrn všech neřestí a nectností, nemohouc ani pochopiti, proč páni kommissaři na jejich stížnosti berou ohled. Co učinila, vše učinila z křesťanské lásky, starajíc se především o duševní blaho svých poddaných. S toho stanoviska vysvětluje bod za bodem, kde však stížnosti nelze odbýti pokrytectvím, dovozuje, že byla uražena, a že jí tudíž právem náleželo potrestati zpupnost selskou.

K žalobě strážnického purkmistra, jehož si na složení přísahy zavolala na zámek a 3 dny věznila, odpovídá, že purkmistr opilý na zámek se dostavil. Obávajíc se, aby přísahou ve stavu nepříčetném složenou, duše své neposkvrnil, podržela ho tak dlouho na zámku, až by vystřízlivěl a při dobrém rozumu přísahu složiti mohl.

Že sýr a jiné potřeby na dvoře strážnickém poddaní bráti musí, tím hraběnka jim jen zvláštní milost prokazuje, sice by sýr z roboty do vzdálenějších ještě osad rozvážeti povinni byli.

O nějaké krutosti, o ukládání robot ani mluviti nelze; poddaní jsou prý to, kteří hraběnce křivdí. Suchovští, když do zámku dřevo vezou, na vůz naloží 16 polen, vymlouvajíce se, že více neuvezou; do pluhu zapřahují po 2—3 párech koní a volů; těžko prý rozhodnouti, kdo je loudavějším v práci, zda robotníci či zapřažení volové. Do panské práce posílají poddaní místo lidí dospělých malé dítky, páni kommissaři mohou se očitě přesvědčiti, že panské pole stojí nejhůře.

Mají-li poddaní odváděti obilní desátek, nejprve doma přemlátí obilí a přemlácené mlátí pod dozorem drábů v panských stodolách, snadno se tudíž páni kommissaři domyslí, jak vypadá obilní desátek z takového obilí.

Z nesnášenlivosti a z nedostatku lásky k bližnímu vyhnali Sudoměřští a Petrovští žida, kterého tam hraběnka usadila, čímž se milostivé vrchnosti sprotivili a zasloužili trestu."

Páni kommissaři, obdrževše hraběnčiny odpovědi, uvedeni byli do nemalých rozpaků, jak rozhodnouti při. Na jedné straně zubožený

lid, jehož stav předchozími nehodami přímo se stal zoufalým, lid, jenž nemínil déle snášeti břemen nezákonných, nemoha ani berním zákonným učiniti zadost. Dohnáni do krajnosti, osmělili se vysloviti dosud neslýchaná slova z úst poddaného: neposlušnost, úpor, vzpoura. Za zuboženým lidem stáli dva šlechtici, již stížnostem poddaných v očích kommissařů dodávali náležité váhy.

Že se strany hraběnčiny stalo se hrubé porušení práv vrchnosti, o tom páni kommissaři ani chvíli nebyli na pochybnostech, byli to však přece jen „sedláci", kteří stížnosti své dali do rukou jejich; věděli o nich, že jsou zvyklí, aby se na ně nakládalo; naloží-li se trochu více, budou se nějaký čas vzpírati, konečně si však přivyknou. Kam a ke komu by šli pro ochranu? Paní hraběnka byla proti poddaným, a cesta do Vídně k trůnu panovníkovu byla zavřena ubohému rolníkovi. Na druhé straně hraběnka, šlechtična. Nejednali by proti svým vlastním zájmům, kdyby poddaným, na Strážnicku dali za pravdu? Nedělo se na statcích jejich totéž anebo podobně? Co by následovalo, kdyby se rozneslo po kraji, že strážničtí poddaní zvítězili nad vrchností? Zlé příklady kazí dobré mravy; co dnes vykonali poddaní strážničtí, o to by se zítra mohli pokusiti i Buchlovští.

Vytáčeli se páni kommissaři, jak mohli, posílali do Vídně psané relace, vymohli hraběnce posádku několika mužů, která chrániti měla hraběnku proti poddaným. Posádce se asi též na zámku valně nelíbilo, zapřisaháť hraběnka hejtmana, aby posádku udržel na zámku, jsouc přesvědčena, že poddaní čekají jen na okamžik, až odejde posádka, aby přepadli zámek.

Z Vídně přicházeli odpovědi na podání pánů kommissařův s napomenutím, aby se hraběnka postarala o lepší hospodářství, k poddaným chovala se milosrdně, o čemž však poddaní od pánů kommissařů dlouho neobdrželi zpráv.

Hrabata Magnisové, vidouce nerozhodnost kommissařův, kteří rozepři neustálými relacemi psanými prodlužovali do nekonečna, zatím, co nehospodárnost hraběnčina panství přiváděla v nic, sami přednesli stížnosti své i poddaných ve Vídni, viníce hraběnku, že na nezletilém synu svém vylákala úpisy na poslední jeho majetek, že složiti nechce účtů jako poručnice a že nešetří práv poddaných svých.

Na naléhavé žádosti obou bratří ustanoven hrabě Rudolf Magnis spoluporučníkem nezletilého hraběte Josefa Magnisa. Aby pak na správu statku lépe mohl dohlížeti, usedl na zámku strážnickém. Hraběnka také ihned změnila jednání své ku poddaným, slibujíc městu i okolním poddaným písemně, že nikoliv paní, nýbrž matkou jim chce býti.

Slibem tím upokojili se poddaní, užívajíce klidu k nejnutnějším opravám zpustlých svých domův a polností. Již r. 1683 opustil hrabě Rudolf Strážnici, nastoupiv jako císařský důstojník službu válečnou.

Hraběnka zbavena jsouc dozoru, přestala býti matkou a byla opět paní.

Strážnice trpěla dvojnásobně; od Vídně najížděly divoké zástupy Turků, Kumánů, uvnitř lidé souženi neúprosnou paní.

Listem ze dne 24. srpna 1684 stěžují sobě Strážničané:

„Kterak my ubozí lidé minulého léta 1683 od rebellantů uherských a Skaličanů, že jsme s nimi držeti a jim holdovati nechtěli, po dvakrát vyplundrováni a vypáleni jsme, tak že až posavad větší díl z nás ani nejpotřebnějšího obydlí sobě postaviti nemůžeme a s tou největší nouzí a těžkostí se živíme, však přece V. H. Milost po nás různé platy požaduje, které my nejsme v stavu platiti.

A protož račiž V. Milost nás ubohých lidí se ulitovati a ty platy z milosti odpustiti, abychom s našimi ženami a dítkami živi býti mohli, naše grunty zvelebiti mohli, odkudž bychom potom do panských důchodů též platy odváděti mohli. Naše od rebellantů spálené domy chceme postaviti, kdyby nám milostivá paní alespoň polovici platu pasírovala.

Na těch nových domích i komíny sobě postaviti chceme, jak nám milostivá vrchnost poručila, jak jen stálejší časy budou, aby se nám nebořily, kdyby vyschnouti nemohly. Ti, kteří již komíny postaveny mají, dávají je čistiti a zametati, o čemž purkmistr již zprávu podal; kteří pak na domech svých dosud komínů nemáme, dobře proti ohni opatřeni jsme, i taky čelesna jsme pěkně vyčištiti dali.“

Však ani slib, že „čelesna pěkně vyčistiti dali,“ nepohnul hraběnkou k milosrdenství, srdce její se stává stále zatvrzelejším i viní Strážničany, že způsobili vpád rebellantů, čímž jí vzešla mnohem větší škoda než poddaným. Podezřívá je, že srozuměni byli s rebellanty, s nimi drancovali a s vrchností neměli útrpnosti; v ničem prý neposlouchají vrchnosti své, stavby domů, ač dostali dříví z panských lesů, si nehledí, jen neustále reptají proti pánům svým.

Proti hroznému obvinění, že by byli zavolali rebellanty do města na zkázu panství, ohrazují se Strážničané listem, v němž píší:

„S rebellanty uherskými jakživi jsme ani pomyšlení neměli držeti, že dvůr panský a v městě 241 domů vypáleno jest, pro věrnost milostivé vrchnosti zachovanou se stalo, když jsme s nimi držeti nechtěli a v zámku milostivou vrchnost jsme bránili, chtíce raději všichni od jejich rukou zahynouti, než se jim podati. Rebellanti to učinili, co nejen celému kraji hradištskému, ale celému markrabství moravskému dobře povědomo jest; že město hned v začátku, když ještě v zámku žádných vojáků nebylo, jsme i potom jeho vartovali a bránili, a kdyby sousedi z města nebyli přispěli a bránili, nejen dvůr již od rebellantův uherských zapálený i povodník již hořící jistě do gruntu byl vyhořel.“

Ochránce hrabě Rudolf se nevracel s vojny, hrabě Ferdinand odejel do Prahy, poddaní měli sice v rukou různé listiny od pánů kommissařův i od hraběnky, nebyly však jim platny. Ještě jednou pokusili se Strážničané srdcelomným nářkem pohnouti paní k milosrdenství, odevzdavše jí jmenem celé obce a všech poddaných přání k Novému roku 1686. List jest poslední prosbou lidí k zoufalství dohnaných.

„Vysoce urozená Paní, Paní Hraběnko!
Paní, Paní milostivá a dědičná!

Se šťastným nastávajícím novým rokem všechno dobré podle duše i těla dle přání V. Mti vinšujeme s největší ponížeností předstupujíce, pro Pána Boha za odpuštění žádáme, že tak často memorialy V. Mti velké zaneprázdnění činíme, vede nás k tomu hlad a nouze, veliké utrpení a hněv V. Mti na nás vzbuzený, abychom jej poníženou prosbou ukrotiti mohli; jakožto děti k matce své rozhněvané se utíkají, tak my k V. Mti pamatujíce při slavné kommissi na velice vznešené přislíbení, že neráčíte paní, ale matkou naší milostivou býti.

Ačkoli jsme V. Mt rozhněvali, navracujeme se jak jsme paní a matku naši milostivou již jednou pro Boha a pro milosrdenství boží, podruhé pak pro Krista Pána a pro jeho svatých pět ran prosili, nyní po třetí padajíc před V. Mtí na kolena po druhé a po třetí pro Pána Boha, pro milosrdenství boží a pro jeho svatých pět ran nepřestáváme prositi, aby se nás ráčila ulitovati a nám v platech uleviti ráčila.

Račte milostivě uvážiti, že mnohý z nás od úst kus chleba s pláčem si odtrhuje a s tím největším soužením sotva že kontribuci dáti může. V každém druhém domě nemá hospodář s dětmi a s manželkou chleba, ani sobě rady a pomoci neví, jestli smilování napřed od Pána Boha a potom od V. Mti nebude; kteréžto smilování jestliže najdeme, jednomyslně připovídáme a chceme v chrámu Páně na svá

kolena před umučení Krista Pána padnouti, pro jeho svatých pět ran prositi, aby na tomto světě V. Mti časné požehnání dáti a při smrti, když od V. Mti počtu požadovati ráčí, ve své nejsvětější rány přijmouti, za to do slávy věčné přivésti ráčil, nyní v moc boží a nás pod milostivou ochranu poroučejíc, milostivé odpuštění sobě vyprošujeme a zůstáváme V. Mti věrní a poslušní poddaní a celá obec města Strážnice."

Zdá se, že ani list tento nepohnul hraběnkou; teprv až rozzuřený lid na potkání hraběnku obsypával nadávkami, že po týdny jíti nemohla do kostela ani ze zámku, až celá posádka a služebnictvo uteklo ze zámku, zanechavši paní s dítětem samotnu, až hrozivé zástupy venkovanův i strážnických obyvatelů po celé dny před zámkem se dožadovali vpuštění do zámku, v noci takový hluk působíce, že hraběnka pro lomoz a strach nemohla ani spáti, když skutečně život její i dítěte byl ohrožen, sedláci z valů zámeckých do oken volali hrozby své, zprvu skrytě, později veřejně, s různými zbraněmi k zámku doléhajíce, uznala hraběnka, že učiní nejlépe, když za noční tmy opustí zadní branou přes pusté hatě zámek a odebéře se na místo bezpečnější. Odjela do Prahy, kde též zemřela.

Lid se upokojil po odchodě hraběnčině, nastaly na dobu krátkou časy klidnější.

Pokus strážnických poddaných, svrhnouti se sebe těžké jho poddanství, zřejmě vystoupiti proti utlačovateli, nebyl za doby této případem ojedinělým. I v jiných krajích rodily se hlavy, v nichž vznikla myšlenka, že by snad býti mohlo jinak; myšlenka zůstala myšlenkou, skutek některých blouznivců se ztratil jako krůpěj v písku. Očista z hlubokého ponížení žádala větších obětí. O čem poddaní na panství Strážnickém snili ku konci 17. stol., stalo se skutkem teprv za 100 let.

Řád církevní kunštátskomeziřický z r. 1576.

Podává František Snopek.

Probíraje se vybrakovanými akty knížecí arcib. registratury kroměřížské, nalezl jsem mezi jinými listinami důležitosti nemalé také snesení kollatorův a duchovních vyznání augšpurského panství Kunštátského a Meziřického ze dne 25. října 1576. Tento akt není sice nikterak nový, vždyť o něm dávno již se

zmínil Dr. Antonín Gindely v „Geschichte der böhmischen Brüder“, ve sv. II. na str. 251., obšírněji pak roku 1896 promluvil o něm Dr. Zikmund Winter v II. sv. svého „Církevního života v Čechách“, na str. 358., ale pro nevšední zajímavost obsahu i formy, ba i po stránce kulturní zasluhuje vší měrou, aby byl uveřejněn celý.

Známe několik řádů církevních, luteránských i kalvinských, napsaných v našich vlastech. Nejstarší jest asi tištěný v Prostějově r. 1558 (pana Vojtěcha z Pernštýna). R. 1576 vydal svůj řád Pavel Kyrmezer, děkan v Uh Brodě, r. 1577 pan Jaroslav ze Smržic na Kostelci nad Černými lesy svými úředníky svému kněžstvu, r. 1578 pan Zdeněk Říčanský z Říčan „svým kaplanům“, r. 1583 nástupce Kyrmezerův Dr. Pavel Pressius, dle něhož roku potomního duchovní panství světlovského, veselského, strážnického a slavičínského ustavili svůj. Hynek starší z Vrbna na Bruntále, Koldštýně a Bystřici vydal (německy) řády tři, a to z 29. října 1584, z 5. března 1591 a konečně se svými syny 29. října 1592.[1]) Též na panství rytíře Přecha z Hodějova na Milívsku měli duchovní svůj řád z roku 1597.

Řády tyto pocházely od jednotlivých osob duchovních, které chtěly rozšířiti svou moc na jiné, většinou pak od kollatorův samých, kteří by byli rádi dělali biskupy na svých panstvích, a to nejenom na farách podobojích, nýbrž i na takových, jež od starodávna byly katolické. Kněží kališných řádně svěcených byl nedostatek, zvláště protože Pražský arcibiskup se zdráhal světiti kandidáty podobojí. Na fary kališné byli ustanovováni tedy duchovní luteránští, zřízení v Němcích. Ale ani u katolíků nebylo mnohem lépe. Z tuzemců málo kdo šel na kněžství, i bývali přijímáni kněží z dioecesí sousedních, uherských, polských, ba nezřídka i z říše Německé, ovšem že nebyli to vždycky lidé nejlepší; také kandidáti stavu duchovního namnoze byli cizinci, což dosvědčují prameny posud zachovalé.

Na Kunštátsku dlouho se držel utraquismus neporušený, až Hanuš hr. z Hardeka jal se šířiti lutherství a proto pomýšlel na organizaci kněžstva.

Vizmež, co o tom praví Dr. Winter.

---

[1]) U J. Ign. Středovského, Apographa Moravica, tom I. pag. 90. sequ. Rukopis v kn. arcib. knihovně kroměřížské.

Roku 1576 pozval hrabě kněze k paní Aleně, vdově po Berkovi na Meziřiči. Byli přítomni též Hynek a Václav z Valdštejna. Kněží bylo jedenáct, prý také jeden „starý prošťák v tchořové čepici". Kněz hraběte z Kunštátu radil, aby se snesli o jednotném učení, ale v první schůzi bylo víc hádání nežli kloudného jednání; dali prý se do hádky a svády o korouhve a obrazy. Kněz Bartoš Pichanský prý je upokojil na konec, řka: Páni praelati, na čem se pozastavujete, poněvadž obrazové a korouhve k ničemuž nejsou, proč to trpíno býti má? Však věci figurné konec vzaly skrze Krista.

V té schůzi řád církve meziřické a kunštátské nebyl ustanoven; zdejší kněží o málo později přijali řád, jenž měl zabírati všechen kraj olomucký a brněnský.[1]) Stalo se to ve čtvrtek před památkou svatých Šimona a Judy (25. října) 1576. O tomto řádě jest nám promluviti poněkud obšírněji.

V úvodě, který Dr. Winter úplně pomíjí mlčením, ačkoli zde se právě dovídáme příčiny, ze které byl konán sjezd, se naříká, že mnozí lidé duchovní i světští upouštějí od bázně boží, uchylujíce se od starých chvalitebných pořádkův církevních, zvláště pak se vytýká správcům církví, že nestojíce v dobrém řádě a poslušenství, dávají veliké pohoršení jednak svou nestálostí v učení, jednak nepříkladným životem. Taktéž se prý mnozí pozastavují, že správcové jejich duchovní více hledí si svého zisku, nežli služby církve boží a za mizerný groš opouštějí své ovečky, jinam odcházejíce, kde mají větší důchody, čímž nejenom sami jsou v potupě, ale i jiní, svých povinností více dbalí služebníci. Boha tím k spravedlivému hněvu popuzují, lidi dobré vůle urážejí a zarmucují, mdlí pak a nestateční z nepříkladného života svých správcův a nejednoty v učení se horšíce v potupě mají i pobožné služebníky slova, za to nepřátelé utrhajíce straně radují se z toho.

I usnášejí se vrchnosti o listině podepsané jakožto kollatorové se spolupodepsanými učiteli slova božího, že nastoupivše do šlepějí svých předkův, přetrhnou takové zlé a zároveň žádají svých přátel a jiných učitelův, kteří se také přiznávají ke konfessi augšpurské, aby se s nimi sjednotili i v té věci.

Snesení sjezdu meziřického rozvrhnouti lze na dva díly: v prvním, ovšem nikoli bez souhlasu kollatorů, vyslovují starší

[1]) Až sem dle Wintra na str. 358.

správcové svá přání, v druhém pak se kollatorové uvolují k jistým závazkům ku kazatelům a jejich rodinám.

Předně si přejí starší správcové, aby rozmnožena byla místa kazatelská, aby jim dáni byli v blízkých místech pomocníci jednoho smyslu s nimi, kteří by jim v čas potřeby byli pomocni radou i prací;

2. k ochraně jejich a jiných duchovních aby zřízeny byly osoby rodu panského a rytířského v kraji brněnském a olomuckém, které by se jich ujímaly aniž jim dopouštěly blížiti;

3. vyslovují přání, by kollatorové superintendentům nikoli z povinnosti, ale pro zachování dobrého řádu v církvi ponechali moc, ustanovovati kazatele života ctnostného;

4. kazatelé ať kollatorům i starším povinni jsou se zavázati, že budou učiti nejináč, než co obsaženo ve známé konfessi augšpurské z r. 1530, a lidem svým svěřeným dobrý příklad dávati i se svými rodinami;

5. ať se kazatelé nevkládají do světských věcí, „aby jednou nohou na kazatedlnici a druhou na rathouze státi se nezdáli";

6. s lidem ať jednají vlídně a přívětivě, „neboť nejednou se prý přiházelo, že někteří zle užívajíce ochrany a lásky kollatorův ve správu světskou se vtírali a k sprostnému lidu zuřivě a hanlivě se chovali, že mnohé mdlé od sebe od zpovědi i jiných služebností církevních odstrašovali";

konečně 7. kazatelé ať se nehýbou z far svých o své ujmě; jestliže by kdo složiti chtěl svůj úřad, dostaviž se před starší správce, přijmiž jejich napomenutí, po případě podstoupiž i trest od nich vyrčený i tehda, kdyby to byl trest na životě nebo vyloučením.

Za to kollatoři se zavazují:

1. ochrannou ruku držeti nad příkladnými služebníky slova i nad jejich manželkami i dítkami a jich neopouštěti, také jejich napomenutí přijímati v duchu tichosti;

2. že po smrti kazatelův nebudou sahati na jejich statečky, manželky a dítky, nýbrž dají jim, co jim až do smrti kazatelův spravedlivě přísluší, však zapraviti se mají z pozůstalostí dluhy zbylé po zemřelých;

3. slibují manželkám jejich i dětem, že jim až do jisté doby poskytnou slušný byt, nikoli však na faře, a že jim bude volno usaditi se na jejich statcích, nebo se odebrati jinam;

4. připovídají, že nebudou bez vědomí a uvážení starších správců sami fary kazatelům vypovídati a že budou nahodilé snad stížnosti na starší vznášeti a soudu jejich podrobovati;

5. byli-li by na okolních statcích správcové zdravému učení odporní, že budou jednati s kollatory, aby jich netrpěli a poradí jim o pobožných;

6. že se nebudou zastávati takových, kdož by pro neposlušnost byli vyloučeni staršími, ani jich podporovati;

7. že budou poddané k tomu míti, by rozpustilostí se vystříhali a dvakráte v roce vydali před správcem počet z víry své.[1]) Za to správcové budou povinni vybízeti k modlitbě lid sobě svěřený v obyčejný čas i mimo něho;

8. ordinace nebo potvrzení kněží ať se děje s radou kollatorův tam, kde jest dobrý řád a pobožnost. Předem kandidáti

---

[1]) Toť způsob visitace, jakou dle Wintra (str. 615) nařizuje evangelická agenda, r. 1582 v Lipště tištěná. Nebylo mi lze zpytovati, kdy a kde vznikly takové visitace ani v jakém snad spojení jest v té věci agenda se sjezdem meziřickým. Farář byl, dí Winter, povinen, aby dvakrát za rok oznámil osadě visitaci, vrchnost světská měla mu přidati úředníka svého, v městě mohl také vybrán býti k tomu „podstatný literát". V určitý čas hospodáři městští měli se sejíti na radním domě, vesničtí v rychtě. Úředník panský měl se ptáti osady, pilně-li farář vykonává své povinnosti, nedává-li pohoršení stran obžerství, smilstva, cizoložstva, her, lichvy, jsou-li svorni farář, učitel, kostelníci. Z toho patrno, jak veliké právo osobily si evangelické vrchnosti nad svým kněžstvem. Potom měl úředník ptáti se faráře na mravnost osady. Farář měl jmenovati, kdo smilník, kde „šlundry" a nevěstky, chodívají-li v které obci děvečky nočně na přástky, tančí-li se kde v noci, kdo kleje, která baba jest kouzelná, pohrdá-li kdo svátostmi, chodí-li kdo na pout, nosí-li kdo sůl, koření „k modlářům" na svěcení, protivil-li se kdo faráři, rozběhli-li se kteří manželé, je-li který hospodář, že vše propije a rodinu svou moří hladem, protiví-li se děti rodičům, jak se dějí pohřby, je-li kdo dlužen faráři, jak se chová učitel (rektor), dostává-li plat časně, kde na stavbách zádušních jest potřebí oprav.

Odpověďmi k mnohým otázkám neskončila se visitační práce. Potom znova měli býti svoláni na faru hospodáři, synové, pacholci a chlapci, jimž bylo nad deset let, a tu měl je farář zkoušeti před úředníkem panským. Stejně tak měl examen podniknouti s hospodyněmi, dcerami, děvečkami v druhé hromadě potom svolané. Examen se začínal od nejstarších k mladším. Kdo se vyhnul, tomu trest.

Tato evangelická visitace byla možna jen na vesnických kollaturách, a sotva ještě v některém poddanském městečku, a to asi jen tam, kde byly evangelické církve poněkud zřízeny; sebevědomí, pyšní měšťané takové visitace byli by nesnesli. Tolik Dr. Winter.

mají býti zkoušeni, jakého jsou ducha a jsou-li hodni. Nikdo nebudiž ordinován bez vůle starších a přes usnesení kollatorův.

Článek 9. týče se církevní censury knižné. Knihy se nemají tisknouti bez vědomí starších, jejichž jest povinností, přehlédnouti je před vydáním. Nalezlo-li by se tam něco „nehádného", ať to podají soudům vyšším. Vyskytlo-li by se něco nesnadného, že by bylo třeba rady hledati jinde, ať rozhodne některá vysoká škola, „kdež jest kollegium pobožných theologův", ku kterým se utekou starší s radou a s kollatory.

Shromáždění na sjezdě meziřickém ku konci ještě projevujíce naději, že Bůh nakloní i jiné k tomuto jejich „dobrému řádu", ustanovují, že šetřiti budou starobylých (sic) zvyklosti augšpurské konfesse v jejich celosti, napravivše, jestliže se v čem prve prohřešili, a končí modlitbou, by tento „začátek dobrý" se řádně ujal a byl jim ředidlem po celý jejich věk.

Toť jsou artikule sjezdové, jejichž účel načrtnutý v úvodě opakují ještě jednou: jak se mají kollatoři chovati ke svým duchovním a jak duchovní ve svém učení jednomyslni jsouce příkladným životem státi mají k svěřenému lidu, zvláště pak ku starším a vrchnostem.

Co do obsahu jest zajímavo, že sami luteránští starší vytýkají svým druhům nejenom nejednotu v učení, ale i neevangelickou rozpustilost a prostopášnost, uvádějíce jakožto příčinu toho, že nestojí v dobrém řádě, a nemajíce kázně neznají poslušnosti. Proto se klade veliká váha na jednomyslnost v učení dle známé konfesse augšpurské, na dobrý pořádek, poslušenství ku starším.

Snesení meziřické nevyniká ani uhlazeností slohovou ani správností mluvnickou. Zejména grammatik stane nad mnohým místem. Některé chyby a nedostatky mohly by přičteny býti na účet opisovačův, některé na účet dialektu,[1]) ale velikou většinou byly zajisté již v originále. Nebo s opisem starším (I.) současným celkem všade souhlasí druhý (II.), který podle písma i podle mluvy maličko změněné pochází s počátku sedmnáctého století; úchylky jsou řídké, ačkoli právě tyto úchylky jsou zřejmým důkazem, že opis II. není pořízen dle I., nébrž dle opisu zcela

---

[1]) Genitiv plur.: kněžích, instrumentál: kněžmi, nad s gen. životů, konstrukce: v jakémžkoli případných příčinách a pracech, atd., substantivum „přehlídnoutí", dativ: císaře Karlovi pátému atd.

jiného. Drsnost slohová a snad i mnohá chyba mluvnická má asi příčinu svou v nedostatečném vzdělání autorů řádu.

Z Dra. Wintra ještě dokládám, že tento řád měl urychliti splynutí podobojích s lutherány. Mimo okolí meziřické neřídil se jím nikdo. Dle Dra. Kameníčka se jím chlubili jen, ukazujíce Jednotě bratrské, že také mají organizaci.[1]) Že naň kladli váhu nemalou, vidno z toho, že jej dali tisknouti německy a latině roku 1581 ve Frankfurtě nad Odrou pod jménem formula concordiae jakožto „Srovnání mezi stavem panským, rytířským, městským v markrabství moravském, jaké řády v náboženství podle konfessí augšpurgské býti mají".[2])

Archaismy dosti četné činí smysl nesrozumitelným.

Otisk pořídil jsem dle opisu staršího, jenom tam, kde opis druhý zní správněji, dovolil jsem si úchylku, jakož i pravopis ovšem jsem zaměnil za nynější. Na nesrovnalosti a chyby upozorňuji v poznámkách

Počátek snešení křesťanského oumyslu.

Poněvadž všem vědoma jest věc, že v posledních a nejhorších časích světa tohoto již [k] skončení se schylujícího jak duchovního tak světského povolání mnozí lidé velice od bázně boží, starých pobožných a chvalitebných pořádkův církevních i světských se odchýlili, obzvláště pak někteří správu držíce nad lidem božím měli by je dobrým pobožným 5 a příkladným životem jako světlem předcházeti, zdravým učením slova božího pásti, ale nestojíce v dobrém řádu a poslušenství pro nestálost v učení a nepříkladné své neskrocené i neposlušné chování [v] veliké zhoršení církev boží uvozují, pročež předkem Pán Buoh k hněvu spravedlivému pobúzen bývá, ano i mnohých pobožných duochovního i svět- 10 skýho povolání lidí srdce nad tím nemalý úraz i zarmúcení trpí, nepřátelé pak naši z toho nám utrhajíce se radují, ano i tím nás zahanbujíce, když nám to před oči předkládají, že správcové naši více vlastního zisku nežli církve boží službu vyhledávají a pro malou kořist ovečky své rozpouštějí, k jiným, kdyžby lepší při nich vlnu a oužitek 15 znali, se obracejí, mdlá pak a nestatečná mnohých lidí svědomí, kteráž by sice zachována bejti mohla, zhoršujíce se nad takovým některých správců nepříkladných životů a roztržitostí v učení, v slovu božím, též

---

[1]) l. c. 369.

[2]) tamže, str. 368.

Řádek 9. II. omylem: provozují; 10. II. pobízen (sic) bejvá, nyní bychom napsali: popuzen bývá; 15. oba: když by místo: kdež by; 17. tak obě kopie, snad chybí substantivum v instrumentále, možno také že jest konstrukce

i pobožné služebníky jeho v potupě mají. A protož chtíce my pode-
20 psaní, jakožto vrchnost od Boha nad lidem nám k oppatrování jak
k živnosti tak i duší jejich svěřeným zřízení, předkem z povinnosti naší
a pro slávu boží, církve křesťanské rozmnožení na chvalitebné a pobožné
též církve staré a předkův našich šlepěje nastoupiti a takové zlé při
některých, pokavadž by nejvýš možné bylo, přetrhnouti: na tom sme
25 se s těmito při nás podepsanými pobožnými knězmi a slova božího
učiteli při farách a kollaturách našich dědičných snesli; však pánuov
těch a přátel našich i jiných pobožných učitelův, kteříž spolu s námi
téhož duchú sou a k augšpurské confessí se přiznávají, od nás nikoli
neodlučují, ani na smyslu a hlavách našich zavírajíce, nýbrž poněvadž
30 [z] slušných příčin mnozí se na tento čas zde s námi shledati nemohli,
za to jich přátelsky prosíce, podle lásky křesťanské napomínajíce, aby
v téj věci s námi se sjednotili a toho dobrého ve jméno Páně nápo-
mocni byli, a jestliže co více se jim slušně k tomuto našemu snešení
pobožného užitečného vidělo přičiniti toho ničehož nepobíháme.

35 Předkem my starší správcové církvě, kteříž v pobožnosti, zdravým
učení podle confessí augšpurské v ctnostném a šlechetném obcování
jiné předcházejíce v místech příležících nařízeni byli, a k jednomu
každému správci aby jeden pobožný slova božího služebník jednostejného
smyslu nedaleký přidán byl, kterýž by mu v jakémžkoli případných
40 příčinách a pracech raddú nápomocen bejti mohl, k ochraně tak jak
starších správcův tak i jiného kněztva, aby [z] stavů světských v obú
krajích v olomuckém i brněnském z panského, z rytířského světské osoby
zřízené byly, kteříž by nad nimi, kdyby se jim od koho jaké ublížení
díti mělo, ruku drželi a o ně se s raddou jiných panuov collatorův
45 ujímali, tak aby se knězstvo v potřebách svých [v] určitých časech, jakž
by se na tom snesli, kde utíkati vědělo.

K těm pak superintendes, jinak církevním správcóm, páni colla-
torové přítomní tu by moc ne s povinnosti, ale z lásky křesťanské a pro
zachování dobrého řádu v církvi dáti, však pokudž by oni věrně
50 a upřímě se chovati chtěli, aby dobré a pobožné i příkladné učitele
slova božího na fary naše, jakž by kde v které osadě toho za potřebu
při lidu obecném poznali, s vědomím však collatorův radili, kteřížto
správcové aby v takovém poslušenství, jak níže doloženo jest, starším
svým stáli, totižto aby se collatorům i starším svým superintendes
55 zavázali, že předkem žádného jiného učení nežli to, kteréž summovně
a kratičce [v] confessí augšpurské jeho Milosti císaře Karlovi pátému slavné
paměti [v] Augšpurce na řížském sněmě od knížath a měst řížských i učitelův

---

špatná; 21. oba opisy: oppatrování jak **k** živnosti tak i duší jejich, místo pouhého genitivu; v II. opisovač předložku **k** doplnil v parenthesi; 25. oba: podepsanými pobožnými knězmi; 27. oba: s námi téhož duch**u** sou; 35. oba: správcové církvě (cyrkwie); 39. oba: v jakémžkoli případných příčinách; 47. II. superintendens; 54. II. nemá: collatorův (sic) až: k starším svým, 54. I. superintendes II. superintendens; 56. II. nemá: jeho milosti až: paměti; 59.

jejich létha 1530 [podané] obsaženo jest, v lidu sobě svěřeném učiti a ohlašovati budou, nýbrž při takové křesťanské pravdě bez pochybování neproměnitedlně státi, ceremonie s jinými téhož ducha se srovnávajíce se chtějí, a v čistotném, střídmém i pobožném obcování lid sobě k pravdě duchovní svěřený i s manželkami a s dítkami svými předcházeti a k nim se jako věrní poslové Kristovi v učení, napomínání i trestání ve vší upřímnosti pobožně chovati, [v] světské a pod správu jich nenáležité věci se nevkládati, tak aby jednou nohú na kazatedlnici á druhou na rathouze státi se nezdáli. Nebo nejednou se to přiházelo, že někteří užívajíce zle ochrany a lásky collatorův, [v] správu svědskou se vtírati chtěli a [k] sprostému lidu tak zuřivě a hanlivě se chovali, že sou mnohé mdlé od sebe, od spovědi i služebností církevních odstrašovali; ješto kdyby přívětivějšího podle slova božího trestání užívali, mnohem by spíše užitečnější snad bejti mohlo.

Též také, že se s fary naší, [na] kteréž od svých starších podáni budou, bez vědomí a zdravého jich uvážení o své ujmě nikoli hýbati a odpuštění bráti nechtí, nežli tu slovem božím, kdež by toho starší potřebu uznali, beze všeho obmyslu vlastní kořisti posluhovati. Jestli že by pak který s povolání svého vystupovati chtěl, ten aby před starší správce na obeslání jejich se postavil, napomenutí přijal, a jestli že by takové provinění jeho bylo, trestání na životě aneb vyloučením podstoupiti povinen byl.

Nepochybujeme o těch, kteříž sou milovníci slova božího a dobrého řádu i pokoje, že rádi k tomu přistoupí; kteříž by pak takového dobrého pořádku a kázně neoblibovali, jest znamení, že sami sebe a vášní svých skrocovati a nimi vládnouti nemohou.

Proti tomu my collatorové takovým pobožným, příkladným služebníkóm slova božího v to se uvolujeme, předkem nad dobrými pořádky i nade vší služebností i nad služebníky církevními i nad jejich řádnými manželkami a dítkami laskavou křesťanskou a ochranní ruku držeti a jich v ničem neopouštěti, [z] křesťanského a pobožného úmyslu pocházející napomenutí v duchu tichém pod trestání a kázní rádi přijímati chceme. Po smrti pak jejich na statečky, manželky i dítky jejich se nepotahovati, nýbrž toho jim bez překážky všelijaké, což by koli do dne smrti jejich správce a [z] zasloužení spravedlivého přišlo, dáti užiti. Však zuostali-li by jací dluhové spravedliví po manželích jejich, ty aby vypravovaly. A poněvadž po smrti učitelův hned jiní od vrchnosti a starších správcův do obcí usazováni bejti musejí, i to také učiniti a do slušného času manželky a dítky odemřelých kněží bytem oppatřiti chceme, a jestli by potomně sobě bytnost na gruntech našich oblíbily, toho jim rádi příti, a jinde se zase, vidělo-li by se kde jinde lepší své, z gruntů našich pokojně odebrati příti a dopustiti chceme; však pokudž by na gruntech našich bydlely, aby podle řádu a práva též dědiny, města aneb městečka i vsi pokojně se chovaly. Aniž my jim také bez jistého vědomí a uvážení starších správců sami od sebe z far a collatur našich dávati nebudeme, nýbrž byla-li by jaká naše do kterého stížnost, to na starší vznášeti

a k soudu jich podávati chceme. Vokolními našimi sousedy, na jejichž by
105 gruntech a collaturách zdravému učení odporní kněží se chovali a na
překážku našim správcóm byli, pokudž by býti mohlo, aby jich netrpěli,
rádi jednati a ku pobožným upřímně raditi, nýbrž i napomáhati chceme;
vylúčených řádně od starších pro nepobožnost jedni proti druhým
fedrovati a zastávati nijakž k rozbroji a potupě nemíníme.

110 Poddané naše rádi k tomu vésti a jmíti chceme, aby všelijaké
rozpustilosti a nezbožnosti, pokud nejvejš možné bude, opouštěti a k tomu
též aby před své správce s manželkami a s dítkami a čeledmi v roce
dvakráte v určitých časech, jakž by se správce s collatorem svým snesl,
stavěli a z víry své počet vydávali.

115 A poněvadž pro čest a slávu Pána Boha stvořeni, nad jiné skutky
boží vyvýšeni i všemi dobrými věcmi obdařeni a naplněni všickni sme,
při tom sou povinni správcové bedlivě stvořitele a dobrodince lidu
vzděčností ukazovati a podle starožitného i obnoveného v církvi snešení,
k čemuž se i zvoněním znamení dává ráno, o poledni, před každým
120 jídlem a po jídle a u večer, mimo běžný obecný čas při učení slova
božího k modlení a za dobrodiní děkování ponúkati, tak aby všecek
lid lenivost opúštěje k pobožnosti zvykal.

Ordynování aneb potvrzení kněžích našich, kde by bejti mělo,
múdří a rozšafní starší správcové s raddou collatorův budou věděti je
125 dobře tu, kdež dobrý řád a pobožnost panuje, skusíce prve duchu
a hodnosti jejich, jak promovati; jinak žádného bez vuole a vědomí neb
snešení starších a collatorů na knězství nemají fedrovati.

Co se tkne knih a spisův všelijakých vydávání, bez vědomí pře-
hlídnoutí a uvážení jich prve od starších k tištění nemají vycházeti.
130 Nalezlo-li by se pak v nich co neřádného, budou to věděti, jak k soudóm
vyžším a lidem podávati. Jestli že by pak co tak těžškého a nesnadného
vzvláště v duchovních věcech připadlo, že by o to jinde raddy a naučení
hledati potřebí bylo, bude obrána k tomu některá vysoká škola, kdežto
collegium pobožných theologí jest; k nim se budou starší s raddou
135 a collatorem utíkati.

Ač pak nás tuto malý početh jest, všakž sme v témž malým
počtu dobrý řád jiným k pobožnému příkladu začali, jsouce téj jistéj
víry ku Pánu Bohu, že jiná pobožná srdce k témuž nakloniti a toto
naše dobrým oumyslem k slovu božímu snešení našim pánuom a přá-
140 telóm [v] oblibnost uvésti ráčí.

Obmýšlíme pak tuto krátkost, nechávajíce starobylých a pobožných
zvyklostí a řádův církevních, kteříž se při augšpurské confessí vždycky
zachovaly, v své celosti, toliko ač by z čeho vystoupeno bylo, to na-

---

I. omylem: neprominutedlně; 72. oba: poddáni (sic); 103. I.: znášeti; 104. oba místo: S vokolními; 105. I. omylem: chovati; 109. I. omylem: zastaviti; 115. 116. K větě A poněvadž až: sme chybí věta hlavní; 118. oba omylem: vzděčností místo: s vděčností; 123. oba chybný genitiv: kněžích našich; 125. oba: skusíce prve duchu (sic); 130. dle II. správně: neřádného, I. má: nesnadného;

praviti žádajíce. Prosíme pak pokorně jednosvorným srdcem ústy Boha Otce všelikého miloserdenství skrze Ježíše Krista Pána našeho, Syna 145 jeho nejmilejšího, světa Vykupitele, aby on v nás i ve všech našich blížních tento svůj začátek dobrý a svatý vkořeníc utvrditi a cesty naše spasitedlně milostivě obhajujíc spravovati, jako lilium ochraňovati a k věčné své chvále obrátiti rač, kterýž jest vší chvály hoden na věky věkův. Amen. 150

Letha Páně 1576 ve štvrtek před památkú svatého Šimona a Judy na zámku Mezeříčí. My níže podepsaní stavu světského též i duchovního, kteříž sme se zde sjeli a o některé pobožné a křesťanské artykuole, kterak bychme se kněžím a správcuom našim duochovním a oni zase v svém povolání strany učení jednomyslného, příkladného, pobožného 155 a křesťanského obcování ku Pánu Bohu i k lidu sobě svěřenému chovati, v jakém řádu a poslušenství [k] starším i vystaveným sobě vrchnostem státi měli, a to toliko při farách a collaturách našich dědičných snesli, kteřížto artykulové, ač proto tuto vepsáni nejsou, že ještě jiných pánuov a přátel našich obojího stavu, kteříž téhož ducha s námi sou 160 a ku confessí augšpurské se přiznávají, nedošli; však nám v dobré paměti zuostavají a potomně bohda také vepsáni budou. A protož chtíce v tom chvalitebném a pobožném řádu dobrý začátek učiniti, uznali sme za slušné, abychom se tuto níže sami svými vlastními rukami podepsali a sekrety naše přidávili, na tom jistotně jsouce a vespolek sobě při- 165 povídajíce, v takovém dobrém a pobožném řádu s pomocí Pána Boha podle našich nejvyžších možností státi a nad nimi ruku držeti. Stalo se létha a dne ut supra.

Alína Berkova Mezeřická z Lomnice a na Mezeříčí.
Hanuš Frydrych hrabě z Hardeku a na Kunštátě. 170
Ludvík Mezeřický z Lomnice a na Jaroměřicích.
Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici.
Tas Mezeřický z Lomnice a na Jemnici.
Václav Brtnický z Valdštejna.
Hendrych Brtnický z Valdštejna a na Sádku. 175

K takovým křesťanským a pobožným artykuluom já kněz Šimon Hakeus Žďárský podpisuji tyto pobožné křesťanské artykule, schvalujíce s vděčností a schválením Pána Boha přijímám a k nim se světle přiznávati připovídám.

Já kněz Sixtus Audio Pražský k těmto křesťanským a pobožným 180 artykuluom se přiznávám a je schvaluji.

Já kněz Tomáš Jemnický splniti a zachovati s pomocí Pána Boha předpovídám k takovým křesťanským a pobožným artykuluom.

Já kněz Ondřej Sofrenius Pardubský se podpisuji k takovým pobožným křesťanským artykuluom. 185

---

149. obě kopie: obrátiti rač místo správného: obrátitiráčil; 190. tak čtou obě kopie, vynecháno verbum věty; „k těmto pobožným a křesťanským artykuluom" náleží patrně i k následujícímu přiznání Jana Stříbrského z Planého. Předlohy obou kopií byly zde neúplny.

Já kněz Petr Jíma z Vorlojova, farář v Tasově, připovídám a se přiznávám, téhož a nejiného oumyslu sem.

Já kněz Joachim řečený s Kapíhory, na tento čas pastýř církve boží v městečku Heralticích, k těmto pobožným a křesťanským arty-
190 kuluom.

Já kněz Jan Stříbirský z Planého se přiznávám a jim přivoluji.

Valentinus Palas k takovému křesťanskému snešení se přiznávám.

Já kněz Kašpar Albin Hořeprutský, kaplan Mezeřický, se přiznávám.

I poněvadž někteří kněží, kteří sou se nahoře podepsali, na tento
195 čas svých sekretů před rukami neměli, dožádali sou se pro lepší vědomost a zdržení toho všeho, což se svrchu píše, těchto osob kněžských zejmena kněze Šimona Žďárského, správce církve mezeřické, a kněze Petra Jímu z Vorlojova, správce církve městečka Thasova, a kněze Joachyma řečeného s Kapíhory, správce církve boží v Heralticích, že
200 sou na místě jejich sekrýty své přitiskli, sobě a ouřadóm svým beze škody.

Já kněz Jan Antolík, farář v Tikovicích a na gruntech Jeho Milosti pana hraběte z Turnu a na Pršticích a Vlasaticích, takové pobožné křesťanské snešení s vděčností a zalíbením přijímám a je schvaluji a za-
205 chovati připovídám, k nim rukou svou vlastní se podpisuji a sekreth svůj, kteréhož užívám, přitiskuji.[1])

Studie o místních jménech.

Napsal Vincenc Prasek.

7. ***gorazdъ** = **horazd.** *Horazd* jinde *Horazdal,* slul učený Moravan, kterého sv. Metoděj označil za svého nástupce na arcibiskupském stolci moravském. I čteme v legendě o sv. Metoději: „pokaza že imъ edinago otъ izvěstnychъ učenikъ svoichъ, naricaemago *Gorazdalъ*: sej estь vašeę zemlę svobodь mužь, naučenъ že dobrě v latinskyę knigy“ (Šafařík, památky).

Kromě tvaru *Gorazdal* vyskytuje se v legendě o sv. Klimentu *Horazd.* Tvar *Horazdal* (Gorazdalъ) u Šafaříka možná chybně psaný místo Horazdal (Gorazdalь) podobá se velice pozdějšímu Horazdaj = *Horazděj*, od něhož vedeno jest místní jméno *Horažd-ěj-ovice.* Co by slovo *„horazd“* našim předkům bylo znamenalo, těžko určiti, neboť ačkoli dle Miklosiče *„horazditi“*

---

[1]) Z pastorův těchto nalezl jsem toho roku ve Volného církevní topografii Brn. dioecese pouze (I. str 444) Jana Antolíka v Tikovicích (omylem tam tištěn: Antonín), (III. 59) v Meziříčí Šimona Žďárského, apostatu, a (III 208) Ondřeje Sofrenia Pardubského v Jaroměřicích.

v českém dialektě znači *reptati*, nelze takového smyslu ani místnímu, tím méně osobnému jménu „Horazd“ podkládati, nýbrž spíše smysl čestný. Jakož pak staroslovanské „gorazd“ značí *zkušeného*, ruské *„gorazd“* obratného, a „negorazdok“ jest malomyslným, nebude tušim daleko pochybeno, když naše české Horazd, Horazděj přirovnáme k našemu *Myslej*, Pře*mysl*, tak že by místní jméno *Horažďějovice* významem a smyslem rovnalo se *Myslejovicům* a *Přemyslovicům*.

8. ***jugъ** = **juh**, přehlasováno *jih*. Roz+*jih* čili roz+*již*-ení znamená tání sněhu. Od starobylého nepřehlasovaného tvaru *juh* třeba vysvětlovati jméno potoka na Přerovsku *Juh-yně*. Jedná se patrně o potok, který ani za zimy nezamrzá, nýbrž neustále *„jihne“*. Podobného významu jest jméno řeky Otavy.

9. ***tav-a** vzniklo stupňováním od slovesa *tý-ti* jako od *rý-ti rov* — *rav*-a; proto *„z-otav-iti* se*“* znamená *o-tý-ti, o-ty-lým* se státi, jako podobněž *„o-tav-a“* (seno) jest o-ty-lá, otučnělá tráva. Ovšem ale třeba upozorniti, že *o-tav-a* (seno) má tušim význam trpný, kdežto jméno řeky *O-tav-y* jest jako by činné, znamenající řeku, která *ty-je* a *o-tý-vá* čili jihne. Srovnej Juhyně.

10. ***nav-a** stupňováním ze slovesa *ný*-ti, odkudž máme sloveso *nav-iti* čili *u-nav-iti* se. Téhož kmene jest jméno potoka Brněnského, kteréhož se l. 1315. zpomíná v diplomatáři: *„Ponav-a“* (Cod. Mor. VI.). Znamená tedy *Ponava* řeku, která jest buď opakem P r u d n í k a anebo občas zaniká a vysýchá. Srovnej jména S u c h á, S u c h o - h r d l y a j.

11. **Ponikev** čili *Půnkev*, jméno řek; při jedné jest osada též *Ponikev* jmenovaná. Jméno těch řek tudíž i osady jest průzračné: *nik*-nouti, za-*nik*-nouti = po+*nik*-nouti. Řeka, která v útvaře krasovém zaniká. Též Slovinci říkají takovým řekám *Ponikva*. Naši předkové skloňovali to jméno po deklinaci *u:* po+nik+u (srovnej kuro+pъt+u) = po+nik+ev, kuro+pt+ev; i dochovalo místní jméno *„Ponikev“* starožitný tvar, kdežto novodobé Ponikva = Půnkva skloňuje se dle vzoru ryba.

12. **Mže**, jméno řeky a města po ní německy *„Mies“* (česky S t ř í b r o) nazvaného, odvoditi třeba ode kmene **mьg-*, od kteréhož máme sloveso první třídy: *mh-u*, mž-eš, mž-e atd. K tomu rozkazovací způsob: *mži* („Spi, děťátko, spi, *za-mž-i* očka svý). Též slovo „oka-*mž-ení*“ utvořeno jest od příčestí trpného první třídy: mž-en, mž-ena, mž-eno. Podstatné *„mžik“* jest vedeno od téhož

čistého kmene: mьh-ikъ = *mž-ik.* Sloveso II. třídy zní: mihnouti (mih-l se), slovesa V. třídy: *mih*-ati a *miz*-eti. Aniž bychom o jiných tvarech: mihotati, mžourati mluvili, podotýkáme, že v listinářích jméno „Msea“, „Mzea“, „Mysa“ vyskytuje se již l. 1186., i utvořena jest česká forma takto: *mьh-ia* = *mž-e.*

I vykládáme význam toho jména od *mih-ati*, což se úplně srovnává se jmény jiných řek: Bystrá, Bystřice, „*Střelná*“, *Prudník.* Že slovo u Miklosiče pode kmenem *mьg-* uvedené *mžíti* (fein regnen) nehodí se pro výklad náš, patrno z toho, že *mžíti* pochází od *mlžiti*, ježto se místo mhla (miglà) mluví *mha.*

13. ***lunž-enica** čteme v diplomatáři moravském k r. 1179 v podobě „*lunsenize*“ [M. I]. Zajímavý to případ, kde se dochovala nosovka, neboť staroslovansky zní ten tvar *ląž-ьnica* a veden jest od slova *lągъ* = *łuh,* což znamená háj, louku.

Však již l. 1185 píše se táž řeka „*lusnitz*“ (M. I. 316.), což možná bylo chybně opsáno. Jméno benediktinského kláštera u Brna „*na Luze*“ po prvé tuším v pravé listině l. 1229. správně lokálem proneseno „*na Luze*“ [M. II. 208.]. Kdežkoli se vyskytuje „*de Luha*“, třeba považovati za genitiv, poněvadž slovo patří k deklinaci *a* mužské. (Cf. M. II. k r. 1225.). Vyskytuje se tedy *łuh* bez nosovky; jen jméno města Olomouce na latinských listinách píše se až do konce 15. století dosti pravidelně s nosovkou Olom*un*cz.

14. **Ostr-uha** = *ostr-ąga* píše se l. 1259. též bez nosovky: „*ager Ostruzen*“ [Mor. I.] „Ostruzen“ = *ostr-už-ьnъ.* V dipl. Sil. II. čteme polské topické jmeno: „*Ostranzna*“ = Ostružná. Že se jedná o místa po „*ostruze*“ pojmenovaná (a v Čechách dosud jest osada *Ostružno*), netřeba pochybovati. Zajímavo jest, že bylině naší řečené „*ostružina*“ říkali „*ostruha*“, kdežto my slovem ostruha míníme bodce na botách jezdeckých. — Že se „*ostruha*“ různí od míst řečených „*ostroh*“, odkudž jest místní jméno „*Ostroh*“, rozumí se samo sebou.

15. **Klobouky.** Toho jména osad na Moravě jest několik: jedno město a jedno městečko (Val. Klobouky a Klobouky u Brna), pak *Kloboučky* u Bučovic, a jedny Klobouky zanikly. Jméno to píše se v diplomatáři Mor. II. k r. 1207. „*Clobuch*“, 1210 „*Clobuc*“. — Odvoditi tento název od „*klobouků*“ již proto jest nemožno, že slovo klobouk dostalo se do slovanských jazyků v pozdní dobu, a po kloboucích nikdež osad nejmenovali.

Proto předpokládal jsem na názvě *„klobouk“* přesmyk. I poněvadž jsem v cod. dipl. Sil. II. k r. 1253. nalezl jméno vody zvané *„Clobuk“* a k r. 1263. jméno řeky *„Clobuchina“* i. e. *„Klobučina“*, kdežto l. 1287. údolí slove *„Glamboky doł“*, a to v zemi někdy polské, mínil jsem, že se jedná o staroslovanské slovo *gląb-okъ*, kteréž za té doby, kdy nastávalo umořování nosovek, místo na „hl*u*bok“ přesmyknuto bylo *„hlobuk“*, při čemž pro neobyčejnosť české skupeniny *„hlo“* náslovné (máme vlastně jen 2 slova toho druhu „hloh“ a „hlod-ati“) nastoupila skupenina hlásek *„klo“*.

Dle toho tedy *„Klobouky“* rovnaly by se významem svým nesčetným jiným místním jménům: *Hluboká, Hluboký, Hlubočky, Hlubočany*. Při tom uvážiti třeba, že již stará slovanština má druhé slovo s významem hluboký, totiž *dlъbokъ*, odkudž Bulhaři mají *dlbočina* = hlubina. Tomuto staroslovanskému *dlъbokъ* rovná se české „hl*y*boký“, ač-li bude lze prokázati záměnu za „dlyboký“ [1]).

Budeme-li tedy výše citované příklady polské *„kłobučina“* a *„kłobuk“*, ježto na nich není nosovek, přirovnávati ku staroslovanskému *dlъbokъ*, nebylo by nám dłubok, dłubočina zaměněno na *kłobuk, klobučina* nic nápadného.

Každým řádem dospíváme přesvědčení, že jméno *„Klobouky“* jest topické, i bude možná dle polohy těch míst potvrditi, zdali výklad náš srovnává se s povahou každého z nich.

16. **Jména řek okončených v -ava.** Veliká řada jest takových jmen: *Morava, Vltava, Jihlava, Vidava, Trnava, Stobrava, Stínava i Stonava, Sadava i Sázava, „Cranstava“, Sprotava, Svitava, Rusava, Olzava i Olza, Ponava, Otava, Opava, Ostrava, Orava, Oslava, Oskava* a j. K nim náležejí zdrobněliny: *Moravice, Ostravice, Skavina, Soravina.*

O výklad těchto jmen nebylo dosud učiněno pokusu, poněvadž skutečně přenesnadno jest je vykládati, ačkoli v této podobě své nynější zjevují se nám jako jména ryze česká.

17. **Morava.** Ačkoli „Morav“ a „Moravic“ v zemích slovanských jest mnoho, nemůže nám býti lhostejný tvar listinný *„Maraha“* (viz cod. dipl. Mor. V.), od něhož jest vedeno německé *„March“*, tudíž *„Mär-hen“*, něm. jméno země. Možná jest věc,

---

[1]) V diplomatáři Mor. IV. 73. vyskytuje se jméno Vavřince de Doboca = *Doboka*, což čteme po česku z *„Dłboka“*.

že koncovka *-ha* tak jako u řek Dunaje *Tuonaha* a Litavy [Lita-*ha* Mor. I. 13. 118.] jest jen německá, poněvadž již za starých dob psalo se též Mara*va*, ale jakkoli dávným Slovanům *„murava“* slul trávník, takže bychom, povrchně věc berouc, vykládati mohli jméno řeky Moravy i země na Trávnici čili Lužnici, předce nemůžeme takový výklad za filologicky přesný považovati.

Jako totiž jména jiných velikých řek: Dunaje, Labe naši předkové od jiných národů přejati mohli, kdežto pro potoky a řeky vnitrozemní[1]) volili vlastní názvy, tak možná i *Morava*, poněvadž vtéká do Dunaje, podržela jméno cizí.

A jako nepochybně od ústí počínaje přenášelo se jméno každé řeky až v místa, kde vyvírala, což na př. u Labe jest podobno ku pravdě, tak tuším bylo i u Moravy; ale rovněž jisto jest, že se jména známých řek na jiné řeky bezejmenné přenášela, neboť na př. kromě Dunaje, kterýž dle Miklosiče věrojatně jest původu keltického, máme Dunajec v Haliči, a vedle Moravy máme *Moravici*, řeku pohraničnou mezi Moravou a Opavskem; též na Nissku jest Morava a jinde.

18. **Rusava** má jméno výkladu nejpřístupnější, neboť od přídavného *rusъ*, *rusa, ruso* lehko vysvětliti etymologii *rus-ava,* což dle analogie bude znamenati asi totéž, co *Čermná* čili *Červenka.* Zdali bude lze od přídavného ostrъ, ostra, ostro odvozovati jméno Ostravy, nechceme rozhodovati. Viz níže. Co se týče jmen: Vltava, Jihlava, Olzava, Trnava, „Cranstava“, „Stobřava“, výklad jejich jmen bude dosti podobný ku pravdě, když je uznáme za přídavná utvořená od podstatných.

19. **Trnava** ode slova *trn.*

20. **Chrastava** = *„Cranstava“* = starosl. chrestava srovnává se s naším chrastavý, jak aspoň dosti jmen topických *„Chrast“*, Chrastov a Chrašťany svědčí. Očekávalo se ovšem měkčení hlásky *r:* chřast.

21. **„Stobrava“** [Viz cod. dipl. Sil.] že jest vlastně *Stořbava* a stupňováním že její jméno vzniklo ode kmene *„sterb“*, kterýž máme v češtině ve slově *„strabiti“* = hojiti, jest dosti průhledno. Že jméno osady *Strabenice* u Litenčic jest topické a jednotné, hádáme tušim bezpečně. A teče-li voda okolo, jistotně osada

---

[1]) L. 1301. lokator Němec přibyl na Fulnecko, a již potok Kamenici proměnil na Steinbach.

pojmenována podle ní. *Strabenice* rovnala by se tedy Stobravě.

22. **Vltava** souvisí tuším se slovem starosl. *voltъ*, v jiných jazycích slov. *vlať*, polsky włoć, rusky *voloť*, kteréž v nynější řeči české zjevuje se toliko ve tvaru *„lať“* místo vlať, i značí ovesný klas. V jiných jazycích slovanských značí slovo totéž pučení obilí v klas. Tím jsme chtěli pověděti, že pro češtinu slovo a tvar ***vlt** vedle *vlať* = *lať* (srovnej brdo a bradlo) dobře lze předpokládati. Co by tedy *vlt* tuto znamenalo, bude lze později určiti.

23. **Jihlava** řeka, po níž pojmenováno město *Jihlava*, v diplomatáři Mor. II. 184. píše se *Ihlava*, II. 253. *Gyglava* i *Gyhlava*. Že toho jména nelze odvoditi od *igla* = *jehla*,[1]) samo se na rozum dává. Poněvadž se ale v diplomatáři slezském k r. 1285. vyskytuje *Jagelnica*, kteréž jméno vedeno jest od *jagło*, znamená to slovo *jahodu* tak, jako naše česká *jáhla*. Srovnej též místní jméno osady na Brněnsku *Jeh-nice*, které nepochybně jest singulare a topikon.

24. **Olzava** = **Olza**. V diplomatáři mor. již k r. 1176. vyskytuje se jméno *Olzaua* (I. 292., 304.). Chybně píše se v nových knihách *Olšava* a *Olša*, ačkoli na př. v nesčetných listinách českých na Těšínsku vydaných nikdy jinak se nepsalo leč *Olza*. Slovo to tak jako staroslovanské *po-lьz-a* třeba odvoditi ode kmene *leh* a rozložiti na *o-lz-a*, což znamená asi ode-lž-ení čili u-leh-čení; zvláště mluví se „ode-lž-elo mu“ (ulehčilo se nemocnému) a *„ode-lž-elo“* (nastalo mírnější počasí, t. j. začalo táti). Proto jiným Slovanům jest *ot-lih-a* táním. *O-lih-a* čili *O-lz-a* znamená tedy totéž, co Juh-yně.

25. **Sadava** = **Sázava**. Pro vysvětlení zatím připomínáme, že na Těšínsku *sázavica* slul rybníček vůbec, přísadový zvláště.

26. **O-strav-u** i *Ostravici* vésti ode kmene **stru**, jakýž máme na slovech *struha*, *stru-meň*, bylo by snadno, neboť stupňujeme slova řady *u:* (stru) — *strov* = *strav-a*; podobněž: (ru-rý-ti) — *rov* — *rav-a*. I poněvadž slova *stru*-meň (odtud místní jméno *Stru-meň*) a *stru*-ha znamenají řeku, potok: tak *„o-strov“* značí místo vodou ob-teklé, a *„o-strav-a“* značilo by řeku ostrovy tvořící. I máme tedy mnoho míst zvaných *Ostrov* a *Ostrava*, tedy také *Ostravici* při řece někdy Ostrava jmenované a *„Osterwitz“* německé

---

[1]) Rovněž lidová etymologie německá „von dem Igel zubenannt“, jest jen povrchní

jméno osady Nekázanic položené při potoku *Ostravici* nad městem Opavou osíkající v řeku Opavu. Avšak třeba upozorniti, že na nepochybné listině k r. 927. vyskytuje se tvar *„Ostarviza“* [Cod. Mor. I. 75.], kterýž bude třeba vykládati od **sterva* s významem prudký, cf. Prudnik. Viz Miklosič.

27. **Orava** na Slovensku vzniklo stupňováním, jak výše řečeno: Tvar prvního stupně ode kmene *ry* jest *„rov“* (odtud v diplomatáři Mor. IV. 69. castrum) *Rov* a Pře-*rov*), druhého stupně *rav* (odtud *O-rav-a*). Srovnej O-tav-a a Po-nav-a, co se týče tvaru. Hledíc k předponě *o:* O-tava, O-rava, O-strava, nejlépe odkážeme ku jménu Oskava.

28. **Oskava.** Že třeba výklad toho slova načínati ode tvaru **skava*, zřetelno jest z variantu *„Scavin“* (k r. 1263. v cod. dipl. Sil.); též na Zátorsku jest *Skav-ina*, pohraničná někdy řeka mezi říší českou a polskou. Zdali jméno *„Scaaha“* v diplomatáři moravském I. 49 zpomínané čísti třeba *„Skava“*, zůstavujeme samo na sobě. Stupňováním nedoloženého kořene *sku* na *skov* a *skava* bylo by odvážno jméno té řeky vykládati. Za to však uherská Šťávnice tvarem svým jotovaným podobá se velice *Skav-n-ici.*

Každým řádem slovo *skava* ještě nezjotisované na *šťáva* bylo by pro nás velice starožitné.

29. **Oslava.** Jakkoli bylo by pohodlno jméno toto odvoditi ode kmene **sly* — *slov* — *sláv-a* — pochopitelno, že název řeky nemůže míti nic společného se *„slávou“*; protož nezbytno nám všímati si, že v listinách vyskytuje se velmi často jméno *„Osla“* jak pro řeku *Oslavu* tak pro osadu při řece Oslavě, totiž pro *Oslavany* založenou. A nejpádnější na to doklad, že nesmíme jména té řeky odvoditi od slávy, jest věc druhá, že totiž máme názvy řek dostatek doložené *Oselna* M. III. 315. a *Sucho-oselná* M. III. 315. Z toho tedy jde, že *„Oselna“* přímo jest vedeno od slova *„Osla“*, kteréž třeba rozložiti na os-ła. Co *os-la* znamená, ještě nynějšímu pokolení jest známo, neboť na severní Moravě i na Opavsku říká se dosud kameni na broušení kos, kosáků a srpů *„osełka“*. Význam kořene *os* jest týž jako na slově os-trý. Třeba tedy název „Oselna“ rozložiti etymologicky: *Os-e-l-na* [1]). Též v Čechách jest osada *V-oselno*; v diplomatáři Mor. III. 315.

---

[1]) Místo os-l-ná; slovo oseł = (asil) má kmenové e.

čteme jméno řeky *„Oschniza"*, t. j. Os-n-ice. Na Přerovsku sluje ves *Os-nica.*

Slovem: význam všech těch názvů přibližuje se etymem svým ku Bystřicím, Střelnám a Mži. Vyskytuje se též název Brusný, který by se úplně (poněvadž osła znamená brus) rovnal tvarům *„Oselná"* i *„Oslava"*, však na tu věc jen upozorňujeme. Připomenouti lze, že se v rejstříku k V. sv. diplomatáře píše *„Oslovany"*, kdežto listiny, pokud jsem je v II. svazku sledoval, až na jediný případ k r. 1225. pravidelně mají *„Ozlauan"*.

30. ***brъn-o** = *Brno.* Ačkoli Brandl v glossáři s dostatek prokázal, že Brno jest české topikon, předce nalezli se vykladatelé noví, z nichž jedni uvažovali věc ze stanoviska palaeontologického, jiní z keltického, třetí z německého, pletouce si při tom při všem do toho i Špilberk! Jistý palaeontolog totiž vysvětloval keltické jméno *Eburodunum* z latiny na slonovinu čili mamutinu; jeden keltolog *Eburodunum* přeložil na hliněný hrad; druhý keltolog z Eburoduna zpříma vedl německé i české jméno nynějšího Brna, při čemž tak, jako první keltolog myslil na Špilberk (odkudž pošel ten jeho hliněný hrad); podobněž druhý od Špilberka vycházeje pletl si staroslovanské *„brno"* se starým *„brněním"* (opevněním), aby totiž lepší průchod zjednal svému mínění hlavnímu, že z keltického *Eburodunum* Němci si utvořili neznámou formu X a že z takového nepovědomého německého jména teprvé Slované směli si udělati *Brno.*

Kdyby to všecko bylo správno, pak by na základě archaeologického důkazu všecka místa, kde se mamutí kosti nalezly anebo naleznou, byla Eburoduna a nejslavnějším Eburodunem na Moravě bylo by Předmostí u Přerova! Jinými slovy: nejpěknější mamutina nalezla by se ve skutečných Eburodunech, z nichž jedno jest ve Švýcařích, druhé ve Francii ve vysokých Alpách. Z důvodu prvního keltologa vycházelo by na jevo, že jako Brno bylo hliněným hradem, tak že byla vůbec všecka Brna i mimo Moravu, rovněž Úsobrno, Brníčko a konečně i Brňany atd. — hliněnými hrady — slovouce při tom též Eburoduna!

Z vývodu druhého keltologa bylo by zjevno, předně, že jak všecka Brna (počtem 3), pak Úsobrno, tak i Brníčko a Brňany a j. Němci sobě z keltická všelijak překroutili, načež naši předkové z takových německých překroucenin

nadělali sobě nových tvarů; za druhé z téhož vývodu vychází, Brno-li slulo Eburodunem, že všecka Brna vůbec (Brno u Králové Hradce, Brno u Bavorova, Úsobrno, Brníčko i Brňany atd.) rovněž slula Eburoduna.

Jinými slovy: jeden vykladatel pro slonovinu čili mamutinu viděl jen jedno Eburodunum, ale žádného Brna, kdežto ostatní dva pro Eburodunum viděli jen jedno Brno, a sice jen to Brno se Špilberkem, ale na ostatní Brna všecka pozapomínali, ačkoli dávno před nimi Brandl jméno Brno se zřetelem ku všem jemu známým Brnům byl vysvětlil.

Jestliže tedy sám na novo o té věci mluvím, mám na zřeteli jen tvaroslovnou stránku, která doposud nebyla dosti objasněna.

Že slovo: **brъn-o** jest podstatné středního rodu, netřeba hrubě dokazovati, neboť kromě hlavního města *Brna* máme na Moravě ještě Úso-*brno*; na pruském Opavsku v Bavorově říkají části města *„na Brně“*, též předměstí Královéhradecké sluje *Brno*.

Též staroslovansky středního rodu jest *brъnije*, t. j. po česku *brn-í*, o němž níže povíme. Na témž ponětí vznikl zdrobnělý tvar **brn-ьce* (cf. srd-ьce), z něhož příponou — -ьo vyvedeno jest *Brníčko* (cf. Veselíčko).

Posléze jest Brandlovo *Brniště* též středního rodu. Od slova *„brn-o“*, kteréž jiným Slovanům všem slulo blato čili hlína (odkudž staroslovansky *brъno-dějatelь* slul hrnčíř) tvořiti lze přídavné buď příponou *-ьnъ, -ьna, -ьno:* brň-en, brn-na, brn-no, buď příponou *-ěnъ, -ěna, -ěno*: brn-ěn, brn-ěna, brn-ěno. Pro porozumění tomu rozdílu uvádíme: hlin-ný, á, é, dřev-ný, á, é, hliněný, á, é, dřev-ěný, á, é. Prvního druhu odvozeniny jsou: *Bren-na* řeka a *Bren-na* osada na Těšínsku; též jméno *Bren-ník* ve Slezsku. (Viz k r. 1254. cod. dipl. Sil.)

Na druhý způsob tvořeno jest adjektivum *brn-ěn(ský)*, jehož se všeobecně užívá místo ojedinělého (Viz staročeský slovník) *brn-ský*.

Bezprostředně od středního *brn-o* vyvedeno jméno osady *Brň-any*. Co se týče jména místního *Brňova* na Val. Mezeřicku, patrně jest utvořeno dle chybné analogie; novější tuším doby vznikla osada *„na brní“*, i dostalo se jí neprávem přisvojovací

koncovky *-ov* tak, jako dvoru na skále postavenému „Skalov“ anebo osadě po Anně pojmenované „Annov“.

Konečně budiž připomenuto, že slovo *brno* skutečně znamenalo *hlínu:* v našem českém písmě svatém člověka Pán Bůh stvořil z hlíny, ve staroslovanských památkách z *brna*: „tělo *brъnьno*.“ Proto, kdežkoli ještě jako v Bavorově a v Králové Hradci mluví „*na Brně*“, rovná se to rčením všeobecným na Hliníku; zpomenuté *Brniště* rovno jest Hlinsku atd.

(Konec I. části.)

Finanční břemena Moravy za císaře Františka I.

(1792—1835).

Napsal Rudolf Dvořák.

(Dokončení.)

Jako toto zrušení josefinské berní výměry bylo pro Moravu dobrodiním, tak zase jím nebylo pro Čechy, a proto asi v Čechách zavedli r. 1792 novou úpravu kontribuce, kterouž, jak dosvědčuje nejv. patent ze dne 31. června 1792, Čechám aspoň o 570.000 proti dřívějšku bylo uleveno.

Tato úleva Čech a obtížení Moravy záleží vlastně na operaci pro josefinskou soustavu pozemkové daně, neboť při podrobnějším šetření této operace a dílem i ze zrušovacího patentu jest patrno, že tehda na Moravě předepsaná kontrola fassí o výtěžku byla velmi přísně vykonávána, o čemž se uvádějí příklady. Kontrola neposuzovala výtěžek dle obyčejného způsobu obdělávacího, nýbrž směřovala nad to ku schopnosti ano i k možnosti většího výnosu. Pole poddaného, jehož půda zdála se stejnou s půdou vrchnostenského pole, jehož čistý výnos byl zvýšen industrií, bylo ihned výše oceněno. Naopak zase zvyšován odhad u polí vrchnostenských, u kterých nebyl přiznán aspoň tak veliký výtěžek, jako u sousedních pozemků poddanských. Stejně přísně posuzovány byly louky, a pastevny byly jen dle oka odhadovány, kdežto přece dle druhu a množství pasoucího se dobytka měl býti vyšetřován výtěžek z trávy. U lesů pak výtěžek z dříví byl přijímán dle výroku lesních znalců, přidělených užším kommissím pro daň pozemkovou, a to právě nikoli dle vý-

nosu z dříví, nýbrž dle schopnosti půdy; a také stupňování kontrolou se připouštělo.

Právě tak škodlivým pro poplatníky, jako ony operace, bylo užívání tržních cen po srážce $1\frac{1}{2}$ kr. při zimních a 1 kr. při letních plodinách po míře a míli vzdálenosti od tržního místa; toto by nesneslo kritického zkoumání, a shledáváme, abychom jen uvedli příklad, v josefinských operátech hradištského kraje místy tak vysoké ceny obilní, že nelze očekávati, že by se bez mimořádných událostí realisovaly.

Z toho všeho vysvítá, že josefinskou berní regulací Morava proti ostatním provinciím, v nichž, jak jmenovitě o Čechách se proslýchá, se postupovalo dle obecného užívání a zmíněné přepjatosti se zmírnily, každým zdaněním, jež se dálo dle josefinské soustavy, aspoň o $\frac{1}{4}$ daní jest přetížena, t. j. kdyby na př. na provincii Moravskou a Českou byl vypsán obnos 500.000 zl., tedy dle poměru staré daně, před Josefinem platné, jež na Moravě obnášela 1,431.872 zl. a v Čechách (velmi pravděpodobně) 4,216.000 zl., úhrnem 5,647.832 zl., by připadlo na Moravu 126.754 zl. 26 kr., na Čechy 373.240 zl. 34 kr. Kdyby však nyní dle josefinské pozemkové daně (u Moravy 2,067.622 zl., u Čech 3,646.010 zl.) se vypisovalo, připadlo by na Moravu 180·937 zl. 37 kr., na Čechy 319.062 zl. 23 kr., což u Moravy činí o 54.178 zl. 11 kr. více, u Čech o tolikéž méně. Z toho vysvítá, že při každém státním požadavku, repartovaném dle josefinské berní zlatky, na útraty Moravy a oněch provincií, jichž berní povinnost josefinskou berní regulací byla zvýšena, značně jest ulehčeno; proto také na Moravě, kteréž bylo přitíženo, nedoplatky berní častěji se vyskytují, a po krátkém čase tím všeobecná poplatní neschopnost oné provincie by musila nastati, která dosud v každém postavení s největší oddaností, věrnou a co nejochotnější se osvědčila a až dotud se snažila, aby všem požadavkům svého nejmil. a milovaného zeměpána s napětím všech sil vyhověla.

Dále poukazují stavové k tomu, že Čechy kromě oné slevy 570.000 zl. z r. 1792 byly osvobozeny též od některých menších daní (adminicula), kdežto Morava po zrušení josefinské berní soustavy vrátila se ke staré dani v plném rozsahu. Dle toho tedy Morava od voj. r. 1793 až včetně do r. 1818, kdykoliv — a to značné — berní přirážky byly vypsány, převyšuje Čechy v poměru staré daně a převyšuje je od r. 1818, kdy rozdělení nejv. postu-

látů počalo v poměru josefinské daně pozemkové, dle předeslaných výpočtů nejvýš bolestně. Kromě toho instrukcemi k operacím berního provisoria, oznámeným vrchnostem od kr. kraj. úřadů, vyvinuje se nová, nejvýš pozoruhodná nevýhoda provincie Moravské proti Čechám. Neboť dle § 51 instrukce pro berní okresní vrchnosti jest vyslovena zásada, že všechny nově přibylé neb nově objevené pozemky, jako staré polní cesty k polím připojené, říční nánosy, pozemkové plochy vzniklé odstraněním budov atd., pak pozemky v Josefinu neudané neb nepojaté, a dle § 53 a 54 všechny změny kulturního druhu vzniklé od dob operací berní úpravy z r. 1789 s nynějším vyšším zužitkováním mají býti pojaty do matriklů s nynějším (tedy vyšším) výnosem; naproti tomu, přešel-li pozemek úplně nebo částečně ve špatnější druh kultury, na př. pole se stalo pastvinou, nemá se na to bráti zřetel, nýbrž výměna tohoto pozemku má býti pojata s oním výnosem, s jakým jej vykazují operáty josefinské berní regulace. Tento výrok musí strany nejvýš zarmoutiti, neboť jest nám ze zkušenosti ke cti provincie známo, že na Moravě kultura půdy od dob josefinské berní regulace značně pokročila. Přijme-li se ono zvýšení kultury bezvýminečně za měřítko ku zdanění, shledají lepší obdělavatelé daň uvalenou na kapitál, zvláště k tomu vynaložený, čímž každá horlivá snaha pro budoucnost se ochromí. Poněvadž však o zavedení tohoto provisoria také v Čechách dosud nic není známo, musí stavy moravské nemálo znepokojovati domněnka, že tímto způsobem v Čechách vyšší kultura a hospodářský průmysl zůstávají prosty všeho zdanění takového, jaké na Moravu jest uvaleno, a že tedy i po této stránce Morava jest přetížena.

Stavové prosí tedy císaře, aby toto přetížení Moravy bylo prozkoumáno a stísněné zemi potřebné ulehčení poskytnuto, aby dle skutečných sil svých mohla vyhovovati požadavkům na ni vznášeným Pro poddané poplatníky žádají stavové, aby jim prominuty byly ony nedoplatky ve výši asi 800.000 zl., ježto by se jinak v běžícím roce více než zdvojnásobily.

Vzhledem ke způsobu odvádění kontribucí byly přidány tyto prosby:

1. Aby v této době tísně peněžité část daní směla býti uhrazena dodávkami přírodními, a kdyby to pro druhou polovici

nastávajícího voj. roku (1820) nebylo možno, aby se vzal zřetel k této prosbě aspoň na r. 1821.

2. Aby úřady byly co nejdříve poučeny o jednotlivých číselně uvedených položkách postulátů, shrnutých v jedinou hlavní summu, ježto jen takovým způsobem lze dovoditi, jaký díl daní má stihnouti emfyteuty a jaký vrchnosti.

3. Aby co nejdříve se rozhodlo o prosbě stavův, obsažené již v sněmovním prohlášení ze dne 20. října 1818, aby kvantum t. z. kamerální kvoty dle starého zvyku také na příště mohlo býti hrazeno z fondu daně nápojové.

* * *

Zatím dvorská kancelář nařídila (dekr. 18. června 1819) m.-sl. guberniu, aby podle krajů dalo vyšetřiti, kolik vrchností na Moravě toho roku bylo podrobeno sekvestraci a mnoho-li exekučního mužstva bylo potřebí na sehnání daně poddanské. Tyto i jiné ještě otázky, k témuž předmětu se vztahující, gubernium zodpovědělo obšírnou zprávou ze dne 19. listopadu 1819.[1]) Ze zprávy té vysvítá, že krajské úřady byly nuceny za onen rok na 27 moravských a na tři slezské vrchnosti uvaliti sekvestraci pro nedoplatky berně dominikální a že k exekučnímu sehnání týchže nedoplatkův u poddaných bylo na Moravě rozesláno na 2000, ve Slezsku 625 vojenských exekventů, což vyžadovalo nákladu 7850 zl. Příčinou tohoto smutného zjevu krajské úřady souhlasně označovaly nouzi o výdělek, nedostatek peněz kovových a v poslední době i papírových, nepoměrně nízké ceny obilní, předešlá léta válek, neúrody a pohrom živelních, vlivem kterých mnoho sedlákův upadlo do dluhů; k tomu přistupuje nyní nesnesitelná berně pozemková; nebude-li tato v příštím roce snížena, budou poddaní a namnoze i vrchnosti nuceni sáhnouti k fundu instruktu, daň se bude musiti znovu sháněti exekucemi a sekvestracemi a nedoplatky budou větší než roku předešlého.

V dalším znění této guberniální zprávy poukazuje se na t. zv. systemální patent z r. 1748, jímž se stanoví krajní meze exekučního řízení; toto nemá totiž doháněti poplatníka k posledním prostředkům, zejmena k prodávání fundu instruktu, má se vystříhati všelikých přechvatův, a byla-li exekuce s marným výsledkem dvakráte provedena, má tím býti zjištěna naprostá neschopnost poplatníkova k zapravení daně. S takovým zjevem,

dříve nevídaným, potkávaly se úřady r. 1819 ve všech krajích moravských, a to právě jest důkazem, že daň jest příliš vysoko vyměřena. Jiným dokladem toho jest, že poddaní vrchnostem z velké části neodvádějí již ani poplatkův urbariálních a také zůstávají dlužni kontribuci za dodávky obilní.

S jakým úspěchem potkala se tato guberniální zpráva, ze které jsme uvedli jen části nejpodstatnější, u vlády vídeňské, vysvítá z berních požadavků, předložených sněmu moravskému na r. 1821 (v dietálním sezení 11. října 1820). Veškera pozemková daň, uvedená již vesměs na měnu kovovou a vypočtená na 3,770.543 zl., byla sice o něco (o 98.540 zl.) menší než roku předešlého. Za to však byla nově vypsána daň domovní ve výši 102.806 zl. nejen na rok 1821, nýbrž také za uplynulý rok 1820, čímž celkový požadavek byl zvýšen o 107.073 zl. Stavové ve svém prohlášení znovu podali prosbu k císaři, aby konečně vzal v úvahu a vyhověl jejich námitkám, v předešlých letech podaným, nemá-li největší část země býti dovedena k úplné berní neschopnosti. V dalším poukazují na nové břímě, které tentokráte pouze na vrchnosti bylo uvaleno, tím, že urbariální důchody, jichž zdanění výhradně dominiím připadá, prozatím z celkové berní summy byly vyloučeny. Tato daň, vypočtená na 551.960 zl., měla se z berní sumy 3,770.693 zl. sraziti, a zbytek (3,218.582 zl.) teprve rozvrhnouti na veškeru půdu moravskou.

O této dani z důchodův urbariálních, která sama sebou prý jest dosti značná, tvrdí stavové, že zvláště při jejím provádění a rozvrhování na rozličné důchody urbariální jeví křiklavé nesrovnalosti, což dokazují tímto způsobem:

Dle proporce k letošnímu bernímu požadavku činí berně ze všech urbariálních důchodů celkem 551.960 zl. 52 kr.; tato summa musí, jde-li se do podrobností, býti na 3 dosavadní klassifikace rozličných urbariálních důchodů rozdělena a repartována, z čehož patrný jest obnos, na každou z těch tříd připadající, a procento, dle něhož toto vypočítání se dálo.

Do I. třídy náležejí dle staré rektifikace stálé poplatky po srážce třetiny, jež činí při 6 mor. krajích i s opavskými enklavami 242.587 zl. 12 kr., z čehož připadá daň 167.799 zl. 39 kr., a z toho vysvítá berní procento 46 zl. $6\frac{417}{560}$ v kovové měně.

Do II. třídy náležejí nájemné platy po srážce polovice a činí 150.706 zl. 58 kr., daň z toho 104.245 zl. 18 kr., a procento 34 zl. $35\frac{251}{2000}$ kr. v kov. měně.

III. třída má tato nižší oddělení:

1. Desátky, a to:

a) Jure dominicali bez srážky 85.582 zl. $10^1/_4$ kr., daň z toho 59.187 zl. 54 kr., procento však 69 zl. $10\frac{251}{1000}$ kr.

b) Desátek jure parochiali po odražení surrogátu činí 12.099 zl. $48^3/_4$ kr., daň z toho 8369 zl. 33 kr., a procento 69 zl. $10\frac{251}{1000}$ kr.

2. Roboty, tyto činí:

a) bez srážky 188.996 zl. $11^3/_4$ kr, daň z toho 130.730 zl. 18 kr., a procento 69 zl. $10\frac{251}{1000}$ kr.

b) po srážce čtvrtiny 91.831 zl. $1^3/_4$ kr., daň z toho 63.520 zl. 18 kr., a procento 51 zl. $52\frac{2753}{4000}$ kr. v kov. m.

Konečně patří do III. třídy rozličné důchody bez rozdílu a bez srážky o 26.164 zl. $4^2/_4$ kr., daň z toho 18.097 zl. 54 kr. a procento 69 zl. $10\frac{251}{1000}$ kr., a tedy jeví se u III. třídy průměrně procento 64 zl. $18\frac{197}{500}$ kr. a u všech 3 tříd průměrně procento 50 zl. $9\frac{1133}{10.000}$ kr. v konv. m.

Jak citelným takové zdanění samo o sobě musí býti, kde před 2 lety z nejv. míst vyslovena byla zásada zdanění 16%, napadne asi samo sebou.

Jestliže však vrchnost tyto rozličné urbariální důchody musí skutečně zdaňovati v konv. minci, naproti tomu však vybírali je dosud ve vídeň. měně, a též příště je tak mají vybírati, vyplýval by z toho následující resultát, totiž svrchu vypočítaná berní procenta z užívání činí brutto v konv. měně:

v I. třídě 46 zl. $6\frac{417}{500}$ kr.,

v II. třídě 34 zl. $35\frac{251}{2000}$ kr.,

v III. třídě 64 zl. $18\frac{197}{500}$, průměrně tedy 50 zl. $9\frac{1133}{10.000}$ kr.; promění-li se však dle kursu po 250 ve víd. měnu, připadá:

na I. třídu: 115 zl. $16\frac{85}{1000}$,

na II. třídu: 86 zl. $27\frac{651}{800}$,

na III. třídu: 160 zl. $45\frac{197}{200}$, průměrně 125 zl. $22\frac{979}{1250}$ kr. urbariální daně, a pozemková neb jiná vrchnost, k takovým příjmům oprávněná, by z každých 100 zl. in brutto užívaných při II. třídě sice o 13 zl. $32\frac{149}{800}$ méně, za to při I. třídě o 15 zl. $16\frac{27}{100}$ a při III. třídě o 60 zl. $45\frac{197}{200}$ kr. více platila, průměrně tedy,

kdyby v každé třídě, pod každou rubrikou přijímala 100 zl., platila by skutečně o 25 zl. $22\frac{979}{2000}$ více daní, než přijímá.

Poněvadž naprosto nemůže pocházeti z vůle nejspravedlivějšího a nejdobrotivějšího všech panovníků, aby vrchnosti nějaký příjem netoliko v celku jakožto daň, nýbrž nad to ještě ze základního jmění odváděly, domnívají se v. nejposl. stavové, že tímto způsobem zdanění sama sebou jest vyslovena nutnost a spravedlnost, aby vrchnosti v téže minci a valutě, ve které daň platí, také svých důchodů požadovaly; i prosí co nejdůtklivěji za ochranu politických úřadů, tím spíše, ježto J. V. při všech státních důchodech a také při letošním berním požadavku sytou měrou a zřetelně vyslovilo, že papírová zlatka ve víd. měně má se ke kovové minci jako $2^1/_2$ k 1, tedy papírová zlatka nemůže se již, jak to finanční patent z r. 1811 vyslovuje, klásti na roveň minci kovové. A kdyby i jednotliví majitelé pozemků měli zřetel k poměrům rustikálních poddaných, kteří vysokým zdaněním za posledních laciných let uvedeni jsou v tak bídný stav, a neužili této zásady při dávkách urbariálních, přece nemůže nikterak spočívati ve vůli nejspravedlivějšího mocnáře, aby emfyteuti až do r. 1799 — z nichž mnozí před 50 a více lety musili své dávky platiti v kovové měně — se nyní obohacovali na útraty dominia a složením dávky v papírových penězích méně platili, nežli se za tuto dávku musí daně platiti.

Věr. posl. stavové prosí vzhledem k povinnému příspěvku emfyteutů k vypsané pozemkové dani vůbec za vydání podobného nejv. nařízení také na rok 1821, jako se stalo nejv. dekretem z 2. srpna 1820 za berní léta 1819 a 1820. Ostatně opakují stavové svou prosbu z let 1819 a 1820 v příčině dalšího hrazení t. zv. kamerální kvoty za minulé a pro letošek aspoň za nějakou úlevu poplatníků; i hledí brzkému rozhodnutí tím nadějněji vstříc, ježto jim několikráte a posledně z 14. února 1820 opětně nejmil. jest zajištěno.

Konečně vyslovují stavové obavu, že zavedení provisoria na základě josefinské berní regulace vyvolá množství námitek, proseb a reklamací, i dovolují si podotknouti beze vší předpojatosti, že při této soustavě jest třeba veliký́ch oprav, i opakují svou prosbu z 20. října 1819, aby bylo dovoleno osvědčeným osobnostem ze zdejších statkářů, jež jsou dobře obeznámeny s rektifikací i zdaněním i s poměry země, aby při dvorské komisi pro regulaci

pozemkové daně ve Vídni dle povinnosti a svědomí směly přednésti své pochybnosti a poznámky, tím spíše, ježto stavům ve vyřízení desiderií z r. 1791 (29. dubna) dáno jest ujištění, že ve všech důležitých záležitostech zemských dílem před rozhodnutím a prohlášením budou slyšáni, dílem také potom ještě smějí podati své námitky.

* * *

Na toto sněmovní prohlášení vláda odpověděla dvakráte. Ministerským nařízením ze dne 12. května 1821 bylo stavům mor. oznámeno, že žádoucí přesnost v odvádění berně nepřipouští, aby povšechně byly přiznány dodatečné lhůty. Nicméně zmocňuje se provinciální komise, ustanovená k zavedení provisoria daně pozemkové, aby ve případech zcela zvláštních, v přesvědčení, že se tím usnadní sebrání běžné daně, směla cestou řádného jednání a s náležitou obezřelostí přiznati lhůty, jež však nesmějí překračovati dobu t ř í m ě s í c ů v.

Vzhledem k žádaným slevám berním budiž k pohromám živelním brán i na příště takový zřetel, jak jest naznačeno v tištěném cirkuláři z 23. dubna 1819;[1]) ostatně bude nejen dobře, užiti výsledků prozatímné katastrální vložky a nynějšího berního požadavku, nýbrž jest v povaze věci samé, při užívání oněch zásad přidržovati se těchto dat.

Co se týče zásad, jichž třeba dbáti při berních slevách z příčiny reklamací proti provisoriu, jakož i v případech přetížení třeba vyčkati dalších nejv. nařízení.

Druhá odpověď, týkající se ostatních stížností stavovských, dána jest nejv, rozhodnutím ze dne 9. července 1821, a rozvrhuje se na tyto body:

1. Repartice čili rozvržení daní, jež se má sestaviti na základě katastru určeného provisoriem berním, bude stavům mor. neprodleně odevzdána, jakmile příslušné práce budou ukončeny, což pokud možno bude urychleno.

2. P o n ě v a d ž o k o l n o s t i č i n í c í s a ř i a ž d o s u d n e m o ž n ý m, a b y u l e h č i l b ř e m e n a s v ý c h v ě r n ý c h n á r o d ů v a p o n ě v a d ž p o d í l p o z e m k o v é d a n ě p r o m a r k r a b-

---

[1]) Tohoto cirkuláře v doslovném znění v aktech sněmovních jsem se nedopátral, ale smysl jeho v souvislosti s ostatními událostmi dosti patrně vysvítá.

ství moravské spočívá na měřítku, jehož užito ve všech provinciích, nelze povoliti nějaké slevy v letošním berním požadavku, bez ohrožení státních účelů nebo bez obtížení jiné provincie na prospěch Moravy.

3. V příčině prozatimního vyloučení urbariálních důchodů z celkové berní summy budiž stavům připomenuto, že jejich příslušným stížnostem nelze jinak vyhověti, než podáním řádných urbariálních fassí, k čemuž J. V. na podanou žádost stavů míní svoliti.

4. V příčině žádaného svolení k přijímání rozličných urbariálních důchodů v konvenční měně budiž stavům naznačeno, že částečné výjimky od všeobecných zákonův, jež platny jsou o právních poměrech, nejsou přípustny, a J. V. spíše se naděje, že si přesné zachovávání těchto zákonův oberou za svou povinnost, a vzhledem k odvádění daní za důchody urbariální lze vyhověti teprve, až fasse budou vyhotoveny.

5. Námitka stavův o placení příspěvkův emfyteutských k vypsané dani pozemkové odstraní a vyřídí se co nejdříve všeobecným poukazem v příčině rozdělení letošní summy daně pozemkové v menší obnosy, žádané původně pod rozličnými tituly.

6. Žádané přenesení části daně pozemkové na daň nápojovou jest nepřípustným ve dvojím vztahu, poněvadž nápojová daň není přímé, nýbrž nepřímé zdanění konsumentův, tedy také oněch, kteří nejsou majiteli pozemků, pozemková daň však jest pouze přímým zdaněním výtěžku pozemkového, a poněvadž by z toho pro druhé provincie, kde rovněž jest daň nápojová a potravní, vyplynulo nerovné a silnější obtížení; proto nelze této prosbě stavů vyhověti.

7. J. V. již nařídilo, že se mají dovoliti reklamace proti výsledkům provisoria daně pozemkové, a tím, jakmile bude rozhodnuto o zásadách, jichž se tu má šetřiti, vyhoví se též přání stavův.

Ostatně jest jim volno své poznámky o operátech provisoria daně pozemkové přednésti řádnou cestou, aby se mohly uvážiti a mohl vzíti na ně řádný zřetel.

* * *

Shrneme-li výsledky berních operací z let 1816—1821, jest nám přiznati, že přese všechny žaloby a stížnosti stavů, jejichž

oprávněnost nelze popírati, přece stal se značný pokrok v celkové soustavě. Provisorium daně pozemkové odstranilo starou soustavu berní, plnou nesrovnalostí a složenou z mnohých zastaralých součástek, i nahradilo ji soustavou novou, založenou na pevnějších a spravedlivějších zásadách, jež vrcholily v tom, že konečně přestal všeliký rozdíl mezi zdaněním pozemků vrchnostenských a poddanských, a tak aspoň těmto přineslo provisorium podstatné ulehčení. To snad bylo také příčinou, že stavové ze sněmu tak houževnatě se mu vzpírali, poněvadž na vrchnosti přešla větší než dosud kvota veškeré berně zemské. Na oko sice pozemky vrchnostenské odváděly dosud totéž procento z čistého výtěžku jako pozemky poddanské, ale poměr ten se značně mění, uvážíme-li, že ono procento ještě z dob tereziánských bylo vyšetřeno u pozemků vrchnostenských na základě libovolného přiznání vrchností samých, u pozemků poddanských však na základě katastrálních odhadů, při nichž vrchnosti měly velké slovo. Tato nesrovnalost shlazena byla nadobro novým berním provisoriem z r. 1820. Jím totiž byl čistý výnos veškeré plodné půdy moravské, ať dominikální či rustikální, vypočten okrouhle na 17,200.000 zl. Dle toho byla vypočtena vlastní daň pozemková v úhrnné ceně 3,218.590 zl., z čehož tři čtvrtiny činily daň řádnou, čtvrtina proměnlivý přídavek. Tato daň byla rozvržena dle rozličných druhů kultury: z polí a vinic připadlo na 1 zl. čistého výnosu $9\frac{22}{100}$ kr. daně, z luk, zahrad a rybníků $16\frac{72}{100}$ kr., z pastvin a lesů $19\frac{84}{100}$ kr., tak že k oné summě úhrnné přispívaly: pole částkou . . . . 1,695.420 zl.,
vinice „ . . . . . 99.405 „
louky, zahrady a p. „ . . . . . 308.261 „
pastviny „ . . . . . 8.639 „
lesy „ . . . . . 224.055 zl. daně řádné, a v podobném poměru vybírán byl i mimořádný, proměnlivý přídavek, jenž u všech těchto druhů činil 804.646 zl.

Kromě této vlastní berně pozemkové byla daň urbariální, kterou nesly pouze vrchnosti a jejíž výše ponechána v témže poměru k dani pozemkové jako dříve; tím ovšem daň ta byla značně zvýšena, neboť kdežto dříve činila 209.202 zl., provisoriem byla zvýšena na 551.960 zl., a poněvadž, jako všechny ostatní daně, musela býti odvedena v minci kovové, stavové velmi neradi snášeli toto zvýšení.

Domovní daň, nově zavedená zároveň s berním provisoriem, dělila se na třídní a činžovní; úhrnný její výnos roční na Moravě vypočten byl okrouhle na 146.000 zl.

Berním provisoriem shrnuto bylo množství starších postulátů v jedinou úhrnnou summu. Jím odpadlo dosavadní rozlišování daně pozemkové v ordinarium, jež zase dělilo se na kvotu dominikální a rustikální, a v třetinový přídavek, zavedený roku 1811, dále odpadl 100procentový přídavek k této dani, zavedený r. 1817, odpadla reluice za přírodní dodávky k vojsku a mimořádné přídavky vojenské a příspěvky na rozličná odvětví administrativní (na př. na dvorskou kancelář, na soudní úřady, na krajské hejtmany a sekretáře a p.). Úhrnná summa všech těchto požadavků, uvedená na měnu kovovou, páčila se r. 1818 na 4,456.785 zl., i nelze upříti, že vzhledem k celkové dani, zavedené berním provisoriem, která i s daní domovní nedosahovala výše 4 mil. zl., dostalo se zemi moravské podstatné úlevy.

Berním provisoriem nedotknuty zůstaly a také v potomních letech až do konečného zrušení byly vybírány: vnitrozemská a pohraniční daň nápojová, jež byla ve správě stavů zemských a teprve od 1. listopadu 1829 nahrazena všeobecnou daní potravní; 2. daň třídní (tato však již r. 1821 s prominutím 50% přídavku) a osobní (zrušeny nejv. rozhodnutím 25. května 1829); 3. daň dědická (zrušena 27. ledna 1840); 4. daň výdělková; 5. rozličné druhy daní židovských, jež se zachovaly až do r. 1848 a konečně 6. příspěvky na rozličné fondy, jako byl na př. fond kriminální, silniční, náboženský, školský, fond na ubytování vojska, pozd. fond kasárenský atd.

Finanční stav země moravské i v letech potomních byl dosti neutěšený. V zasedání sněmovním, konaném 17. října 1821, stavové sice povolili ochotně pozemkovou i domovní daň v téže výši jako roku minulého vypsanou, ale opětně vyslovují obavu, že stálým vysokým ukládáním berní rok za rokem musí přibývati poplatní neschopnosti statkářův, a jediné v tom nalézají útěchu, že mohou od dobrotivého mocnáře očekávati zmírnění, jakmile to umožní poměry státní a finanční. V tomto prohlášení jest také obsažena stížnost, že povinnosti berní byly také toho roku rozvrženy provinciální komisí, bez spolupůsobení stavův. Císař však již dříve (nejv. rozhodn. 9. července 1821) stavům slíbil, že jakmile provinciální komise bude hotova s provedením

berního provisoria, zejména četných reklamací, bude jim repartice čili rozvrhování berně pozemkové zase vrácena.

Také na rok 1823 požadavek berní (povolený v zasedání sněmovním 15. října 1822) zůstal nezměněn. Stavové v prohlášení svém obmezují se na to, že poukázali na stížnosti uvedené z let předešlých, a dodávají pouze, že smutný stav statkářů, jak vrchnostenských tak poddaných, nikterak se nezlepšil, nýbrž spíše zhoršil, ježto všechny potřeby k obdělávání půdy musí se za vysoké ceny pořizovati, naproti tomu plodiny, jediný zdroj příjmů hospodářských, stále v ceně klesají. Sněm toho roku již ani se nepokouší o dosažení nějaké berní slevy a předkládá pouze císaři prosbu, aby všichni poplatníci, kteří utrpěli škody živelními pohromami, jako vodou, bouřemi a ohněm, dle míry utrpení škody a dle zásad, z nejv. míst vyslovených, byli všemožně podporováni slevami a odepisováním daní. V těchto zásadách však stavové shledávají jistou mezeru. Majitele pozemku může stihnouti nehoda netoliko náhlou pohromou živelní, nýbrž také dlouhou zimou nebo stálým suchem, vichrem a p., vlivem čehož, jako se stalo roku letošního, na mnohých místech úroda jest zcela neb z velké části zničena, a majitelé pozemků nebudou moci v prvních měsících příštího roku ani hraditi vlastní potřebu chleba. Pro takové případy vyprošuje se rovněž císařská milost odepisování a slev berních, i měla by po této stránce k zemským úřadům býti vydána potřebná nařízení.

Této žádosti dostalo se nepříznivého vyřízení. Cís. reskriptem ze dne 16. prosince 1822 projeveno bylo sice nejv. uznání nad ochotou a osvědčenou věrností stavů mor., ale zároveň dodáno, že prosbě jejich, aby slevy a odpisy byly povolovány také následkem vyzimování a přílišného sucha, vichorův atd., nelze vyhověti a že zůstává jen při zásadách, které dosud vydanými předpisy jsou ustanoveny.

Vláda vídeňská byla si dobře vědoma, že Morava jest finančně přetížena. Proto také, když v zasedání sněmovním, konaném dne 15. října 1823, předloženy byly požadavky berní na r. 1824 v stejné výši jako v obou letech předešlých, uloženo bylo principálnímu komisaři, Ludvíku sv. p. Wernerovi, nejvyššímu komořímu zemskému, aby nutnost těchto požadavků náležitě odůvodnil. Týž učinil tak dlouhou řečí, která jest nejvýš charakteristickou pro způsob, jakým vláda vídeňská na

tehdejší poměry politické pohlížela. Podstatný obsah budiž zde uveden.

V úvodě velebí se věrnost Moravanův, osvědčená po tři století, od té doby, co Morava jest součástkou velikého státního spolku Habsburského. „Když Torstenson, Fridrich a Napoleon s nepřátelskými vojsky zemi zaplavili, ani moc zbraně ani lest a pokušení nebyly s to, aby otřásly statečností a věrnou příchylností Moravanů.“ Císař od srdce rád by ulevil břemenům, ale železný zákon nevyhnutelné nutnosti nedovoluje tomu. Stavové nechť sdílejí toto přesvědčení, jež čelí ku prospěchu státu a trpělivě snášejíce menší zlo, nechť odvracejí zlo větší!

Vyžadujeť toho mimořádné postavení, v jakém říše dosud nikdy ještě nebyla.

Všechny dřívější války 18. stol. měly za předmět nějaké sporné území. Každé mocnosti bylo možno, částečným neb úplným obětováním sporného jablka vyhnouti se boji aneb jej ukončiti a za spolehlivého výpočtu jeho trvání mír obnoviti.

Nestalo-li se toto často následkem převážných politických pohnutek, tedy to byla věc dobrovolného výpočtu, nikoli však positivní nemožnosti. Tak urovnaly se spory o španělské dědictví v Rastattě, slezské v Hubertsburce a bavorské v Těšíně na věčné časy, pokoj zemí a mezi zápasícími vládami trvalé přátelství byly obnoveny.

Základní principie existence každé jednotlivé vlády, jakož i občanský pořádek uvnitř států nebyly ohroženy a nalézaly spíše novou záruku v solidárním zájmu všech.

Tak také za všech těchto válek politická existence národů byla méně ohrožena a napadena. Pokud zbraň nepřítele sahala, spokojil se, nedbaje vládní formy, osvojením takových statků, které šťastnými příhodami a požehnáním míru zase mohly býti nahrazeny. Mimo jeviště válek, nehledě k účinkům zvýšených dávek, následky války byly málo pociťovány.

Běželo tu jak u mocnáře tak u národů jen o více nebo méně, nikoli však o celou politickou existenci, o bytí či nebytí, tomu však bohužel! bylo tak při všech válkách, které náš nejmilostivější mocnář vždy proti své vůli musil vésti. Začátek, pokračování a konec nebyly věcí svobodné volby, nýbrž po každé vynuceny zákonem nutné obrany. Bojovalo

se netoliko za odstoupení jedné neb druhé provincie, za statky, které časem a okolnostmi mohly se nahraditi, nýbrž za všechno, co mocnáři a národům bylo nejdražší a nejsvětější, za další trvání oltářův a trůnů, za náboženství, národní blahobyt, civilisaci, vlastnictví a štěstí každého jednotlivce. Šlo nejen o panovníka, nýbrž i o národ, nejen o paláce, nýbrž i o chaloupky, a zkázonosné účinky vztahovaly se netoliko na obyvatele v obvodu bojiště, nýbrž na všechny, i v nejvzdálenějších končinách.

Ježto se světu s řečnišť v tak četných diplomatických aktech a ještě více činy ohlašovalo, že státní převrat ve Francii zahájený musí projíti celou zeměkouli, bylo na bíledni, jak mylným jest mínění, že tento první výbuch války by se mohl zameziti.

Je-li někde tolik zlopověstnosti, hřmotu a neklidu, že to ruší sousedy v jejich způsobu života a klidu, a ohrožuje jejich celou existenci, pak sebezachování a nutná obrana káží čeliti takovému zlořádu.

Jest však známo, že až příliš umírněné kroky, jež učiněny byly k dosažení tohoto účelu, byly pokládány za dostatečnou urážku, za důvod k nepřátelství, za podnět, aby národové byli uvedeni v tajné spolky a ve vzpouru proti svým řádným panovníkům.

Tomuto osudnému stavu náš nejmilost. císař následkem geografického styku svých států nejméně se mohl vyhnouti, a aby svým milovaným poddaným zachránil nejdražší, nenahraditelné statky a zachoval základy všeho štěstí pro tento i onen svět, viděl se vázána povinností i ctí, aby onen veliký boj podstoupil, po nejdelší čas ponechán byv sílícímu vědomí své dobré věci a vlastní síly, z venči buď nijak, neb jen slabě podporován.

Když tento boj za konvulsivních forem republiky žádným způsobem nebylo lze trvale skončiti, bylo to tím méně možno, když šťastný vojevůdce na trůně sjednotil veškeru moc revoluce ve své ruce, a s přemocí vždy rostoucí, porušuje všeliké právo mezinárodní, za trvalého válečného štěstí si obral denním úkolem, dle libovůle hrůzy stavěti a bořiti, nad národy a provinciemi dle rozmaru rozhodovati, a zneužívati obyvatelů všech zemí za nástroje k potlačování jejich sousedův a k ukrocení neobmezené touhy po zveličení.

Jest světoznámo, co J. V. k odvrácení tolika neštěstí a potupy od svých milých národův a k dosažení trvalého míru mimo-

řádných obětí v mírech lunevillském, prešpurském a vídeňském přineslo, jaké osobní svízele a jaké bolestné city statečně snášel jako vladař i otec rodiny s nejšlechetnějším sebezapřením!

Nezáleželo kdy na Jeho vůli a nejúčinnějším spolupůsobení, jestliže cíle Jeho neúnavné snahy nebylo dosaženo. Spíše každá povolnost působila nové osobování a každý mír obsahoval nemožnost zplnění a úmyslně vtroušené símě k novému sporu.

J. V. bylo za válečné vřavy i za zdánlivého pokoje ve stálé tísni, buď odrážeti útoky skutečné neb odvraceti hrozící útoky vojskem k boji pohotovým.

Tento stav, za něhož vždy více pomocné zdroje byly vyčerpávány, trval tak dlouho, až konečně i ostatní národové a mocnosti vlastní smutnou zkušeností se přesvědčili, že nepřítel Rakouska nemůže býti jejich přítelem, že jeho tak dlouho a vytrvale hájená a tak často zneuznaná politika jest jediné pravou k záchraně, a že přišla doba, spojením všech mocností zachrániti evropskou soustavu státní ode jha přemoci anebo vydati se její libovůli na milost a nemilost.

Jako vždy, tak i zde požehnáním shora, čistotou úmyslu a upotřebením vydatných účelných prostředků, zvláště však tím, že náš nejmil. císař moudře volil rozhodné okamžiky k povolnosti, prostředkování a k vypovědění nepřátelství, spravedlivá věc z boje vyšla vítězně.

Známy jsou výsledky, jež přinesly slavné dny u Lipska a Waterloo a k dokonalému vítězství nad zkázonosnou revolucí učiněn byl nejhlavnější, ale ještě nikoli poslední krok. Kmeny byly poraženy, ale kořeny tkvěly ještě pod zemí.

Zatím jevily se dobročinné následky těchto šťastných událostí a požehnání míru ve světle vždy jasnějším.

Mocnářství kdysi svými državami rozptýlené navrácením tak četných starých a nabytím nových provincií bylo zaokrouhleno v souvislý celek a již tím zvýšilo svou neodvislost, bezpečnost a tím i blahobyt svých národův. Jeho obchod a doprava jde od Dněstra až po břehy Adriatického moře na domácí vojenské silnici, přístavy Terstský, Benátský a Řecký otvírají opět našim domácím plodinám hojný odbyt do všech dílů světa. Pokroky, které činí umořování peněz papírových a zúročitelného státního dluhu, pravidelně se veřejně ohlašují, kolísání kursu přestalo působiti na úlevu a zvelebení dopravy.

Dříve než nejodvážnější naděje mohla očekávati, až do tohoto okamžiku vojsko i veškero dvorské i státní služebnictvo bylo vypláceno v kovové měně, a oběh její stal se všeobecným.

Národní úvěr v cizině jest znovu upevněn, a naše státní papíry jsou právě tak vysoko na frankfurtském jako na vídeňském trhu.

Ještě více než nade vším dosud pověděným musí národní cit každého rakouského státního občana, povznášející se nad egoismus, býti oživen ušlechtilou pýchou, uváží-li, že jeho mocnář i jeho vlast po tolika šťastně přestálých utrpeních a pokořeních zabírá v evropské státní soustavě tak vážné postavení a má takový vliv na štěstí a klid kontinentu, ano celého civilisovaného světa, jakého mocnářství dosud nikdy nemělo.

Tato veliká působnost není založena na vratkých oporách převahy a bázně, nýbrž trvale a pevně se zakládá na upřímném přátelství všech mocností a na jejich důvěře v osobní karakter našeho nejmil. císaře, o poctivost a otevřenost jeho politiky.

Dobročinné účinky všeho toho na rozkvět obchodu a dopravy, na rozšíření umělecké píle, na otevření nových zdrojů výživy, zlepšení zemské kultury, vznik nových budov v městech i vesnicích, obecně užitečné podniky, bezpečnost majetku, především však na návrat klidné mysli v srdci každého jednotlivce, toť jsou příliš patrná dobrodiní, než aby neměla býti vděčně uznána.

Kdokoli nepředpojatým okem měří propast, ze které naše vlast na nynější výši se povznesla, přizná, že ještě před 10 lety tak příznivého obratu věcí ani nejhoroucnější patriotismus se nenadál, ani nejživější obrazotvornost nemohla očekávati.

Jestliže tedy přehled těchto velikých dobrodiní a srovnán nynějšího stavu s oním v oněch dvou desítiletích před mírem zahřívá každé cítící srdce a budí vzpomínky na minulost, kterouž šťastnější přítomnost počíná již shlazovati, tedy se v. p. stavové rádi uskrovní, nevyplní-li se naše přání všechna najednou a nedošlo-li vedle tolika dobrodiní míru ještě k mnohým jiným, zejména však ku zmenšení posavadních dávek.

Jako ve fysickém, tak i v morálním světě vývoj dobrého jde jen ponenáhlu a nikoli skoky. Nemocný cítí při uzdravování větší zemdlenost než v zimničném rozpalu; a kde bouře zpustošila rostliny, nezelenají se a nenesou ovoce v okamžiku, kdy se utiší,

nýbrž teprve po dlouhém, namáhavém obdělávání a osévání polí. Tak také hloubka a zloba ran, zasazených bezpříkladnou zhoubnou válkou, nemůže obyčejnými, nýbrž jen mimořádnými prostředky, nikoli rychlými, nýbrž jen zdlouhavými kroky býti vyléčena, a co 20 let rozbořilo, nemůže v 10 zase býti vystavěno.

K tomu přistupuje důležité pozorování, že ačkoli tak dlouho a s velkými obětmi potíraná revoluce ztratila svou převážnou sílu, přece na evropské pevnině není ještě tou měrou zkrocena, aby všechny prostředky k jejímu potírání pokojně mohly býti odloženy, a pouze udržování imposantního vojska umožnilo našemu nejmil. císaři, uhasiti nově vypuklý revoluční plamen na obou koncích italského poloostrova, udusiti v zárodku doutnající pod popelem a zameziti její nevypočitatelné další šíření a zmaření všeho, co od 20 let pracně jest vybojováno.

Tak tedy nepopěratelně přispívá moc velkých vojsk ve všech státech na potlačení zbývající kvasící látky revoluční, tak že na jižním konci našeho zemědílu úplné a poslední vítězství dobré věci bylo vybojováno a osvobození naše i našich potomkův od nejkrvavější metly lidského pokolení může navždy býti zabezpečeno.

Po tom všem, co již velkého a dobrého se stalo, moudrost a osvědčené otcovské smýšlení J. V. má nejspravedlivější nárok na neobmezenou důvěru veškerých poddaných, že opatření, učiněná zřízením a prováděním přijaté finanční soustavy i všech ostatních zásad vládních ku zvelebení vnitřního blahobytu a pokoje a k zabezpečení mocnářství v jeho vnějších poměrech, jsou k našemu společnému blahu nejúčelnější a státní vydání k tomu potřebná nevyhnutelným prostředkem k dosažení těchto dobročinných úmyslův.

Z toho tedy nechť nabudou stavové přesvědčení o nutnosti požadavků na r. 1824., a J. V. se těší nadějí, že s obvyklou obětavostí budou povoleny.

* * *

Stavové na sněmě shromáždění uznali platnost důvodů přednesených, ale když roku příštího v sezení sněmovním, konaném 20. října 1824, požadavky berní na r. 1825 zůstaly nezměněny, stavové prohlásili, že tentokráte nelze spoléhati na příjem této

summy. Přes nejlepší vůli a namáhání poplatníků, přes mnohonásobné exekutivní opatření nedoplatky berní se již tak zvětšily, že výše jejich kolísá mezi 1 a $1^1/_2$ mil. zl.,[1]) ano v posledních měsících, horších ještě pro poddané, stouply, a dlužno se vším právem obávati, že při témže berním požadavku na r. 1825 vzrostou mnohem výše. V tom však záleží nepopěratelný důkaz, že tento požadavek není ve shodě s pravými vnitřními silami této provincie, nýbrž úplně v nepoměru. I dávají stavové J. V. na uváženou, nebylo-li by přiměřeno spravedlnosti a také zájmům financí, snížiti berní postulát na summu, jež by dle dosavadních poměrů peněz i cen skutečně se dala sehnati, poněvadž by v opačném případě v. p. stavům nebylo lhostejno, že by při nejlepší vůli a snaze nebyli s to, aby nejv. požadavku onou měrou vyhověli, jak si toho přejí a jak jest jejich neporušitelným vodítkem, aby si pro budoucnost zasloužili spokojenost J. V., tak blahosklonně jim vyslovenou. Mluví pro to také důvod, že poddaný si zvykne vymykati se i z platů, které by mohl sehnati, a ztratí všechnu dobrou vůli k snášení státních břemen, že vůbec

[1]) Udání to potvrzuje se z výkazu mor.-sl. gubernia ze dne 10. července 1824 podaného k dvorské kanceláři, v němž jasně jest znázorněno, jak nedoplatky daně pozemkové, domovní a urbariální stoupaly od r. 1816 do r. 1824. Dle tohoto výkazu bylo nedoplatků

z r. 1816	3363 zl.
r. 1817	65 zl.
r. 1818 (okrouhlou částkou)	37.000 zl.
r. 1819	21.000 zl.
r. 1820	282.000 zl.
r. 1821	56.000 zl.
r. 1822	78.000 zl.
r. 1823	202.000 zl.
r. 1824	368.000 zl.,

úhrnem asi 1,048.000 zl. K tomu dodává gubernium, že přes přísnost, s jakou krajské úřady doléhají na správné odvádění daně, jeví se r. 1825 již zase nový nedoplatek běžných daní ve výši 445.000 zl., které se sotva seženou, ježto dle zpráv krajských úřadů z celé Moravy (a také ze Slezska) poplatníci nemají ani nejnutnějších potřeb životních v domě. Plodiny polní a tím také pozemky stále klesají cenou peněžní, tak že v mnohých případech při dražbách selských usedlostí se nenaskytl ani jediný kupec, jenž by podal cenu obchodní. To jest právě důkazem, že úhrnná summa nedoplatků ve výši $1^1/_2$ mil. zl. naznačuje, v jaké míře by se měly zmírniti berní požadavky na zemi moravskou uvalené. — Notizenbl. 1867, čís. 10, str. 78.

odpírání stane se jeho vůdčí ideou, vidí-li, že se při nevystihlém vždy podaří, a státní moci chybějí prostředky, aby svůj postulát násilně provedla. Toto zhoršení v duchu lidu musí nutně míti účinek, že také ve sbírání možných dávek povstanou pletichy, záludy a nesnáze, které k největší škodě státních financí mají za následek nevyhnutelné nové mezery.

Kdyby však přese všechny tyto obavy nebylo zmírnění břemen možno, stavové, poněvadž příčina vždy rostoucích berních nedoplatků jak u poddaných, již od dřívějších let vysílených, tak také u vrchností, zdá se hlavně spočívati v nepoměrných cenách obilních a v neobyčejně velkém nedostatku odbytu, prosí, aby ne-li pro tento rok, aspoň pro příští léta část postulované berní kvoty, která původně a po několik let záležela v přírodních dodávkách pro vojsko, potom však k celkovému bernímu postulátu byla v kovové měně přiražena, zase z tohoto byla excidována, aby bylo dovoleno odváděti ji přírodními praestacemi a odepisovati z kvanta peněžního.

Tím by se

a) odbyt nesmírných zásob obilních značně usnadnil,

b) ceny přírodních výrobků by se v tom poměru zvýšily,

c) poplatnost dominií i poddaných by vzrostla,

d) státu pak by po finanční stránce tím méně vznikla škoda, poněvadž jest lhostejno, zdali zachování vojenského etatu jest penězi dosaženo či přírodními dodávkami uhrazeno; konečně

e) poplatníkům vzniká neobyčejný rozdíl a velmi citelné břímě, musí-li měřici žita, jež in natura až do roku 1816 mohla býti dodávána a ve zmíněném roce rozpočtena na 15 zl. 20 kr. víd. m., dáti za nepatrnou cenu 4 zl. víd. m., tedy musí prodati 3 až 4 měřice, aby sehnal reluiční kvantum jediné, dříve in natura dodávané.

* * *

Konečně svorné působení stavův i gubernia zemského potkalo se u vlády s příznivým výsledkem. V císařském reskriptě ze dne 7. června 1825, jímž se odpovídalo na prohlášení sněmu mor. z roku předešlého, vyslovena byla nejv. spokojenost nad povolením všech berní požadovaných. Vzhledem pak k žádosti stavův o zmírnění summy postulátní upozorňuje se na opatření,

která jsou učiněna dle možnosti k ulehčení břemene berního, zvláště na nejvyšší rozhodnutí ze dne 7. června 1824 o zrušení vedlejších dávek, spočívajících na majetku pozemkovém, pak ze dne 6. ledna 1825 o zpětném působení slev na dani pozemkové, povolených cestou reklamační, na dobu, od které bylo zavedeno provisorium daně pozemkové, konečně ze dne 19. února 1825, o dodatečné náhradě z příčiny omylů při faktické opravě provisorně sdělaných operátův, týkajících se výnosů pozemkových a z téhož dne, o ponenáhlém provádění stabilního katastru.

Vláda potom oznámila stavům, shromážděným na sněmě 17. října 1825, že na voj. rok 1826 pro zemi moravskou zmírněn jest berní požadavek tím, že na přídavkové berní kvotě, která dosud vypisována byla ve výši 942.635 zl., sleveno jest plných $71^3/_4\%$ a tím celková summa daně pozemkové snížena na 3,094.230 zl. Stavové vzdali císaři nejoddanější dík za tuto milost a prosili, aby při této slevě zůstalo i na příští léta.

V postulátech toho roku císař projevil také přání, aby stavové mor. spolupůsobili k spravedlivějšímu vyrovnání v zeměpanském zdanění mezi majetkem vrchnostenským a poddanským. Ačkoliv tedy berním provisoriem hlavní nesrovnalosti byly odstraněny, vláda přece si byla vědoma, že vrchnosti v příčině břemen berních i potom byly ve výhodě proti poddaným. Stavové v tomto zasedání v obšírné zprávě, kterou vypracoval zemský výbor, podali prohlášení, že jim naprosto není známa nějaká nerovnost mezi zdaněním vrchnostenským a poddanským, a hleděli podati důkaz, že obojí břemena při nejmenším zachovávají rovnováhu, ač nemá-li se poddaný pokládati za stranu výhodnější. K tomu dodali prosbu, aby tento dodatek směl býti z tištěné zprávy sněmovní vynechán, poněvadž by jím selský lid mohl býti snadno popuzen proti vrchnostem, a mohly by i vážné nepokoje povstati. Této prosbě bylo vyhověno, a nejv. reskriptem ze dne 20. června 1826 oznámeno stavům, že se upouští od tohoto dodatku.

Od té doby po celý čas panování cís. Františka I. daň pozemková a domovní na Moravě zůstala nezměněna. Toto ustálení souvisí vůbec se zvelebením veškerých financí státních. V té době, kdy Rakousko na kongressech a konferencích evropských mělo první slovo, hlásáno bylo světu, že také peněžní krise rakouská jest na vždy překonána a že mravní vliv, jejž vídeňský kabinet

má na postup událostí evropských, spočívá již na pevném hmotném podkladě, že Rakousko nyní také blahobytem a bohatstvím staví se v čelo států a národův. To bylo sice smělé tvrzení, nicméně nelze upírati, že se stav věcí znamenitě zlepšil. Někdejší zlé časy peněz papírových nebyly již pociťovány, poměry cen se upevnily, ponenáhlu i v širších vrstvách lidu zmáhaly se důvěra v budoucnost, spořivost a větší chuť k práci. Jak mocně povznesl se státní úvěr, toho důkazem byl vždy mocnější příliv cizích peněz na rakouský trh peněžní. Kdežto v letech dřívějších vláda ani za nejtužších podmínek nemohla sehnati potřebnou půjčku, nyní peněžní velmožové z celé Evropy zasypávali ji svými nabídkami. Císař František dočkal se v posledních letech ještě zadostučinění, že příjmy v hospodářství státním dosáhly rovnováhy s vydáními.

Byl to ovšem úspěch jen částečný a více vnější. Stabilní úprava daně pozemkové, jak byla původně zamýšlena, nebyla provedena, zůstalo při provisoriu, jímž mnohé provincie, zvláště země koruny české, octly se v nevýhodě proti zemím jiným, zejmena proti Uhrám, kde stavové všelikým opravám berním houževnatě se vzpírali.[1]) Horším bylo ještě, že málo se dálo jak se strany vlády tak obyvatelstva, aby produktivní síly říšské byly náležitě vyvíjeny. Polní hospodářství nemohlo se povznésti, pokud selské statky byly obtíženy poddanstvím a robotami. Průmyslová činnost vázla nedostatkem ústavů vzdělávacích, jednostranným ukládáním velkých obnosů ve státních papírech, obchodu škodila zastaralá soustava celní z r. 1788, jež vysokými cly bránila dovozu četného zboží cizího, zejmena koloniálního, a kterouž země rakouského mocnářství byly rozděleny na několik celních obvodův. Tyroly, Lombardie, země uherské, Dalmacie, Istrie s ostrovy kvarnerskými, země českorakouské tvořily každá skupina pro sebe celní obvod, a nejenom to, nýbrž i četná místa, jako svobodné přístavy. Benátky, Terst, Rěka, Sinj, a j., též haličské město Brody s okolím byly obklíčeny čarou celní. Toto zřízení

[1]) Křiklavý nepoměr v placení daně jeví se na př. v tom, že Uhry platily berně pozemkové 5 mil. zl., Morava sama přes 3 mil. Na sněmě prešpurském r. 1825 stavové uherští povolili dokonce jen 4 mil. zl. zemské kontribuce a po dlouhém a houževnatém odporu přijali ještě 400.000 zl. — Springer, Gesch. Österr. seit dem Wiener Frieden, I, 323 násl.

podlamovalo všelikou podnikavost průmyslovou, ježto na př. surová bavlna americká nebo východoindická dostávala se k nám dráže, než hotové výrobky anglické.

Po předčasné smrti ministra financí hr. Stadiona (15. května 1824) řízení státních financí svěřeno presidentovi dvorské komory, hr. Nadasdymu. Za něho přikročeno k důležitým opravám některých přímých dávek. Především byly konány přípravy, aby ve všech rakouských a českých zemích a také v Haliči zrušeny byly dosud — a to někde od pradávna — pod rozličnými názvy zavedené daně nápojové a potravní a aby na jejich místě byla zavedena t. zv. „všeobecná daň potravní“ čili akcis. Stavům mor. tento úmysl oznámen byl již v sezení sněmovním, konaném dne 18. října 1826, a vzbudil v nich ovšem velmi nemilé překvapení. Na Moravě totiž odedávna byla zavedena t. zv. daň nápojová čili doušková dvojího druhu, vnitrozemská a pohraniční, a z ní plynul stavům mor. do zvláštního fondu, od nich spravovaného, značný příjem roční, z něhož četná vydání zemská byla zapravována. Proto bylo usneseno, podati ke stupňům trůnu prosbu, aby se v této provincii upustilo od této dávky, samo sebou nejvýš nenáviděné a pro venkovský lid zvláště tísnivé. Uvedeno, že akcisové a konsumní dávky na Moravě dříve již byly několikráte zřízeny, ale pokaždé pro svoji obtížnost zase zrušeny, a obnoven simplifikovaný důchod z daně nápojové. Stavové, jakožto majitelé pozemků, dobře znají nepříznivý stav rolnictva a shodují se tedy v mínění, že požadavek, aby rolník plodiny na prodej přivážené napřed seclil, t. j. předběžné vydání si učinil, lze velmi nesnadno provésti, ježto v selských rodinách venkoncem jest velký nedostatek peněz, jak s dostatek dokazují nesnáze při vybírání daní; sedlák jezdí na trh pravidelně bez peněz, jichž doma není, utrženou hotovostí hradí své daně a nejnaléhavější potřeby životní, i nezbude mu nic na hotovosti, ano uvázne větším dílem v nedoplatcích, které míní příštím prodejem plodin hraditi; nebude mu tedy možno, nemá-li se do nových dluhů vrhati, aby své výrobky odbyl, poněvadž nemá prostředků na předběžné vydání. Již proto by se mělo od zamýšleného akcisu upustiti.

Důchod z daně nápojové, na kterou si lid již po 40 let zvykl, uhradí snad, mimo nepatrnou částku, celý výnos z akcisu, zvláště když i Slezsko bude přibráno. Kdyby však přece z nejv. vůle akcis měl vstoupiti v platnost, buďtež k poradám o podrob-

nostech přibráni ze stavů mor. zkušení mužové, znalí poměrů místních, jimž by bylo dovoleno přednésti své poznámky. Již předem však stavové prosí, je-li již nezvratně ustanoveno akcis. zavésti, aby se zavedl jen ve velkých městech, nikoli však na venkově.

Toto ohrazení stavů mor. zůstalo bezvýsledným. Nejv. rozhodnutím ze dne 25. května 1829 s výjimkou král. Lombardsko-benátského, Dalmacie, ostrovů kvarnerských, Uher a Sibiňska, ve všech ostatních provinciích zrušeny jsou pod rozličnými tituly a jmény dosavadní daně nápojové a potravní, buďsi že od státu, stavův, obcí či soukromníků vybírané, a na jejich místě zavedena s platností od 1. listopadu 1829 „všeobecná daň potravní" (allgemeine Verzehrungssteuer). Připojeným pak cirkulářem ze dne 3. července 1829 bylo stanoveno, jakým způsobem má se státi dohodnutí se stavy vzhledem na odškodnění příjmů, jež tímto zařízením mají býti zrušeny.

Stavům mor. oznámeno toto rozhodnutí na sněmě, jenž konán byl 16. října 1829 za předsednictví nového guvernéra mor.-sl. a zem. hejtmana Karla hr. Inzaghy[1]). Stavové usnesli se podati zprávu „zevrubně detailovanou a motivovanou" k J. V. a vylíčiti netoliko škody, jež by zavedením této daně stihly všeobecné blaho, nýbrž i vytknouti zlo, které by nejvýš citelně musily snášeti vrchnostenské regalie; rovněž doporučuje se i hl. město Brno laskavému uvážení, ježto by měšťanstvo jeho v největším rozměru bylo zastiženo nevýhodami tohoto zdanění.

Pokud se týče současně zamýšleného zrušení stav. pohraničné daně nápojové (Gränztranksteuer), jež tvořila dosud značný příjem pro domestikální výdaje stavů, dlužno namítnouti, že toto nařízení není vlastní daní, nýbrž spíše obranným mýtem, aby se domácí vinař, jemuž jest zápasiti s tolika překážkami podnebnými, chránil proti dovozu vína uherského a rakouského, že by tedy toto zařízení také při zavedení všeobecné daně potravní dobře a zdárně pro domácí výrobu vína mohlo potrvati a zrušení teprve potom se státi, když by se provinciím mocnářství

[1]) Dosavadní guverner Ant. Bedř. hr. Mitrovský byl nejv. rozhodnutím ze dne 23. ledna 1827 jmenován kancléřem spojené dvorské kanceláře a zatímním presidentem studijní dvorské komise. Hrabě Inzaghy, jmenovaný na jeho místě m.-sl. guvernérem 26. března t. r., byl dosud guvernérem království Benátského

měřilo; dle zcela stejných zásad pokud však trvají jednotlivé výhody, nemůže si provincie dáti líbiti ztrátu prospěchu, který ji má vůči ostatním na roveň postaviti.

Pro případ však, že by nezměnitelně mělo zůstati při zavedení všeob. daně potravní, byli by stavové nuceni prositi, aby jim za summu, které by pozbyli zrušením vnitrozemské i pohraničné daně nápojové na nevyhnutelné výdaje domestikální, bylo poskytnuto ze státního pokladu roční odškodné 132.000 zl. konv. m.

Vláda těmto námitkám stavovským hleděla pokud možno vyhověti. Především prohlášeno (nejv. rozh. ze dne 25. května r. 1829), že dosavadní daň třídní a osobní se zrušuje týmže dnem, od kterého v platnost uvedena nová daň potravní (1. listop. 1829). Městu Brnu (nejv. rozhodnutím z téhož dne) k úhradě jeho obecních potřeb a k vydržování veřejných a dobročinných ústavů, které z někdejších místních přirážek čerpaly část svého důchodu, povolena jest přirážka ku všeobecné dani potravní, s názvem obecní přirážky; tato obecní přirážka na př. z vědra piva zvýšena jest (cirkul. z 11. pros. 1829) z $5^3/_4$ kr. na 20 kr. konv. m. Ministerstvo financí zmocnilo potom (14. prosince 1829) provinciální platební úřad kamerální moravský, aby mor. stavům, náhradou za příjmy ze zrušených důchodův obojí daně nápojové, až do definitivního jejího vyšetření poukázal summu 89.435 zl. konv. m., jako zálohu v měsíční anticipaci, počínaje 1. listopadem 1829, dále k úhradě platů, pensí a provisí, váznoucích na fondu daně nápojové, vyplatil zálohu 7000 zl. k. m.

Nejv. rozhodnutím ze dne 6. března 1830 stavům mor. připomínají se tato opatření, a vyslovena naděje, že tím největší část námitek jejich jest odstraněna. Co se týče pohraničné daně nápojové proti Uhrám a Rakousům, poukazuje se na dekret dvor. kanc. z 3. října 1829, jímž předepsány jsou poplatky, které dlužno zapravovati při dovozu předmětů, potravní dani podléhajících, z ciziny a z Uher, a to 1) na clu vstupném, 2) přirážkou daně potravní a 3) náhradní stavovskou přirážkou. Na konec císař vyslovuje očekávání, že stavové mor. uznají převážné výhody nově zavedené svobodné dopravy mezi státy, pro které platí tytéž zákonité poměry.

Tím byla vyřízena; záležitost nové daně potravní z ostatních daní v posledních letech panování cís. Františka I. zůstaly v platnosti vedle kontribuce pozemkové a domovní ještě daň židovská, dědická a výdělková. I v tom jeví se značný pokrok, že v pravdě orientálský způsob, vybírati poplatek z hlavy, mizí navždy z finanční soustavy rakouské.

Rodiště J. A. Komenského jest Komna.

Napsal Fr. A. Slavík.

Na základě souhlasných svědectví nejbližších krajanův Jana Amosa Komenského, spolužáka jeho a kněze bratrského Mikuláše Drabíka [1]) ze Strážnice, katolického faráře

---

[1]) Soudní spisy o vyšetřování M. Drabíka v Prešpurku r. 1671, jiné rukopisy a staré tisky z jeho pozůstalosti dostaly se z Uher do Holešova na Moravě. R. 1893 byly nabídnuty ke koupi napřed v Brně za velkou část peněz, a v novinách tamních byla o tom zpráva, jakož i že jest v nich zmínka o rodišti Komenského. Potom je koupilo České museum v Praze „od prof. Th. Sponera v Holešově, . . . mimo jiné 11 vlastnoručních dopisů J. A. Komenského v l. 1664—1670, 28 listů zaslaných M. Drabíkovi od různých osob, Komenského dosud neznámý spis „Theatrum universitatis rerum, t. j. Divadlo světa a všechněch všudy předivných věcí jeho“, Kázání M. Drabíka a j. v. (Zpráva o tom podána jest v Časopise českého musea r. 1894 na str. 12—13). Soudních akt o M. Drabíkovi užil Petr Špička ve článku „Po stopách Drabíkových proroctví“ ve Sborníku historického kroužku Vlasti r. 1895 na str. 79—80 a sdělil „důležitou poznámku“ Drabíkovu o rodišti Komenského. Věda o prodávání Drabíkovy pozůstalosti a o jeho výroku o Komně z novin v Brně r. 1893, vyžádal jsem si tedy v Českém museu výslovně akta Drabíkova, abych mohl užiti jich ku slíbené přednášce o Komenském v Moravskoslezské Besedě v Praze 17. března 1904. Hlavní část z ní o rodišti Komenského vyšla v našem Časopise Matice Moravské 1904 na str. 217—222. Fotografický otisk důležitého přísežného výroku Drabíkova podal časopis Zvon r. 1904, č. 26., na str. 353. — Viděl bych raději, maje práce jiné vykonati, kdyby někdo jiný býval již dříve prozkoumal nejen ty spisy, nýbrž i písemné památky Jednoty bratrské, aspoň které jsou vydány tiskem, a paměti o rodné krajině Komenského, jak jsem si přál v Časopise Matice Moravské již r. 1892 ve zprávě „Narodil-li se J. A. Komenský v Uherském Brodě?“ na str. 60 a „Jméno J. A. Komenský“ na str. 63, aby konečně bylo zjištěno rodiště slavného našince Komenského, i všemi vzdělanými národy velice váženého. Když se tak nestalo a výroku oněch starých spisovatelů-krajanů Komenského někde se nevěří a nesprávné domněnky o rodišti a jméně J. A. Komenského se opakují, pokusil jsem se o to letos z upřímné úcty a vděčnosti k našemu arciučiteli. Požádal jsem tedy

J. J. Středovského z Brumova, evangelického faráře Daniele Krmana v Myjavě a j. soudíme nyní určitě, že J. A. Komenský narodil se v Komně.[1])

Pravili tak onoho času i jiní vzdálenější dějepisci naši, jmenovitě tehdejší moravský historik Tomáš Pešina z Čechorodu,[2]) jenž pracoval „Moravopis", měl v rukou i zlomek díla Komenského o králích moravských a zemřel 10 let po Komenském r. 1680, a Bohuslav Balbín,[3]) jenž působil také v Brně († r. 1688).

Na Komnu jako rodiště J. A. Komenského ukazuje též obyčej Bratří českých, dávati kněžím stejného jména křest-

---

za dovolení ředitelství velkostatku v Uherském Ostrohu, k němuž patřila Nivnice, a ve Světlově, k němuž patřila Komna, abych mohl prostudovati k otázce o rodišti a jméně Komenského Registra těchto panství a jiné paměti tamější s konce 16. a s počátku 17. století, a navštívil sbírky musea v Uherském Brodě. Výsledek tuto podávám. Pocítil jsem i tu, jak velice stěžuje se vědecké badání, že nemáme staré památky pohromadě v zemském archivě a v museích, jak některé jsou zanedbány a nepřístupny, staré české spisy někde zničeny. — V obou panských archivech ničeho jsem ku svému překvapení nepořídil. V Uherském Ostrohu prý staré věci před několika lety odstranili, jeden bývalý úředník mnohé spálil, ostatních mnoho leží na zemi na hromadách ve dvou místnostech; ve Světlově shořely prý staré spisy s úřední budovou r. 1863. — Registra s konce 16. století se zachovala prý u soukromých osob. Náhradou vítanou byly mi proto opisy hledaných urbářů panství těch z r. 1592 a 1598, jež mi velmi ochotně propůjčili: v Bojkovicích dp. farář a konservátor moravské mus. společnosti P. Jan Jelínek úplný opis Komny z „Register důchodův na panství Světlovském r. 1598"; v Uher. Ostrohu pan ředitel měšťanské školy J. Borůvka svůj opis z r. 1886 „Register správních panství Ostrovského r. 1592" 15 obcí (vedle Ostroh říkalo se též Ostrov). Děkuji jim i zde za jejich laskavost a práci a p učiteli J. Kučerovi, správci musea v Uh. Brodě, za ochotu v museu mi prokázanou.

[1]) Komna, Komenský píšeme, jak to napsal sám J. A. Komenský na své mapě Moravy a v podpisech vlastních. V Registrech panství Světlovského r. 1598 stojí „ves Komnie", ale „obec Komenská"; polní trať u Bojkovic slove „od Komenska" (r. 1749); v Půhonných knihách r. 1483—93: Jan z Komně, „za správu Komně" (díl VI, str. 102, 105, 121); v deskách zem. Olomuckých XVIII, 5., r. 1517 „vkládá se hrad Nový Světlov, ves Komný s kostelním podacím a s hradem pustým Zuvačovem"; na staré pečeti jest nápis: Peczet. obec. Komienska; v katalogu duchovenstva arcidiecese Olomucké: Komna, v popisu sčítání lidu 1890 (z r. 1900 ještě nevyšel): Komňa, jak říká lid.

[2]) Ve spise „Mars Moravicus", válečné dějiny Moravy, vyd. r. 1677: Pars dedicatoria.

[3]) Ve spise „Bohemia docta", II. vyd. r. 1777, str. 208.

ního, když neměli ustáleného jména rodinného neb rodového, na rozdíl jich příjmení nejvíce podle rodiště. (Viz o tom dále zprávu o jméně J. A. Komenského.[1])

Avšak jako u pozdějších spisovatelů tak i v lidu vznikly časem rozličné domněnky a pověsti, a dle nich i samy pozdější poznámky kněží ve farních knihách v Komně a Nivnici se různí. V pamětní knize obnovené fary v Komně praví P. Fr. Čzepan dne 17. ledna 1838:

„Komna jest také proslavena jakožto rodiště k sektě pikardů náleževšího pastora Jana Amosa Komenského, který prý v domě naproti hospodě, něco v pravo na návrší č. 22. se narodil. Ale přes všechno důkladné pátrání ve gruntovních knihách, jež se při Světlovském úřadě vrchnostenském chovají, neobjeveno než to, že hlavními držiteli domu toho byli vždy Miliči nikdy však žádný Komenský. Jest tedy pravdě podobno, že on . . . . křestní jméno své Jan sice podržel, příjmí však Milička z češtiny na latinské Amo přeložil a k tomu Amo ještě sigma (= s) přidal. Tak se též Jan Amos od Komny Comenius (= Komenský) nazýval.“ [2])

Ve staré matrice Nivnické poznamenal P. Jan Skyba, kaplan r. 1843—63:

„V Nivnici narodil se dne 28. března 1592 největší humanista doby své, jenž školstvo v největší části Evropy zlepšil a plodným spisovatelem byl, totiž Jan Amos Comenius, moravsky Komenský, zvaný podle přezdívky po otci zděděné.“ [3])

Při různosti náhledů v pozdější době o rodišti Komenského mohlo se očekávati, že kdo někdy napsal jiné místo, Nivnici neb Uherský Brod, za rodiště Komenského, nerad opustí svůj dosavadní náhled. I byly opakovány některé domněnky neb učiněny nové proti Komně. Některé vážné námitky podal pro své rodiště Nivnici dp. Dr. Josef Kachník v Časopise vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1904 na str. 100—104[4]) ve zvláštním článku pod názvem: „Jest otázka rodiště J. A. Komenského definitivně rozluštěna?“

---

[1]) Podáme ji v 1. sešitě r. 1905. Red.

[2]) Fr. Koželuha, „O rodišti J. A. Komenského“ (Komna) v Časopise mus. spolku Olomuckého r. 1884, str. 14.

[3]) Jos. Kachník, tamže r. 1885, str. 70.

[4]) Napsal již r. 1885 pro Nivnici článek „Ještě něco o rodišti J. A. Komenského“ v tomtéž Časopise na str. 69 a násl.

Vyloživ své mínění o přísežném výroku M. Drabíka „Comenius fuit natione[1]) Moravus ex pago Komnya pertinens ad arcem Svetlov", o křestním jméně a příjmení Komenského, o zápise jeho na universitě Herbornské r. 1611 a Heidelberské r. 1613 jménem Joannes Amos Nivanus Moravus, o podpise jeho v Heidelberce r. 1614 Joannes Amos Nivanus a o druhém na polemickém spise „Judicium de judicio Valeriani Magni super Catholicorum et Acatholicorum credendi regula" pod jménem „Huldericus a Neufeld" = „(snad Milič) z Nivnice", uvádí hlavně z Register správních panství Ostrovského z roku 1592 z osedlých tři mlynáře a jejich povinnosti· 1. Pavla Orzlona, 2. Mikuláše Zmyju a 3. „Pana Mejnharta mlýn a $1/2$ lánu rolí o sv. Jiří 24 grošů, o sv. Václavě 24 grošů, slepice 2, vajec 12;.. poplatek „Ze zboru (bratrského) . . .

„V roce 1592", praví, „jak z register vidno, měli sice svůj sbor a snad i staršího, neboť uvádí se po „usedlých", tedy jako „neusedlý" Bratr Adam, jenž platil z „hůrky" a z „loučky" 1 groš 3 denáry o sv. Jiří, 1 groš 3 denáry o sv. Václavu. Kdo byl tento bratr Adam? Nebyl to nájemník mlýnu pana Mejnharta? Nebyl to otec J. A. Komenského, Martin? Nebožtík Zoubek stále hledal v Nivnici „loučku" Jana Amosa Komenského, o niž se kdesi dočetl . . . Nebylo to dědictví po otci, bratru Adamovi? . . ."

---

[1]) Přeloženo jest tam: „Komenský byl dle národnosti (nikoli rodem = natus, nativitate) Moravanem ze vsi Komné, příslušné ku hradu Světlovu". — Přeložil jsem „natione Moravus" rodem Moravan a nikoli národem, jak se také překládá, nebo „dle národnosti": 1. ve smyslu Bratří českých na Moravě; měliť se za národ český, jazykem (= též národem) za Čechy, jak pravili největší spisovatelé z nich: sám Komenský, jehož se týče výrok spolužáka M. Drabíka, pravil o sobě, že jest „rodem Moravan, jazykem Čech, povoláním bohoslovec", a slavný předchůdce jeho, B. Jan Blahoslav, ve své Grammatice České (vyd. Ig. Hradil a Jos. Jireček, str. 339 a 263): . . . „Řeč Česká, k níž i Moravané přináležejí . . . Moravané Českým jazykem mluví." „To slovo Národ est generalius (obecnější, v širším smyslu); nebo jím se míní . . . lid mnohý . . . jednoho jazyka užívající. Jako říkáme Národ Německý, Národ Turecký, Židovský, Saracenský etc. Hinc dicitur Národové a pokolení." 2. Znamená to slovo vlastně narození, potom přeneseno: rod plémě, často národ, národní kmen. Zvolen byl tedy věcně v textu příslušný význam „rodem Moravan". Srovn. dále zápis Jana z Olomouce, Čecha z Moravy, „Johannes de Olomucz Bohemus de Moravia" na universitě Pařížské, p. Jana Diviše ze Žerotína na universitě Basilejské „gente Moravus".

A končí těmito slovy: „Snad podaří se časem v archivech vypátrati pravé jméno uvedeného při Nivnici v registrech ostrovských bratra Adama, jakož i jméno nájemníka nivnického mlýnu pana Mejnharta z roku 1592. Pak teprve by byla otázka rodiště J. A. Komenského definitivně rozluštěna.“ —

Odpověď nebo vysvětlení na domněnky o rodišti J. A. Komenského i na tyto nové otázky dávají nám nejvíce staré památky písemné z doby jeho samého: a) právě ona Registra správní panství Ostrožského z r. 1592, Registra důchodův na panství Světlovském z r. 1598, staré paměti v museu Uher. Brodu a v Brně; b) paměti Jednoty bratrské, k níž rodiče Komenského příslušeli a v níž byl on biskupem a písařem: Dekrety Jednoty bratrské[1]) čili ustanovení jednotlivých shromáždění a sněmů jejich, Paměti o † knežích bratrských čili Úmrtní kniha jejich od začátku Jednoty až do r. 1606,[2]) životopisy spisovatelů bratrských a j.[3]) Bez těchto pramenů historických nemůže se tu podstatně ani pojednávati.

Z nich vysvítá buď přímo neb u srovnání jejich zpráv s jinými odjinud ze staré doby k rozhodnutí otázky nejprve o rodišti J. A. Komenského:

1. V Nivnici mezi usedlými r. 1592, kdy se narodil, nejmenuje se nikdo Martin Komenský, a tedy otec Komenského nebyl tam usedlým.[4])

---

[1]) Vydal prof. Dr. Ant. Gindely v Praze r. 1865: do r. 1575 a r. 1632—1636; díl III. do r. 1608 a IV. z r. 1609—1617, právě z let, kdy Komenský studoval a stal se knězem, jsou ztraceny.

[2]) Vydané s názvem „Todtenbuch der Geistlichkeit der böhmischen Brüder“ v české řeči původní od Jos. Fiedlera ve „Fontes rerum austriacarum“ v V. díle ve Vídni r. 1863, potom v německém překladě téhož roku 1872.

[3]) Jos. Jirečka Rukověť k dějinám literatury české do XVIII. století r. 1875, slovník životopisný, a j.

[4]) Viz seznam 169 usedlých v Nivnici r. 1592 z opisu J. Borůvky „Register panství Ostrovského“, podal L. A. Hrázděra ve svém pojednání „O jméně a rodišti J. A. Komenského“ (prý Uherský Brod) v „Učiteli“ a ve zvláštním otisku v Brně 1890, str. 34—35. Praví totéž na str. 35 a Dr. Jos. Kachník nejnověji v Čas. vl. spolku Olomuckého 1904 na str. 102. Jmenovaní mlynáři uvedeni jsou tu postupně: č. 3 Pavel Orzlon, č. p. 82 Mikuláš Zmiga, č. 96 Pan Meyenhart. Hrázděra dokazuje na str. 35—38, že otec Komenského r. 1592 nebyl majetníkem mlýna v Nivnici ani nájemníkem, a že „p. Meynhart mlýnu neměl v nájmu nebo jiným spůsobem propůjčeného osobě jiné“.

Pana Meynharta mlýn a půl lánu rolí nebyl pronajat; jináče byl by nájemník, nebo kdo by jej byl držel nebo komu byl puštěn, výslovně jmenován jakožto poplatník, jako jinde.

V týchž Registrech jsou podobné zápisy: v městečku Hroznové Lhotě také mezi osedlými:

číslo postupné 80: „Pana Karla podsedek, dává z něho o sv. Jiří 2 gr., o sv. Václavě 2 gr., o Vánocích za hlásku 2 gr., za odmrť 4 gr.“

Ve vsi Horním Němčí osedlí:

č. p. 87: „Mlýn Jana Slavského o sv. Jiří 1 r. 5 gr., o sv. Václavě 1 r. 5 gr.“;

č. p. 88: „Jíry Hanáčka podsedek, Vacule ho drží, o sv. Jiří 1 gr., o sv. Václavě 1 gr.“;

č. p. 89: „Manský Vacule Cibulky lán o sv. Jiří 20 gr., o sv. Václavě 20 gr., z luk 8 gr.“

Ve vsi Slavkově:

č. p. 16: „Martin Macků půl lánu, puštěn s dovolením J. M. p. ke sboru.“ —

2. Kdo byl Bratr Adam, jenž uvádí se po usedlých a platil z hůrky a z loučky?

Bratr Adam nebyl nájemníkem mlýna Mejnhartova, jináče byl by u něho jmenován; nebyl to otec J. A. Komenského Martin. V takových úředních registrech, kde se zapisovalo všecko bedlivě a dopodrobna, kdo jest vrchnosti čím povinen, sotva by napsali místo Martina Komenského „Bratr Adam“. Slovo „Bratr“ u sousedů nikde se nepsalo, také v Registrech panství Ostrožského r. 1592 ani jednou, ačkoli bylo v Nivnici a na celém panství tak mnoho Bratří českých, že měli tam své vlastní sbory.[1])

Podobné zápisy nalézáme v týchž Registrech také jinde. Pravidelně stojí v nich u jednotlivých obcí psáno, kteří lidé byli usedlí, co kdo držel a platil z toho; potom následuje zapsáno, jsou-li ještě jiné platy z rolí a luk, k té neb oné dědině náležitých, z nichž vrchnosti platili zvláště, na př. u městečka Kunovic: „Tuto lidé důlepsaní drží louky k Kunovicím náležité, z nichž vrchnosti Kunovské stále každého roku platy spravují,

[1]) Viz mé Moravské Slovensko od XVII. století nebo Ř. Volného Kirchliche Topographie von Mähren, Olom. diec. díl II. a III.

jak to vše dole rozepsáno jest. Kterýchžto klučovanin nemají lidé prodávati bez vůle vrchnosti.“ Následují pak jména těch lidí z blízkých obcí z Uherského Hradiště, Mařatic, Vesek, Kostelan a j. V Derfli z nich platili o Třech Králích a sv. Janě Křtiteli:

Růcka 6 gr. $3^1/_2$ den., o sv. J. 6 gr. $3^1/_2$ den.,
Kněz Jan 3 gr. $3^1/_2$ den., o sv. J. 3 gr. $3^1/_2$ den.,
Václav Nevrlých 5 gr., o sv. J. 5 gr.

U Blatničky po osedlých a platech z luk, jež drželi domácí lidé,[1]) následuje: „Z luk nad touž Malou Blatničkou, kteréž drží lidé Veliké Blatnice a tento plat z nich spravují:

„č. p. 1: Václav Hoculů 8 gr., 4 slepice,
č. p. 9: Eliáš Komnienský 13 gr., 3 slepice,
č. p. 15: Štěpán Komenský 13 gr., 4 slepice,
Bratr Jan Jordán 1 zl., 4 slepice.“

U Milokoště: „Louky pod Oujezdem Panským, . . . tento plat z nich spravují:

Bratří z Veselí 15 gr. . . .

Z luk v Okasově tito nížepsaní Předměšťané Ostrovští tento plat spravují:

Jíra farářů 1 zl.[2]) . . .“

Slovo „Bratr“, skráceno B., v těchto úředních knihách jako v pamětech Jednoty bratrské znamená obyčejně bratrského kněze, správce sboru, podobně jako P. (Pater) katolického kněze, jak dosvědčují Dekrety Jednoty bratrské, jež svého času psali též jakožto písaři Jednoty Blahoslav a Komenský, a Úmrtní kniha † kněží bratrských.

Kněze „nově zřízené . . . všickni kněží skrze rukou dání přijali k svatému tovaryšstvu a zvláštnímu bratrství“,[3]) a teprve potom psali se Bratr.

Bylo-li „někomu kněžství vzato“, nepsal se dále již B., Bratr, nýbrž jen prostým jménem svým, na př. bývalý kněz a správce sboru Jan Miláček † v Hodoníně r. 1556; Vavřinec Korček a Petr Píškov, jimž bylo kněžství vzato r. 1571; Ondřej Kohout v Záhorovicích † 1575, Jakub příjmím Czedík † v Opavě

---

[1]) Mezi nimi nejmenoval se nikdo Komenský, nýbrž v Blatnici.
[2]) V Uher. Ostrohu na Předměstí č. post. 74 měl „Jíra farář“ $^1/_2$ lán
[3]) Dekrety Jednoty bratrské, vyd. A. Gindely, str. 52—53.

1578; Bartoš Mezřický jinak též Kožený, někdy správce sboru v Hodoníně † 1581; Jan Hřebíček † v Prostějově r. 1604.[1])

Ani jáhnové neměli obyčejně názvu „Bratr“, mimo staré jáhny, jako na př. r. 1572 † „B. Tomáš Horňák, starý jáhen v Ivančicích“, rodem z Kunvalda; r. 1584 † „Jiřík Škop v Kostelci nad Orlicí, starý jáhen“; r. 1603 † „starý jáhen B. Jakub Sadoch ve Frýštáku“ u Lukova.

Když jáhnové u některého kněze a správce sboru umřeli, zapsáni jsou v Úmrtní knize pravidelně pouhým jménem svým, ale kněz se slovem Bratr, skráceně B., na př. r. 1565 † jáhen Tobiáš Bezpero v Lipníku . . . Strýc B. Jana Blahoslava (napsal sám Blahoslav); r. 1571 umřeli jáhnové: Václav Lucín v Týně nad Vltavou u B. Jakuba Velikého, Samuel u B. Petrlika Timaea v Napajedlích na Moravě, Valenta u B. Šimona Kostického v Holešově; roku 1582 † v Ivančicích Pavel příjmím Stošek, rodem z Pardubic; „Jan Vltavský zemřel v Tejně na Vltavě u přátel svých“; r. 1584 „umřel v Kralicích 2 neděle po B. Dádanovi jeden z jáhnův, jménem Jan Tejnský, rodem z Tejna nad Vltavou“, . . . Lukáš Ariston v Bílovicích na Moravě; r. 1585 Václav Hanek v Prostějově, r. 1588 Lukáš Slováček ve Slezanech, r. 1603 Jan Střelka v Ivančicích, a j. v.[2])

U jmen jiných lidí v Jednotě, t. zv. „obecných Bratří“,[3]) ani u šlechtických, nebyl nikdo slovem „Bratr“ zapisován, na př. v Úmrtní knize šlechticové: r. 1576 † pan Jindřich Vlínský v Čechách na Libicích, r. 1583 † pan Jan st. z Žerotína na Náměšti; nebo jiní: mlynář Jindra v Litomyšli, jehož dceru pojal za manželku B. Jan Jírek, rodem ze Svídnice a † 1562; Jiřík Nosek, městský písař v Mladé Boleslavi (u r. 158? č. 6.), písař Simeon (tamtéž č. 15) atd.

Bratr Adam v Nivnici r. 1592 byl podle toho kněz bratrský a duchovním správcem tamního sboru, podobně jako kněz Jan v Derfli a Bratr Jan Jordán v Blatnici. Později přišel jinam (mezi umřelými do r. 1606 se nejmenuje), a do Nivnice byl 3. června 1598 ustanoven B. Jakub Janášek[4]) a do sousední obce Dol. Němčí B. Tobiáš Balšán.

---

[1]) Úmrtní kniha † kněží bratrských, viz u těch let.

[2]) Tamže u jmenovaných let.

[3]) Dekrety Jednoty bratrské na str. 107, 142, 143

[4]) Dekrety Jednoty bratrské, str. 274.

Pozemky, jež měli tehdy Bratří čeští nebo jiní evangelíci, dostávaly se časem, když se obec stala zase katolickou, obnovené v ní katolické faře nebo kostelu nebo sousední faře, k níž byla obec pro nedostatek duchovenstva přidělena. Výslovně se to praví v tamní krajině u Drslavic a Dolního Němčí. V Drslavicích byla někdy luterská modlitebna, k níž patřila louka; dostala se potom katolickému kostelu.[1]) V Dolním Němčí měli Bratří sbor a k němu 84 měřic polí ve 12 kusech; když osada po r. 1620 byla připojena ke kostelu v Hluku, užíval jich Hlucký farář a bral z Němčí i desátek. U Slavkova pozemků za půl lánu, 19 jiter, 21 □° polí, přes 6 jiter luk, a 9 jiter luk užíval katolický farář v Horním Němčí, potom duchovní správce v Nivnici. Katolickému faráři v Derfli patří u Kunovic 2 malé louky.[2]) Nivnické faře dle inventáře z r. 1806 patří u Nivnice louky, les a vinice;[3]) podle příkladův u Drslavic, Kunovic a sousedního Němčí, jsou nepochybně mezi nimi „hůrka“ a „loučka“, jichž užíval r. 1592 Bratr Adam, správce sboru v Nivnici. —

3. Bratří nejen z Nivnice nýbrž i z Dolního Němčí měli sice sbory své, ale neměli vlastních hřbitovů, a byli pochováváni na bratrském hřbitově v blízkém Uher. Brodě. R. 1588 umřel knèz B. Martin Kapský v Dolním Němčí a byl v Uher. Brodě pochován;[4]) r. 1602 a nikoli 1604 byl tam pohřben otec J. A. Komenského, potom matka a sestry.

Sám Komenský vlastnoručně poznamenal r. 1670 v privilegiích na jednotlivé moravské sbory, na straně při obdarování na hřbitov bratrský v Uherském Brodě: „Na kterémž uprostřed při kaplici pohřbený leží Martin Komenský **1602** . . . k němu přiložena Anna, manželka jeho, a za tím Lidmila, pak Zuzana, dcery jejich. Což poznamenávám, paměť rodičů svých sobě při-

---

[1]) Ř. Volný, Kirchliche Topographie von Mähren. Olm. III. 332: „In Drslawitz einst ein lutherliches Bethaus, wozu eine Wiese gehörte, nachher an die Kirche überging.“

[2]) Tamže Olm. II. 224, III. 329, 330.

[3]) Ř. Volný, tamže Olm. III. 321: „Die Kirche besitzt . . . 1 Wiese von 8 Joch 150 □°, genieszt der Pfarrer . . . Pfarrbestiftung: bei Niwnitz Wiesen 2 J. 1946 □°, Wald 1 J. 85 □°, dann freie Grundstücke: 1 J. 1350 □° Wiesen, 624 □° Weingarten“ . . .

[4]) Úmrtní kniha † kněží Jednoty bratrské, r. 1588.

pomínaje, Jan A. Komenský léta 1670 in Februario Amsterodami hospes.“ [1])

Matka J. A. Komenského umřela brzy po svém manželovi. R. 1604 byl již J. A. Komenský, jak opět praví sám, ve škole ve Strážnici, „kde mi bylo žíti u tety po smrti rodičů mých půl druha roku v letech 1604 a 1605“.[2])

Veliký duch Komenského zabýval se ještě před smrtí vševědným dílem „O nápravě věcí lidských porada obecná“, v 7 dílů rozvrženým, z nichž první dva díly vytištěny byly r. 1667 (1. Panegersia, t. j. Probuzení všech lidí obecné, 2. Panaugia, t. j. Obecná cesta světla); vydal r. 1668 „Unum necessarium“, t. j. Jedno potřebné, a r. 1670 ještě na smrtelné posteli myslil na své poslední dílo „Bránu věcí“ a žádal syna svého Daniela, aby je vydal tiskem.[3]) Umřel dne 15. listopadu 1670.

Když tedy v únoru t. r., 9 měsíců před smrtí svou poznamenal, že otec jeho Martin Komenský byl pohřben r. 1602, nebyl zajisté duch jeho tak ochablým a paměť jeho již tak slabou, že by „pozapomněl“ roku úmrtí otce svého, na něhož tolik ještě vzpomínal i ve stáří svém. Vděčný, rodičů svých tolik pamětlivý syn věděl to i v posledním roce života svého jistě dobře, jinak nebyl by napsal určitý rok.

Měl prý napsati r. 1604. Podle jedné domněnky „rodiče Komenského zemřeli (snad morem) oba krátce po sobě, jakož i dcery jejich Lidmila a Zuzana — r. 1603, ne-li snad až r. 1604“, nebo dle jiného již určitého výroku „r. 1604 Komenskému otec, matka a sestry v Uher. Brodě pochované, morem zemřeli“.

Avšak moru v letech 1603 a 1604 vůbec tam ani nebylo; naopak, právě tato léta byla přiznivější než jiná.

Roku 1600 totiž byla tam „veliká neúroda a drahota; r. 1601 spadla na vinohrady ruda a spálila je; r. 1602 víno zase pochybilo; r. 1603 trvaly mrazy až do Božího Těla, ale neuškodily; byla všeho hojnost . . . I rok 1604 byl dosti úrodný“.[4])

---

[1]) A. Gindely, Něco k životopisu J. A. Komenského, v Časopise českého musea 1860, str. 510—511.

[2]) V knize Komenského „Lux in tenebris“ r. 1655.

[3]) Vyšlo tiskem r. 1681.

[4]) J. Kučera, Paměti král. města Uher. Brodu, vyd. r. 1904, str. 111.

Z této poznámky Komenského v privilegiích sborů bratrských soudilo se od r. 1860 také, že se J. A. Komenský narodil v Uher. Brodě. Toto udání se nově též vyskytuje v pojednáních o Komenském.

I dovoluji si upozorniti opět na zprávu „Narodil-li se J. A. Komenský v Uher. Brodě?“ v tomto Časopise Matice Moravské r. 1892 na str. 58—61, kde srovnány jsou vlastní výroky Komenského a zápisy v městských knihách v Uher. Brodě z let 1602—1604 a dokázáno, že náš J. A. Komenský nepochází z tamní rodiny Komňanských, a že tato byla jiná rodina. —

4. O jméně J. A. Nivanus, Nivnicensis neobsahují ony písemné památky v rodné krajině Komenského a Jednoty bratrské ničeho. Matrik ani křestních ani úmrtních tam nebylo. Mezi povinnostmi správců bratrských sborův a jejich pomocníků bylo sice podrobně vypočteno, které „práce kněžské“ a co „na péči měli míti“, ale vedení matrik nebylo jim uloženo.[1])

Nejstarší matriky v tamní krajině jsou až později: v Uher. Brodě od r. 1646, ve Zlíně a Vyzovicích 1667, v Uher. Ostroze 1668, v Kunovicích a Derfli 1676, v Blatnici 1694.[2]) Křestních listů, jaké se později dávají, nemohli tehdy vydávati. Listy od rodu nebo vysvědčení, jehož mladík potřeboval, jda na řemeslo nebo na studie, a že jest „osoba ctnostného života a mravů . . . a z poctivého lože zplozen“,[3]) dávala tehdy obec svým příslušníkům, když to „dosvědčili lidé starožitní, slovutní, cti a víry hodní“.[4])

Nivnice jakožto městečko měla právo pečeti,[5]) potvrzovala s ní takové a jiné listy a mohla Janovi, synovi Martina . . z Komny přistěhovalého, dáti potřebné vysvědčení. Jinde, tedy i na universitě, slul po místě, kam t. č. příslušel, Nivnický, Nivanus.

Jména rodinná, tím méně rodová nebyla v XVI. století ještě všeobecně ustálena. (Viz o tom další zprávu

---

[1]) Viz Dekrety Jednoty bratrské, str. 44—45, 53—58, 112—113, 121.

[2]) Ř. Volný, Kirchliche Topographie von Mähren, Olm. II. 229, 399. 421, 235, 231.

[3]) V. V. Tomek, Děje university Pražské, str. 22.

[4]) V. Prasek, Obecní pečeti, v Selském archivě 1902, str. 104—106, a v listináři č. 27., str. XXIV.

[5]) Nivnice má na pečeti znak bývalých pánů svých z Kunštátu a z Poděbrad, 3 břevna.

„Neustálenost jmen rodinných a rodových v XVI. a na počátku XVII. století“, s doklady hlavně z rodné krajiny Komenského.[1])

Chtěl-li pak některý jinoch rodičů poddaných, jako byli také rodiče našeho Komenského, studovati, musil míti k tomu povolení své vrchnosti,[2]) a synové členů Jednoty bratrské ještě také povolení biskupův.

Vrchnost panství Uher.-Ostrožského dala mu povolení ke studiím. Protože rodinná jména i v rodné krajině Komenského nebyla tehdy ustálena a říkalo se, jako posud často na venkově, lidem po jejich bydlišti,[3]) mohl jí student Jan, syn Martina. . . z Komny s jiného panství do Nivnice přišlého, slouti „Nivnickým“, Nivanus, Nivnicensis, a mohla ho takto v povolení svém také správně napsati.

O žádostech jinochů bratrských, aby směli studovati, jednali Bratří starší ve svých shromážděních, a to nejen když chtěli studovati podporou Jednoty bratrské, nýbrž i „na svůj náklad“. R. 1547 od Jednoty „někteří mládenci vypraveni byli na učení, jako zejména Jan Přerovský Blahoslav, Jan Rokyta do Basilie; potom Jan Benátský, Jan Lorenc, Martin Abdon do Královce.“ R. 1598 „studenti žádají na učení jíti: Korvin, Augustin, Polykarpus, Pardubický, Klenický, Silvan. Polykarpa, Klenického a Pardubického pustiti je, aby na svůj náklad se učili a potom toho v Jednotě k slávě Boží užívali. Kokořínský ještě přes zimu v Wittemberce pobyti“ (má).[4])

---

[1]) Podáme ji v 1. sešitě r. 1905. Red.

[2]) Z. Winter, Život a učení v partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století, str. 295, 390, 391, téhož Děje vysokých škol Pražských r. 1402 až 1622, str. 117, 201, 203; Arnošt Denis — Jind. Vančura, Čechy po Bílé Hoře, 1. str. 315.

[3]) Mlynářům zvláště říkalo se a podnes říkává často po mlýně, nebo tehdy i jen křestním jménem, na př. v Registrech správních panství Ostrožského r. 1592: v Dolním Němčí „Mlynář Dolní“, v Horním Němčí „Mikuláš Hutů ze mlýna“, v Tasově „Odra mlynář“, v Kvačicích „Bartoš mlynář“, v Kunovicích „Staněk minář“ a „Matěj mlynář“; v Nivnici ještě r. 1671: „Petr mlynář“, atd. (Popis téhož panství v zemské registratuře v Brně, podd. odd. č. 315.)

[4]) Dekrety Jednoty bratrské, str. 167, 269—270. Martin Abdon byl bratrem Jana Blahoslava. Jednání z let 1611—1613, kdy Komenský šel na universitu Herbornskou a Heidelberskou, je ztraceno; dekrety zachované pokračují až teprve ve vyhnanství od r. 1632 v Lešně.

N a u n i v e r s i t á c h v d o b ě h u m a n i s t i c k é d á v a l i s i j i ž s t u d e n t i v e l m i č a s t o n o v á p ř í j m e n í, latinská nebo řecká, a užívali jich také později v životě svém.

Na partikulárních školách „jména si přinášeli učitelé latinská a řecká po humanistickém způsobě již ze studií, a nepodaří se ti vždy uhodnouti, kterak ten onen opravdu se po česku jmenoval. Kdož by na příklad hledal v bakaláři Chrysogonovi syna bydžovského měšťana Víta Patočky, kdo v Mikuláši Pelargovi rakovnického rodáka Čapka? . . ."[1])

„Místo narození" u zápisu na školách nemusili dosvědčovati listinou, ba ani podle zápisu mnohých Čechů, Moravanův a Slezanů na cizích universitách udávati, nýbrž jen ze které země byl. Proto též a pro nedostatek matrik nevíme podnes o rodišti nebo letech narození některých zasloužilých mužů, i biskupů bratrských, na př. ani učeného B. Jana Efreima († 1600), jednoho z překladatelů Bible Kralické, a jiných spisovatelů staré a střední doby.

Rektor universitní, jenž podle statut universitních dohlížel také na tehdejší partikulární školy (pozdější gymnasia) a řídil je, jak r. 1602 napsal t. č. universitní rektor Jan Bystřický z Bochova, „ovšem povinen není, toho po školách, shledávati, jací se mládenci, o d k u d, čí synové v školách zdržují."[2])

Při z á p i s e (i m m a t r i k u l a c i) neudávalo se vždy křestní jméno, rodiště a země, nýbrž vlastní jméno a země; vedle k ř e s t n í h o (a to nikoli vždycky) jméno otcovo, nebylo-li rodinné jméno již ustáleno; často vedle osobního jména stojí příjmení odvozené od místa, o d k u d studující přišel, které bylo t. č. jeho domovem, ať již rodiště nebo kam se rodiče přestěhovali.

Doklady o tom dávají zápisy na universitách od staré doby, kdy po založení jich také dbali zvláště jejich statut, až do let Komenského.

Mezi prvními členy university P r a ž s k é jmenují se na př. z Moravy toliko jménem křestním a země: rektor r. 1394 M. Johannes de Moravia; ve svobodných uměních přednášeli: r. 1366 Nicolaus de M., r. 1381 dva: Adamus de M., Johannes de M.;

---

[1]) Tamže, str. 295.

[2]) Z. Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století, str. 371.

děkanem fakulty artistické r. 1370 M. Nicolaus de Gewiczka alias de M., 1383 Johannes de Moravia.[1])

Na universitě v Paříži studovali: Jeronym z Moravy, kněz a spisovatel knihy o hudbě, Walterus de Moravia 1339; „Johannes de Olomucz de Bohemia“ 1355, stal se t. r. mistrem a zapsán jest při tom „Johannes de Olomucz Bohemus de Moravia“; z Čech 1313—1383 zapsáni také jen jménem křestním a země: Conraldus (Konrád) de Bohemia, Bertoldus de B., Conradus de B., Thomas de B., Johannes de B. 1341, Albert de B. alias de Alto Castro, Benedictus de B., Johannes de B. 1354, Conradus Mathie de B., Sdenco (Zdeněk) de B., Jordanus Hugonis de Bohemia; s příjmením bez udání rodiště na př.: M. Jan Moravec (řádu dominikánského v Praze) „de regno Bohemiae oriundus“; na universitě Padovské r. 1370—1400: Stenico (Zdeněk) de Boemia, Nicolaus quondam Stephani de B., Albík z Uničova na Moravě, Pietro di B.; Adam de Brunna, filius quondam Artlewi; Jacopo de B., M. Zaviše de Zap di Praga, kanovník Olomucký,[2]) — ze XVI. a začátku XVII. století: na universitě Basilejské: Zikmund Hrubý z Jelení, narozen v Praze r. 1497, zapsán r. 1533 takto: Mgr. Sigismundus Gellenius Bohemus“; potom syn jeho Pavel, narozený v Basileji r. 1539, zapsán r. 1553 „Paulus Gelenius Bohemus“; jiní z českých zemí, na př.:

r. 1571: Vratislaus Griespek, Georgius Griespek, Jaroslaus Griespek } Bohemi.
1585: Blasius a Griesenbeck, Bohemus baro,
Andreas Griffenhagius, praeceptor,
Joan[nes] Griffenhan, famulus.
1586: Dn. Ulricus à Kaunitz, Moravus baro,[3])
Johannes Rohazius, Bohemus,[3])
Paulus Volbram Zstekrze, Bohemus.
1590: Generosus dnus, Johannes Dionysius baro Zirotinius gente Moravus,[3])
Amandus Polanus a Polansdorf, Opaviensis Silesius.[3])
1592: Ladislaus Vuelenus a Zerotin.[3])

[1]) V. V. Tomek, Děje university Pražské, str. 297, 300—301.

[2]) Ferd. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských, str. 243—254, 267—273.

[3]) Na universitě Heidelberské byli takto zapsáni: 1586 Generosus Ulricus liber baro à Kaunitz in Austerlitz et Zdanic, Joannes Rohacius Tynensis Bohemus; 1588 Jan Dionisius baro a Żerotín, Amandus Polanus a Polansdorff, praedicti baronis praeceptor, 1594 Ladislaus Welenus baro Zerotinus. (Právník 1887, str. 41—42.)

1595: Vratislaus a Zerotin,
Conradus Vorst Coloniensis.
1604: Adamus Budowetz a Budowa Bohemus;
praeceptores eius duo:
Simeon Vucrnick, theologiae stud., Silesius,
Joannes Gerhardt, LLAA. stud., Silesius,
famulus: Christophorus Flek, Bohemus.
Joannes Gergius Labaunsky à Labaunie Bohemus,
praeceptor: Joannes Aëtius, Bohemus, theologiae stud.,
famulus: Wenceslaus Hradistenus, Bohemus;[1])

na universitě Heidelberské r. 1574—1620 z Moravy:

r. 1574: Joannes Capito, Bystřicensis, Joannes Němčanský, Brodensis, Joannes Bernhardus, Přeroviensis, Moravi;
1576: Georgius Liedel, Moravus;
1584: Bartholomaeus Neniczavius, Hunnobrodensis, Moravus Ungarus;
1585: Joannes Benedictus, Hunnobrodensis, Moravus;
1587: Tobias Martinides, Moravus;
1588: Joannes Wenczik ab Ossen, Moravus,
Georgius Hodizius, Moravus;
1589: Martinus Tertullianus, Hunnobrodensis, Moravus (jakožto praeceptor šlechtice polského z Poznaňska);
1595: Joannes Spalecius, Moravus;
1596: Hinco a Nachod, liber baro Moravus,
Paulus Polonellus, Moravus;
1600: Joannes Skrbenský, nobilis Moravus;
1603: Zacharias Stephanus Taterenský, Moravus;
1606: Nicolaus Acontius, Moravus Trebicensis;
1607: Fridericus Casimirus Chanovský, Paulus Dubinus, Mezericensis, et Elias Acontius, Trebenicensis, Moravi; . . .
Joannes Theodoricus Petrzwaldský a Petrzwald, Moravus;
1611: Bernhardus Dionysius Petrzwaldský a Petrzwald et Bernhardus Skrbenský a Hřisstie, uterque eques Moravus;
Georgius Pitrussa, Przerowiensis Moravus, famulus;
1613: Joannes Amos, Nivanus Moravus;
1614: Paulus Fabricius, Moravus;
1616: Thomas Didymus, Praerâ (Přerov), Nicolaus Molitor, Mezericeno, Georgius Laurinus, Praerâ, Moravi;
1618: Daniel Vetterus, Leucopolites, Moravus;

---

[1]) Dr. V. J. Nováček, Několik nových zpráv o Zikmundovi Hrubém z Jelení a rodině jeho, v Časopise čes. musea, roč. LXX., otisk str. 2, z „Matricula studiosorum universitatis Basileensis.“

1619: Nicolaus Achior, Straznicio, Moravus;
1620: Gulielmus Wanetzky de Gemnitz, Moravus nobilis; Georgius Engelmeier, Moravus, illius famulus.[1])

U většiny na universitě Basilejské a u několika na Heidelberské není udáno místo, odkud byli. Komenský jmenuje se tu „Joannes Amos", podle domova „Nivanus Moravus".

Podobně jako Komenský zapsal se na studiích r. 1611—14 Nivanus, Nivnicensis a později v cizině jednou Neufeld, jednou také Hunno-Brodensis, měnili v XVI. a XVII. století také jiní svá jména a psali se rozličně nikoli vždy po rodišti, nýbrž také po novém bydlišti, působišti neb i podle blízkého většího neb důležitějšího místa, na př. v Uherském Ostrohu r. 1609 prodali purkmistr i páni na místě vší obce dům „knězi Eliáši Novoveskému" za 500 zl., jenž se vlastně jmenoval Eliáš Bernhard Vodňanský, jak po jeho smrti dále stojí zapsáno: „r. 1619 koupil dům Eliseus Bernhard, syn neb. kněze Eliáše Bernharda Vodňanského, správce církve Novoveské".[2])

B. Jan Blahoslav, syn měšťana Blažka a matky Kateřiny roz. Bezperové v Přerově, dal si příjmení Blahoslav a Přerovský, a „z opatrnosti se v listech svých často podepisoval Apterix po matčině příjmení „Bezpero" a Macarius po otcově „Blažek"; r. 1500 † B. Matěj Kunvaldský jinak Žamberský v Lipníku, pochován v Přerově, narozen ve vsi Kunvaldě u Žamberka na panství Litickém; r. 1543 † B. Jan Poustevník, vlastním jménem Zborník, jinak též Jestřebský neb Ostrovský neb Turnovský; r. 1553 † B. Daniel Starý v Lipníku, rodem z Borovnic, slul Hranický; r. 1581 † Bartoň Mezřický jinak též Kožený v Hranicích; r. 1585 B. Mikuláš Kojetínský jinak Soblahovský z Chropině; r. 1595 † B. Jan Dorýn jinak Domažlický;[3]) — spisovatelé nebo vydavatelé knih: Alexander, knihtiskař, rodem z Újezda u Plzně, psal se dílem bez přídavku, dílem Plzenský, později Oujezdský, Oujezdecký a v Královci tiskl polské knihy pod jménem Alexander Čech (Böhm) r. 1551—54; Daniel Basilejův z Německé Lipče psal se Daniel Basilii Teuto-Lipčenus, potom D. Basilius z Deutschenberka; Jakub ze Stříbra, Stříbrský, kazatel kaple Betlemské v Praze,

---

[1]) Z Töpke, Matrikel der Universität Heidelberg, II. Bd., prof. Dra. Emila Otta výpis studujících z českých zemí v časopise Právníku r. 1887, str. 40—43.

[2]) Stará gruntovní kniha města Uher. Ostroha, opis řed. J. Borůvky.

[3]) Úmrtní kniha † kněží Jednoty bratrské.

později též Betlémský a Pražský, vůbec řečený Jakúbek (na rozdíl od souvěkého Jakuba ze Soběslavě) † 1429; Prokop Paeonius, narozený ve Světnově u Německého Brodu, psával se i Světnovinus i Teutobrodenus († 1613); Matěje Jakobidesa Volyňského, syn faráře ve Starém Kníně do r. 1623, jmenoval se Mathiades Jan Jiří Račenský; slavný přírodozpytec Adam Zalužanský, syn Matyáše úředníka na Mnich. Hradišti, psal se prvotně Adam Mathiades Hradištenus, potom (r. 1592 na spise „Methodi herbariae libri tres") rodným jménem Zalužanský (Zalužanius) ze Zalužan.[1])

Když tedy jest zajisté pravda, co určitě pravili staří spisovatelé kněží a nejbližší krajané Komenského, že se narodil ve vsi Komně, jak nasvědčují u srovnání též ony paměti z rodné krajiny jeho a Jednoty bratrské, znamená slovo Nivanus, Nivnicensis, že se jím hlásil k Nivnici jakožto příslušník k svému domovu. —

Končím svou mimovolnou studii o rodišti J. A. Komenského s přáním, aby konečně byla otázka tato rozřešena v pravdě, jak si ovšem žádá každý ctitel jeho. Vždyť jest podivno, že máme rodiště tak slavného našince ještě hledati a zjistiti, když se v jedné knize nebo veřejné přednášce brzy to, v druhé ono, ve třetí opět jiné místo uvádí a ve škole učitel nemohl říci s jistotou, kde se vlastně narodil náš veliký spisovatel Komenský. Upřímně, ač nerad musil to doznati, jako stalo se také v článku „Komenského rodná krajina" v našem Časopise Matice Moravské r. 1892 na str. 1. a 2. A napsal-li jsem ještě r. 1903 v „Moravském Slovensku od XVII. století," že se Komenský narodil „nepochybně v Komně," vynechávám tímto nyní slovo „nepochybně" a na základě oněch historických dokladův a vývodů ze starých pamětí téže krajiny a Jednoty bratrské mám za pravdu, že se náš J. A. Komenský narodil v Komně, v tiché vesnici v údolí na hranici moravskouherské.

Nivnice má na Komenského čestnou památku, že jemu s rodiči a sestrami byla milým domovem a proto se k ní hlásil, jmenuje se někdy po ní; Uherský Brod pak, že pochováni jsou v něm rodiče a sestry Komenského, u jejichž hrobu dlíval a ještě před smrtí svou ve vyhnanství na město pamatoval.

---

[1]) Jos. Jirečka Rukověť k dějinám literatury české, díl I. a II.

Umělecké a vědecké zprávy.

Měl-li Bonifacius IX. účast na sesazení Václava IV. r. 1400? Václav IV. byl jako král římský sesazen dne 18. ledna r. 1400 čtyřmi rýnskými kurfiřty. Účastnil se tehdejší papež Bonifacius IX. činně sesazení jeho čili nic? Otázku tuto odpověděti pokusilo se několik badatelův, a učinili tak různým způsobem. Mnozí zamítli účast papežovu, druzí ji omlouvali okolnostmi, čehož nečinili třetí. Höfler (Ruprecht von der Pfalz, str. 156, 160, 200, 230, 267, 294) netvrdí, že by Bonifacius se neúčastnil převratu v říši. Ale dle mínění jeho papež musel hájiti sebe pomocí ochránce německého — Ruprechta Falckého — proti úkladům Francie, jíž se podroboval Václav. Höflera následuje Hefele (K. G. VI., str. 860). Uznává viny papežovy, ale neomlouvá ho. Aschbach (Geschichte Königs Sigmund I., str. 140). Papež se přičinil ze msty, aby kurfiřtové zbavili Václava trůnu. Schůze remešská byla příčinou roztrpčení jeho proti králi Českému. Zdrželivost a tajemnost jeho jednání lze si tím vysvětliti, že se bál o ztrátu obedience v Čechách a snad i v Uhrách, kdyby král Zikmund se spojil s bratrem k pomstě potupy celému rodu způsobené.

Proti předcházejícím badatelům hájí Weizsäcker pravého opaku. Bonifacius IX. neměl účasti při deposici Václavově. Mínění své projevil jak v RTA. III., str. 148, tak i ve zvláštním pojednání nadepsaném: Die Urkunden der Approbation König Ruprechts (Abhandlungen Berl. Ak. z r. 1888, II. Abth., fil.-hist. třída). Dosvědčuje prý neúčast papežovu vyhýbavá odpověď jeho kurfiřtům (RTA. III., čís. 114.). Dále kurfiřtové prý neuvádějí ani v listinách sesazovacích ani na jiných místech, že by se opírali o autoritu papežovu, čehož by jistě nebyli opominuli. Připomínají toliko, že o svých záměrech zpravili římskou stolici.

Názory badatelů jsou různé. Dáme-li mluviti Bonifaciovi samotnému, tolikéž neobdržíme mnoho světla. Papež odpovídaje na list krále Českého z 15. června 1400 (RTA. III., čís. 181.), v němž Václav zplnomocňuje bratra Zikmunda jako zástupce svého a vyjednavatele v záležitostech církevních i říšských, ujišťuje krále o své nezlomné věrnosti k němu slovy: „... circa ea, que sublimitatis tue (Václava) concernere valeant, studio paterne temeritudinis erimus indefesso usque ad proprii efusionem

sanguinis pervigiles et intenti . . .“ (list papežův z 26. srpna 1400, RTA. III., 185). Ještě v bulle vydané dne 1. května 1402 (Dobner, M. D. III., str. 430), kterou potvrzuje dovolení královo, aby dvanácte mansionářů v kostele Svatovítském druhého oddělení, kteří až dosud neměli býti kněžími, se mohlo dáti vysvětiti, nazývá posud Václava králem římským, tedy neuznal by dle toho dosud sesazení jeho. Ale v listině approbační z 1. října 1403 (RTA. IV. čís. 104.) tvrdí, že kurfiřtové vykonali svůj bezprávný čin „auctoritate nostra suffulti“. I Františkovi Gonzagovi píše tak 10. prosince 1403 (RTA. V., str. 536): . . . amotionem sive depositionem ejusdem regis (Václava) a profato regno Romano per venerabiles fratres nostros et dilectos filios sacri imperii electores auctoritate nostra suffultos, factam . . .“.

Také tehdejší prameny mají za to, že Bonifacius IX. zasáhl do běhu událostí Václavovi nepříznivě. Ludolf Zaháňský (Tractatus de schismate. A. Ö. G. LX, str. 431, c. 31) praví: „Bonifacius . . . huiusmodi eleccionem non multum renitens eam vel expresse vel tacite approbare videtur“. Ještě zřejměji vykládá o tom Edmundus v M. Chr. Bel. (Pistorius, III., str. 357): „. . . regno Romanorum privatus et ab eodem destitutus fuit papa nono Wenzelaus data electoribus imperii potestate alium in regem Romanorum eligendi postea in Imperatorem promovendum . . .“

Také pozdější církevní historikové, kteří nenáležejí sice k pramenům, ale jsou důležiti, na př. Spondanus (1400, str. 675, 1401, str. 678) přičítají sesazení Václavovo Bonifaciovi. Raynaldus soudí, že papež měl značnou účast při deposici krále Českého, ano že kurfiřtové jen opírajíce se o autoritu jeho, odvážili se záměru svého — zcela dle approbační listiny. Ale na čas měla účast papežova zůstati v tajnosti. Proto sám Bonifacius to popírá s počátku (a. e. 1400, str. 248), ale když později se změnily poměry politické a vzrostla moc Ruprechtova, prohlásil, že Václav byl sesazen autoritou jeho, ač již deposici královu „ex arcario“ schválil již dávno před tím. Tvrzení své opírá o „publica monumenta ex antipapae Avenionensis libris“. Neotiskuje jich proto, že skoro doslovně se shodují s ediktem papežovým o approbaci, t. j. s approbační bullou z 1. října 1403. Listina ta jest asi návrh approbační bully z r. 1401, který uveřejnil Weizsäcker (RTA. IV., čís. 6.).

Jednání samotného papeže, který v téže době (15. června r. 1400) ujišťuje krále Českého o své nezlomné věrnosti k němu, když už byl s kurfiřty připravoval deposici jeho, zdálo by se velice nepěkným. Proto také historikové katoličtí snaží se jednán papežovo, ačkoli uznávají viny papežovy, omluviti okolnostmi, které papeže nutily takto jednati. Není však třeba omlouvati papeže, protože nemá nejmenší viny. Jediné neupřímnost mohli bychom mu vytýkati, tato však není v diplomacii nectností, spíše ctností. Bonifacius IX. neměl přímého podílu na sesazení Václavově. Důvod, který uvádí Weizsäcker, že totiž papež odpověděl kurfiřtům na zprávu o zamýšleném činu vyhýbavě, jest správný. Méně již cenný jest důvod druhý, že kurfiřtové v listině sesazovací se nezmiňují o součinnosti papežově Měla-li tato zůstati aspoň pro první dobu v tajnosti, nebylo nikterak možno, aby ji kurfiřtové vyhlašovali ve veřejných listinách.

Chceme-li uvažovati o této sporné otázce, musíme míti nezbytně na zřeteli události aspoň z nejbližších let před r. 1400 i po tomto roce, především celé jednání o odstranění schismatu a účast Václavovu na něm. Odkazuji pro poučení o těchto poměrech k dvěma pracím svým o církevní politice Václava IV. Bonifacius byl v té době ve velice nepříznivé situaci. Vznikl spor mezi dvěma přivrženci jeho; bylo se mu tedy obávati, přikloní-li se k straně jedné, že ztratí druhou. Václav se sice klonil k nepřátelské Francii, schůze remešská a poselstvo vypravené k papeži se žádostí, aby se vzdal trůnu apoštolského, nemohly ovšem Bonifacia IX. nějak obzvláště nakloniti Václavovi. Ale ztráta obedience zemí koruny české a uherské nemohla papeži býti lhostejna. Na druhé straně nechtěl si znepřáteliti Ruprechta a ostatní rýnské kurfiřty, kteří byli aspoň dle jména nejhorlivější přivrženci jeho. Nemohl je zrazovati od zamýšleného skutku. Zachoval se v této situaci jako obratný diplomat, jakým byl. Odepřel veškeru účast v převratě chystaném v říši.

Není možno dokázati, že by Bonifacius nějak se účastnil kromě slov jeho vlastních, která však pocházejí z doby značně pozdější, kdy se poměry změnily úplně. Snad hned s počátku klonil se více k Ruprechtovi, s nímž zahájil tajné jednání; ale učinil to teprve tehdy, když již stál před dokonaným činem, když již nedalo se více nic změniti, a musel se rozhodnouti pro jednoho z kandidátův. Nemáme ani nejmenší zprávičky z té doby

před sesazením krále Českého, která by nám podávala jen poněkud světla o poměru papežově nebo dokonce dokazovala vinu jeho. Argumentum ex silentio sice není vždy platné, zde však, myslím, že není bezcenné. Bonifacius IX. byl velice obratný diplomat. Přidal by se beze všeho, bez úplného potvrzení svých přání k Ruprechtovi? Bez delšího vyjednávání nemohla se celá záležitost odbýti. O něm bychom snad obdrželi dnes nějakou zprávu. Jelikož však nemáme nijaké, můžeme souditi právem, že nebylo jednání vůbec, a dále, že Bonifacius neměl činné účasti na převratě v říši.

Jak podrobné zprávy se nám zachovaly o vyjednávání papežově s Ruprechtem o approbaci jeho! Známe celé jednání velmi dobře. Papež tu projevuje přání, která měl zplniti Ruprecht. Mnohá z nich jsou taková, že, kdyby papež byl Ruprechta podporoval v úmyslech jeho, dávno byl by si je dal napřed pojistiti jakýmkoli způsobem. Myslím, že by pak nebylo třeba tak dlouhého smlouvání, odkladu approbace. Vždyť Bonifacius schválil volbu Ruprechtovu až po třech letech od zvolení jeho, v době, kdy poměry politické byly tomu velice příznivy. Kdybychom neměli zpráv o dlouhém jednání s Ruprechtem, dalo by se namítnouti, že to byly právě jen příznivé okolnosti, které pohnuly papeže, aby vystoupil z úkrytu, ačkoliv již dříve Ruprechta podporoval tajně. Namítka ta však není platna, z důvodu svrchu vytčeného, totiž, že dlouhé smlouvání papežovo a Ruprechtovo svědčí proti tomu. Bonifacius IX. byl zcela reální politik. Nedal se snadno svésti ani duchovními prospěchy ani záštím, hrozila-li mu ztráta prospěchů hmotných. Finance papežské zákazem Zikmundovým byly poškozeny později dosti značně.

Není také bezcenný důvod i ten, že kurfiřtové byli by se zmínili někde o součinnosti papežově. Nemuseli tak učiniti veřejně, nýbrž jen ve svých soukromých listech. Ale ani takové zmínky nenalezneme nikde. Není jediného listu kurfiřtského, v němž by kurfiřtové tvrdili, že papeže mají na své straně při pokuse o změnu hlavy říšské.

Kardinálové oznámili Václavovi již r. 1399, že kurfiřtové zamýšlejí něco proti němu a ucházejí se o podporu stolice papežské. Vybízeli jej také, aby nějakým rozhodným činem předešel všem jejich úkladům. Jest z toho vidno, že smýšlení kurie nebylo králi Českému tolik nepřátelské. Kardinálové neodvážili

by se zajisté takto papeže zrazovati, kdyby byli věděli — utajiti se to dobře nedalo — že papež je rozhodným nepřítelem krále Českého.

Bonifacius měl sice ještě neustále před sebou schůzi remešskou i následky její. Ale mnoho, snad všechno zmizelo již r. 1399. Václav zase odvolal všecko, k čemu se dal pohnouti v Remeši.

Prospělo nějak zvláště papeži, že Ruprecht se stal králem? Naopak bylo se papeži vždy obávati, že dosednutím Ruprechtovým na trůn v říši utrpí ztráty. Ruprecht i kurfiřtové ujišťovali sice papeže neustále svou nezlomnou věrností, ale myslím, že Bonifacius jim nevěřil sám. Právě tato přílišná horlivost vzbuzovala u něho podezření. Měl také pravdu, poněvadž kurfiřtové se chovali velice obojetně. Nedůvěra jeho zdržovala ho, aby podnikl něco na prospěch jejich. Leč nestanul rozhodně proti jejich záměru; nechal věci volně se vyvinouti. Nechtěl znepřáteliti si žádné strany, oba soupeři náleželi mezi přívržence jeho, proto jemně odmítl všelikou účast slovy: „věc je nesmírně důležita, potřebuje delšího uvážení“. Kurfiřtové však již déle nechtěli čekati, proto jednali bez papeže.

Také nezakročil na prospěch Václavův, ačkoliv králi sliboval věrnost usque ad effusionem proprii sanguinis. Jediné tato zdánlivá neupřímnost mohla by se papeži vytýkati, více nic. Slova však neznamenají mnoho, jen se zdají znamenati. Jsou to obyčejná slova, kterými nešetří diplomaté, chtějí-li dosáhnouti nějakého účelu jiného. Ani Václavovi nesliboval Bonifacius nic, není tedy rozporu v jednání jeho. Když již stál před hotovým skutkem, klonil se více k Ruprechtovi, poněvadž s ním brzy po zvolení jeho zahájil tajné jednání o approbaci. Není jasno, proč tak činil. Mínil více dosáhnouti od Ruprechta než od nerozhodného Václava? Těžko nyní něco říci, poněvadž nemáme zpráv přímých. Jisto jest, že měl více sympathie ke kurfiřtovi falckému než ke králi českému, ale teprve po vykonaném činu, nikoli před ním.

Když se změnily politické poměry, byl Václav zajat (6. března 1402 — 11. listopadu 1403), Jan Galeazzo, nejmocnější spojenec Václavův v Italii, zemřel (2. září 1402) a proti nejenergičtějšímu členu rodu Lucemburského vypukla vzpoura na prospěch Ladislava Neapolského (v září 1403), Ruprecht se zavázal také, že

zplní všechny podmínky předepsané papežem, vystoupil papež zřejmě pro Ruprechta a prvního října 1403 approboval ho za krále římského a tím za budoucího císaře. Papež praví v listině approbační, jak řečeno svrchu, že kurfiřtové zbavili Václava trůnu auctoritate nostra (papežovou) suffulti. Papež by se tu přiznával sám k vině, že skutečně podporoval kurfiřty v jejich nepřátelských úmyslech proti Václavovi. Říká tu však více, než učinil skutečně. Slov těch užil v listině jen proto, aby zachoval nárok stolice římské, že ona jediná má právo dosazovati i sesazovati všechny křesťanské panovníky, především krále římské. Tito měli na prvém místě podléhati vlivu kurie, poněvadž jen od ní mohli obdržeti později korunu císařskou. Bez vůle její nemohl král římský dosáhnouti koruny císařské, není tedy divno, že papež činil si nárok na approbaci kandidáta trůnu císařského, krále římského. Nárok ten sice byl zlatou bullou z r. 1356 prohlášen za neplatný, ale sám vydavatel její Karel IV. pohřešil se proti jejímu nařízení a pracoval s velikým úsilím, aby dosáhl schválení papežského svému synovi Václavovi.

V říši stal se zvláštní, nikoli úplně nový případ, panovník jeden sesazen, a za něho zvolen druhý. Jak dalo by se vysvětliti schválení volby nového panovníka po třech letech, kdyby vlastně celý skutek nebyl urovnán pod autoritou stolice římské. Jen tato jediná má právo dosazovati a sesazovati panovníka, nikoli kurfiřtové, poddaní královi. Neúčast stolice římské při celém aktě nedala se ani jiným způsobem omluviti než vložením těchto slov do approbační listiny. Listina takto poněkud zfalšována, leč, aby se nezdálo, že kurfiřtové zasáhli do pravomoci kurie, bylo nutno toto zfalšování. Nebylo nic tak hrozného v očích středověkého člověka, zvláště tehdy nikoli, mělo-li se tím dojíti vyššího účelu. Tento účel zde byl. Také listina při approbaci Václavově byla zfalšována, aspoň co se týče data. Shrneme-li ještě jednou všecky důvody pro účast Bonifaciovu i proti ní za velikého převratu v říši r. 1400, obdržíme tento přehled krátký:

Pro účast svědčí: Vlastní slova Bonifaciova v approbační bulle z 1. října 1403 „auctoritate nostra suffulti“, která však, myslím, že jsou dostatečně vysvětlena v předcházejícím.

Prameny tehdejší, které také připisují účast Bonifaciovi, jsou příliš vzdáleny vlastního středu jednání, než abychom jim přičítaly nějakou rozhodující platnost.

Proti účasti svědčí: Nemáme sebe menší zprávy o jednání papežově s kurfiřty před sesazením za tím účelem, aby papeži zajištěny byly určité výhody za účast. Papež kurfiřtům, když mu oznámili svůj úmysl, odpovídá vyhýbavě.

Po sesazení Václavově následuje dlouhé — tříleté — jednání o approbaci Ruprechtovu.

Kardinálové podávají zprávu Václavovi o úmyslech kurfiřtův a zvou ho, aby výpravou do Italie zmařil záměry jejich.

Kurfiřtové nezmiňují se ani veřejně ani tajně, že by se jim dostalo jakékoli podpory papežovy.

Papež příliš nezískal dosednutím Ruprechtovým na trůn říše německé.

Myslím, že důvody poslední přesvědčují tou měrou, aby uvěřil každý, že Bonifacius IX. neměl účasti při sesazení Václavově, nýbrž zachoval neutralitu. Kdyby se byl chtěl zachovati jako řádný papež, který má chrániti autoritu, měl — a bylo to povinností jeho — zrazovati kurfiřty z úmyslu jejich. Necítil snad ostnu namířeného proti sobě ve svém vlastním jednání. Kardinálové mohli mu učiniti totéž, co učinili kurfiřtové králi. Jediná vina jeho jest, že se nepokusil, aby Václavovi zachoval trůn — passivní účast. *Dr. Ant. Polák.*

Literatura.

Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě. Sepsal MUDr. Bedřich Drož, obvodní lékař ve Žďáře. 1903. Stran 211.

Nebylo možno sepsati příběhy města Žďára jinak nežli jako dějiny kláštera, který dal nevelikému horskému místu historii a význam. Nevidí-li spisovatel ve své práci monografie Žďárského opatství, „vyčerpávající úplně všechny historické prameny a podávající jasný a přesný obraz střídavých osudů starobylého kláštera a života uvnitř jeho zdí,“ je v tom také skromnost. Autor, historik ochotník, dostál svému prvnímu úkolu, sebrati co možno úplně materiál, tou měrou, že by historik-odborník mohl učiniti za dnešních poměrů sotva více. Vykonal-li by druhou úlohu, materiál kriticky sestaviti jinak, týká se to „jinak“ spíše slova „sestaviti“ než-li „kriticky“. S hlavním rozdělením lze souhlasiti. Nedostatek zpráv pro nejstarší doby vodívá k annalistickému vy-

pravování; proti jeho vhodnosti pro časy novější a nejnovější mluví také Drožova kniha. Vhodnější cestu naznačil spisovatel sám, ač jí nenastoupil, vypsati totiž v jednotlivých obdobích nejprve vnější osudy kláštera a pak život v jeho zdech, po případě (autor se tomu místy nevyhýbá) také mimo ně na klášterních statcích a v okolí. Zprávy o klášterní kázni, o umělecké a literární činnosti mnichů, o rozsáhlosti a správě klášterních statků, o poddanských poměrech na těchto panstvích a jiné příspěvky byly by poskytly v souvislém sestavení mnohem výraznější obraz jen zdánlivě jednoduchého života klášterního, nežli toho dopustilo letopisné vypravování. Pak by také nebyly zprávy o městě Žďáře, třeba nečetné, tak zmizely v podrobnostech klášterních dějin, jako se stalo. Poznamená-li se ještě, že výklad jména Žďár bylo dobře uvésti hned v první části, a že přídavky, ač-li byly všechny nutny, hodily by se lépe do vypravování, není tím řečeno, že autorovo sestavení materiálu je špatné, ale ovšem že bylo možno voliti jiné a tuším vhodnější.

Svůj druhý úkol, materiál kriticky sestaviti, ulehčil si jednak autor sám tím, že vyčerpal všechny známé a obecně přístupné prameny, jednak měl štěstí, že ho dosavadní literatura nezavedla na scestí. Právě pro dobu do XIV. st., která bývá zprávami nejchudší a omyly nejbohatší, měl i hojnost zpráv v obou letopisech žďárských i kritické studie o tomto prameni, o stezce Libicko-Žďárské, o jméně Žďár atd., i mohl tudíž nejstarší dobu zpracovati mnohem lépe, nežli tomu bývá v podobných spisech. Pro další historii kláštera až do jeho zrušení byly hlavní pomůckou dvousvazkové dějiny kláštera Žďárského, jež sepsal jeho poslední opat a prý zhoubce, josefinista Otto Steinbach z Kranichsteina. Bylo nutno spoléhati zvláště na druhý svazek, Urkundenbuch, a poněvadž je závislost na prvním, ač častá, celkem opravdu kritická, je také v dalších částech Drožova spisu více věcné střízlivosti, nežli se očekává v první práci neodborníkově. Od r. 1784. je spis již jen dějinami města Žďára, které budí toliko místní zájem až snad na zmínku o Turinském. Byla by křivda říci, že Drožova práce má vůbec jen místní význam, křivda i přes to, že je v knize pro moravské dějiny málo nového, a přes to, že bychom měli rádi místy podrobnější vypravování, na př. o reformaci v Žďárském okolí nebo o škole, jíž se vzpomíná teprve na počátku devatenáctého století. Není divu, že se autorovi nepodařilo (či jen

dosud nepodařilo?) najíti v zapadlém kraji a pro zapadlý kraj nové prameny, a že nalezené nestačily na plnější obraz. Práce není nicméně zbytečná již proto, že není vůbec zbytečno zpracovati znovu po 120 letech dějiny kláštera kteréhokoliv. A poněvadž kniha není také špatná, je to na první pokus úspěch, jenž by mohl vésti k dalším. Spisovatel vydal knihu svým nákladem, což dnes ještě ani nikoho nezaráží, opatřil ji seznamem pramenův a podrobnou citací, přehledem obsahu a rejstříkem jmen místních i osobních a ozdobil třiceti dvěma obrázky z minulosti a přítomnosti kláštera i města. Jedna otázka se při tom ještě naskytuje: Nebylo nic pověděti o významu klášterního chrámu pro dějiny moravského umění? *Tomáš Kalina.*

Morava za pravěku. Napsal I. L. Červinka. (Vlastivědy Moravské dílu I. svazek 2., str. 368., se 154 obrazy v textu, 52 tabulkami a 4 mapkami, Brno 1902.

Přední odborník a výtečný znalec předhistorie domácí p. I. L. Červinka, podjal se obtížného úkolu sepsati dlouho postrádanou monografii pravěku Moravy se týkající. Již jednak množství materiálu po různých ústavech a sbírkách roztroušeného a mnohdy i chybně v literatuře popsaného, práci spisovatelovu značně ztěžovalo. Než díky odborné znalosti autorově a jeho ovládání příslušné literatury, podařilo se četné překážky odstraniti, a dnes má nejenom Morava, ale i archaeolog z povolání příruční knihu, v níž sneseny jsou veškery výsledky výzkumů domácích, namnoze po různých časopisech během let česky i německy uveřejňovaných. Vědeckou cenu knihy zvětšují i četná vlastní badání autorova, jakož i jejich pozoruhodné a důležité výsledky, často již v literatuře odborné právem oceněné.

Jest tedy uvedená monografie záslužným příspěvkem ku předhistorii Moravy, země nad jiné proslulé svými bohatými nálezy.

V úvodě své knihy pojednává spisovatel stručně o době předhistorické čili pravěké, o jejím významě a rozdělení a v následovním odstavci též o pěstování předhistorické archaeologie na Moravě. Stručný přehled je též věnován musejím a soukromým sbírkám moravských starožitností jakož i odborné literatuře.

Zvláštním odstavcem o diluviu počíná se hlavní obsah monografie Červinkovy.

Diluvium moravské, tvořící jeskynní nánosy a mohutné vrstvy žlutnice, jest svými přebohatými pozůstatky jak vyhynulých tvorů, jako mamuta, soba, medvěda jeskynního, nosorožce, tura atd., tak i zbytky jejich vrstevníka, diluviálního člověka, světoznámé. Člověk tento objevil se po prvé na Moravě v době zvané meziledové čili interglaciální a zanechal vzácné stopy své existence jmenovitě v jeskyních štramberských. Živil se lovem a robil hrubé primitivní nástroje kamenné. Za to v druhé době ledové docházel člověk již větším počtem na Moravu a předčil svého předchůdce umělejším zhotovováním kamenných a kostěných předmětů atd., zkrátka byl to člověk fysicky dokonalý a důkladnějšími vědomostmi vyzbrojený, jehož původ kladou badatelé do krajů severoasijských.

Odstěhoval se z Moravy bezpochyby se sobem a za jinou zvěří k severu s ustupujícími zase ledovci. Na Moravě stanoveno jest dosud 20 nalezišť se stopami diluviálního člověka, 16 v jeskyních a 4 ve žlutnici. Ve stati této opírá se spisovatel hlavně o rozdělení diluvia dle prof. Woldřicha, řed. Mašky a dra. Kříže.

Po té následuje krátký popis veškerých moravských nalezišť se stopami diluviálního člověka podle výzkumů Wanklových, Maškových, Křížových, Kniesových, Makowského a j. Konec doby ledové a odchod člověka diluviálního z Moravy za sobem a jinými zvířaty k severu ustupujícími klade Maška do let asi 5000 př. Kr. Další stať knihy Červinkovy věnována jest neolithu čili mladší době kamenné, zařazené do alluvia. Zde přichází autor k výsledkům, že v této době bylo na Moravu nové pokolení s hlazenými již kamennými výrobky, znalo hrnčířství, počalo ochočovati i domácí zvířata, zabývalo se znenáhla orbou a obývalo pospolitě chýše ve větších osadách. Spisovatel pojednává též stručně o obydlích a sidlištích pokolení tohoto, a vypočítává po té veškera sidliště moravská s kulturou mladší doby kamenné; zejména počet nalezišť s ojedinělými nálezy jest značný. Veškerých sidlišť uvedené doby známo jest daleko přes sto. Přes neobyčejný tento počet jest však překvapující okolnost, že Morava nemá žádného současného pohřebiště, jakož i vůbec žádného hrobu, který by se mohl zařaditi čisté době neolithické. Nezná se zde podnes ani jediného hrobu, v němž by se byla vyskytla keramika s tak zv. ornamentem volutovým, nebo nádoby s ornamenty tečkovanými, žlábkovými, nebo dokonce nádoby

pomalované. Za neolithické se na Moravě považuje asi osm hrobů, jež spisovatel také uvádí i s příslušným inventářem. Obšírněji pojednává autor o lidstvě mladší doby kamenné a jeho kulturním stupni, o výrobě jeho kamenných, kostěných a hliněných výrobkův. Že v době této lze pozorovati i obchodní styky obyvatelstva zdejšího se sousedními kmeny, tomu nasvědčují mnohé výrobky od jinud importované, a zdá se, že i vzácné a záhadné sekyrky jadeitové a chloromelanitové, jichž na Moravě známo asi osm kusů, jsou cizího původu. Ku konci přidává se spisovatel k názorům Schraderovým, Hampelovým a Monteliusovým pravě, že obyvatelstvo mladší doby kamenné representuje lid původu arijského před jeho rozdělením.

Další odstavec knihy Červinkovy věnován jest době kovové. Uvádí se zde některá moravská naleziště, v nichž shledány byly předměty náležející době měděné, jako sekyry, dláta, mlaty, kladiva a dýky. Dle nečetných těchto nálezů dospívá však autor k závěru, že na Moravě neexistovala samostatná doba měděná, načež přichází ihned k době bronzové, o níž se rozepisuje šíře. Zprvu vysvětluje co jest doba bronzová, potom se zmiňuje o některých nalezištích, v nichž zjištěny kadluby na různé bronzové výrobky, po té pojednává o nástrojích, zbraních, jakož i o jiných předmětech doby bronzové a vypočítává řadu nalezišť moravských, vykazujících ojedinělé nálezy, do doby této spadající. Po té následuje rozdělení doby bronzové na dobu starší a mladší, načež autor popisuje některé mohyly z uvedené doby i s příslušným hrobovým inventářem. Jako význačné keramické výrobky doby této uvádí Červinka jistý druh nádob, zvaných zvoncovité poháry.

Následující stránky monografie věnovány jsou popisu nalezišť hrobů kostrových, žárových a sidlišť. Z obsáhlé této kapitoly o době bronzové na Moravě vysvítá, že doba ona zastoupena jest zde pokolením skrčených koster (1000—500 l. př. Kr.) a popelnicovými poli rázu lužického a slezského (800 l. př. K. až 50 l. po Kr.).

Následovní doba hallštattská význačna jest na Moravě zejména znamenitými známými nálezy dra. Wankla v Býčí Skále, o nichž se Červinka také rozepisuje důkladně; po té uvádí opětně hroby, sidliště, popelnicová pole, nálezy jednotlivé i hromadné, jakož i kolové stavby do uvedené doby spadající. Nálezy z kolo-

vých staveb moravských známy jsou pouze ze čtyř míst v okolí Olomouce a v městě samém.

Doba gallská, jež se vyznačuje již zpracováním a zužitkováním železa, zastoupena jest na Moravě jednak kostrovými hroby, množstvím ojedinělých i hromadných nálezů, popelnicovými poli, sidlišti a četnými mincemi, jmenovitě tak zvanými duhovými miskami, jež jsou raženy ze zlata. Moravské duhovky známé z několika nalezišť, shodují se úplně s duhovkami, jež pocházejí z velikého hromadného nálezu, učiněného v Podmoklích u Berouna r. 1771.

Mimo to nalezeny byly na Moravě také hojné mince stříbrné.

Nálezy z doby císařství římského jsou na Moravě dosti vzácné, přes to, že vzdálenost římských provincií a velikých tržišť pohraničních není příliš velika. Spisovatel jest však pevně přesvědčen, že budoucí archaeologická badání „musí vynésti dojista netušenou hojnost takových stařin, nebo stopy a vliv kultury římskoprovinciální, pokud už dnes víme, na domácí život a zvyklosti jakož i tehdejší vzdělanost byl tak mocný, že se mu zdařilo potlačiti záhy nejen všechny vymoženosti kultur dřívějších, nýbrž znenáhla i zvrátiti veškeré starodávné zvyklosti a řády. Z té doby zachovaly se na nás i písemné zprávy, z nichž s jistotou smíme na naši vlast vztahovati ony, které vypravují o živém obchodu mezi provinciémi římskými a jantaronosným pobřežím severním. Hojnost nalézaných u nás římských mincí císařských svědčí, že takové obchodní cesty vedly Moravou; také nescházejí nálezy sošek a šperků římských, a v posledních letech podařilo se dokonce zjistiti římské nádobí na sidlištích.“

Zde se vyskytují vedle hrubších hrncovitých nádob i stkvostné nádoby arretinské (nazvané po slavných kdysi dílnách hrnčířských v etrurském městě Arretiu, nyní Arezzo,) z t. zv. „terra sigilata“ vyráběné. Za to hroby z uvedené doby jsou řídké.

Kultura germánská (merovejská) jest na Moravě jenom dvěma nalezišti zastoupena (Znojmo, Krumvíř); o jednom (Náměšti) neodvažuje se spisovatel rozhodnouti, náleží-li také této době. Za to však kostrové hroby rázu hradištného, jakož i mohyly, hradiska a sidliště jsou na Moravě velmi hojné. Popisu jejich, jakož i pozoruhodným úvahám o lidstvu tohoto období a jeho

kultuře, věnuje spisovatel také obšírnější kapitolu, kterou jest zakončena monografie o pravěku Moravy.

Ku konci dlužno ještě dodati, že kniha Červinkova psána jest lehkým, snadno přístupným slohem, se zvláštním zřetelem na širší čtenářstvo, jakož i na ochotníky a laiky, na něž jest pěstování předhistorické archaeologie ponejvíce odkázáno, jak sám spisovatel doznává v předmluvě své práce. Hlavní však význam a cena knihy spočívá v tom, že máme dnes systematický a úplný přehled pokud možno veškerých nálezů předhistorických na Moravě. *J. V Želízko.*

Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století. Dr. Hermenegild Jireček. Praha—Brno 1903. Stran 528. Form. lex.

Nedávno vydaný spis zasloužilého nestora české právní historie, p. Hermenegilda Jirečka, měl tvořiti závěr životního díla jeho, široce založeného Codexu juris bohemici (1867—1900). Samostatné vydání před ukončením stalo se pro přílišný vzrůst obsahu a látky. (K úplnosti Codexu chybí ještě 4 svazky, z nichž tři, jak dovídáme se ze spisu samého (str. 491.) jsou již v rukopise připraveny.)

Účelem spisu bylo podati ke kodexu vnější právní dějiny české, dějiny pramenův a literatury. Spis vypadl však poněkud jinak. Dle zběžného názoru již jeví se jako příručka právních dějin českých, podávaje v kratších neb delších článcích nejvýznačnější zjevy v obor ten spadající. Neomezilť se pan spisovatel na suché vylíčení dějin zákonů, životopisy právníků, nýbrž jednak přidal vylíčení všeho toho, co i nepřímo s právními dějinami souvisí (o písařích, professořích universitních, studentech), jednak vsunul také stati o právních institucích, poměrech a zřízeních (zřízení župní, postup kolonisace). Tím se stalo, že starší doby vzrostly na úkor novějších, kde nedostatek místa a obava přílišného objemu přiměly pana spisovatele omeziti se na pouhou bibliografii.

Látka chronologicky sestavená dělí se na sedm dob, dle rodů v Čechách panujících, při čemž Habsburskému rodu připadají doby tři. Jako nejstarší právní památku uvádí pan spisovatel — věren svému starému přesvědčení, kterého i zde exkursem hájí — Rukopis Zelenohorský. Tím se vysvětluje název „tisíciletí“.

P. spisovatel jest jediné správného názoru, že právní dějiny Čech a Moravy není lze od sebe odlučovati, že právo zde jednako se vyvíjelo. — Proto podává zjevy právní obou zemí promiscue. Ovšem jest nám k názoru tomu dodati, že nehledíme-li ke krátké periodě Statut Ottonis, kde vlivem německého práva z Rakous vniklého byla Morava v čele vývoje, vždy právní vývoj moravský dál se tempem volnějším, a že zvláště desky zemské zde nikdy nedošly tak mnohostranného vývoje jako v Čechách. Úplná unifikace stala se ovšem zřízeními Obnovenými a Deklaratoriami a Novellami k nim vydanými.

Kniha tvoří výbornou informační pomůcku, jíž vadí poněkud nestejná cena a zpracování jednotlivých statí. Nemohlť p. spisovatel všude podati jen svoje badání, nýbrž bylo mu použiti i cizích prací, a tu zvláště použito některých zastaralých spisův. Vytknouti sluší, že s účelem spisu nelze srovnati, že p. spisovatel nevytkl dosti otázky sporné a že v literatuře uvádí pouze věci nejnutnější.

Nejcennějšími a nejúplněji zpracovannými jeví se století 14.—16., kde zvláště historie jednotlivých právních sbírek českých je podána výborně. Ve století XVIII. upozornila kniha na některé dávno a neprávem zapomenuté muže. Celkem nutno říci, že jsme knihy toho druhu již dávno citelně postrádali.

Dr. Jan Kapras.

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za r. 1903. V Prostějově, nákladem Klubu 1904.

Psáti klíče přírodopisné není úlohou právě snadnou a příjemnou. Ale když odborník ovládl pěkně svůj zamilovaný koutek a vidí systematické snahy pěkně v obrázek srovnané před sebou, mimovolně nutká cos pověděti je jiným a usnadniti tak práci svým nástupcům vlastního oboru. Klíč k určování rodů pavouků střední Evropy od našeho araneologa professora A. Noska je znamenitou pomůckou, a to tím více, ježto v literatuře naší jen nepatrničké náběhy v systematice pavouků dosud byly publikovány. Sám kdysi zabývav se studiem pavouků, dovedu nejlépe posouditi záslužnou tuto práci. Jako zoufalec kolikrát seděl jsem nad úctyhodnými obrázky starého Kocka, nevěda si rady. Dnes mladý pracovník má cestu pěkně vydlážděnou. Prof. Nosek rozvinul už v předešlých svých pracích pěkně před námi literaturu i topografii svého odboru a dnes ve svém článku po-

kročil dále, podávaje po stručném úvodě, kde seznamuje čtenáře s nomenklaturou, pavoučí klíč rodův. Těšme se, že skupina zanedbávaná, v autoru tak pilného pracovníka nalezší, co nejdříve od něho objeví se před námi v důkladném klíči druhův. Pěkné a zřetelné obrázky dra. Thona práci vhodně doplňují.

Do pohorské krajiny žďárské uvádí nás F. Kovář Příspěvkem ke květěně lišejníků a jevnosnubných rostlin. Známější skupiny lišejníků křovitých a lupenitých nečinívají určovateli mnoho obtíží, hůře je s lišejníky strupinatými. Po té stránce třeba bude ještě malé revise. Na Moravě lišejníků prací svou zdárně dotkl se již Spitzner, a jest jen vítati nového pracovníka v tomto oboru. Rovněž mechny moravské čekají nového zpracování.

Dr. Sekera zvolil si své přednáškové thema ze III. sjezdu přírodopisců v Praze „O životě utajeném“ a rozšířil a prohloubil ji novými daty. Vysoce zajímavá tato stať biologická pojednává o denním úkaze: o boji o život druhů na ústředí vlhké odkázaných. Všechny myriady živoků mikroskopických i makroskopických, kteří oživují vodu stojatou — a tato právě jest za spolupůsobení kyslíkodárných rostlin zelených novým samostatným světem o sobě — musí býti připraveny na náhlou či pozvolnou změnu podmínek ztrátou vody buď vyssáním v podobě par do vzduchu nebo zaniknutím do propustného dna. Proti těmto dvěma nepřátelům brání se živočišstvo vodní přiměřenými prostředky. Buď tvoří ochrannými obaly opatřené zárodky vyschnutí vzdorující, nebo zredukuje funkce tělesné na minimum a živoří za změněných podmínek. Takové pak periodicky se opakující změny ústředí nesou přirozeně s sebou i účelné změny organisace tělesné: přizpůsobením vznikající druhy. Hromadné objevování se živoků v dočasně zavodněných prohlubinách povrchu zemského, objevování se druhů z pradálných oblastí neb v prarůzných podmínkách žijících, jsou zjevy, jež vysvětluje svrchu zmíněná obrana. Stať uvádí přehojné příklady a pozorování jak vlastní, tak cizí a vyčerpává otázku zajímavým a poučným způsobem.

J. Slavíček líčí život hmyzu blanokřídlého na planině Drahanské, J. K. Sroslík zaznamenává podání o dolech na krevel na Konicku, L. Lerch podává výsledky pozorování na včelařské stanici ve Vejšovicích u Prostějova, E. Pšenička

ukazuje rozborem chemickým, že vápenců devonských nelze dobře užiti k účelům cukrovarnickým ani stavebním.

Floristik P. Fr. Gogela provádí nás po zajímavém kraji Moravy, severovýchodní hornatině. Sám sbíral jsem v tom zajímavém koutě za čtyřletého svého pobytu ve Val. Meziříčí a mohu říci, že botanik z povolání pobaví se tam znamenitě. Z cevnatých tajnosnubných uvádím jen Scolopendrium vulgare, Athyrium alpestre, Cystoptoris andetica. Z jevnosnubných: Calamagrostis lanceolata, 15 druhů vstavačovitých (ve svých záznamech nacházím 19 druhů) Cirsium acaule, Oxycoccus palustris, Trientalis europaea, Rosa cinerascens, Hacquetia epipactis, Montia fontana, Dentaria enneaphyllos, glandulosa (ref. zná od Meziříčí i D. bulbifera). Až k okolí Holešova sahají typické rostliny Moravy jižní, na východě vládne květena beskydská.

O zkamenělinách bludných baranů z okolí Příbora píše Dr. M. Remeš. Prací prof. Felixe v Lipsku a H. Rauffa v Bonně zjištěny v materiále autorem zaslaném jednak zkameněliny ze severu, Norska, Švédska atd., jednak ze Slezska. Mezi koraly nalezl Felix jako nové druhy: Actinacis Remeši, Thamnastraea sp., Isastraea sp. I., Isastraea sp. II., Astrocoenia aff. hexaphylla Qu. sp., Remešem určen Polytremacis Lindströmi.

Záhadné balvany křemencové a slepencové na Plzeňsku v Čechách a na planině Drahanské na Moravě zpracovali Purkyně a Spitzner. Příbuzné tyto dvě skupiny balvanů považují autoři za zbytky bývalých uloženin středního oligocaenu, v některých případech snad i miocaenu. Balvany plzeňské ukazují jen velmi zřídka stopy zkamenělin, nejvýš kapillarní otvory, jež Purkyně vykládá jako stopy nějaké Chary. Rovněž balvany moravské těžko pro absolutní nedostatek zkamenělin bezpečně určiti co do stáří. Spitzner považuje je za zbytky jistého horizontu zrušené pokryvky miocaenové.

V posledním samostatném pojednání: O vlivu periody glaciální na vývoj květeny zemí českých uvažuje Dr. Podpěra o původě a pohybě rostlinstva v Čechách a na Moravě. „Země české“ praví v úvodě, „netvoří ve svém vývoji květenném jednotného celku, jinak vyvíjela se květena v království, jinak v markrabství. Čechy i Morava svou polohou ve středu Evropy, v pásmu to přechodním mezi klimatem celinným a přímořským, v pásmu, které položeno jsouc na sever od Alp a na

severu ohraničeno souvislým hřebenem horským od Krušných hor až po Beskydy, jsou z floristických území středoevropských z nejzajímavějších. Oboje země jsou však otevřeny k severu. V Čechách jest to pás labský, kterým otevírá Labe Sasku království, na Moravě pak převlakou hranickou souvisí oblasť moře Baltského (Odra) s oblastí moře Černého (Morava), byť i ve výši značně větší, než má pás labský. Odloučenost, která nastala hustým zalesněním vysočiny českomoravské, způsobila, že do Čech nepronikaly typy dunajské, které podle Dunaje mohly pronikati až k Rýnu. Uzavřenost horami šumavskými jest příčinou, že nedonikly do Čech typy západní, jihozápadní a alpské, které nacházíme v Německu již na Sále. Rozvodí dunajsko labské jest důležitou hranicí Čech proti Moravě; kdežto tam mají pontické typy volnou cestu od svého centra Dolními Rakousy a Moravou podél přítoků dunajských na sever, Čechy jsou pro sebe samostatným střediskem. Rovněž hráz karpatská způsobila, že mnohé prvky karpatské nepronikly na Moravu.“

Jak tyto poměry působily na pohyb a změnu rostlinstva v době glaciální, kdy největší vliv na květenu naši mělo zaledněni druhé, zřetelně poznáme z jasného pojednání a přiložených mapek. Cesty zeměpisného rozšíření vhodně vytýčeny a doklady hojnými podepřeny. Článek jest zároveň znamenitým příspěvkem k osvětlení vývoje naší flory postglaciální.

V různých zprávách dovídáme se o foraminiferách v třetihorních jílech od Prostějova a Ptení, o nálezu diluviálního medvěda, parthenocarpii topolu balšámového, o nálezu žraločího zubu, o kulmových slepencích, sparganiích, o zajímavém nálezu Dra. Podpěry: Ceratodon moravicus n. sp. atd.

Následuje seznam novější literatury geologické, o Štramberku a okolí a konečně seznam přednášek, vesměs zajímavého obsahu, jichž bylo v uplynulém roce celkem osm.

Knihovna spolková znovu obohacena jak dary tak koupí.

Hledíce k cennému obsahu knihy, můžeme směle přičinlivému klubu Prostějovskému vysloviti uznání a na další záslužné pouti přáti mnoho zdaru. *J. Janda.*

František Sušil. Životopisný nástin od Dra Pavla Vychodila. V Brně 1898—1904. Stran 379.

Soud o díle a činnosti spisovatele a buditele sto let po narození bývá snazší, správnější a spravedlivější nežli soud vrstev-

níkův. Neruší ho tolik osobnost, a jest průzračnější celý proud národního života v jeho době. Některý spisovatel při tom ztrácí, jiný získává. Sušil ztrácí to, co se mu proti pravdě přičítalo, a získává to, čeho se mu neprávem odpíralo. Dochází spravedlnosti, a této se nedostává každému, a často ani při jubileu. Připomíná-li životopisec hned zprvu, že píše více jako obdivovatel a velebitel nežli kritik, ale, jak doufá, nikde na ujmu pravdy, a chce se spokojiti, bude-li spis přijat jakožto hold přímých i nepřímých odchovanců Sušilových, vzdaný jeho osobnosti i práci, svádí čtenáře k mínění o rázu svého díla nikoliv ve všem správnému a stlačuje cenu své práce příliš nízko. Napsalť z obvyklých pramenů životopis Sušilův, nevynechávaje nic důležitého a varuje se rozvláčnosti, objasnil a ocenil Sušilovu činnost samu o sobě i v plnějším pozadí literárního i národního rozvoje na Moravě i v Brně, což není také bez ceny, sblížil s námi osobnost jeho poslední kapitolou knihy, zajímavou a pro úsudek o Sušilovi jistě nikoli zbytečnou, a protože nemluví opravdu na ujmu pravdy, vzniklo dílo, kterého z daleka nedosahují ostatní, nešetrně nečetné jubilejní příspěvky ani starší práce, a jež chce a musí býti zařazeno do vážných literárně historických spisů na místo dokonce nikoli poslední. Pravdivosti nevadí, ba spíše zvyšuje její cenu, podivuje-li se spisovatel a velebí-li vřelejšími slovy, než by našel jiný, kdo není z přímých nebo nepřímých žákův ani dědiců Sušilových. Ale nemůže jich vůbec nenajíti, chce-li jen býti spravedliv, a zásluhu o to má právě Vychodilův spis. Uznává se v něm, že přechválili Sušila a zároveň nedocenili jeho činnosti přátelé a strana, k níž náležel; přechválili jako básníka a nedocenili, a to zaráží na první pohled, jako theologa a především biblistu. Ukazuje se dále, jak se Sušilovi nedostalo náležitého uznání mimo jeho stranu ani jako buditeli, ani, a to zase překvapuje, za sbírání národních písní. Vytýká se konečně, v čem se mu přímo ukřivdilo buď z neporozumění, buď ze strannické nechuti, buď — a s tím setkáváme se v naší literární historii také jinde — ze zaviněné neznalosti posuzovaných i odsuzovaných spisův a zanedbaného přirovnání jiným současným spisovatelům. Uvádějí se na pravou míru výtky Sušilovým básním původním i překladům a hlavně jeho jazykovým novotám i vědeckému slohu a upozorňuje se na nedosti známou Sušilovu zásluhu o zastavení mluvnického rozkolu na Moravě. Jen bylo lépe shrnouti na jedno místo, co rozptýleno při posudcích jednotli-

vých spisův a nemohlo nevésti k opakování. Obrana, v níž se Vychodilova práce mění v těchto částech, je psána střízlivě, otevřeně a celkem přesvědčivě. Lze to říci o celé knize, i bude tudíž nesnadno a zajisté nikoli s právem upírati Sušilovi toho místa v dějinách literatury a národnosti české, kterého mu Vychodil svým spisem dobyl. *Tomáš Kalina.*

Ein Buch für jeden Brünner. Dr. Wilhelm Schram. Ročník III. a IV. (1903 a 1904.)

Pilný sběratel látky dějepisné, týkající se výhradně města Brna, zemský bibliothekář Vilém Schram, uveřejňuje další dva svazky svých studií brněnských. Jsou podobného obsahu, jako předešlé dva svazky z r. 1901 a 1902, o kterých jsme promluvili v minulém ročníku tohoto časopisu. Týkají se prvního zřízení, cechů, klášterů, starých budov, divadla, rozličných korporací střeleckých, malířských a j., průmyslu, líčí staré zvyky a obyčeje, podávají zprávy statistické a některé dosti cenné životopisy, jako na př. život guvernera a potomního kancléře Antonína Bedřicha Mitrovského, spisovatele Karla Jurende, malíře a mědirytce Josefa Axmanna. Stati ty, čerpané většinou ze zdejších archivů, matrik a jiných pramenů, jsou vítanými příspěvky k dějinám brněnského života kulturního v rozličných dobách (některé sahají až do 13. a 14. století), pěkně se čtou, jsouce psány slohem uhlazeným, a podávají také dosti mnoho dosud neznámého. Vytknouti by se dal těmto knížkám nedostatek vnitřní souvislosti, čímž upotřebení jejich k jiným pracím systematickým značně se znesnadňuje. To však nebudiž na zastrašenou pana spisovatele, od něhož Brno očekává ještě celou řadu podobných studií. *R. Dvořák.*

Nová díla.

Vlastivědy Moravské vydány dílu II. běžné sešity 135—152, obsahující Znojemský okres. Napsal Fr. Vácslav Peřinka. Odborní redaktoři Fr. J. Rypáček a Fr. A. Slavík. Stran VI. a 544 s plánem města Znojma a mapkou soudního okresu znojemského od Jos. Hladíka. Mnoho vyobrazení. V Brně 1904. Nákladem Mus. spolku brněnského. Cena 8 K.

Velehrad. I. Nálezy na posv. Velehradě r. 1903. Napsal Dr. Jan Nevěřil. II. — Vykopávka na jaře r. 1904 a některé poznámky o dosavadních nálezech Velehradských. Napsal V. Houdek. S 10 tabulkami a 12 obrázky v textu. (Zvl. otisk z Časopisu vl. m. sp. olom.) Str. 26. Práce velmi zajímavá

a instruktivní. V. Houdek dospívá k přesvědčení, „že starý Velehradský chrám nade všechny kostely moravské vynikal jak svými rozměry, tak i nádhernou výzdobou".

Spisy M. Jana Husi. Číslo 4. Super IV sententiarum. I. Vydal Václav Flajšhans. S podporou Č. akademie. U Bursíka 1904. Str. XLII a 188.

Dějiny ruského práva. Napsal JUDr. K. Kadlec. (Zvl. otisk z Ottova Naučného slovníka.) Stran 59. Tiskem Unie, 1904.

Dějiny Čech a Moravy nové doby. Po Rezkovi a Svátkovi pokračuje Dr. J. V. Prášek. Sešit 91. Obsahuje pokračování válečných let císaře a krále Františka I. a začátek věcí náboženských.

O Troji Homerově. Ze studijní cesty podává Tomáš Šílený. Stran 31. (Zvl. otisk z programu II. českého gymnasia brněnského za rok 1903/04.)

Propasť Macocha na Moravě. Dle výzkumných výprav z roku 1901 a 1903 sepsal K. Absolon. Se 6 přílohami, 2 mapkami a 10 obrázky v textu. V Praze, nákladem Klubu českých turistův. Stran 83.

Z novější literatury o moravském Krasu. Několik poznámek o „Průvodci do moravských jeskyň" od M. Kříže a Fl. Koudelky. Napsal V. J. Procházka. Str. 40.

Zur Mineralogie von Mähren. Von Fr. Slavík in Prag. Zvl. otisk z „Centralblatt für Mineralogie, Geologie und Palaeontologie" ve Stuttgartě. 1904. Str. 11.

Časopisy.

Sborníka věd právních a státních vydán redakcí Bohuše Riegra ročníku IV. svazek zvláštní s názvem: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu Dr. Antonínovi rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. V Praze u Bursíka a Kohouta. Stran 651. Publikace neobyčejně význačná. Obsah: Trakal Josef: Obnova problému přirozeného práva v soudobé literatuře právovědné a sociologické. — Kadlec Karel: O potřebě slovanských právních starožitností. — Heyrovský Leopold: Iudex datus civilního processu římského. — Vančura Josef: Papyri znějící majiteli a na řád. — Henner Kamil: Úvod do uherského práva manželského. — Hanel Jarom.: K otázce o recepci práva německého v českém právu zemském. — Stieber M.: Původ a povaha úkojného práva dle rak. ex. řádu. — Čelakovský Jaromír: O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského. — Rieger Bohuš: Císař Josef II. a správní centralism po stránce reální a territoriální. — Stupecký J.: O promlčení občasných platů mezdních. — Tilsch Emanuel: O příčinném spojení v právu soukromém. — Krčmář Jan: O poměru práva mezinárodního k mezinárodnímu právu soukromému, pak o důvodech positivné formace tohoto. — Herrmann Karel: Obchodní závod a práva ku statkům nehmotným.

— Ott Emil: O vývoji a předmětu řízení nesporného. — Zucker A.: O neodolatelném donucení dle rak. zákona trestního. — Storch F.: Kulposní usmrcení v rak. právu trestním. — Prušák Josef: Počátky kriminelní aetiologie. — Mířička August: Trestní vina a vztah příčinný. — Pražák Jiří: Opravné prostředky v řízení správním. — Bráf Albín: Věda národohospodářská počátkem XX. věku. — Gruber Josef: Idea soběstačnosti v dějinném vývoji hospodářském. — Horáček Cyrill: Příspěvek k otázce přirážkové. — Drachovský Josef: K nauce o přesunutí daní a dávek veřejných. — Funk Vilém: Zánik a změny státních pohledávek daňových a poplatkových. — V čele celého sborníka jest velmi vřelé věnování.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jar. Golla a Jos. Pekaře ročníku X. sešit 3. Články nové: Nejstarší kronika česká, VI. Námitky Bretholzovy, VII. Staroslovanské zpracování Gumpoldovy legendy (Pekař Josef). — K pověsti o Přemyslovi (Tille V.). — Četné posudky, výňatky z časopisův a zprávy. Roční předplatné K 8·40 u Bursíka a Kohouta v Praze.

Časopisu Moravského Musea zemského vydáno ročníku IV. redakcí Fr. J. Rypáčka, Dr. Fr. Šujana a J. Jandy číslo 2. Obsah: O některých zjevech dynamické geologie (Dr Jar. J. Jahn). — Z urbáře panství Luhačovského (Ed. Domluvil). — Návštěvy cís. a krále Františka I. a jiných členů panovnické rodiny na Moravě (Rud. Dvořák). — Soupis zvonů na Boskovsku (Fr. Lipka). — Památce Fr. Sušila (Fr. Jar. Rypáček) — Poddanské poměry v Kloboučkách r. 1405 (Dr. Fr. Šujan). — „Hrad“ u Bilovic na Prostějovsku (Ant. Gottwald). — Geranium lucidum L., nová na Moravě rostlina jevnosnubná (Dr. Jos. Podpěra). Zprávy spolkové a literární. — Členové Mor. Mus. společnosti (roč. příspěvek 4 K) dostávají Časopis zdarma.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské vydán redakcí Jos. Boubely a Jar. Lisce roč. XII. seš. 6. a roč. XIII. redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a Dr. Fr. Bílovského sešity 1.—3. Obsah: Dlužno-li s pohledávkou poukázanou na uhražovací kapitál přikázati z tohoto kapitálu i úroky vzniklé po příklepu a za jaký čas? (Dr. Drbohlav.) — Drobnůstky z praxe soudní (Dr. Em. Ott). — Jest vnucený správce povinen, dodržeti mimo smlouvy v § 111. exek. řádu uvedené i jiné smlouvy dlužníkem před zavedením vnucené správy uzavřené? (Karel Flieder) — O vydražitelově vlastnictví k vydražené nemovitosti v době od udělení příklepu až do knihovního vkladu (Tom. Zicha). — Praktické případy. Přehled rozhodnutí c. k. nejvyššího soudu (Dr. Dolenský). — K 70. narozeninám JUDra Ant. rytíře Randy. — O poplatcích ze smluv o veřejných společnostech (Zdeněk Lepař). — Praktické případy. — První vědecký sjezd českých právníků v Praze (J Boubela). — První sjezd advokátů českých (Dr. V. Seidl). — Různé zprávy.

Sborníku České společnosti zeměvědné vydána redakcí Dra. J. Metelky roč. X. čísla 3—5. Nové práce: Hustota vodní sítě v úvodí Litavky (Dr. Jiří Daneš). — Ohře po stránce hydrografické (Dr. T. M. Voldřich). — Zprávy a literatura.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Fr. Bílého roč. XI. č. 5. Nové práce: Žákovská čítárna při reálce v Novém Městě na Moravě (K. Juda). — Přírodopisné sbírky našeho mocnářství (Ant. Nosek). — Několik themat ke školským spisům (Jan Loriš). — O umělecké výchově na školách středních (Bedřich Mach). — K instrukcím z nauky o logarithmech a z trigonometrie (Jan Sommer). — Poznámka k řešení neurčitých rovnic lineárných (V. Hübner). — Stanovení plochy úseče parabolické (Dr. Ant. Pleskot). — Cestovní pokyny (Ad. Mach). — Zprávy stavovské a spolkové. Literatura a hovorna.

Českého Lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta ročníku XIII. čísla 9. a 10. Význačnější práce v čís 9.: Pražma (Jan Soukup). — „Máje“ a „Věneček“ (Josef Košťál). — Poklady v Hrádku na Kozím Hřbetě u Radíče (Miloš Vystyd). — O českém lidovém právu obyčejovém (J. Vystyd-Osečenský). V čís. 10.: Kupadla v Čechách (Jan Soukup). — Házení kozla na sv. Jakuba (J. Košťál). — Národopisné paběrky z pamětní kniby fary valašsko-klobucké (Fr. V. Peřinka). — Ohnivý muž, světýlka, rarášek. Z Plzeňska. (V. Hauer). — Desatero ševců z roku 1421 (Dr. V. Flajšhans). — Bzenecko. Silopisné obrázky z moravského Slovácka (Dr. J. Cvrček). — Dětská rozpočítávadla z Protivínska (Eduard Turek). — Otázky a odpovědi. — Časové zprávy.

Sborníku Historického kroužku vydána redakcí Dr. Mat. Kováře roč. V., čísla 1. a 2. Nové práce: Dodatek II. k Pozůstatkům desk zemských od J. Emlera. (Fr. Štědrý). — Úpadek strany podobojí na sklonku XVI. století (Dr. A. Podlaha). — Jan Kavka z Říčan (Jos. Vávra). — Rejstřík svěcenců na kněžství legáta sněmu basilejského Filiberta, biskupa Kostnického (Fr. Štědrý). — Bitva na Bílé hoře (Dr. Fr. X. Kryštůfek). Zprávy a referáty.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila ročníku XXI. čísla 1.—9. Nové práce: 1. Moderní psychiatrie a otázka mravnosti (K. Černocký) Několik poznámek o příčinách reformace (Dr. Jos. Samsour). — Z dob pojosefinských (M. Pavlík). — Buddha a ženy (Dr. Al. Lang). — Živnostenská organisace (Fr. Stojan). — 2. Spiritismus před vědou (V. Lankaš). — Výzkumy o staré grusinské a armenské literatuře (Dr. Jos. Samsour). — 3. Loisy (Dr. Fr. X. Novák). — Dominik Fr Kinský (Jan Kakš). — 4. Církev a bible (Dr. Al. Musil). — Jak vznikl pentateuch (Dr. Al. Musil). — Nervosa a poesie (P. H. Martin). — 5. Z holandského a z francouzského písemnictví (Al. Koudelka). — 6. Základní názory křesťanského středověku (Dr. J. Samsour). — Studie cyrillomethodějské (Fr. Snopek). — Ze slezského obecného školství (M. Pavlík). — Psychologický zjev vědomí a svědomí (Karel Černocký). — Dva romány ze života kněží (Al. Koudelka). — Úředně odhadnutá cena statků, ze kterých vznikla náboženská matice na Moravě. — Nová díla. Rozhledy a směs.

Vlasti vydána redakcí T. Škrdla roč. XX. čísla 3—12. Z obsahu vyjímáme: 7. Mučeníci Vendéeští z doby veliké revoluce (Ada Hulakovská).

O klerikalismu (J. Svozil). — Fr. Sušil (Ant. B. Drápalík). — V ruském Turkestanu 1903 (Dr. J. Sedláček). — Za mistrem Ant. Dvořákem (Em. Žák). — François Coppée (A. Hulakovská). — Srbský román. Z rozhledů po srbské literatuře (J. Třeštík). — Z cesty Dánskem (R. Zháněl). — Literatura. Zprávy spolkové.

Českoslovanských Letopisů musejních vydán redakcí V. Vl. Jeníčka roč. II. čís. 1—3. Obsah: Jakou cenu má starožitný předmět. Archaeologický a musejní spolek „Včela Čáslavská". — Soupis památek uměleckých a historických (Zd. Wirth). — Několik poznámek k dějinám Luže, Košumberka a Chloumku (Dr. K. V. Adámek). Vesnická musea. Časové zprávy. Literární obzor.

Kwartalniku Historycznégo vydán redakcí Alexandra Semkowicze roč. XVII. seš. 4. Obsah: Uwagi nad metodą naukowa w zakresie dziejów nowożytnych przez Bron. Dembińskiego. — Przyczynek do krytyki depesz M. M. Alopeusa, przez Szymona Askenazego. — „Legenda Batoryańska", krytyczny szkic z dziejów Zaporoża, przez Włodzimierza Jarosza. Miscelanea. Četné referáty a zprávy. Přehled literatury dějin všeobecných.

Zprávy a bulletiny akademie Krakovské, tříd filologicko-historické a mathematicko-přírodovědecké za rok 1903 a 1904.

Zeitschriftu des Mährischen Landesmuseums vydán redakcí A. Rzehaka, C. Schirmeisena a E. Soffé roč. IV. svazek 1. a 2. Obsah: Zprávy z Mor. mus. společnosti za rok 1903. — Brünner Volksbilder (A. Raab). — Der Albit von Zöptau in Mähren (Vinzenz Neuwirth). — Über das Vorkommen von Foraminiferen in den Ablagerungen der pannonischen Stufe in Mähren (A. Rzehak). — Einige handschriftliche Quellen zur mährischen Kunstgeschichte (Dr. W. Schram). — Das Liasvorkommen von Freistadtl in Mähren (A. Rzehak). — Zprávy z Mor. musejní společnosti a z Odboru pro přírodovědecký výzkum Moravy.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

